SIGMUND FREUD

PSİKANALİZE GİRİŞ DERSLERİ

ÖTEKİ / PSİKOLOJİ

ÖTEKİ YAYINEVİ

ÖTEKİ YAYINEVİ

Öteki
PSİKOLOJİ

Çeviren
Selçuk Budak

Kapak ve Sayfa Düzenleme
Özgür Yurttaş

7. Baskı
Şubat 2018

Yapıtın Özgün Adı
Introductory Lectures on Psychoanalysis

© Öteki Yayınevi
Sertifika No: 34460

Baskı ve Cilt
Gün Matbaacılık Reklam Film Basın
Yayın Tanıtım Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Beşyol Mah. Akasya Sok. No:23
Küçükçekmece / İstanbul
Tel: 0212 580 63 81
Sertifika No: 12667

Yönetim Yeri
Eğitim Mah. Saygı Sok. Selimoğlu Sitesi
17 A Kadıköy / İstanbul
Tel: 0216 405 25 22
www.otekiyayinevi.com

ISBN: 978-975-7782-85-8

Sigmund Freud

PSİKANALİZE GİRİŞ DERSLERİ

Çeviren
Selçuk Budak

ÖTEKİ YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Öteki Freud Dizisi / 7
Sigmund Freud: Yaşamı Ve Görüşleri J. Strachey / 11
Kronolojik Tablo / 25

PSİKANALİZE GİRİŞDERSLERİ (1916-17 [1915-17])
Editörlük Girişi / 33
Önsöz / 37

I. KISIM: EDİM HATALARI (1916 [1915])
Dersler
1. Giriş / 41
2. Edim Hataları (Parapraxes) /52
3. Edim Hataları (Devamı) / 69
4. Edim Hataları (Sonuç) / 91

II. KISIM: RÜYALAR (1916 [1915-16])
5. Zorluklar Ve İlk Yaklaşımlar / 115
6. Önkoşullar Ve Yorum Tekniği / 134
7. Rüyaların Açık İçeriği ve Gizli Rüya Düşünceleri / 149
8. Çocukların Rüyaları / 163
9. Rüyalarda Sansür / 175
10. Rüyalarda Sembolizm / 189
11. Rüya Çalışması / 213
12. Bazı Rüya Analizi Örnekleri / 229

13. Rüyalardaki Arkaik Ve Çocuksu Özellikler / 246
14. Arzu Giderme / 262
15. Belirsizlikler ve Eleştiriler / 279

III. KISIM: GENEL NEVROZ TEORİSİ (1917 [1916-17])
16. Psikanaliz Ve Psikiyatri / 295
17. Semptomların Anlamı / 310
18. Travmalara Takıntı Ve Bilinçdışı / 328
19. Direnme ve Bastırma / 343
20. İnsanların Cinsel Yaşamı / 361
21. Libidonun Gelişimi Ve Cinsel Örgütlenmeler / 381
22. Gelişme Ve Gerileme Üzerine Bazı Düşünceler: Kökenbilim / 403
23. Semptomların Oluşum Yolları / 424
24. Genel Nevrotik Durum / 446
25. Kaygı / 462
26. Libido Teorisi Ve Narsizm / 484
27. Aktarım / 506
28. Analitik Terapi / 526

Kaynakça / 543
Kısaltmalar / 550

ÖTEKİ FREUD DİZİSİ

FREUD'un temel çalışmalarının tümünü kapsayacak olan *FREUD DİZİSİ*, temel olarak *Penguin Freud Library*'deki (*PFL*) 15 kitabın çevirisine dayanan, ancak bunlarla sınırlı kalmamasını arzuladığım oldukça uzun erimli, geniş hacimli bir dizi. *Penguin Freud Library*, adı Freud'la neredeyse özdeşleşmiş olan çevirmen James Strachey'in genel editörlüğü altında Alix Strachey, Alan Tyson ve Angela Richards'tan oluşan bir editörlük kuruluyla ve Anna Freud'un işbirliğiyle Almanca'dan çevrilen ve bugün dünyadaki en eksiksiz, en yetkin Freud eserleri koleksiyonu olarak bilinen 24 ciltlik *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*'a (Hogarth Press, 1953-74) dayanılarak hazırlanmıştır. PFL dizisi sadece psikoloji değil, sosyoloji, antropoloji, kriminoloji, tıp, estetik ve eğitim gibi birçok alandaki genel okuru amaçlamaktadır.

Daha çok teorik çalışmalara ağırlık veren *PFL* dizisi, Freud'un tüm çalışmalarını içermez. *PFL*'nin diziye almadığı çalışmalar şöyle gruplandırılabilir: (1) Psikanalizden önceki nöroloji ve nöropatoloji yazıları; (2) Doğrudan psikanaliz tekniğini konu olan çalışmalar; (3) aynı malzemeyi içeren başka eserler, örneğin *Rüyaların Yorumu* dizide yer aldığı için, aynı konudaki diğer kısa

yazılar kapsam dışı bırakılmıştır; (4) Freud'un özel yazışmaları ve (5) kitap incelemeleri, başka yazarların kitaplarına yazılan önsözler, vb. gibi kısa denemeler.

Ancak biz, *FREUD DİZİSİ*'ne birkaç teknik cildin yanı sıra bir de biyografi eklemeyi planlıyoruz. Ayrıca, ne yazık ki okura başvurabileceği sağlıklı bir Psikanaliz Sözlüğü öneremediğim için, diziye kapsamlı bir "Kavramsal Psikanaliz Sözlüğü" eklemeyi de arzuluyorum. Bu alanda ürkütücü boyutlara varan kavram kargaşası ve keyfiyet, böyle bir çalışmaya ivedilik kazandırıyor.

Kitapta Yer Alan Editörlük Notları

Dipnotlarda ayrıntılı tarihsel ve kavramsal bilgiler verilmiştir. Bu notlar, sistemli göndermelerle önemli psikanalitik kavramların anlamı ve gelişimi tarihçesi konusunda bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Ancak bu editörlük notlarının [yani, çevirmenin ve/veya editörlüğün sonradan eklediği notların] *Standard Edition*'daki kadar ayrıntılı olmadığını söylemek gerek.

"Editörlük notları," Freud'un kendi notlarından köşeli parantezle [ ] ayrılmıştır. Bu notlardan bazıları Penguin editörüne, bazıları da bana aittir. Bazı notları, İngilizce'ye çeviriyle, o dilin yapısıyla veya kültürüyle ilgili olması nedeniyle ya tamamen attım ya da Türkçe'ye uyarladım. Bazı notları, Penguin'in görüşüne de yer vererek değiştirdim, bazen de tamamen yeni notlar ekledim. Ancak Penguin ile benim notlarımı birbirinden ayırdetmek için özel bir işaret kullanmadım; ama kaçınılmaz durumlarda ismimin baş harfleriyle notun bana ait olduğunu belirttim.

Metin içinde, Freud'un bu dizide yer alan çalışmalarının (kitap veya bölüm, makale, vb.) adlarını Türkçe olarak verdim, ancak kaynakçada özgün adları da korudum. Dileyen okur, paran-

tez içinde verilen referans tarihlerinden (1933a gibi) ilgilendiği eserin özgün adına ulaşabilir. Ayrıca, yabancı literatürü izleyen okurun, özgün kaynakçaya rahatça ulaşabileceğini varsayarak referans bölümünde Freud'un çalışmalarının sadece İngilizce adlarını (varsa) verdim. Kitaptaki sayfa göndermelerini, dizinin henüz tamamlanmamış olması nedeniyle, olabildiğince bölüm göndermesine dönüştürmeye çalıştım, ancak "X. Bölümün başlarında, ortalarında, sonlarına yakın bir yerde," vb. ifadelerle bu eksikliği biraz olsun dengelemeye gayret ettim.

SIGMUND FREUD: YAŞAMI VE GÖRÜŞLERİ

SIGMUND FREUD, 6 Mayıs 1856'da o dönemde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içinde yer alan Moravia'nın küçük bir kasabası olan Freiberg'de doğar. Dışarıdan bakıldığında seksen üç yıllık yaşamı bir bütün olarak uzun uzadıya anlatılmayı gerektirmeyecek kadar olaysızdır.

Orta sınıftan Yahudi bir aileden gelen Freud, babasının ikinci karısının en büyük oğludur. Aile içindeki konumu alışılmışın biraz dışındadır, çünkü babasının zaten ilk karısından iki yetişkin oğlu daha vardır. Bunlar ondan yirmi yaştan daha büyüktür, birisi evli ve bir çocuk babasıdır; yani o aslında bir amca olarak dünyaya gelir. Bu yeğen, çocukluk yıllarında en az kendi kardeşleri (ki yedisi ondan küçüktür) kadar önemli bir rol oynar.

Yün tüccarı olan babası, Freud'un doğumundan hemen sonra giderek artan ekonomik sıkıntılara girer. Bu nedenle Freud henüz üç yaşındayken Freiber'den ayrılmaya karar verir ve Manchester'e yerleşen iki büyük üvey kardeşin ve çocuklarının dışında ailenin tamamı bir yıl sonra Viyana'ya yerleşir. Freud yaşamı-

nın çeşitli dönemlerinde İngiltere'de onlara katılmayı düşünür, ama bunu yaklaşık seksen yıl boyunca gerçekleştiremez.

Viyana'da, Freud'un çocukluğu boyunca aile sıkıntı içinde yaşar; ama babası, zeki ve çalışkan olduğu anlaşılan oğlunun [Freud'un] eğitimine değişmez bir öncelik verir ve masraftan kaçınmaz. Bunun sonucunda henüz dokuz yaşındayken "*Gymnasium*"u (ortaokul) kazanır ve bu okulda geçirdiği sekiz yılın son altı yılında sürekli sınıf birincisi olur. On yedi yaşında mezun olduğunda ne olacağına henüz karar verilmemiştir; o güne dek çok genel bir eğitim alır, üniversiteye mutlaka gideceği belli olsa da, hangisine gideceği belli değildir.

Freud birkaç yerde, yaşamının hiçbir döneminde "doktor olmaya heveslenmediğini" ısrarla vurgulamıştır. "Daha ziyade," diyor, "doğal nesnelerden çok insanla ilgili konulara yoğun bir ilgi duyuyordum."[1] Başka bir yerde şöyle yazıyor: "Çocukluğumda, acı çeken insanlığa yardım etme özlemi duyduğumu hatırlamıyorum... Gençliğimde içinde yaşadığımız dünyanın bilmecelerini anlamaya ve belki de çözümüne katkıda bulunmaya yönelik ezici bir ihtiyaç duyuyordum."[2] Başka bir yerde de son yıllarındaki sosyolojik çalışmalarını tartışıyor: "Doğal bilimler, tıp ve psikoterapi alanlarında yaşam boyu süren *bir dolambaçtan* sonra ilgim, uzun süre önce, düşünemeyecek kadar genç olduğum bir dönemde beni çeken kültürel sorunlara tekrar yönelmiş bulunuyor."[3]

Söylediği kadarıyla o günlerde bilimsel kariyer seçimini belirleyen şey, okulu bitirmek üzereyken katıldığı bir okuma dersinde okunan ve (görüldüğü kadarıyla hatalı olarak) Geothe'ye atfedilen "Doğa" üzerine yazılmış aşırı süslü bir deneme olur.

1 [*Otobiyografik İnceleme* (1925d), girişe yakın bir yerde.]

2 ["Amatör Psikanalizi Sorunu'na Sonek" (1927a).]

3 ["*Otobiyografik İnceleme*'ye Sonek" (1935a).]

Ama bilimi seçmesi halinde pratik nedenler seçimini tıpla sınırlar. O da 1873 sonbaharında, üniversiteye on yedi yaşında bir tıp öğrencisi olarak kaydını yaptırır. Ama o zaman bile tıp derecesi almak için acele etmez. Dolayısıyla ilk bir iki yıl çeşitli konularda dersler alır, ama düzenli olarak ilk önce biyoloji, daha sonra da fizyoloji üzerinde yoğunlaşır. Üçüncü sınıftayken Karşılaştırmalı Anatomi Profesörü ödev olarak ondan yılanbalığı anatomisinin ayrıntılı bir incelemesini isteyince (ki bu, dört yüz kadar örneğin kesilerek açılmasını gerektirmiştir), ilk araştırmasını yapmış olur. Kısa bir süre sonra Brücke'nin yönetimindeki fizyoloji laboratuarına girer ve orada altı yıl mutlulukla çalışır. Genelde fiziksel bilimlere yönelik tutumunun ana çizgilerini orada kazandığına kuşku yok. O yıllarda temel olarak merkezi sinir sisteminin anatomisi üzerinde çalışır ve makaleler yayımlamaya başlar. Ama bu laboratuar çalışmalarından kazandığı para, geniş ailesinin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Bu nedenle sonunda 1881 yılında tıp diplomasını almaya karar verir ve bir yıl sonra Brücke'nin yanındaki işinden gönülsüz ayrılarak Viyana Genel Hastanesi'nde çalışmaya başlar.

Yaşamındaki bu yön değişikliğini belirleyen şey, aile kaygılarından daha acil bir şeydir: 1882 Haziranı'nda nişanlanır ve ondan sonraki bütün çabaları evliliğe yönelir. Hamburg'un ünlü Yahudi ailelerinden birisinden gelen nişanlısı Martha Bernays'ın, o sırada Viyana'da yaşamasına rağmen, Kuzey Almanya'daki evine dönmesi gerekir. Bunu izleyen dört yıl boyunca nişanlısını sadece kısa ziyaretlerde görür ve iki sevgili, neredeyse her gün yazdıkları mektuplarla yetinmek zorunda kalır. Freud artık tıp dünyasında kendine bir yer ve isim yapmaya kararlıdır. Hastanenin çeşitli bölümlerinde çalışır ama kısa süre sonra nöroanatomi ve nöropatoloji üzerinde yoğunlaşır. Bu dönemde kokainin tıpta kullanılabi-

leceğine ilişkin bir makale yayımlar; Koller'e, bu maddenin lokal anestetik olarak kullanılmasını düşündüren bu makale olur. Freud zaman kaybetmeden kısa vadeli iki plan yapar: bunlardan birisi, İngiltere'deki üniversite okutmanlığına [hocalığına] benzer bir konum olan *Privatdozent* unvanı almak, diğeri de büyük Charcot'un tartışmasız otorite olduğu Paris'te bir süre kalmasını sağlayacak bir yol bursu kazanmaktır. Gerçekleşmesi halinde her iki amacın da ona gerçek avantajlar sağlayacağına inanır ve çetin bir mücadeleden sonra 1885 yılında her ikisini de elde eder.

Salpêtiére'de (Paris'teki ünlü Sinir Hastalıkları Hastanesi) Charcot'un yanında geçirdiği aylar Freud'un yaşamının akışında başka bir değişme, ancak bu kez devrim niteliğinde bir değişme yaratır. O güne kadarki çalışması tamamen fiziksel bilimler üzerine olmuştur, hatta Paris'teki işi de beyin üzerine histolojik incelemeler yapmaktır. O dönemde Charcot büyük ölçüde histeri ve hipnotizma üzerinde durmaktadır. Freud'un geldiği dünyada bu konular saygıyla karşılanmaz; ama onun bütün benliğini kaplar ve Charcot'un bu konulara sadece nöropatolojinin dalları olarak bakmasına karşılık Freud için bu, ruhsal yapının incelenmesinin ilk başlangıcı anlamına gelir.

1886 baharında Viyana'ya döndükten sonra sinir hastalıkları üzerine özel bir muayenehane açar ve kısa bir süre sonra uzun zamandır erteledikleri evlilik gerçekleşir. Ne var ki nöropatolojik çalışmalarından hepten vazgeçmez: birkaç yıl daha özellikle önde gelen otorite olduğu çocuk beyin felci üzerine araştırmalar yapar. Bu dönemde ayrıca afazi konusunda önemli bir monograf hazırlar. Ama nevrozların tedavisine giderek daha çok eğilmektedir. Boşuna bir çabayla elektro-terapi denedikten sonra hipnotik telkine yönelir ve 1888'de Liébeault ve Bernheim tarafından görünürde başarıyla uygulanan bu tekniği öğrenmek için Nancy'yi ziyaret

eder. Bunun da yetersiz olduğu anlaşılır ve başka bir yaklaşıma yönelir. Ondan epeyce büyük olan arkadaşı, Viyanalı Dr. Josef Breuer'in, on yıl kadar önce histerik bir kızı oldukça yeni bir yöntemle iyileştirdiğinden haberdardır. Breuer'i, bu yöntemi tekrar kullanmaya ikna eder ve kendisi de yeni birkaç olaya uygulayarak ümit verici sonuçlar alır. Bu yöntem, histerinin, hastanın unuttuğu ruhsal bir travmanın [yaranın] sonucu olduğu varsayımına dayanıyor ve tedavi, uygun duygular eşliğinde unutulan travmayı hatırlaması için hastayı hipnotik duruma sokmaktan oluşuyordu. Freud, çok uzun süre önce hem yöntemde hem de altta yatan teoride değişiklikler yapmıştır; bu da sonunda Breuer'den ayrılmasına ve kısa süre sonra psikanaliz olarak adlandıracağı görüşler sisteminin tamamını geliştirmesine yol açacaktır.

Bu noktadan —belki de 1895'ten— yaşamının sonuna dek Freud'un entelektüel varoluşunun tamamı bu gelişme, bunun geniş kapsamlı sonuçları, teorik ve pratik geri tepmeleri çevresinde dönmüştür. Kuşkusuz, Freud'un keşiflerinin ve görüşlerinin kronolojik bir açıklamasını birkaç cümleye sığdırmak mümkün değil; yine de düşünce alışkanlıklarımızda yarattığı başlıca değişmeleri bölük pörçük bir tarzda da olsa göstermeye çalışacağız. Bu arada özel yaşamının akışını da izleyebiliriz.

Viyana'daki ev yaşamı temel olarak renksizdir: 1891'den, kırk yedi yıl sonra Londra'ya gidişine kadar evi hem yaşadığı yer, hem de muayenehane olarak kullanır. Mutlu evliliği ve büyüyen ailesi —üç erkek üç kız çocuğu— en azından profesyonel kariyerini çevreleyen zorlukları dengeler. Tıp çevrelerinde ona karşı önyargı yaratan sadece keşifleri değildir; Viyana'nın resmi dünyasında egemen olan yoğun Yahudi düşmanlığının etkisi de en az ilki kadar büyüktür: üniversite profesörlüğüne atanması, politik nüfuz yoluyla sürekli ertelenir.

Bu ilk yılların bir özelliği, sonuçları itibariyle anmaya değer. Bu, Freud'un, kulak-burun-boğaz alanında uzmanlaşan, ama insan biyolojisine ve yaşam süreçlerindeki periyodik olguların etkilerine de yoğun ilgi duyan parlak, ama dengesiz bir doktor olan Berlinli Wilhelm Fliess'le olan dostluğudur. On beş yıl boyunca, 1887'den 1902'ye kadar Freud onunla düzenli yazışır, düşüncelerindeki gelişmeleri ona bildirir, gelecekteki yazılarının uzun taslaklarını ona gönderir ve daha da önemlisi ona, "Bilimsel bir Psikoloji Projesi" adını alan kırk bin kelimelik bir deneme gönderir. 1895'te kaleme alınan bu deneme, fizyolojiden gönülsüz olarak psikolojiye kayan Freud'un kariyerindeki dönüm noktası olarak tanımlanabilir: bu deneme, psikolojik olguları salt nörolojik terimlerle açıklama çabasıdır. Bu deneme ve Freud'un Fliess'e yazdığı mektupların tamamı şans eseri bugüne kadar gelmiştir: bunlar, Freud'un görüşlerinin gelişmesine ışık tutar ve psikanalizdeki sonraki gelişmelerin daha o yaşta Freud'un kafasında zaten olduğunu gösterir.

Fliess'le ilişkisinin dışında dışarıdan pek destek görmez. Yavaş yavaş Viyana'da kendine birkaç öğrenci bulur, ama ancak on yıl sonra, 1906'larda bir dizi İsviçreli psikiyatristin onun görüşlerine katılmasıyla durum değişmeye başlar. Başlıcaları arasında Zürih Akıl Hastanesi'nin Başhekimi Bleuler ve asistanı Jung da vardır. Bu da psikanalizin yayılmasının başlangıcı olur. 1908'de Salzburg'da uluslararası bir psikanalistler toplantısı olur ve 1909'da Freud ve Jung bir dizi konferans için ABD'ye davet edilir. Freud'un yazıları birçok dile çevrilmeye, dünyanın her tarafında psikanaliz uygulayan analist grupları ortaya çıkmaya başlar. Ama psikanalizin ilerlemesi de kendi yenilgilerini yaşar: konunun kafalarda uyandırdığı akımlar, kolayca kabul edilmesine meydan vermeyecek kadar derinlere işler. 1911'de Freud'un Viyana'daki ağırlıklı destekleyi-

cilerinden birisi olan Alfred Adler ayrılır, bunu iki üç yıl sonra Jung'un kopuşu izler. Bunun hemen arkasından Birinci Dünya Savaşı patlak verir, bu da psikanalizin uluslararası düzeyde yaygınlaşmasını kesintiye uğratır. Aradan pek zaman geçmeden en ağır kişisel trajedilerden birisini yaşar: kızını ve çok sevdiği torununu kaybeder; bu da yetmiyormuş gibi yaşamının son on altı yılı boyunca yakasını bırakmayan habis bir hastalığa yakalanır. Ama bu dertlerden hiçbirisi Freud'un gözlemlerinin ve düşüncelerinin gelişmesini sekteye uğratmaz. Düşüncelerinin yapısı genişlemeyi ve her an çok daha geniş uygulama alanları —özellikle sosyolojide— bulmaya devam eder. Artık dünyada genelde önemli bir şahsiyet olmuştur; ama hiçbir şey onu, 1936'da sekseninci yaş gününde Corresponding Member of Royal Society[1] seçilmekten daha mutlu etmemiştir. Aralarında Başkan Roosvelt'in de olduğu söylenen nüfuzlu hayranlarının çabalarıyla da desteklenen bu ünün, onu, Hitler 1938'de Avusturya'ya girince Nasyonal Sosyalistlerin en kötü aşırılıklarından koruduğuna kuşku yok; yine de yayınlarını toplayıp yok ederler. Ama Freud'un Viyana'dan ayrılması kaçınılmazdır, aynı yılın Haziran ayında ailesinden bazılarıyla birlikte Londra'ya gider ve orada 23 Eylül 1939 tarihinde hayata veda eder.

Freud'dan, çağdaş düşüncenin devrimci kurucularından birisi olarak söz etmek ve adını Einstein ile birlikte anmak, gazetecilikte bir klişe olmuştur. Yine de çoğu insan bu iki insandan birisinin yarattığı değişmeleri diğerini anmaksızın özetlemeyi çok güç bulur.

Karşılıklı bir ilişki içinde de olsa, Freud'un buluşları üç başlık altında toplanabilir: bir araştırma aracı, bu aracın sağladığı bulgular ve bu bulgulardan çıkarılan teorik hipotezler. Ama

1 [Merkezi Londra'da bulunan dünyanın en eski bilim kuruluşunun verdiği bir onur sıfatı. S.B.]

çalışmalarının tamamının arkasında, belirlemecilik yasasının evrensel geçerliliğine duyduğu inancın yattığını söylememiz gerek. Fiziksel olgular bağlamında bu inanç, Brücke'nin laboratuarındaki deneyiminden, dolayısıyla nihai anlamda Helmholtz ekolünden geliyor olabilir; ama Freud bu inancı uzlaşmaz bir tutumla ruhsal olgular alanına da uygulamıştır, bu konuda ise öğretmeni psikiyatrist Meynert'ten, dolaylı olarak da Herbart felsefesinden etkilenmiş olabilir.

Freud her şeyden önce insan ruhunun bilimsel incelemesi için ilk aracı [yöntemi] keşfeden kişidir. Dahi olarak nitelenebilecek yaratıcı yazarlar ruhsal süreçler konusunda bölük pörçük iç gözlemler kazanmıştır; ama Freud'dan önce sistemli bir inceleme yöntemi olmamıştır. Bu yöntemi ancak yavaş yavaş geliştirebilmiştir, çünkü bu incelemenin önündeki zorluklar yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Breuer'in histeri açıklamasındaki unutulan travma bu açıdan ilk, belki de en temel problem olmuştur, çünkü bu, ruhsal yapıda dışarıdan gözlemcinin veya kişinin incelemesine o anda açık olmayan etkin kısımlar olduğunu kesin olarak göstermiştir. Freud, metafizik ve terminolojik tartışmalara kulak asmadan ruhsal yapının bu kısımlarını bilinçdışı [bilinçsiz] olarak tanımlamıştır. Bu kısımların varlığı aynı ölçüde hipnoz sonrası telkinle de gösterilmiş; bu telkinde kişi tam uyanık durumdayken, telkin edilen şeyi tamamen unutmuş olmasına rağmen, daha önce telkin edilen bir şey yapar. Dolayısıyla bu bilinçdışı bölümü hesaba katmayan hiçbir ruhsal yapı incelemesi tam sayılamaz. Bu nasıl yapılır? Cevabın şu olduğu düşünülür: hipnotik telkinle; Breuer ve Freud tarafından kullanılan yöntem de budur. Ama kısa bir süre sonra bu yöntemin hatalı olduğu, etkisinin düzensiz ve belirsiz olduğu, bazen de hiç işe yaramadığı anlaşılır. Dolayısıyla Freud, telkin kullanmaktan yavaş yavaş vazgeçer ve bunun yerine, daha

sonra "özgür çağrışım" olarak adlandırılan tamamen yeni bir yöntem uygulamaya başlar. Ruhsal yapısı incelenen kişiden aklına ne gelirse söylemesini istemekten oluşan bu duyulmamış, basit yöntemi benimser. Bu belirleyici karar en şaşırtıcı sonuçlara yol açar; bu ilkel şekliyle bile Freud'un bu yöntemi yeni iç gözlemler sağlar. İlkel, çünkü işler bir süre yolunda gitse de, çağrışımların akışı er veya geç kesilecektir: söz konusu kişi artık söyleyecek hiçbir şey düşünmez bir duruma gelir. Böylece, kişinin bilinçli iradesinden bağımsız bir güç olan ve incelemeyle işbirliğini reddeden "direnme" olgusu ortaya çıkar. Bu da çok temel bir teori parçasının, ruhsal yapının dinamik bir şey olduğu, bazıları bilinçli, bazıları bilinçsiz olan, birbiriyle bazen uyum, bazen karşıtlık içinde işleyen bir dizi ruhsal güçten oluştuğu hipotezi için bir temel olur.

Bu olgular, sonuçta evrensel olduklarının anlaşılmasına rağmen, başlangıçta nevrotik hastalarda gözlenip incelenir ve Freud'un ilk yıllardaki çalışmaları büyük ölçüde bu hastaların "direnmesini" yenmenin yollarını bulma ve bu direnmenin arkasında yatan şeyleri açığa çıkarma üzerinde yoğunlaşır. Çözüm ancak Freud'un kendi üzerinde yaptığı olağandışı bir gözlemle mümkün olabilmiştir: şimdi buna onun öz-analizi [kendi kendini psikanalizi] diyoruz. Fliess'e yazdığı mektuplarda bu olayın birinci elden anlatılması büyük bir şans. Bu analiz, ruhsal yapıdaki bilinçsiz süreçlerin doğasını keşfetmesini ve bunların bilinçli olmaya neden bu kadar büyük bir direnme gösterdiğini anlamasını; hastalarındaki direnmenin üstesinden gelmenin veya bundan kaçınmanın tekniklerini geliştirmesini ve daha da önemlisi, bu bilinçsiz süreçlerle bilinen bilinçli süreçlerin işleyiş tarzları arasındaki büyük farkları görmesini mümkün kılar. Bu üç noktadan her birisi için bir şeyler söylenebilir, çünkü gerçekte bunlar, Freud'un ruhsal yapıya ilişkin bilgilerimize katkısının çekirdeğini oluşturmaktadır.

Ruhsal yapının bilinçdışı içeriğinin, enerjilerini doğrudan doğruya temel fiziksel içgüdülerden alan tamamen karşıt eğilimlerin —arzuların— etkinliğinden oluştuğu bulunmuştur. Bunlar, anında doyum bulmanın dışında hiçbir şeyi dikkate almaksızın işler ve ruhsal yapıdaki, gerçekliğe uyarlanmayla ve dış tehlikelerden kaçınmayla ilgili olan daha bilinçli diğer öğelerle çatışma eğilimi gösterir. Dahası, bu ilkel eğilimler büyük ölçüde cinsel veya yıkıcı bir yapıda olduğu için, daha sosyal ve uygar olan ruhsal güçlerle mutlaka çatışacaklardır. Bu doğrultudaki incelemeler, Freud'un çocukların uzun zaman gizlenen cinsel yaşamının sırlarını ve Odipus kompleksini keşfetmesine yol açar.

Kendi kendini analizi ikinci olarak da rüyaların doğasını incelemesini sağlar. Nevrotik semptomlar gibi bunların da temel bilinçsiz dürtülerle tali [ikincil] bilinçli dürtüler arasındaki bir çatışmanın ve uzlaşmanın sonucu olduğu anlaşılır. Böylece bunların analiz edilerek öğelerine indirgenmesi yoluyla hastaların gizli bilinçsiz içeriklerini anlamak mümkün olur ve rüyalar hemen hemen evrensel bir olgu olduğu için, rüya yorumunun, nevrotik hastaların direncini aşmak için en yararlı teknik buluşlardan birisi olduğu anlaşılır.

Son olarak, rüyaların ayrıntılı incelemesi Freud'un temel ve tali [birincil ve ikincil] düşünce süreçleri dediği olgular arasındaki, ruhsal yapının bilinçsiz ve bilinçli kısımlarındaki olaylar arasındaki belirgin farkları sınıflandırmasını mümkün kılar. Bilinçsiz kısmında [bilinçdışında], örgütlenme veya eşgüdüm [koordinasyon] diye bir şey olmadığı keşfedilir: her ayrı dürtü, kalan her şeyden bağımsız olarak doyum arar; bir diğerinden etkilenmeden işler; karşıtlıklar tam anlamıyla etkisizdir ve en karşıt dürtüler yan yana gelişir. Bilinçdışında düşünce çağrışımları da mantığı kesinlikle dikkate almadan gelişir: benzerlikler öz-

deşlik olarak değerlendirilir, negatifler pozitiflerle eşitlenir. Karşıt eğilimlerin bağlandığı nesneler de bilinçdışında olağandışı ölçüde değişkendir; hiçbir ussal temeli olmayan bir çağrışımlar zinciri boyunca bir nesnenin yerini tamamen bir başkası alabilir. Freud, birincil sürece ait mekanizmaların bilinçli düşünceye sızmasının, sadece rüyalardaki değil, diğer normal ve patolojik birçok ruhsal olaydaki tuhaflığı da açıkladığını kavrar.

Freud'un sonraki çalışmalarının tamamının, bu ilk düşüncelerin büyük ölçüde derinleşmesi ve genişlemesi olduğunu söylersek pek abartmış sayılmayız. Bunlar, sadece psikonevrozların ve psikozların değil, ayrıca dil sürçmesi, nükteler, sanatsal yaratım, siyasi kurumlar ve dinler gibi diğer normal süreçlerin de mekanizmalarının açıklanması için uygulanır; bunlar kısmen birçok uygulamalı bilime —arkeoloji, antropoloji, kriminoloji [suç bilimi], eğitim gibi— yeni bir ışık tutulmasında rol oynar; ayrıca psikanalitik tedavinin etkililiğini de açıklar. Son olarak Freud, bu ilk gözlemler temeline, çok daha genel kavramlardan oluşan "metapsikoloji" adını verdiği teorik bir üstyapı kurar. Ne var ki birçok insan büyüleyici bulsa da o her zaman bunların geçici birer hipotez niteliğinde olduğunda ısrar etmiştir. Gerçekten de yaşamının geç bir döneminde, "bilinçdışı" teriminin ikiliğinden [belirsizliğinden] ve çelişkili kullanımlarından etkilenerek, zihinsel yapı için yeni bir yapısal açıklama önerir; bu yapıda örgütsüz içgüdüsel eğilimler "id," örgütlü gerçekçi kısım "ego," eleştirel olan ve ahlaki kurum işlevi gören kısım da "süperego" olarak adlandırılır; bunun, birçok konuya açıklık kazandıran yeni bir açıklama olduğuna kuşku yok.

Bu özet okura Freud'un yaşamındaki dış olayların genel bir çerçevesini çizecek ve buluşlarının kapsamı konusunda bir fikir verecektir. Daha fazlasını istemek doğru mu? Daha derine inerek

Freud'un nasıl bir insan olduğunu sorgulamak? Belki de değil. Ama insanın, büyük insanlar konusundaki merakı doyumsuzdur ve doğru açıklamalarla doyurulmadığı zaman kaçınılmaz olarak mitolojik açıklamaların üstüne atlar. Freud'un ilk kitaplarından ikisinde (*Rüyaların Yorumu* ve *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi*), tezini sunuşu onu, olağandışı miktarda kişisel malzemeyi ortaya dökmeye zorlamıştır. Yine de veya belki de bu nedenle, özel yaşamına girme çabalarına şiddetle karşı çıkmış ve bundan dolayı çok sayıda mite konu olmuştur. Örneğin ilk ve en safdil mite göre o, kendini kamu ahlakını bozmaya adayan bir ahlaksızdır. Daha sonraki fanteziler karşıt doğrultuda gelişme eğilimi gösterir: katı bir ahlakçı, acımasız bir disiplin yanlısı, bir otokrat, benmerkezcil, asık suratlı, temelde mutsuz bir insan gibi gösterilir. Onu bir parça olsun tanıyanlar, bu iki tablonun da aynı ölçüde tamamen saçma olduğunu bilir. Bu ikinci tablonun kısmen son yıllarındaki fiziksel acılarının bilinmesinden kaynaklandığı açık; ama bu kısmen de en yaygın portrelerinden birisinin yarattığı talihsiz izlenimden kaynaklanıyor olabilir. En azından profesyonel fotoğrafçılara poz vermekten hoşlanmaz; sanatçılar da her zaman için psikanalizin bulucusunu gaddar, ürkütücü bir figür olarak temsil etme ihtiyacının altında ezilmiş gibi gözüküyor. Yine de bereket versin ki daha hoş ve doğru alternatif versiyonlar da mevcut: örneğin, en büyük oğlunun babasına ilişkin anılarındakine (Martin Freud [1957], *Glory Reflected*) benzer, tatildeyken veya çocuklarıylayken çekilen anlık resimler. Gerçekten de bu sevimli ve eğlenceli kitap, paha biçilmez de olsa, daha resmi olan diğer biyografileri birçok açıdan dengeler ve sıradan yaşamındaki Freud'tan bir şeyler anlatır. Bu portrelerden bazılarında ilk zamanlarda dolgun yüzlü olduğunu görürüz; ama sonraki yaşamında, özellikle de Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, hatta has-

talığından önce aynı dolgunluğu göremeyiz; yine de yüzü olduğu kadar bir bütün olarak vücudu da (orta boyludur) belirgin bir gergin enerji ve uyanık gözlemci izlenimi verir. Ciddidir, ama daha resmi ilişkilerinde nazik ve düşüncelidir; diğer durumlarda hoş ve ironik bir mizah duygusuyla eğlendirici bir konuşmacı olabilir. Ailesine düşkünlüğünü görmek ve sevecenlik uyandıran bir insan olduğunu anlamak zor değildir. Çok yönlü ilgileri vardır —yurtdışı gezilerine, kır tatillerine, dağ gezilerine düşkündür— ve sanat, arkeoloji, edebiyat gibi daha çok zamanını alan uğraşları vardır. Freud sadece Almanca'da değil, birçok dilde çok iyi okuyan birisidir. İngilizce ve Fransızca'yı çok iyi okur, ayrıca oldukça iyi bir İspanyolca ve İtalyanca bilgisi vardır. Eğitiminin sonraki evrelerinin temelde bilimsel olduğunu unutmamak gerekir (Üniversitede kısa bir süre felsefe okuduğu doğrudur); okulda klasikleri öğrenmiş ve bu ilgisini hiç kaybetmemiştir. On yedi yaşında okul arkadaşlarından birine yazdığı bir mektup vardır.[1] Mektupta, mezuniyet sınavlarında aldığı çeşitli başarıları anlatıyor: Latince'de *Virgil*'den bir parça, Yunanca'da, her şeyden önemlisi, *Oedipus Rex*'ten otuz üç satır [çeviri].

Özetle, İngiltere'de Viktoryan yetiştirme tarzının en iyi ürününü nasıl görüyorsak, Freud'u da öyle değerlendirebiliriz. Edebiyat ve sanat zevkleri bizimkinden elbette farklı olacaktır, kesinlikle liberal olsa da, ahlaki görüşleri Freud çağı sonrasına ait olmayacaktır. Ama onda, coşkuyla ve kendisi acılaşmadan çekilen onca acıyla dolu dolu bir yaşam süren bir insan görmeliyiz. Tam bir dürüstlük ve dosdoğruluk, onun belirgin özellikleridir, ne kadar yeni veya olağandışı olursa olsun kendisine sunulan her olguyu dikkate almaya yönelik entelektüel açıklığı da öyle. Şaşırtıcı bazı özellikleri olmasına yol açan şey belki de,

1 [Emil Fluss. Bu mektup, Freud'un yazışmalarında yer almaktadır (1906a).]

görünürde insanlığa yönelik inançsızlığının gizleyemediği bir iyilikseverlikle birleşen bu niteliklerinin kaçınılmaz bir devamı ve uzantısıdır. Zihninin keskinliğine rağmen temelde saftır [sadedir] ve bazen eleştirel becerisinde beklenmedik boşluklar doğar: örneğin bir Mısır bilimci veya filolog gibi kendi alanı dışındaki konularda bir otoritenin, daha da garibi, inanmak için algı gücünü denemek gereken insanların güvenilmezliğini algılayamaz, bazen tanıdıklarındaki kusurları göremez. Ama Freud'un da bizim gibi bir insan olduğunu söylemek kibrimizi okşasa da, bu doyumda kolayca çok ileri gidebiliriz. Aslında, o güne kadar normal bilinçten kaçan ruhsal olgular alanının tamamını ilk gören, rüyaları ilk yorumlayan, çocuk cinselliği olgularını ilk kavrayan, birincil ve ikincil düşünce süreçleri arasındaki ayrımı ilk yapan insanda, kısaca bilinçdışı aklı [ruhsal yapıyı] bizim için ilk gerçek kılan insanda çok olağandışı bir şeyler olsa gerek.

JAMES STRACHEY

[Daha fazla bilgi isteyen okur, Ernest Jones tarafından kaleme alınan üç ciltlik Freud biyografisine başvurabilir; bu biyografinin kısaltılmış bir versiyonu Pelican Yayınevi tarafından 1964'te yayımlanmıştır. Ayrıca Freud'un, oğlu ve gelini Ernst ve Lucie Freud (1960a) tarafından derlenen üç ciltlik mektupları, Wilhelm Fliess (1950a), Karl Abraham (1965a), C. G. Jung (1974a), Oskar Pfister (1963a), Lou Andreas-Salomé (1966a), Edoardo Weiss (1970a) ve Arnold Zweig (1968a) ile olan yazışmalarını içeren ciltler, her şeyden önce de Freud'un kendi çalışmaları birer başvuru kaynağı olabilir.]

KRONOLOJİK TABLO

BU tabloda, Freud'un entelektüel gelişimindeki ve düşüncelerindeki başlıca dönüm noktalarından bazıları kabaca belirlenmiştir. Özel yaşamındaki başlıca olaylardan bazılarına da yer verilmiştir.

1856.6 Mayıs. Moravia, Freiberg'de doğar.
1860. Ailesi Viyana'ya yerleşir.
1865. Orta okula başlar.
1873. Viyana Üniversitesi'nde tıp okumaya başlar.
1876-82 Viyana'da Fizyoloji Enstitüsü'nde Brücke ile çalışır.
1877. İlk yayınlar: anatomi ve fizyoloji üzerine makaleler.
1881. Tıp dalında doktora derecesi alır.
1882. Martha Bernays ile nişanlanır.
1882-5. Viyana Genel Hastanesi'nde çalışır; beyin anatomisi üzerinde odaklaşır; birçok makale yayımlar.
1884-7. Kokainin klinikte kullanımı konusunda araştırmalar yapar.
1885. Nöropatoloji dalında *Privatdozent* (Üniversite Hocası) olarak atanır.

1885 (Ekim)-1886 (Şubat). Paris'te Salpêtriére'de (Sinir Hastalıkları Hastanesi) Charcot'un yanında araştırmalar yapar. İlgisi histeri ve hipnoza yönelir.

1886. Martha Bernays ile evlenir. Viyana'da sinir hastalıkları üzerine özel bir muayenehane açar.

1886-93. Viyana'daki Kassowitz Enstitüsü'nde nöroloji, özellikle de çocuklarda görülen beyin felci üzerine araştırmalarına devam eder, birçok makale yayımlar. İlgisi yavaş yavaş nörolojiden psikopatolojiye kayar.

1887. Büyük kızı dünyaya gelir (Mathilde).

1887-92. Berlinli Wilhelm Fliess ile dost olur ve yazışmaya başlar. Freud'un, ölümünden sonra 1950'de yayımlanan bu döneme ait mektupları, görüşlerinin gelişimine büyük ölçüde ışık tutmuştur.

1887. Terapide hipnotik telkinden yararlanmaya başlar.

1888. Breuer'in izinden giderek Histeride kataritik terapi için hipnotik telkin kullanmaya başlar. Hipnozu yavaş yavaş bırakır ve bunun yerine özgür çağrışımı kullanır.

1889. Büyük oğlu dünyaya gelir (Martin).

1891.Afazi üzerine bir monografi yayımlar.

İkinci oğlu dünyaya gelir (Oliver).

1892. Breuer'le birlikte "Ön Yazışma"yı yayımlar: bu, histeri konusundaki travma teorisinin ve kataritik tedavinin bir açıklamasıdır.

İkinci kızı dünyaya gelir (Sophie).

1893-8. Histeri, saplantılar ve kaygı üzerine araştırmalar yapar ve kısa makaleler yayımlar.

1895. Breuer'le birlikte *Histeri Üzerine İncelemeler*'i yayımlar: bu, durum tarihçelerini ve Freud'un tekniğinin tanımının bulunduğu, ilk aktarım açıklamasının da yer aldığı bir kitaptır.

1893-6. Freud ile Breuer arasındaki görüş ayrılıkları giderek büyür. Freud, savunma ve bastırma kavramlarını geliştirir, nevrozun ego ile libido arasındaki çatışmanın bir sonucu olduğu savını ortaya atar.

1895. *Bilimsel bir Psikoloji Projesi*: Freud'un Flies'e mektuplarıyla birlikte 1950 yılında yayımlanmıştır. Psikolojiyi nörolojik terimlerle ortaya koymaya yönelik başarısız bir girişim; ama bu, sonraki teorilerinden birçoğunun habercisidir.

En küçük çocuğu dünyaya gelir (Anna).

1896. "Psikanaliz" terimini ortaya atar.

Babasını kaybeder (80 yaşında).

1897. Freud'un kendi kendini psikanalizi; bu, travma teorisinden vazgeçmesine ve çocuk cinselliğini ve Odipus kompleksini görmesine yol açmıştır.

1900. *Rüyaların Yorumu*; son bölümünde Freud'un ruhsal süreçlere, bilinçdışına ve "haz ilkesinin" egemenliğine ilişkin dinamik görüşünün ilk tam açıklaması yer alır.

1901.*Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi*. Bu çalışma, rüyalara ilişkin kitabıyla birlikte, Freud'un teorilerinin sadece patolojik durumlar için değil, normal ruhsal yaşam için de geçerli olduğuna açıklık kazandırır.

1902. Profesor Ekstraordinaryus unvanını alır.

1905. *Cinsellik Teorisi üzerine Üç Deneme*: insandaki cinsel içgüdünün gelişme seyrini bebeklikten erişkinliğe kadar ilk kez izler.

1906. Jung, psikanaliz taraftarı olur.

1908. Psikanaliz konulu ilk uluslararası toplantı (Salzburg'da).

1909. Freud ve Jung, konferans için ABD'ye davet edilir.

İlk çocuk analizinin durum tarihçesi (beş yaşındaki Küçük Hans): daha önce erişkin analizlerine dayanan, özellikle çocuk cinselliği, Odipus kompleksi ve iğdiş edilme kompleksi konusundaki varsayımların doğrulanması.

1910. "Narsizm" teorisinin ilk ortaya çıkışı.

1911-15. Psikanaliz tekniği üzerine makaleler.

1911. Adler'le yolları ayrılır.

Psikanalitik teorilerinin psikotik bir vakaya uygulanması: Dr. Schreber'in otobiyografisi.

1912-13. *Totem ve Tabu*: psikanalizin antropolojik malzemelere uygulanışı.

1914. Jung'la yolları ayrılır.

"Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine." Adler ve Jung'a yönelik bir polemiği de içermektedir.

Belli başlı son durum tarihçesini yazar: "Kurt Adam" (1918'e kadar yayımlanmamıştır.)

1915. Temel teorik sorunlara ilişki on iki makaleden oluşan "metapsikolojik" denemeler dizisini yazar; bunlardan sadece beşi günümüze kadar gelmiştir.

1915-17. *Psikanalize Giriş Dersleri*: Birinci Dünya Savaşı'na kadarki görüşlerinin durumu için kapsamlı ve genel bir açıklama sağlar.

1919. Narsizm teorisinin savaş nevrozlarına uygulanması.

1920. İkinci kızını kaybeder.

Haz İlkesinin Ötesinde: "Tekrarlama zorlanımı" kavramına ve "ölüm içgüdüsü" teorisine ilişkin ilk açık giriş niteliğindedir.

1921. *Grup Psikolojisi*. Ego üzerine sistematik bir analitik çalışmanın başlangıcı.

1923. *Ego ve İd*. Aklın yapısı ve işleyişi konusunda büyük

ölçüde gözden geçirilmiş bir açıklama; id, ego, süperego diye üçe ayırır.

1923. Kanser başlangıcı.

1925. Kadınlardaki cinsel gelişime ilişkin görüşlerini gözden geçirir.

1926. *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı*. Kaygı sorunları konusundaki görüşlerini gözden geçirir.

1927. *Bir Yanılsamanın Geleceği*. Bir din tartışması: Freud'un, kalan yıllarını verdiği bir dizi sosyolojik çalışmadan ilki.

1930. *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*. Bu, Freud'un "ölüm içgüdüsü"nün bir dışavurumu olarak değerlendirilen yıkım içgüdüsüne ilişkin ilk kapsamlı çalışmasını içerir.

Frankfurt Kenti, Goethe Ödülü'nü Freud'a verir.

Annesini kaybeder (95 yaşında).

1933.Hitler Almanya'da iktidarı ele geçirir: Freud'un kitapları Berlin'de halk önünde yakılır.

1934-8. *Musa ve Tektanrıcılık* hayatta olduğu dönemde yayımlanan son çalışması.

1936. Sekseninci yaş günü. Corresponding Member of Royal Society seçilir.

1938. Hitler Avusturya'yı işgal eder. Freud Viyana'dan ayrılarak Londra'ya gider.

Genel Çizgileriyle Psikanaliz. Psikanaliz üzerine son, tamamlanamamış, ama derin bir açıklama.

1939. 23 Eylül. Londra'da ölür.

PSİKANALİZE GİRİŞ DERSLERİ
(1916-17 [1915-17])

EDİTÖRLÜK GİRİŞİ

VORLESUNGEN ZUR EINFÜHRUNG IN DIE PSYCHOANALYSE

1916-17 İlk Almanca basım (üç ayrı bölüm halinde yayımlanmıştır): Leipzig ve Viyana.
1940 *Gesammelte Werke*, 11.
1920 İlk İngilizce basım: New York.
1963 *Standard Edition*, 15 ve 16.

Freud iki ayrı *Giriş Dersleri* yayımlamış; birçok gözlem ve teorisini bu ikisinin yayım tarihleri arasına sığdırmıştır. Bu cilt ile diğerini (Öteki Freud Dizisi, 2) birbirinin devamı olarak değerlendirdiği için, bu iki ciltteki bölümleri ardışık olarak numaralamıştır.

İlk *Giriş Dersleri*, belki de *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi* dışında, Freud'un diğer çalışmalarından daha geniş bir dolaşıma girmiştir. *Giriş Dersleri*, yaşadığı dönemde on dört dile çevrilerek, diğer dillere en çok çevrilen çalışması olmuştur. Freud bu dersler dizisini Viyana Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinden gelen bir izleyici topluluğuna 1915-16 ve 1916-17'nin iki kış

döneminde (Ekim'den Mart'a kadar) vermiştir. 1885 yılında Privatdozent (Öğretim Üyesi) atandıktan sonra üniversitede birçok ders vermiş, ama bunlar kayda geçmemiştir; sonuncusu olmasına karar verdiği ve yayımlanan tek ders notları olan bu ciltteki dersleri verdiğinde yaklaşık altmış yaşındadır.

Freud, *Yeni Giriş Dersleri*'nin önsözünde önceki (yani elinizdeki ciltteki) derslerin ilk yarısının derslerden "hemen sonra düzeltilip yazıldığını, ikinci yarının taslaklarının ise Salzburg'daki yaz tatilinde hazırlanıp onu izleyen kış döneminde kelimesi kelimesine izleyicilere aktarıldığını" söylüyor. Ayrıca o dönemlerde "hâlâ fotoğraf makinesi gibi bir belleği olduğunu" ekliyor, çünkü derslerine ne kadar hazırlıklı olursa olsun, ders anında sunusunu kaçınılmaz olarak kendiliğinden ve notlarına bakmaksızın yapmaktadır. Ders verme tekniğinde genel bir görüş birliği vardır: hiçbir zaman retorik değildir, sesinin tonu her zaman dingin ve samimi bir sohbet havasındadır. Ama buradan, derslerinin düzensiz veya karışık olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Derslerinin hemen her zaman kesin bir biçimi bir giriş, gelişme ve sonuç vardır ve dinleyende sık sık estetik bir bütünlüğe sahip izlenimi verir.

Ders vermekten hoşlanmadığı söylense de, sadece yaşamı boyunca verdiği derslerin sayısı açısından değil, ayrıca ders tarzında yayımlanmış çalışmalarının fazlalığı açısından da buna katılmak pek mümkün değildir. Ama bu tutarsızlığın bir açıklaması olabilir: yayımları arasında ders gibi görünen şeyler temelde *sunuş* çalışmalarıdır, elinizdeki kitap ise birkaç örnekten sadece birisidir. Ama bunun da ötesinde, yıllarca sonra görüşlerindeki sonraki gelişmeleri sunmaya kalkışınca açık bir neden olmaksızın bunları ders olarak vermesi hiçbir zaman mümkün olmasa da yine sanki ders veriyormuş gibi tasarlayarak *Yeni Giriş*

Dersleri adıyla yayımlamıştır. Kısacası görüşlerini ortaya koyma yöntemi olarak ders verir gibi anlatmak Freud'a cazip gelmiştir, ancak bir koşulla: gerçek veya hayali dinleyicileriyle canlı bir ilişki kurması gerekir. Bu cildin okurları, Freud'un bu ilişkiyi sürekli nasıl koruduğunu itirazlarını sık sık nasıl dinleyicilerinin ağzından çıkmış gibi ortaya koyduğunu, onunla dinleyenler arasında sık sık nasıl hayali tartışmalar yaptığını farkedecektir. Aslında görüşlerini bu şekilde ortaya koyma yöntemini derslerle hiçbir ilişkisi olmayan diğer bazı çalışmalarında da kullanmıştır: *Amatör Psikanalizi Sorunu*'nun (1926e) tamamı ile *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nin (1927c) büyük bir bölümü, yazar ile eleştirel dinleyici arasındaki diyaloglar şeklindedir. Bazı yanlış kanıların aksine Freud, görüşlerini otoriter ve dogmatik bir tarzda ortaya koymaya tamamen karşıdır: Aşağıda bir yerde, "Ben size anlatmayacağım," diyor dinleyicilerine, "bunu kendi başınıza keşfetmeniz konusunda ısrar edeceğim." İtirazlar hasır altı edilmek yerine açığa vurularak incelenir. Hem bu da psikanaliz tekniğinin temel özelliklerinden birisinin bir uzantısı olmaktan öte bir şey değildir.

Bu ciltteki dersler, Freud'un I. Dünya Savaşı dönemindeki görüşlerinin ve psikanalizin durumunun toplu bir değerlendirmesi olarak görülebilir. Önsözde, içeriklerinin yenilikten yoksun oluşundan ötürü bu derslerden biraz küçümsemeyle söz eder. Ama psikanalitik literatürle tanışık olan herkes, başka hiçbir yerde bulunmayan bolca yeniliğe mutlaka rastlayacaktır. Bunlar arasında kaygı tartışmaları (25. Ders), Freud'un kendisinin de önsözde yeni bir malzeme olarak değerlendirdiği ilkel fanteziler (26. Ders) sayılabilir. 10. Dersteki sembolizm sunusu bu konudaki belki de en eksiksiz sunudur. Rüyaların oluşumu konusunda başka hiçbir yerde 14. Dersin son sayfalarındaki

kadar net bir özetini vermemiştir. Sapmalar konusunda, 20 ve 21. Derslerdeki kadar derinlemesine bir yorum başka hiçbir yerde yoktur. Son olarak, son derste verilen psikanalitik tedavi sürecine ilişkin analizin bir rakibi daha bulunmaz. Konuların aşınmış gibi göründüğü edim hataları ve rüya mekanizmaları gibi konularda bile, beklenmedik yönlerden yaklaşımlar söz konusudur ve can sıkıcı ölçüde tanıdık gelen bir temele yeni bir ışık tutulmuştur.

Elinizdeki ciltte, Freud'un sonraki dersler dizisini kapsayan *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri* adlı çalışmaya çok sayıda gönderme yapılmıştır.

ÖNSÖZ

BURADA "Psikanalize Giriş" olarak kamuoyuna sunduğum bu kitap, bu bilgi alanında halihazırda mevcut olan genel kapsamlı çalışmalara rakip değildir; bu çalışmalar arasında örneğin Hitschmann (1913), Pfister (1913), Kaplan (1914), Régis ve Hesnard (1914) ve Meijer (1915) sayılabilir. Bu kitap, 1915-16 ve 1916-17 yıllarında iki kış döneminde her iki cinsten doktorlardan ve amatörlerden oluşan bir izleyiciler topluluğuna verilen derslerden oluşmaktadır.

Kitapta okurun dikkatini çekebilecek özgünlükler, kitaba kaynaklık eden koşullardan kaynaklanmaktadır. Derslerde, bilimsel bir yazının soğukkanlılığını korumam mümkün değildi. Tersine, ders veren kişi, iki saat kadar süren ders sırasında izleyicilerinin dikkatinin dağılmaması için gerekli önlemleri almak durumundadır. Anın gerekleri birçok durumda belli bir konuyu tekrarlamaktan kaçınmayı imkânsızlaştırmıştır; örneğin rüya yorumu bağlamında ele alınan belli bir konu, daha sonra nevrozlar bağlamında tekrarlanabilir. Malzemenin işleniş biçimi nedeniyle bazı önemli konular (örneğin bilinçdışı), tek bir noktada tamamen incelenememiş, yeni bilgiler kazanıldıkça tekrar tekrar ele alınmıştır.

Psikanalitik literatürle tanışık olanlar bu "Girişte," daha ayrıntılı yayınlardan bildikleri dışında pek bir şey bulamayacaktır. Yine de, konuyu toparlama ve özetleme ihtiyacı, belli noktalarda (kaygının ve histerik fantezilerin kökeni) bu güne kadar açıklanmayan malzemeleri ortaya koymamı gerektirmiştir.

FREUD
VİYANA, *Bahar* 1917

I. K I S I M
EDİM HATALARI
(1916 [1915])

1. DERS
GİRİŞ

BAYANLAR VE BAYLAR,— Psikanaliz konusunda okuduklarınızdan veya kulaktan dolma ne kadar bilgi sahibi olduğunuzu bilemiyorum. Ama dersimizin konusu ("Psikanalize Temel Giriş") hiçbir şey bilmediğinizi ve bazı temel bilgilere ihtiyaç duyduğunuzu varsaymamı gerektiriyor.

Buna karşılık psikanalizin, nevrotik hastaların tıbbi tedavisi için kullanılan bir yöntem olduğunu bildiğinizi varsayabilirim. Ve bu noktada, bu alandaki çeşitli şeylerin, tıbbi uygulamadan nasıl farklı, hatta tersi bir yoldan geliştiğine ilişkin bir örnek verebilirim. Bir hastaya onun için yeni olan bir tıbbi tekniği anlatırken, genellikle bu tekniğin uygunsuzluklarını küçümseriz ve ona tedavinin başarısı konusunda güvence veririz. Sanırım bunu yapmakta haklıyız, çünkü bu yolla başarı olasılığını artırırız. Ama nevrotik bir hastayı psikanalitik tedaviye aldığımız zaman farklı davranırız. Yöntemin zorluklarına, uzun süreceğine, gerektirdiği çabalara ve özverilere dikkatini çekeriz ve başarısı konusunda ona, kesin bir başarı sözü veremeyeceğimizi, bunun onun davranışlarına, kavrayışına, uyumuna ve devam konusundaki sabrına

bağlı olduğunu söyleriz. Kuşkusuz, daha sonra sizin de takdir edebileceğiniz gibi, görünürde böylesine yanlış yönelimli olan bu tutumu benimsemek için geçerli nedenlerimiz vardır.

Dolayısıyla size de söz konusu nevrotik hastalarla aynı şekilde davranırsam bu canınızı sıkmasın. Size, gelecek sefer dersime girmemenizi ciddi olarak salık veriyorum. Bu öğüdü desteklemek için, psikanaliz konulu bir dersin zorunluluk gereği ne kadar eksik kalacağını ve bu konuda kendi kararınızı vermenin ne tür zorluklar içerdiğini anlatacağım. Size, geçmişteki eğitiminizin ve düşünce alışkanlıklarınızın tamamının, sizi kaçınılmaz olarak nasıl birer psikanaliz muhalifi yapacağını ve bu içgüdüsel muhalefetten olabildiğince yararlanmak için kendi içinizde üstesinden gelmeniz gereken şeylerin ne kadar çok olduğunu anlatacağım. Burada anlatacaklarımdan psikanaliz konusunda ne kazanacağınızı şimdiden elbette söyleyemem, ama size şu kadarı için söz verebilirim: burada anlatılanları dinleyerek, psikanalitik bir incelemeyi nasıl yapacağınızı veya tedaviyi nasıl uygulayacağınızı öğrenmiş olmayacaksınız. Ama olur da aranızdan biri psikanalizle geçici bir tanışıklıkla yetinmeyip, kalıcı bir ilişkiye girmeye eğilim gösterecek olursa, onu caydırmaya çalışmakla kalmam, aktif bir şekilde uyarmam da gerekir. Bugünkü koşullar altında bu mesleği seçmesi, bir üniversitede sahip olabileceği başarı şansını yok edecek ve hayata pratisyen hekim olarak başlaması halinde kendini, onun çabalarını anlamayan, ona güvensizlik ve kuşkuyla bakan ve barındırdığı bütün kötü ruhları üstüne salan bir toplumda bulacaktır. Hem bugün Avrupa'da kontrolsüzce yayılan savaşa eşlik eden olgular, bu kötü ruhların sayısının çokluğu konusunda size bir fikir verebilir.

Yine de, bütün bu uygunsuzluklara rağmen, taze bir bilgi kırıntısı kazandırma vaadi taşıyan şeyleri cazip bulan çok sayıda

insan vardır. Eğer aranızdan birkaçı böyle bir yönelime sahipse ve uyarılarıma rağmen bir sonraki dersime gelecek olursa, bundan memnunluk duyarım. Ama hepinizin, psikanalizin sözünü ettiğim zorluklarının doğasını öğrenmeye hakkı var.

Dersime, psikanaliz öğretimi ve eğitimiyle ilgili zorluklarla başlayacağım. Tıp eğitiminde bu tür şeyleri *görmeye* alışırsınız. Anatomik bir preparatı, kimyasal bir reaksiyonun çökeltisini, sinirlerin uyarımı sonucunda bir kasın nasıl kasıldığını görürsünüz. Daha sonra hastalar gösterilir; hastalıklarının semptomlarını, patolojik sürecin sonuçlarını, hatta birçok durumda hastalık yapan etkeni yalıtılmış halde görürsünüz. Cerrahi kliniklerde hastaya yardım etmek için alınan aktif önlemlere tanık olursunuz; kendiniz de bu önlemleri uygulamaya çalışabilirsiniz. Psikiyatride bile değişen yüz ifadeleriyle, konuşma tarzlarıyla ve davranışlarıyla hastaların gösterilmesi, üzerinizde derin bir izlenim bırakan bolca gözlem sağlar. Dolayısıyla bir tıp eğitimcisi temel olarak, size müzeyi gezdiren bir önder ve tercüman rolü oynar; siz ise sergilenen nesnelerle doğrudan temasa geçerek kendi algılarınızla yeni olguların varlığına inanırsınız.

Ama psikanalizde her şey farklıdır. Psikanalitik bir tedavide, hasta ile analist arasında, bir söz alış verişinden başka hiçbir şey olmaz. Hasta konuşur, geçmiş yaşantılarını ve güncel izlenimlerini, şikâyetlerini anlatır, arzularını ve duygusal dürtülerini itiraf eder. Doktor ise dinler, hastanın düşünce süreçlerini yönlendirmeye çalışır, hastayı özendirir, dikkatini bazı yönlere zorlar, açıklamalarda bulunur ve bu yolla hastada uyandırdığı kabul veya red tepkilerini gözler. Hastalarımızın, sadece gözle görülür, elle tutulur şeylerden —tercihen sinemada görülen türden şeylerden— etkilenen bilgisiz yakınları, "sadece konuşarak hastalık konusunda bir şey yapılıp yapılamayacağı" yolundaki

kuşkularını dile getirmekten geri kalmaz. Kuşkusuz bu dar görüşlü, tutarsız bir düşünce tarzıdır. Onlar, hastaların semptomlarını "sadece hayal ettiğinden" emindir. Sözcükler, eskiden büyülüydü ve bu antik büyülü gücünü bugün de büyük ölçüde korumaktadır. Sözcüklerle birisini mutluluktan uçurabilir ya da umutsuzluğun kucağına atabilirsiniz; öğretmen, bilgisini öğrencilere sözlerle anlatır; bir orator, izleyenleri sözleriyle sürükler ve yargı ve kararlarını belirler. Kelimeler, coşkuları uyandırır ve genel olarak insanlar arasındaki karşılıklı etkileşim aracıdır. Bu nedenle kelimelerin psikoterapideki kullanılışını küçümsemeyeceğiz ve analist ile hastası arasında geçen sözleri dinleyebildiğimiz takdirde hoşnut olacağız.

Ama bunu da yapamayız. Psikanalitik tedavinin içerdiği konuşma dinleyici kaldırmaz; bu konuşma sergilenemez. Diğerleri gibi, nevrastenik veya histerik bir hasta da elbette psikiyatrik bir derste öğrencilere tanıtılabilir. Bu durumda sadece hastanın şikâyetlerini ve semptomlarını açıklayacaktır. Sadece doktora özel duygusal bir bağlılığı olması halinde analizin gerektirdiği bilgileri yine kendisi verebilir; kayıtsız hissettiği birisini gördüğü anda susacaktır. Çünkü bu bilgiler, ruhsal yaşamındaki, sosyal açıdan bağımsız bir insan olarak başkalarından saklaması gereken, hatta bunun da ötesinde, homojen bir kişilik olarak kendine karşı bile kabul edemeyeceği en özel şeylerle ilgilidir.

Dolayısıyla psikanalitik bir tedaviye izleyici olarak katılamazsınız. Sadece bu konuda bilgi alabilirsiniz ve kelimenin tam anlamıyla, psikanalizi sadece kulaktan dolma öğrenebilirsiniz. Bilgileri, deyiş yerindeyse ikinci elden aldığınızdan dolayı bir yargıya varmak için kendinizi oldukça olağandışı koşullarda bulursunuz. Bunun da büyük ölçüde size bilgi veren kişiyi ne kadar güvenilir bulduğunuza bağlı olduğu açıktır.

Bir an için, bir psikiyatri dersine değil, tarih dersine girmiş olduğunuzu ve hocanın Büyük İskender'in hayatını ve askeri zaferlerini anlattığını varsayalım. Söylediklerinin doğruluğuna hangi temelde inanırsınız? İlk bakışta konum, psikanalizdekinden çok daha elverişsiz gözükür, çünkü tarih profesörümüz, İskender'in yanında bulunmamıştır. Psikanalist en azından kendisinin de rol aldığı şeyleri anlatır. Ama zamanla tarihçinin anlattıklarını doğrulayan şeylerle karşılaşırız. Ya söz konusu olaylar zamanında yaşayan veya nispeten o döneme yakın bir çağda yaşayan eski yazarlarının yazılarına, yani örneğin Diodorus, Plutarch, Arrian ve diğerlerinin yazılarına gönderme yapabilir. Kralın, günümüze kadar gelen paralarının ve heykellerinin kopyalarını gösterebilir; Isus Savaşı'nı anlatan Popmeian mozaiğinin bir resmini elden ele dolaştırabilir. Ama kesin anlamda konuşursak bütün bu belgeler sadece, eski kuşakların da İskender'in yaşadığına ve zaferlerinin gerçekliğine inandığını gösterir ve eleştiriniz de tam bu noktada başlayabilir. Daha sonra İskender konusunda söylenen her şeyin inandırıcı olmadığını ya da ayrıntılarıyla doğrulanamayacağını keşfedersiniz; ama Büyük İskender'in gerçekliği konusunda kuşkuya kapılarak ders salonunu terk edeceğinizi sanmıyorum. Kararınızı temelde iki varsayım belirleyecektir: Birincisi, tarihçinin, kendisinin gerçek olduğuna inanmadığı bir şeyin gerçekliği konusunda size güvence vermek için belli bir güdülenimi (motivasyonu) olmaması ve ikincisi, mevcut tarih kitaplarının tamamının, olayları yaklaşık olarak benzer terimlerle anlatmasıdır. Daha eski kaynakları incelemeye başlarsanız, aynı etkenleri —bilgi kaynaklarının sahip olabileceği güdülenimler ve tanıkların ifadelerinin birbirine uygunluğu— dikkate alacaksınız. İncelemenizin sonucu kuşkusuz İskender olayında güvence verici olacaktır, ama Musa ve Nem-

rud gibi kişiliklerde muhtemelen farklı olacaktır. Daha sonra, psikanaliz konusunda size bilgi veren kişinin inandırıcılığı konusunda ne tür kuşkular duyabileceğiniz açıklık kazanacaktır.

Ama başka bir soru sormaya hakkınız var. Psikanaliz için nesnel bir doğrulama yoksa ve gösterme imkânı da yoksa kişi psikanalizi nasıl öğrenebilir ve iddialarının doğruluğuna nasıl inanabilir ki? Psikanalizin kolay öğrenilmediği ve gereğince öğrenen insan sayısının çok az olduğu doğrudur. Ama uygulanabilir bir yöntem elbette vardır. Kişi, psikanalizi kendi başına, kendi kişiliğini inceleyerek öğrenir. Ancak bu, öz-gözlem denen şeyle pek aynı değildir, ama gerekirse bu başlık altında değerlendirilebilir. Az bir teknik eğitimle kendi üzerinde analizin konusu yapılabilecek çok sayıda yaygın ve genelde bilinen ruhsal olgu vardır. Bu yolla kişi, analizce anlatılan süreçlerin gerçekliği ve görüşlerinin doğruluğu konusunda arzulanan inanç duygusunu kazanmış olur. Ne var ki, bu yöntemle ilerlemenin belli sınırları vardır. Kişi, profesyonel bir analist tarafından analiz edilmesi ve analizin etkilerini kendi üzerinde yaşaması, böylece analistinden, süreçteki örtülü tekniği öğrenme fırsatından yararlanması halinde daha ileri gidebilir. Kuşkusuz, bu muhteşem yöntem belli bir anda sadece tek bir insana uygulanabilir ve öğrencilerden oluşan bir topluluğun tamamına uygulanamaz.

Psikanalizle ilişkinizdeki ikinci bir zorluğun günahı psikanalizin değildir; en azından tıp öğrencisi olmanız ölçüsünde bundan sizi sorumlu tutmam gerek. Önceki eğitiminiz, düşünce tarzınıza, psikanalizden uzaklaşan belli bir yön vermiştir. Organizmanın işlevleri ve hastalıkları için anatomik bir temel bulacak, bunları kimyasal ve fiziksel olarak açıklayacak ve biyolojik olarak değerlendirecek şekilde eğitim gördünüz. Ama ilginiz, bu mucizevi karmaşık organizmanın gelişiminin doruğu olan

ruhsal yaşama az da olsa yönlendirilmemiştir. Bu nedenle psikolojik düşünce tarzı size yabancı kalmıştır. Bunlara kuşkuyla bakmaya, bilimsel olma yakıştırmasını reddetmeye ve bu konuları amatörlere, şairlere, doğal felsefecilere[1] ve mistiklere bırakmaya alışarak yetiştiniz. Bu sınırlamanın tıbbi etkinliklerinize zarar vereceğine kuşku yok, çünkü her türlü insan ilişkisinde bir kural olduğu gibi, hastalarınız size kendi ruhsal *maskelerini* sunmaya başlayacak ve korkarım bir ceza olarak, aradığınız tedavi etkisinin bir kısmını o kadar küçümsediğiniz amatörlere, kocakarılara ve mistiklere bırakmak zorunda kalacaksınız.

Eğitiminizdeki bu kusuru kabul etmek zorunda olduğumuz yolundaki bahanenin farkındayım. Tıbbi amaçlarınızın hizmetine verilebilecek felsefi bir yan bilim yok. Ne spekülatif felsefe, ne tanımlayıcı (descriptive) psikoloji, ne de deneysel psikoloji denen (ve duyu organlarının fizyolojisiyle yakından ilintili olan) şey, üniversitelerde okutulduğu haliyle, beden ile ruh arasındaki ilişki konusunda size bilgi sağlayabilecek veya ruhsal işlevlerin olabilecek rahatsızlıklarına ilişkin bir kavrayış için bir anahtar verebilecek konumda değildir. Tıbbın bir dalı olarak psikiyatrinin, gözlenen ruh hastalıklarını tanımlamaya ve klinik bütünlükler halinde toplamaya başladığı doğrudur; ama psikiyatristlerin kendileri bile salt tanımlayıcı hipotezlerinin bilim adını hakkedip hakketmediği konusunda kuşku duymaktadır. Bu klinik bütünlükleri oluşturan semptomların kökeni, mekanizması veya karşılıklı ilişkileri konusunda hiçbir şey bilinmiyor; ruhun anatomik organında ya bu semptomlara karşılık gelen veya bunlara ışık tutan *gözlenebilir* hiçbir değişme bulunmamaktadır. Bu ruh hastalıkları sadece başka türlü organik olan bir hastalığın

1 [Schelling'in, on dokuzuncu yüzyılın başlarında Almanya'da ağır basan panteistik "doğa felsefesi"ne inananlar anlamında.]

yan etkileri olarak görülebildikleri zaman tedavi etkisine açık oluyor.

Psikanalizin kapatmaya çalıştığı boşluk da işte bu. Psikanaliz, psikiyatriye eksikliğini hissettiği psikolojik temeli kazandırmaya çalışıyor. Fiziksel ve ruhsal hastalıkların yakınsaması temelinde anlaşılabilecek ortak bir temel keşfetmeyi umuyor. Psikanalizin, bu amacı göz önünde bulundurarak, ister anatomik, kimyasal, ister fizyolojik olsun, kendine yabancı her türlü hipotezden uzak durması ve sadece psikolojik yan görüşlerle çalışması gerekiyor ve korkarım işte bu nedenle size baştan garip gözükecektir.

Şimdi ele alacağım zorluktan sizi, eğitiminizi veya ruhsal tutumunuzu sorumlu tutmayacağım. Psikanalizin hipotezlerinden ikisi dünyanın tamamı için bir küfür niteliğindedir ve bu nedenle hoş karşılanmamaktadır. Bunlardan birisi entelektüel önyargıya, diğeri ise estetik ve ahlaki önyargıya ters düşmektedir. Bu önyargıları fazla hor görmememiz gerekir; bunlar güçlüdür, insan gelişiminin bir zamanlar yararlı ve gerçekten de temel olan tortularıdır. Bunların devamını sağlayan duygusal güçlerdir ve bunlarla mücadele zordur.

Psikanalizin popüler olmayan bu iddialarından ilki, ruhsal [zihinsel] süreçlerin kendi içlerinde bilinçsiz olduğunu ve ruhsal yaşamın tamamı içinde sadece bazı bağımsız eylemlerin ve kısımların bilinçli olduğunu savunur. Tersine, ruhsal olanla bilinçli olanı özdeşleştirmeye alışık olduğumuzu biliyorsunuz. Bilinci, ruhsal olanın *tanımlayıcı* özelliği olarak, psikolojiyi ise bilincin içeriğinin incelenmesi olarak değerlendiririz. Gerçekten de bunlar arasındaki eşitlik bize öylesine doğru gelir ki, bu görüşteki bir çelişki bize açık bir saçmalık gibi görünür. Ama psikanaliz bu çelişkiyi ortaya koymaktan kendini alamaz; ruh-

sal olanla bilinçli olanı özdeşleştirmeyi kabul edemez.[1] Ruhsal olanı, duyma, düşünme ve isteme gibi süreçler olarak tanımlar ve bilinçsiz düşünme ve farkına varılmayan isteme gibi şeyler olduğunu savunma gereğini duyar. Bunu yaparken de her alçakgönüllü bilimsel düşünce dostunun sempatisini başından elinin tersiyle iter ve esrarengizliğe bürünmeye ve bulanık suda balık avlamaya hevesli fantastik, batıl bir doktrin olma kuşkusuna kendini açık tutar. Ama sizler, bayanlar baylar, "ruhsal olan bilinçlidir" kadar soyut olan bir ifadeyi bir önyargı olarak tanımlamakta neden kendimi haklı gördüğümü doğal olarak şimdilik anlayamazsınız. Bilinçdışının (böyle bir şey varsa) inkârına yol açan gelişmeyi ve bu inkârın sahip olabileceği avantajı da tahmin edemezsiniz. Ruhsal olanla, bilinçli olanı özdeşleştirme veya daha ileri götürme sorunu havanda su dövmeye benzer; ama sizi temin ederim ki, bilinçsiz ruhsal süreçlerin varolduğu hipotezi, dünyada ve bilimde yeni ve belirleyici bir yönelimin yolunu açmıştır.

Psikanalizin bu ilk cesur adımıyla şimdi size anlatmam gereken ikincisi arasındaki yakın ilişki konusunda bir fikriniz de olamaz. Psikanalizin bulgularından birisi olarak ortaya koyduğu bu ikinci tez, terimin hem dar hem de geniş anlamıyla sadece cinsel olarak tanımlanabilecek içgüdüsel dürtülerin, nevrozun ve akıl hastalıklarının nedenselliğinde son derece büyük ve bu güne kadar hiç anlaşılmayan bir rol oynadığı savıdır. Bu tez ayrıca, aynı cinsel dürtülerin, insan ruhunun en yüksek kültürel, sanatsal ve toplumsal eserlerine küçümsenmemesi gereken katkılar yaptığını da savunur.[2]

1 [Freud'un "Bilinçdışı" (1915e) başlıklı makalesinin ilk bölümünde bu sorun ayrıntılı olarak tartışılmıştır.]

2 [Cinsel içgüdüler, 20. Ders'in konusunu oluşturmaktadır.]

Deneyimlerime göre psikanalitik araştırmaların bu sonucuna duyulan antipati, karşılaşılan en önemli direnme kaynağıdır. Bu olguyu nasıl açıkladığımızı duymak ister misiniz? Uygarlığın, içgüdülerin doyumu pahasına, yaşamın gereklerinin baskısı altında yaratıldığına ve uygarlığın büyük ölçüde sürekli olarak yeniden yaratıldığına, çünkü insan toplumuna yeni giren her bireyin, toplumun tamamının yararına bu içgüdüsel doyum özverisini tekrarladığına inanıyoruz. Bu kullanıma verilen içgüdüsel güçler arasında cinsel dürtüler önemli bir rol oynar; bu süreçte bu dürtüler yüceltilir, yani cinsel amaçlarından saptırılarak toplumsal açıdan daha yüksek olan ve cinsellikle ilgisi bulunmayan başka amaçlara yöneltilir. Ama bu düzenleme istikrarsızdır; cinsel içgüdüler yeterince evcilleşmez ve uygarlık kervanına katılması beklenen her birey durumunda, cinsel içgüdülerinin, bu amaca hizmet etmeyi reddetmesi riski vardır. Toplum, uygarlık için, cinsel içgüdülerin özgürleşmesinden ve özgün (başlangıçtaki) amaçlarına dönmesinden daha büyük bir tehlike olmadığına inanır.[1] Bu nedenle toplum, temellerinin bu tehlikeli kısmının hatırlatılmasını istemez. Cinsel içgüdülerin gücünün anlaşılmasına veya cinsel yaşamın birey için taşıdığı önemin gösterilmesine ilgi duymaz. Tersine, eğitim amacıyla, dikkatleri bu görüşler alanının tamamen dışına çıkarmaya çalışır. İşte bu nedenle psikanalitik araştırmaların bu sonucunu hoşgörüyle karşılamaz; bunun yerine estetik açıdan iğrenç ve ahlaki açıdan ayıp veya tehlikeli bir şey olarak damgalamayı tercih eder. Ama bu türden itirazlar, bir bilimsel çalışma kırıntısının nesnel sonucu olduğu iddialarına karşı etkisizdir; açığa çıkması halinde çelişkinin, entelektüel terimlerle yeniden ortaya konması gerekir. Hoşlanma-

1 [Uygarlıkla içgüdüsel güçler arasındaki karşıtlık en geniş kapsamıyla Freud'un *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları* (1930a) adlı çalışmasında ele alınmıştır.]

dığı bir şeyi gerçekdışı olarak değerlendirmek insan doğasında yapısal bir eğilimdir; bundan sonra buna karşı savlar (argümanlar) bulmak kolaylaşır. Toplum böylece kabul edilmez olanı, gerçekdışı bir şeye dönüştürür. Psikanalizin gerçeklerini, mantıksal ve olgusal savlarla tartışır; ama bunlar duygusal kaynaklardan gelir ve toplum bu itirazları, bunlara karşı çıkan her girişime karşı birer önyargı olarak devam ettirir.

Ama biz, Bayanlar Baylar, bu tartışmalı tezi ortaya atarken önyargılı olmadığımızı iddia edebiliriz. Biz sadece, yoğun emekler sonucu ortaya çıkardığımıza inandığımız bir gerçeği dile getirmek istedik. Bilimsel çalışmalardaki pratik varsayımları bize empoze etmeye çalışan korkunun haklı bir temeli olup olmadığını incelemeye bile gerek duymadan bu varsayımların müdahalesini koşulsuz reddetme hakkına sahip olduğumuzu da iddia ediyoruz.

Özetle bunlar, psikanalize ilginizin önünde duran zorluklardan birkaçıdır. Bunlar, işe başlamak için belki de gereğinden bile fazladır. Ama bunların sizde bıraktığı izlenimin üstesinden gelebilirseniz, yola devam edeceğiz.

2. DERS
EDİM HATALARI (PARAPRAXES)

BAYANLAR VE BAYLAR, - Dersimize önermelerle değil, bir incelemeyle başlayacağız. Gelin, incelememizin konusu olarak çok yaygın ve çok bildik olan, ancak pek incelenmeyen ve sağlıklı insanlarda da gözlenebildiği için hastalıkla ilişkisi olmayan bazı olguları seçelim. Bunlar, herkesin yatkın olduğu "edim hataları"[1] olarak bilinmektedir. Örneğin bir şey söylemeye niyetlenen birisi bunun yerine başka bir kelime kullanabilir (dil

1 ["*Fehlleistungen*," sözcük anlamıyla "hatalı hareketler" veya "hatalı işlevler" demektir. Freud'dan önce böyle bir genel kavram yoktu; İngilizce'ye çevirisi için bir terim ("*Parapraxis*") uydurulmuştur. Dolayısıyla kesin bir Türkçe karşılık bulmak oldukça zor. Ama çevirinin teknik oluşu, salt bu anlamı taşıyacak bir terimi de zorunlu kılıyor. Mevcut çevirilerde bu terim "yanlışlıklar, yanlış hareketler" gibi çok genel, çok belirsiz ve gündelik kullanımda varolan (teknik olmayan) ifadelerle karşılanıyor. Terimin öneminden ve teknik çeviri gereğinden ötürü ben bunu dizideki tüm kitaplarda "edim hatası" olarak çevireceğim. *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi*'nin (1901b) tamamı, bu terimin incelenmesine ayrılmıştır; bu ve bunu izleyen iki derste kullanılan örneklerin ve anekdotların büyük bir bölümü (kırktan fazla), söz konusu kitapta da verilmiştir. Freud, didaktik yazılarında, teorilerine giriş için en uygun malzeme olarak edim hatalarını sık sık kullanmaktadır (burada olduğu gibi). Bunlar gerçekten de onun kendi psikolojik incelemelerinin en eski konuları arasındadır.]

sürçmesi [*Versprechen*]); aynı şeyi yazarken de yapabilir ve yaptığı şeyi farkedebilir de, etmeyebilir de. Ya da okurken yazılandan farklı bir şey okuyabilir (yanlış okuma [*Verlesen*]), veya işitme duyusunda organik bir kusur olmaksızın, ona söylenen bir şeyi yanlış duyabilir (yanlış duyma [*Verhören*]). Bu olguların bir başka grubunun temeli de unutmadır [*Vergessen*]; ancak bu kalıcı değil, geçici bir unutmadır. Örneğin birisi çok iyi bildiği bir *adı* hatırlayamaz ya da *niyetlendiği* bir şeyi yapmayı unutabilir, ama daha sonra hatırlar, yani sadece o an için unutmuştur. Üçüncü bir grupta geçicilik özelliği bulunmaz: Örneğin kişi bir şeyi bir yere koyup daha sonra bulamadığı zamanki *koyduğu yerde bulamamada* [*Verlegen*] ya da benzer bir durum olan *kaybetmede* [*Verlieren*] olduğu gibi. Burada, diğer unutma türlerinden farklı değerlendirdiğimiz ya da anlaşılır bulmak yerine şaşırdığımız veya rahatsız olduğumuz bir unutmayla karşı karşıyayız. Bütün bunlara ek olarak, yine geçicilik özelliği olan özel *hata* [*Irtrümer*] türleri vardır; böyle olaylarda bir süre için, öncesinde ve sonrasında öyle olmadığını bildiğimiz bir olay olduğuna inanırız. Çeşitli adlarla bilinen daha başka benzer olgular da vardır.

Bütün bunlar, birbiriyle olan iç ilişkisi aynı "*ver*" hecesiyle [Almanca'da] ifade edilen olaylardır. Hemen hepsi önemsizdir, çoğunluğu geçicidir ve insan yaşamında pek önemli değildir. Bir şeyin kaybedilmesinde olduğu gibi, çok ender olarak pratik önem kazanırlar. Bu nedenle de pek dikkat çekmez ve pek bir duygu uyandırmazlar.

İlginizi işte bu olgulara çekmek istiyorum. Ama biraz tedirginlikle şöyle itiraz edeceksiniz: "Bu koca evrende olduğu kadar, kafalarımızın dar sınırları içinde de aydınlatılmayı bekleyen o kadar çok sorun, ruh hastalıkları alanında o kadar şaşırtıcı şey varken bu tür önemsiz konulara emek ve zaman harcamaya de-

ğer mi? Gözü kulağı sağlam olan bir insanın neden gün ışığında olmayan şeyleri görüp duyduğunu, başka birisinin neden durduk yerde, düşkün olduğu insanlar tarafından işkence edildiğini düşündüğünü ya da her çocuğun saçmalığını görebileceği kuruntulu inançları destekleyen zekice tartışmalara giriştiğini anlamamızı sağlayabilseydiniz, psikanaliz konusunda bir fikrimiz olurdu. Ama bankta oturan birisinin neden kastettiğinden farklı bir şey söylediğini ya da bir ev kadınının neden anahtarlarını veya benzer eşyalarını koyduğu yerde bulamadığını düşünmemizi istiyorsa, bu durumda zamanımızı ve emeğimizi daha yararlı işlere harcamak isteriz."

Cevabım şöyle olacaktır: Sabredin, Bayanlar, Baylar! Sanırım eleştiride aşırıya kaçtınız. Psikanalizin, hiçbir zaman önemsiz şeylerle ilgilenmiyormuş gibi havaya giremeyeceği doğrudur. Tersine, gözlemlerinin malzemesi genellikle diğer bilimler tarafından çok önemsiz görülerek bir yana atılan önemsiz olaylardan —deyiş yerindeyse, olgular dünyasının artıklarından— elde edilir. Ama eleştirinizde, sorunların büyüklüğünü, bu sorunların belirginliğini gösteren şeyle karıştırmıyor musunuz? Sadece bazı koşullarda ve bazı anlarda oldukça zayıf göstergelerle kendilerini belli eden çok önemli şeyler yok mudur? Buna çeşitli örnekler vermem zor olmayacaktır. Örneğin genç bir erkekseniz, bir genç kızın gönlünü kazandığınız sonucuna küçük şeylerden yola çıkarak varmıyor musunuz? Yoksa açık bir ilanı aşk veya tutkulu bir kucaklama mı beklersiniz? Başkaları tarafından pek farkedilmeyen bir bakış yeterli olmaz mı? Hafif bir hareket, elinizi bir saniye daha fazla sıkması? Ve bir cinayeti araştıran bir detektif olsaydınız, cinayet mahallinde katilin, arkasında adresi yazılı bir fotoğraf bırakmasını mı beklerdiniz? Yoksa aradığınız kişinin nispeten küçük, bulanık izleriyle yetinmek zorunda mı

kalırdınız? Kısaca küçük göstergeleri küçümsemeyelim; onların yardımıyla daha büyük bir şeyin izini yakalayabiliriz. Dahası, ben de sizin gibi, evrenin ve bilimin büyük sorunlarının, ilgimiz üzerinde öncelikli hakka sahip olduğuna inanıyorum. Ama kural olarak, kendini şu veya bu büyük soruna adamaya yönelik açık bir niyetin pek yararı olmaz. Bu durumda kişi çoğu zaman kendini atılması gereken ilk adım konusunda bir çıkmazda hisseder. Bilimsel çalışmada, o anda önümüzde olan ve araştırma imkânı veren şeye yönelmek çok daha ümit vericidir. Bunun, önyargısız ve gerçekten tam yapılması ve kişinin şanslı olması halinde ve küçük şeylerle büyük şeyler de dahil olmak üzere her şey başka her şeyle ilişkili olduğu için, bu tür alçakgönüllü bir çalışmayla bile büyük sorunların incelemesine geçilebilir. Sağlıklı insanların edim hataları gibi görünürde önemsiz olan şeyleri ele alırken, ilginizin devamını sağlamak için söyleyebileceklerim bunlar.

Gelin, psikanaliz konusunda hiçbir şey bilmeyen birisini çağırıp bu olayları nasıl açıkladığını soralım. İlk cevabının, "Oh! açıklamaya değmez: sadece küçük rastlantılar," gibi bir şey olacağına kuşku yok. Bununla ne demek ister? Ne kadar küçük olursa olsun, evrensel olgular zincirinden kopan olaylar —olduğu gibi olmayabilecek olaylar— bulunduğunu mu savunuyor? Doğal olayların belirlemeciliğinde bu tür bir ihlal yapılacak olursa, bu, bilimin dünya görüşünün [*Weltanschauung*] tamamının çöpe atılması anlamına gelir. Ona, dünya görüşünün bile çok daha tutarlı davrandığını, çünkü Tanrının özel iradesi olmaksızın tek bir serçenin bile çatıdan düşmeyeceği konusunda açık güvence verdiğini hatırlatabiliriz. Sanırım dostumuz, ilk cevabından mantıklı bir sonuç çıkarmakta tereddüt edecek; fikrini değiştirecek ve şöyle veya böyle, bu olayları incelemeye

başladığı zaman bir açıklama bulabileceğini söyleyecektir. Burada nedenleri bulunabilecek olan küçük işleyiş hataları, zihinsel etkinlikteki küçük kusurlar söz konusudur. Genellikle doğru konuşan biri (1) isteksiz ve yorgunsa, (2) heyecanlıysa ve (3) başka şeylerle çok fazla meşgulse, dil sürçmesi yapabilir. Bu ifadeleri doğrulamak kolaydır. Kişi yorgun olduğu, başı ağrıdığı veya migren beklediği zaman dil sürçmeleri gerçekten de belli bir sıklıkla olur. Aynı koşullarda özel adlar kolayca unutulur. Bazı insanlar, özel isimleri bu şekilde unuttuğu zaman bir migren nöbetinin yaklaştığını anlamaya alışmıştır.[1] Heyecanlı olduğumuz zaman da sık sık konuşmalarda ve şeylerde hata yaparız; ve "sakarlık" ortaya çıkar. Dalgın olduğumuz, yani başka bir şeye yoğunlaştığımız zaman niyetlerimizi unuturuz, planlanmayan başka hareketler belirginleşir. Bu dalgınlığa bilinen bir örnek, *Fliegende Blätter*'deki[2] bir sonraki kitabında ele alacağı sorunları düşündüğü için şemsiyesini unutan ve yanlış şapka giyen profesördür. Hepimiz, kendi yaşantımızdan, kendimizi bir başka işe verdiğimiz için niyetlendiğimiz işleri, verdiğimiz sözleri nasıl unuttuğumuza ilişkin örnekler bulabiliriz.

Bu, çok ilginç ve muhtemelen beklediğimiz gibi olmasa da, oldukça mantıklı ve tutarlı gözükür. Gelin, edim hatası örneklerine ilişkin bu açıklamalara daha yakından bakalım. Bu olguların ortaya çıkması için gerekli olduğu söylenen önkoşullar aynı türden değildir. Hastalık ve dolaşım bozuklukları, normal işleyişin bozulması için fizyolojik bir neden sağlar; heyecan, yorgunluk ve dalgınlık ise psiko-fizyolojik olarak tanımlanabilecek diğer bir etkenler türüdür. Bu sonuncular, teoriye kolayca aktarılabilir. Yorgunluk ve dalgınlık ve belki de genel heyecan, dikkatin bölün-

1 [Bu, Freud'un kişisel bir deneyimidir.]

2 [Haftalık mizah dergisi.]

mesine neden olur, bu da söz konusu işleve yetersiz dikkate yol açabilir. Eğer böyleyse, işlev (fonksiyon) özellikle kolayca bozulabilir ya da hatalı gerçekleşebilir. Hafif bir rahatsızlık veya merkezi sinir organına yetersiz kan ikmali de benzer bir şekilde belirleyici etkeni, yani dikkat bölünmesini etkileyerek aynı sonucu verebilir. Dolayısıyla bütün bu olaylarda, ister organik ister ruhsal nedenle olsun, bu, bir dikkat bozukluğunun sonuçları sorunu olacaktır.

Bu da psikanalitik ilgimiz için pek fazla bir anlam ifade etmez. Konuyu bir kenara bırakma eğilimi duyabiliriz. Ama gözlemleri daha yakından inceleyecek olursak, bulduklarımız, edim hatalarına (parapraxes) ilişkin bu dikkat teorisine tamamen uymaz ya da en azından doğal olarak bundan böyle bir sonuç çıkmaz. Bu tür edim hatalarının ve unutkanlıkların, yorgun, dalgın, veya heyecanlı *olmayan*, her açıdan normal durumda olan insanlarda da ortaya çıktığını görürüz; tabi eğer *ex post facto* [olgudan sonra, geriye dönük] olarak söz konusu insanların sadece edim hataları temelinde kendilerinin de kabul etmediği bir heyecan içinde olduklarını varsaymazsak. Bir işlev, buna yönelik dikkat arttığı zaman gerçekleşiyor ve bu dikkat azaldığı zaman da bozuluyor olamaz. Kişinin, pek dikkat etmeksizin, otomatik olarak ama tam bir eminlikle yaptığı çok sayıda iş vardır. Yürüyen bir insan, nereye gittiğini pek bilmeksizin, doğru yolu tutar ve *yoldan sapmadan* [*vergangen*] hedefine ulaşır. Ya da kural olarak bu böyledir. Uzman bir piyanist, düşünmeksizin doğru tuşa basar. Elbette ara sıra hata yapar; ama eğer otomatik çalma hata yapma tehlikesini artırsaydı, uzun deneyim sonucunda *tamamen* otomatikleşen bir virtüözde bu tehlike en yüksek noktaya çıkardı. Tersine, özellikle yüksek bir dikkat derecesinin nesnesi olmamaları halinde birçok işlemin eminlikle yapıldığını ve edim hatalarının, özellikle doğru işleyişe özel bir

önem verilmesi ve bu nedenle gerekli dikkatte hiçbir dağılma olmaması halinde ortaya çıkma eğilimi gösterdiğini biliyoruz. Bunun, "heyecanın" bir sonucu olduğu söylenebilir; ama heyecanın neden tam tersine dikkatin o kadar istenen şey üzerinde odaklaşmasını *artırmadığını* anlamak zorlaşır. Kişi eğer önemli bir konuşmada veya sözel iletişimde dil sürçmesiyle niyetlendiğinin tam tersini söylüyorsa, bu, psiko-fizyoloji veya dikkat teorisiyle kolay kolay açıklanamaz.

Edim hataları durumunda, anlamadığımız ve şu ana kadarki açıklamaların aydınlatmadığı bir dizi küçük yan olgu vardır. Bir adı geçici olarak unuttuğumuz takdirde, buna canımız sıkılır, hatırlamak için elimizden geleni yapar ve bundan kendimizi alamayız. Bu tür durumlarda, dikkatimizi, "dilimizin ucunda" olan ve söylendiği zaman hemen hatırladığımız kelimeye yönlendirmeyi neden çok ender başarırız? Ya da: edim hatalarının, zincirleme halinde çoğaldığı ve birbirinin yerini aldığı olaylar vardır. İlkinde kişi bir randevuyu kaçırır. Bir sonrakinde, *bu kez* unutmamaya karar verir, ama saati yanlış not ettiği ortaya çıkar. Ya da kişi dolambaçlı bir yoldan unuttuğu kelimeyi hatırlamaya çalışır ve bu arada ilkini bulmasına yardımcı olabilecek bir ikinci adı unutur. Bu ikinci ad aranırken bir üçüncüsü unutulur ve bu böyle devam eder. Çok iyi bilindiği gibi aynı şey, dizgici edim hataları olarak tanımlayabileceğimiz basım (yazım) hatalarında da olur. Bu türden nahoş bir baskı hatasının, sosyal demokrat bir gazetede olduğunu duydum. Bir törene ilişkin haberinde şunlar yazar: "Katılanlar arasında Sayın *Kornprinz* de vardı." Ertesi gün düzeltmeye çalışırlar. Gazete özür diler ve "Kuşkusuz, *Knorprinz* dememiz gerekirdi,"[1] der. Bu tür durumlarda "baskı

1 [Amaçlanan şey "*Kronprinz*'dir (Veliaht). " Oysa "*Korn*," "mısır," "*Knorr*" ise "şişkinlik, çıkıntı, vb." anlamına gelir.]

hatası şeytanından" veya "dizgi belasından" söz edilir; bu terimler de en azından baskı hataları konusundaki psiko-fizyolojik teoriden daha ileri gider.

Telkinle dil sürçmesi yaratmanın mümkün olduğunu biliyor olabilirsiniz. Bir anekdot buna örnek teşkil eder. *Orleanslı Kız*'ın [Schiller'in] önemli bir sahnesinde krala, "der Connétable schickt sein Schwert zurück [Nazır kılıcını geri gönderiyor]" haberini veren haberci rolü acemi birisine verilir. Provalar sırasında usta aktörlerden birisi, tedirgin acemiye, mizansendeki sözleri yerine tekrar tekrar "der Komforabel schickt sein Pferd zurück [arabacı atını geri gönderiyor]"[1] dedirterek dalga geçer. Amacına da ulaşır: bizim acemi, uyarılmasına rağmen ya da belki uyarıldığı *için*, oyun sahnelenirken aynı hatayı yapar.

Dikkatin geri çekilmesi teorisi, edim hatalarının ince özelliklerini aydınlatmaz. Ama bu temelde teorinin yanlış olması da gerekmez; teori sadece, tam anlamıyla tatminkâr olması için gerekli bir eklemeye ihtiyaç duyuyor olabilir. Ama bazı edim hatalarına da tamamen farklı bir açıdan bakılabilir.

Amacımız için en uygun edim hatası türü olarak *dil sürçmelerini* alalım; ancak kalem sürçmesi veya yanlış okumayı da pekâlâ seçebilirdik.[2] Şu ana kadar sadece insanların ne zaman —ve hangi koşullar altında— dil sürçmesi yaptığını sorduk ve sadece buna bir cevap bulduk. Ama dikkatimizi başka bir yöne

1 [Burada bir karışıklık var gibi. Gerçekte (oyunun I. Perde, 2. Sahnesinde) Nazırın azlini bildiren kralın kendisidir.]

2 [Bu üç ders boyunca, Freud'un en sık kullandığı edim hatası örneklerinin dil sürçmeleri olması çevirmen açısından bir şanssızlıktır, çünkü dil sürçmeleri, doğaları gereği bir dilin yapısıyla yakından ilintilidir ve çevirisi özellikle zordur. Ancak, fazladan sözcüklerle değiştirmek yerine, *Standard Edition*'daki uygulamaya uyduk ve Freud'un örneklerini dipnot ve köşeli parantezlerle açıklamaya çalıştık.]

çevirerek neden şu değil de bu özel sürçmenin olduğunu araştırabilir ve sürçmenin kendisinin ortaya çıkardığı şeyi dikkate alabilirdik. Bu soru cevapsız kaldığı ve sürçmeyle ortaya çıkan şey aydınlatılmadığı sürece, fizyolojik bir açıklama bulunabilse bile, psikolojik açıdan bunun, rastlantıya bağlı bir olay olarak kaldığını göreceksiniz. Bir dil sürçmesi yaparsam, bunu sonsuz farklı yoldan yapabileceğim açıktır; doğru kelimenin yerini binlerce başka kelimeden herhangi birisi alabilir ve sayısız yoldan çarpıtılabilir. O halde beni, belli bir durumda belli bir sürçme yapmaya zorlayan bir şey var mı, yoksa bu sadece keyfi bir seçim, bir rastlantı sorunu mu ve soru, belki de anlamlı bir cevap bulunamayacak türden bir soru mudur?

Aslında 1895 yılında iki yazar, Meringer ve Mayer (biri filolog, diğeri psikiyatrist), edim hataları sorununa bu açıdan yaklaşmaya çalışmıştır. Örnekler toplamışlar ve bunları salt tanımlayıcı bir yoldan incelemeye başlamışlardır. Bu elbette bir açıklama sağlamaz, ama bir açıklamanın yolunu açabilir. Bu iki yazar, sürçmenin niyetlenen konuşmaya soktuğu çeşitli çarpıtma türlerini "yer değiştirmeler," "ön-sesliler [beklentiler]," "son-sesliler [korumalar], "kaynaşmalar [birleşimler]" ve "değiştirmeler [ikâmeler]" olarak gruplandırmaktadır. Yazarların öngördüğü gruplardan bazı örnekler vereceğim. Yer değiştirmeye bir örnek, "*Milolu Venüs*" demek *yerine "Venüslü Milo*" (kelimelerin sırasının değiştirilmesi); ön-seslilere [beklenti] bir örnek "es war mir *auf der Schwest*...auf der Brust so schwer"[1] ve son-sesliye [koruma] örnek olarak yanlış telaffuz edilen ve çok iyi bilinen kadeh kaldırmayı gösterebiliriz: "Ich fordre Sieauf, *auf auf* das Wohl un-

1 [Niyetlenen ifade şöyledir: "Olanca ağırlığıyla göğsüme çöktü." Anlamsız "*Schwest*" kelimesi, "*schwer*"in [ağırlığıyla] "*schw*"sinin beklentisi nedeniyle "*Brust*"un (göğüs) çarpıtılmış halidir.]

seres Chefs *aufzustossen*" [*anzustossen* yerine].[1] Bu üç dil sürçmesi türü çok yaygın değildir. Ses düşmesi (kısalma) veya kaynaşmadan kaynaklanan sürçme örnekleriyle daha çok karşılaşırsınız. Örneğin sokakta bir beyefendi bir hanıma şöyle seslenir: "İzin verirseniz madam, size *begleit-digen* etmek isterim." "*Begleiten*" ["eşlik etmek"] kelimesine ek olarak birleşik kelime,[2] "*beleidigen*" [hakaret etmek] kelimesini gizlemiştir. (Aklıma gelmişken, adamın hanımla pek şansı olmayacaktır.) İkâmeye (yerine koyma) örnek olarak Meringer ve Mayer, "Ich gebe die Präparate in den *Brief* kasten" ["*Brüt kasten*" yerine][3] ifadesini veriyor.

Bu yazarların, toplanan örnekleri dayandırdığı açıklama oldukça yetersizdir. Bir kelimenin seslerinin ve hecelerinin belli bir "birleşme değerine" (valansa) sahip olduğuna ve yüksek valanslı bir ögenin araya girmesinin (innervation), daha az valanslı bir ögeyi bozucu bir etki yapabileceğine inanıyorlar. Burada pek yaygın olmayan ön-sesli ve son-sesli örneklere dayandıkları açıktır; bazı seslerin diğerleri karşısında tercih edilmesinin (eğer böyle bir şey varsa), diğer dil sürçmesi olayları üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Ne olursa olsun, en yaygın dil sürçmeleri, bir kelime yerine ona çok benzeyen bir başka kelimenin söylenmesidir; birçok insan bu benzerliği dil sürçmesi için yeterli bir açıklama olarak görür. Örneğin bir açılış konferansında bir Profesör şöyle der: "Benden önceki sayın profesörün hizmetlerini takdir etmeye *geneigt* [eğilimli] değilim (*geeigent* [yetkili] yerine)." Ya da başka bir profesör şöyle diyor: "Dişinin cinsel organları durumunda, birçok *Versuchungen*'e [tahrike], pardon, *Versuche*'e [deneye] rağmen..."

1 ["Şefimizin sağlığına hıçkırmayı ["kadeh kaldırmayı" yerine] öneriyorum.]

2 [Anlamsız bir kelime.]

3 ["Preparatı mektup kutusuna ('inkubatör,' yani 'kuluçka makinesi' yerine) koydum."]

En yaygın ve aynı zamanda en çarpıcı dil sürçmeleri de kişinin niyetlendiğinin tam tersini söylemesidir. Burada, sesler arasındaki ilişkilerden ve benzerlik etkilerinden çok uzak olduğumuz açıktır; bunun yerine karşıtlıkların güçlü bir kavramsal akrabalığı bulunduğunu ve birbiriyle özellikle yakın bir ruhsal ilişki içinde olduğunu söyleyebiliriz. Bu tür olaylara tarihsel örnekler vardır. Parlamento Alt Komisyonu Başkanımız oturumu bir keresinde şu sözlerle açıyor: "Baylar, yeterli çoğunluğun mevcut olduğunu görüyor ve oturumu *kapatıyorum*."

Bir başka bildik çağrışım, bir karşıtlık olarak aynı sinsi yoldan etkili olabilir ve oldukça elverişsiz ortamlarda ortaya çıkabilir. Örneğin Hermann von Helmholtz'un çocuğu ile, ünlü kâşif ve sanayici Werner von Siemens'in çocuğunun evliliği onuruna yapılan bir kutlamada, genç çiftin sağlığına kadeh kaldırma işi ünlü fizyolog Du Boris-Reymond'e düşer. Kuşkusuz, parlak bir konuşma yapar, ama sözlerini şöyle bitirir: "Kısaca, yeni Siemens ve Halske firmasına uzun ömürler diliyorum!" Bu elbette *eski* firmanın adıdır. Bir Türk için Koç ve Sabancı neyse, bu iki ismin yan yana gelmesi de bir Alman için odur.[1]

Dolayısıyla edim hatası nedenleri arasında sadece sesler arasındaki ilişkileri ve sözel benzerlikleri değil, sözcük çağrışımlarının etkisini de eklememiz gerekir. Ama hepsi bu değil. Bazı olaylarda daha önceki bir cümlede söylenen ya da sadece düşünülen bir şeyi dikkate almadığımız sürece bir dil sürçmesini anlamak mümkün olmaz. Burada da Meringer tarafından öne sürülen, ama daha uzak kökenli bir koruma söz konusudur; itiraf etmeliyim ki, bir bütün olarak bütün bunlardan sonra

1 [Orijinali şöyledir: "Riedel ve Beutel bir Viyanalı için neyse." Bu sonuncusu Viyana'daki ünlü konfeksiyon mağazasıdır. Siemens ve Halske'nin de büyük elektrik mühendisleri olduğu açık.]

dil sürçmelerini anlamaktan çok daha uzak olduğumuzu hissediyorum.

Yine de, bu son incelemede hepimizin bu dil sürçmeleri konusunda taze bir izlenim oluşturduğunu ve bu izlenimi biraz daha düşünmeye değeceğini söylemekte yanılmadığımı umuyorum. Genelde dil sürçmesi yaratan koşulları ve daha sonra sürçmenin ürettiği çarpıtma türünü belirleyen etkileri inceledik. Ama bu noktaya kadar sürçmenin ürününün kökenine bakmaksızın kendi başına ele alınıp alınmayacağına dikkat etmedik. Buna karar verdiğimiz takdirde, sonunda bazı örneklerde sürçmenin sonucunun kendi içinde anlamlı olduğunu söyleyecek cesareti mutlaka bulacağız. "Bir anlamı olmakla" neyi kastediyoruz? Sürçmenin ürününün kendi içinde, tamamen geçerli ruhsal bir edim olarak, kendi amacını güden içeriği ve anlamı olan bir ifade olarak değerlendirip değerlendiremeyeceğimizi. Şimdiye kadar sürekli "edim hatalarından [parapraxis]" söz ettik, ama şimdi öyle gözüküyor ki sanki hatalı eylemler bazen, sadece beklenen veya niyetlenilen başka bir eylemin yerini alan, kendi içinde oldukça *normal bir eylemdir*.

Edim hatalarının kendi başına bir anlamı olduğu gerçeği, bazı olaylarda açık ve kesin gözükmektedir. Alt Komisyon Başkanı oturumu açmak yerine *kapattığı* zaman, sürçmenin olduğu koşullara ilişkin bilgilerimiz temelinde, edim hatasının bir anlamı olduğunu kabul etme eğilimi gösteririz. Başkan, oturumdan yararlı bir iş çıkmayacağını düşünmektedir ve hemen kapatılmasından memnun olacaktır. Bu dil sürçmesinin anlamını göstermekte ya da başka bir deyişle yorumlamakta zorluk çekmeyiz. Örneğin bir hanımın bir diğerine görünürde bir hayranlıkla şöyle dediğini düşünün: "Bu güzel yeni şapkayı kendiniz *aufgepatzt* [olmayan bir kelime, (biçmiş) anlamına gelen

aufgeputzt yerine] olmalısınız." Hiçbir bilimsel alçakgönüllülük, bu sürçmenin altında şu sözleri görmemize engel olamaz: "Bu şapka bir *Patzerei* [karışık bir ilişki]." Ya da enerjikliğiyle ünlenen bir hanım bir keresinde şöyle der: "Kocam, doktora ne tür bir diyete uyması gerektiğini sordu; ama doktor diyete ihtiyacı olmadığını söyledi; istediğim her şeyi yiyip içebilir." Burada da dil sürçmesinin kesin bir başka yanı vardır: tutarlı olarak planlanan bir programı dile getirir.

Bayanlar, Baylar, dil sürçmeleri ve edim hatası olaylarından sadece *birkaçının* değil, genelde birçoğunun bir anlamı olduğu anlaşıldığı takdirde, edim hatalarının şimdiye kadar bilmediğimiz *anlamı*, kaçınılmaz olarak bunların en ilginç özelliği olacak ve başka her varsayımı geriye itecektir. Bu durumda bütün fizyolojik veya psiko-fizyolojik etkenleri bir yana bırakıp, kendimizi anlamın, yani, edim hatalarının anlamının ve amacının arı psikolojik incelemesine verebileceğiz. Bu nedenle bu beklentiyi önemli sayıda gözlemle sınamayı kendimize iş edineceğiz.

Ama bunu yapmadan önce sizi, bir başka iz üzerinde beni izlemeye davet ediyorum. Yaratıcı bir yazarın, imgesel bir sonuç elde etmek için dil sürçmesinden veya başka bir edim hatasından yararlandığı tekrarlanan bir gözlemdir. Bu bile tek başına, edim hatasını —örneğin dil sürçmesini— anlamlı gördüğünü kanıtlamaya yeterlidir, çünkü yazar bunu kasıtlı olarak yapar. Çünkü olan şey, yazarın kazara bir kalem sürçmesi yapması ve daha sonra bunu karakterlerinden birisinin dil sürçmesi olarak kullanması değildir; yazar, dil sürçmesi yoluyla bir şeye dikkatimizi çekmek ister; ve biz, bunun ne olduğunu inceleyebiliriz; bunu belki de söz konusu karakterin dalgın veya yorgun olduğunu ya da bir migren nöbetine yakalanacağını göstermek için kullanmaz. Yazar sürçmeyi anlamlıymış gibi kullansa da bunun önemini abartmak

gibi bir arzumuz elbette yok. Her şey bir yana, bir sürçme gerçekte anlamsız, rastlantıya bağlı bir ruhsal olay olabilir ya da sadece ender durumlarda anlamlı olabilir; ama yazar buna rağmen kendi amacı için kullanacak şekilde bu sürçmeyi bir anlamla *donatarak* zihinselleştirme hakkını koruyacaktır. Dil sürçmeleri konusunda yaratıcı yazarlardan, filologlardan ve psikiyatristlerden var olandan daha çok şey öğrenmemiz de şaşırtıcı olmayacaktır.

Buna bir örnek, Schiller'in *Wallenstein*'inde (Perde I, Sahne 5) bulunabilir. Bir önceki sahnede Max Piccolomini, Dükün [Wallenstein'in] davasını ateşle savunmuş ve kamp yolunda Wallenstein'in kızına eşlik ederken yaptığı yolculuk sırasında bilincine vardığı barışın mutluluklarını tutkuyla anlatmıştır. Sahneden ayrılırken babası [Octavio] ve saray casusu Questenberg, dalgın dalgın düşünürler. Sahne 5 şöyle devam eder:

QUESTENBERG: Bakın, bakın! öyle duracak mı?
Dostum! Öyle çekip gitmesine göz mü yumacağız
Bu yanılsamayla gitmesine göz mü yumacağız?
Hemen geri çağırıp
Gözlerini ışığa açmayacak mıyız?
OCTAVIO: (*derin bir düşünceden kendini alarak*):
O şimdi benim gözlerimi açtı,
Şimdi ben hoşuma gidenden fazlasını görüyorum.
QUESTENBERG: Ne görüyorsun?
OCTAVIO: Bu yolculuğun lanetini!
QUESTENBERG: Ama neden? Nedir bu olanlar?
OCTAVIO: Gel, gel dostum! Hiç vakit kaybetmeden
Bu uğursuz izleri takip etmeliyim.
Henüz açılan gözlerimi kullanmalıyım. Gel!
(*Questenberg'i peşinden sürükler.*)

QUESTENBERG: Peki ne olacak şimdi? Nereye gidiyorsun?
OCTAVIO: Ona...
QUESTENBERG: Kime?
OCTAVIO: (*Düzelterek*): Düke. Hadi gidelim.

Octavio "ona"[1] yani Düke demek istemiştir. Ama dili sürçer ve "to her" [kadına] diyerek, en azından genç savaşçıyı ateşli bir barışsever yapan şeyi açıkça gördüğünü *bize* gösterir.

Çok daha etkileyici bir örnek, Otto Rank [1910a] tarafından Shakespeare'de bulunmuştur. Örnek,*Venedik Taciri*'nin, şanslı âşığın üç mücevher kutusundan birini seçtiği ünlü sahneden alınmıştır; burada Rank'ın açıklamasını vermekten daha iyisini yapamam:

"Shakespeare'in Venedik Taciri'nde (Perde III, Sahne 2), dramatik açıdan son derece örtülü güdülenimli olan ve parlak bir teknikle kullanılan bir dil sürçmesi vardır. *Wallenstein*'deki Freud'un dikkati çektiği sürçme gibi, bu da yazarın, bu tür edim hatasının anlamını ve mekanizmasını çok iyi anladığını ve aynı şeyin izleyenler için de geçerli olduğunu varsaydığını gösterir. Babasının arzusu üzerine kocasını kurayla seçmek zorunda olan Portia, o ana kadar, hoşlanmadığı taliplerinden şans eseri kaçmayı başarır. Sonunda hoşlandığı bir aday olan Bassanio'yu bulunca, onun da yanlış kutuyu seçmesinden korkar. Ona, yanlış kutuyu seçse bile aşkından emin olabileceğini anlatmak ister; ama yeminle yasaklıdır. Bu iç çatışma içinde şair genç kıza hoşlandığı adaya şunları söyletir:

1 [Türkçe'de kadını ve erkeği gösteren ayrı ayrı işaret zamirleri olmadığı için, buradaki dil sürçmesi de kayboluyor. OCT: "*To her*... (kadına)" yani "*to him* (erkeğe)" yerine. Quest.: "*To*? (kime?)" Questenberg, bu sürçme karşısında şaşkınlığını gösteriyor.]

Yalvarırım, riske atılmadan önce
Bir iki gün bekle.
Çünkü yanlışı seçersen
Arkadaşlığını kaybedeceğim; onun için bekle biraz
İçimden bir şey (*ama bu aşk değil*) bana öyle diyor ki
Seni kaybetmeyeceğim....
...Doğru kutu hangisidir
Sana söyleyebilirdim, ama yemin ettim bir kere
Asla söyleyemem bunu ve sen beni kaybedersin;
Ama yaparsan yeminli olduğum
Bir günahı arzulamama neden olacaksın
Gözlerine lanet olsun,
Beni görmezden geldiler ve ikiye böldüler;
Bir yarım senin, diğer yarım senin, -
Yani benim; ama benimse senin demektir,
Yani hepsi senin.

Genç kız, ona sadece çok örtülü bir ipucu vermek istemiştir, çünkü bunu, yani aday seçimini yapmadan önce bile *tamamen* onun olduğunu ve onu sevdiğini ondan hepten saklamıştır; şairin, kızın dil sürçmesinde harika bir psikolojik duyarlılıkla ortaya vurduğu şey de işte budur ve bu sanatsal gereçle, hem âşığın dayanılmaz belirsizliğini, hem de erkeğin seçimi konusunda duygulu izleyicilerin kuşkusunu gidermeyi başarmıştır."

Portia'nın, sonunda dil sürçmesindeki iki ifadeyi nasıl uzlaştırdığına, bunlar arasındaki çelişkiyi nasıl çözdüğüne ve buna rağmen asıl gerçeğin dil sürçmesiyle dile getirildiğini nasıl gösterdiğine dikkat edin:

"Ama benimse senin demektir,
Yani hepsi senin."

Bazen, tıp dışında bir alandan olan bir düşünürün, söylediği bir şeyle, bir edim hatasının anlamını ortaya çıkardığı ve bunları açıklama çabalarımızı önceden gördüğü olmuştur. Goethe'nin, "Nerede bir espri yapsa, orada gizli bir sorun vardır" dediği hiciv ustası Lichtenberg'i (1742-99) bilirsiniz. Bazen nükte sorunun çözümünü de gün ışığına çıkarır. Lichtenberg'in *Witzige und satirische Einfälle* [Nükte ve Hiciv Düşünceleri, 1853] adlı çalışmasında şunu buluruz: "Homeros'u o kadar çok okumuştu ki '*angnommen*' [varsaymak, varsayılan] kelimesini her zaman '*Agamemnon*' olarak okuyordu." Okuma hatası teorisinin tamamı işte budur.[1]

Bir sonraki derste, bu yazarların edim hataları görüşüne katılıp katılamayacağımızı göreceğiz.

1 [Lichtenberg, Freud'un gözde yazarlarından birisidir ve epigramlarından birçoğu Nükteler ve Bilinçdışıyla İlişkileri (1905c) adlı kitapta tartışılmıştır. Agamemnon örneği 4. Derste tekrar ele alınmıştır.]

3. DERS
EDİM HATALARI (Devamı)

BAYANLAR-BAYLAR,— Geçen derste edim hatalarını, bozdukları niyetle [işlevle] ilgili olarak değil, kendi başlarına dikkate alma görüşüne varmış ve belli durumlarda kendilerine ait bir anlam ifade ettikleri izlenimi edinmiştik. Bunun üzerine, edim hatalarının bir anlamı olduğunu daha geniş bir ölçekte doğrulayabildiğimiz takdirde, bu anlamın, edim hatalarının ortaya çıkış koşullarının incelenmesinden daha ilginç olacağını düşünmüştük.

Gelin, ruhsal bir sürecin "anlamından" neyi anlamamız gerektiği konusunda bir kere daha anlaşalım. Bununla kastettiğimiz tek şey, bunun bir amaca hizmet ettiği ve ruhsal bir süreklilik konumuna sahip olduğudur. Araştırmalarımızın çoğunda "anlam" yerine "niyet" veya "amaç" kelimesini kullanabiliriz. Edim hatalarında bir niyet [amaç] olduğunu bulduğumuzu sanmamız sadece aldatıcı bir yanılsama ya da şiirsel bir yüceltme midir?

Örnek olarak dil sürçmelerini alacağız. Bu türden yeterince gözleme bakacak olursak, sürçmenin niyetinin ya da anlamının açıkça görüldüğü sürçme grupları olduğunu göreceğiz. Her

şeyden önce, niyetlenen şeyin yerine tersinin konduğu olaylar vardır. Alt Komisyon Başkanı, oturumu açarken şöyle demişti: "Oturumu kapatıyorum." Bu oldukça açık. Bu sürçmenin anlamı ve niyeti, oturumu kapatmak istemesiydi. "Er saget es ja selbst"[1] alıntısını yapmak gelir içimizden: sözlerini olduğu gibi kabul etmemiz yeterli. Bu noktada, bunun imkânsız olduğunu, oturumu kapatmak değil, açmak istediğini bildiğimizi, temyiz mahkemesi olarak kabul ettiğimiz şahsın kendisinin de oturumu açmak istediğini doğrulayabileceğini söyleyerek sözümü kesmeyin. Edim hatalarını kendi başına değerlendirerek işe başlama konusunda anlaştığımızı unutuyorsunuz; engellenen niyetle ilişkilerini daha sonra tartışacağız. Aksi takdirde, sadece tartışma konusu sorundan kaçınarak, İngilizce'de "*begging the question*"[2] denen bir mantık hatası yapmaktan suçlu olacaksınız.

Başka olaylarda, sürçme tam tersini dile getirmese de, tersi bir anlam açığa vurulabilir. "Benden önceki profesörün hizmetlerini takdir etmeye *geneigt* [niyetim] yok." *Geneigt*, *geeigent* [yetkim] kelimesinin karşıtı değildir, ama konuşmanın yapıldığı ortamla keskin bir tezatlık gösteren bir şeyi açıkça dile getirir.

Daha başka olaylarda sürçme sadece niyetlenen anlama ikinci bir anlam katar. Bu durumda cümle, birkaç cümlenin kısaltılması veya yoğunlaşması gibi gözükür. Örneğin enerjik hanım "İstediğim şeyi yiyip içebilir" derken, şöyle der gibidir: "Canının istediğini yiyip içebilir; ama o isteyip de ne yapacak? Onun yerine ben isterim." Dil sürçmesi çoğu kez bu tür bir kısaltma izlenimi verir. Örneğin bir anatomi profesörü burun boşlukları konulu bir dersin sonunda izleyicilerin söylenenleri anla-

1 ["Dedi kendi kendine." Bu, *Figaro*'nun III. Perdesindeki koroda tekrar tekrar söylenen bir ifadenin standart Almanca çevirisidir.]

2 [Kanıtlanmaya çalışılan şeyin doğruluğunu baştan varsaymak.]

yıp anlamadığını sorar ve olumlu cevap alınca da şöyle devam eder: "Buna zor inanırım, çünkü nüfusu milyonları aşan bir kentte bile burun boşluklarını anlayanların sayısı *tek parmakla sayılabilecek* ....pardon, bir elin parmakları kadardır. Kısaltılmış deyimin de bir anlamı vardır: burun boşluklarını anlayan tek bir insan vardır [kendisi].

Edim hatalarının anlamını kendi başına açığa vurduğu bu tür olayların tersine, kendi başına hiçbir anlam vermeyen ve bu nedenle beklentilerimize keskin bir karşıtlık gösteren sürçmeler de vardır. Kişinin dil sürçmesiyle bir özel ismi çarpıttığı veya bir dizi anormal sesi telaffuz ettiği yaygın olaylar da bütün edim hatalarının bir tür anlamı olup olmadığı sorumuza olumsuz bir cevap vermeye yeterli gibi gözükmektedir. Ama bu olayların yakından incelenmesi, bu çarpıtmaların da kolayca anlaşıldığını ve daha bulanık olan bu olaylarla daha açık olan öncekiler arasında pek büyük bir fark olmadığını gösterir.

Atının sağlığı sorulan bir adam şöyle cevap verir: "Belki bir ay daha *draut* [anlamsız bir kelime]...[yani] *dauert* [sürecek]." Gerçekte neyi kastettiği sorulduğunda, bunun "*traurige* [üzücü]" bir hikâye olduğunu düşündüğünü anlatır. *Dauert*" ve "*traurig*" birleşerek "*draut*" olmuştur.[1]

Bir başkası, onaylamadığı bazı olaylardan söz ederken şöyle devam eder: "Ama sonra olaylar *Vorschwein* [mevcut olmayan bir kelime, *Vorschein* (ışık) yerine] çıktı..."[2] Sorulara cevaben, bu olayların "*Schweinereien*" ["iğrenç, tiksinti verici"] olduğunu düşündüğünü doğrular. "*Vorschein*" ve "*Schweinereien*" birleşerek "*Vorschwein*" gibi olmayan bir kelime oluşturmuştu.[3]

1 Meringer and Mayer [1895].

2 [Ama sonra gerçekler açığa çıktı.]

3 Meringer and Mayer [age].

Tanımadığı bir hanıma "*begleitdigen*" edip edemeyeceğini soran genç adamı hatırlayacaksınız. Bu kelimeyi "*begleiten*" [eşlik etmek] ve "*beleidigen*" [hakaret etmek] olarak ikiye ayırmış ve bu yorumun da ayrıca doğrulanmaya ihtiyacı olmadığını düşünmüştük. Bu örneklerden de göreceğiniz üzere, bu bulanık sürçme olaylarının bile, niyetlenen iki farklı konuşma arasındaki bir yakınsamayla, karşılıklı bir "*girişimle*" [parazitle] açıklanabilir; bu sürçme olayları arasındaki farklar, tersini ifade eden sürçmelerde olduğu gibi, bazı durumlarda bir niyetin diğerinin yerini tamamen alması (onun için bir ikâme olması) gerçeğinden kaynaklanır, buna karşılık diğer durumlarda niyetin, diğerini çarpıtarak veya değiştirerek gerçekleşmesi gerekir, böylece şu veya bu ölçüde kendi başına bir anlamı olan birleşik bir yapı üretilir.

Öyle gözüküyor ki artık çok sayıda dil sürçmesinin sırrını kavradık. Bu keşfi göz önünde tutarsak, bizi şu ana kadar şaşırtan diğer sürçme türlerini de anlayabiliriz. Örneğin her isim çarpıtma olayında bunun her zaman için iki benzer ama farklı isim arasındaki bir rekabet sorunu olduğunu varsayamayız. Ama ikinci niyeti tahmin etmek zor değildir. Dil sürçmelerinden farklı olarak isim çarpıtması yeterince sıklıkla gözlenir; bu, söz konusu isme aşağılayıcı bir nitelik kazandırmaya çalışır ve uygar insanların vazgeçmeyi çok erken öğrendiği, ama vazgeçmek *istemediği* bir hakaret olarak düşünülen bildik bir kullanımdır (daha doğrusu kötüye kullanımdır). Kötü de olsa, sık sık bir "şaka" olarak göz yumulur. İsimleri bu şekilde çarpıtmaya çirkin bir örnek olarak, bu günlerde [I. Dünya Savaşı], Fransa Cumhurbaşkanı'nın adının, yani Pioncaré'nin, "*Schweinskarré*"[1] olarak değiştirilmesini verebilirim. Dolayısıyla aynı aşağılama niyetinin bu dil sürçmelerinde de olduğunu ve ismin çarpıtılmasıyla ifade bulmaya çalıştığını

1 [Viyana'da domuz pirzolası için kullanılan bir terim.]

varsaymak mantıklıdır. Komik veya saçma sonuçları olan bazı dil sürçmesi olayları için de aynı çizgide benzer açıklamalar yapılabilir. "Şefimizin sağlığına hıçkırmayı [*aufzustossen*] öneriyorum." Burada bir kutlama atmosferi, nahoş bir düşünceyi çağrıştıran bir kelimenin telaffuzuyla beklenmedik bir şekilde bozulur ve bazı aşağılayıcı ve yaralayıcı ifadeler modeline dayanarak, görünürde saygılı sözlerle tam bir çelişki içinde olan bir amacın ifade bulmaya çalıştığından kuşkulanmaktan kolay kolay kaçamayız. Sürçme şunu demeye çalışmaktadır: "Buna inanmayın! Bunu ciddi söylemiyorum! Bu adama zerre kadar aldırmıyorum!" Aynı şey, masum kelimeleri muzır kelimelere dönüştüren dil sürçmeleri için de geçerlidir: örneğin "à *propos*" yerine "*Apopos*" veya "*Eiweisscheibchen*" yerine "*Eischeissweibchen*"[1] demek gibi. İkisi de Meringer ve Mayer'den alınmıştır.

Bildiğimiz kadarıyla birçok insan, masum kelimeleri muzır kelimelere kasıtlı olarak çarpıtma alışkanlığından haz alır; bu tür çarpıtmalar eğlenceli olarak görülür, ama böyle bir şey duyduğumuz zaman ilk önce söyleyene, bunu kasıtlı olarak bir şaka niyetiyle mi söylediğini, yoksa bir dil sürçmesi mi olduğunu sormamız gerekir.

Edim hataları sorununu, hem de pek zorlukla karşılaşmadan böylece çözmüşüz gibi gözüküyor! Bunlar rastlantıya bağlı olaylar değil, ciddi ruhsal eylemlerdir; bir anlamları vardır; iki farklı niyetin aynı anda varolan —ya da belki daha çok karşılıklı çatışan— eylemlerinden kaynaklanırlar. Ama çalışmamızın ilk sonucunun tadını çıkarmadan önce cevap verilmesi ve ele

1 [Çevrilemeyen bu örneklerden ilkinde "*Apopos*" olmayan bir kelimedir, ama "popo" bilinen anlamıyla "kıç" demektir. İkincide ise niyetlenen kelime "yumurtanın beyazından küçük dilimler" anlamına gelirken, anlamsız kelime "yumurta-bok-dişi" anlamına gelir.]

alınması gereken yığınla soruyla ve kuşkuyla üstüme çullanmaya hazırlandığınızı da görüyorum. Sizi aceleci kararlar vermeye zorlamak gibi bir niyetim elbette yok. Gelin bunları sırasıyla birer birer ve soğukkanlılıkla ele alalım.

Bana sormak istediğiniz nedir? Bu açıklamanın bütün edim hataları için mi yoksa sadece bazıları için mi geçerli olduğunu düşünüyorum? Aynı bakış açısı diğer birçok edim hatası türüne, örneğin okuma hatasına, kalem sürçmesine, unutmaya, sakarlığa, koyduğu yeri bulamamaya, vb. uygulanabilir mi? Edim hatalarının ruhsal yapısı açısından yorgunluk, heyecan, dalgınlık ve dikkatin engellenmesi etkenlerinden geriye ne kalır? Ayrıca, bir edim hatasındaki çatışan iki amaçtan birisinin her zaman açık olduğu, ama diğerinin olmadığı açıktır. O halde açık olmayanı keşfetmek için ne yapacağız? Ve bulduğumuzu düşünsek bile bunun sadece bir ihtimal değil de gerçek amaç olduğunu nasıl kanıtlayacağız? Sormak istediğiniz başka bir şey var mı? Yoksa, kendi başıma devam edeceğim. Kendi içinde edim hatalarına pek önem vermediğimizi, istediğimiz tek şeyin bunları inceleyerek psikanaliz için yararlı bir şeyler bulmak olduğunu hatırlayacaksınız. Bu nedenle size şunu soruyorum: Bu şekilde diğer niyetleri veya amaçları bozan bu niyetler veya amaçlar nelerdir? Ve bozulan amaçlarla bozanlar arasındaki ilişkiler nelerdir? Kısacası, sorun henüz çözülmüş değil ve işimiz daha yeni başlıyor.

O halde, her şeyden önce *bütün* dil sürçmesi olaylarının açıklaması bu mudur? Ben böyle düşünmeye oldukça yatkınım; buna gerekçe olarak da bir sürçmeyi her inceleyişimizde, bu tür bir açıklamayla karşılaşmamızdır. Ama bir dil sürçmesinin bu mekanizmasız olamayacağını kanıtlamanın bir yolu olmadığı da doğrudur. Böyle olabilir; ama teorik olarak bu bizi ilgilendirmiyor, çünkü görüşümüz sadece az sayıda dil sürçmesi olayı

için geçerli olsa bile —ki durum elbette bu değildir— psikanalize girişimiz için çıkarmak istediğimiz sonuçlar değişmez. Görüşümüzü diğer edim hatası türlerine uygulayıp uygulayamayacağımıza ilişkin diğer soruya gelince, şimdiden "evet" demek istiyorum. Kalem sürçmesi, sakarlık, vb. örneklerini inceleyince buna inanacaksınız. Ama teknik sorunlardan ötürü bu sorunu, dil sürçmelerini enine boyuna ele alıncaya kadar ertelememiz gerektiğini düşünüyorum.

Dil sürçmeleri için tanımladığımız ruhsal mekanizmayı kabul edersek, söz konusu yazarların ortaya koyduğu etkenlerden —dolaşım bozuklukları, yorgunluk, heyecan, dalgınlık ve dağılan dikkat teorisinden— geriye ne kaldığı sorusu biraz daha ayrıntılı bir cevap gerektiriyor. Bu etkenleri inkâr etmediğimize dikkat edin. Genelde psikanaliz, başkalarının ortaya koyduklarını *inkâr* etmez; kural olarak sadece yeni bir şey ekler, ancak bazen, o ana kadar göz ardı edilen ve şimdi eklenen bu şeyin, gerçekte olayın özü olduğu anlaşılır. Hafif rahatsızlıkların, dolaşım bozukluklarının veya yorgunluğun neden olduğu fizyolojik dengesizliklerin dil sürçmelerinin ortaya çıkmasındaki etkisini tartışmasız kabul etmek gerekir; gündelik kişisel deneyimler bunu doğrulayacaktır. Ama bunlar ne kadar az şeyi açıklar! Her şey bir yana bunlar, edim hataları için gerekli önkoşullar değildir. Kusursuz bir sağlıkta ve normal bir durumda da dil sürçmesi olabilir. Dolayısıyla bu bedensel etkenler sadece dil sürçmesinin özgün ruhsal mekanizmasını kolaylaştırır. Bir keresinde bu ilişki için yaptığım bir benzetmeyi burada tekrarlayacağım, çünkü daha iyisini bulamıyorum. Karanlık bir gecede tek başıma ıssız bir yere gittiğimi ve saldırıya uğrayarak saatimi ve cüzdanımı bir hırsıza kaptırdığımı varsayın. Hırsızın yüzünü net göremediğim için, en yakın polis karakoluna koşup şikâyet

dilekçemi şu sözlerle yazdığımı düşünün: "Yalnızlık ve karanlık değerli eşyalarımı çaldı." Bu durumda memur bana belki de şöyle diyecektir: "Söylediklerinizden, gereksiz yere aşırı mekanik bir görüş benimsediğiniz anlaşılıyor. Olayı şöyle ortaya koymak daha doğru olacaktır: 'Karanlığın etkisiyle ve yalnızlığın da yarattığı avantajla, kimliği bilinmeyen bir hırsız değerli şeylerinizi gasp etti.' Sizin durumunuzda bana öyle geliyor ki asıl iş hırsızı bulmaktır. Belki o zaman çalınan eşyaları geri alabiliriz."

Heyecan, dalgınlık ve dikkat dağılması gibi psiko-fizyolojik etkenlerin, açıklama konusunda bize pek yardımı dokunmayacağı açıktır. Bunlar sadece boş ifadeler, bakmamıza engel olmasına göz yummamız gereken perdelerdir. Sorun daha çok, heyecanın, belli bir dikkat dağılmasının neyi ortaya çıkardığıdır. Yine burada da seslerin etkisinin, kelimelerin benzerliğinin ve kelimelerin uyardığı bildik çağrışımların önemini görmemiz gerekir. Bunlar, alabileceği yolları göstererek dil sürçmelerini kolaylaştırır. Ama benim için bir yolun açık olması, otomatik olarak o yolu tutacağım anlamına mı gelir? O yolu seçmek için bir güdüye ve ayrıca beni o yola itecek bir güce ihtiyacım vardır. Dolayısıyla seslerle kelimelerin bu ilişkileri de bedensel yatkınlıklar gibi, sadece dil sürçmelerini *kolaylaştıran* etkenlerdir ve bunlar için doğru bir açıklama sağlayamaz. Sadece şunu düşünün: Olayların büyük çoğunluğunda, kullandığım kelimeler benzer sesli başka kelimeleri çağrıştırdığı, karşıt anlamlılarıyla yakından ilişkili olduğu ya da bildik çağrışımlarla dallandığı için konuşmam bozulmaz. Belki de, fiziksel yorgunluğun sonucu olarak, çağrışım yapma eğilimi, konuşmacının başka türlü söylemeye niyetlendiği şeyin önüne çıktığı takdirde dil sürçmesi olabileceğini söyleyen felsefeci Wundt'u izleyerek bir çıkış yolu bulabiliriz. Bir olaylar grubunda dil sürçmesini kolaylaştıran *be-*

densel etkenlerin bulunmadığını, buna karşılık bir diğerinde ise kolaylaştırıcı çağrışım etkenlerinin olmadığını gösteren pratik deneyime ters düşmeseydi bu çok inandırıcı olurdu.

Ama bir sonraki sorunuzla özellikle ilgileniyorum: Karşılıklı birbirini engelleyen iki amaç nasıl keşfedilir? Bunun ne kadar önemli bir soru olduğunu belki de kavramış değilsiniz. Bozulan [niyetlenen] amacın açık olduğuna kuşku yok: dil sürçmesini yapan kişi bunu bilir ve kabul eder. Kuşkuya ve tereddüte açık olan sadece diğeri, yani bozan amaçtır [eğilim]. Daha önce, sizin de hatırlayacağınız gibi, bazı olaylarda bu diğer amacın da aynı ölçüde açık olduğunu görmüştük. Sonuca kendi içinde geçerlilik verdiğimiz takdirde bu, sürçmenin *sonucunda* görülür. Dili sürçerek niyetlendiğinin tam tersini söyleyen Alt Komisyon Başkanı'nı ele alın. Oturumu açmak istediği açıktır; ama kapatmak istediği de aynı ölçüde açıktır. Bu o kadar açık ki bize yorumlayacak bir şey bırakmıyor. Ama bozucu amacın, tam bir dışavurum kazanmaksızın sadece asıl amacı çarpıttığı diğer olaylarda çarpıtmaya dayanarak bozucu [altta yatan] amaca nasıl ulaşırız?

İlk olaylar grubunda bu kolayca ve rahatlıkla, aslında *bozulan* amaçla aynı yoldan yapılır. Konuşmacı bize bilgiyi doğrudan verir. Dil sürçmesinden sonra asıl kastettiği şeyi söyler: "belki bir ay daha *draut* ...yani *dauert* [sürecek]." Aynı şekilde, bozucu amacı da söylemesini isteriz. "Neden '*draut*' dedin?" diye sorarız. "*Traurige* [üzücü] bir hikâye demek istedim," der. Aynı şekilde, dil sürçmesinin "*Vorschwein*" olduğu örnekte konuşmacı ilk önce bunun *Schweinerei* [iğrenç] olduğunu söylemek istediğini, ama kendini kontrol ederek başka bir şey söylediğini doğrular. Dolayısıyla burada bozucu amaç da bozulan kadar kesin anlamda belirlenir. Bu örnekleri bilerek seçtim, çünkü bunların kaynağı ve çözümleri ne benden ne de görüşlerime inananlardan

gelmemiştir. Yine de her iki olayda da çözüm için aktif çabaya ihtiyaç duyulur. Konuşmacıya, neden dil sürçmesi yaptığını ve bu konuda ne söyleyebileceğini sormak gerekmiştir. Başka türlü konuşmacı açıklama gereği duymadan konuşmasını sürdürecekti. Ama sorulduğu zaman aklına ilk gelen şeyle[1] açıklamıştır. Şimdi lütfen, bu küçük aktif adımın ve başarılı sonucunun zaten bir psikanaliz olduğuna ve daha sonra girişeceğimiz her psikanalitik araştırma için bir model olduğuna dikkat edin.

Buna karşılık, psikanaliz gözünüzün önüne geldiği anda buna yönelik direnmenizin başını kaldırdığını düşünmekle çok mu güvensiz davranıyorum? Soruyu sorduğumuz, yani dil sürçmesini yapan kişinin verdiği bilgilerin tam anlamıyla kesin olmadığını söyleyerek itiraz etme eğilimi duyuyor musunuz? Doğal olarak, sürçmeyi açıklama isteğimizi yerine getirme çabasıyla, aklına ilk gelen ve böyle bir açıklama sağlayabilecek gibi gözüken şeyi söylediğini düşünürsünüz. Ama sürçmenin bu şekilde gerçekleştiğinin bir kanıtı da yoktur. Böyle olabilirdi, ama başka türlü de *olabilirdi*. Ve söz konusu kişinin kafasına, yine duruma uyacak, hatta daha iyi uyacak başka şeyler de gelebilirdi.

Alttan alta, ruhsal bir olguya karşı bu kadar az saygı duymanız garip! Birisinin, belli bir maddenin kimyasal analizini yaptığını ve bileşenlerden birisinin ağırlığını belirlediğini (işte

1 [Burada Penguin editörü, uzun bir notla Almanca "*Einfall*" teriminin İngilizce'de tam bir karşılığı olmadığını, ancak alışıldığı üzere İngilizce'ye '*association*' (çağrışım) olarak çevrilmesinin pek doğru olmadığını, ama Freud'un daha sonra sık sık '*assoziation*' ve '*freie assoziation*' terimlerini kullandığını açıklıyor. Burada Freud'un, daha önce düşünülen şeyle daha sonra akla gelen şey arasında bir ilişki veya bağ (*association*) olup olmadığını tartışması anlamında buna ben de katılıyorum. Ama Freud'un, ilkini (yani *einfall*: akla gelen şey) tanım, ikincisini ise tanımı bu olan terim (yani *assoziation*: çağrışım) olarak kullandığı açıktır. Hem, 'akla gelen şey' zaten önceki şeyle 'ilişkili olan şeydir.' Yine de Penguin editörünün kuralına uyarak 'akla gelen şeyi' aynen çevirdim. S.B.]

şu kadar miligram) varsayalım. Bu ağırlıktan bazı sonuçlar çıkarılabilir. Sizce, yalıtılan maddenin ağırlığının farklı da olabileceği temelinde, bu sonuçları eleştirmek bir kimyacının aklına gelir miydi? Herkes, ağırlığın şu kadar değil de bu kadar olduğu gerçeği kabullenecek ve bundan kendi sonuçlarını da çıkaracaktır. Ama söz konusu kişinin aklına gelen belli bir şey gibi ruhsal bir olguyla karşılaştığınız zaman, olgunun geçerliliğini kabul etmezsiniz; aklına başka bir şey gelmiş olabilirdi! Ruhsal özgürlük gibi bir şey olduğu yanılsamasını besliyor ve bundan vazgeçmiyorsunuz.[1] Üzgünüm ama kategorik olarak bu konuda size katılamıyorum.

Bu noktada vazgeçeceksiniz, ama bir başka noktada tekrar direnmeye yöneleceksiniz. Şöyle devam edeceksiniz: "Anladığımız kadarıyla, analizdeki insanların, kendi sorunlarının çözümünü kendi başlarına üretmesini sağlamak, psikanalizin özel tekniğidir. Şimdi başka bir örnek —kutlamada şerefe kadeh kaldırırken çevresindekilere Şefin sağlığına hıçkırmayı [*aufzustossen*] öneren adamı— ele alalım. Bu olayda bozucu niyetin hakaret niyeti olduğunu ve bunun da konuşmacının saygı ifadesiyle çatıştığını söylüyorsunuz. Ama bu, dil sürçmesi dışındaki gözlemlere dayalı arı bir yorum. Bu olayda sürçmeyi yapan adamı sorgulayacak olursanız, hakaret etmek istediği iddianızı doğrulamayacaktır; tersine, inatla inkâr edecektir. O halde bu açık inkâr karşısında kanıtlanamayacak olan yorumunuzdan neden vazgeçmiyorsunuz?"

Evet. Bu kez güçlü bir argüman geliştirdiniz. Kadeh kaldırmayı öneren vatandaşı hayal edebiliyorum. Muhtemelen, Şefin altında, ama kendisi de saygı isteyen, belki de bir asistan ya da yaşamda ümit vaat eden genç bir adamdır. Onu, içinde, Şefin

1 [Freud, burada bütün ruhsal olguların, edimlerin belirlendiğini, kesinlikle rastlantı olamayacağını vurguluyor.]

şerefine kadeh kaldırmasına karşı çıkan bir duyguya sahip olabileceğini kabul etmeye zorlarım. Ama bu da beni zor durumda bırakır. Sabırsızlanır ve birden patlar: "Beni sorguya çekmekten derhal vazgeçmezsen kabalaşacağım. Kuşkularınla kariyerimi mahvedeceksin. Ben sadece "*antossen*" [kadeh kaldırmak] yerine "*aufstossen*" [hıçkırmak] dedim, çünkü aynı cümlede öncesinde iki kere üst üste "*auf*" dedim. Bu da Meringer'in koruma dediği şeydir ve yorumlanacak bir tarafı yok. Anlıyor musun? *Pi.*! "-H'm! Şaşırtıcı bir tepki, gerçekten de enerjik bir inkâr. Genç adamla yapacak başka bir şey olmadığını anlıyorum. Ama ayrıca edim hatasının bir anlamı olmadığında ısrar etmesinde de güçlü bir kişisel neden olduğunu düşünüyorum. Arı teorik bir inceleme konusunda bu kadar kaba olmasında bir sorun olduğunu siz de hissedebilirsiniz. Ama her şey söylenip yapıldıktan sonra, adamın ne söylemek istediğini ve ne yapmadığını bilmesi gerektiğini düşünürsünüz.

Ama öyle midir? Belki bu da bir sorun olabilir.

Ne var ki, şimdi, merhametinize kaldığımı düşünüyorsunuz. "Bu sizin tekniğiniz," dediğinizi duyuyorum. "Dili sürçen birisi size uyan bir şey söylediği zaman, onun, konuya ilişkin nihai belirleyici yetkili olduğunu söylüyorsunuz. 'Kendi kendine der!'. Ama kafanıza uymayan bir şey söylediği zaman, bunun önemli olmadığını, ona inanmak gerekmediğini söyleyip işin içinden çıkıyorsunuz."

Doğru. Ama aynı şaşırtıcı olayın olduğu benzer bir olay daha anlatabilirim. Suçlanan birisi suçunu yargıca itiraf ettiği zaman yargıç ona inanır; ama inkâr ettiği zaman yargıç ona inanmaz. Aksi takdirde, adli yargılama diye bir şey olmazdı. Ara sıra hata yapmasına rağmen, sistemin çalıştığını kabul etmeliyiz.

"Peki siz bir yargıç mısınız? Ve dil sürçmesi yapan birisi önünüze suçlanarak mı getirilir? Yani dil sürçmesi bir suç mu?"

Karşılaştırmayı reddetmemiz gerekmeyebilir. Ama edim hatalarıyla ilgili bu kadar masum gözüken sorunlara ilişkin az bir incelemeden sonra vardığımız düşünce ayrılıklarının —şu an için gidermenin olası bir yolunu göremediğimiz ayrılıkların— ne kadar derin olduğuna dikkat etmenizi istiyorum. Yargıç-sanık benzetmesi temelinde geçici bir uzlaşma öneriyorum. Sanırım, kişinin kendisinin kabul etmesi halinde, bir edim hatasının kuşkuya yer bırakmayacak şekilde anlamlı olduğu konusunda bana katılıyorsunuz. Bu ödününüze karşılık *ben* de kişinin bilgi vermeyi reddetmesi ve kuşkusuz aynı şekilde bize bilgi verecek birisi olmadığı takdirde, kuşkulanılan anlamın doğrudan bir kanıtını bulamayacağımızı kabul edeceğim. Bu durumda, adli yargılamada olduğu gibi, karar vermemizi bazı olaylarda çok, bazılarında az kolaylaştıran ikinci derece kanıtları ele almamız gerekecek. Ceza mahkemelerinde pratik açıdan bir sanığı ikinci dereceden kanıtlara dayalı olarak mahkûm etmek gerekebilir. Bizim böyle bir zorunluluğumuz yok; ama ikinci dereceden kanıtları göz ardı etmemiz de gerekmiyor. Bilimin, sadece kesin anlamda kanıtlanan tezlerden oluştuğunu düşünmek bir hata ve bunu beklemek bir haksızlık olacaktır. Sadece otorite olma tutkusuyla hareket eden, dini kateşizmini bilimsel de olsa bir başkasıyla değiştirmeyi arzulayan biri böyle bir talepte bulunacaktır. Bilimin, kateşizminde sadece birkaç apodeictic önermesi vardır: geri kalanı, belli bir olasılık derecesiyle ortaya atılan iddialardır. Aslında, kesinliğe bu yakınsamaları tatminkâr bulmak ve kesin doğrulama olmamasına rağmen ileri düzeyde yapıcı çalışma yapabilmek, bilimsel düşünce tarzının bir belirtisidir.

Ama bir edim hatasının anlamı konusunda kişinin kendisi bir açıklama yapmıyorsa, yorumumuz için başlangıç noktasını —ikinci dereceden kanıtı— nereden bulacağız? Çeşitli yollardan.

Her şeyden önce, edim hataları dışındaki olgularla benzerliklerden: örneğin bir ismin, dil sürçmesi yoluyla çarpıtılmasının, kasıtlı olarak çarpıtılmasıyla aynı hakaret anlamına sahip olduğunu iddia ettiğimiz zamanki gibi. Ayrıca, edim hatalarının ortaya çıktığı ruhsal durumdan, edim hatasını yapan kişinin kişiliğinden ve edim hatasından önce edindiği ve belki de edim hatasının bir tepki olarak ortaya çıktığı izlenimlerinden. Kural olarak olan şey, genel ilkelere uygun yapılan bir yorumdur: ilk önce sadece bir kuşku, bir yorum olasılığı vardır, daha sonra ruhsal durumu inceleyerek bir doğrulama buluruz. Bazen, kuşkumuzun doğrulanması için, sonraki (sanki edim hatası tarafından duyurulan) olayları beklememiz gerekir.

Bazı güzel örnekler olsa da, kendimi dil sürçmeleri alanıyla sınırlayacak olursam buna örnek vermem kolay olmaz. Bir hanıma "*begleitdigen*" etmek isteyen genç adamın ürkek birisi olduğuna kuşku yok. Kocası *onun* [kadının] istediği şeyi yiyip içen hanım, bir tanıdığımdı ve evin içinde şortla dolaşan enerjik biriydi. Veya şu örneği ele alalım: "Concordia"'nın[1] Genel Kurul toplantısında genç bir üye, ateşli bir muhalefet konuşması yaparken, komiteye "*Vorschussmitglieder*" [kredi veren üyeler] olarak seslenmişti; bu, "*Vorstand*" [direktörler] ve "*Ausschuss*" [komite] sözcüklerinden oluşan bir sözcük gibi gözükmektedir. İçinde, bir krediyle ilgili bir şeye dayalı olarak, şiddetli muhalefetine karşı koyan bozucu bir niyetin iş başında olduğunu düşünürüz. Gerçekten de bize bilgi veren kişiden, konuşmacının sürekli olarak mali güçlükler yaşadığını ve o tarihte kredi için henüz başvurmuş olduğunu öğrendik. Dolayısıyla bozucu niyetin yerini şu düşünce almış olabilir: "Muhalefetini yumuşat; bu insanlar, kredini onaylayacak olan aynı insanlar."

1 [Viyana'daki Gazeteciler Derneği.]

Ama diğer edim hataları alanına geçecek olursam, bu türden ikinci derece kanıta ilişkin daha çok örnek verebilirim.

Birisi, normalde tanıdığı birinin adını unutursa veya bütün çabalarına rağmen aklında tutmayı zor buluyorsa, söz konusu kişiye karşı bir duyguya sahip olduğunu, bu nedenle onu düşünmek istemediğini varsaymak mantıklıdır. Örneğin, edim hatasının olduğu ruhsal duruma ilişkin aşağıdaki olayları ele alalım.

"Bay Y, bir hanıma âşık olur ama sonuç alamaz ve kadın kısa bir süre sonra Bay X ile evlenir. Daha sonra, Bay X'i uzun bir süredir tanımasına, hatta onunla iş ilişkisi olmasına rağmen Bay Y, Bay X'in adını sürekli unutur ve onunla haberleşmek istediğinde birkaç kez adını başkalarından öğrenmek zorunda kalır." Bay Y'nin, daha şanslı olan rakibi konusunda hiçbir şey bilmek istemediği açıktır: "onun olacağını hiç düşünmemiştir."[1]

Ya da: Bir hanım, doktoruna, ortak bir tanıdıklarını [hanım] sorar, ama ondan kızlık adıyla söz eder. Arkadaşının evlilik soyadını unutmuştur. Daha sonra, bu evliliğe üzüldüğünü ve arkadaşının kocasından hoşlanmadığını itiraf eder.[2]

Başka bağlamlarda, isimlerin unutulması konusunda söyleyecek çokça şeyimiz olacak; şimdilik temel olarak unutmaya yol açan ruhsal durumla ilgileniyoruz.

Niyetlerin unutulması genel olarak, niyeti gerçekleştirmek istemeyen karşıt bir düşünce akımına bağlanabilir. Ama bu görüş sadece biz psikanalistlerin savunduğu bir görüş değildir; gündelik yaşamda herkes tarafından kabul edilen, ama sadece teoride reddedilen genel bir görüştür. Himayesindeki kişinin isteğini

1 Jung'dan [1907, 52. Alıntı ("Nicht gedacht soll seiner werden"), Heine'nin bir şiirinin ilk dizesidir ve şiirde tekrar tekrar kullanılmıştır, *Nachlese*, "Aus der Matratzengruft," No. IV].

2 Brill'den [1912, 191].

unuttuğu için özür dileyen himayeci kendini haklı çıkaramaz. Himaye edilen kişi anında şöyle düşünür: "Bunun onun için hiçbir anlamı yok; söz verdiği doğru ama gerçekte yapmak istemiyor."[1] Bu nedenle unutma gündelik yaşamın bazı alanlarında yasaktır; bu edim hatalarına ilişkin popüler ve psikanalitik görüş arasındaki ayrım ortadan kalkmış gibidir. Evin hanımının konuklarını şöyle karşıladığını bir düşünün: "Ne! Bugün mü gelecektiniz? Sizi bugün için davet ettiğimi tamamen unutmuşum!" Ya da *nişanlısına*, son *randevularını* unuttuğunu itiraf eden genç bir adamı. Elbette itiraf etmeyecektir; ayak üstü, zamanında gelmesini ve daha sonra da geç kalacağını haber vermesini imkânsızlaştıran en olmadık engeller [bahaneler] uydurmayı tercih edecektir. Hepimiz, askerlikte unutmanın yararı olmadığını ve cezadan kaçmak için bir gerekçe olamayacağını, cezayı haklı görmemiz gerektiğini biliriz. Burada belli bir edim hatasının bir anlamı olduğu ve bu anlamın ne olduğu konusunda herkes birleşmiştir. Neden bu bilgiyi diğer edim hatalarına da uygulayıp bunları da tamamen kabul etme tutarlılığını göstermiyorlar? Bu sorunun da elbette bir cevabı var.

Amatörler bile niyetlerin bu şekilde unutulmasının anlamı konusunda pek kuşku duymadığı için, yazarların bu tür edim hatalarını aynı anlamda kullandığını görmek sizi daha az şaşırtacaktır. Aranızda Bernard Shaw'ın *Sezar ve Kleopatra* adlı oyununu izlemiş veya okumuş olanlar, son sahnede, Mısır'dan ayrılırken Sezar'ın, yapmaya niyetlenip de unuttuğu bir iş olduğu düşüncesine takıldığını hatırlayacaktır. Sonunda bunun ne olduğu anlaşılır: Kleopatra'ya veda etmeyi unutmuştur. Yazar, bu küçük hileyle, büyük Sezar'a, gerçekte sahip olmadığı ve olmayı da hiç istemediği bir üstünlük yüklemeye çalışmaktadır. Çünkü

1 [Bu durum aşağıda ayrıca ele alınmıştır.]

tarihsel kaynaklar, Sezar'ın Kleopatra'yı arkasından Roma'ya getirttiğini, Sezar öldürüldüğü sırada Kleopatra'nın küçük Caesarion ile birlikte orada yaşadığını ve olaydan sonra kentten kaçtığını söyleyecektir.

Bir niyeti unutma olayları genelde öylesine açıktır ki, ruhsal durumdan bir edim hatasının anlamı konusunda dolaylı kanıt bulma amacımız açısından pek önemli değildir. Bu nedenle özellikle bulanık ve çift anlamlı bir edim hatası türü olan kaybetme ve koyduğu yeri bulamama olayına dönelim. Bir şeyi kaybetmek gibi çoğu kez acı verici olan bir olayda kasıtlı bir rol oynayabileceğimiz düşüncesini inanılmaz bulacağınıza kuşku yok. Ama aşağıdaki türden bolca gözlem söz konusudur. Genç bir adam, çok sevdiği bir kalemini kaybeder. Bir gün önce kayınbiraderinden şu sözlerle biten bir mektup almıştır: "Uçarılığını ve tembelliğini teşvik etmeye ne niyetim, ne de zamanım var." Aslında kalemi ona kayınbiraderi vermiştir. Bu rastlantı olmaksızın elbette olayda kalemi kaybetme arzusunun bir rol oynadığını iddia edemezdik."[1] Benzer olaylara sıkça rastlanır. Söz konusu eşyayı bize veren kişiyle kavga ettiğimiz ve onu hatırlamak istemediğimiz; ya da artık hoşlanmadığımız ve daha iyisini almak amacıyla bir bahane bulmak istediğimiz zaman o eşyayı kaybederiz. Aynı niyet kuşkusuz düşürüp kırma olayında da rol oynayabilir. Bir okul çocuğunun, doğum gününden hemen önce saat ya da çanta gibi bazı eşyalarını kaybetmesini, kırmasını veya bozmasını rastlantı olarak değerlendirebilir miyiz?

Kendi sakladığı şeyi bulamamak gibi acı verici bir yaşantıyı yeterince yaşayan birisi de eşyaları koyduğu yeri hatırlayamamanın da bir amacı olabileceğine inanmak istemeyecektir. Yine de, eşyaların konduğu yerin hatırlanamamasında söz konusu eşya-

1 B. Dattner'den.

dan geçici veya sürekli olarak kurtulma niyetinin rol oynadığı olaylar az değildir.

İşte buna çok iyi bir örnek. Genç bir adam bana şu hikâyeyi anlattı: "Birkaç yıl önce karımla aramda bir yanlış anlama vardı. Onu çok soğuk buluyordum; üstün özelliklerini kabul etmeme rağmen aramızda yakınlık olmadan yaşıyorduk. Bir gün, bir yürüyüşten dönerken, ilgimi çekeceğini düşündüğü bir kitap verdi. Bu 'dikkati' için ona teşekkür ettim, okuyacağıma söz verdim ve kitabı bir köşeye attım. Ondan sonra da bir daha bulamadım. Geçen aylar içinde, ara sıra kitabı hatırlıyor ve bulmak için boşuna çaba harcıyordum. Altı ay kadar sonra, bizimle yaşamayan annem hastalandı. Karım, kaynanasına bakmak üzere evden ayrıldı. Annemin durumu ciddiydi ve karıma, iyi yanlarını göstermek için bir fırsat çıkmıştı. Bir akşam, karımın yaptıkları için sevinç ve minnet duygularıyla eve döndüm. Masama gittim ve belli bir amaç taşımadan, ama bir uyurgezerin eminliğiyle, çekmecelerden birini açtım. Uzun zaman önce kaybedip de bulamadığım kitap en üstte öylece duruyordu." Güdünün ortadan kalkmasıyla birlikte, kitabın yerini hatırlamama durumu da ortadan kalkmıştı.

Bayanlar-Baylar, bu örnekleri sonsuza dek çoğaltabilirim; ama bunu yapmayacağım. Hem *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi* adlı kitabımda edim hataları konusunda bolca malzeme bulabilirsiniz.[1] Bütün bu örnekler aynı sonucu verir: Bunlar, edim hatalarının bir anlamı olabileceğini ve bu anlamın olayı çevreleyen koşullarla nasıl ortaya çıkarılabileceğini veya doğrulanabileceğini gösterir. Bugün kısa keseceğim, çünkü psikanalize hazırlık için bu olguların incelenmesini kullanmak gibi sınırlı bir

1 Benzer malzemeler Maeder'de [1906-8) (Fransızca), Brill'de [1912] (İngilizce), Jones'de [1911] (İngilizce) ve J. Stärcke'de [1916] (Felemenkçe), vb. bulunabilir.

amaç benimsemiştik. Burada daha ayrıntılı vermeyi istediğim sadece iki grup gözlem var: Biriken ve birleşen edim hataları ve yorumlarımızın sonraki olaylarla doğrulanması.

Biriken ve birleşen edim hatası türlerinin en güzel örnekleri olduğuna kuşku yok. Sadece edim hatalarının bir anlamı olduğunu kanıtlamayı yeterli bulsaydık, ilk grupla sınırlardık, çünkü bunların anlamı geç anlayan birisi için bile açıktır ve en eleştirel yargıya bile kendini kabul ettirir. Bu olguların birikmesi, bir rastlantı olmak şöyle dursun, kasıtlı bir şeye çok uygun düşen bir inatçılığı ortaya çıkarır. Son olarak, farklı edim hatası türlerinin birbirinin yerine geçmesi, tipik ve önemli bir şeyi gösterir: bu, edim hatalarının biçimi değil, hizmet ettikleri ve çok çeşitli yollardan ulaşılabilen amaçtır. Bu nedenle tekrarlanan bir unutma örneği vereceğim. Ernest Jones [1911, 483], bilmediği bir nedenle bir mektubu birkaç gün masasında beklettiğini anlatır. Sonunda göndermeye karar verir, ama Posta İdaresi mektubu iade eder, çünkü zarfa adres yazmayı unutmuştur. Adresi yazdıktan sonra tekrar postalar, ama bu kez de pul yapıştırmayı unutur. Sonunda mektubu gönderme konusunda isteksiz olduğunu kabul eder.

Bir başka olayda koyduğu yeri unutmayla sakarlık birleşir. Bir hanım, sanatçı olan kayınbiraderiyle birlikte Roma'ya gider. Roma'daki Alman topluluğu konuğu büyük bir onurla karşılar ve diğer armağanlara ek olarak antik bir altın madalya verir. Kayınbiraderi o güzel armağanı gereğince takdir etmediği için hanımın canı sıkılır. Eve dönünce (Roma'da onun yerini kız kardeşi almıştır), valizlerini açarken madalyayı da yanında getirdiğini farkeder; ama nasıl yaptığını hatırlamaz. Hemen kayınbiraderine bir mektup yazar ve yanında getirdiği madalyayı ertesi gün tekrar Roma'ya göndereceğini bildirir. Ama ertesi gün

madalyayı bulup gönderemez; işte bu noktada "dalgınlığının" anlamını yakalar: madalyayı kendine alıkoymak ister.[1]

Daha önce, unutmayla bir hatanın birleştiği bir örnek vermiştim: randevusunu unutan ve ikinci randevuda *bu* kez unutmamaya kesin kararlı olan, ama randevu saatini unutan adam örneği. Benzer bir olay da edebi olduğu kadar bilimsel ilgileri de bulunan bir arkadaşım tarafından anlatıldı. "Birkaç yıl önce," dedi, "bir gün oyunumun sahneye konmasına yardımcı olabileceği düşüncesiyle, edebiyat derneğinin bir komitesine seçildim; ve pek ilgimi çekmese de, her cuma yapılan toplantılara düzenli olarak katıldım. Derken, birkaç ay önce, oyunumun F tiyatrosunda sahneleneceği sözü verildi; o günden sonra da derneğin toplantılarını düzenli olarak *unutmaya başladım*. Konuya ilişkin kitabınızı okuduktan sonra unutkanlığımdan utandım. Bu insanlara artık ihtiyacım olmadığı için uzak durmayı alçakça bir davranış olarak niteleyip kendimi ayıpladım ve ertesi cuma kesinlikle unutmamaya karar verdim. Toplantının yapıldığı salonun kapısına gelene kadar bu kararımı kendi kendime tekrarladım. Şaşkınlık içinde, kilitli olduğunu gördüm; toplantı bitmişti. Aslında günleri şaşırmıştım; o gün cumartesiydi!"

Daha başka benzer örnekler vermek hoş olabilirdi. Ama devam etmem ve yorumun doğrulanmasını daha sonraya bırakarak bu olaylara ilişkin bir tablo sunmam gerekiyor. Bu olaylarda ağır basan durumun, mevcut ruhsal ortamı bilmeyişimiz veya bu ortamın incelemeye elverişsiz olduğu görülecektir. Dolayısıyla yorumumuz da kendimizin bile pek önem vermediği bir kuşkudan başka bir şey değildir. Ama daha sonra, yorumumuzda ne kadar haklı olduğumuzu gösteren bir şey olur. Bir keresinde yeni evli genç bir çiftin konuğu olmuştum; genç kadın gülerek

1 R. Reitler tarafından rapor edilmiştir.

yaşadığı en son olayı anlatmıştı. Balayından döndüğünün ertesi günü, kocası işteyken, alışveriş yapmak için bekâr kardeşini çağırır. Birden, caddenin karşı tarafında bir bey görür ve kız kardeşine başını sallayarak, "Bak, Bay L gidiyor," der. Bu beyin birkaç haftalık kocası olduğunu unutmuştur. Hikâyeyi dinleyince titredim, ama yorum yapmaya cesaret edemedim. Bu küçük olay ancak birkaç yıl sonra, evlilikleri çok mutsuz bir sonla noktalanınca aklıma geldi.

Maeder, düğün arifesinde gelinliğini prova etmeyi unutan ve ancak akşamın geç bir saatinde hatırlayarak terzisini hayal kırıklığına uğratan bir hanımdan söz ediyor. O bunu, kadının kısa bir süre sonra kocasından boşanmasına bağlıyor. Ben de, şimdi kocasından ayrı olan bir kadının, para alış verişlerinde belgeleri sık sık kızlık soyadıyla (bu soyadı tekrar kazanmadan yıllarca önce bile) imzalayan bir hanım tanıyorum. Balayında nikâh yüzüklerini kaybeden kadınlar da tanıyorum ve evlilik tarihlerinin, bu olaylara anlam kazandırdığını da biliyorum. İşte size çok daha çarpıcı, ama mutlu sonla biten bir örnek daha. Hikâye, nikâh saatini unutup kilise yerine laboratuarına gittiği için evlenemeyen bir Alman kimyacıyla ilgilidir. Tek bir girişimle tatmin olamayacak kadar akıllıdır ve uzun bir ömürden sonra evlenmeden ölmüştür.

Bu örneklerde edim hatalarının, eski çağ insanlarında kehanetin yerini aldığı düşüncesine kapılmış olabilirsiniz. Gerçekten de bazı kehanetler, birer edim hatasından başka bir şey değildir, örneğin tökezlemek veya düşmek gibi. Diğerlerinin ise öznel eylemler değil, nesnel olaylar özelliğine sahip olduğu doğrudur. Ama belli bir olayın gruplardan birine mi, diğerine mi ait olduğunu belirlemenin bazen ne kadar zor olduğuna kolay kolay inanmazsınız. Bir eylem sık sık, pasif bir yaşantı kılığında anlaşılır.

Nispeten uzun bir yaşam deneyiminde geriye dönüp bakabilen herkes, insan ilişkilerimizde yaşanan küçük edim hatalarını kehanet olarak yorumlama ve bunlardan, hâlâ gizli olan niyetlerin göstergeleri olarak yararlanma cesaretini ve kararlılığını bulmuş olmamız halinde birçok acı verici hayal kırıklığından ve acı verici sürprizden kendimizi kurtarmış olacağımızı muhtemelen kabul edecektir. Kural olarak buna cesaret edemeyiz; bu bize sanki bilim vasıtasıyla alınan onca yoldan sonra tekrar batıl olmak gibi gelir. Bütün kehanetler de gerçekleşmez ve teorilerimizden, buna gerek olmadığını da anlayacaksınız.

4. DERS
EDİM HATALARI (Sonuç)

BAYANLAR-BAYLAR,— Edim hatalarının bir anlamı olmasını, şu ana kadarki çabalarımızın sonucu ve bundan sonraki incelemelerimizin temeli olarak kabul edebiliriz. Olası görsem de, her edim hatasının bir anlamı olduğunu iddia etmediğimi — ki amaçlarımız açısından buna ihtiyacımız da yok— bir kez daha vurgulamak istiyorum. Farklı edim hatası türlerinde nispeten sık olarak bir anlam olduğunu gösterebilmemiz yeterlidir. Dahası, bu açıdan bu farklı türlerin davranışı da farklıdır. Dil ve kalem sürçmesi olayları salt fizyolojik bir temelde ortaya çıkabilir. *Unutmaya* (adların, niyetlerin unutulması, saklanan eşyaların bulunamaması, vb.) dayalı tiplerde durumun bu olduğuna inanmıyorum. Niyetsiz değerlendirilebilecek *unutma* olayları elbette olabilir. Genel olarak gündelik yaşamda olan *hatalardan* sadece belli bir kısmının bizim bakış açımızdan ele alınabileceği doğrudur. Bundan sonra, edim hatalarının ruhsal edimler olduğu ve iki niyet [eğilim] arasındaki karşılıklı engellemeden kaynaklandığı varsayımından yola çıkarken, bu sınırları göz önünde bulundurmanız gerekir.

Psikanalizin ilk ürünü budur. Psikoloji bu güne kadar bu tür karşılıklı engellemeler veya bunların bu tür olaylarla sonuçlanabileceği konusunda hiçbir şey bilmiyordu. Bu yolla, ruhsal olgular dünyasını oldukça genişletmiş ve daha önce bu alana ait olduğu düşünülmeyen olguları bu alana kazandırmış olduk.

Edim hatalarının "ruhsal edimler" olduğu savı üzerinde biraz daha duralım. Bu, daha önce söylediklerimizle, yani bunların bir anlamı olduğu savından öte bir anlam taşıyor mu? Sanmıyorum. Ben daha çok, ilk savın [bunların ruhsal edimler olduğu savının], daha belirsiz olduğunu ve çok daha kolayca yanlış anlaşıldığını düşünüyorum. Ruhsal yaşamda gözlenebilen her şey, zaman zaman ruhsal bir olgu olarak tanımlanabilir. Bu durumda söz konusu ruhsal olgunun doğrudan somatik (bedensel), organik ve maddi (maddesel) etkilerden mi —ki o zaman incelenmesi psikolojinin konusu olmayacaktır— yoksa her şeyden önce arka cephesinde bir organik etkiler dizisinin başladığı diğer ruhsal süreçlerden mi kaynaklandığı sorunu gündeme gelir. Bir olguyu ruhsal olarak tanımlarken düşündüğümüz bu son durumdur ve bu nedenle savımıza şu şekli vermek çok daha yerinde olacaktır: "olgunun bir anlamı vardır." Burada "anlam"la kastedilen şey, "kesintisiz bir ruhsal bağlamdaki bir anlam," "niyet," "amaç" ve "konumdur."

Edim hatalarına yakından benzerlik gösteren, ama bu şekilde adlandırılmaları artık uygun olmayan bir dizi başka olay da vardır. Biz bunlara *rastlantıya bağlı ve semptomatik* eylemler diyoruz. Diğerleri gibi bunların da bir güdü yokluğu, önemsiz olma; ama buna ek ve daha açık olarak, gereksiz olma özelliği vardır. Bunları edim hatalarından ayıran şey, bunlarla çatışan ve bunları engelleyen bir başka niyetin olmamasıdır. Öte yandan bun-

lar anlamsızca, duyguların ifadeleri olarak değerlendirdiğimiz mimiklerle ve hareketlerle kaynaşır. Rastlantıya bağlı bu olaylar arasında, sanki oyun oynanıyormuşçasına ve görünürde amaçsızca, giysilerimizle, vücudumuzun bir yeriyle ya da erişebildiğimiz nesnelerle oynama ya da bu oyunların (manipülasyonların) iptali, veya kendi kendimize mırıldandığımız şarkılar sayılabilir. Bütün bu olguların da bir anlamı olduğunu ve edim hatalarıyla aynı şekilde yorumlanabileceğini, daha önemli ruhsal süreçlerin küçük göstergeleri ve tam anlamıyla geçerli ruhsal birer edim olduklarını düşünüyorum. Ama ruhsal olgular alanının bu yeni kısmı üzerinde fazla durmak istemiyorum; psikanaliz için çok daha önemli olan sorunlarla ilişki içinde çok daha büyük bir netlikle incelenebilecek olan edim hatalarına döneceğim.[1]

Edim hataları konusunda sorup da henüz cevaplamadığımız sorulardan en ilginçleri belki de şunlar: Edim hatalarının, birine bozulan, diğerine de bozan (engelleyen) diyebileceğimiz iki farklı niyet arasındaki karşılıklı engellemenin bir sonucu olduğunu söylemiştik. Bozulan (engellenen) niyetler, ayrıca soru sormayı gerektirmeyecek kadar açıktır; ama bozanla ilgili olarak şunu bilmek istiyoruz: her şeyden önce, ne tür niyetler diğerleri için engelleyici (bozucu) niyet olarak ortaya çıkar ve ikincisi, engelleyici (bozucu) niyetlerle engellenen (bozulan) niyetler arasındaki ilişki nedir?

İzin verirseniz, dil sürçmelerini bir kez daha grubun tamamı için örnek olarak alıp ikinci soruya ilkinden önce cevap vereceğim.

Bir dil sürçmesinde bozucu niyet, içerik açısından bozulan niyetle ilgili olabilir; bu durumda bozulan niyete ters düşecek, onu düzeltecek veya tamamlayacaktır. Ya da —daha da bulanık

1 [Semptomatik ve rastlantıya bağlı edimler, *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi*'nin (1901b) IX. Bölümünün konusunu oluşturmaktadır.]

ve ilginç olanı da budur— bozan niyetin içeriği, bozulanınkiyle alakasız olabilir.

Bildiğimiz örneklerde ve benzeri olaylarda ilk ilişkiye kanıt bulmakta zorluk çekmeyiz. Dil sürçmesinin anlamı tersine çevirdiği hemen her olayda, bozucu niyet bozulanın tersini dile getirir ve edim hatası, birbiriyle çelişen iki eğilim arasındaki bir çatışmayı gösterir. Başkanın dil sürçmesinin anlamı, "Oturumu açıyorum, ama kapanmasını tercih ederim"dir. Rüşvetle suçlanan siyasi bir dergi, son cümlesi "Okurlarımız, toplum yararına her zaman için en özverili çabaları ortaya koyduğumuza tanıklık edecektir" olması gereken bir yazıyla kendini savunur. Ama yazının hazırlanmasıyla görevli editör, "en *bencilce*" diye yazıverir.[1] Yani şöyle düşünür: "Bunu yazmak zorundayım, ama ben farklı düşünüyorum." Gerçeğin İmparatora '*rückhaltlos*' [açıkça] söylenmesinde ısrar eden [Alman] parlamento üyesi, içinden bir ses ona çok ileri gittiğini söylemiş olmalı ki, dili sürçerek sözcüğü '*rückgratlos*' [çaktırmadan, incitmeden] olarak değiştirir.[2]

Daha önce verilen ve kısaltma gibi gözüken örneklerde söz konusu olan şey, ikinci bir amacın kendini ilkinin yanında hissettirmesini sağlayan bir düzeltme, ilave veya devamlılıktır. "Gerçekler *Vorschein* [gün ışığına] çıkar," ama şöyle demek daha iyi: "gerçekler *Schweinereien* [tiksinti verici]; böylece "gerçekler *Vorschwein*" olur. "Bunu anlayanların sayısı bir elin parmaklarıyla sayılabilir; hayır, aslında anlayan tek kişi var, bu nedenle: *bir parmakla* sayılabilir." Ya da: "Kocam dilediğini yiyip içebilir. Ama bildiğiniz gibi kocamın her istediğini yapamam, bu nedenle: benim istediğim şeyleri yiyip içebilir." Bütün bu olaylarda

1 [Benzerliğe dayalı bir kalem sürçmesi: '*unself-seeking*' yerine '*self-seeking*.' Ç.N.]

2 Kasım 1908'de Alman Kraliyet Sarayında.

dil sürçmesi, bozulan niyetin içeriğinden kaynaklanmıştır veya bununla ilgilidir.

Birbirini engelleyen iki niyet arasındaki diğer ilişki türü şaşırtıcıdır. Eğer bozucu niyet bozulan niyetle alakasız ise nereden kaynaklanabilir ve neden belli bir anda bir bozulma (engelleme) olarak kendini hissettirir? Buna tek başına cevap olabilecek gözlem, bunun, kişiyi kısa bir süre önce meşgul eden bir düşünce akımından kaynaklandığını ve sözle dile getirilmiş olsun veya olmasın, bu etkiyi yarattığını gösterir. Dolayısıyla aslında söylenen sözlerin alıkonması olmasa da, bir alıkoyma olarak tanımlanması gerekir. Bu durumda da bozucu ve bozulan niyet arasında bir çağrışım bağı vardır; bu bağ içerikte değildir, çoğu kez son derece zorlamalı çağrışım yollarından yapay olarak kurulmaktadır.

İşte buna kendi gözlemlerimden aldığım basit bir örnek. Bir keresinde Dolomites'te, yürüyüş elbisesi giymiş olan Viyanalı iki hanımla karşılaşmış, yolun bir kısmında onlara eşlik etmiş ve tatili bu şekilde geçirmenin zevklerini ve sorunlarını tartışmıştım. Hanımlardan biri günleri böyle geçirmenin önemli ölçüde rahatsızlık verdiğini kabul etmişti. "Elbette pek hoş değil," dedi, "insan bütün günü güneşin altında bluz ve kombinezonla nefes nefese yürürse." Bu cümlede bir noktada hafif bir duraksama yaşamış, sonra şöyle devam etmişti: "Ama 'nach *Hose*' gidip de üstünü değiştirince..." Bu dil sürçmesi analiz edilmemiştir, ama kolayca anlayabileceğinizi sanıyorum. Hanımın giysilerinin tam bir listesini vermeye niyetlendiği açıktır: bluz, kombinezon ve *Hose* [dolap]. Alçakgönüllü davranıp '*Hose*'den söz etmemişti. Ama bağımsız bir içeriği olan bir sonraki cümlede söylenmeyen söz, benzer sesli bir kelimeyle çarpıtılmış olarak dile gelmişti: "nach *Hause* [ev]."

Diğer niyetlerin bozulması olarak alışılmadık biçimde dile gelen bu niyetlerin türüne ilişkin uzun süredir ertelediğimiz te-

mel soruya artık dönebiliriz. Bunların çok farklı türden olduğu açıktır ve bizim bunlar arasında ortak bir etken aramamız gerekir. Bir dizi örneği bu açıdan inceleyecek olursak, üç grupta toplandığını görürüz. İlk gruptakiler, konuşan kişinin bozucu amacı bildiği ve dil sürçmesinden önce farkettiği olayları kapsar. '*Vorschwein*' sürçmesinde konuşmacı, söz konusu olaylar hakkında '*Schweinereien*' [iğrenç] yargısına vardığını kabul etmekle kalmamış, daha sonra, yargısını dile getirme niyetinde olduğunu da görmüştür. İkinci grup, konuşmacının bozucu amacı aynı ölçüde anladığı, ama sürçmeden hemen önce farkında olmadığı olaylardan oluşmaktadır. O, sürçmeye ilişkin yorumumuzu kabul eder, ama buna bir ölçüde şaşırır. Bu tutumun örnekleri belki de diğer edim hatalarında dil sürçmelerinden daha kolay gözlenebilir. Üçüncü grupta konuşmacı, bozucu niyet yorumunu şiddetle reddeder; sürçmeden önce bunun onda aktif olduğunu inkâr etmekle kalmaz, bunun ona tamamen yabancı olduğunu da savunmaya çalışır. "Hıçkırma" örneğini ve bozucu niyetini ortaya çıkardığım için konuşmacının saldırganca inkârını hatırlayacaksınız. Bildiğiniz gibi, bu olaylara ilişkin görüşlerimizde henüz bir anlaşmaya varmış değiliz. *Ben*, kadeh kaldırmayı öneren kişinin inkârına önem vermem ve kendi yorumumda direnirim, ama sanırım onun itirazından etkilenen *sizler*, bu türden edim hatalarını yorumlamaktan vazgeçmemiz ve bunları ön-analitik anlamda salt fizyolojik edimler olarak değerlendirmemiz gerekip gerekmediği sorusunu sorarsınız. Size engel olan şeyi hayal edebiliyorum. Yorumum, konuşmacının farkında bile olmadığı, ancak benim, dolaylı kanıtlardan ne olduğunu anlayabileceğim niyetlerin dile gelebileceği varsayımına dayanmaktadır. Sizse böylesine yeni ve önemli bir hipoteze tosladınız. Bunu anlayabiliyor ve bakış açınızı görebiliyorum.

Ama bir şey kesin. Bunca örnekle doğrulanan edim hataları görüşünü tutarlı olarak uygulamayı istiyorsanız, sözünü ettiğim tuhaf hipotezi de kabul etmeniz gerekecektir. Bunu yapamadığınız takdirde, yeni ulaştığınız edim hataları kavrayışından bir kez daha vazgeçmeniz gerekecek.

Bir an için, sözü edilen üç grubu birleştiren ve bu üç dil sürçmesi mekanizmasında ortak olan şeyi ele alalım. Bereket versin ki bu çok açık bir şeydir. İlk iki grupta bozucu amaç, konuşmacı tarafından farkedilir; dahası, sürçmeden hemen önce kendini hissettirir. Ama her iki durumda da *alıkonur. Konuşmacı bunu dile getirmemeye karar verir ve dil sürçmesi bundan sonra olur; yani, alıkonan (bastırılan) amaç, konuşmacının iradesine rağmen, izin verilen niyetin ifadesini değiştirerek, onunla kaynaşarak ya da gerçekte onun yerini alarak sözel anlatım bulur*. Dil sürçmesi mekanizması kısaca budur.

Kendi açımdan, üçüncü grupta olanları, anlattığım mekanizmayla tam bir uyum içine sokabilirim. Bunun için, bu üç grubu birbirinden ayıran şeyin, niyetin alıkonma [bastırılma] derecesi olduğunu varsaymam yeterlidir. İlk grupta niyet oradadır ve konuşmadan önce farkedilir; sadece bundan sonra reddedilir ve bu niyet, dil sürçmesiyle intikam alır. İkinci grupta inkâr daha da ileri gider: dil sürçmesinden önce niyet zaten farkedilmekten uzaktır. Gariptir, bu da sürçmenin ortaya çıkmasına katkıda bulunmasını engellemeye yetmez. Ama bu davranış üçüncü grupta olanları açıklamamızı kolaylaştırır. Bir amacın ayrıca alıkonduğu ve bir süre, hatta uzun bir süre farkedilmeksizin bir edim hatasında dile gelebileceğini ve bu nedenle konuşmacı tarafından hepten inkâr edilebileceğini varsayacağım. Ama üçüncü grup sorununu bir yana bıraksanız bile, diğer olaylara ilişkin gözlemlerimize dayanarak, *bir dil sürçmesinin ortaya çıkması için*

kaçınılmaz önkoşulun, konuşmacının bir şey söyleme niyetini bastırması olduğu sonucuna varmaktan kendinizi alamazsınız.

Bu noktada edim hatalarının anlaşılması doğrultusunda ileri adım attığımızı iddia edebiliriz. Bunların, içinde bir anlam ve bir niyet görebileceğimiz ruhsal eylemler olduğunu, iki farklı niyet arasındaki karşılıklı engellemeden kaynaklandığını bilmekle kalmayıp, bunun da ötesinde, asıl niyetin bozulması olarak kendini gösterebilmesi için diğer niyetin alıkonması [bastırılması] gerektiğini de biliyoruz. Bu, edim hatası denen olgulara ilişkin tam bir açıklama bulduğumuz anlamına elbette gelmez. Anında yeni soruların ortaya çıktığını görür ve genel anlamda anlayışımız derinleştikçe, yeni yeni soruların da ortaya çıkacağını anlarız. Örneğin olayların neden çok daha basit olmadığını sorabiliriz. Niyetlenen şey belli bir amacı eyleme aktarmak yerine alıkoymaksa [bastırmaksa], alıkoyma başarılı olmalı ve söz konusu amaç dile gelmemeli; ya da öte yandan alıkoymanın başarısız olması halinde alıkonmaya çalışılan amaç tam olarak dile gelmeli. Ama edim hataları bir uzlaşmanın ürünüdür: her iki niyet için de yarı başarı, yarı başarısızlık içerir; alıkonan niyet ne tamamen bastırılır, ne de özel durumların dışında açıkça dile getirilir. Bu türden bir engelleme veya uzlaşmanın olabilmesi için özel koşulların ağır basması gerektiği sonucuna varabilirdik, ama bu koşulların ne olduğu konusunda bir yoruma ulaşamazdık. Edim hataları araştırmasını derinleştirerek bu bilinmeyen etkenleri keşfedebileceğimizi de sanmıyorum. Bunun yerine, her şeyden önce ruhsal yaşamın diğer bulanık alanlarını incelemek gerekecektir: edim hataları konusuna daha net bir ışık tutmak için gerekli hipotezi ancak benzetmelerden yola çıkarak ortaya koyabileceğiz. Bir şey daha: Bu alanda sürekli yaptığımız gibi, küçük göstergelerle çalışmanın kendine

özgü tehlikeleri vardır. "Birleştirme [kombinasyon] paranoyası" denen ve bu türden küçük göstergeleri sonsuzda kullanmayla tanımlanan bir ruh hastalığı vardır ve bu temellere dayalı sonuçların değişmez bir biçimde doğru olduğunu elbette iddia edemem. Ancak gözlemlerimizin geniş temeli ve ruhsal yaşamın en farklı alanları üzerindeki benzer izlenimlerin tekrarlanması bizi bu risklerden koruyabilir.

Bu nedenle edim hataları analizini bu noktada bırakacağız. Ama dikkatinizi çekmek istediğim bir nokta daha var. Bu olguları ele alış biçimini bir model olarak aklınızda tutmanızı istiyorum. Bu örnekten, psikolojimizin amaçlarını öğrenebilirsiniz. Olguları tanımlamakla ve sınıflandırmakla yetinmeyip, bunları ruhsal yaşamdaki güçlerin etkileşiminin belirtileri, birlikte veya karşılıklı çatışma halinde işleyen amaçların dışavurumları olarak anlamak da istiyoruz. Ruhsal olgulara *ilişkin dinamik görüşle* ilgileniyoruz. Bize göre algılanan olguların, önem açısından sadece varsayılan [farazi olan] eğilimlere yol açması gerekiyor.

Dolayısıyla edim hataları konusuna daha derinlemesine girmeyeceğiz; ancak bu alanın kapsamı üzerinde bir ön inceleme yapabilir ve bu arada zaten bildiğimiz şeylerle tekrar karşılaşınca bazı yenilikler keşfedebiliriz. Bu incelemede daha önce belirttiğim üç grupla yetineceğim: dil sürçmeleri ve aynı kökenden gelen biçimleri (kalem sürçmeleri, yanlış okuma ve yanlış duyma); unutulan şeylere (özel isimler, yabancı kelimeler, niyetler veya izlenimler) göre gruplara ayrılan unutma; ve sakarlık, koyduğu yerde bulamama ve kaybetme. Bizi ilgilendirdiği kadarıyla hatalar, kısmen unutma, kısmen de sakarlık başlığı altında toplanır.

Dil sürçmelerini ayrıntılarıyla zaten ele almıştık, ama eklenmesi gereken birkaç nokta daha var. Dil sürçmelerine, bazı hafif duygusal olgular eşlik eder ki bu da oldukça ilginçtir. Hiç kimse

dil sürçmesi yapmaktan hoşlanmaz ve başkalarının sürçmelerini kaçırmazken, çoğu kez kendi sürçmelerimizi duymayız. Ayrıca dil sürçmeleri bir anlamda bulaşıcıdır; dil sürçmesi yapmadan dil sürçmelerinden söz etmek pek kolay değildir. Bu tür sürçmelerin en önemsiz olanları, gizli ruhsal süreçlere ışık tutmayan, ama görülmesi zor olmayan nedenleri olan sürçmelerdir. Örneğin kişi şu veya bu nedenle kelimeyi etkileyen bir bozulmadan ötürü uzun bir sesli harfi kısa telaffuz edecek olursa, bundan hemen sonra kısa bir sesliyi uzun telaffuz ederek öncekini dengelemek için yeni bir sürçme yapacaktır. Aynı şekilde bir çift ünlüyü hatalı ve dikkatsiz telaffuz ederse (örneğin "eu" veya "oi"yi "ei" olarak telaffuz etmek gibi), sonraki bir "ei"yi "eu" veya "oi" olarak telaffuz etmek suretiyle önceki hatayı düzeltmeye çalışacaktır. Öyle gözüküyor ki buradaki belirleyici etken, konuşmacının ana dilini nasıl konuştuğuna önem veren dinleyici üzerinde bırakılacak izlenimdir. İkinci, yani dengeleyici çarpıtmanın gerçekte amacı dinleyenin dikkatini ilkine çekmek ve ona, konuşmacının da hatayı farkettiğini belirtmektir. En yaygın, ve basit önemsiz sürçmeler, konuşmanın önemsiz kısımlarında görülen kısaltmalar ve beklentilerdir. Örneğin uzunca bir cümlede kişi, niyetlenen son kelimenin beklentisi olan bir sürçme yapabilir. Bu da cümlenin bitmesini bekleme konusundaki bir sabırsızlık izlenimi verir ve genel anlamda cümleyi telaffuz etmeye veya söylenenlerin tamamına karşı bir antipatinin göstergesidir. Böylece psikanalitik dil sürçmesi görüşüyle sıradan psikolojik görüşün iç içe geçtiği marjinal olaylara ulaşmış oluruz. Bu olaylarda konuşma niyetini bozan bir amacın bulunduğu ve kendi görüşünü değil, ancak varlığını duyurabildiği varsayılır. Bu durumda yarattığı bozulma bazı fonetik etkilere veya çağrışımsal çekimlere uygun olarak gerçekleşir ve konuşma niyetiyle ilgili dikkatin

dağılması olarak değerlendirilir. Ama ne bu dikkat dağılması, ne de işleyen çağrışım eğilimleri sürecin özüne dokunmaz. Her şeye rağmen bu, konuşmanın niyetini bozan bir niyetin varlığının göstergesi olarak kalır; ancak daha tanımlı sürçme olaylarında olduğu gibi sonuçlarına bakarak bu bozucu niyetin *yapısını* tahmin edemeyiz.

Şimdi ele alacağımız *kalem sürçmeleri*, dil sürçmelerine o kadar yakındır ki, bunlardan yeni hiçbir şey beklemeyiz. Belki de küçük bir noktayı daha belirleyebiliriz. Son derece yaygın olan küçük kalem sürçmeleri, kısaltmalar ve sonraki kelime (özellikle son kelimeler) beklentileri, bir kez daha, yazma konusundaki genel bir hoşlanmama duygusuna ve sabırsızlığa dikkati çeker. Çok daha belirgin kalem sürçmeleri, bozucu niyetin yapısının ve amacının görülmesini mümkün kılar. Bir mektupta bir kalem sürçmesine rastlandığı zaman, genel olarak yazan kişide bir sorun olduğu bilinir, ama ne olduğu her zaman keşfedilemez. Kalem sürçmeleri de sorumlu kişi tarafından dil sürçmeleri kadar göz ardı edilir. Aşağıda dikkate değer bir gözlem verilmiştir. Bilindiği gibi, yazdıkları her mektubu göndermeden önce baştan sona okuma alışkanlığı olan insanlar vardır. Başkaları kural olarak bunu yapmaz; ama istisna olarak bunu yaptıkları zaman, her zaman için, daha sonra düzelttikleri açık bir dil sürçmesine rastlarlar. Bunu nasıl açıklarız? Sanki bu insanlar, mektubu yazmakla hata ettiklerini bilmektedirler. Buna gerçekten inanalım mı?

Kalem sürçmelerinin *pratik* önemiyle ilgili ilginç bir sorun vardır. Kendini bakteriyolog olarak tanıtmak suretiyle bilimsel kuruluşlardan son derece tehlikeli patojenik organizma kültürleri almanın bir yolunu bulan katil H. olayını hatırlayacaksınız. Bu kültürleri daha sonra istemediği insanlardan en çağdaş yöntemlerle kurtulmak için kullanıyordu. Bu adam bir keresinde bu

enstitülerin müdürlerine, aldığı kültürlerin etkili olmadığından yakınır; ama bir kalem sürçmesi yapar ve "fare veya kobaylar üzerinde yaptığım deneylerde" yerine, açıkça "insanlar üzerinde yaptığım deneylerde" diye yazar. Bu sürçme enstitüdeki doktorları şok eder, ama bildiğim kadarıyla bundan bir sonuç çıkarmazlar. Siz ne düşünüyorsunuz? Tersine doktorların kalem sürçmesini bir itiraf olarak kabul ederek bir soruşturma başlatıp katilin faaliyetlerine daha erken bir evrede son vermesi gerekmez miydi? Edim hataları görüşümüzün göz ardı edilmesi, bu olayda pratik önemi olan bir ihmalden sorumlu değil midir? Bu tür bir kalem sürçmesinin, bana elbette çok kuşkulu gözükeceğini sanıyorum; ama bunu bir itiraf olarak kullanmaya engel önemli bir şey vardır. Konu bu kadar basit değildir. Sürçme elbette bir dolaylı kanıt parçasıdır; ama bir soruşturma başlatmaya yeterli değildir. Kalem sürçmesinin, adamın kafasında insanlara hastalık bulaştırma düşüncelerinin dolaştığını söylediği doğrudur, ama bu, bu düşüncelerin, insanlara zarar vermeye yönelik net bir kasıt olarak mı yoksa pratik önemi olmayan bir fantezi olarak mı değerlendirileceğine karar vermemize yetmez. Böyle bir sürçme yapan kişi, fanteziyi inkâr etmek için her türlü öznel gerekçeyi de öne sürebilir ve bunun kendisine tamamen yabancı olduğunu söyleyebilir. Daha sonra ruhsal ve nesnel gerçeklik arasındaki farkı ele aldığımız zaman bu olasılıkları daha iyi anlayacaksınız.[1] Ama bu da sonraki olaylarla önem kazanan bir edim hatası örneğidir.

Yanlış okuma olayında, dil veya kalem sürçmelerinden anlamlı ölçüde farklılık gösteren bir ruhsal durumla karşılaşırız. Burada karşılıklı çatışan iki amaçtan birisinin yerini algısal bir uyarım alır ve bu nedenle daha az dirençlidir. Kişinin okuduğu şey, öngördüğü veya yazdığı bir şey gibi kendi ruhsal yaşamı-

1 [23. Dersteki tartışmaya bakın.]

nın bir türevi değildir. Dolayısıyla olayların büyük çoğunluğunda yanlış okuma tam bir ikâmeden oluşur. Kişi okunacak bir kelimenin yerine başka bir kelime koyar ve kural olarak sözel benzerliğe bağlı olan yanlış okuma ürünüyle yazı arasında içerik açısından bir ilişki olması gerekmez. Bu gruba en iyi örnek, Lichtenberg'in "*angenommen*" yerine "*Agamemnon*" demesidir [sf. 65]. Yanlış okumayı yaratan bozucu amacı keşfetmek istediğimiz takdirde, metni bir yana bırakmamız gerekir; bunun yerine iki soruyla analitik bir incelemeye başlayabiliriz: Yanlış okuma ürününe yapılan ilk çağrışım nedir? ve yanlış okuma hangi durumda ortaya çıkmıştır? Bazen bu durumun bilinmesi yanlış okumayı açıklamak için yeterli olur. Örneğin acil bir ihtiyacın baskısı altındaki bir adam, yabancı bir kentte dolaşırken bir binanın ilk katındaki büyük bir afiş panosunda "*Closet-House*" [tuvalet] yazısını okur. Afiş panosunun o kadar yükseğe konmasına şaşırır, ama hemen sonra doğrusunun "*Corset-House*" olduğunu keşfeder. Yazının içeriğinden bağımsız olan diğer yanlış okuma olayları, psikanaliz tekniğinde deneyim kazanmaksızın ve bu teknik olmaksızın yürütülemeyecek olan ayrıntılı bir analiz gerektirebilir. Ancak kural olarak bir yanlış okumayı açıklamak çok zor değildir: *Agamemnon* örneğinde olduğu gibi, ikâme olarak [aslının yerine] kullanılan kelime, bozulmanın kaynaklandığı düşünceler zincirini ele verir. Örneğin şu savaş günlerinde, benzer sözcüklerle karşılaştığımız zaman asıl yazının yerine kentlerin, generallerin isimlerini veya askeri terimleri okumak çok olağan bir şey. Bizi ilgilendiren ve kaygılandıran şeyler, bize yabancı olan ve bizi ilgilendirmeyen şeylerin yerini alır. [Önceki] düşüncelerin kalıntıları, yeni algıları bozar.

Yanlış okumada da okunan yazının bozucu amacı ortaya çıkardığı ve kural olarak tersine dönüştüğü olaylar vardır. Asıl ya-

zan şey arzulamadığımız bir şeydir ve analiz bize, okuduğumuz şeyi reddetmeye yönelik yoğun bir arzunun, yanlış okumadan sorumlu tutulması gerektiğini gösterir. Anılan ve daha sık rastlanan ilk yanlış okuma olaylarında, edim hatalarında önemli bir rol oynadığını düşündüğümüz iki etken bulunmaz: iki amaç arasındaki bir çatışma, bunlardan birisinin alıkonması ve bir edim hatası üreterek intikam alması. Yanlış okumada bunun tersi elbette olmaz. Ama yanlış okumaya yol açan düşüncenin ağırlığı, daha önce yaşanmış olabilen alıkoymadan çok daha belirgindir.

Unutma edim hatasının ortaya çıktığı farklı durumlardaki en belirgin etkenler bu ikisidir. *Niyetlerin unutulması* yeterince açıktır; daha önce de gördüğümüz gibi [sf. 80], yorumu amatörlerce bile kabul edilir. Her durumda niyeti bozan amaç, bir karşı niyettir, bir isteksizliktir; ve bize kalan tek şey, bunun neden başka ve daha açık bir yoldan dile gelmediğini öğrenmektir. Ama bu karşı niyetin varlığı kuşku götürmeyecek kadar açıktır. Bazen, bu karşı-iradeyi kendini gizlemeye zorlayan güdüler konusunda tahminde bulunmayı da başarırız; edim hatası yoluyla saman altından su yürütmek amacına her zaman ulaşır, oysa açık bir çelişki olarak ortaya çıkması halinde reddedilmesi kesindir. Bir niyetin oluşumuyla gerçekleştirilmesi arasında geçen sürede, niyetin gerçekleştirilmesi gereğinin ortadan kalkmasından ötürü ruhsal ortamda önemli bir değişiklik olması halinde niyetin unutulması edim hatası kategorisinden çıkar. Bu niyetin unutulması artık garip gelmez ve hatırlamanın gereksiz olduğunu görürüz: böylece tamamen veya geçici olarak ortadan kalkar. Bir niyetin unutulması, sadece niyetin bu son yolla kesildiğine inanamıyorsak bir edim hatası olarak adlandırılabilir.

Bir niyeti unutma olayları genelde öylesine tekbiçimli ve açıktır ki, incelememiz için pek bir önem taşımaz. Yine de bu olay-

ların incelenmesinden öğrenebileceğimiz iki konu vardır. Bir niyeti unutma, yani gerçekleştirmeyi başaramama, daha önce de dediğimiz gibi bununla çatışan bir karşı-niyete dikkati çeker. Bunun doğruluğuna kuşku yok; ama incelememiz, karşı-iradenin iki türlü olabileceğini gösterir: doğrudan veya dolaylı. Bu sonuncuyla neyi kastettiğim, bir iki örnekle daha iyi anlaşılacaktır. Bir himayeci, himayesindeki *sığınmacı* adına üçüncü bir şahısla konuşmayı unutursa, bunun nedeni *sığınmacıya* gerçekte pek aldırmaması ve bu nedenle onun için konuşmaya pek hevesli olmaması olabilir. Şöyle veya böyle *sığınmacı*, himayecinin unutkanlığını buna yoracaktır [bkz. sf. 80]. Ama olay çok daha karmaşık olabilir. Himayecideki karşı-irade, başka bir kaynaktan da gelebilir ve oldukça farklı bir hedefe yönelebilir. Bu, *sığınmacıyla* değil, söz konusu üçüncü şahısla ilgili olabilir. Buradan, yorumlarımızın pratik uygulamasına engel olan kuşkuları bir kez daha görürsünüz. Unutmanın doğru yorumlanmasına rağmen *sığınmacı*, çok güvensiz olma ve kendini koruyan kişiye karşı büyük bir haksızlık etme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ya da geleceğine söz verdiği halde randevusunu unutan birisini ele alırsak, bunun en sık nedeni elbette söz konusu kişiyle buluşma isteksizliği olacaktır. Ama böyle bir olayda analiz, bozucu amacın buluşulacak kişiyle değil, can sıkıcı anıları hatırlattığı için kaçınılan buluşma yeriyle ilgili olduğunu gösterebilir. Ya da birisi yazdığı mektubu postalamayı unutursa karşı-amaç mektubun içeriğiyle ilgili olabilir; ancak mektup pekâlâ zararsız da olabilir, ama daha önce yazılan ve karşı-niyete doğrudan bir saldırı noktası sağlayan bir mektubu hatırlattığı için karşı-niyete tabi olabilir. Dolayısıyla burada karşı-iradenin, buna zemin hazırlayan önceki mektuptan, hiçbir ilgisi bulunmayan bugünküne aktarıldığı söylenebilir. Dolayısıyla yorumlarımızı uygularken dikkatli

ve öngörülü olmamız gerektiğini görüyorsunuz: psikolojik açıdan eşdeğer olan şeyler, pratikte çok farklı anlamlar taşıyabilir.

Bu son türden olgular size çok kuraldışı gelebilir ve "dolaylı" bir karşı-iradenin zaten patolojik bir süreci gösterdiğini varsaymaya eğilimli olabilirsiniz. Ama bunun normal ve sağlıklı insanlarda da olduğunu garanti edebilirim. Yanlış anlaşılmak da istemem. Analitik yorumlarımızın güvenilmez olduğunu kabul ediyor değilim. Niyetlerin unutulmasındaki sözünü ettiğim belirsizlikler [çift anlamlar], sadece durumu analiz etmediğimiz ve yorumlarımızı genel varsayımlar temelinde yaptığımız sürece söz konusudur. Söz konusu kişiyi analiz ettiğimiz takdirde değişmez olarak, karşı-iradenin dolaysız olup olmadığını veya kaynağını yeterli bir kesinlikle öğreniriz.

Düşündüğüm ikinci nokta şudur. Eğer olayların büyük çoğunluğunda bir niyetin unutulmasının bir karşı-iradeye dayandığını doğrulayabiliyorsak, bu çözümü, analizdeki kişinin, varlığını düşündüğümüz karşı-iradeyi doğrulamak yerine inkâr ettiği başka bir olaylar grubuna da uygulayabiliriz. Buna örnek olarak, ödünç alınan bir kitabı iade etmeyi, faturaları veya borçları ödemeyi unutma gibi son derece yaygın olan olayları düşünün. Biz, söz konusu kişiye, kitabı alıkoyma veya borçlarını ödememe niyeti beslediğini söylemekte ısrar ederken o, bu niyeti inkâr edecek, ama davranışı için başka bir açıklama da bulamayacaktır. Bunun üzerine bu niyeti beslediğini, ama bundan habersiz olduğunu, ancak varlığını unutkanlık yoluyla açığa vurduğunu anlatırız. Unuttuğunu tekrar söyleyebilir. Durumun, öncekiyle aynı olduğunu anlayacaksınız. Edim hatalarına ilişkin sıklıkla doğrulanan yorumlarımızı izlemek istediğimiz takdirde, insanların, varlığından haberdar olmadıkları amaçlar besleyebileceği yolundaki kaçınılmaz hipotezi kabul etmeye zorlanırız. Ama bu

da bizi, hem sıradan yaşamdaki hem de psikolojideki egemen görüşlerin tamamıyla karşı karşıya getirir.

Özel isimlerin ve yabancı isimlerin olduğu kadar yabancı kelimelerin *unutulması* da benzer bir şekilde doğrudan veya dolaylı olarak söz konusu isme yönelik bir karşı-iradeye bağlanabilir. Dolaysız hoşlanmamaya ilişkin çeşitli örnekler vermiştim [sf.79]. Ama bu olaylarda dolaylı nedensellik özellikle sıkça görülür ve genellikle sadece dikkatli bir analizle ortaya çıkarılabilir. Örneğin eski zevklerimizden bazılarından vazgeçmemizi gerektiren şu savaş günlerinde, en tuhaf çağrışımların bir sonucu olarak özel isimleri hatırlama gücümüz büyük ölçüde zayıflamıştır. Kısa bir süre önce, masum Moravya kasabası *Bisenz*'in adını hatırlayamadığımı farkettim; analiz, bunun sorumlusunun kasabaya karşı doğrudan bir düşmanlık değil, Orvieto'daki geçmişte sık sık ziyaret etmekten zevk aldığım Plazzo *Bisenzi*'ye olan ses benzerliği olduğunu gösterdi. İlk kez bu noktada, bir ismin hatırlanmasına itiraz etme nedeninde, daha sonra nevrotik semptomların nedenselliğinde büyük önemi anlaşılacak olan bir ilkeyle karşı karşıya geliriz: belleğin, hoşnutsuzluk duygularıyla ilgili ve bu hoşnutsuzluğu canlandıracak olan şeyleri hatırlamama eğilimi. Bu hatırlamadan veya diğer ruhsal edimlerden kaynaklanan hoşnutsuzluktan kaçınma niyeti, hoşnutsuzluktan bu ruhsal kaçış, sadece isimlerin unutulması için değil, ayrıca ihmal, hata, vb. gibi diğer birçok edim hatası için de nihai işler güdü olarak kabul edilebilir.

Ancak isimlerin unutulması, psiko-fizyolojik olarak özellikle kolaylaşıyor gibi gözükmektedir; bu nedenle hoşnutsuzluk güdüsüyle engellemenin doğrulanamayacağı olaylara rastlanır. Birisi isimleri unutmaya eğilimliyse, analitik inceleme, isimleri hatırlayamamasının tek nedeninin, onlardan hoşlanmaması veya ona

nahoş şeyleri hatırlatması değil, ayrıca onun durumunda aynı ismin, çok daha yakından ilgili olan başka bir çağrışımlar zincirine ait olması olduğunu gösterecektir. İsim sanki oraya çakılmış ve geçici olarak canlandırılan diğer çağrışımlarla temas etmesi engellenmiştir. Mnemoteknik[1] hilelerini hatırlayacak olursanız, biraz şaşkınlıkla, isimlerin unutulmasını önlemek için bilerek kurulan aynı çağrışım zincirlerinin, isimleri unutmamıza da *yol açabileceğini* göreceksiniz. Buna en çarpıcı örnek, doğal olarak farklı insanlarda farklı ruhsal önemi olan özel isimlerin unutulmasıdır. Örneğin Theodore gibi bir ismi ele alalım. Bazılarınız için bunun özel hiçbir anlamı yokken, bazılarınızın babasının, kardeşinin, bir dostunun ya da kendi adı olacaktır. Bu durumda analitik deneyim, ilk gruptakilerin belli bir yabancının bu ismi taşıdığını unutma tehlikesinin söz konusu olmadığını, buna karşılık diğerlerinin sürekli olarak, yakın ilişkiler için ayrılmış gibi gözüken bir ismi yabancılardan koparma [alıkoyma] eğilimine sahip olduğunu gösterecektir. Şimdi bu çağrışımsal ketlemenin, hoşnutsuzluk ilkesinin[2] işleyişiyle ve bunun yanı sıra dolaylı bir mekanizmayla çakışabileceğini göz önünde bulundurursanız, bir ismin geçici olarak unutulmasının nedenselliğindeki karmaşıklıklar konusunda uygun bir fikir edineceksiniz. Ancak uygun bir analiz, bu karmaşıklıklardan her birini ortaya çıkaracaktır.

İzlenimlerin ve yaşantıların unutulması, nahoş şeyleri bellekten uzak tutma amacının işleyişini isimlerin unutulmasından çok daha net ve kesin olarak gösterir. Bu unutma alanının tamamı elbette edim hataları sınıfına girmez; sadece olağan yaşantı

1 [Bellek geliştirme teknikleri.]

2 [İlkenin bu şekilde adlandırıldığı *Rüyaların Yorumu*'ndan (1900a) başlayarak Freud, hemen her zaman "haz ilkesinden" söz etmektedir. Bu, ikinci adıyla 22. Derste tartışılmaktadır.]

standardımızla değerlendirildiği zaman çarpıcı ve temelsiz gibi gözüken olaylar bu gruba girer: örneğin çok yeni veya önemli olan izlenimlerin unutulması ya da başka türlü çok iyi hatırlanan bir olaylar zincirinde eksik anı halkaları olması gibi. Genel olarak ve diğer şeyler arasında ilk çocukluk yıllarımızdaki olaylar gibi bizde en derin izleri bıraktığından emin olduğumuz yaşantıları neden ve nasıl unutabildiğimiz başka bir sorundur; burada nahoş dürtülerden kurtulmak belli bir rol oynar, ama tam bir açıklama olmaktan uzaktır.[1] Nahoş izlenimlerin kolayca unutulduğu kuşku götürmez bir gerçek. Bazı psikologlar bunu farketmiş ve büyük Darwin bundan öylesine etkilenmiştir ki, teorisi için elverişsiz gibi gözüken her gözlemi özel bir dikkatle not etmeyi bir "altın kural" haline getirmiştir, çünkü bunların belleğinde kalmayacağına inanmaktadır.[2] Unutmak yoluyla nahoş anılardan kurtulmaya ilişkin bu ilkeyi ilk kez duyan birisi, bunun tersine kendi deneyimlerinde can sıkıcı şeyleri unutmanın özellikle zor olduğunu, bunların (örneğin hakaret ve küçük düşme anılarının) iradesine rağmen ona acı vermeye devam ettiğini söyleyerek itiraz etmekten geri durmayacaktır. Bu da bir gerçek, ama itirazın konuyla ilgisi yok. Ruhsal yaşamın karşıt amaçların arenası ve savaş alanı olduğunu ya da dinamik olmayan bir bakış açısından, çelişkilerden ve karşıt çiftlerden oluştuğunu kabul ederek işe başlamak önemlidir. Belli bir amacın varlığının kanıtı, karşıt bir başka amacın varlığını dışlamaz; her ikisine de yer vardır. Sorun sadece bu karşıtların birbirine yönelik tutumu ve birisinin veya diğerinin ne gibi bir sonuç ürettiğidir.

Kaybetme ve koyduğu yeri hatırlayamama, sahip olabilecekleri özel anlamlardan ötürü, yani, bu edim hatalarının hizmet

1 [Çocukluk unutkanlığı 13. derste tartışılmıştır.]

2 [Bkz. Darwin'in otobiyografisi (1958, 123).]

edebileceği amaçların çokluğundan ötürü, bizim için özellikle önemlidir. Bütün olaylarda ortak olan şey, kaybetme arzusudur; aralarındaki fark ise bu arzunun amacında yatar. Bir eşyayı, yıprandığı, daha iyisini almak istediğimiz, artık hoşlanmadığımız, artık aramızın iyi olmadığı birisiyle ilişkili olduğu ya da artık hatırlamak istemediğimiz koşullarda edindiğimiz için kaybederiz. Eşyaları düşürme, bozma veya kırma da aynı amaca hizmet edebilir. Toplumsal yaşam alanında, istenmeyen ve evlilik dışı çocukların, diğerlerinden çok daha hassas olduğu söylenir. Bu sonucun alınması için kaba bebek-üreticiliği tekniği gerekmez; çocuk bakımında bir parça ihmal de yeterli olur. *Eşyaların* korunması da çocuklarla aynı etkilere tabi olabilir.

Ancak eşyalar, değerinden bir şey eksilmediği zaman da, yani, korkulan başka bir kayıptan kurtulmak için bir tür kurban olarak da kaybedilir. Analiz, kaderden bu şekilde kurtulmanın oldukça yaygın olduğunu gösterecektir; dolayısıyla kaybetmemiz birçok durumda gönüllü bir kurbandır. Kaybetme aynı şekilde başkaldırı veya kendini cezalandırma amacına da hizmet edebilir. Kısaca bir şeyi kaybederek ondan kurtulma niyetinin altında yatan nedenler sayılamayacak kadar çoktur.

Diğer hatalar gibi *sakarlık* da çoğu kez kişinin kendinden saklaması gereken arzuları gerçekleştirmek için kullanılır. Burada niyet kendini şanslı bir kazanın arkasına gizler. Örneğin dostlarımdan birisinin başına geldiği gibi, bir insan iradesine açıkça karşı olarak, yaşadığı kasaba yakınlarındaki birisini ziyaret etmek için trene binebilir, ama bir aktarma noktasında onu tekrar geldiği yere götüren bir trene geçebilir. Ya da yolculuğa çıkan birisi bir ara istasyonda durmak isteyebilir, ama diğer gerekler bunu yapmasına engel olabilir ve daha sonra bir başkasını gözden kaçırarak yolculuğunu arzuladığı gibi yarıda kesebilir. Ya da

hastalarımdan birisini örnek verecek olursam: âşık olduğu kıza telefon etmesini yasaklamıştım; beni aramaya çalışırken santraldan "yanlışlıkla" ya da "başka bir şey düşünürken" yanlış numara istiyor ve birden kızın telefonuna bağlandığını farkediyordu. Kaba bir hataya güzel bir örnek, ki pratik bir önemi vardır, bir maddi hasar olayına ilişkin bir mühendisin gözlemidir:

"Bir süre önce teknik yüksekokulun laboratuarında birkaç öğrenciyle birlikte esneklik üzerine bir dizi karmaşık deney yapıyorduk; bu, gönüllü üstlenilen, ancak beklenenden fazla zaman almaya başlayan bir işti. Bir gün arkadaşım F. ile laboratuvara dönünce, evde yapacak çok işi olduğu için o gün orada bu kadar zaman kaybetmenin ne kadar canını sıktığını anlattı. Ona katılıyordum; bir hafta önceki bir olaya değinerek şaka yollu şöyle dedim: "Makinenin tekrar bozulmasını dileyelim, böylece işi kesip eve erken gidebiliriz."

"İş düzenlemesi yaparken, F.'ye, pres valfının ayarlanması görevi verildi; yani, valfı dikkatle açarak, basınçlı akışkanın akümülatörden yavaş yavaş hidrolik presin silindirine akmasını sağlayacaktı. Deneyi yürüten adam manometrenin yanında durdu ve doğru basınca ulaşılınca "Durdur!" diye bağırdı. Bu talimatla Bay F. valfı yakaladı ve bütün gücüyle çevirdi, ama sola! (İstisnasız bütün valflar sağa çevrilerek kapatılır.) Bu da akümülatör basıncının tamamının ani olarak prese yüklenmesine neden oldu; bu, bağlantı borularının kaldıramayacağı bir yüktü, bu nedenle birisi anında patladı; bu, makine için zararsız bir kazaydı, ama işi bir gün askıya almamız ve eve gitmemiz için yeterliydi."

"Aklıma gelmişken, bir süre sonra olayı konuşurken arkadaşım F.'nin, benim kesin hatırladığım sözlerimi hatırlamaması tipiktir."

Bu da, evdeki hizmetçileri eşyalarınızın tehlikeli birer düşmanına çeviren şeyin her zaman için masum bir rastlantı ol-

madığını düşünmenize yol açabilir. İnsanların kendilerini yaralamasının ve kendi güvenliklerini tehlikeye sokmasının her zaman için bir rastlantı sorunu olup olmadığını da sorabilirsiniz. Bunlar, fırsat çıktıkça kendi gözlemlerinizi analiz ederek geçerliliğini test edebileceğiniz düşüncelerdir.

Bayanlar-Baylar, edim hataları konusunda söyleyebileceğimizin hepsi bu değil. İncelenip tartışılabilecek daha çok şey var. Ama konuya ilişkin şu ana kadarki tartışmamız, eski görüşlerinizi bir ölçüde sarsabilmişse ve yenilerini kabul etmenize biraz katkıda bulunabilmişse, bunu yeterli bulacağım. Kalanı için, sizi netleşmemiş bir durumla karşı karşıya bırakmaktan memnunum. Doktrinlerimizin tamamını sadece edim hatalarına ilişkin bir çalışma üzerine kuramayız; kanıtları sadece bu malzemeden elde etmemiz de gerekmiyor. Edim hatalarının amacımız açısından taşıdığı değer, kendi içimizde de gözleyebileceğimiz ve hastalık belirtisi olmaksızın ortaya çıkabilen çok yaygın olgular oluşunda yatmaktadır. Bitirmeden önce, cevapsız kalan sorularınızdan sadece birisine değinmek istiyorum. Birçok örnekte de gördüğümüz gibi, eğer insanlar edim hatalarını kavramaya bu kadar yaklaşabiliyorsa ve bu kadar sık anlamlarını kavramış gibi davranıyorsa, buna rağmen nasıl oluyor da aynı olayları genel olarak anlamsız ve rastlantıya bağlı olarak bir kenara itebiliyorlar ve bunlara ilişkin psikanalitik açıklamaya böylesine inatla karşı çıkabiliyorlar?

Haklısınız. Bu, açıklama gerektiren önemli bir gerçek. Ama bunu yapmayacağım. Bunun yerine, benim katkım olmaksızın kendi başınıza açıklama bulmanızı sağlayacak olan bilgi alanlarıyla tanışmanızı sağlamaya çalışacağım.

II. KISIM
RÜYALAR
(1916 [1915-16])

5. DERS
ZORLUKLAR VE İLK YAKLAŞIMLAR

BAYANLAR-BAYLAR,— Bir gün, bazı nevrotik hastaların patolojik semptomlarının bir anlamı olduğu keşfedildi.[1] Psikanalitik tedavi yöntemi bu buluş temeline oturtuldu. Bu tedavinin akışı içinde hastaların, terapiye semptom yerine rüya getirdikleri gözlendi. Böylece rüyaların da bir anlamı olabileceği kuşkusu doğdu.[2] Ancak biz bu tarihsel yolu izlemek yerine, tersi doğrultuda ilerleyeceğiz. Rüyaların anlamını, nevrozlara ilişkin incelemeye hazırlık olarak anlatacağız. Bu tersten başlamanın haklı bir gerekçesi vardır, çünkü nevrozların incelemesine hazırlanmanın en güzel yolu rüyaların incelenmesidir; hem rüya-

1 1880-82 yılları arasında Josef Breuer tarafından. Bkz. 1909'da Amerika'da verdiğim konferanslar (*Psikanaliz Üzerine Beş Ders* [1910a] ve "Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine" [1914d]).

2 [Freud'un, rüyalar konusundaki temel çalışması elbette *Rüyaların Yorumu*'dur (1900a). Ne var ki, bu konunun ele alınmadığı bir çalışması yok gibidir. Konuya ilişkin temel tartışmaların bir listesi anılan kitaba eklenmiştir. Burada tartışılan konular, *Rüyaların Yorumu*'nda daha ayrıntılı olarak işlenmiştir; ayrıca burada anılan rüyalardan önemli bir bölümü (otuzdan fazlası), o kitabın çeşitli basımlarında da bulunabilir.]

lar da kendi içinde bir nevrotik semptomdur ve bütün sağlıklı insanlarda gözlenmesi gibi paha biçilmez bir avantajı vardır.[1] Gerçekten de, rüya gördükleri sürece bütün insanların sağlıklı olduğu varsayılırsa, nevrozların incelenmesinin sağladığı keşiflerin hemen hepsini bu rüyalar yoluyla da keşfedebilirdik.

Rüyalar, psikanalitik araştırmanın konularındandır. Bunlar da edim hataları gibi önemsiz, pratik bir yararı olmayan sıradan olgular olarak değerlendirilir; edim hatalarıyla, sağlıklı insanlarda gözlenmek gibi ortak bir özellikleri vardır. Ama bunun dışında çalışma koşullarımız burada çok daha elverişsizdir. Bilim edim hatalarını sadece ihmal etmiş, pek dikkat etmemiştir; ama en azından bunlarla ilgilenmek zararsız gözükmüştür. "Kuşkusuz," diyeceklerdir, "daha önemli şeyler var. Ama bundan belki bir şey çıkar." Buna karşılık rüyalarla ilgilenmek, pratik olmayan, gereksiz, açıkça onur kırıcı gözükür. Bu, bilimsel olmamaya duyulan nefreti de birlikte getirir ve mistisizme yatkınlık kuşkusu uyandırır. Nöropatoloji ve psikiyatride bile onca ciddi sorun (hepsinde de doku değişikliğinin mikroskop altında gösterilebildiği beyne baskı yapan elma büyüklüğünde urlar, hemoraj, kronik iltihap) varken bir tıp adamının rüyalarla uğraştığını bir düşünün! Hayır, rüyalar çok önemsizdir ve araştırma konusu olmaya değmez.

Doğası gereği kesin araştırma gereklerini karşılamayan bir şey daha vardır. Rüyalar incelenirken insan kendi araştırmasının nesnesinden bile emin olamaz. Örneğin bir büyüklük kuruntusu kesin çizgileri olan bir olgudur. Hasta, "Çin İmparatoruyum," der açıkça. Ya rüyalar? Kural olarak rüyalar tam olarak anlatılamaz. Birisi bir rüyayı anlatırsa, anlattıklarının doğruluğunu garanti edebilir mi ya da tersine, rüyayı anlatırken belir-

1 [Freud bu konuyu 28. Dersin sonuna doğru ayrıca tartışıyor.]

sizlikleri gidermek için ilaveler icat etme gereği duyarak değişiklikler yapmış olamaz mı? Rüyaların çoğu hatırlanamaz ve küçük parçaların dışında unutulur. Bu tür bir malzemenin yorumu, bilimsel bir psikolojiye temel olarak veya bir tedavi yöntemi olarak kullanılabilir mi?

Aşırı eleştirellik bizi kuşkucu yapabilir. Araştırma konusu olarak rüyalara yönelik bu itirazlarda çok ileri gidildiği açıktır. Önem sorununu edim hataları bağlamında ele almıştık. Büyük şeylerin kendilerini küçük göstergelerle gösterebileceğini anlatmıştık. Belirsizliğe gelince bu, diğerleri gibi rüyaların da tipik bir özelliğidir: şeylerin ne tür tipik özelliklere sahip olacağını biz belirleyemeyiz. Hem net ve açık rüyalar da vardır. Ayrıca, aynı belirsizlik özelliğine sahip başka psikiyatrik araştırma konuları da vardır (örneğin birçok olayda saplantılar belirsizdir ama saygın psikiyatristler tarafından ele alınır.[1] Doktorluk yıllarımdan böyle bir olay hatırlıyorum. Olaya konu olan hanım hastam kendini şöyle tanıtmıştı: "Sanki bir canlıyı —bir çocuğu mu? hayır, daha çok köpeğe benziyor— yaralamışım veya yaralamak istiyormuşum gibi, sanki bir köprüden atmış olabilirmişim gibi duygulara kapılıyorum." Unuttuğu veya hatırlarken değiştirdiği şeye aldırış etmeksizin, kişinin bize anlattığı her şeyi rüyası olarak değerlendirmeye karar verirsek, rüyaların hatırlanmasındaki belirsizlik kusurunun giderilmesine katkıda bulunabiliriz. Son olarak, rüyaların önemsiz olduğu o kadar kolay iddia edilemez. Kendi deneyimlerimizden, rüyadan uyandığımız andaki ruh halinin bütün gün sürebildiğini biliyoruz; doktorlar, ruh hastalığının bir rüyayla başladığı ve rüyadan kay-

1 [Saplantılı nevrotiklerin belirsizliğe ve bulanıklığa yönelik eğilimleri Freud tarafından "Bir Saplantı Nevrozu Üzerine Notlar" başlıklı makalesinde (1909d) ele alınmıştır. Ayrıca 17. Derste bu hastalığa ilişkin açıklamaya bakın.]

naklanan büyüklük kuruntusunun uyanık yaşamda da devam ettiği olaylar gözlemiştir; tarihi kişiliklerin, rüyalara dayanarak büyük işlere kalkıştıkları söylenir. Dolayısıyla bilimsel çevrelerdeki rüyalara yönelik küçümsemenin gerçek kaynağının ne olduğunu sorabiliriz.

Bunun, eski günlerde rüyalara gereğinden çok önem verilmesine karşı bir tepki olduğuna inanıyorum. Bildiğimiz kadarıyla geçmişi yeniden canlandırmak kolay iş değil; ama nükteyle ortaya koyacak olursam, üç bin yıl veya daha önceki atalarımızın da bizimle benzer rüyalar gördüklerini kesinlikle varsayabiliriz. Yine bilebildiğimiz kadarıyla bütün eski çağ insanları rüyalara büyük önem vermiş ve pratik amaçlar için kullanılabileceklerine inanmıştır. Rüyalardan geleceğin işaretlerini çıkarmış ve kehanet için kullanmışlardır. Günümüzde nasıl havadan keşifsiz bir askeri harekat düşünülemezse, Yunanlıların ve diğer Doğulu ulusların tarihinde de rüya yorumcuları olmaksızın askeri harekâtın düşünülemediği dönemler olmuştur. Büyük İskender fetihlerine başlayınca kafilesine en ünlü rüya yorumcularını almıştır. O dönemde henüz bir adada bulunan Sur kenti krala güçlü bir direnme gösterince, kuşatmayı kaldırma ihtimalini düşünür. Derken bir gece rüyasında mağrur bir havayla dans eden bir satir görür ve rüyayı yorumcularına anlatınca, kenti fethedeceği müjdesini verirler. Bunun üzerine saldırı emri verir ve Sur'u ele geçirir.[1] Etruskanlar[2] ve Romalılar arasında geleceği görmek için başka yöntemler de kullanılıyordu; ama Helenistik-Roma döneminin başından sonuna rüya yorumu kullanılmış ve saygı görmüştür. Konuyla ilgili yazılara gelice, en azından temel çalışma günümüze kadar gelmiştir: muhtemelen İmparator Hadri-

1 [Bu rüyanın açıklaması 15. Derste verilmiştir.]

2 [Şimdiki İtalya'nın bulunduğu yerdeki eski bir devlet.]

an döneminde yaşamış olan Daldis'li Artemidorus'un kitabı.[1] Daha sonra rüyaların ve rüya yorumlama sanatının nasıl gözden düştüğünü size anlatamam. Bunun sorumlusu aydınlanmanın yayılması olamaz, çünkü antik çağın rüya yorumlamasından çok daha saçma olan birçok şey, Ortaçağ'ın karanlığında inançla korunmuştur. Rüyalara duyulan ilginin batıl inanç düzeyine kadar düzenli olarak azaldığı ve sadece eğitimsiz sınıflarda canlı kaldığı bir gerçek. Rüya yorumlamanın kötüye kullanılışı, günümüzde rüyalara bakarak piyangoda büyük ikramiyeyi kazanacak numaraları keşfetme çabalarında gözlenmektedir. Öte yandan günümüzün pozitif bilimi rüyalarla tekrar tekrar ilgilenmiştir, ama her zaman tek amacı fizyolojik teorileri rüyalara uygulamak olmuştur. Tıp bilimcilerin rüyalara ruhsal olmayan olaylar, yani bedensel uyarımların ruhsal yaşamdaki dışavurumu olarak baktıkları açık. Binz (1878,[35]) rüyaların, "her durumda yararsız ve birçok durumda açıkça patolojik olan bedensel süreçler" olduğunu iddia etmiştir; ona göre "mavi gökyüzünün, aşağıdaki üzerinde yaban ot biten kumsaldan üstün olması gibi, evrenin ve ölümsüzlüğün ruhu da rüyalardan üstündür." Maury [1878, 50], rüyaları, sağlıklı bir insanın dengeli hareketlerine tezatla Aziz Vitus'un dansındaki çarpık seğirmelerle karşılaştırır. Eski bir benzetmeye göre bir rüyanın içeriği, "müzikten zerre kadar anlamayan birisinin on parmağının piyano tuşları üzerinde dolaşmasına" benzer [Strümpell, 1877, 84].

Yorumlamak, bir şeyde gizli bir anlam bulmak demektir; rüyalara ilişkin bu son değerlendirmeyi kabul edecek olursak, böyle bir şey söz konusu olamaz. Wundt [1847], Jodl [1896] ve sonraki felsefecilerin rüya tanımlarına bakın. Söz konusu

1 [Bu kitaba ilişkin bir açıklama, Rüyaların Yorumu'nda, I. Bölümün başlarında ve II. Bölüm başlarındaki uzun bir notta yer almaktadır.]

yazarlar, rüya yaşantısıyla uyanık düşünceler arasındaki farkları belirtmekle yetiniyor ve bunu da her zaman, çağrışımların koptuğunu, eleştirel becerinin işlemediğini, bütün bilgilerin devre dışı kaldığını ve diğer işlevlerin zayıfladığını vurgulayarak, rüyaları aşağılayıcı bir yoldan yapıyorlar. Pozitif bilimlerin, rüyalar konusundaki bilgimize yaptığı tek övgüye değer katkı, uyku sırasındaki bedensel uyarımların rüyaların içeriği üzerindeki etkisiyle ilgilidir. Son zamanlarda ölen Norveçli bir yazar olan J. Mourly Vold, neredeyse tamamen kol ve bacakların duruşundaki değişmelerin rüyalar üzerindeki etkilerine ilişkin deneysel araştırmalara ayrılan iki kalın cilt yayımlamıştır (Almanca basım, 1910 ve 1912). Bunlar bize rüyalar üzerine yapılacak kesin araştırmalar için model olarak öneriliyor. Rüyaların *anlamını* keşfetmeye çalıştığımızı öğrenirse doğal bilimlerin ne diyeceğini düşünebiliyor musunuz? Belki de diyeceğini çoktan demiştir. Ama bu bizi korkutmasın. Edim hatalarının bir anlamı varsa rüyaların da olabilir; ve olayların büyük çoğunluğunda edim hataları, doğal bilimlerin dikkatinden kaçan bir anlama *sahiptir*.

Konuya yönelik tavrımızı belirleyerek ve rüyalar üzerine genel bir inceleme yaparak işe başlamamız gerekir. Peki rüya nedir? Tek bir cümleyle cevap vermek zordur. Ama biz, zaten herkese yeterince bildik olan bir şey için tanım vermeye kalkışmayacağız. Ancak rüyaların temel özelliğini ortaya koymamız gerekiyor. Ama bunu nereden bulacağız? Konumuzu oluşturan alanda her açıdan öylesine çok farklılık vardır ki! Temel özellik belki de bütün rüyalarda ortak olduğunu söyleyebileceğimiz bir şey olacaktır.

Kuşkusuz, bütün rüyalardaki ilk ortak şey, rüya görürken uyumamızdır. Rüya görmenin, uyku sırasındaki ruhsal yaşam olduğu açıktır; bu, uyanık ruhsal yaşamla bazı benzerlikleri

olan, ama aralarında büyük farklar bulunan bir yaşamdır. Bu, uzun zaman önce Aristotle'nin verdiği tanımdır.[1] Rüyalarla uyku arasında daha yakın bağlantılar da olabilir. Bir rüya bizi uykumuzdan uyandırabilir; sık sık, kendiliğinden veya dışarıdan bir etkiyle uyandığımız zaman bir rüya görürüz. Yani öyle gözüküyor ki rüyalar, uyumayla uyanıklık arasındaki bir ara durumdur. Böylece dikkatimiz uykuya yönelir. Peki uyku nedir?

Bu, bugün bile çokça tartışılan fizyolojik veya biyolojik bir sorundur. Bu konuda bir karara varamayız; ama uykunun ruhsal özelliklerini tanımlamamız gerektiğine inanıyorum. Uyku, ilgimi kopardığım dış dünya konusunda hiçbir şey bilmek istemediğim bir durumdur. Dış dünyadan ve uyarımlarından uzaklaşarak uykuya girerim. Dış dünya beni yorduğu zaman da uyurum. Dolayısıyla uykuya daldığım zaman dış dünyaya şöyle derim: "Beni rahat bırak: uyumak istiyorum." Öte yandan çocuklar şöyle der: "Uyumak istemiyorum; yorgun değilim, daha fazla şey yaşamak istiyorum." Dolayısıyla öyle gözüküyor ki uykunun biyolojik işlevi geri kazanım (rehabilitasyon), ruhsal özelliği de dünyaya yönelik ilginin askıya alınmasıdır. Gönülsüz geldiğimiz bu dünyayla olan ilişkimize kesintisiz katlanamıyor gibiyiz. Bu nedenle zaman zaman doğum öncesi duruma, ana karnındaki varoluşa döneriz. Şöyle veya böyle, kendimiz için, o durumdakine benzer koşullar hazırlarız: sıcak, karanlık ve uyarımlardan uzak. Bazılarımız uyuyabilmek için iyice kıvrılır, ana karnındaki durumu alırız. Dünya sanki erişkin olanlarımıza bile tamamen değil de ancak üçte ikimize sahip olabilir, diğer üçte birimiz henüz doğmamıştır. Her sabah uyanışımız, bir tür yeniden doğuştur. Gerçekten de, uykudan sonraki durumumuzdan söz ederken, sanki yeni doğmuş gibi hissettiğimizi

1 [*De somniis ve De divinatione per somnum* ile karşılaştırın.]

söyleriz. (Bu arada bunu söylemekle, yeni doğan bebeğin genel duyumları konusunda muhtemelen hatalı bir yorum yapıyoruz, çünkü bebek tam tersine çok rahatsız hissediyor olmalı.) Doğmanın, "gün ışığını ilk kez görmek olduğunu" da söyleriz.

Eğer uyku buysa, rüyalar muhtemelen uyku programının bir parçası olamaz; tersine, buna istenmeyen bir eklenti gibi gözükebilir. Bize göre de en iyi uyku rüyasız bir uykudur. Uykuda hiçbir ruhsal [zihinsel] etkinlik olmamalı; varsa, ceninin dinlenme durumunu kurmayı başaramamışız demektir: zihinsel etkinlik kalıntılarından tamamen kaçınamamışızdır. Rüya görmek, bu kalıntılardan oluşacaktır. Ama eğer böyleyse, rüyaların anlamlı olmasına gerçekten de gerek yok gibi gözükecektir. Edim hatalarında durum farklıdır; her şey bir yana bunlar, uyanık yaşantıdaki etkinliklerdir. Ama eğer uykudaysam ve zihinsel etkinliği tamamen durdurmuşsam, ancak bunun bazı kalıntılarını bastırmayı başaramamışsam, bu kalıntıların anlamlı olması için hiçbir neden kalmaz. Böylesi bir anlamdan yararlanamam bile, çünkü zihinsel [ruhsal] yaşamımın tamamı uykudadır. Dolayısıyla bu sadece, "seğirmelerin" doğasındaki, bedensel bir uyarının doğrudan sonucu olan zihinsel olgulardaki tepkiler sorunu olabilir. Dolayısıyla rüyalar da, uyanık yaşamdaki ruhsal etkinliklerden arta kalan ve uykuyu bozan kalıntılar olacaktı ve biz, psikanalize uygun olmadığı gerekçesiyle konuyu hepten bir yana bırakabilecektik.

Yüzeysel bile olsa rüyalar vardır ve varlıklarını açıklamaya çalışabiliriz. Ruhsal [zihinsel] yaşam neden uykuya dalamaz? Belki de, zihnin dinlenmesine izin vermeyen bir şey vardır. Uyarımlar zihni taciz eder; onun da tepki göstermesi gerekir. Bu durumda rüya, ruhsal yapının, uyku durumunda onu taciz eden uyarımlara tepki verme tarzıdır. Burada, rüyaların anlaşılmasına giden bir yol görürüz. Çeşitli rüyaları ele alarak, uykuyu rahatsız eden

ve rüya şeklindeki tepkiye yol açan uyarımın ne olduğunu bulmaya çalışabiliriz. Bütün rüyalardaki ortak şeye ilişkin incelememiz bizi buraya kadar getirdi.

Daha başka ortak şeyler de var mıdır? Evet, şaşmaz bir şekilde ortaya çıkan, ama kavranması ve tanımlanması çok daha zor bir şey. Uykudaki zihinsel süreçlerin, uyanık yaşamdakinden oldukça farklı bir yapısı vardır. Rüyalarda, her türlü şeyi yaşar ve buna inanırız, oysa gerçekte rahatsız edici uyarımın dışında hiçbir şey yaşamayız. Rüyayı çoğunlukla görsel imajlar olarak yaşarız; düşüncelerle içiçe geçmiş duygular da olabilir, diğer duyular da bir şeyler algılayabilir; ama gerçekte bu çoğunlukla bir görsel imajlar sorunudur. Rüyaları açıklamanın zorluğu kısmen, bu imajları kelimelerle ifade etme gereğinden kaynaklanır. Rüyayı gören sık sık, "resmini çizebilirim," der "ama anlatamam." Ama bu, bir dahininkine kıyasla kıt akıllı bir insanınki gibi *azalan* bir zihinsel etkinlik değildir; bu, farkın nerede yattığını söylemek zor olsa da, *nitelik* olarak farklıdır. G.T.Fechner bir keresinde [1860], (zihindeki) rüya eylemleri sahnesinin, uyanık düşünsel yaşamdakinden farklı olduğu kuşkusunu dile getirmiştir.[1] Bunu anlamasak ve bundan ne anlam çıkaracağımızı bilmesek bile, bu, gerçekte çoğu rüyanın bizde bıraktığı tuhaf izlenimi bırakır. Burada rüya etkinliği ile müzikten anlamayan bir elin piyano üzerindeki etkinliği arasındaki karşılaştırmanın bize bir yararı dokunmaz. Şöyle veya böyle piyano, tuşlarındaki her türlü baskıya, ritmik olmasa bile aynı sesle tepki verecektir. Anlamasak bile bütün rüyalardaki bu ikinci ortak şeyi dikkatle göz önüne alalım.

Daha başka ortak şeyler de var mıdır? Ben bulamadım; görebildiğim tek şey her açıdan farklılıklardı: görünen süredeki, net-

1 [Psiko-fizikçi Fechner'in (1801-87) Freud'un teorileri üzerinde büyük bir etkisi olmuştur (bu konuda bakınız *Otobiyografik İnceleme* (1925d), Bölüm V.]

likteki, rüyaya eşlik eden duygu yükündeki, hatırlama oranındaki, vb. farklılıklar. Aslında bu çeşitlilik, bir uyarıma yönelik salt savunmacı bir tepkide, mekanik olarak yaratılan bir şeydeki, St. Vitus dansındaki seğirmelere benzeyen boş bir şeyde bulmayı beklediğimizden çok fazladır. Rüyaların boyutlarına gelince, bazıları çok kısadır ve sadece bir veya birkaç görüntüden, tek bir düşünceden, hatta tek bir kelimeden oluşurken, diğerleri içerik açısından olağandışı zengindir, bir roman gibi kapsamlıdır ve oldukça uzun süreli gibi gözükür. [Uyanık] yaşamdaki kadar net rüyalar vardır; bunlar öylesine açık ve nettir ki, uyandıktan sonra bunların rüya olduğunu anlayamayız; diğerleri ise anlatılamayacak kadar bulanık, sisli pusludur. Gerçekten de aynı rüya içinde aşırı net kısımlarla son derece bulanık kısımlar dönüşümlü olarak yaşanabilir. Rüyalar tamamen anlamlı ya da en azından tutarlı, nükteli, hatta fantastik ölçüde güzel olabileceği gibi, karışık, aptalca, delice de olabilir. Duygu yaratmayan rüyalar olduğu gibi, her türden duygunun açık olduğu rüyalar da vardır: ağlatacak kadar acı verici, uyandıracak kadar kaygılı, şaşırtıcı, neşe verici, vb. Rüyalar genellikle uyandıktan sonra hemencecik unutulur ya da gün boyunca, ancak giderek daha bulanık olarak hatırlanır; bazıları ise (örneğin çocukluk rüyaları gibi), otuz yıl sonra bile bellekte taze bir anı gibi kalır. Kişiler gibi, rüyalar da sadece bir kere görülebilir ya da aynı kişiyle ama küçük farklarla tekrar tekrar görülebilir. Özetle uykudaki bu zihinsel etkinliğin, çok büyük bir repertuarı vardır; gerçekte zihnin gündüz yarattığı her türlü şeyi yaratabilir, yine de kesinlikle aynı şey değildir.

Rüyalardaki bu farklılıkları, uyku ile uyanıklık arasındaki farklı ara durumlara, farklı eksik uyku derecelerine karşılık geldiğini varsayarak açıklamaya çalışabilirdik. Evet, ama böyle

olsaydı, bir rüyanın değerinin, içeriğinin ve netliğinin olduğu kadar bunun bir rüya olduğu bilincinin de, zihnin uyanmaya yaklaştığı dönemlerdeki rüyalarda artması gerekecekti ve net ve ussal bir rüya kırıntısının hemen arkasından, anlamsız ve bulanık bir kırıntının, bunun da arkasından yine net bir parçanın görülmesi söz konusu olamazdı. Zihnin, uyku derinliğini bu kadar hızlı değiştiremeyeceği açıktır. Dolayısıyla bu açıklamanın bize bir yararı dokunmaz; zorluğu aşmanın kestirme bir yolu olamaz.

Rüyaların "anlamı" konusunu bir an için bırakıp, ortak olan özelliklerden yola çıkarak rüyaları daha iyi anlamaya çalışacağız. Rüyalarla uyku durumu arasındaki ilişkiden, bunların, uykuyu bozan uyarımlara yönelik bir tepki olduğu sonucunu çıkarmıştık. Bunun, deneysel psikolojinin bize yardımcı olabileceği tek nokta olduğunu da öğrenmiştik: bu bize, uyku sırasındaki uyarımların rüya şeklinde ortaya çıktığına ilişkin bulgular sağlar. Bu konuda, özellikle son zamanlarda daha önce andığım Mourly Vold tarafından birçok inceleme yapılmıştır; her birimizin, kişisel gözlemlere dayanarak bu bulguyu doğrulayabileceğine kuşku yok. Daha eski deneylerden birkaçını seçeceğim. Maury[1878], kendi üzerinde uygulanan bazı deneyler yapmıştır. Uykudayken burnuna kolonya tutulur. Kahire'de, Johann Maria Farina'nın dükkânında olduğunu görür, bunun arkasından da bazı saçma maceralar yaşar. Boğazı hafifçe çimdiklenir; rüyasında bir hardal yakısı uygulandığını ve ona çocuk gibi davranan bir doktor görür. Alnına bir damla su damlatılır; rüyasında İtalya'da olduğunu, terlediğini ve beyaz Orvieto şarabı içtiğini görür.

Bu deneysel rüyalardaki çarpıcı yan, bir başka uyarım-rüyaları serisinde belki de daha net olarak görülecektir. Bunlar, hepsi de kurmalı bir saatin ziline yönelik tepkilerle görülen ve zeki

bir gözlemci olan Hildebrandt[1875] tarafından rapor edilen rüyalardır:

"Bunun üzerine, bir bahar sabahı yürüyüşe çıktığımı, yeşil tarlaların arasından geçtiğimi ve komşu köye geldiğimi gördüm; köylüler en güzel giysilerini giymiş, koltuklarının altında dua kitapları, kiliseye doğru gidiyordu. Günlerden pazardı ve sabah ayini başlamak üzereydi. Ayine katılmaya karar verdim; ama yürüyüş beni terlettiği için, ilk önce serinlemek amacıyla kiliseyi çevreleyen mezarlığa gittim. Mezar taşlarından bazılarını okurken, çancının kilise kulesine tırmandığını ve kulenin tepesinde ayinin başlayacağını bildiren küçük köy çanını gördüm. Bir süre öylece durdu, sonra sallanmaya ve net ve tiz bir sesle çalmaya başladı; öylesine tizdi ki beni uykumdan uyandırdı. Ama gerçekte çalan kurduğum kendi saatimdi.

"İşte başka bir örnek. Aydınlık bir kış günüydü, sokaklar diz boyu karla kaplıydı. Bir kızak gezisine katılacaktım; uzun süre, kızağın kapıya geldiği haberini beklemem gerekti. Bunu hazırlıklar izledi: battaniye açıldı, çizmeler hazırlandı; sonunda kızağa oturabildim. Ama o noktada bile kalkış, bekleyen atlara dizginle işaret verilinceye kadar ertelendi. Ve atların hareketiyle birlikte kızak zilleri bilinen gürültüsüyle çalmaya başladı; öylesine çok gürültü çıkarıyorlardı ki beni uykumdan uyandırdı. Yine burada da çalan benim saatimdi.

"Üçüncü bir örnek. Mutfak hizmetçisinin, elinde üst üste yığılı birkaç düzine tabakla yemek odasına giden koridorda yürüdüğünü gördüm. Kucağındaki porselen tabakların düşmek üzere olduğunu farkettim. "Dikkat et," diye bağırdım, "bütün tabakları kıracaksın!" Beklenen cevabı aldım; buna alışkındı, vb. Yaklaşan hizmetçiyi kaygıyla izliyordum. Ve birden, beklendiği gibi eşiğe gelince tökezledi ve kucağındaki olanca yük,

yüzlerce parçaya bölünerek etrafa saçıldı. Ama ses devam ediyordu ve artık kırılan tabak tıngırtısı gibi değil, zil gibi geliyordu; uyanırken farkettiğim gibi bu, görevini yapan kurulu saatimden başka bir şey değildi."

Bunlar, tamamen anlamlı olan çok hoş rüyalar ve genelde rüyalarda olduğu kadar tutarsız değil. Bu açıdan bir itirazım yok. Bunlarda ortak olan şey, her bir durumda rüyanın bir sesle bitmesi ve rüyayı gören uyanınca bunun, saatin sesi olduğunu anlaması. Dolayısıyla burada bir rüyanın nasıl ortaya çıktığını görürüz; ama bunun da ötesinde bir şey öğreniriz. Rüya, alarm saatini tanımaz, saat rüyada görülmez; saat sesinin yerini başka bir şey alır; rüya, uykuya son veren uyarımı yorumlar, ama her seferinde farklı bir şekilde. Bunu neden yapar? Bunun cevabı yok; bu bir kapris sorunu gibi gözükür. Rüyanın anlaşılması, saatten gelen uyarımın yorumu için neden başka bir sesin değil de belli bir sesin seçildiğini söyleyebilmek anlamına gelecektir. Maury'un deneyleri için de benzer bir itirazımız olabilir: rahatsız edici uyarımın rüyada ortaya çıktığını görebiliriz; ama neden bu özgün biçimi aldığı belli değildir ve uykuyu bozan uyarımın doğasından kaynaklanması gerekmez. Maury'un deneylerinde de uyarımın doğrudan etkisine ek olarak, "kolonya" rüyasındaki "saçma maceralar" gibi, genellikle açıklanamayan başka rüya malzemeleri de ortaya çıkar.

Şimdi de, *uyarım* rüyalarının, bozucu dış uyarımların uyku üzerindeki etkisini belirlemek için çok iyi bir imkân tanıdığını varsayalım. Diğer olayların çoğunda bu çok daha zor olacaktır. Her rüyadan uyanmayız ve sabah kalktığımızda bir rüyayı hatırlasak bile, gece etkili olmuş olan rahatsız edici uyarımı nasıl keşfedeceğiz? Bir keresinde geriye dönük olarak bu tür bir ses uyarımını belirlemeyi başarmıştım, ama elbette ancak özel koşullar

sayesinde. Tyrol'deki bir dağ tesisinde bir sabah, Papa'nın öldüğüne ilişkin bir rüyayla uyandım. Rüyayı açıklayamıyordum; ancak karım, sabaha karşı bütün kiliselerden yayılan ürkütücü çan seslerini duyup duymadığımı sordu. Hayır, duymamıştım, uykum onunkinden daha derindi; ama onun söyledikleri sayesinde rüyamı anlayabilmiştim. Bu türden uyarılar, uyuyan kişide ne sıklıkta rüyaya yol açar ve o sonradan bu uyarımlar konusunda bilgilendirilmez? Belki sık sık, belki de değil. Uyarım belirlenemiyorsa, varlığına inanamayız. Ne olursa olsun, uykuyu bozan dış uyarımların önemine ilişkin görüşümüz değişti, çünkü bunların, rüya tepkisinin tamamını değil, ancak küçük bir bölümünü açıklayabildiğini anladık.

Bu gerekçeyle bu teoriyi hepten bir yana bırakmak gerekmez. Bunun yerine kapsamını genişletebiliriz. Uykuyu bozan veya rüyaya yol açan şeyin ne olduğu önemli değildir. Dışarıdan gelen duyusal bir uyarım yerine, bedensel uyarım denen ve iç organlardan gelen bir uyarım da olabilir. Bu, oldukça inandırıcı bir görüştür ve rüyaların kökenine ilişkin en popüler düşünceye de uyar: "rüyalar, hazımsızlıktan kaynaklanır," der sık sık insanlar. Ne yazık ki burada da uykudaki kişiyi rahatsız eden bedensel bir uyarımın, uyandıktan sonra görülmediği ve bu nedenle varlığının kanıtlanamadığı olaylar olduğunu düşünmemiz gerekir. Ama rüyaların bedensel uyarım kökenini destekleyen deneyimler olduğunu da göz ardı etmemeliyiz. Genel olarak, iç organların durumunun rüyaları etkileyebileceğine kuşku yok. Bazı rüyaların içeriğiyle, dolu mesane veya uyarılan cinsel organlar arasındaki ilişki kesindir. Bu açık olaylar, rüya içeriğinin, bu tür uyarımların temsili veya yorumu olarak değerlendirilebilecek şeyler içermesi nedeniyle, bu rüyaların bedensel uyarımlardan kaynaklanabileceği yolunda mantıklı bir düşünceye yol açar.

Rüyalar konusunda araştırma yapan Scherner (1861), rüyaların organik uyarımlardan kaynaklandığını savunmuş ve buna ilişkin bazı güzel örnekler vermiştir. Örneğin rüyasında "sarışın, yakışıklı iki sıra erkek çocuğun kavga pozisyonunda karşı karşıya durduğunu, birbirine saldırıp geri çekildiğini, sonra tekrar saldırdığını" görür. Bu iki sıra oğlan çocuğunu diş olarak yorumlaması kendi içinde inandırıcıdır ve bu sahneden sonra rüyayı görenin "çenesinden uzun köklü bir diş çıkarıldığını" öğrenince doğrulanmış gibi gözükür. Benzer bir şekilde, "Uzun, dar, kıvrımlı geçitleri," bağırsaklardan gelen bir uyarımın sonucu olarak yorumlaması geçerli gibi gözükür ve rüyaların, uyarımı gönderen organı buna benzeyen nesnelerle temsil ettiği iddiasını doğrular.

Dolayısıyla iç uyarımların, rüyalarda dış uyarımlarla aynı rolü oynayabileceğini kabul etmeye hazır olmamız gerek. Ancak bunların önemine ilişkin her değerlendirme ne yazık ki aynı itirazlara açıktır. Çok sayıda olayda bedensel bir uyarıma işaret eden bir yorum, belirsizdir ve kanıtlanamaz. Rüyaların tamamı değil, sadece belli bir kısmı iç organik uyarımların bir rol oynamış olabileceği kuşkusuna yol açar. Son olarak, dış duyusal uyarımlar gibi iç bedensel uyarımlar da, uyarıma doğrudan yönelik olanın dışında, rüyanın büyük çoğunluğunu pek açıklayamaz.

Yine de, rüya yaşamının, uyarımların etkilerine ilişkin bu incelemeyle açıklık kazanan bir özgünlüğüne dikkati çekelim. Rüyalar, bir uyarımı üretmekle [kopyalamakla] kalmaz; bu uyarımın üzerinde çalışır, uyarıma göndermeler yapar, içeriğe ekler, uyarımı başka bir şeyle değiştirir. Bu, rüyaların özüne daha iyi yaklaşmamızı sağlayabilecek olması nedeniyle mutlaka ilgimizi çekecek olan rüya çalışmasının[1] bir yanıdır. İnsan, bir uyarımın

1 [Rüyanın arkasındaki gizli düşünceleri açık şekline dönüştüren süreç. 11. Dersin konusu buna ayrılmıştır.]

sonucunda bir şey canlandırırsa, uyarımın, bu açıdan çalışmanın tamamını kapsaması gerekmez. Örneğin Shakespeare'in *Macbeth*'i, ilk kez üç krallığı birleştiren kralın tahta çıkışını kutlamak için yazılan bir "*pièce d'occasion*"dur. Ama bu anlık tarihi olay, trajedinin tamamını mı oluşturur? Büyüklüğünü ve gizemini açıklar mı? Uyuyan kişiyi rahatsız eden dış ve iç uyarımlar da rüyanın sadece *başlatıcısı* olabilir ve rüyanın özü konusunda bize hiçbir şey vermeyebilir.

Rüyalarda ortak olan ikinci şey, ruhsal özgünlüklerini kavramanın zorluğuna ek olarak bu özgünlükler bize daha derin bir inceleme için başlangıç noktası da oluşturmaz. Rüyalarda şeyleri kural olarak görsel şekliyle yaşarız. Uyarımlar buna ışık tutabilir mi? Yaşadığımız şey gerçekte uyarım mıdır? Böyle bile olsa, sadece ender durumlarda rüyayı optik bir uyarımın başlatmasına rağmen uyarımı neden görsel olarak yaşarız? Ya da sözel bir rüyada, uyku sırasında bir konuşmanın ya da benzer bir gürültünün kulağımıza ulaştığı gösterilebilir mi? Bu olasılığı kesin olarak göz ardı ediyorum.

Rüyalarda ortak olan şeyler daha ileri gitmemizi sağlamadığına göre, farklılıkların bize yararı olup olmayacağına bir bakalım. Rüyaların çoğu kez anlamsız, karışık ve saçma olduğuna kuşku yok; ama anlamlı, açık ve mantıklı rüyalar da vardır. Gelin, anlamlı rüyaların, anlamsız olanlara ışık tutup tutamayacağını inceleyelim. İşte genç bir adamın anlattığı anlamlı bir rüya: "Kärntnerstrasse'de[1] yürürken Bay X'e rastladım ve bir süre ona katıldım. Sonra bir restorana girdim. İki hanımla bir bey gelerek masama oturdu. Bu da canımı sıktı, yüzlerine bile bakmadım. Sonra bakınca, oldukça hoş olduklarını gördüm." Rüya konusunda, o akşam genelde geçtiği Kärntnerstrasse'de yürüdüğünü

1 [Viyana'daki ana caddelerden birisi.]

ve Bay X'e rastladığını söyledi. Rüyanın diğer bölümü doğrudan bir hatırlama değildi, ancak epeyce öncesine rastlayan bir deneyime benziyordu. Ya da, bu kez bir hanım tarafından anlatılan bir başka anlamlı rüya:"Kocası ona sorar: 'Sence piyanoyu akort ettirmemiz gerekmiyor mu?' Hanım cevap verir: 'Değmez; nasıl olsa tokmakları yeniden ayarlamak gerekecek.'" Bu rüya, rüyadan bir gün önce kocasıyla arasında geçen bir konuşmanın, biraz değişmiş bir tekrarıdır. Bu iki anlamlı rüya örneği bize ne anlatıyor? Gündelik yaşamdaki olayların veya bunlarla ilgili şeylerin tekrarından başka hiçbir şey. Genelde rüyalar için söylenebilseydi bu bir anlam ifade ederdi. Ama sorun bu değil; bu rüyaların sadece küçük bir azınlığı için geçerlidir; rüyaların çoğunda bir gün öncesiyle bağlantıyı gösteren bir işaret yoktur;[1] bu, anlamsız ve saçma rüyalara ışık tutmaz. Bu sadece yeni bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu gösterir. Sadece bir rüyanın ne söylediğini değil, bu örneklerdeki gibi açık olduğu durumlarda da son zamanlarda yaşanan bu bildik malzemenin neden ve hangi amaçla rüyada tekrarlandığını bilmek isteriz.

Sanırım benim gibi siz de şu ana kadar yaptığımız türden incelemeleri izlemekten sıkıldınız. Çözüme gidecek bir yaklaşım yolu olduğunu bilmediğimiz sürece, bir soruna yönelik ilgimizin yetersiz olduğu açıktır. Ama henüz böyle bir yol bulmuş değiliz. Deneysel psikoloji, rüyayı başlatan etkenler olarak uyarımların önemine ilişkin değerli bilgilerin dışında bize pek bir şey vermiş değil. Felsefeden ise, incelememizin konusuna yönelik entelektüel bir aşağılamadan başka bir şey bekleyemeyiz. Sihirbazlıktan da medet umamayız. Tarihsel ve popüler görüş bize rüyaların bir anlamı bulunduğunu, bunun da geleceğe ilişkin bir keha-

1 [Ama daha sonra bir gün öncesinin kalıntılarının rüyaya mutlaka girdiği söylenecektir.]

net olduğunu söyler; ama bunu kabul etmek zor, kanıtlamaksa imkânsızdır. Dolayısıyla ilk çabamız bizi tam bir çıkmaza sokar.

Şu ana dek bakmadığımız bir yönden beklenmedik bir ipucu elde ederiz. Rastlantıya yer vermeyen, eski keşiflerin bir kalıntısı olan linguistik [dilbilimsel] kullanımın, yanlış uygulanamayacağına kuşku yok; dilimize, "gündüz rüyası" gibi tuhaf bir adla anılan terimler girmiştir. Hayaller, fantezilerdir (hayal gücünün ürünleridir); hastalarda olduğu kadar sağlıklı insanlarda da gözlenen ve kendi zihnimizde incelemeye çok elverişli olan çok yaygın bir olgudur. Bu hayal ürünü olgulardaki en belirgin şey, bunlara "gündüz rüyası"[1] denmesidir, çünkü bunlarda, rüyalarda ortak olan iki özelliğin izine bile rastlanmaz. Verilen ad, uykuyla ilişkileri olmadığını zaten gösteriyor; rüyalarda ortak olan ikinci özelliğe gelince, bu "gündüz düşlerinde" bir şey yaşamaz veya hayal "görmeyiz," bir şeyi hayal "ederiz," hayal kurduğumuzu biliriz, görmek yerine düşünürüz. Bu hayaller (gündüz düşleri) ergenlik öncesinde, sık sık çocukluğun son döneminde ortaya çıkar; erişkinliğe kadar devam eder ve bu dönemde bırakılır veya yaşamın sonuna kadar sürdürülür. Bu fantezilerin içeriğinde çok açık bir güdü ağır basar. Bunlar, kişinin bencil hırs ve güç ihtiyaçlarının veya erotik arzularının doyum bulduğu sahne veya olaylardır. Genç erkeklerde en belirgin olanı hırslı fantezilerdir, hırsı aşkta başarıya yönelik olan kadınlarda ise erotik olanlar ağır basar. Ama erkeklerde de arka cephede erotik ihtiyaçlar çoğu kez yeterince belirgindir: olanca kahramanlık ve başarı gösterileri sadece kadınların hayranlığını ve beğenisini kazanmaya yönelmiş gibidir. Diğer açılardan bu

1 [Dilimizde "hayal," "hayal kurmak" denen şey, İngilizce'de günlük kullanımda "rüya" ile aynı sözcükle karşılanır: "dream:rüya, hayal" ve "day-dream:hayal." Bundan sonra bu terim "hayal" olarak kullanılacaktır.]

hayaller birçok farklı şekilde ortaya çıkar ve inişli çıkışlı olarak devam eder. Ya kısa bir süre sonra bırakılır ve yerine bir başkası konur ya da uzun hikâyeler biçimini alır ve kişinin yaşam koşullarındaki değişmelere uyarlanır. Bu hayaller zamana uyar ve değiş yerindeyse, yeni durumun etkisine tanıklık eden bir "tarih damgası" taşır. Bunlar, şiirsel üretimin hammaddesidir; yaratıcı yazar, bunları yeniden şekillendirerek, bazılarını gizleyip iptal ederek, öykülerinde, romanlarında veya oyunlarında kullandığı durumları yaratır. Gündüz düşlerinin (hayallerin) kahramanı doğrudan veya bir başkasıyla açık bir özdeşim yoluyla, her zaman için kişinin kendisidir.[1]

Bunlara gündüz düşü denmesinin nedeni, gerçeklikle ilişkilerinin rüyalardakiyle aynı olması olabilir, bu yolla içeriklerinin, en az rüyalar kadar gerçekdışı olduğu gösterilmiş olur. Ama bu adı paylaşmalarının nedeni belki de rüyaların, henüz bilmediğimiz, ancak aradığımız bir ruhsal özgünlüğü olabilir. Önemli bir şey gibi bu isim benzerliğinden yararlanmaya çalışmakta hata ediyor da olabiliriz. Buna ancak daha sonra açıklık kazandırabileceğiz.

1 [Freud'un fantezilere ve bunlarla sanatsal yaratım arasındaki bağa ilişkin temel tartışması, "Yaratıcı Yazarlar ve Hayal Kurma" (1908e) ve "Histerik Fanteziler ve Çift Cinsellikle İlişkileri" (1908a) başlıklı iki makalesinde yer almaktadır. Bu konuya 23. Derste tekrar dönüyor.]

6. DERS
ÖNKOŞULLAR VE YORUM TEKNİĞİ

BAYANLAR-BAYLAR,— Bu durumda ihtiyaç duyduğumuz şey, rüyaların incelenmesi yönünde bir başlangıç yapabilmemizi sağlayacak yeni bir yol, bir yöntem bulmaktır. Kendi içinde açık bir öneride bulunacağım. Gelin, bu noktadan itibaren, *rüyaların bedensel değil ruhsal olgular* olduğu önermesini doğru kabul edelim. Bunun ne anlama geldiğini biliyorsunuz; ama bu varsayımda bulunmamızın gerekçesi nedir? Hiçbir şey: ama bunu yapmamıza engel de yok. Konu şu: eğer rüyalar bedensel olgularsa, bizi ilgilendirmiyor demektir; bizi ancak ruhsal [zihinsel] olgular oldukları varsayımını kabul edersek ilgilendirir. Bu nedenle gerçekten böyle oldukları varsayımından yola çıkarak, bunun bize ne kazandıracağını görmeye çalışacağız. Bu çalışmamızın sonucu, bu varsayımı kabul edip etmeyeceğimizi ve bunu kanıtlanmış bir bulgu olarak değerlendirip değerlendiremeyeceğimizi belirleyecek. Peki gerçekte ulaşmak istediğimiz nedir? Çalışmamızın amacı ne? Her türlü bilimsel çalışmada amaçlanan bir şeyi istiyoruz: olguları anlamak, aralarındaki ilişkiyi kurmak ve mümkünse, olgular üzerindeki gücümüzü [kontrolümüzü] artırmak.

Dolayısıyla çalışmamızı, rüyaların ruhsal olgular olduğu varsayımından hareketle yürüteceğiz. Bu durumda rüyalar, rüyayı gören kişinin ürünü ve sözleridir, ama bize bir şey söylemeyen, bizim de anlamadığımız sözleri. Size anlaşılmaz bir şeyler söylesem ne yaparsınız? Bana sorular sorarsınız, değil mi? Neden aynı şeyi rüyayı görene yapmayalım; neden *ona rüyasının ne anlama geldiğini sormayalım?*

Hatırlayacağınız gibi daha önce de, bazı edim hatalarını —dil sürçmelerini— incelerken kendimizi bu konumda bulmuştuk. Birisi "Derken olaylar *Vorschwein* çıktı" demiş, bunun üzerine ona bu anlamsız sözle ne demek istediğini sormuştuk —biz değil, şans eseri psikanalizle hiçbir ilişkisi olmayan birileri sormuştu—. Bunun üzerine adam, "bu olaylar *Schweinereien* [iğrenç]" demek istediğini, ama kendini tutarak "derken olaylar *Vorschein* [açığa, gün ışığına] çıktı" demeye çalıştığını söylemişti. Orada, bu bilgi kırıntısının, her psikanalitik inceleme için model olduğunu söylemiştim; şimdi sizler, psikanalizin, insanları inceleme tekniğinin, kendi bilmecelerinin çözümünü olabildiğince kendilerine çözdürmek olduğunu anlayacaksınız. Burada da rüyasının ne anlama geldiğini rüyayı görenin söylemesi gerekir.

Ama bildiğimiz kadarıyla rüyalarda işler bu kadar basit değildir. Edim hatalarında bu bazı olaylarda işe yaramış; ama sorgulanan kişinin hiçbir şey söylemediği, hatta bizim önerdiğimiz cevabı öfkeyle reddettiği olaylar görmüştük. İlk türden rüyalara hiç rastlanmaz; rüyayı gören her zaman için bir şey bilmediğini söyler. Yorumumuzu reddedemez, çünkü önerecek bir yorumumuz yoktur. Durum böyle diye vaz mı geçeceğiz? Rüyayı gören bir şey bilmez, biz bir şey bilmeyiz, üçüncü şahıslar hiç bilmez; bu nedenle bir şey bulma ihtimali yok gibi gözükür. Bu durumda vazgeçme eğilimi mi duyarsınız! Ama başka türlü his-

sediyorsanız, bana eşlik edebilirsiniz. Büyük bir ihtimalle rüyayı görenin, rüyasının ne anlama geldiğini *bildiğini* söyleyebilirim: *o sadece bildiğini bilmez ve bu nedenle bilmediğini sanır.*

Tartışmaya henüz başlamama rağmen ikinci bir varsayımda bulunduğumu ve bunu yapmakla yöntemimin inandırıcılığını büyük ölçüde azalttığımı söyleyeceksiniz: "rüyaların ruhsal olgular olduğu önermesine ve ayrıca insanda, bildiğini bilmeden bildiği ruhsal [zihinsel] olgular olduğu önermesine dayalı olarak," vs. Eğer böyleyse, bu iki önermeden her birisinin iç tutarsızlığını ele almanız yeterlidir; böylece ilginizi bunlara dayandırılabilecek sonuçlardan çekebilirsiniz.

Bayanlar ve Baylar, sizi buraya göz boyamak veya gerçekleri saklamak için çağırmadım. Tanıtım broşüründe, "Psikanalize Giriş Niteliğinde Temel Konferanslar" şeklinde duyuruda bulunduğum doğrudur, ama düşündüğüm şey bir *in usum Delphini*,[1] yani bütün zorlukları özenle gizlenmiş, boşlukları doldurulmuş, kuşkuları örtülmüş sorunsuz bir sunuş yaparak yeni bir şey öğrendiğinize gönül rahatlığıyla inanmanızı sağlamak değildi. Hayır, yolun başında olmanız nedeniyle, bu bilim dalını olanca dengesizlikleriyle, gerekleriyle, tereddütleriyle ve zorluklarıyla, olduğu gibi göstermek istedim. Çünkü bütün bilimlerde durumun bu olduğunu, özellikle başlangıçta başka türlü olamayacağını biliyorum. Ayrıca öğrenen kişiden bu tür zorlukları ve eksiklikleri gizleyerek başlamanın çok çaba gerektirdiğini de biliyorum. Ama bunun psikanalize bir yararı olmaz. Dolayısıyla gerçekte biri diğerini içeren iki önerme ortaya koydum; bütün bunları çok çaba gerektiren veya çok belirsiz bir

1 ["Dauphin'in kullanımı için." Klasiklerin, XIV. Louis'in emriyle oğlu için hazırlanan bir versiyonu. "Açık seçik, hoş olmayan yerleri çıkarılmış eser" anlamında bir deyim olarak kullanılmaktadır.]

şey gibi görenlerin ya da daha yüksek bir eminlik derecesine ve daha gösterişli çıkarsamalara alışık olanların, bizimle gelmesi gerekmez. Böylelerinin, psikolojik sorunlardan tamamen uzak durması gerektiğini düşünüyorum, çünkü bu alanda, izlemeye hazır olduğu kesin ve emin yolların çıkmaza girdiğini görmelerinden korkarım. Ve önerecek bir şeyi olan bir bilim için, bir davaya ve yandaşlara ihtiyaç yoktur. Bulguları mutlaka kendini destekleyecek ve insanların dikkatini bu bulgulara çekinceye kadar bekleyebilecektir.

Öte yandan yola devam etmekte ısrarlı olanlar için, bu iki varsayımımın birbirine denk olmadığını söyleyebilirim. Rüyaların ruhsal olgular olduğu yolundaki ilk önerme, çalışmamızın sonucuyla kanıtlamaya çalıştığımız önermedir; ikincisi ise başka bir alanda zaten kanıtlanmıştır, ben sadece bu önermeyi oradan alıp kendi sorunlarımıza uygulamaya çalışıyorum.

Peki rüyalar konusunda varsaydığımız gibi, kişinin bildiğini bilmediği bir bilgiye sahip olduğunun kanıtını hangi alanda bulacağız? Ne olursa olsun bu, garip, şaşırtıcı, zihinsel yaşama ilişkin görüşümüzü değiştirebilecek olan ve kendini gizleme ihtiyacı duymayan bir olgu olacaktır: bu arada bu, adıyla kendini saklayan, yine de gerçek bir şey olma iddiasında olan bir olgudur. Bu olgu kendini saklamaz. İnsanların bu konuda bir şey bilmemesi veya yeterli dikkati göstermemesi onun kabahati değildir. Konu için belirleyici olan her türlü gözlemden ve deneyden uzak duran insanların bütün bu psikolojik sorunları yargılaması da bizim suçumuz değildir.

Bu ikinci önermenin kanıtı hipnoz alanında bulunmuştur. 1889 yılında Nancy'de Lièbeault ve Bernheim tarafından yapılan olağandışı ölçüde etkileyici gösterilere katıldığım zaman, diğerlerinin yanı sıra aşağıdaki deneye tanık olmuştum. Bir adam

bir uyurgezerlik durumuna sokulmuş, her türlü şeyi yanılsamalı olarak yaşaması sağlanmış ve daha sonra uyandırılmıştı; adam, başlangıçta hipnotik uyku sırasında olan biten konusunda hiçbir şey bilmiyor gibi gözüküyordu. Bernheim, hipnoz altında yaşadıklarını anlatmasını istemiş, ama adam hiçbir şey hatırlamadığını söylemişti. Ama Bernheim bastırmış, bildiğini ve hatırlaması gerektiğini söyleyerek ısrar etmişti. Bunun üzerine adam kuşkuya kapılmış, düşünmeye başlamış ve belli belirsiz bir şekilde, ilk önce telkin edilen olaylardan birisini, sonra başka bir bölümü hatırlamış; derken belleği giderek daha net, daha eksiksiz hale gelmiş ve sonunda kesintisiz hatırlamıştı. Ama olan biteni sonradan bildiği ve bu arada başkalarından bir şey öğrenmediği için, bildiklerini daha önce de bildiği sonucuna varmakta haklıyız. Bu bilgiler sadece onun için erişilmezdi; bildiğini bilmiyor ve bilmediğini sanıyordu. Yani, rüyayı gören için düşündüğümüzle tamamen aynı konumdaydı.

Bunun kanıtlanmış bir gerçek olmasının sizi şaşırtacağını ve şu soruyu soracağınızı sanıyorum: "Bu kanıtı neden daha önce, edim hatalarıyla ilgili olarak, bir dil sürçmesi yapan bir adamın, bilmediği ve inkâr ettiği bir şeyler söyleme niyetinde olduğunu söylerken dile getirmediniz? Eğer bir insan, belleğinde olmasına rağmen bir deneyim konusunda hiçbir şey bilmediğini sanabiliyorsa, kendi içindeki diğer zihinsel süreçlerden de habersiz olması imkânsız olmaktan çıkar. Bu görüş bizi elbette etkiler ve edim hatalarını anlamamıza yardımcı olurdu." Bunu elbette o zaman ortaya koyabilirdim; ama başka bir yere, daha çok ihtiyaç duyulduğu bir konuya saklamıştım. Edim hataları kısmen kendilerini açıklıyordu, kısmen de, söz konusu olguların sürekliliğini sağlamak için kişinin bilmediği zihinsel süreçlerin varolduğunu varsaymanın daha akıllıca olduğunu düşünmemi-

ze neden olmuştu. Rüyalar durumunda başka bir yerden açıklama bulmamız gerekir; ayrıca açıklamaları hipnoz alanından almamı daha rahat kabul edeceğinizi sanıyorum. Bir edim hatasının ortaya çıkma koşulu, normal oluşuyla dikkatinizi çeker; bunun hipnotik durumla hiçbir benzerliği yoktur. Öte yandan hipnotik durumla, rüya görmek için gerekli bir koşul olan uyku durumu arasında açık bir akrabalık vardır. Gerçekten de hipnoz, yapay uyku olarak tanımlanır. Kişiye, onu hipnoz ederek uyuttuğumuzu söyleriz, yaptığımız telkinler ise doğal uykunun rüyalarıyla kıyaslanabilir niteliktedir. Bu iki durumdaki ruhsal ortamlar gerçekten de birbirine benzer. Doğal uykuda dış dünyanın tamamından ilgimizi çekeriz; hipnotik uykuda da bizi hipnotize eden ve işbirliği yaptığımız kişi dışında, ilgimizi dış dünyadan tamamen çekeriz. Aklıma gelmişken, bebeğiyle yakın ilişkisini uykudayken de sürdüren ve sadece onun tarafından uyandırılan emziren bir annenin uykusu, hipnotik uykunun normal karşılığıdır. Dolayısıyla hipnozdan doğal uykuya bir durum aktarması yapmak, çok cesurca bir girişim gibi gözükmez. Rüyayı görende de erişilmez olduğu için inanmadığı bir bilginin bulunduğu varsayımı da gökten zembille inmiş değildir. Bu noktada, rüyaların incelenmesine üçüncü bir yaklaşım yolunun açıldığını farketmiş olmanız gerek: uykuyu bozan uyarımlardan, gündüz düşlerinden [hayallerden] ve şimdi de hipnotik durumun telkinle uyandırılan rüyalarından.

Şimdi işimize artan bir güvenle dönebiliriz. Rüya gören kişinin, rüyası konusunda bir şeyler bilmesi son derece olası; tek sorun, onun bu bilgiyi nasıl keşfedeceği ve bize anlatacağıdır. Ondan, doğrudan doğruya rüyasının anlamını bize anlatmasını istememiz gerekmez; ancak o, bu rüyanın kökenini, rüyaya kaynaklık eden düşünceler ve ilgiler zincirini bulabilir. Edim

hataları olayında, hatalı "*Vorschwein*" kelimesini nasıl telaffuz ettiğini sorduğumuz adam, aklına ilk gelen şeyle bize cevabı vermişti. Rüya tekniğimiz de, bu örnekten alınan son derece basit bir tekniktir. Rüya gören kişiye, rüyayı görmesine neden olan şeyi soracağız ve söylediği ilk şeyi açıklama olarak değerlendireceğiz. Dolayısıyla bir şeyler bildiğini düşünüp düşünmemesi arasındaki farkı göz ardı edecek ve her iki durumu da aynı şekilde ele alacağız.

Bu tekniğin çok basit olduğuna kuşku yok, ama korkarım itiraz etmenize yol açacak. Şöyle diyeceksiniz: "Yeni bir varsayım üçüncüsü! Ve en az olası olanı! Rüyayı gören kişiye, rüyayla ilgili olarak aklına geleni soracak olursam, umduğumuz açıklamayı aklına gelen ilk şey mi sağlayacak? Ama aklına hiçbir şey gelmeyebilir de ya da aklına kim bilir ne gelir. Bu beklentinin neye dayandığını anlayamıyorum. Bu, eleştirel becerinin daha çok uygulanmasının uygun olacağı bir noktada, işi şansa bırakmaktan başka bir şey değil. Bunun yanı sıra, rüya tek bir kelimeden değil, bir dizi ögeden oluşur. Dolayısıyla hangi çağrışımı izleyeceğiz?"

Ayrıntıda haklısınız: Rüya, diğer şeylerin yanı sıra, ögelerinin çokluğuyla dil sürçmesinden farklıdır. Tekniğimizin bunu dikkate alması gerekir. Dolayısıyla rüyayı ögelerine bölmemiz ve her bir öğe için ayrı bir inceleme yapmamız gerektiğini düşünüyorum; bunu yaptığımız takdirde dil sürçmesiyle olan benzerlik yeniden kurulmuş olur. Ayrıca rüyayı görene rüyanın ayrı ayrı öğeleri konusunda soru sorduğumuz zaman, aklına hiçbir şey gelmediğini söyleyebileceğini düşünmekte de haklısınız. Bu şekilde cevap aldığımız olaylar vardır; daha sonra buna döneceğiz; gariptir, bunlar, bize belirgin düşünceleri çağrıştıran olaylardır. Ama genel olarak rüyayı gören aklına bir şey gelmediğini iddia ederse ona karşı çıkarız; ona baskı yapar, aklına bir şey gelmesi

gerektiğinde ısrar eder ve sonuçta haklı olduğumuzu anlarız. Söz konusu kişi bir düşünce üretir; bu, herhangi bir düşüncedir, ne olduğu bizim için önemli değildir. "Tarihsel" denebilecek bazı bilgi kırıntılarını rahatlıkla verecektir. "Dün olan bir şeye benziyor" (iki "açık rüya" örneğimizde olduğu gibi) ya da :"Bu bana, kısa bir süre önce olan bir şeyi hatırlatıyor," diyebilir; biz de bu yolla, rüyaların, son bir veya iki gün içinde olan olaylarla düşündüğümüzden daha sık ilişkili olduğunu keşfederiz. Son olarak, rüyadan yola çıkarak, çok daha eskilerdeki, hatta uzak geçmişteki olayları hatırlayacaktır.

Ama temel noktada yanılıyorsunuz. Rüyayı görenin aklına gelen ilk şeyin, aradığımız şeyi mutlaka ortaya çıkaracağını veya bulmamızı sağlayacağını varsaymanın keyfi olduğunu, aklına gelen şeyin herhangi bir şey olabileceğini ve aradığımız şeyle hiçbir ilişkisi olmayabileceğini, bunun sadece benim şansa inancımı dile getirdiğini düşünüyorsanız, büyük bir hata yapıyorsunuz. Daha önce, belirlenmeyen ruhsal olaylara ve özgür iradeye derin bir inanç beslediğinizi, ama bunun bilimsel olmadığını ve ruhsal yaşam için de geçerli olan bir belirlemeciliğin gereklerine boyun eğmesi gerektiğini söylemiştim. Bunun, sorgulanan kişinin aklına gelen şeyden başka bir şey olmadığını bir gerçek olarak kabul etmenizi rica ediyorum. Ama ben, bir inancın karşısına bir başkasını koymuyorum. Akla gelen düşüncenin, keyfi, belirlenemez ya da aranan şeyle ilgisiz olmadığı kanıtlanabilir. Gerçekten de, kısa bir süre önce, konuya pek de önem vermemiş olmama rağmen, deneysel psikolojinin de bunu kanıtlayan bulgular ortaya çıkardığını öğrendim.

Konunun önemi açısından, özel dikkat göstermenizi rica ediyorum. Birisinden, rüyasındaki belli bir öğeye tepki olarak aklına geleni söylemesini istiyorsam, *bir düşünceyi başlangıç nok-*

tası olarak aklında tutarken, kendini özgür çağrışıma bırakmasını istiyorum demektir. Bu da düşünmeden oldukça farklı olan ve düşünmeyi dışlayan özel bir dikkat tutumu gerektirir. Bazı insanlar bunu kolayca yapar; bazıları bunu deneyince inanılmaz bir beceriksizlik örneği sergiler. Ancak oldukça yüksek bir çağrışım özgürlüğü söz konusudur; yani, bir başlangıç düşüncesini göz önünde bulundurmakta ısrar etmekten vazgeçebilir ve bunun yerine istediğim çağrışım türünü koyabilirim; örneğin özgür çağrışımda aklına gelen bir özel ismi veya sayıyı söylemesini isteyebilirim. Bu durumda aklına gelen, tekniğimizde olandan çok daha keyfi ve belirlenemez olabilir. Ne var ki bunun her zaman için, iş başında olduğu anda bizce bilinmeyen (edim hatalarındaki bozucu amaçlar ve rastlantıya bağlı eylemlerdeki kışkırtıcı öğeler kadar az bildiğimiz) bazı önemli iç ruhsal tutumlarca belirlendiği gösterilebilir.

Ben ve benden sonra birçok kişi, rasgele isim ve sayılarla tekrar tekrar birçok deney yapmış, bunlardan bazıları yayımlanmıştır.[1] Burada yöntem, ortaya çıkan isme yönelik bir dizi çağrışım üretmektir; dolayısıyla bu çağrışımlar artık tamamen özgür değildir, rüyadaki öğelere yapılan çağrışımlar gibi, belli bir bağlantı içerirler. Bu iş, dürtü tükenene kadar devam eder. Ama bu noktaya kadar hem ismin rasgele seçilmesinin arkasında yatan güdü, hem de bunun anlamı açıklık kazanacaktır. Bu deneyler hep aynı sonucu verir; bunlara ilişkin raporlar çoğu durumda bolca malzeme içerir ve kapsamlı açıklamalar gerektirir. Belki de en inandırıcı olanları, rasgele seçilen *sayılara* verilen çağrışımlardır; öylesine çabucak sapar ve öylesine inanılmaz kesinlikle gizli bir amaçla ilerler ki, sonuç gerçekten şaşırtıcı olur.

1 [*Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi*'nde (1901b), konunun ayrıntılarıyla ele alındığı Bölüm XII, Kısım A'da çeşitli örnekler verilmiştir.]

Yeterince az bir malzeme gerektirmesi nedeniyle, bu tür bir isim analizine sadece bir örnek vereceğim.

Genç bir adamı tedavi ederken, bu konuyu tartışma fırsatımız oldu ve seçimin görünüşte keyfi olmasına rağmen, o anki koşullar, deneğin kişilik özellikleri ve o andaki durumu tarafından belirlendiği anlaşılmayan rasgele bir isim düşünmenin mümkün olmadığını söyledim. Kuşkucu olduğu için, bu konuda kendi başına bir deney yapmasını önerdim. Evli kadınlarla ve kızlarla her türden birçok ilişkisi olduğunu bildiğim için, kadın ismi seçmesi halinde, uzunca bir seçenek listesi olduğunu düşündüm. Bunu kabul etti. Beni şaşırtarak ya da belki de kendini şaşırtarak, beni kadın isimleriyle bombardıman etmek yerine, bir süre sessiz kaldı ve sadece tek bir ismin aklına geldiğini söyledi: "Albine." Ne kadar ilginç! Ama bu senin için ne anlam taşıyor? Kaç "Albine" tanıdın? Gariptir, "Albine" diye birisini tanımıyordu ve aklına başka bir şey gelmiyordu. Dolayısıyla analizin başarısız olduğu düşünülebilirdi. Ama hiç de değil; analiz zaten tamamdı ve ayrıca çağrışıma gerek yoktu. Adam olağandışı ölçüde açık tenliydi ve tedavi sırasındaki sohbetlerimizde ona sık sık şaka yollu albino[1] diyordum. O sıralarda yapısındaki kadınsı tarafı belirliyorduk. Dolayısıyla "Albine" yani o sıralarda en ilginç bulduğu kadın, kendisinden başkası değildi.

Aynı şekilde beklenmedik bir şekilde akla gelen melodiler de kişinin kafasını kurcalayan, ama etkinliğinin farkında olmadığı bir düşünce zinciri tarafından belirlenir. Bu durumda melodiyle ilişkinin, sözlerine veya kökenine dayandığını göstermek kolaydır. Ama bu iddiayı, hiçbir deneyimim olmadığı müzikle uğraşanlara uygulamamak için dikkatli olmak gerekir. Bu tür

1 [Renk hücrelerinde doğuştan gelen bir kusur nedeniyle aşırı solgun tenli, açık saçlı, pembe gözlü adam.]

insanlarda melodinin ortaya çıkışını, müziksel içerik belirleyebilir. Örneğin, analizi, bir "Ida" ile bir "Helen" arasındaki gidip gelmeye dikkatini çekinceye kadar bir süre aklına sık sık *La belle Hélène*'deki [Offenbach'ın] Paris'in şarkısının melodisi gelen bir genç tanımıştım.[1]

Dolayısıyla birisinin özgürce aklına gelen şeyler bu şekilde belirleniyor ve birbirine bağlı bir bütünün parçalarını oluşturuyorsa, tek bir bağlantıyla, yani başlangıç noktası olarak iş gören bir düşünceyle olan bağlantıyla kişinin aklına gelenlerin de belirlendiği sonucuna varmakta haklı olduğumuza kuşku yok. Aslında incelemelerin de gösterdiği gibi, başlangıç düşüncesiyle verdiğimiz bağlantının dışında, bunların, son derece duygusal içerikli düşünce ve ilgi gruplarına, yani o an için katılımı bilinmeyen, başka bir deyişle bilinçsiz olan "komplekslere" bağlı olduğu anlaşılır.

Bu türden bağlantılarla akla gelen düşünceler, psikanaliz tarihinde önemli bir rol oynayan son derece öğretici deneysel araştırmaların konusu olmuştur. Wundt ekolü, çağrışım deneyleri olarak bilinen ve *uyarıcı bir kelimeye* karşılık akla gelen *tepkiyle* olabildiğince hızlı cevap vermeyi gerektiren bir teknik geliştirmiştir. Böylece uyarım ile tepki arasında geçen süreyi ölçmek, tepki olarak verilen cevabın yapısını, aynı deney daha sonra tekrarlandığı zaman ortaya çıkabilecek hataları, vb. incelemek mümkün olmaktadır. Bleuler ve Jung'un başı çektiği Zürih Ekolü, deneklerin, tepkilerde çarpıcı özellikler ortaya çıkması halinde sonradan yapılan çağrışımlarla bu tepkilere açıklık getirmelerini sağlayarak, bu çağrışım deneylerindeki tepkiler için bir açıklama bulmuştur. Bu deneylerde, bu çarpıcı tepkilerin,

1 [Helen ile kaçan Paris, bir dönemde Ida Dağı'nda çobanlık yapmış ve orada birbiriyle rekabet eden üç tanrıçadan birisi için karar kılmıştır.]

en belirgin haliyle kişinin kompleksleri tarafından belirlendiği anlaşılmıştır. Bleuler ve Jung bu yolla deneysel psikoloji ile psikanaliz arasındaki ilk köprüyü kurmuştur.

Bütün bunları öğrendikten sonra şunu diyebilirsiniz: "Kişinin özgürce aklına gelen düşüncelerin sandığımız gibi keyfi olmadığını, belirlendiğini kabul ediyoruz. Bunun, rüya öğelerine tepki olarak akla gelen düşünceler için geçerli olduğunu da kabul ediyoruz. Ama bizi ilgilendiren şey bu değil. Rüya öğesine tepki olarak kişinin aklına gelen şeyin, söz konusu öğenin ruhsal (bizce bilinmeyen) geri cephesi tarafından belirlendiğini iddia ediyorsunuz. Bu bize kanıtlanmış gibi gözükmüyor. Rüya öğesine bağlı olarak kişinin aklına gelen şeyin, onun komplekslerinden birisi tarafından belirlendiğinin ortaya çıkmasını bekleriz; ama bunun bize ne yararı var? Bu, rüyaları anlamamızı değil, çağrışım deneyinde olduğu gibi, kompleks denen şeyler konusunda bir bilgi edinmemizi sağlar. Ama bunların rüyalarla ilişkisi ne?"

Haklısınız, ama bir etkeni gözden kaçırıyorsunuz. Dahası, bu sununun başlangıç noktası olarak çağrışım deneyini seçmeyişimin nedeni de işte bu etkendir. Bu deneyde tepkinin tek belirleyeni, yani uyarım kelimesini biz keyfi olarak seçeriz. Bu durumda tepki, uyarım kelimesiyle denekte uyarılan kompleks arasındaki bir aracıdır. Rüyalarda uyarım kelimesinin yerini, kendisi de rüyayı görenin ruhsal yaşamından, onun bilmediği ve dolayısıyla kendisi de "bir kompleksin türevi" olabilen kaynaklardan gelen bir şey alır. Dolayısıyla rüya öğelerine yapılan çağrışımların, öğeleri belirleyenle aynı kompleks tarafından belirlendiğini ve bu kompleksin ortaya çıkarılmasına yol açacağını varsaymak pek de fantastik değildir.

Başka bir örnekle, olguların beklediğimiz gibi olduğunu göstermeme izin verin. Özel isimlerin unutulması, gerçekte rüya

analizinde olanların güzel bir modelidir; aradaki tek fark, rüya analizinde iki insan arasında paylaşılan olayların, edim hatasında tek bir insanda birleşmesidir. Bir ismi geçici olarak unutsam bile, bunu bildiğimden emin olurum; bu, rüyayı gören kişi durumunda sadece Bernheim deneyinin dolambaçlı yoluyla ulaşılabilecek bir eminliktir. Ancak, unuttuğum, ama bildiğim isim benim için erişilmezdir. Ne kadar çaba gösterirsem göstereyim, ismi düşünmenin bir yararı olmadığını öğrenmem uzun sürmez. Ama unutulan isim yerine, bir veya birkaç ikâme isim hatırlayabilirim. Sadece bu türden bir ikâme isim kendiliğinden aklıma geldikten sonra bu durumla rüya yorumlama arasındaki uygunluk açıklık kazanır. Bu ikâme [aslının yerine konan] isim gibi, rüya öğesi de doğru şey değildir, sadece başka bir şeyin, bilmediğim ve rüya analizi yoluyla keşfetmeye çalıştığım gerçek bir şeyin yerini almıştır. Burada da aradaki tek fark, ismin unutulması durumunda ikâme ismin gerçek olmadığını tereddütsüz bilmem, buna karşılık rüya öğesi durumunda bu görüşü çaba harcayarak kazanmamdır. Bir ismin unutulması olayında da, ikâmeden yola çıkarak bilinçsiz gerçek şeyi, yani unutulan ismi ortaya çıkarabileceğimiz bir yöntem vardır. Dikkatimi ikâme isimlere yöneltir ve bunlara ilişkin yeni düşüncelerin ortaya çıkmasına izin verirsem, şu veya bu ölçüde sapmalardan sonra unutulan ismi hatırlarım ve hem kendiliğinden ikâme ismin, hem de hatırladığım isimlerin, unutulan isimle ilişkili olduğunu ve onun tarafından belirlendiğini anlarım.

Size bu türden bir analiz anlatacağım. Bir gün, başlıca kenti Monte Carlo olan Riviera'daki küçük bir kasabanın adını hatırlayamadığımı farkettim. Çok yorucuydu, ama değdi. Kasaba hakkında bütün bildiklerimi göz önüne aldım. Lusignan Sarayı'ndaki Prens Albert'i, evliliklerini, deniz dibi araştırmalara

nasıl gönül verdiğini ve toplayabildiğim her şeyi düşündüm, ama yararı olmadı. Bunun üzerine düşünmeyi bırakıp, unuttuğum ismin yerine ikâme isimlerin aklıma gelmesini bekledim. Çabucak hatırladım: Monte Carlo, sonra Piedmont, Albania, Montevideo, Colico. Bu diziden ilk dikkatimi çeken, Montenegro'nun yerini alan Albania olmuştu, bunun nedeninin ise beyaz ile siyah arasındaki tezattan kaynaklandığı açıktı.[1] Derken bu ikâme isimlerden dördünün aynı "mon" hecesini içerdiğini gördüm ve birden, unutulan ismi haykırdım: "Monaco!" Yani ikâme isimler gerçekte unutulandan kaynaklanmıştı: ilk dördü ilk hecesinden kaynaklanırken, sonuncusu hece yapısını ve son hecesinin tamamını tekrarlıyordu. İsmi geçici olarak unutmama neden olan şeyi de kolayca keşfetmiştim. Monaco ayrıca Münih'in İtalyanca'daki adıdır; bu da baskıcı bir nüfuz uygulayan kentin adıydı.

Kuşkusuz bu iyi bir örnek, ama çok basit. Diğer olaylarda ilk ikâme isme tepki olarak daha uzun bir düşünceler zinciri uyandırmak gerekir; böylece rüya analiziyle benzerliği daha bir açıklık kazanacaktır. Bu türden deneyimlerim de var. Bir keresinde bir yabancı beni birlikte İtalyan şarabı içmeye davet etmiş, ama bara gidince şaraba ilişkin hoş anılarından ötürü, ısmarlamayı düşündüğü şarabın adını unutmuştu. Unutulan isim yerine aklına gelen çeşitli ikâme düşüncelerden, Hedwig adında birisi konusundaki düşüncelerinin, şarabın adını unutmasına neden olduğu sonucunu çıkarmıştım. Bu şarabı ilk kez bu isimde birisiyle tattığını itiraf etmenin yanı sıra, bu keşfin yardımıyla şarabın adını da hatırlamıştı. Artık mutlu bir evliliği vardı ve eski günlere ait Hedwig'i hatırlamak bile istemiyordu.

1 ["*Albus*" Latince "beyaz," "*negro*" ise İspanyolca veya Portekizce "siyah" anlamına gelir.]

Eğer bir ismin unutulmasında bu mümkünse, rüyaları yorumlarken de ikâmeden yola çıkarak buna bağlı çağrışımlar zinciri boyunca ilerlemek ve gizlenen gerçek şeye ulaşmak da mümkün olmalıdır. Unutulan isim örneğinden, rüya öğesine yapılan çağrışımların, hem rüya öğesi, hem de bunun arkasında yatan bilinçsiz gerçek [asıl] şey tarafından belirlendiği sonucunu çıkarabiliriz. Kısaca öyle gözüküyor ki bu yolla, tekniğimiz için bir haklılık temeli oluşturduk.

7. DERS
RÜYALARIN AÇIK İÇERİĞİ VE GİZLİ RÜYA DÜŞÜNCELERİ

BAYANLAR-BAYLAR,— Görüldüğü üzere edim hatalarına ilişkin incelememiz ürünlerini vermiştir. Bu konudaki çabalarımız sayesinde ve açıkladığım önermeler temelinde[1] iki şey elde ettik: Rüya öğelerinin yapısına ilişkin bir görüş ve bir rüya yorumlama tekniği. Rüya öğeleri görüşümüz bize, bu öğelerin gerçek [asli] olmadığını, rüyayı görenin bilmediği bir şeyin ikâmeleri (bir edim hatasının amacı gibi) olduğunu, rüyayı görenin bildiği ama erişemediği bir şeyin yerine konan şeyler olduğunu söyler. Aynı görüşü, bu tür öğelerden oluşan rüyaların bütününe uygulamayı umuyoruz. Tekniğimiz, diğer ikâme yapıların ortaya çıkarılması amacıyla bu öğeler için özgür çağrışım kullanmaktan ibarettir; bu, gizlenen şeye ulaşmamızı sağlayacaktır.

Bu noktada, bize hareket özgürlüğü tanıyacak olan bir terim değişikliği yapmayı öngörüyorum. "Gizlenen," "erişilmez olan," ya da "gerçek olmayan" terimleri yerine, doğru bir tanım

1 [6. Dersin başlarına bakın.]

kullanarak "rüyayı görenin bilinci için erişilmez," ya da"*bilinçsiz*" [bilinçdışı] terimini kullanalım. Bununla kastettiğim tek şey, ağzınızdan kaçan bir şeyi veya bir edim hatasındaki bozucu niyeti göz önüne aldığınızda düşünülen şeydir; yani *o an için bilinçsiz* olandan başka bir şey kastetmiyorum. Bunun tersine, rüya öğelerinin kendilerini ve çağrışım yoluyla ulaşılan ikâme düşünceleri "*bilinçli*" olarak niteleyebiliriz. Bu terminoloji bu noktaya kadar teorik bir tasarım gerektirmiyor. Uygun ve kolay anlaşılır bir tanım olarak "bilinçsiz" [bilinçdışı] terimine itiraz söz konusu olamaz.

Ayrı öğeler görüşümüzü rüyanın tamamına uygulayacak olursak buradan, bir bütün olarak rüyanın, başka bir şeyin, bilinçsiz bir şeyin çarpık bir ikâmesi olduğu ve rüya yorumlamanın, bu bilinçsiz malzemeyi keşfetmekten ibaret olduğu sonucu çıkar. Ne var ki, buradan da, rüya yorumlama çalışmamız sırasında uymamız gereken üç önemli kural çıkmaktadır.

(1) İster anlaşılır, ister saçma, açık veya bulanık olsun, rüyanın *görünürde* dile getirdiği şeyle ilgilenmemeliyiz, çünkü aradığımız bilinçdışı malzeme bu olamaz. (Daha sonra bu kurala ilişkin bir kısıtlamaya dikkati çekeceğiz) (2) Çalışmamızı, her bir öğe için ikâme düşünceler istemekle sınırlamalıyız; bunlar üzerine düşünmemeliyiz ya da konuyla ilgili şeyler içerip içermediklerine bakmamalıyız ve rüya öğesinden ne kadar uzaklaştıklarına aldırış etmemeliyiz. (3) Aradığımız gizli bilinçsiz malzeme, tıpkı anlattığım deneydeki unutulan "Monaco" adının hatırlanmasında olduğu gibi, kendi doğasına uygun olarak ortaya çıkıncaya kadar beklemeliyiz.

Artık bir rüyanın ne kadarının hatırlandığının ve her şeyden önce ne kadar belirsiz veya kesin hatırlandığının önemli olmadığını anlayabiliyoruz. Çünkü hatırlanan rüya gerçek [asıl]

malzeme değildir, bunun çarpık bir ikâmesidir ve diğer ikâme düşünceleri uyararak, gerçek malzemeye yaklaşmamıza, rüyada bilinçsiz olanı bilinçli yapmamıza yardımcı olur. Dolayısıyla belleğimiz yanılacak olursa bu sadece, bu ikâmeyi bir kez daha çarpıtmış olduğu anlamına gelir; ki bu çarpıtmanın da mutlaka bir nedeni vardır.

Yorumlama çalışması, tıpkı başkalarının rüyalarına uygulandığı gibi, kişinin kendi rüyalarına da uygulanabilir. Aslına bakacak olursak, kendi rüyalarımızdan daha çok şey öğreniriz: süreç daha inandırıcı olur. Buna kalkıştığımız takdirde, bir şeyin çalışmamıza karşı koyduğunu farkederiz. Düşüncelerin aklımıza geleceği doğrudur, ama hepsinin ortaya çıkmasına izin vermeyiz; sınama ve seçme etkileri kendini hissettirir. Bir düşünce için kendi kendimize "Hayır, bunun burayla ilgisi yok," deriz; bir başkasıyla ilgili olarak "bu çok saçma," ya da "bu kesinlikle önemsiz," deriz. Bu türden itirazlarla düşünceleri nasıl boğabileceğimizi ve sonunda netleşmeye bile zaman bulamadan hepten bir yana itebileceğimizi gözleriz. Böylece bir yandan başlangıç noktamız olan düşünceye, yani rüya öğesine yakınlığımızı korurken, öte yandan da seçim yaparak özgür çağrışımların sonucuna müdahale ederiz. Rüyayı yorumlarken yalnız değilsek, bir başkası rüyamızı yorumluyorsa, bu örtülü seçimi yaparken uyguladığımız bir başka güdünün daha açıkça farkına varırız, çünkü bazen kendi kendimize şöyle deriz: "Hayır, bu düşünce hiç hoş değil; bunu söylemeyeceğim ya da söyleyemem."

Bu karşı koymaların, çalışmamızın başarısını tehlikeye soktuğu açıktır. Bunlara karşı tetikte ve kendi durumumuzda bunların etkinleşmesini engellemeye kesin kararlı olmamız gerekir. Bir başkasının rüyasını analiz ediyorsak bunu, bu dört itirazdan (çok önemsiz veya saçma ya da ilgisiz veya söylenemeyecek kadar

rahatsız edici olduğu itirazlarından) birisini uyandırsa bile aklına gelen hiçbir görüşü bizden saklamamasını, çiğnenemeyecek bir kural olarak ortaya koymamız gerekir.[1] Karşımızdaki kişi kurala uymayı vaat eder, ama daha sonra duruma göre kuralı nasıl çiğnediğini görünce canımız sıkılabilir. Kendi kendimize, her şeyden önce, otoriter güvencemize rağmen, özgür çağrışımın gerekçesini yeterince kavramadığını söyleyerek bir açıklama bulabilir ve belki de ona özgür çağrışım konusundaki görüşlerimizi desteklemesini sağlayacak kitaplar ya da ders notları vererek ilk önce teorik olarak inandırmamız gerektiği sonucuna varabiliriz. Ama kendimiz durumunda, her şey bir yana gücünden kuşku duymadığımız inançlarımız açısından, bazı düşünceler karşısında aynı itirazların yükseldiğini ve bunların ancak daha sonra, deyiş yerindeyse bir temyiz mahkemesi tarafından bir yana itilebildiğini düşününce, bu tür kaba hatalar yapmaktan kaçınırız.

Rüyayı görenin kurala uymamasından rahatsızlık duymak yerine, yeni bir şeyler, beklediğimizden çok daha önemli şeyler öğrenerek, bu deneyimlerden yararlanabiliriz. Rüya yorumlama işinin, buna karşı çıkan ve eleştirel itirazlar şeklinde dile gelen bir *direnmeye* karşı yapıldığını görürüz.[2] Bu direnme, rüya sahibinin teorik inancından bağımsızdır. Gerçekte daha fazlasını da öğreniriz. Bu türden eleştirel itirazın, hiçbir zaman haklı bir temeli olmadığını keşfederiz. Tersine, insanların bu yolla bastırmaya çalıştığı düşüncelerin, bilinçsiz malzeme arayışımızda belirleyici ve en önemli düşünceler olduğu *değişmez bir şekilde* ortaya çıkar. Aslında, bu tür bir itirazın bir düşünceye eşlik etmesi halinde bu, özel bir ayırdedici işarettir.

Bu direnme tamamen yeni bir şeydir: Önermelerimizle iliş-

1 [Freud "analiz tekniğinin bu temel kuralına" 19. Derste tekrar dönüyor.]

2 ["Direnme" konusu 19. Derste ayrıntılarıyla ele alınmıştır.]

kili olarak karşılaştığımız, ancak o kapsama eklemediğimiz bir olgudur. Değerlendirmemizde bu yeni etkenin ortaya çıkışı pek de hoş olmayan bir sürprizdir. İlk anda, bunun işimizi kolaylaştırmayacağını düşünürüz. Bu, rüyalara yönelik ilgimizden hepten vazgeçmemize neden olabilir: rüya gibi önemsiz bir şey ve hepsinin de üstünde, basit, dolaysız bir teknik yerine bunca zorluk! Ama öte yandan, zorluklar, bir teşvik unsuru da olabilir ve çalışmanın çabaya değeceğini düşünmemizi sağlayabilir. Rüya öğesi olan ikâme malzemeden, bunun altında yatan bilinçsiz malzemeye ulaşmaya çalışırken, sürekli olarak direnmeyle karşılaşırız. Dolayısıyla ikâme malzemenin arkasına önemli şeylerin gizlenmiş olması gerektiği sonucuna varabiliriz. Aksi takdirde, gizlemeyi sürdüren zorluklar başka ne işe yarayabilir ki? Bir çocuk, sımsıkı kapattığı avuçlarını açmayı reddediyorsa, yanlış, yani elinde olmaması gereken bir şey sakladığından emin olabiliriz.

Dinamik direnme görüşünü işin içine kattığımız an, bu etkenin nicelik açısından değiştiğini de düşünmemiz gerekir. Direnme yoğun veya hafif olabilir; çalışmamız sırasında bu farklılıkların kendini göstermesine hazırlıklı olmamız gerekir. Bunu, rüyaları yorumlama çalışması sırasında da karşılaştığımız başka bir deneyimle birleştirebiliriz: bazen, bir rüya öğesinden arkasındaki bilinçsiz malzemeye ulaşmak için tek bir tepki ya da birkaç tepki yeterli olurken, diğer durumlarda bu sonucu almak için uzun çağrışım zincirleri ve birçok eleştirel itirazın üstesinden gelinmesi gerekir. Bu farklılıkların, direnmenin değişen şiddetiyle ilgili olduğu sonucuna varacak ve belki de haklı olduğumuzu anlayacağız. Direnme hafifse, ikâme malzeme, bilinçsiz malzemeden çok uzak olamaz; ama daha büyük bir direnme, bilinçsiz malzemenin büyük ölçüde çarpıtılacağı ve ikâmeden bilinçsiz malzemeye giden yolun uzun bir yol olacağı anlamına gelir.

Belki de, artık bir rüyayı alarak tekniğimizi uygulamanın ve beklentilerimizin doğrulanıp doğrulanmayacağını görmenin zamanı geldi. Evet, ama bu iş için ne tür bir rüya seçeceğiz? Buna karar vermeyi ne kadar zor bulduğumu tahmin edemezsiniz; çektiğim zorlukların doğasını bu noktada açıklayamam. Bir bütün olarak çok az çarpıtılan rüyalar olması gerektiği açıktır; en iyisi, bunlarla başlamak olacaktır. Ama hangileri en az çarpıtılmış rüyalardır? Daha önce iki örnek verdiğim anlaşılır ve açık olanlar mı? Bu bizi konudan uzaklaştırırdı. İnceleme, bu tür rüyaların olağandışı ölçüde yüksek bir çarpıtmaya uğradığını gösterir. Öte yandan belli gerekleri bir yana bırakıp rasgele bir rüya seçmem, sizi belki de hayal kırıklığına uğratacaktır. Ayrı rüya öğelerine tepki olarak ortaya çıkan öylesine çok düşünceyi not etmemiz gerekirdi ki, ipin ucunu kaçırabilirdik. Bir rüyayı yazıp, buna tepki olarak ortaya çıkan bütün düşünceleri not edecek olursak, bunların, çoğu kez rüya metninden çok daha uzun olduğunu görürüz. Dolayısıyla analiz için en iyisi, her biri en azından belli bir noktayı açıklayacak veya doğrulayacak olan bir dizi kısa rüya seçmek gibi gözüküyor. Bu nedenle, deneyim bize çok az çarpıtılan rüyaları nerede bulabileceğimizi söylemediği sürece, bu yolu izleyeceğiz.[1]

Yine de işimizi kolaylaştıracak başka bir şey (yolumuzun üzerinde olan bir şey) önerebilirim. Bir rüyanın *tamamını* yorumlayarak başlamak yerine, birkaç rüya öğesiyle yetinecek ve bir dizi örnekte tekniğimizi uygulayarak bunları nasıl açıklayabileceğimizi göreceğiz.

(*a*) Bir hanım çocukken, sık sık rüyasında *Tanrının kâğıttan şapkasını yan taktığını* gördüğünü söyledi. Hanımın yardımı olmaksızın bu rüyadan ne çıkarabilirsiniz? Tamamen anlamsız

1 [8. Derse bakın.]

gözükür. Ama hanımdan, çocukken yemeklerde başına taktığı bu türden bir şapkası olduğunu, çünkü kardeşlerinin tabağına daha çok yemek konup konmadığını görmek için kaçamak bakışlar fırlatmaktan kendini alamadığını anlattığı an, rüya anlamsız olmaktan çıkar. Şapka bir çift göz siperi işi görüyormuş. Aklıma gelmişken bu, tarihsel bir bilgidir ve pek zorluk çekilmeden verilmiştir. Hanımın aklına gelen bir başka düşüncenin yardımıyla, bu öğenin ve rüyanın tamamının yorumu kolayca yapılabilmiştir: "Tanrının her şeyi bildiğini ve gördüğünü duyduğum için," dedi, "rüyanın tek anlamı, benden saklasalar bile her şeyi bildiğim ve her şeyi gördüğüm olabilir." Belki bu örnek çok basit oldu.

(*b*) Kuşkucu bir hanım hastam, uzunca bir rüyasında, birilerinin kendisine esprilere ilişkin kitabımdan [1905c] söz ettiğini ve övgüyle andığını görür. Daha sonra bir "*kanal*" hakkında bir şeyler söylenir, *belki de kanaldan söz eden başka bir kitaptır ya da bir kanal hakkındaki başka bir şey...bilmiyor...çok bulanık.*

"Kanal" öğesinin, bulanık olması nedeniyle yoruma açık olmadığını düşünme eğilimi göstereceğinize kuşku yok. Zor olduğunu düşünmekle haklısınız; ama zorluk belirsizlikten kaynaklanmıyor: zorluğun da, belirsizliğin de kaynağı başka bir şey. "Kanal"la ilişkili olarak aklına hiçbir şey gelmedi, *ben* de buna elbette ışık tutamazdım. Bir süre sonra (aslında ertesi gün), bununla ilişkisi *olabilecek* bir şey düşündüğünü söyledi. Bu da bir nükteydi: duyduğu bir nükte. Dover ile Calais arasındaki bir vapurda ünlü bir yazarla bir İngiliz sohbet eder. İngiliz, bir ara "Du sublime au ridicule il n'ya qu'un pas" [Yüce olandan aptalca olana bir adımlık mesafe var] diye bir alıntı yapar. "Doğru," der yazar, "*le Pas de Calais*," yani Fransa'yı yüce, İngiltere'yi aptalca bulduğunu kasteder. Ama *Pas de Calais* bir kanaldır —

Manş Denizi.[1] Bunun rüyayla bir ilgisi olduğunu düşünüp düşünmediğimi soracaksınız. Elbette düşünüyorum; bu, rüyadaki şaşırtıcı öğenin çözümüdür. Bu nüktenin, rüyadan önce de "kanal" öğesinin arkasındaki bilinçsiz düşünce olarak zaten varolduğundan kuşkunuz olabilir mi? Sonradan bir buluş olarak rüyaya sokulduğunu düşünebilir misiniz? Çağrışım, hastanın sahte hayranlığının arkasına gizlenen kuşkuculuğu [inançsızlığı] ele vermiştir; bunu ortaya vurmaya karşı direncinin, hem çağrışım yapmasındaki gecikmenin, hem de söz konusu rüya öğesinin belirsizliğinin ortak nedeni olduğu açıktır. Rüya öğesiyle bilinçsiz arka cephesi arasındaki ilişkiyi ele alın: Bu sanki arka cephenin bir parçasıdır, ona bir göndermedir, ama yalıtılarak anlaşılmaz kılınmıştır.

(*c*) Bir hasta uzunca bir rüyasının bir yerinde, *ailesinin birkaç üyesinin tuhaf biçimli bir masanın etrafında oturduğunu*, vs. görür. Tabloyla ilgili olarak, bir aileye yaptığı ziyarette öyle bir mobilya parçası gördüğünü hatırladı. Daha sonra bu ailedeki baba ile oğul arasında garip bir ilişki olduğunu söyledi; hemen arkasından da kendisiyle babası arasındaki ilişki için de aynı şeyin söz konusu olduğunu ekledi. Dolayısıyla masa rüyaya, bu paralelliğe dikkati çekmek için sokulmuştu.

Söz konusu kişi, rüya yorumunun gereklerini uzun süredir biliyordu. Başka birisi belki de bir masanın şekli gibi önemsiz bir ayrıntının inceleme konusu yapılmasına itiraz edecektir. Ancak biz, bir rüyadaki hiçbir şeye kazara veya ilgisiz diye bakamayız ve işte bu önemsiz ve anlamsız ayrıntıların açıklamasından bilgi toplamayı bekleriz. Ayrıca belki de "onlar için söz konusu olan bizim için de doğru" düşüncesinin özellikle masayla [*tisch*] dile getirilmesini şaşırtıcı bulacaksınız. Ancak söz

1 [Gerçekte Dover Boğazı.]

konusu ailenin soyadının *Tischler* ["marangoz"] olduğunu duyunca bu da açıklık kazanacaktır. Yakınlarını bu *Tisch*'e [masaya] oturtarak, kendilerinin de *Tischler*'ler olduğunu söylüyor. Bu arada, bu rüya yorumları anlatılırken insanın kaçınılmaz olarak nasıl patavatsız olabildiğini göreceksiniz. Bunun, örnek seçimi konusunda sözünü ettiğim zorluklardan birisi olduğunu tahmin edersiniz. Bunun yerine başka bir örnek de seçebilirdim, ama bunu ancak bir başka düşüncesizlik pahasına yapabilirdim.

Bana öyle geliyor ki, uzun süre önce kullanabileceğimiz iki yeni terimi kullanmanın artık zamanı geldi. Rüyanın bize söylediği şeye *açık rüya içeriği*, rüyayı görenin aklına gelen düşünceleri izleyerek ulaşmak izlediğimiz gizli malzemeye de *gizli rüya düşünceleri* diyeceğiz. Dolayısıyla burada, örneklerde de gösterildiği gibi, rüyanın açık içeriğiyle gizli rüya düşünceleri arasındaki ilişkileri ele alıyoruz. Bu ilişkiler çok farklı türden olabilir. (*a*) ve (*b*) örneklerinde açık öğe, çok küçük bir parçası da olsa, ayrıca gizli düşüncelerin bir parçasıdır. Bilinçsiz rüya düşüncelerinin büyük ve karmaşık ruhsal yapısının küçük bir parçası —bir kırıntı, bu düşüncelere bir gönderme [atıf] ya da sanki bir başlık, telegrafik tarzda bir kısaltma şeklinde— açık rüyaya sızmıştır. Bu parçaları veya göndermeleri bir bütün halinde birleştirmek, yorumlamanın işidir; ki (*b*) örneğinde bu çok güzel sağlanmıştır. Dolayısıyla rüya çalışmasını oluşturan çarpıtma türlerinden birisi, bir kesit (parça) veya bir göndermeyle yer değiştirmedir. (*c*) örneğinde buna ek olarak başka bir ilişki türü gözlenir; aşağıdaki örnekte bunun daha arı ve net bir şekilde dile getirildiğini göreceğiz.

(*d*) *Bir hanımı* (tanıdığı bir hanımı) *bir yatağın arkasından çekmektedir*. Söz konusu kişi, aklına gelen ilk düşünceden, bu rüya

öğesinin anlamını kendi başına buldu. Bu hanımı tercih ettiği anlamına geliyordu.[1]

(*e*) Başka birisi rüyasında, *kardeşinin bir kutuda* [Kasten] *olduğunu* görür. İlk tepkisinde "*Kasten*"in yerini "*Schrank*" [dolap] aldı ve bu ikincisi de yorumu sağladı: kardeşi kendini kısıtlıyordu ["*schränkt sich ein*"].

(*f*) Rüyayı gören, *olağandışı ölçüde geniş bir görüş açısı veren bir dağın tepesine tırmanır*. Bu oldukça ussal gözükür ve yorumlanacak bir yanı olmadığını, gerekli tek şeyin rüyaya yol açan anıyı ve bunun nedenini sorgulamak olduğunu düşünebilirsiniz. Ama yanılırsınız. Bu rüyanın da tıpkı çok daha karışık bir rüya gibi yorum gerektirdiği anlaşılmıştır. Çünkü tırmanma deneyimlerinden hiçbirisi aklına gelmemiş, bunun yerine bir tanıdığının, dünyanın en uzak yerleriyle olan ilişkilerimizi konu alan bir "*Survey*"in [inceleme, kadastro, arazi ölçümü, vb.] editörü olduğunu düşünmüştü. Dolayısıyla gizli rüya düşüncesi, rüyayı görenin "*surveyor*" [müfettiş, kadastro memuru, vb.] ile özdeşleşmesini dile getiriyordu.

Burada açık ve gizli rüya öğeleri arasında yeni bir ilişki türü söz konusudur. Gizli öğenin esnek, somut bir portresi olan ve sözel benzerlikten yola çıkarak onu temsil eden açık öğe çok fazla çarpıtılmamıştır. Ama tam da bu nedenle bu bir çarpıtmadır, çünkü söz konusu kelimenin hangi somut imajdan kaynaklandığını uzun süre önce unutmuşuzdur, dolayısıyla imajla yer değiştirdiği zaman bunu anlayamayız. Açık rüyanın büyük ölçüde görsel imajlardan, ender olarak da düşüncelerden ve sözlerden oluştuğunu dikkate alacak olursanız, rüyanın oluşumunda bu

1 [Bir sonraki gibi bu örnek de tamamen sözel bir benzerliğe bağlıdır: Almanca "çekme"ye karşılık gelen (*hervorziehen*) ile "tercih etme"ye karşılık gelen (*vorziehen*) arasındaki söz benzerliği.]

tür bir ilişkinin ne kadar önem kazandığını görebilirsiniz. Ayrıca, bu yolla çok sayıda soyut düşüncenin, görüntüler yaratarak açık rüyada hem bu düşünceler için birer ikâme olarak iş görmesinin, hem de gizleme amacına hizmet etmesinin mümkün olduğunu göreceksiniz. Bilinen parçalı bulmaca tekniği budur. Bu temsillerin neden nükte kılığında göründüğü, burada girmeyeceğimiz özel bir sorundur.[1]

Açık ve gizli öğeler arasında, tekniği ele alırken anahtar sözcüğünü verinceye kadar anlatmamam gereken dördüncü bir ilişki türü daha vardır.[2] O zaman bile tam bir liste vermiş olmayacağım; ama işimizi görecek.

Peki şimdi kendinizde *tam* bir rüyanın yorumuna kalkışacak cesareti bulabiliyor musunuz? Gelin, donanımımızın bu işe yeterli olup olmadığına bir bakalım. Elbette çok bulanık bir rüya seçmeyeceğim; yine de rüya özelliklerinin belirgin bir tablosunu çizecek bir rüya olacak.[3]

Çok genç olmasına karşılık, uzun yıllar önce evlenmiş olan bir hanım aşağıdaki rüyayı görür: *Kocasıyla birlikte tiyatrodadır. Salonun bir bölümü tamamen boştur. Kocası ona Elise L. ve nişanlısının da gelmek istediğini, ama yeterli paraları olmadığı için ancak üçüncü sınıf bilet alacak durumda olduklarını –1 florin 50 kreuzers'e 3 bilet– ve elbette buna razı olmadıklarını anlatır. Hanım, gelselerdi, bunun kimseye bir zararı olmazdı diye düşünür.*

Hanımın bize anlattığı ilk şey, rüyaya yol açan şeyin, açık içeriğinde olduğudur. Aslında kocası ona, yaklaşık aynı yaşlarda olan Elise L.'nin nişanlandığını söylemiştir. Rüya bu bilgiye bir tepkidir. Daha önce, birçok rüyada önceki günden rüyayı oluş-

1 [15. Dersin sonlarında bu konuya tekrar dönülüyor.]

2 [10. Dersin başlarına bakın.]

3 [Aşağıdaki rüya, 9., 11. ve 14. Derslerde tekrar ele alınıyor.]

turan etkenleri belirlemenin kolay olduğunu, rüyayı görenin bunu bizim için zorluk çekmeden yapabildiğini söylemiştik. Söz konusu hanım, açık rüyadaki diğer öğeler için de benzer bilgiler sağladı. Salonun bir bölümünün boş olması ayrıntısı nereden geliyordu? Bu, önceki hafta olan gerçek bir olaya göndermedir. Bir oyuna gitmeyi planlamış ve biletlerini *erkenden* almıştı; aslında o kadar erken almıştı ki rezervasyon ücreti ödemek zorunda kalmıştı. Tiyatroya gittiklerinde boşuna kaygılandığı anlaşılmıştı, çünkü salonun yarısı neredeyse boştu. Biletleri oyunun sahnelendiği gün alması yeterli olacaktı. Kocası, çok acele ettiği için onunla dalga geçmişti. Peki 1 florin 50 kreuzer? Bu, öncekiyle ilgisiz olan, ama önceki günkü bir bilgiye gönderme yapan başka bir bağlantıdan kaynaklanır. Görümcesi kocasından 150 florin armağan alır ve —budala— kuyumcuya koşarak kendine bir parça mücevher alır. "Üç" nereden geliyor? Bu konuda aklına bir şey gelmiyor; ancak biz, yeni nişanlanan arkadaşı Elise L.'nin ondan sadece üç ay küçük olmasına rağmen, kendisinin neredeyse on yıllık evli olduğunu dikkate alıyoruz. Peki ya sadece iki kişi için üç bilet almak gibi aptalca düşünce? Bu konuda söyleyecek bir şeyi yoktu ve daha fazla bilgi vermeyi reddediyordu.

Yine de, bu birkaç çağrışımda bize o kadar malzeme sağlamıştır ki, bunlara dayanarak gizli rüya düşüncelerini tahmin etmek mümkündür. Rüya konusunda verdiği bilgilerin çeşitli yerlerinde zaman kavramının birkaç kere ortaya çıkması mutlaka dikkatimizi çekecektir; bu da malzemenin farklı yerleri arasında ortak bir etken sağlar. Biletleri çok erken, *aşırı bir aceleyle* almış, bu nedenle gereğinden fazla para ödemek zorunda kalmıştır; görümcesi de sanki almasa *kaçıracakmış gibi* kuyumcuya koşarak mücevher almakta *acele etmiştir*. Vurguladığımız "çok erken" ve "aceleyle" öğelerine ek olarak, rüyayı uyaran etkeni —ondan sa-

dece üç ay *küçük* olmasına rağmen mükemmel bir koca bulan arkadaşına ilişkin haber— ve o kadar acele etmesinin *aptalca* olduğu düşüncesiyle dile gelen görümcesine yönelik eleştirisini dikkate aldığımız zaman, açık rüyada büyük ölçüde çarpıtılan aşağıdaki gizli rüya düşünceleri neredeyse kendiliğinden karşımıza çıkar:

"Evlenmek için bu kadar acele etmem gerçekten de *aptalcaydı*. Elise örneğinden, daha sonra da *evlenebileceğimi* anlıyorum." (Çok acele etmek, onun biletleri alırkenki, görümcesinin mücevher alırkenki tavrıyla temsil ediliyor. Oyuna gitmek ise evliliğin ikâmesi [yerine konan] gibi gözüküyor.) Ana düşünce bu gibi gözüküyor. Analizin, rüyayı görenin düşüncelerini gerektirmesi nedeniyle daha az kesin de olsa, yoruma devam edebiliriz: "Ben o parayla yüz kat daha iyisini alırdım!" (150 florin, 1.5 florinin yüz katıdır.) Paranın yerine çeyizini koyacak olursak, bu, kocasını çeyizle aldığı anlamına gelir: Mücevher ve üçüncü sınıf biletler de kocası için birer ikâme pekâlâ olabilir. "Üç bilet" öğesinin kocasıyla bir ilişkisi olması halinde bu çok daha doyurucu olacaktır. Ama rüyanın anlaşılmasında henüz o kadar ilerlemedik. Biz sadece, rüyanın, kocasına verdiği düşük değeri ve *o kadar erken evlendiği* için duyduğu pişmanlığı dile getirdiğini keşfettik.

Bu ilk rüya yorumunun sonucunun doyurucu olmaktan çok şaşırtıcı ve kafa karıştırıcı olduğunu düşünüyorum. Dozu fazla kaçırdık: henüz başa çıkabileceğimizden fazla. Bu rüya yorumundan alabileceklerimizin tamamını almadığımızı göreceksiniz. Gelin, yeni ve kesin bulgular olarak kabul edebileceğimiz şeyleri belirleyelim.

Her şeyden önce, gizli düşüncelerdeki ana vurgunun, çok acele etme öğesinde yatması dikkate değer bir şey; açık rüyada böyle bir şey yok. Analiz etmeksizin, bu etkenin belli bir rol

oynadığını düşünemezdik. Dolayısıyla öyle gözüküyor ki temel şeyin, yani bilinçsiz düşüncelerin merkezinin, açık rüyada bulunmaması mümkündür. Bu da rüyanın tamamının bıraktığı izlenimin kökten değişmesi gerektiği anlamına gelir. İkincisi, rüyada saçma bir birleşim var: 1.5 florine üç bilet. Rüya düşüncelerinde, "(o kadar erken evlenmenin) saçma olduğu" iddiasını belirledik. "Saçmaydı" düşüncesinin, açık rüyaya saçma bir öğenin eklenmesiyle temsil edildiğini düşünebilir miyiz? Üçüncüsü, yüzeysel bir karşılaştırma, açık ve gizli öğeler arasındaki ilişkinin basit olmadığını gösterir; bir açık öğenin her zaman için gizli bir öğenin yerini alması diye bir şey söz konusu değildir. Daha çok, iki katman arasında bir grup ilişkisi vardır; bir açık öğe birden çok gizli öğeyi temsil edebileceği gibi, bir gizli öğenin yerini birden çok açık öğe de alabilir. [11. Dersin başlarına bakın.]

Rüyanın anlamına ve hanımın tutumuna gelince, aynı şekilde şaşırtıcı bir sonuç aldığımızı söyleyebiliriz. Söz konusu hanım yorumu gerçekten de kabul etti, ama çok şaşırmıştı. Kocasına verdiği değerin bu kadar az olduğunun farkında değildi; ona *neden* bu kadar az değer verdiğini de bilmiyordu. Dolayısıyla bu konuda anlaşılmayan daha birçok şey vardı. Bana öyle geliyor ki henüz bir rüyayı yorumlayacak donanıma sahip değiliz; bu nedenle biraz daha bilgilenmeye ve hazırlanmaya ihtiyacımız var.

8. DERS
ÇOCUKLARIN RÜYALARI

BAYANLAR-BAYLAR,— Çok hızlı ilerlediğimiz kanısındayım. Gelin biraz geri dönelim: Tekniğimizin yardımıyla rüyalardaki çarpıtma güçlüğünün üstesinden gelmeye çalışmadan önce, bulabildiğimiz takdirde, çarpıtma içermeyen veya çok az çarpıtılan rüyaları ele alarak bu zorluğun çevresini dolaşmanın çok daha iyi olacağını söylemiştik. Bu, keşiflerimizin tarihsel gelişmesinden de uzaklaşmak anlamına gelecektir; çünkü gerçekte ancak yorumlama tekniği tutarlı bir şekilde uygulandıktan ve çarpıtılan rüyalar tamamen analiz edildikten sonradır ki çarpıtmasız rüyaların varlığı dikkatimizi çekmiştir.

Aradığımız rüyalar çocuklarda gözlenir.[1] Bu rüyalar kısa, net, tutarlı, anlaması kolay ve açıktır; yine de rüyadır. Ancak bütün çocuk rüyalarının bu türden olduğunu düşünmemelisiniz. Rüya çarpıtması çok erken bir yaşta başlar; beş ilâ sekiz yaş arası çocukların rüyalarından bazıları, sonraki rüyaların bütün tipik özelliklerini taşır. Ama kendimizi gözlenebilir zihinsel etkinli-

1 [*Rüyaların Yorumu*'nda çocuk rüyaları üzerine ayrı bir bölüm yoktur, ancak bu derste verilen örneklerin yer aldığı III. Bölümde ele alınmıştır.]

ğin başlangıcıyla, dört veya beş yaş arasıyla sınırlayacak olursak, "çocuksu" olarak tanımlanabilecek özelliklere sahip bir dizi rüyaya rastlarız; sonraki çocukluk yıllarında ise aynı türden az sayıda rüya buluruz. Gerçekten de bazı koşullar altında erişkinler bile tipik çocukluk rüyalarına oldukça benzer rüyalar görür.

Bu çocuk rüyalarından, genelde rüyaların temel yapısı konusunda kolayca kesin sonuçlar çıkarabilir; bunların belirleyici ve evrensel geçerliliğe sahip sonuçlar olduğunu kanıtlamayı umabiliriz.

(1) Bu rüyaları anlamak için hiçbir analize, hiçbir teknik uygulamaya gerek yoktur. Rüyasını anlatan çocuğu sorgulamaya ihtiyaç duyulmaz. Yine de, çocuğun yaşamındaki olaylara ilişkin biraz bilgi gereklidir. Rüyayı açıklayan olay değişmez bir şekilde önceki günün deneyimleridir. Rüya, çocuğun önceki günün deneyimine uykusunda verdiği ruhsal tepkidir.

Diğer sonuçlarımıza temel oluşturması açısından birkaç örnek vereceğiz.

(*a*) 22 aylık bir çocuğa, birisine doğum günü armağanı olarak bir sepet kiraz vermesi söylenir. Açıkçası, içinden birkaç tanesini kendine alabileceği söylense de, bunu yapmaya isteksizdir. Ertesi sabah şu rüyayı anlatır: "*Hermann bütün kirazları yemiş!*"

(*b*) 3 1/4 yaşındaki bir kız çocuğu, ilk kez göle geziye götürülür. Karaya çıkarken bottan ayrılmak istemediği için epeyce ağlar. Gezi onun için çok kısa sürmüştür. Ertesi sabah anlatır: "*Dün gece göle gittim.*" Bu kez gezinin daha uzun sürdüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz.

(*c*) 5 1/4 yaşındaki bir oğlan çocuğu, Hallstatt yakınlarındaki Echerntal'a bir geziye götürülür. Hallstatt'ın, Dachstein eteğinde olduğu söylenir. Bu dağa büyük bir ilgi gösterir. Ausse'de oturduğu yerden dağ manzarası güzeldir; dağın tepesindeki Simony Kulübesi dürbünle görülebilmektedir. Çocuk sık sık dür-

bünle bakmaya çalışır; ama ne kadar başarılıdır bilinmez. Gezi tatlı bir beklenti havasıyla başlar. Ne zaman yeni bir tepe belirse, çocuk sorar: "Dachstein bu mu?" ve her hayır cevabı aldıkça biraz daha canı sıkılır. Sonunda tamamen sessizliğe gömülür ve gezinin, şelalenin altına kadar olan ikinci bölümüne katılmayı reddeder; bunun üzerine yorulduğunu düşünürler. Ama ertesi gün ışıyan bir yüzle şöyle der: "Dün gece rüyamda *Simony Kulübesi'nde olduğumuzu* gördüm." Gezide yapmayı istediği şey budur. Daha önce duyduğu bir şeyin dışında başkaca ayrıntı vermez:"Altı saat tırmanmak gerekiyor."

Bu üç rüya istediğimiz bütün bilgileri sağlar.

(2) Görüleceği üzere çocukların rüyaları anlamsız değildir. Bunlar, *anlaşılır, tamamen geçerli zihinsel [ruhsal] eylemlerdir*. Rüyalara ilişkin tıbbi görüş ve piyano tuşları üzerinde gezinen acemi parmaklar benzetmesinden söz etmiştim. Bu çocuk rüyalarının bu görüşle nasıl keskin bir zıtlık gösterdiğini mutlaka farkedeceksiniz. Çocukların, uykularındayken zihinsel işlevleri tam olarak yerine getirebilmesine karşılık, *erişkinlerin* aynı koşullar altında "seğirmeden" öte bir şey olmayan tepkilerle yetinmeleri gerçekten de çok tuhaf olacaktır. Dahası, çocuğun uykusunun daha derin ve sağlıklı olduğunu da biliyoruz.

(3) Bu rüyalarda çarpıtma yoktur, dolayısıyla yorum gerektirmez. Burada gizli ve açık rüya çakışır. *Rüya çarpıtması, rüyaların temel yapısı [özelliği] değildir.* Bunun kafanızı biraz karıştıracağını sanıyorum. Ama bu rüyalara daha yakından bakınca, bunlarda bile bir parça rüya çarpıtması olduğunu, rüyanın açık içeriğiyle gizli rüya düşünceleri arasında belli bir farklılık bulunduğunu göreceğiz.

(4) Rüya, çocuğun, bir gün öncesinde içinde pişmanlık, özlem ya da arzu uyandıran bir deneyime yönelik tepkisidir.

Rüya, bu arzunun dolaysız, kılık değiştirmemiş bir doyumunu üretir. Bu noktada, içten gelen bedensel uyarımlarla dış uyarımların, uykuyu bozan ve rüyayı başlatan etkenler olarak rol oynadığına ilişkin tartışmamızı hatırlayalım. O bağlamda bazı açık gerçekleri öğrenmiştik, ama bu yolla rüyaların sadece küçük bir bölümünü açıklayabiliyorduk. Oysa bu çocuk rüyalarında o türden bedensel uyarımların işleyişini gösteren hiçbir şey yoktur; rüyalar tamamen anlamlı ve kolayca anlaşılır olduğu için, bunda yanılıyor olamayız. Ama bu da rüyaların uyarım kökeninden vazgeçmemiz anlamına gelmez. Bunun yerine sadece, bedensel uyarımların yanı sıra uykuyu bozan *zihinsel* [ruhsal] uyarımların da bulunduğunu nasıl olup da unuttuğumuzu sorabiliriz. Her şey bir yana, uykuya dalmak için gerekli ruh halini —ilginin dış dünyadan uzaklaşması— sağlamasına engel olarak erişkin insanın uykusunu bozan baş etkenin bu tür uyarımlar olduğunu biliyoruz. Yaşamına ara vermek değil, onu düşündüren konular üzerinde çalışmak ister ve bu nedenle uyuyamaz. Dolayısıyla çocuklarda uykuyu bozan uyarım ruhsal bir uyarımdır —doyurulmayan arzudur— ve onlar işte buna rüyayla tepki verirler.

(5) Bu da rüyanın işlevinin anlaşılmasına yönelik en dolaysız yaklaşımı sağlar. Rüyanın, ruhsal bir uyarıma tepki olduğu ölçüde, uyarımla, uyarımdan kurtulacak ve uykunun devamını sağlayacak şekilde başa çıkmaya eşdeğer olması gerekir. Rüya yoluyla uyarımla bu şekilde başa çıkmanın dinamik açıdan nasıl olabildiğini henüz bilmiyoruz; *ancak rüyaların uykuyu rahatsız eden etkenler* değil, *uykunun bekçileri* olduğunu *ve uykuyu bozan etkenlerden kurtulmamızı sağladığını* artık biliyoruz. Rüya görülmemesi halinde daha iyi uyuyacağımızı düşünürüz, ama yanılırız; gerçekte rüyanın yardımı olmazsa hiç uyumamış sayılırız. Bu kadar iyi uyumamızın nedeni işte budur. Ama tıpkı kopar-

dıkları gürültüyle bizi uyandırmaya çalışan ve huzuru bozanları kovalayan bir gece bekçisinin birçok durumda biraz gürültü çıkarmaktan kaçınamaması gibi, rüyalar da bizi biraz rahatsız etmekten kaçınamaz.

(6) Rüyayı başlatan bir arzudur; bu arzunun doyumu ise rüyanın içeriğini oluşturur: bu, rüyaların başlıca tipik özelliklerinden birisidir. Diğer ve aynı ölçüde değişmez olan bir başka özelliği de bir rüyanın, bir düşünceyi dile getirmekle kalmayıp, arzuyu, yanılsamalı bir deneyim biçiminde doyurulmuş olarak temsil etmesidir. "*Göle gitmek istiyorum*," rüyayı başlatan arzudur. Rüyanın içeriği ise şöyledir:"*Göldeyim*." Dolayısıyla bu basit çocuk rüyalarında bile gizli ve açık rüya arasında bir fark, gizli rüya düşüncesinde bir çarpıtma söz konusudur: *bir düşüncenin bir yaşantıya dönüştürülmesi*. Rüya yorumlaması sırasında ilk önce bu dönüşümün ortadan kaldırılması gerekir. Eğer rüyaların en evrensel özelliği buysa, daha önce anlattığım rüya parçasındaki "kardeşimi bir kutuda ["*Kasten*"] gördüm" ifadesi, "kardeşim kendini kısıtlıyor" [*schränket sich ein*] olarak değil, "kardeşimin kendini kısıtlamasını isterim: *kardeşim kendini kısıtlamalı*" olarak yorumlanmalıdır. Rüyaların ortaya koyduğum iki genel özelliğinden ikincisinin itirazsız kabul edilme şansının ilkinden fazla olduğu açıktır. Ancak geniş kapsamlı incelemelerden sonradır ki rüyayı başlatan şeyin her zaman için bir arzu olması gerektiği, buna karşılık bir tasa, niyet ya da sitem olmayacağı gerçeğini kanıtlayabileceğiz; ancak bu diğer özellikleri —rüyanın, bu uyarımı yeniden üretmekle kalmayıp, bir tür yaşantı yoluyla uyarımı ortadan kaldırması özelliğini— etkilemez.

(7) Rüyaların bu tipik özellikleri temelinde rüya ile edim hatası arasındaki kıyaslamaya bir kez daha dönebiliriz. Edim hatasındaki bozucu bir amaçla bozulan bir amaç arasında ayrım

yapmıştık; edim hatası bu ikisi arasındaki bir uzlaşmaydı. Rüya da aynı kalıba sokulabilir. Bozulan amaç sadece uyku olabilir. Bozucu olanın yerine ruhsal uyarımı ya da şu ana dek uykuyu bozan başkaca bir ruhsal uyarım olup olmadığını öğrenmediğimiz için, diyelim ki doyurulmayı bekleyen arzuyu koyabiliriz. Burada da rüya, bir uzlaşmanın ürünüdür. Kişi uykuya devam ederken, öte yandan da arzusunu gerçekleştirir. Her iki amaç da kısmen gerçekleşir, kısmen gerçekleşmez.

(8) Daha önce, hayal gücüne dayanan ve son derece şeffaf olan bazı yapıların, "gündüz düşleri" (hayal) olarak anılması gerçeğinden yola çıkarak rüya sorunlarının anlaşılmasına yönelik bir yaklaşım bulmayı umduğumuzu söylemiştim. Bu hayaller, gerçekte arzu giderici, hepimizce çok iyi bilinen hırs ve erotik arzuları giderici edimlerdir; ama canlı bir şekilde hayal edilmelerine karşılık, sadece *düşünülür*, hiçbir zaman yanılsama (halusinasyon) şeklinde yaşanmaz. Dolayısıyla rüyaların iki temel özelliğinden daha az kesin olanı burada da söz konusu; buna karşılık diğeri uyku durumuna bağlı olduğu ve uyanık yaşamda gerçekleşemeyeceği için, burada hiç bulunmaz. Bu nedenle linguistik (dil bilimsel) kullanım, arzu gidermenin rüyaların tipik bir özelliği olduğu gerçeğini biliyor gibidir. Bu arada rüyalar konusundaki deneyimimiz, uyku koşulları tarafından —yani, "gece hayal kurmaları" tarafından— mümkün kılınan değişik bir tür hayal kurma olsaydı, rüya oluşumunun, gece uyarımını nasıl ortadan kaldırdığını ve doyum sağladığını anlamış olurduk, çünkü hayal kurma da doyumla sonuçlanan bir etkinliktir ve gerçekten de sadece işte bu nedenle hayal kurarız.

Ama diğer dil kullanımları da aynı anlamı dile getirir. "Aç tavuk düşünde kendini darı ambarında görür" gibi bilinen atasözleri vardır. Atasözleri, bizden daha ileri gider —çocukların da

altında, hayvanlara gider— ve rüyaların içeriğinin, bir ihtiyacın giderilmesi olduğunu söyler. Konuşma dilindeki deyimler de aynı yönü gösterir: "Rüya kadar güzel," "böyle bir şeyi hayal bile edemem,"[1] "en ateşli rüyalarımda bile hayal etmedim." Bu konuda dilin taraf tuttuğu açık. Çünkü kaygı rüyaları ya da içeriği bunaltıcı olan rüyalar da vardır; ama bunlar dildeki kullanımı etkilemiyor. "Kötü rüyalardan" haberdar olduğu doğrudur, ama arı ve basit bir rüya, bir arzunun tatlı doyuruluşundan başka bir şey değildir. Tavukların boğazlanma rüyaları gördüğünü söyleyen bir atasözü de yok.

Kuşkusuz, rüyaların arzu giderici özelliğinin bu konu üzerinde çalışan yazarların gözünden kaçmış olması düşünülemez. Tersine, sık sık farkedilmiştir; ama bunu evrensel bir özellik olarak görmek ve rüyaların açıklaması için bir köşe taşı yapmak hiçbirisinin aklına gelmemiştir. Bunu yapmalarına neyin engel olduğunu tahmin edebiliriz; ama bu konuya daha sonra döneceğim.

Çocukların rüyaları üzerinde az bir çabayla yaptığımız bu incelemeyle sorunları ne kadar iyi aydınlattığımızı bir düşünün: rüyanın, uykunun bekçisi olma işlevi; birlikte varolan iki amaca —birisi, yani uyuma arzusu sabit kalırken, diğeri, ruhsal bir uyarımı gidermeye çalışır— dayalı rüya kökeni; rüyaların anlamlı ruhsal edimler olduğunun kanıtlanması; iki temel özellikleri —arzu giderme ve yanılsamalı (halusinasyonel) yaşantı. Bütün bunları yaparken de psikanalizle uğraştığımızı neredeyse unutuyorduk. Edim hatalarıyla bağlantısının dışında çalışmamız özel bir iz bırakmamıştı. Psikanalizin önermeleri konusunda hiçbir şey bilmeyen her psikolog çocuk rüyaları için bu açıklamayı verebilirdi. Öyleyse neden bunu yapmadılar?

1 [Bu, "rüyamda bile göremem" olarak da çevrilebilir. İngilizce'de her ikisi için de aynı sözcük kullanılıyor.]

Tek rüya türü çocuk rüyaları olsaydı, sorun çözülmüş, işimiz bitmiş olurdu, hem de rüyayı göreni sorgulamadan ya da bilinçdışını ortaya çıkarmadan veya özgür çağrışıma başvurmadan. İşe bu noktadan devam etmemiz gerektiği açık. Genel geçerliliği olduğu iddia edilen özelliklerin, sadece belli rüyalar için geçerli olduğunu tekrar tekrar gördük. Dolayısıyla sorunumuz, çocuk rüyalarından çıkardığımız genel özelliklerin daha sağlam bir temele sahip olup olmadığı, açık olmayan ve önceki günden kalan bir arzuyla ilişkili olduğu konusunda açık içeriğinde hiçbir işaret bulunmayan rüyalar için de geçerli olup olmadığıdır. Bu son tür rüyaların kapsamlı bir çarpıtmaya uğradığına, dolayısıyla ilk bakışta değerlendirilemeyeceğine inanıyoruz. Bu çarpıtmayı açıklamak için de çocuk rüyalarında kazandığımız kavrayışta ihtiyaç duymadığımız psikanalitik tekniği kullanmamız gerektiğini düşünüyoruz.

Ne olursa olsun, çarpıtılmayan ve çocuk rüyaları gibi arzu giderici oldukları kolayca anlaşılan başka bir rüya grubu vardır. Bunlar, yaşam boyunca zorlayıcı bedensel ihtiyaçların —açlık, susuzluk, seks ihtiyacı— yarattığı rüyalardır, yani, iç bedensel uyarımlara tepki olarak ortaya çıkan arzu giderici eylemlerdir. Örneğin elimde, on dokuz aylık küçük bir kız çocuğunun rüyasına ilişkin bir not var; rüya, üzerinde çocuğun adı yazılı bir mönüden oluşuyor: "*Anna F., kiraz, yabani kiraz, omlet, puding!*" Bu, gerçekte rüyada iki kez beliren meyvenin neden olduğu bir sindirim bozukluğu nedeniyle yemeksiz geçen bir güne tepkiydi. Küçük kızın büyük annesi —ikisinin yaş toplamı yetmiş ediyor— de aynı gün, böbrek rahatsızlığı nedeniyle bütün gün perhiz yapmak zorunda kalmıştı. Aynı gece rüyasında bir yere "davet edildiğini" ve en leziz tatlıların ikram edildiğini görür.

Aç kalmaya zorlanan tutuklular ve yolculuk sırasında yoksunluğa maruz kalan insanlar üzerindeki gözlemlerden, bu

koşullar altında rüyalarında düzenli olarak ihtiyaçlarının giderildiğini gördüklerini öğreniriz. Otto Nordenskjöld (1094, I, 336), Antartika'da kışlarken keşif grubundakiler için şunları yazar: "En derin düşüncelerimizin yönünü, hiçbir zaman bu kadar canlı veya sık olmayan rüyalarımız açıkça gösteriyor. Başka durumlarda ender rüya görenlerimiz bile sabahları, bu hayal dünyasındaki en son yaşantılarımızı konuşurken, anlatacak uzun öyküler buluyor. İçinde bulunduğumuz koşullara uyum sağlamış da olsalar, hepsi de şimdi çok uzak olan dış dünyayı düşünüyor... Yine de rüyalarımızın en sık takıldığı konu yemek ve içki. Geceleri verilen büyük ziyafetlere katılmak gibi özel bir yeteneği olan birisi, sabahleyin rüyasında "bir akşam yemeğine gittiğini" gördüğünü anlatabiliyorsa mutlu oluyordu. Bir başkası tütünden dağlar görürken, bir üçüncüsü yelkenlerini açmış gelen bir gemi görüyordu. Bir başka rüyayı anmaya değer. Postacı, postayı getirir ve neden bu kadar uzun süre beklemek zorunda kaldığını uzun uzun açıklar: yanlış adrese teslim etmiş ve geri almayı bin bir zorlukla ancak başarmıştır. Çok daha imkânsız şeyler gördüğümüze kuşku yok. Ama en çarpıcı olanı, kendim de dahil olmak üzere, anlattığım rüyaların hemen hepsindeki hayal gücü yoksunluğuydu. Bütün rüyaları kaydedebilseydik, bu elbette büyük bir psikolojik bilgi kaynağı olurdu. Uykuyu ne kadar özlediğimizi anlamak kolay, çünkü uyku bize her birimizin bu kadar özlemle arzuladığı her şeyi verecektir." Du Prel'e göre de [1995, 231], "Afrika gezilerinden birisinde susuzluktan ölmek üzere olan Mungo Park, rüyalarında sürekli olarak ülkesinin sulak vadilerini ve otlaklarını görür. Aynı şekilde, Magdeburg kalesinde tutukluyken açlıktan kıvranan Baron Trenck rüyasında, leziz yiyeceklerle çevrili olduğunu görür ve Franklin'in ilk keşif gezisine katılan George Back, ürkütücü yoksunluğun

sonucunda açlıktan ölecek noktaya gelince sürekli olarak rüyasında yemekle bitmeyen yiyecekler görür."

Baharatı biraz fazla kaçan yemekler yiyen ve gece susayan herkes, büyük ihtimalle rüyasında su içtiğini görecektir. Rüya yoluyla güçlü bir yiyecek veya su ihtiyacını gidermek elbette mümkün değildir. Kişi, bu tür bir rüyadan susuzluk hissiyle uyanır ve su içme gereği duyar. Bu durumda rüyanın yarattığı etki pratik açıdan önemsizdir; ama kişiyi uyanıp harekete geçmeye zorlayan uyarıma karşı uykuyu korumaya çalıştığı da açıktır. İhtiyacın daha hafif olması durumunda rüya yoluyla doyum çoğu kez uyarımdan kurtulmaya yeterli olur.

Rüyalar aynı şekilde cinsel uyarımın baskısı altında da doyum yaratır, ancak bu, anılması gereken bazı özgünlükler gösterir. Cinsel içgüdünün, nesnesine açlık ve susuzluktan daha az bağımlı olması tipik bir özelliği olduğu için, boşalma rüyalarındaki doyum, gerçek bir doyum olabilir ve nesnesiyle olan ilişkisindeki bazı zorlukların sonucunda (ki bunlara daha sonra dönmem gerekecek), sık sık, bulanık veya çarpıtılmış bir rüya içeriğiyle de gerçek doyum sağlandığı olur. Boşalma rüyalarının bu özelliği (Otto Rank'ın da [1912a] belirttiği gibi) bu rüyaları, rüya çarpıtmasının incelenmesi için özellikle elverişli kılar. Ayrıca bedensel ihtiyaçlardan kaynaklanan bütün erişkin rüyaları genellikle, doyuma ek olarak, salt ruhsal uyarım kaynaklarından gelen ve anlaşılabilmesi için yorum gerektiren daha başka malzemeler de içerir.

Erişkinlerin, çocuklarınkine benzeyen arzu giderici rüyalarının, sadece anılan zorlayıcı ihtiyaçlara tepki olarak ortaya çıktığı gibi bir iddiam yok. Ağır basan bir ortamın etkisi altında, ruhsal olduğuna kuşku duyulmayan uyarım kaynaklarından bu türden kısa, açık rüyalar görmüştük. Örneğin sabırsızlık rüyaları vardır:

kişi bir önemli yolculuğa, bir tiyatro oyununa, bir konferans vermeye ya da bir ziyarete hazırlanmışsa, rüyasında beklentisini zamanından önce gerçekleştirebilir; olaydan önceki gece rüyasında gideceği yere gittiğini, tiyatroda olduğunu, ziyaret edeceği kişiyle konuştuğunu görebilir. Ya da haklı olarak kolaylık rüyaları diye bilinen rüyalar vardır; daha çok uyumayı arzulayan kişi rüyasında, zaten kalkıp giyindiğini, yüzünü yıkadığını ya da okulda olduğunu görür, oysa gerçekte hâlâ uykudadır ve rüyasında değil, gerçekten kalkması gerekir. Rüyaların oluşumunda düzenli bir rol oynadığını kavradığımız uyuma arzusu bu rüyalarda açığa çıkar ve rüyayı oluşturan temel etken olarak kendini gösterir. Uyuma ihtiyacını diğer önemli bedensel ihtiyaçlarla aynı düzeyde değerlendirmek için yeterince neden vardır.

İşte size, sanatçının, rüyaların ağır basan durumdan nasıl kaynaklandığını anladığını gösteren ve Münih'teki Schack Gallery'de sergilenen bir resmin kopyası. Resim Schwind'e ait ve "Tutuklunun Rüyası"[1] adını taşıyor; böyle bir rüyanın içeriği kaçıştan başka bir şey olamaz. Pencereden kaçması iyi bir buluş, çünkü tutuklunun uykusuna son veren şey, pencereden içeri süzülen bu ışık uyarımıdır. Birbirinin sırtına çıkarak tırmanan cinlerin, pencereye tırmanması halinde tutuklunun ardışık konumlarını temsil ettiği açık ve yanılmıyor ve sanatçıya çok fazla ayrıntı düşüncesi atfetmiyorsam, parmaklıklara ulaşan —yani, tutuklunun yapmak istediği şeyi yapan— cin, onunla aynı özelliklere sahip.

Çocuk rüyalarının ve bunlara benzeyenlerin dışındaki diğer bütün rüyalarda çarpıtma süreci yolumuzu belirsizleştiriyor. Her şeyden önce bunların da düşündüğümüz gibi arzu giderici olup olmadığını söyleyemeyiz; açık içeriklerine bakarak hangi ruhsal

1 [Ön kapak içindeki resme bakın.]

uyarımdan kaynaklandıklarını anlayamayız ve bunların da bu uyarımdan kurtulmaya ya da şu veya bu yolla onunla başa çıkmaya çalıştıklarını kanıtlayamayız. Çocuk rüyalarında bulduklarımızın bütün rüyalar için geçerli olup olmadığı konusunda bir karara varmak için bu rüyaların yorumlanması, yani tercüme edilmesi, çarpıtmanın ortadan kaldırılması, açık içeriğin yerine gizli içeriğin konması gerekir.

9. DERS
RÜYALARDA SANSÜR

BAYANLAR-BAYLAR,— Çocuk rüyaları incelememiz, rüyaların kökenini, temel yapısını ve işlevini öğrenmemizi sağlamıştır. *Rüyalar, yanılsamalı doyum yoluyla, uykuyu bozan (ruhsal) uyarımlardan kurtulmamızı sağlayan şeylerdir*. Ne var ki erişkin rüyalarının ancak belli bir bölümünü —çocuksu tip olarak tanımlananları— açıklayabildik. Diğerlerinde durum nedir henüz söyleyemiyor ve anlayamıyoruz. Yine de önemini küçümsememiz gereken geçici bir bulgu elde ettik. Ne zaman bir rüyayı tam anlaşılır [anlamlı] kılsak, bir arzunun yanılsamalı (halusinasyonlu) bir doyumu olduğu ortaya çıkmıştı. Bu çakışma rastlantı da, konuyla ilgisiz de olamaz.

Çeşitli varsayımlar ve edim hatalarına ilişkin görüşlerimizle benzerlik temelinde bir başka rüya grubunun, içeriği bilinmeyen bir şeyin çarpıtılmış bir ikâmesi olduğunu, yapılacak ilk işin rüyayı bu asıl şeye götürmek olduğunu varsaymıştık. Dolayısıyla şimdi yapmamız gereken, *rüyalardaki bu çarpıtmayı* anlamamızı sağlayacak bir incelemedir.

Bir rüyayı garip ve anlaşılmaz bulmamıza neden olan şey, rüya çarpıtmasıdır. Bu konuda bazı şeyleri bilmek istiyoruz:

birincisi, nereden kaynaklanıyor —dinamikleri—; ikincisi ne yapıyor; üçüncü ve son olarak da bunu nasıl yapıyor. Rüya çarpıtmasının, rüya çalışmasıyla gerçekleştiğini de söyleyebiliriz; buna bağlı olarak rüya çalışmasını tanımlamak ve bununla işleyişini sağlayan güçler arasındaki bağı ortaya çıkarmak istiyoruz.[1]

Şimdi şu rüyaya kulak verin. Rüya, grubumuza ait bir hanım[2] tarafından not edilmiştir ve son derece saygın, eğitimli, kültürlü, yaşlı bir hanıma aittir. Rüya analiz edilmemiştir; rüyayı aktaran, bir psikanalist için rüyanın yorum gerektirmediğini söylüyor. Sahibi de rüyayı yorumlamamış, bunun yerine nasıl yorumlanacağını anlamasına rağmen rüyayı aşağılamıştır; çünkü rüya konusunda şunları söylemiştir: "Gece gündüz, evladı için kaygılanmaktan başka düşüncesi olmayan ellisinde bir kadının gördüğü böylesine iğrenç, aptalca bir rüya!"[3]

İşte savaş dönemindeki "aşk hizmetleriyle" ilgili rüya:[4] *1 Nolu Garnizon Hastanesi'ne giderek kapıdaki nöbetçiye Başhekimle görüşmek istediğini (gerçekte bilmediği birisinin adını telaffuz ederek) söyler, çünkü hastanede gönüllü olarak çalışmayı arzulamaktadır. "Hizmet" kelimesini öyle bir şekilde telaffuz eder ki nöbetçi ilk anda "aşk hizmeti"ni kastettiğini sanır. Yaşlı bir hanım olduğu için de, bir anlık tereddütten sonra içeri bırakır. Ama o Başhekimi bulmak yerine, bir dizi subayın ve askeri doktorun uzun bir masanın başında oturduğu veya ayakta olduğu büyük, loş bir daireye girer. Üst rütbeli bir cerraha*

1 [Rüya çalışması 11. Derste ele alınmıştır.]

2 Frau Dr. von Hug-Hellmuth [1915].

3 [Rüya, 1. Dünya Savaşı dönemine rastlar, oğlu cephede askerdir.]

4 ["*Liebesdienste*" "sevgi uğruna verilen hizmetler," yani "hayır için, karşılıksız yapılan hizmetler" anlamına gelir; ama alçaltıcı bir anlama da gelebilir. (İki dilde de "aşk ve sevgi" için aynı kelime kullanılmaktadır. Ancak rüyanın özgünlüğüne ve Freud'un tırnak içine almasına dayanarak "aşk" diye çevirmeyi uygun gördüm., S.B.)]

yaklaşarak isteğini iletir, subay da birkaç kelimeyle hanımın derdini anlar. Rüyadaki gerçek cümleler şöyledir: "Ben ve Viyana'daki diğer birçok kadın ve genç kız..." Rüyanın bu noktasında konuşma mırıldanmaya dönüşür "birliklerin –ayrım gözetmeksizin subayların ve erlerin– hizmetine hazırız." Hanım, yarı utanmış, yarı mahcup subayların yüz ifadelerinden, herkesin kastettiği şeyi doğru anladığını söyleyebilir. Şöyle devam eder: "Kararımızın şaşırtıcı gözüktüğünün farkındayım, ama bütün samimiyetimizle istiyoruz. Hiç kimse cephedeki askere ölmek isteyip istemediğini sormuyor." Birkaç dakika boyunca ortalık sessizliğe bürünür. Bunun üzerine cerrah kolunu hanımın beline dolar ve şöyle der: "Diyelim ki madam, gerçekten de...(mırıldanma)." Hanım, 'Hepsi aynı' diye düşünerek adamdan uzaklaşır ve şöyle cevap verir: "Aman tanrım! Ben yaşlı bir kadınım ve böyle bir şeye asla razı olmam. Hem, uyulması gereken bir koşul var: yaşa saygı duymak gerek. Yaşlı bir kadın asla ...(anlaşılmaz).... bir oğlanla. Bu korkunç olurdu." "Sizi çok iyi anlıyorum," der subay. Subaylardan bazıları, ki içlerinden birisi gençliğinde ona talip olmuştur, kahkahayla güler. Derken hanım, meselenin halli için, tanıdığı Başhekime gitmek istediğini söyler; ama hayretler içinde, adamın adını hatırlayamadığını farkeder. Ancak cerrah olan subay, nazik ve saygılı bir tavırla ona, bulundukları yerden doğruca üst katlara çıkan çok dar, demir, helezonik merdiveni gösterir. Giderken bir subayın şöyle dediğini duyar: "Bu müthiş bir karar –yaşlı veya genç farketmez, kadın olsun da! Aşk olsun doğrusu!" Hanım, sadece görevini yaptığı duygusuyla, bir türlü sonu gelmeyen bir merdiveni tırmanmaya koyulur.

"Rüya, birkaç hafta içinde, hanımın da belirttiği gibi, bazı önemsiz ve anlamsız değişikliklerle iki kere anlatılmıştır."

Rüya, kesintisiz yapısıyla bir gündüz fantezisine benzer: birkaç kopma var, sorgulanması durumunda içeriğindeki bazı ayrıntılar açıklanabilirdi, ama bilindiği gibi bu yapılmamış. Yine

de bizim açımızdan ilginç ve dikkate değer olan, rüyada birkaç boşluğun olmasıdır (rüya sahibinin hatırlamasındaki boşluklar değil, rüyanın içeriğindeki boşluklar). İçerik, sanki üç noktada tükenmiş gibidir; bu boşlukların olduğu yerlerde konuşmalar anlaşılmaz mırıltılara dönüşmüştür. Analiz yapılmadığı için, rüyanın anlamı konusunda bir şey söylemeye hakkımız yok. Yine de sonuçları dayandırabileceğimiz ipuçları vardır (örneğin "aşk hizmetleri" ifadesinde); ama her şey bir yana, mırıltılardan hemen önceki konuşma bölümleri, boşlukların doldurulmasını gerektiriyor, hem de açık bir şekilde. Boşlukları dolduracak olursak, söz konusu hanımın rüyasında, vatanseverlik görevini yerine getirmek amacıyla askerlerin erotik ihtiyaçlarını giderme hizmetine hazır olduğu anlaşılır. Bunun, yani utanmasız bir libidinal fantezi modelinin pek kabul edilebilirliği olmadığı açıktır; ama bu fantezi rüyada görülmez. Açık rüya içeriğinin, tam da bu arzunun kabul edilmesini gerektirecek noktalarında belirsiz bir mırıldanma, kaybedilen veya bastırılan bir şey vardır.

Bu bölümlerin bastırılmasının nedeninin, işte bu kabul edilemez yapıları olduğunu varsaymamı inandırıcı bulacağınızı umuyorum. Böyle bir olayla paralellik kurabilir miyiz? Şu sıralarda çok aramanız gerekmez. Herhangi bir siyasi gazeteye baktığınız zaman, yer yer çıkarılan yazıların yerini boş bir beyazlığın aldığını görürsünüz. Bunun, basın sansürünün işi olduğunu biliyorsunuz. Bu boş yerler, yüksek sansür makamlarının hoşuna gitmeyen ve bu nedenle atılan yazıların yerleridir; bu da acınacak bir durumdur, çünkü gazetede en çok ilgi çeken yerler de bu boş yerlerdir: "en güzel parçalar!"

Başka durumlarda sansür, bir çalışma tamamlandıktan *sonra* yazı üzerinde çalışmaz. Yazar, sansüre takılabilecek bölümleri tahmin eder ve bu nedenle söz konusu yerleri biraz değiş-

tirir, yaklaşıklıklarla yetinir, gerçekte yazmak istediği şeye uzak göndermeler yapar. Bu durumda yazıda boşluklar olmaz; ama bazı noktalarda görülen dolambaçlı ve bulanık ifadeler, imalar, hangi bölümlerde sansürün dikkate alındığını tahmin etmenizi mümkün kılar.

Bu paralellikle yakın bir ilişki kurabiliriz. Rüyada, sansüre uğrayan bölümlerin, konuşmaların mırıldanma biçiminde ortaya çıkan bölümler olduğu görüşündeyiz. Bu, rüya çarpıtmasında belli bir rol oynayan "*rüya sansürüdür*." Açık rüyadaki boşluklardan rüya sansürü sorumludur. Biraz daha ileri gidip, daha net hatırlanan diğerlerine oranla bir rüya öğesinin özellikle bulanık, tanımsız, kuşkulu olduğu durumlarda da bunu sansürün bir belirtisi olarak değerlendirmemiz gerekir. Ama rüya sansürü ancak ender olarak "aşk hizmetleri" örneğindeki gibi böylesine açık —deyiş yerindeyse bu kadar safça— kendini belli eder. Sansür çoğu kez ikinci bir yöntemle, yani gerçek [asıl] şeyin yerine yumuşatmalar, yakınsamalar ve göndermeler kullanarak çalışır.

Basın sansürü ile rüya sansürünün üçüncü bir çalışma tarzı arasında bir paralellik var mı bilmiyorum, ama bunu, analiz ettiğimiz bir rüya örneğinde gösterebilirim. "1.5 florine üç adet üçüncü sınıf tiyatro bileti" rüyasını hatırlayacaksınız. Gizli rüya düşüncelerinde "çok erken, aşırı aceleci" öğesi ön cephedeydi. Yani: o kadar *erken* evlenmek aptalcaydı —tiyatro biletlerini o kadar *erken* almak da aptalcaydı— görümcesinin elindeki parayla mücevher almak için *acele etmesi* de aptalcaydı. Rüya düşüncelerindeki bu merkezi öğeden hiçbir şey açık rüyada bulunmaz; rüyadaki merkez, "tiyatroya gitme" ve "bilet alma" öğeleridir. Bu vurgu kaymasının [yerdeğiştirmesinin] ve öğelerin bu yeniden düzenlenişinin bir sonucu olarak, açık rüya, gizli rüya düşüncelerinden o kadar farklı bir kılığa girmiştir ki, kimse ilkinin

arkasında ikincinin olduğundan kuşkulanmaz. Bu vurgu yerdeğiştirmesi, rüya çarpıtmasının başlıca gereçlerinden birisidir ve rüyanın, kişinin kendi yaratımı olarak algılamaya yatkın olmadığı tuhaflığına yol açar.

Çıkarma, değiştirme, malzemeyi yeniden gruplandırma: bunlar, rüya sansürünün etkinlikleri ve rüya çarpıtmasının araçlarıdır. Rüya sansürü, incelemekte olduğumuz rüya çarpıtmasının nedenidir ya da nedenlerinden birisidir. Değiştirme ve yeniden düzenlemeyi, tek bir terimle "yer değiştirme" olarak adlandırıyoruz.

Rüya sansürü etkinliklerine ilişkin bu açıklamadan sonra şimdi de dinamiklerini ele alacağız. Umarım terimi antromorfik olarak ele almaz ve "rüya sansürünü," beyindeki bir odada yaşayan ve görevini yapan küçük, dar kafalı bir adam ya da cin gibi düşünmezsiniz; yine umarım, terimi çok fazla "lokalize" ederek beyinde, bu türden bir etki üreten ve zarar görmesi veya kesilip atılması halinde bu etkisi ortadan kalkan bir "beyin sansür merkezi" olduğunu düşünmezsiniz. Şimdilik bu, dinamik bir ilişkiyi anlatmak için kullandığımız bir terimden öte bir şey değil. Ama bu da bu etkinin ne amaçla ve hangi amaçlara [eğilimlere] karşı uygulandığını sormamıza engel değil. Farkında olmasak da, daha önce rüya sansürüyle karşılaştığımızı öğrenmek bizi şaşırtmayacaktır.

Özgür çağrışım tekniğimizi kullanmaya başladığımızda, şaşırtıcı bir keşif yaptığımızı hatırlayacaksınız. Rüya öğesinden yerini aldığı bilinçdışı öğesine ulaşma çabalarımızın bir *direnmeyle* karşılaştığını farketmiştik. Bazen çok güçlü, bazen hafif olan bu direnmenin şiddetinin değişebildiğini söylemiştik. Bu son durumda yorumlamada az sayıda ara bağlantıyı kurmamız yeterlidir; ama direnmenin büyük olduğu durumlarda uzaklaştığımız

rüya öğesi için uzun çağrışım zincirlerinden geçmemiz ve yol üzerinde ortaya çıkan düşüncelere itiraz olarak kendini gösteren bütün zorlukların üstesinden gelmemiz gerekir. Yorumlama sırasında direnme olarak karşılaştığımız şey, rüya çalışmasında rüya sansürü olarak kendini gösterir. Yoruma direnme, rüya sansürünü çalıştırmaktan başka bir şey değildir. Bu ayrıca, sansür gücünün, rüyada çarpıtma yarattıktan sonra ortadan kalkmadığını, tersine sansürün, çarpıtmanın devamını amaçlayan kalıcı bir kurum gibi varlığını sürdürdüğünü gösterir. Ayrıca, tıpkı her bir rüya öğesinin yorumunda direnmenin gücünün değişmesi gibi, sansürün yarattığı çarpıtmanın derecesi de aynı rüyadaki her bir öge için farklılık gösterir. Açık ve gizli rüyayı karşılaştıracak olursak, bazı gizli öğelerin tamamen atıldığını, bazılarının şu veya bu ölçüde değiştirildiğini, bazılarının ise rüyanın açık içeriğine olduğu gibi, hatta vurgulanmış olarak geçtiğini görürüz.

Ama biz sansürün ne amaçla uygulandığını ve hangi amaçlara [eğilimlere] yöneldiğini incelemek istiyoruz. Şimdiye kadar yorumlanan rüyalara bakacak olursak, rüyaların ve belki de insan yaşamının anlaşılması için temel önem taşıyan bu soruyu cevaplamanın kolay olduğunu görürüz. Sansürü uygulayan amaçlar [eğilimler], kişinin uyanık yaşamında kabul ettiği, kendisiyle uyum içinde hissettiği eğilimlerdir. Kendi rüyalarınıza ilişkin doğru yapılan bir yorumu reddettiğiniz takdirde, bunu, yorumu gerekli kılan rüya sansürünün uygulanmasıyla, yani rüya çarpıtmasıyla aynı nedenden ötürü yaptığınızdan emin olabilirsiniz. Elli yaşındaki hanımın rüyasını ele alın. Daha analiz bile etmeden, rüyasının tiksindirici olduğunu düşünmüştür, Dr. von Hug-Hellmuth, kaçınılmaz yorum konusunda bir şeyler söylemiş olsaydı, çok daha iğrenç bulacaktı; rüyasındaki kabul

edilemez bölümlerin yerini mırıldanmanın almasının nedeni de işte bu aşağılamadır.

Rüya sansürünün *yöneldiği* eğilimlerin her şeyden önce bu kurumun kendisi açısından tanımlanması gerekir. Bu durumda söylenecek tek şey, bunların, değişmez olarak ahlaki, estetik ve toplumsal açıdan ayıplanan, kabul edilmeyen bir yapıda —kişinin düşünemediği ya da ancak tiksintiyle düşünebildiği şeyler— olduğunu söylemek yeterlidir. Sansür edilen ve rüyalarda çarpıtılmış olarak dile gelen bu arzular, dizginsiz ve acımasız bencilliğin [egoizmin] en önemli dışavurumudur. Kişinin egosunun her rüyasında ortaya çıktığı ve açık içerikte kendini gizlemeyi çok iyi bilse de baş rolü oynadığı açıktır. Kuşkusuz, rüyalardaki bu "*sacro egoismo*" [kutsal bencillik], uyurken takındığımız tavırla, yani ilgimizi dış dünyanın tamamından çekmemizle ilişkilidir.[1]

Her türlü ahlaki bağdan kurtulan ego, bütün cinsel arzularla, hatta estetik yetiştirilme tarzımızda aşağılanan, ahlaki kısıtlamanın bütün gerekleriyle çelişen arzularla bile kendini barışık hisseder. Haz arzusu —yani "libido" dediğimiz şey— nesnelerini ketlemesiz seçer ve gerçekten de yasak olanları tercih eder: sadece başkalarının karılarını değil, her türlü ensest nesnesini, annesini ve kız kardeşini, babasını ve erkek kardeşini. (Bizim ellilik hanımın rüyası da ensest içeriklidir; libidosunun, oğluna yöneldiği kesin.) İnsan doğasından uzak olduğunu düşündüğümüz şehvetler, rüya yaratacak kadar güçlüdür. Nefret de dizginsiz olarak ortaya çıkar. Uyanık yaşamda kişiye en yakın olan, en çok sevdiği insanlara, ebeveynlerine, kardeşlerine, kocasına, karısına, kendi çocuklarına yönelik intikam arzuları çokça rast-

1 [*Rüyaların Yorumu*'nda V(D) Bölüme 1925 yılında eklenen bir dipnotta Freud, rüyaların tamamen bencilce olduğu şeklindeki bu görüşü sınırlamıştır.]

lanan şeylerdir. Sansür edilen bu arzular başkaldırıyor gibidir; uyanık yaşamda bu arzular yorumlandıktan sonra, hiçbir sansür yeterince ağır gözükmez.

Ama kötü içeriğinden ötürü rüyaya kabahat bulmamanız gerek. Rüyanın, uykunun devamını sağlamak gibi masum, hatta yararlı bir işlevi yerine getirdiğini unutmayın. Bu kötülük rüyaların temel doğasının bir parçası değildir. Haklı arzuların ve zorlayıcı bedensel ihtiyaçların doyumu olarak görülen rüyalar olduğunu hatırlayacaksınız. Bunlarda rüya çarpıtması olmadığı doğrudur; ama egonun ahlaki ve estetik amaçlarına [eğilimlerine] ters düşmeden işlevlerini yerine getirebildikleri için buna gerek de yok. Rüya çarpıtmasının iki etkenle orantılı olduğunu unutmayın. Sansür edilmesi gereken arzu ne kadar kötüyse ya da o andaki sansür gereği [isteği] ne kadar zorlayıcıysa, çarpıtma da o kadar fazla olur. Böylece katı bir yetişme tarzı olan iffet düşkünü bir genç kızın acımasız sansürü, örneğin biz doktorların kabul edilebilir, zararsız libidinal arzular olarak değerlendirdiğimiz, sekiz on yıl sonra kendisinin de böyle göreceği rüya dürtülerini çarpıtacaktır.

Ayrıca, yorumlama çalışmamızın bu sonucundan ötürü içerleme duyabilecek kadar ileri gitmiş de değiliz. Sanırım henüz yeterince anlayamadık; ilk görevimiz bazı çamur atmalara karşı işimizi savunmaktı. Yorumlamada zayıf bir nokta bulmak zor değil. Rüya yorumumuz, kabul ettiğimiz bazı önermelere —genelde rüyaların anlamlı olduğu, bilinçsiz zihinsel süreçlere ilişkin hipnotik uykudan elde edilen sonuçların normal uyku için de geçerli olduğunu varsaymanın yanlış olmayacağı, akla gelen her şeyin belirlendiği önermelerine— dayanmaktadır. Bu önermeler temelinde rüya yorumundan inandırıcı bulgular elde edebildikse, önermelerin geçerli olduğu sonucuna varmakta haklı

olmamız gerekir. Ama ya bu bulgular anlattığım gibi çıksaydı? Bu durumda şunu söylemek isterdik: "Bunlar imkânsız, anlamsız ya da en azından pek mümkün olmayan bulgular; dolayısıyla önermelerde bir şeyler yanlış. Ya rüyalar ruhsal olgular değildir, ya normal durumda bilinçdışı diye bir şey yoktur ya da tekniğimizin bir kusuru var. Önermelerimiz temelinde keşfettiğimizi düşündüğümüz onca çirkinliği kabul etmek yerine böyle düşünmek daha basit ve doyurucu değil mi?"

Evet, gerçekten de öyle! Hem daha basit, hem de daha doyurucu; ama elbette daha doğru değil. Kendimize zaman tanıyalım: yargılamak için konu henüz yeterince olgunlaşmış değil. Her şeyden önce, rüya yorumlarımıza yönelik eleştirinin dozunu daha da artırabiliriz. Elde ettiğimiz bulguların bu kadar nahoş olması, önemli olduğunu kanıtlamaz. Rüyalarını yorumlayarak bu tür arzu giderici amaçlar yüklediğimiz kişilerin bu yorumları geçerli nedenlerle ve inatla reddetmeleri de bir eleştiri olarak ileri sürülebilir. "Bu rüyaya dayanarak," der birisi "beni kız kardeşimin çeyizine, diğer kardeşimin eğitimine harcadığım para için pişmanlık duyduğuma inandırmaya çalışıyorsunuz. Ama bu mümkün değil. Ben sadece kardeşlerim için çalıştım; hayatta, ailenin en büyüğü olarak, rahmetli annemize söz verdiğim gibi onlara karşı görevlerimi yerine getirmekten başka bir düşüncem olmadı." Ya da bir hanım şöyle diyecektir: "Kocamın ölmesini arzuladığımı mı düşünüyorsunuz? Bu saçma, can sıkıcı bir şey! Çok mutlu bir evliliğimiz olması bir yana —ama sen buna inanmazsın— onun ölümü dünyada sahip olduğum her şeyi kaybetmem anlamına gelir." Ya da bir başkası şöyle cevap verir:"Kız kardeşimi arzuladığımı mı söylüyorsunuz? Saçma! O benim için bir anlam ifade etmiyor. Onunla dargınız, yıllardır tek kelime konuşmuşluğumuz bile

yok." Bu kişiler kendilerine yüklediğimiz [atfettiğimiz] niyetleri doğrulama veya inkâr etme yolunu seçmeselerdi bile ciddiye almayabilirdik. Ama yüklediğimiz arzunun tam karşıtını hissettikleri ve yaşamlarına bu karşı arzunun yön verdiğini kanıtlayabildikleri zaman, buna elbette şaşırmamız gerekir. Rüya yorumlaması konusunda yaptığımız onca çalışmayı, bulguları *ad absurdum*'a [saçmalığa] indirgenen bir şey olarak bir köşeye atmanın zamanı gelmedi mi?

Hayır, henüz değil. Eleştirel bir incelemeyle bu güçlü argümanı [savı] bile çökertebiliriz. Ruhsal yaşamda bilinçdışı amaçlar [eğilimler] bulunduğunu kabul edersek, bilinçli yaşamda bunlara karşıt amaçların egemen olduğunu göstermek bir şey kanıtlamaz. Belki de ruhsal yapıda karşıt eğilimler, çelişkiler yan yana varolabilmektedir. Gerçekten de, bir dürtünün ağır basması, karşıtının bilinçsiz olması için gerekli bir koşuldur. Dolayısıyla geriye ortaya konan ilk itirazlar kalır: Rüya yorumundan elde edilen bulgular basit değildir ve son derece nahoştur. İlkine, basit şeyler bulma tutkunuzun, rüya sorunlarından bir tekini bile çözemeyeceğini söyleyerek cevap verebiliriz. Burada karmaşık bir ilişkiler durumu olduğu gerçeğine alışmanız gerek. İkinciye ise bilimsel bir yargıda hoşlanma veya hoşlanmama duygusunu temel almakla hata ettiğinizi söyleyerek cevap verebiliriz. Rüya yorumlamadan elde edilen bulguların size nahoş, hatta utandırıcı ve iğrenç gelmesi neyi değiştirir? Genç bir doktorken, hocam Charcot'un da benzer bir durum için söylediği gibi, "Ça n'empêche pas d'exister."[1] Bu dünyada gerçeği keşfetmek istiyorsak, alçakgönüllü olmamız ve hoşlanma veya hoşlanmama gibi duyguları işe karıştırmamamız gerekir. Bir fizikçi,

1 [Charcot tam olarak şöyle demiştir: "*La théorie, c'est bon, mais ça n'empêche pas d'exister*" ("Teori iyi, ama şeylerin varolmasına engel değil.")]

dünyadaki yaşamın dondurma yoluyla kısa sürede ortadan kalkacağını kanıtlayabilseydi ona da aynı cevabı vermeye cesaret edebilir miydiniz: "Böyle bir şey olamaz, çünkü bu öngörü çok nahoş?" Her halde başka bir fizikçi gelip de öncekinin önermelerinde veya hesaplarında hata yaptığını söyleyinceye kadar sessiz kalırdınız. Hoşunuza gitmeyen bir şeyi reddettiğiniz zaman yaptığınız şey, anlayıp üstesinden gelmek yerine, rüya oluşturma mekanizmalarını *tekrarlamaktır*.

Şimdi belki de sansürlü rüya arzularının nahoş yapısını bir yana bırakmaya söz verecek ve insan yapısında kötülüğün böylesine büyük bir yer tutmasının pek mümkün olmadığını söyleyeceksiniz. Ama kendi deneyimleriniz bu sözleri haklı çıkarıyor mu? Kendi gözünüzde nasıl olduğunuzu tartışmayacağım; ama üstlerinizde ve rakiplerinizde o kadar iyilikseverlik, düşmanlarınızda o kadar şövalyelik ve sosyal çevrenizde o kadar az çekemezlik mi görüyorsunuz ki, insan doğasında bencilce bir kötülüğün olduğu sözlerine karşı çıkmayı bir görev sayıyorsunuz? Ortalama insanın, cinsel yaşamla ilgili her konuda ne kadar kontrolsüz ve güvenilmez olduğunun farkında değil misiniz? Yoksa geceleri rüyamızda gördüğümüz bütün günahların, aşırılıkların gerçek yaşamda uyanık insanlar tarafından işlendiğini veya yapıldığını bilmiyor musunuz? Psikanalizin burada yaptığı tek şey, Plato'nun, sadece hayal etmekle [rüyada görmekle] yetinenlerin iyi, gerçekten yapanlarınsa kötü insanlar olduğu yolundaki eski özdeyişini doğrulamak değil midir?

Hem, bireyleri bırakıp, bugün Avrupa'yı tüketen Büyük Savaşı bir düşünün. Çağdaş dünyaya yayılan acımasızlığın, barbarlığın ve yalanların boyutlarını düşünün. Milyonlarca taraftarın aynı günahı paylaşmaması halinde vicdansız, hırslı, sahtekâr üç beş insanın bunca kötülüğü yapmayı başarabileceğine gerçekten

inanıyor musunuz? Bu koşullar altında, insanlığın ruhsal yapısında kötülüğün olmadığını savunabilir misiniz?[1]

Savaşa ilişkin yargımın tek yanlı olduğunu —savaşın ayrıca insandaki en soylu, en güzel şeyleri, yani kahramanlığı, özveriyi, toplum bilincini de ortaya çıkardığını— söyleyerek karşı çıkacaksınız. Kuşkusuz; ama şimdi de bir şeyi savunduğu için bir başka şeyi inkâr etmekle suçlanan psikanalize sık sık yapılan haksızlığa ortak olmuyor musunuz? Niyetimiz insan doğasındaki soylu çabaları inkâr etmek değil; bunları değerden düşürecek bir şey yapmış da değiliz. Tersine, size sadece rüyalarda sansür edilen kötülük arzularını değil, bunları bastıran ve tanınmaz hale getiren sansürden de söz ediyorum. İnsandaki kötülüğü daha çok vurgulamamızın tek nedeni, başkalarının bunu inkâr ederek insan ruhunu daha iyileştirmek şöyle dursun, daha anlaşılmaz kılmalarıdır. Bu tek yanlı ahlaki değerlendirmeden vazgeçtiğimiz an, insan doğasındaki iyi ile kötü arasındaki ilişki için çok daha doğru bir formül bulacağımıza kuşku yok.

Kısacası, tuhaf da bulsak, rüya yorumundan elde ettiğimiz bulgulardan vazgeçmemiz gerekmiyor. Belki daha sonra başka bir yönden yaklaşarak da anlamanın bir yolunu bulacağız. Şimdilik şununla yetinelim: çarpıtma, egonun kabul edilen amaçları tarafından, uyku sırasında içimizde uyanan ve şu veya bu nedenle kabul edilemez olan arzu giderici dürtülere karşı uygulanan sansürün bir sonucudur. Bunun neden özellikle gece olduğu ve bastırılan bu arzuların nereden geldiği, kuşkusuz araştırmaya değer konulardır.

Ama bu noktada incelemelerimizin bir başka sonucunu yeterince vurgulamayı ihmal etmemiz haksızlık olacaktır. Kişi,

1 [Freud'un insan doğasının yıkıcı yapısına ilişkin en güçlü tartışması *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları* (1930a) adlı kitabının V ve VI. bölümlerinde yer almaktadır.]

onu uykusunda rahatsız eden rüya arzularını bilmez, ancak rüya yorumlama yoluyla öğrenir. Dolayısıyla bunların tartıştığımız anlamda o an için bilinçsiz [bilinçdışı] olarak tanımlanması gerekir. Ama bunların, anlığın da ötesinde bilinçsiz olduğunu düşünmemiz gerek. Birçok örnekte de gördüğümüz gibi, kişi, rüyasının yorumuyla öğrendikten sonra da bunları inkâr eder. Böylece ilk kez "şerefe hıçkırma" dil sürçmesinde karşılaştığımız konumla bir kez daha karşı karşıya geliriz; orada kadeh kaldırmayı öneren kişi ne o anda, ne de başka bir zaman şefine karşı saygısızlık dürtüleri beslemediğini söyleyerek öfkeyle karşı çıkmıştı. Daha o noktada bile bu türden güvencelerin ağırlığı konusunda kuşkuya kapılmış ve bunun yerine, konuşmacının, içindeki bu dürtünün farkında olmadığını varsaymıştık. Bu durum, yoğun çarpıtmaya uğrayan her rüyanın yorumunda tekrarlanır ve dolayısıyla bu konudaki görüşlerimiz üzerindeki etkisinin önemi artar. Artık, kişinin hiç farkında olmadığı, uzun süre farkında olmadığı ya da hiçbir zaman bilmediği ruhsal süreçlerin ve amaçların [eğilimlerin] bulunduğunu varsaymaya hazırız. Bununla birlikte bilinçsiz kavramı da yeni bir anlam kazanır: "o an için" veya "geçicilik" özelliği ortadan kalkar. Bu, sadece "o an için gizli" anlamına değil, *kalıcı* [sürekli] olarak bilinçsiz anlamına da gelebilir. Elbette başka bir yerde bu konuda daha çok şey söylememiz gerekecek.

10. DERS
RÜYALARDA SEMBOLİZM[1]

BAYANLAR VE BAYLAR,— Rüyaları anlamamıza engel olan rüya çarpıtmasının, kabul edilemez bilinçdışı arzu giderici dürtülere karşı uygulanan sansürün bir sonucu olduğunu görmüştük. Rüyalardaki çarpıtmanın tek nedeninin sansür olduğunu elbette iddia etmedik; aslında biraz daha incelediğimizde bu sonucun alınmasında başka etkenlerin de bir rol oynadığını keşfedebiliriz. Bu da rüya sansürü çalışmasa bile rüyaları anlayamayacağımız ve açık rüyanın gizli rüya düşünceleriyle yine özdeş olmayacağı anlamına gelir.

Rüyaların canlı [net] olmasını engelleyen ve rüya çarpıtmasında rol oynayan bu yeni etkeni görmemiz, tekniğimizdeki bir boşluğu farketmemizi sağlamıştır. Analizdeki kişinin, rüyasındaki belli öğelerle ilgili olarak aklına hiçbir şey gelmediği durumlar olduğunu söylemiştim. Bunun, iddia ettiği kadar sık

1 [*Rüyaların Yorumu*'nun VI. Bölümüne 1914'te eklenen E kısmı, rüya sembolizmine ayrılmıştır ve Freud'un, bu bölümün dışında genelde sembolizme ilişkin temel tartışmasına karşılık gelir. Ancak bu dersin, konuya ilişkin yazıları içindeki en önemli yazı olarak değerlendirilmek gibi bir iddiası vardır.]

olmadığı doğrudur; birçok durumda önceden ayırma yoluyla kişiden bir düşünce koparılır. Yine de bir çağrışımın ortaya çıkmadığı ya da çıksa bile beklediğimiz sonucu vermediği durumlar da vardır. Psikanalitik tedavide ortaya çıkması halinde bu durumun, burada değinmeyeceğimiz özel bir anlamı vardır.[1] Ama bu normal insanların veya kendi rüyalarımızın yorumlanmasında da olur. Bu tür durumlarda ne kadar baskı yapılırsa yapılsın işe yaramayacağına inanırsak, sonunda bu istenmeyen olayın belli rüya öğeleriyle ilişkili olarak düzenli ortaya çıktığını keşfeder ve tekniğimizde kural dışı bir başarısızlık olduğunu düşündüğümüz noktada yeni bir genel ilkenin iş başında olduğunu görürüz.

Bu yolla bu "dilsiz" rüya öğelerini kendi kendimize yorumlama, bunları kendi kaynaklarımıza dayanarak tercüme etme eğilimi duyarız. Böylece, ne zaman bu türden bir değiştirme yapsak, rüya için tatminkâr bir anlam bulduğumuzu, oysa bu şekilde müdahale etmekten kaçındığımız sürece rüyanın anlamsız kaldığını ve düşünce zincirinin koptuğunu görürüz. Benzer birçok olayın bir araya gelmesi sonucunda, ürkek bir deneme olarak başlayan şeye gerekli kesinliği kazandırır.

Bütün bunları oldukça şematik bir yoldan ortaya koyuyorum; ama anlatım açısından bu kabul edilebilir bir şeydir; bu yolla konu çarpıtılmış değil, sadece basitleştirilmiş olur.

Bu yolla, tıpkı popüler "rüya tabiri" kitaplarında rüyalardaki *her şeyin* bir karşılığı olması gibi, biz de çeşitli rüya öğeleri için sabit bir tercüme karşılığı elde ederiz. Çağrışım tekniğini kullandığımız zaman rüya öğeleri için yapılan sabit değiştirmelerin hiçbir zaman ortaya çıkmadığını unutmayın.

1 [Burada sorun, uyanan bilinçsiz aktarımın özgür çağrışımı engellemesidir. Bkz. 27. Ders.]

İlk anda bu yorum tekniğinin, özgür çağrışımla yapılan önceki teknikten çok daha belirsiz ve saldırıya açık olduğunu söyleyerek karşı çıkacaksınız. Ama bu kadar değil. Çünkü deneyim sonucu bu sabit tercüme karşılıklarından yeterince topladığımız zaman, aslında rüya yorumunun bu bölümlerini kendi bilgimize dayanarak yürütebilmemiz gerektiğini ve rüyayı görenin çağrışımları olmaksızın da bu öğelerin gerçekten anlaşılabileceğini görürüz. Bu öğelerin anlamını nasıl bilebildiğimiz, bu dersin ikinci yarısında açıklık kazanacak.

Bir rüya öğesiyle tercümesi arasındaki bu türden sabit bir ilişki "sembolik" ilişki, rüya öğesinin kendisi de bilinçdışı rüya düşüncesinin "sembolü" olarak tanımlanır. Daha önce, rüya öğeleriyle bunların arkasındaki "asıl" şeyler arasındaki ilişkileri incelerken, bu türden üç ilişki —parçayla bütün, gönderme [atıf] ve esnek görüntüleme ilişkileri— belirlediğimi hatırlayacaksınız. Orada bir dördüncünün olduğunu söylemiş, ama adını vermemiştim. Bu dördüncü ilişki, şimdi anlattığım sembolik ilişkidir. Bu, çok daha ilginç tartışmalara açıktır; sembolizme ilişkin gözlemlerin ayrıntılı sonuçlarını vermeden önce bu tartışmalara değineceğim.

Rüya teorisi üzerine yazılan bir kitaptaki belki de en ilginç bölüm sembolizmdir. Her şeyden önce, semboller sabit çeviriler olduğu için, eski olduğu kadar popüler rüya yorumları —ki tekniğimiz bundan çok uzaklaşmıştır—idealini de bir ölçüde gerçekleştirir. Semboller, bazı durumlarda sembol konusunda söyleyecek bir şeyi olmayan rüya sahibini sorgulamaksızın bir rüyayı yorumlamamızı mümkün kılar. Genel rüya sembollerine ek olarak rüya sahibinin kişiliğini, yaşadığı koşulları ve rüyadan önceki izlenimlerini bilmemiz halinde, rüyayı dolaysız yorumlayabilecek —deyiş yerindeyse anında tercüme edecek— bir konumda oluruz. Bu

türden bir yetenek rüya yorumcusunun gönlünü okşarken, rüya sahibini de etkiler; bu, rüya sahibini sorgulamak gibi zahmetli bir işle hoş bir tezatlık oluşturur. Ama bunda fazla ileri gitmemek gerek. Sembolizm bilgisine dayalı yorumlar, çağrışım tekniğinin yerini alacak veya onunla rekabet edebilecek bir teknik değildir. Bu sadece çağrışımı destekleyen ve sadece birleştirildiği zaman yararlı sonuçlar veren bir şeydir. Rüya sahibinin ruhsal durumunu bilmeye gelince, analiz etmeniz gereken tek rüyaların çok iyi tanıdığınız insanların rüyaları olmadığını, kural olarak, rüyayı başlatan etkenler olan önceki günün olaylarını bilmediğinizi, ama analiz ettiğiniz kişinin çağrışımlarının, ruhsal durum dediğimiz şey konusunda size bilgi vereceğini aklınızdan çıkarmayın.

Ayrıca, daha sonra değineceğimiz bazı varsayımlar açısından en şiddetli direnmelerin, rüyalarla bilinçdışı arasındaki sembolik ilişkinin varlığına gösterilmesi özellikle dikkate değer. Psikanalizi benimseyen sağduyulu, ünlü kişiler bile bu noktada desteklerini çekmiştir. Her şeyden önce sembolizmin sadece rüyalara özgü olmaması ve ikincisi, şaşırtıcı birçok keşif yapmış olmasına rağmen, rüya sembolizminin psikanalizin bir keşfi olmaması açısından bu tavır çok daha ilginç bir hal alır. Başlangıcını çağdaş döneme çekmemiz gerekirse, rüya sembolizmini keşfeden kişi olarak felsefeci K. A. Scherner'i (1861) göstermek gerek. Psikanaliz, Scherner'in bulgularını doğrulamış, ancak bu bulgularda maddi değişiklikler yapmıştır.

Bu noktada rüya sembolizminin doğası konusunda bir şeyler söylememi ve örnek vermemi isteyeceksiniz. Bildiklerimi memnuniyetle anlatacağım, ama bu konudaki kavrayışımızın arzuladığımız kadar derin olmadığını da itiraf etmem gerek.

Bu sembolik ilişkinin özü kıyaslamadır, ama *herhangi* tür bir kıyaslama değil. Öyle gözüküyor ki, kıyaslamaya belli sınırlar

konmuştur, ama bu sınırların ne olduğunu söylemek zordur. Bir nesneyle veya süreçle karşılaştırabildiğimiz her şey rüyalarda bu nesne veya sürecin sembolü olarak ortaya çıkmaz. Öte yandan rüya, gizli rüya düşüncelerindeki her olası öğeyi değil, sadece bazılarını sembolize eder. Dolayısıyla burada her iki yönde de kısıtlama söz konusudur. Bu noktada bir sembol kavramına çok kesin sınırlar konamayacağını da kabul etmek gerek: bu, değiştirme veya temsil gibi tanımlara, hatta gönderme [atıf] tanımına yaklaşır. Ama varsayılan karşılaştırmanın *tertium comparationis*'ini, yani ortak öğesini nerede arayacağımızı sormamızı gerektiren semboller de vardır. Bu ortak öğeyi sonradan düşünerek bulabileceğimiz gibi, tamamen gizli de kalabilir. Dahası, bir sembolün bir karşılaştırma olması halinde, çağrışımın bunu ortaya çıkarmaması, rüya sahibinin bunu bilmemesi ama bilmeden bundan yararlanması, bunun da ötesinde dikkati buna çekildikten sonra bile bu karşılaştırmayı kabul etmek istememesi oldukça ilginçtir. Sembolik ilişkinin, daha sonra bazı göstergelerini bulabilsek de temelini henüz yeterli netlikle kavrayamadığımız özel bir tür karşılaştırma olduğunu anlıyorsunuz.

Rüyalarda sembolik temsil kazanan şeyler çok fazla değildir: bir bütün olarak insan bedeni, ebeveynler, çocuklar, kardeşler, doğum, ölüm, çıplaklık ve birkaç şey daha. Bir bütün olarak insan bedeninin tipik —yani düzenli— bir temsili [sembolü] *evdir*, ki Scherner de bunu görmüş, hatta bu sembole gerçekte sahip olmadığı aşkın bir önem kazandırmak istemiştir. Kişi rüyasında bir evin duvarlarına tırmandığını, bir an bundan zevk aldığını, bir başka an korktuğunu görebilir. Düzgün duvarları olan evler erkektir, kişinin tutunabileceği çıkıntıları ve balkonları olan evler kadındır. Ebeveynler rüyalarda İmparator ve İmparatoriçe, *Kral* ve *Kraliçe* ya da başka soylu kişilerle temsil edilir; dolayısıyla

rüyalar ebeveynlere karşı önemli ölçüde sevgi ve saygı sergilemektedir. Rüyada çocuklar ve kardeşler daha az değer görür: *küçük hayvanlar* veya *haşere* olarak sembolize edilir. Doğum hemen her zaman *suyla* ilişkili bir şeyle temsil edilir: Kişi suya düşer, veya sudan çıkar, birini sudan kurtarır veya kendisi kurtarılır, yani aradaki ilişki anne ile çocuk arasındaki ilişkidir. Ölüm *ayrılıkla*, bir *tren yolculuğuyla*, ölmüş olmak bazı bulanık ve deyiş yerindeyse ürkek ipuçlarıyla, çıplaklık *elbiselerle* ve üniformalarla temsil edilir. Burada sembolik ve göndermeyle [atıfla] temsil arasındaki sınırın ne kadar belirsiz olduğunu görüyorsunuz.

Bu az sayıda sembole kıyasla, nesnelerin ve konuların olağanüstü zenginlikte bir sembolizmle temsil edildiği bir başka alanın bulunması ilginç bir gerçek. Bu alan, cinsel yaşam alanıdır: örgenler, cinsel süreçler, cinsel birleşme. Rüyalardaki sembollerin büyük çoğunluğu cinsel sembollerdir. Burada garip bir orantısızlık ortaya çıkar. Değindiğim konular sayıca azdır, ama bunlara karşılık gelen semboller son derece fazladır, öyle ki bu şeylerden her birisi, birbirine neredeyse eşdeğer olan birçok sembolle dile getirilebilir. Bunlar yorumlandığı zaman sonuç genel bir itiraza yol açar. Çünkü rüyadaki temsillerin [sembollerin] çokluğunun tersine yorumlar çok monotondur ve bu da duyan herkesin canını sıkar; ama bu konuda yapacak bir şey var mı?

Bu derslerde cinsel yaşam konusundan ilk kez söz ettiğim için, konuyu ele alış tarzım konusunda bir şeyler söylemem gerek. Psikanaliz, gizlemelerle ve ipuçlarıyla zaman kaybetmez, bu önemli konuyu ele almaktan utanmaz, herkesi ve her şeyi doğru adıyla çağırmayı daha uygun bulur ve rahatsız edici türden ilgisiz düşüncelerden uzak kalmanın en iyi yolunun bu olduğuna inanır. Bu konferansların her iki cinsten karma bir topluluk

önünde verilmesi bir şeyi değiştirmez. *In usum Delphini*[1] bir bilim olamayacağı gibi, okul çağı kızlar için de bir bilim olamaz; aranızdaki hanımlar, bu konferans salonuna gelmekle, erkeklerle eşit muamele görmeyi arzuladıklarını dile getirmiş oldular.

Konuya dönecek olursak, erkeklik örgenleri rüyalarda, kıyaslamadaki ortak öğenin çok belirgin olduğu çeşitli yollardan sembolik olarak temsil edilir. Her şeyden önce bir bütün olarak erkeklik örgenleri için 3 sayısı sembolik bir anlam taşır. Cinsel örgenlerden her iki cins için de daha ilginç bileşen olan erkek organı rüyalarda her şeyden önce biçimsel olarak benzeyen şeylerle —*sopa, şemsiye, direk, ağaç*, vb. gibi uzun ve yukarı kalkık şeyle— ayrıca bedene girme ve yaralama gibi ortak bir özelliğe sahip nesnelerle —her türden keskin, kesici *silah, b*ıçak, kama, kılıç, mızrak gibi aletlerin yanı sıra *tüfek, tabanca* gibi ateşli silahlar (biçimleri itibarıyla özellikle uygundur)— temsil edilir. Kızların kaygı rüyalarında elinde bir bıçak veya ateşli silah bulunan bir erkek tarafından takip edilmek önemli bir rol oynar. Bu belki de en yaygın rüya sembolizmi örneğidir; bunu kolayca tercüme edebilirsiniz. Rüyada erkek organının yerini, *musluklar, sulama gereçleri* ya da çeşmeler gibi su akıtan şeylerin, veya körüklü lamba, sürgülü kalem gibi uzama yeteneğine sahip nesnelerin almasını anlamak zor da değildir. Organın açık bir başka özelliğinden ötürü, *kalem, kalem tutacağı, çivi, çekiç* ve benzeri *aletler* de bu organı temsil eder.

Erkeklik organının, dikilme olgusu, yani yerçekimi yasalarına başkaldırarak yukarı dikilmesini sağlayan ilginç özelliği, sembolik olarak *balonlarla, uçan makinelerle* ve *zeplin, uçak* gibi taşıtlarla temsil edilmesini sağlar. Ama rüyalar dikilmeyi çok daha anlamlı başka bir yoldan da sembolize edebilir. Rüyalar, cinsel organı

1 [Pürüzleri giderilmiş, ayıpları örtülmüş.]

rüya sahibinin tümel kişiliğinin özü olarak sembolize ederek kişinin kendisinin de *uçmasını* sağlayabilir. Çok iyi bilinen ve çoğu kez hoş bir deneyim olarak yaşanan uçma rüyalarının genel cinsel uyarım rüyaları ya da dikilme rüyaları olarak yorumlanmasını ciddiye almayın. Psikanaliz öğrencileri arasından Paul Federn [1914] bu yorumu kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ortaya koymuştur; ama aynı sonuç, ciddiyetiyle çokça övgü kazanan, psikanalizden çok uzak olan ve bu konuda belki de hiçbir şey bilmeyen Mourly Vold'un [1910-12, 2, 791], daha önce sözünü ettiğim kol ve bacak konumlarını yapay olarak ayarlayarak yürüttüğü rüya deneylerinde de elde edilmiştir. Kadınların da erkekler gibi uçma rüyası görebildiğini söyleyerek itiraz etmeyin. Bunun yerine rüyalarımızın arzuların doyumunu amaçladığını ve kadınlarda bilinçli veya bilinçsiz erkek olma arzusunun sıkça rastlanan bir olgu olduğunu hatırlayın. Anatomi bilgisi olan birisi, kadınların bu arzuyu erkeklerle aynı duyumlar yoluyla farkettiği gerçeğine şaşırmayacaktır. Kadınların cinsel yapılarında erkeğinkine benzer küçük bir organ vardır; klitoris dediğimiz bu küçük organ, aslında çocuklukta ve cinsel birleşmeden önceki yıllarda erkekteki büyük organla aynı rolü oynar.[1]

Erkek cinsel sembolleri arasında, bazı *sürüngenlerin ve balıkların*, her şeyden önce de ünlü *yılan* sembolünün anlaşılması biraz daha zordur. Şapkanın, pardösünün veya paltonun neden aynı şekilde kullanıldığını tahmin etmek zordur; ama sembolik anlamı çok açıktır. Son olarak, erkek üyelerinin bir başka üyeyle, ayak veya elle yer değiştirmesinin sembolik olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini sorabiliriz. Sanırım kadınlar durumunda bunlara karşılık gelen şeyler ve bağlam bizi buna zorluyor.

1 [Bu, 20. Dersin sonunda daha ayrıntılı ele alınmıştır.]

Kadın örgenleri ise sembolik olarak, içine alma özelliği olan her türlü nesneyle temsil edilir: örneğin çukurlar, boşluklar, oyuklar, kap kacak, şişe, kutu, çanta, sandık, cep, vb. *Gemiler* de bu gruba girer. Bazı semboller, dişilik organından çok uterusla ilişkilidir: *dolap, soba*, özellikle de *oda*. Burada oda sembolizmi, ev sembolizmiyle ilişkilidir. *Kapılar ve geçitler*, örgensel girişlerin sembolüdür. Malzemeler de kadın sembolüdür: *tahta, kâğıt* ve bunlardan yapılan *masa* ve *kitap* gibi nesneler. Hayvanlar arasında en azından *midye* ve *salyangoz* gibi hayvanların dişilik sembolü olduğuna kuşku yok; vücudun organları arasında *ağız* (örgensel girişin yerine); binalar arasında *kiliseler* de örnek gösterilebilir. Görüldüğü üzere her sembol aynı ölçüde anlaşılır değildir.

Göğüslerin de örgenlerle birlikte sayılması gerekir; kadın vücudunun büyük bölgeleri gibi bunlar da *elma* ve şeftaliyle ve genelde *meyveyle* temsil edilir. Her iki cinste de etek kılları çalılık veya koruluk sembolleriyle temsil edilir. Kadının örgensel bölgelerinin karmaşık topografisi, bunların sık sık kayalıklar, çalılıklar ve su bulunan *manzaralar* olarak temsil edilmesini,[1] buna karşılık erkek cinsel organlarının zorlayıcı yapısı, tanımlanması zor her türden karmaşık makinenin erkeklik organı için sembol olarak iş görmesini anlaşılır kılar.

Anmaya değer bir başka dişilik örgeni sembolü de mücevher kutusudur. Mücevherler ve hazine, uyanık yaşamda olduğu kadar rüyalarda da sevilen birisini anlatmak için kullanılır. Tatlılar sık sık cinsel zevki temsil eder. Kişinin kendi örgenlerinden aldığı doyum, *piyano çalmak* da dahil olmak üzere her türlü *oyunla* [çalmayla] temsil edilir. *Kaymak* ve *dal koparmak*, mastürbasyonun tartışmasız sembolleridir. *Bir dişin düşmesi veya*

1 [İçinde bolca manzara sembolizmi bulunan bir rüya 12. Dersin ortalarında verilmiştir.]

çekilmesi özellikle anlamlı bir rüya sembolüdür. İlk anlamının, iğdiş edilme ve mastürbasyondan ötürü cezalandırılma olduğuna kuşku yok. Cinsel birleşme için, şu ana dek söylenenler temelinde beklenenden daha az özel sembolle karşılaştık. Bunlar arasında *dans, ata binme* ve *tırmanma* gibi ritmik etkinlikleri olduğu kadar, *ezilme* gibi deneyimleri, ayrıca bazı *el işlerini* ve elbette *silahlı tehdidi* saymamız gerek.

Bu sembollerin kullanılmasının veya tercümesinin çok basit olduğunu düşünmeyin. Bunların akışı içinde beklentimizin tersine her türlü şey olur. Örneğin bu sembolik temsillerde cinsler arasındaki farkların çoğu durumda açıkça gözlenmemesi insana inanılmaz gelir. Bazı semboller, erkek veya kadın oluşuna bakılmaksızın genelde cinsel organları temsil eder: örneğin *küçük* bir çocuk, *küçük* bir oğul ya da küçük bir kız.[1] Ya da ağır basan ölçüde erkek sembolü olan bir şey kadın örgenleri için kullanılabilir; ve bunun tersi de olabilir. İnsanlardaki cinsel düşüncelerin gelişmesi üzerinde bazı iç gözlemler elde edinceye kadar bunu anlayamayız. Bazı durumlarda sembollerdeki ikilik sadece görünüşte olabilir; ancak *silahlar, cep* ve *sandık* gibi en belirgin semboller bu çift cinsiyetli kullanıma girmez.

Şimdi de, temsil edilen şeyden değil, sembolden yola çıkarak, cinsel sembollerin en çok alındığı alanlara bir göz atacağım ve karşılaştırmadaki ortak öğesi anlaşılmayan sembollere özel gönderme yaparak birkaç şey daha ekleyeceğim. Şapka (belki de genelde başa örtülen şeyler) bu türden bulanık bir semboldür ve kural olarak erkeği sembolize eder, ama kadın anlamına da gelebilir. Aynı şekilde *palto* veya *manto* da erkek anlamına gelir, ama her zaman örgensel bir göndermeyle değil; bunun nedenini

1 [Yani, bu üçünden herhangi birisi, rüyada erkek veya kadın örgenlerini sembolize edebilir.]

sormak size kalmış.[1] Aşağı doğru sarkan ve kadınlar tarafından giyilmeyen boyun bağları kesinlikle erkek sembolüdür. Genel olarak *iç çamaşırları* ve çarşaflar kadındır. Daha önce dediğimiz gibi *giysiler* ve üniformalar, çıplaklığı veya bedensel şekilleri sembolize eder. *Ayakkabı* ve *terlikler* kadın örgenleridir. *Masa* ve *ahşap malzemenin*, şaşırtıcı olsa da kadın sembolleri olduğunu söylemiştik. *Merdivenler* ve *basamaklar*, daha doğrusu bunlarda yürümek, cinsel birleşmenin açık sembolleridir. Düşününce, buradaki ortak öğenin yukarı tırmanmanın ritmi, belki de yukarı çıktıkça artan heyecan ve nefessiz kalma olduğunu görürüz.

Daha önce *manzaraların* kadın örgenlerini temsil ettiğini söylemiştik. *Tepeler ve kayalıklar* erkek organı sembolüdür. *Bahçe*, ortak bir kadın örgeni sembolüdür. *Meyveler* çocuklara değil, göğüslere karşılık gelir. *Vahşi hayvanlar*, uyarılmış bir cinsel durumdaki insanlar, ayrıca kötü içgüdüler veya tutkular anlamına gelir. Çiçek açma ve çiçekler kadın örgenlerini ya da özellikle bekareti gösterir. Çiçeklerin, aslında bitkilerin cinsel organı olduğunu unutmayın.

Odaların sembol olduğunu görmüştük. Bu biraz daha ileri gidebilir: pencereler ve kapılar, odalara giriş çıkışlar, vücuttaki girişleri temsil eder. Odanın *açık* mı *kapalı* mı olduğu sorusu bu sembolizme uyar; açan *anahtar* ise kesinlikle bir erkek sembolüdür.

Rüyalardaki sembolizm için kullanılan malzeme işte bu. Tam olmadığı ve daha da genişletilip derinleştirilebileceği açıktır. Ama bunun, size gereğinden fazla gözüktüğünü, hatta sizi sıktığını sanıyorum. "Gerçekten de cinsel semboller ormanında

1 [Freud başka bir yerde bunun açıklamasının Almanca *mann* (erkek, adam) ile *mantel* (palto veya manto) arasındaki sözel benzerlik olabileceğini söylüyor. Bu sembol ayrıca *Yeni Giriş Dersleri*'nin 29. Bölümünde ele alınmıştır (1933a).]

mı yaşıyorum?" diye sorabilirsiniz. "Çevremdeki bütün nesneler, üzerimdeki bütün giysiler, elime aldığım her şey, birer cinsel sembolden başka bir şey değil mi?" Şaşkın sorular sormak için elbette yeterli neden var ve bu soru karşısında, rüya sahibinin bile bize yeterli bilgiyi vermediği, hatta hiç bilgi vermediği bu rüya sembollerinin anlamını nasıl çözdüğümüzü inceleyebiliriz.

Cevap olarak çok farklı kaynaklardan öğrendiğimizi söyleyebilirim: masallardan, mitlerden, nüktelerden, fıkralardan, folklordan (yani, popüler geleneklerden, özdeyişlerden ve şarkılardan) ve dilin şiirsel ve argo kullanımlarından. Bu alanların hepsinde de aynı sembolizmle karşılaşırız; bazılarını ise ayrıca eğitime ihtiyaç duymadan anlarız. Bu kaynakların ayrıntılarına inecek olursak, rüya sembolizmiyle o kadar çok paralellik buluruz ki yorumlarımıza inanmazlık edemeyiz.

Daha önce de değindiğimiz gibi Scherner'e göre insan bedeni rüyalarda sık sık ev sembolüyle temsil edilir. Bu temsili biraz daha ileri taşıyarak, pencere ve kapıların vücuttaki açılışlara [deliklere] karşılık geldiğini ve dış cephelerin düzgün veya balkonlu veya çıkıntılı olduğunu gördük. Aynı sembolizm dilimizde de var: Bir tanıdığı selamlarken "*altes Haus*" [kelimesi kelimesine "eski ev"] deriz, birisini "*eins auf dachl*" ["öldürürüz," kelimesi kelimesine "çatısına vururuz"] ya da bir başkasının "deli gibi" [Kelimesi kelimesine "üst katta"] olduğunu söyleriz.[1] Anatomide vücuttaki delikler "*Leibespforten*" olarak adlandırılır [kelimesi kelimesine "vücudun kapıları"].

1 [İlkinin karşılığını bulamadım, ancak eski argoda "problem, dert" anlamına geliyor. Son iki karşılığı ancak tarihsel argo sözlüklerinde bulabildim. Bunlar bugün artık kullanılmayan argolar. Her üçünün de hem Almanca hem de İngilizce'de aynı "ev" sembolizmiyle aynı argo anlama gelmesi ilginçtir. Türkçe'de buna karşılık gelecek (ev sembolizmi içeren) argo deyimler bildiğim kadarıyla yok.]

İlk bakışta, ebeveynlerin rüyalarda bir kraliyet çifti olarak temsil edilmesi şaşırtıcı gelir. Ama masallarda buna bir paralellik vardır. "Bir zamanlar bir Kral ile bir Kraliçe varmış" diye başlayan birçok masalın, gerçekte sadece bir zamanlar bir anne ile bir baba varmış anlamına geldiğini farketmeye başladık. Ailede çocuklara genellikle "prens" diye takılırız, en büyüklerine ise "veliaht" deriz. Kralın kendisi de kendini ülkesinin babası olarak adlandırır. Küçük çocuklardan, şaka yollu"*Würmer*" ["solucan"] olarak, sempati duyduklarımızdan ise "*der arme Wurm*" ["zavallı solucan"] olarak söz ederiz.

Gelin ev sembolizmine geri dönelim. Bir rüyada evdeki çıkıntılardan tutunmak amacıyla yararlandığımız zaman, çok gelişmiş göğüsler için yaygın bir argo deyimini hatırlayabiliriz: "Tutunacak şeyleri var."[1] Bunun için popüler başka bir deyiş daha var: "Evinin önünde bolca odun var"; bu da odunu kadının, analığın sembolü olarak yorumlamamızı doğrular gibidir.

Odunun nasıl olup da analığı ve kadınlığı temsil ettiğini anlamak zordur. Ama burada karşılaştırmalı filoloji [dilbilim] bize yardımcı olabilir. Almanca "*Holz*" kelimesi, Yunanca "madde, hammadde" anlamına gelen "ὑλη" [hulé] ile aynı kökten geliyor gibidir. Bu da bir maddenin genel adının sonunda özel bir madde için kullanılmaya başlaması gibi oldukça yaygın bir olaya örnek teşkil etmektedir. Atlantik'te "Maderia" diye bir ada vardır. Portekizliler adayı keşfedince bu adı vermişler, çünkü o dönemde ada ağaçlarla kaplıymış. Portekizce'de "*maderia*" "ağaç" [odun] anlamına gelir. Ne var ki "*maderia*"nın, Latince genelde "madde, malzeme" anlamına gelen "*materia*" kelimesinin biraz değiştirilmiş hali olduğunu farkedeceksiniz. Ama "*materia*" da

1 [Türkçe'de de balkon, argoda "göğüs" anlamında kullanılır]

zaten "*mater*"den[1], yani "*mother*"den [anne] türetilmiştir: bir şeyin yapıldığı madde, deyiş yerindeyse o şeyin anası. Dolayısıyla şeylere ilişkin bu eskiçağ görüşü, odunun "kadın" veya "anne" sembolü olarak kullanılması suretiyle devam etmektedir.

Doğum rüyalarda düzenli olarak suyla ilgili olarak dile getirilir: kişi suya düşer veya sudan çıkar, yani doğurur veya doğar. Bu sembolün, iki açıdan evrimsel gerçeğe uyduğunu unutmayalım. İnsanın ataları da dahil olmak üzere bütün kara hayvanlarının su canlılarından evrimleşmesinin yanı sıra (ki bu, iki gerçekten en uzak olanıdır), her memeli, her insan varlığı, varoluşunun ilk evresini suda, yani ana rahmindeki amniyotik sıvıda embriyo olarak geçirir ve doğduğu zaman bu sudan çıkar. Rüyayı görenin bunu bildiğini söylemiyorum; ama bilmesi gerekmediğini savunuyorum. Çocukluğundan anlatılanlardan bilebileceği bir şey daha vardır; ama ben, bu bilginin sembolün oluşumuna hiçbir katkısı olmadığını iddia ediyorum. Çocukluğunda ona bebekleri leyleklerin getirdiği söylenir. Ama leylek nereden alır? Havuzdan veya nehirden: yine sudan. Hastalarımdan birisine bu anlatıldıktan sonra (o zamanlar küçük bir Kont'tur) bütün gün ortadan kaybolur. Sonunda şatonun havuzunun kenarına yüzüstü uzanmış, suyun dibindeki bebekleri görmeye çalışırken bulunmuş.

Kahramanların doğuşuna ilişkin mitlerde —Otto Rank bu konuda karşılaştırmalı bir çalışma yapmıştır [1909], en eskileri ise Agade'li Kral Sargon'dur (M.Ö. 2800 dolaylarında)— suya maruz kalmak ve sudan kurtulmak belirgin bir rol oynar. Rank, rüyalarda görülene benzer bir şekilde, bunların da doğumu temsil ettiğini kavramıştır. Kişi rüyasında birini sudan kurtardığını görürse bu, kendini kendi annesi yaptığı veya kısaca *bir* anne

1 ["*Mater*" kelimesi de Latince'ye Arapça'dan geçmiştir. (S.B.)]

olduğu anlamına gelir. Mitlerde bir bebeği sudan kurtaran birisi, bebeğin gerçek annesi olduğunu kabul eder. Bu konuda iyi bilinen bir anekdot vardır: zeki bir Yahudi oğlana, Musa'nın annesinin kim olduğu söylenir. "Prenses," der tereddütsüz. "Hayır," derler "o sadece onu sudan çıkardı." Buna karşılık oğlan, "*o* öyle diyor" diyerek, mitin doğru yorumunu bulduğunu kanıtlar.[1]

Rüyalarda gitmek [yolculuk] ölmek anlamına gelir. Burada da günlük dilde, bir çocuk özlediği ölmüş birisini sorduğu zaman, genel olarak yolculuğa çıktığı söylenir. Rüya sembolünün bu kaçamak cevaptan türetildiği inancına bir kere daha karşı çıkmak isterim. Dramatist, ölümden sonraki hayattan "sınırından hiçbir *yolcunun* dönmediği keşfedilmemiş ülke" olarak söz ederken aynı sembolik bağlantıyı kullanıyor.[2] Gündelik yaşamda bile ölümden "son yolculuk" olarak söz edilir. Eski çağ törenleri konusunda bilgi sahibi olan herkes, örneğin Eski Mısır dininde olduğu gibi, ölüler ülkesine yolculuk düşüncesinin ne kadar ciddiye alındığını bilir. Bir Baedeker gibi, yolculuk sırasında yanına alması için mumyanın yanına konan Ölü Kitabı'nın birçok nüshası günümüze kadar gelmiştir. O günden bu yana defin yerleri oturma alanlarından ayrılmıştır, böylece ölen kişinin son yolculuğu bir gerçeklik olmuştur.

Aynı şey örgensel sembolizmin sadece rüyalarda gözlendiği düşüncesi için de geçerlidir. Her biriniz şu veya bu dönemde bir kadın hakkında pek nazik olmayan bir ifadeyle ve cinsel bir

1 [Freud bu "mitin doğru yorumunu," tamamlanmış son çalışması olan Musa ve Tektanrıcılık'ın temeli olarak kullanır (1939a).]

2 [Shakespeare, Hamlet, Perde III, Sahne I. —Yolculukla ölüm arasındaki sembolik ilişkiye belki de en güzel edebi örnek, Yahya Kemal'in karısı için yazdığı "Sessiz Gemi" şiiridir, S.B.—]

sembol kullandığınızın belki de farkında olmadan "alte Schachte!" [kelimesi kelimesine "yaşlı kutu"] demişsinizdir. Yeni Ahit'te kadından "the weaker vessel" [kelimesi kelimesine "narin kap ya da gemi"] olarak söz edildiğini görürüz. Şiire yakın bir tarzda yazılan İbrani yazıtları, her zaman doğru anlaşılmayan ve tefsiri (örneğin Süleyman'ın Türküsünde olduğu gibi) yanlış anlamalara yol açan cinsel açıdan sembolik ifadelerle doludur. Sonraki İbrani edebiyatında bir kadının, kapısı cinsel organına karşılık gelen bir evle temsil edildiğine sıkça rastlarız. Örneğin bekâretin kaybedildiği durumlarda erkek, "kapıyı açık bulduğundan" yakınır. Bu yazılarda masa da kadın sembolü olarak kullanılır. Kadın kocası için şöyle der: "Onun için sofra [masa] kurdum ama ters çevirdi." Sakat çocukların, erkeğin "masayı ters çevirmesinden" olduğu söylenir.[1] Bu örnekleri, Brünn'den Dr. L. Levy'nin bir makalesinden aldım [1914].

"*Schiff*" [gemi] kelimesinin başlangıçta çanak çömlek taşıyan bir geminin adı olduğunu ve bunun da "*Schaff*" ["tekne" anlamına gelen bir diyalekt] ile aynı kelime olduğunu söyleyen kökenbilimciler, gemilerin de rüyalarda kadına karşılık gelmesini doğrular. Corinth'li Periander ve karısı Melissa'ya ilişkin Yunan masalı, sobanın [fırının] kadını ve rahmi sembolize ettiğini doğrular. Herodotus'a göre zalim Periander, tutkuyla sevdiği, ama kıskançlık yüzünden öldürdüğü karısından haber almak için onun ruhunu çağırır. Ölü kadın, onun (Periander'in) "*ekmeğini soğuk fırına sürdüğünü*" söyleyerek kimliğini kanıtlar; bu,

1 [Bu da çevirmekte zorlandığım argolardan birisi. Her iki dilde de masanın argoda "kadın" anlamına geldiği açık. Örneğin yatağa gitmeye kadar sabredemeyen erkeğe argoda "masa ucu erkeği" deniyor. "Masayı çevirmek," argoda "avantaja geçmek, durumu lehine çevirmek, vb." anlamına gelse de buradaki anlamı "anal ilişki veya köpek pozisyonu" olabilir, ancak çeviri tarihinde birini veya diğerini doğrulayacak bir kaynak bulamadım.]

başka hiç kimsenin bilemeyeceği bir olayı anlatan örtülü bir ifadedir. F. S. Krauss tarafından derlenen ve paha biçilmez bir cinsel antropoloji kaynağı olan periyodik *Anthropophyteia*'dan, Almanya'nın belli bir bölgesinde çocuk doğuran kadından "fırını yıkıldı" diye söz edildiğini öğreniriz. Ateş ve ateşle ilgili her şey cinsel sembolizmle yakından iç içe geçmiştir. Alev her zaman için erkek örgeniyken, ocak, bunun kadındaki karşılığıdır.

Rüyalarda manzaraların sık sık kadın örgenlerini temsil etmesi sizi şaşırtıyorsa, mitolojiden, eski çağ insanlarının düşüncelerinde ve kültlerinde *Toprak Ana*'nın oynadığı rolü ve bu sembolizmin tarıma ilişkin düşüncelerini nasıl belirlediğini öğrenebilirsiniz. Rüyalarda odanın kadını temsil etmesini, dilimizde "*Frau*" sözcüğünün sık sık "*Frauenzimmer*"[1] olarak değiştirilmesine bağlayabilirsiniz; burada insanın yerini ona ayrılan daire almıştır. Benzer bir şekilde, Sultan ve hükümeti için "Babıâli"[2] deriz. Eski Mısır hükümdarının unvanı "Pharaoh" [Firavun] da "Büyük Avlu" anlamına gelir. (Eski Doğuda kentin ana giriş kapılarının arasındaki avlular, klasik dünyanın pazarları gibi, birer toplantı yeriydi.) Yine de bu türetme çok yüzeysel gözükmektedir. Bana öyle geliyor ki, odanın kadın sembolü olması daha çok insanı içine alan bir yer olmasından kaynaklanmaktadır. "Ev"in de benzer bir anlamda kullanıldığını görmüştük; mitoloji ve şiir dili, "kadın" sembolleri arasına "kent," "şato," "hisar" ve "kale" gibi şeyleri katmamızı mümkün kılar. Sorun, Almanca konuşmayan ve bilmeyen insanların rüyalarına bakılarak kara-

1 [Kelimesi kelimesine "kadının dairesi" anlamında. Almanca'da bu kelime sık sık "kadın" için biraz aşağılayıcı bir eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. "Boş oda" anlamına gelen "*Freizimmer*" ile ses benzerliğine dikkat edin.]

2 [Osmanlı İmparatorluğu için kullanılan eski bir diplomatik terim, "Ana kapı, yüksek kapı, cümle kapısı" anlamına gelir. Türkçe anlamından Fransızca'ya, oradan da diğer batı dillerine geçmiştir ("Sublime Porte"). S.B.]

ra bağlanabilir. Son birkaç yıldır çoğunlukla yabancı hastaları tedavi ettim; dillerinde benzer bir kullanım olmasa da, onların rüyalarında da "*Zimmer*"in [oda] "*Frauenzimmer*" anlamına geldiğini hatırlıyorum. Sembolik ilişkinin, dilin sınırlarının ötesine uzanabileceğinin başka göstergeleri de vardır; ki uzun zaman önce rüya araştırmacısı Schubert'in de [1814] iddia ettiği budur. Ama rüyalarını incelediğim insanların hepsi Almanca biliyordu; dolayısıyla karar, diğer ülkelerdeki tek dili konuşan insanlardan veri toplayabilecek psikanalistlere kalmış.

Rüyalarda erkek örgenleri için kullanılan hemen her sembolik ifade, fıkralarda, argo veya şiir dilinde, özellikle de eski klasik dramatistlerin dilinde bulunabilir. Ama burada sadece rüyalarda görülen sembolleri değil, başkalarını da buluruz: örneğin çeşitli işlemlerde kullanılan aletler, özellikle de pulluk. Ayrıca erkekliğin sembolik ifadesi bizi çok kapsamlı ve tartışmalı bir alana çeker; ama yer darlığı nedeniyle bu alana girmeyeceğiz. Yine de bu grubun dışında kalan bir sembol konusunda (3 sayısı) birkaç şey daha söylemek istiyorum. Bu sayının kutsal özelliğini sembolik bağından alıp almadığı belli değil. Ama kesin gibi gözüken bir şey varsa o da doğada görülen üçlü şeylerin —yonca yaprağı gibi— arma ve amblemlerde kullanılması, bu sembolik anlamdan kaynaklanmasıdır. Aynı şekilde üçlü zambak (ki buna *fleur-de-lis* denir) ve Sicilya ve Man Adası gibi birbirinden o kadar uzak iki ada belirgin arma biçimi —*triskeles* (yani bir merkezden uzanan üç bacak)— erkek örgenlerinin stilize versiyonları gibidir. Erkek organına benzerlik, eski çağlarda kötü etkilere karşı en güçlü *apotropaic* (savunma aracı) olarak değerlendiriliyordu; buna uygun olarak günümüzün uğur takılarının örgensel veya cinsel semboller olduğu kolayca anlaşılabilir. Örneğin küçük gümüş takılar

şeklinde taşınan bu tür bazı takıları ele alalım: dört yapraklı yonca, domuz, mantar, nal, merdiven, baca temizleyici. Dört yapraklı yonca, sembol olmaya gerçekten de uygun olan üç yapraklı yoncanın yerini almıştır. Domuz, eski bir verimlilik sembolüdür. Mantarın penis sembolü olduğu açık: Sistematik adını erkek organıyla olan benzerliğinden alan mantarlar vardır (*Phallus impudicus*). At nalı, dişi örgensel girişinin çerçevesine karşılık gelirken, merdiven taşıyan baca temizleyici, etkinlikler arasındaki fiziksel benzerlikten ötürü cinsel birleşmeye karşılık gelir. (Bkz. *Anthropophyteia*.) Merdivenin rüyalarda cinsel bir sembol olduğunu görmüştük; burada Almanca yardımımıza koşar ve bize, "*steigen*" [tırmanmak ya da yükselmek] kelimesinin en açık şekliyle cinsel anlamda nasıl kullanıldığını gösterir. "*Den Frauen nachsteigen*" ["kadınların arkasından koşmak, kelime anlamıyla "tırmanmak"] ve "*ein alter Steiger*" [deyim olarak "yaşlı zampara," kelime anlamıyla "tırmanıcı"] deriz. Merdiven basamaklarına "*marches*" denen Fransızca'da benzer bir deyim buluruz: "*un vieux marcheur*." Birçok büyük memeli hayvanda çiftleşme için gerekli koşul olarak dişinin üstüne tırmanması veya "çıkması," bu bağlama uyuyor gibidir.

"Dal koparmanın" mastürbasyonun sembolik ifadesi olması, eylemin kaba argo tanımıyla uygunluk göstermekle kalmaz, çok daha kapsamlı mitolojik paralellik de gösterir. Ama mastürbasyonun, daha doğrusu bundan ötürü cezalandırılmanın, yani iğdiş edilmenin diş düşmesiyle veya çekimiyle temsil edilmesi özellikle ilginçtir, çünkü antropolojide, ancak rüya gören insanlardan çok azının bilebileceği bir karşılığı vardır. Birçok toplum tarafından uygulanan sünnetin, iğdişin eşdeğeri ve ikâmesi olduğuna kuşku yok gibidir. Avusturalya'daki bazı kabilelerin bir ergenlik töreni olarak (oğlan çocuğun cinsel olgunluğa ulaş-

masını kutlamak için yapılan bir tören) sünnet uygulanırken, onların komşuları olan diğer kabilelerde bu törenin yerini diş çekmek almıştır.

Örneklere ilişkin açıklamalarımı burada kesiyorum. Bunlar sadece örnek. Bu konuda çok daha fazla şey biliyoruz; ama bizim gibi amatörler tarafından değil de mitoloji, antropoloji, filoloji ve folklor alanlarındaki gerçek profesyoneller tarafından toplanması durumunda yukarıdaki türden bir koleksiyonun ne kadar zengin ve ilginç olacağını tahmin edersiniz.

Birkaç sonuç dikkatimizi çeker; çıkabilecek sonuçların tamamı değildir, ama düşünmek için malzeme sağlar.

Her şeyden önce rüyayı görenin, uyanık yaşamda bilmediği ve anlamadığı sembolik bir ifade moduna sahip olduğu gerçeğini gördük. Bu, bir Bohemian köyünde doğduğunu ve hiç Sanskritçe öğrenmediğini bildiğiniz hizmetçinizin Sanskritçe bildiğini keşfetmeniz kadar olağandışı bir şeydir. Bunu psikolojik görüşlerimizin yardımıyla açıklamak kolay değildir. Biz sadece sembolizm bilgisinin, rüyayı görende bilinçdışı olduğunu, bilinçdışı ruhsal yaşamına ait olduğunu söyleyebiliriz. Ama bu varsayımla bile hedefi vuramayız. Şu ana kadar, bilinçsiz çabaların, yani geçici veya kalıcı olarak hakkında bir şey bilmediğimiz çabaların varlığını varsaymak yeterli olmuştur. Ama şimdi sorun bunun da ötesinde, bilinçsiz [bilinçdışı] bilgi kırıntıları, düşünce bağlantıları, birinin yerine düzenli olarak bir başkasının kullanılmasını mümkün kılan farklı nesneler arası karşılaştırmalar sorunudur. Bu karşılaştırmalar her seferinde sil baştan yapılmaz; bunlar bir kere yapılır ve öylece kalır. Farklı bireylerde aynı şekilde —gerçekten de dil farklarına rağmen aynı şekilde— ortaya çıkmaları bunu doğrular. Bu sembolik ilişkilerin kökeni ne olabilir? Dildeki kullanım bunların sadece küçük bir kısmını

kapsar. Rüya sahibi, diğer bilgi alanlarındaki paralelliklerin çokluğunun farkında değildir; bunları emek sarf ederek toplamak bizim görevimizdir.

İkincisi, bu sembolik ilişkiler rüya görene veya bunlara ifade kazandıran rüya çalışmasına özgü bir şey değildir. Görüldüğü üzere aynı sembolizm, mitlerde, masallarda, özdeyişlerde, şarkılarda, argoda, şiirsel anlatımlarda da kullanılır. Sembolizm alanı son derece geniştir ve rüya sembolizmi bunun sadece küçük bir parçasıdır: gerçekten de, sorunun tamamına rüyalar açısından yaklaşmanın hiçbir yararı olmaz. Başka yerlerde yaygın olarak kullanılan birçok sembol, rüyalarda ender ortaya çıkar ya da hiç görülmez. Bazı rüya sembolleri diğer alanlarda görülmez, ancak şurada burada rastlanır. Bir parçası burada, bir parçası orda, başka bir parçası biraz değişmiş olarak birkaç alanda olacak şekilde farklı bölümleri farklı alanlarda yaşayan eski ve ortadan kalkmış bir ifade moduyla karşı karşıya olduğumuz izlenimi ediniriz. Bu noktada, "temel bir dili" hayal eden ilginç, psikotik bir hastanın fantezisini hatırladım; bütün bu sembolik ilişkiler o dilin kalıntılarıydı.[1]

Üçüncüsü, değindiğim diğer alanlardaki sembolizmin, elbette sadece cinsel sembolizm olmadığı, buna karşılık rüyalarda sembollerin neredeyse sadece cinsel nesnelerin ve ilişkilerin ifadesi için kullanıldığı dikkatinizi çekmiş olmalı. Bunu açıklamak da kolay değil. Başlangıçta cinsel bir anlamı olan sembollerin daha sonra başka anlamlar kazandığını ve sembollerle ifadenin [temsilin] diğer ifade türlerine sızmasının bununla ilişkili olduğunu mu varsaymamız gerek? Rüya sembolizmini tek başına ele aldığımız sürece bu sorulara cevap bulamayacağımız açıktır.

1 [Durum tarihçesi Freud tarafından analiz edilen (1911c) Senatspräsident Schreber olayı.]

Yapabileceğimiz tek şey, gerçek sembollerle cinsellik arasında özellikle yakın bir ilişki olduğundan kuşkulanmak.

Bu bağlamda son birkaç yıl içinde önemli bir ipucu bulduk. Psikanalizden bağımsız çalışan Uppsala'lı filolog Hans Sperber [1912], konuşmanın [dilin] kökeninde ve gelişmesinde en büyük rolü cinsel ihtiyaçların oynadığı iddiasını ortaya atmıştır. Ona göre başlangıçtaki konuşma sesleri konuşanın cinsel eşini çağırmak için kullanılmıştır; dilin köklerinin ileri düzeyde gelişmesi, ilkel insanın çalışma etkinliklerine de eşlik etmiştir. Bu etkinliklerin, ortaklaşa ve ritmik olarak tekrarlanan sesler eşliğinde yapıldığını söylüyor. Böylece işe cinsel bir ilgi bağlanmış oluyor. Deyiş yerindeyse ilkel insan, işe, cinsel etkinliğin eşdeğeriymiş ve ikâmesiymiş gibi bakarak, çalışmayı kabul edilebilir kılmıştır. Dolayısıyla iş sırasında ortaklaşa seslendirilen kelimeler iki anlama sahiptir: cinsel eylemleri olduğu kadar iş etkinliğini de eşdeğerde dile getirmiştir. Zaman geçtikçe kelimeler cinsel anlamından koparılarak işle birleştirilmiştir. Daha sonraki kuşaklarda aynı şey cinsel anlamı olan yeni kelimelerde de olmuş ve yeni iş türlerine uygulanmıştır. Bu yolla, hepsi de cinsel kökene sahip olan ve sonradan cinsel anlamını kaybeden bir dizi sözel kök oluşmuştur. Burada özetlediğim hipotez doğruysa bu bize rüya sembolizmini anlama imkânı verir. Bu, en eski durumlardan bir şeyleri koruyan rüyaların neden böylesine olağandışı zenginlikte cinsel semboller içerdiğini ve genelde neden silahların ve aletlerin her zaman için erkeğe, buna karşılık nesnelerin ve malzemelerin dişiye karşılık geldiğini anlamamızı sağlar. Bu durumda sembolik ilişki, eski bir sözel özdeşliğin kalıntısı olacaktır; bir zamanlar örgenlerle aynı adla anılan şeyler şimdi rüyalarda bunlar için sembol olarak kullanılabilecektir.

Rüya sembolizmiyle kurduğumuz paralellikler ayrıca, psika-

nalizin, ne psikolojinin, ne de psikiyatrinin başaramadığı genel bir ilgi toplayabilme özelliğini değerlendirmemizi de mümkün kılar. Psikanalitik çalışmada, incelenmesi değerli sonuçlar veren diğer ruh bilimleriyle bağlar kurulur: mitolojiyle, filolojiyle, folklorla, sosyal psikolojiyle ve din teorisiyle. Tek amacı bu bağları güçlendirmek olan ve psikanalitik malzemeyle gelişen bir dergi bulunduğunu duymak sizi şaşırtmasın. Bu dergi, 1912'de kurulan ve editörlüğü Hanns Sachs ile Otto Rank tarafından yapılan *Imago*'dur. Bütün bu bağlarda psikanaliz her şeyden önce daha çok verici, daha az alıcı bir rol oynamaktadır. Diğer alanlarda da karşılaşıldığı zaman tuhaf bulgularının daha bir bildik bulgulara dönüşmesinin bir avantajı olduğu doğrudur; ama bir bütün olarak, diğer alanlardaki uygulamalarının yararlı olduğu anlaşılan teknik yöntemleri ve bakış açılarını sağlayan psikanalizdir. Psikanalitik incelemeye alındığı zaman insanın ruhsal yaşamı, insan topluluklarındaki bazı bilmeceleri çözmek ya da en azından doğru bir ışıkta görmek için yararlandığımız açıklamalar sağlar.

Aklıma gelmişken, farazi "temel dil" konusundaki en derin iç gözlemleri elde edebileceğimiz koşullara ve bu dilin en çok yaşadığı alana ilişkin henüz bir şey söylemiş değilim. Bunu bilmeden önemi konusunda tam bir görüş edinemezsiniz. Bu alan, nevrozlardır ve malzemesi, bunun nevrotik hastalardaki semptomları ve diğer dışavurumlarıdır; ki gerçekte psikanaliz işte bunların açıklanması ve tedavisi için yaratılmıştır.

Dördüncü nokta, bizi başlangıca götürür ve öngördüğümüz yola yöneltir. Daha önce, rüya sansürü olmasa bile rüyaların kolayca anlaşılmayacağını, çünkü bu durumda bile rüyaların sembolik dilini uyanık düşünce dilimize tercüme etmemiz gerekeceğini söylemiştim. Özetle rüya sansürüne ek olarak sembolizm,

rüyalardaki çarpıtmadan bağımsız ikinci bir etkendir. Ama rüya sansürünün, sembolizmden yararlanmayı uygun bulduğu söylenebilir, çünkü aynı amaca hizmet eder: rüyaların tuhaflığı ve anlaşılmazlığı.

Rüyalar konusunda daha ileri bir inceleme, rüya çarpıtmasına katkıda bulunan bir başka etkenle daha karşılaşıp karşılaşmayacağımızı gösterecektir. Ama mitlerdeki, dindeki, sanat ve dildeki sembolizmin yaygın olarak kullanılmasının o kadar açık olmasına rağmen, rüya sembolizminin eğitimli insanlarda bile çok şiddetli direnmelere yol açması sorununa bir kere daha değinmeksizin rüya sembolizmi konusunu bırakmak istemiyorum. Bundan sorumlu olan şey yine cinsellikle bağlantı olamaz mı?

11. DERS
RÜYA ÇALIŞMASI[1]

BAYANLAR VE BAYLAR,— Rüya sansürünü ve sembollerle temsili [ifadeyi] tam olarak kavrasanız bile rüya çarpıtmasını tam anlamış sayılmazsınız; yine de bu, rüyaların çoğunu anlayacak bir donanım demektir. Bunu yaparken birbirini tamamlayan iki yöntemden yararlanırsınız: ikâme olan [yerine konan] şeyden, asıl şeye ulaşıncaya kadar söz konusu kişinin aklına gelenleri izlemek ve kendi bilgileriniz temelinde sembollerin yerlerine gerçek anlamlarını koymak. Daha sonra bu bağlamda ortaya çıkan bazı belirsizlikleri tartışacağız.

Daha önce rüya öğeleriyle temsil ettikleri gerçek [asıl] şeyler arasındaki ilişkileri incelerken yetersiz gereçlerle yapmaya çalıştığımız şeyi bu noktada tekrar ele alabiliriz. Dört tür ilişki belirlemiştik: parçayla bütün arasındaki ilişki, yakınsama veya gönderme, sembolik ilişki ve kelimelerin esnek temsili [ifadesi]. Şimdi de *bir bütün olarak* bir rüyanın açık içeriğini yorumla ortaya çıkarılan gizli rüya içeriğiyle karşılaştırarak, aynı şeyi daha büyük bir ölçekte yapmaya çalışacağız.

1 [*Rüyaların Yorumu*'nun VI. Bölümünün tamamı (kitabın tamamının üçte birinden fazlası) rüya çalışmasına ayrılmıştır.]

Umarım bu iki şeyi tekrar birbirine karıştırmazsınız. Bu noktaya ulaştığınız taktirde, rüyaları, *Rüyaların Yorumu* kitabımın okurlarından belki de daha iyi anlayacak duruma gelmiş olacaksınız. Gizli rüyayı açık rüyaya dönüştüren *sürece rüya çalışması* dediğimizi bir kez daha hatırlatmama izin verin. Buna ters yönde işleyen ve açık olandan gizli olana ulaşmayı amaçlayan çalışma ise bizim *yorum* çalışmamızdır. Bu yorum çalışması, rüya çalışmasını geçersiz kılmaya uğraşır. Arzuların açık doyumu olarak değerlendirdiğimiz çocuksu tip rüyalar bile bir miktar rüya çalışmasına tabidir; bunlar, bir arzudan gerçek bir yaşantıya ve ayrıca kural olarak düşünceden görsel imajlara dönüştürülmüştür. Bu rüyalarda yoruma ihtiyaç duyulmaz, bu iki dönüşümün ortadan kaldırılması yeterlidir. Diğer rüyalarda gerçekleşen ilave rüya çalışmasına "rüya çarpıtması" denir, ki yorum çalışmamızla ortadan kaldırılması gereken de işte bu çarpıtmadır.

Çok sayıda rüyanın yorumunu karşılaştırmış birisi olarak, rüya çalışmasının, gizli rüya düşünceleri malzemesiyle ne yaptığına ilişkin özet bir tanım verebilecek bir konumdayım. Ama söylediklerimin hepsini anlamaya çalışmamanızı rica ediyorum. Bu, sessiz bir dikkatle dinlenmesi gereken bir tanım olacak.

Rüya çalışmasının ilk işi *yoğunlaşmadır*.[1] Bununla, açık rüya kapsamının, gizli olandan daha dar, dolayısıyla onun kısaltılmış bir tercümesi olmasını kastediyoruz. Bazen yoğunlaşma olmayabilir de; ama kural olarak vardır ve çoğu kez çok fazladır. Ama hiçbir zaman tam tersi olmaz; yani, açık rüyanın kapsam veya içerik olarak gizli olandan daha kapsamlı veya zengin olduğu rüyalara hiç rastlanmaz. Yoğunlaşma şu şekilde sağlanır: (1) bazı gizli öğelerin tamamen atılması, (2) gizli rüyadaki bazı komp-

1 [Yoğunlaşma terimi, çok sayıda örnekle birlikte *Rüyaların Yorumu*'nun VI. bölümünde ele alınmıştır.]

lekslerin sadece bazı kırıntılarının açık rüyaya girmesi ve (3) ortak yanları olan gizli öğelerin birleşip kaynaşarak açık rüyada tek bir bütünlük olarak belirmesi.

İsterseniz, "yoğunlaşma" terimini bu süreçlerden sadece sonuncusu için kullanabiliriz. Bunun sonuçlarını göstermek özellikle kolaydır. İçinde farklı insanların tek bir kişide toplandığı kendi rüyalarınızı hatırlamanız zor olmayacaktır. Bu türden birleşik bir insan, A'ya benzeyebilir, B gibi giyinebilir, C'nin yaptığını hatırladığımız bir şey yapabilir, aynı zamanda biz onun D olduğunu biliyor olabiliriz. Bu birleşik yapının, bu dört insandaki ortak bir şeyi vurguladığına kuşku yok. Doğal olarak, çeşitli şeylerin ve yerlerin gizli rüyada vurguladığı ortak yanları olması koşuluyla, insanlarda olduğu gibi şeyler veya yerler de birleşik yapılarla ifade edilebilir. Bu süreç, çekirdeğinde bu ortak öğeye sahip olan yeni ve geçici bir tasarım yapmaya benzer. Yoğunlaştırılan ayrı öğelerin bu şekilde üst üste bindirilmesinin sonucu kural olarak, aynı karta birkaç fotoğrafı üst üste basarak elde edeceğinize benzer bulanık, belirsiz bir imajdır.[1]

Bu türden birleşik yapıların üretimi rüya çalışması için çok önemli olsa gerek, çünkü her şeyden önce bunlar için gerekli ortak öğenin bulunmadığı yerlere özellikle sokulduğunu —örneğin, bir düşüncenin dile getirildiği kelimelerin seçimi yoluyla— gösterebiliriz. Bu türden yoğunlaşmaları ve birleşik yapıları daha önce de görmüştük. Bunlar, bazı dil sürçmelerinde rol oynamıştı. Bir hanıma "*Begleitdigen*" ["*begleiten*" (eşlik, arkadaşlık) + "*beleidigen*" (hakaret)] etmeyi öneren genç adam örneğini hatırlayacaksınız. Buna ek olarak, bu tür bir yoğunlaşmaya dayalı

1 [Freud, yoğunlaşmanın sonucunu birkaç yerde, örneğin Rüyaların yorumu'nun IV. Bölümünde, Francis Galton'un "birleşik fotoğraflar"ıyla kıyaslamıştır.]

fıkralar vardır. Ama bu olayların dışında sürecin oldukça olağandışı ve tuhaf olduğu söylenebilir. Bu birleşik yapıları, yaşamımızda birbirine ait olmayan şeyleri tek bir bütünlük halinde birleştiren hayal gücümüzde, örneğin yaratıklarda, eski mitolojideki veya Böcklin resimlerindeki masalsı hayvanlarda da gözlediğimiz doğrudur. Gerçekten de "yaratıcı" hayal gücü bir şeyi *keşfetmekten* acizdir; yapabildiği tek şey birbirine yabancı olan şeyleri birleştirmektir. Ama rüya çalışması sürecindeki belirginlik aşağıda açıklanan olguda yatmaktadır. Rüya çalışmasının kullandığı malzeme düşüncelerden oluşur; bunlardan birkaçı kabul edilemez olabilse de, doğru olarak canlandırılır ve ifade edilir. Rüya çalışması bu düşünceleri başka bir biçime sokar; bu çeviriyi yaparken (deyiş yerindeyse başka bir yazıya veya dile çevirirken), bu kaynaştırma veya birleştirme yönteminden yararlanması tuhaf ve anlaşılmaz bir olgudur. Ne olursa olsun bir çeviride normalde metinde yapılan ayrımlar korunmaya ve benzer olan şeyler ayrı tutulmaya çalışılır. Bunun tersine rüya çalışması, iki düşünceyi birleştirebileceği belirsiz [iki anlamlı] bir kelime seçerek (fıkralardaki gibi) iki farklı düşünceyi yoğunlaştırmaya çalışır. Bu özelliği hemen anlamaya çalışmamız gerekmiyor; ama rüya çalışmasını değerlendirmemiz için önemli olabilir.

Yoğunlaşma, rüyayı bulanıklaştırmasına rağmen, rüya sansürünün bir sonucuymuş izlenimi vermez. Mekanik veya ekonomik bir etkene bağlanabilir gibi gözüküyor; ne olursa olsun sansürün bundan yararlandığı kesin.

Yoğunlaşmanın gerçekleşmesi oldukça olağandışı olabilir. Bazen bunun yardımıyla oldukça farklı iki gizli düşünce zincirini bir açık rüyada birleştirmek mümkün olur; bu durumda rüya konusunda yeterli gibi gözüken bir yorum yapılsa bile, muhtemel bir "ikinci yorum" gözden kaçırılabilir.

Gizli ve açık rüya arasındaki ilişki açısından yoğunlaşma ayrıca rüya öğeleri arasında hiç de basit olmayan bir ilişkiyle sonuçlanır. Açık bir öğe aynı anda birden çok gizli öğeye karşılık gelirken, tersine gizli bir öğe birden çok açık öğede rol oynayabilir; sanki bir tür çapraz ilişki vardır. Ayrıca bir rüyayı yorumlarken, tek bir açık öğeye yapılan çağrışımların arka arkaya gelmediğini, birçok durumda rüyanın tamamı yorumlanıncaya kadar beklememiz gerektiği görülür.

Rüya çalışması, rüya düşüncelerini alışılmadık bir biçime sokar: bu, kelimesi kelimesine veya harfi harfine bir çeviri değildir; bir kelimedeki seslileri atıp sessizleri bırakmak gibi belli kurallara göre yapılan bir seçme de değildir; temsili bir seçme (birden çok şeyin yerine değişmez olarak bir öğenin seçilmesi) olarak da tanımlanamaz; bu farklı ve çok daha karmaşık bir süreçtir.

Rüya çalışmasının ikinci işi *yerdeğiştirmedir*.[1] Bereket versin ki bu konuda bir ön inceleme yapmıştık: bunun, tamamen rüya sansürünün işi olduğunu biliyoruz. Bu iki yoldan kendini gösterir: birincisi, gizli bir öğenin yerini, bu öğenin bir parçası değil, daha uzak bir şey (yani bir gönderme) alır; ve ikincisi, ruhsal vurgu önemli bir öğeden, daha önemsiz olan bir öğeye kaydırılır, böylece rüya farklı merkezli ve tuhaf gözükür.

Bir şeyin aslı yerine gönderme [atıf] kullanmak, aralarında fark da olsa uyanık düşüncelerimizde bilinen bir süreçtir. Uyanık düşüncede göndermenin kolayca anlaşılır, ikâmenin [aslının yerine konan şeyin] ise temsil ettiği asıl şeyin konusuyla ilgili olması gerekir. Fıkralarda da göndermeden sık sık yararlanılır. Burada, konuyla bir bağ olması koşulunu bıra-

1 [Yer değiştirme, *Rüyaların Yorumu*'nun VI (B) Bölümünün konusudur, ama kitabın birçok bölümünde de sık sık ele alınmaktadır.]

karak, bunun yerine ses benzerliği, sözel ikilik, vb. gibi alışılmadık dış çağrışımlar konulur. Ama anlaşılabilirlik koşulu olduğu gibi kalır: gönderme ile aslı arasındaki ilişki kolayca kurulamadığı takdirde fıkra etkisini kaybeder. Rüyalardaki yerdeğiştirme için kullanılan göndermeler, bu kısıtlamaların ikisine de uymaz. Bu göndermeler, yerini aldıkları öğeye en uzak ve dış ilişkilerle bağlıdır ve bu nedenle anlaşılamaz bir yapıdadır; bu gönderme ortadan kaldırıldığı zaman, yorumu, insana kötü bir şaka ya da keyfi ve zoraki bir açıklama izlenimi bırakır. Çünkü rüya sansürü, ancak göndermeden asıl şeye giden yolun bulunmasını imkânsızlaştırmayı başardığı zaman amacına ulaşmış olur.

Vurgu yerdeğiştirmesi, bilinmeyen bir düşünceleri ifade etme yöntemidir. Bazen komik bir etki yaratmak için uyanık düşüncelerde de bundan yararlanırız. Bir fıkra anlatırsam fazla ileri gittiğimi düşünmeyin. Köyün birinde bir demirci ağır bir suç işlemiş. Mahkeme suçu cezalandırmaya karar vermiş; ama köydeki tek demirci oymuş ve köy için vazgeçilmezmiş; buna karşılık köyde yaşayan üç terzi varmış, onlar da onun yerine terzilerden *birini* asmışlar.

Rüya çalışmasının psikolojik açıdan en ilginç etkinliği üçüncüsüdür. Bu, düşüncelerin görsel imajlara dönüştürülmesidir.[1] Bu dönüştürmenin, rüya düşüncelerindeki *her şeyi* etkilemediğini açıkça belirtelim; bu düşüncelerden bazıları niteliğini korur ve açık rüyada da düşünce veya bilgi olarak ortaya çıkar. Düşünceler sadece görsel imajlara da dönüştürülmez. Ancak bu imajlar, rüyaların oluşumunun özünü oluşturur; bilindiği gibi bu, rüya çalışmasının en düzenli ikinci bölümüdür. Ayrı rüya

1 [Bu sürecin ayrıntılı açıklaması *Rüyaların Yorumu*'nun VI (C) Bölümünde yer almaktadır.]

öğeleri durumunda kelimelerin "esnek" temsilinden [ifadesinden] de söz etmiştik.

Bunun kolay bir iş olmadığı açıktır. Konunun içerdiği zorluklara ilişkin bir fikir edinmek için, bir gazetedeki siyasi bir makale yerine bir dizi resim koyma işini üstlendiğinizi varsayalım. Böylece alfabetik yazıdan resimli yazıya dönmüş olursunuz. Makalede insanlardan ve somut nesnelerden söz edildiği sürece, bunların yerine kolayca fotoğraf kullanabilirsiniz, bu avantajlı bile olabilir; ama soyut kavramları ve düşünceler arasındaki ilişkileri gösteren diğer bütün konuşma öğelerini (bağlaçlar, sıfatlar, vs.) ifade etmeye gelince zorluklar baş gösterecektir. Soyut kavramlar durumunda çeşitli araçlar kullanabileceksiniz. Örneğin yazı metnindeki kelime seçiminde daha bir alışılmadık olan, ancak somut ve temsili anlatılabilecek bileşenlere daha çok yer veren bir tarz deneyebilirsiniz. Bu durumda soyut kavramların çoğunun, somutların "sulandırılmış" hali olduğunu hatırlayacak ve bu nedenle olabildiğince sık olarak bu kelimelerin orijinal somut anlamlarına başvuracaksınız. Böylece bir nesnenin "mülkiyetini," bunun üzerine gerçek, fiziksel bir oturuşla temsil edebildiğiniz için memnun olacaksınız.[1] Rüya çalışmasının da yaptığı işte budur. Bu koşullar altında temsillerinizden çok büyük bir doğruluk bekleyemezsiniz: aynı şekilde rüya çalışmasının da bir öğeyi görsel imaja dönüştürmekte zorlanmasını anlayışla karşılamalısınız. Örneğin "zina" ["*Ehebruch*," kelime anlamıyla "evliliğin kırılması,

1 [Almanca "sahip olmak" anlamına gelen "*besitzen*" ile "oturmak anlamına gelen "*sitzen*" arasındaki söz benzerliğine dikkati çekiyor. Ama bu örnekteki bağ söz benzerliğinden daha derin gibi gözüküyor. Örneğin Türkçe'de de "üstüne oturmak," bir şeyin sahipliğini kazanmak, sahibi olmak, vb. anlamlara gelebiliyor.]

yani bozulması"] başka bir kırıkla, kırık bir bacakla ["*Beinbruch*"] temsil edilir.[1]

Bu yolla, alfabetik yazının yerini alması düşünülen resim yazının yetersizliğini bir ölçüde dengelemeyi başarırsınız.

Düşünceler arasındaki ilişkileri gösteren konuşma öğelerini ("çünkü, bu nedenle, ama," vb.) ifade etmek için benzer uygun

1 Bu sayfaların tashihini yaparken, şans eseri, yukarıda yazılanları beklenmedik bir şekilde doğrulayan bir gazete kesiği elime geçti:

"İLAHİ CEZA"
"Kırık [yıkık] bir Evliliğe Karşılık Kırık bir Kol"
"Bir askerin karısı olan Bayan Anna M., zina suçlamasıyla Bayan Klementine K.'yi mahkemeye verdi."
Dava dilekçesine göre kocası cephede olan ve gerçekte ona ayda 70 Kronen para yardımı yapan Bayan K.'nin, Karl M. ile gizli bir ilişkisi vardır. Davacı ve çocuğu açlık ve yoksulluk içinde yaşarken, Bayan K., davacının kocasından hali hazırda önemli miktarda para almıştır. Kocasının asker arkadaşları ona [davacıya], Bayan K.'nin M ile tavernaya geldiğini ve gece yarılarına kadar içki içtiğini anlatmış. Bir keresinde davalı davacının kocasına birkaç askerin yanında, "eski karısından" ayrılıp onunla yaşayıp yaşayamayacağını sormuş. Bayan K.'nin bakıcısı da davacının karısını evde defalarca kıyafetsiz gördüğünü söylemiş.
Leopoldstadt'taki dünkü duruşmada Bayan K., M'yi tanımadığını, onunla arasında yakın ilişkinin söz konusu olamayacağını beyan etti.
"Ama Albertine M. adlı tanık, Bayan K.'yi, davacının kocasını öperken yakaladığı yolunda ifade verdi."
Daha önceki bir duruşmada tanık olarak dinlenen M., davalıyla yakın ilişkisi olduğunu inkâr etmişti. Dün yargıç bir mektup almış. Mektupta, tanık [yani koca] önceki ifadesini geri alarak Bayan K. ile geçen Hazirana kadar ilişkisi olduğunu kabul ettiği yazıyormuş. Önceki duruşmada davalıyla ilişkisini inkâr etmesinin tek nedeni, duruşmadan önce davalının ona gidip ayaklarına kapanarak bir şey söylememesi için yalvarmasıymış. 'Bugün,' diye yazıyor tanık, 'Mahkemeye itiraf etmem gerektiğini anladım, çünkü sol kolum kırıldı. Bu bana, hatam için verilmiş ilahi bir ceza gibi geliyor."
"Yargıç, zamanaşımı yasası gereğince dava konusunun zaman aşımına uğradığı kararını verince davacı davasından vazgeçti ve davalı tahliye edildi."

gereçler bulamazsınız; resme dönüştürme devam ettiği sürece metnin bu bileşenleri kaybolacaktır. Aynı şekilde rüya çalışması da rüya düşüncelerini nesnelerden ve etkinliklerden oluşan hammaddesine indirger. Kendi içinde temsil edilemeyen bazı ilişkiler için resimlerdeki örtülü ayrıntılarla ipucu vermenin bir yolunu bulabilirseniz, buna sevinirsiniz. Aynı şekilde rüya çalışması da gizli rüya düşüncelerinin içeriğinin bir bölümünü, açık rüyanın *biçimindeki* özgünlüklerle —netliğiyle veya bulanıklığıyla, birkaç parçaya bölünmesiyle, vb.— dile getirmeyi başarır. Bir rüyanın bölündüğü rüya parçalarının sayısı genellikle gizli rüyadaki ana tema sayısına veya düşünce gruplarına karşılık gelir. Birçok durumda kısa bir giriş rüyasını daha ayrıntılı ana rüya izleyecek ya da giriş rüyası diğerini güdüleyecektir; rüya düşüncelerindeki bir yan cümlenin yerini açık rüyadaki sahne değişikliğindeki bir ara değer alacaktır, vb. Dolayısıyla rüyanın şekli de önemlidir ve kendi içinde yorum gerektirir. Aynı gece boyunca birden çok rüya görüldüğü zaman bunlar çoğu kez aynı anlama gelir ve artan güçte bir uyarımla daha etkili başa çıkma yönünde bir çaba olduğunu gösterir. Bireysel rüyalarda özellikle zor bir öğe, birden çok sembolle, "çift anlamlı ifadelerle"[1] temsil edilir.

Rüya düşünceleriyle bunların yerini alan açık rüyalar arasında bir dizi kıyaslama yapacak olursak, hazırlıksız olduğumuz her türlü şeyle karşılaşırız: örneğin rüyalardaki anlamsızlığın ve saçmalığın bir anlamı vardır. Bu noktada rüyalara ilişkin tıbbi ve psikanalitik görüşler arasındaki tezat, başka hiçbir yerde rast-

1 ["Doublet" terimi filolojide aynı kökene sahip ancak farklı anlamlar taşıyan iki farklı sözcük için kullanılmaktadır. Çok anlamlılık bağlamda belki de kelime sayısının sınırlı oluşundan ötürü Türkçe Batı dillerine kıyasla çok daha karmaşık ve zengindir. Hemen akla gelen bir-iki örnek vermek gerekirse, yüz: bir sayı, surat (suret), yüzmekten emir —ki bu da kendi içinde çift anlamlıdır, suda yüzmek ve derisini yüzmek gibi— ve el: yabancı ya da vücudun bir üyesi gibi.]

lanmayan bir keskinliğe dönüşür. Tıbbi görüşe göre, rüyadaki zihinsel etkinlikler eleştirel güçlerinden tamamen arındığı için, rüyalar anlamsızdır; tersine bize göre ise rüyalar, rüya düşüncelerine bir parça eleştiri girdiği zaman anlamsızlaşmaktadır; "bu saçma" gibi bir yargının temsil edilmesi gerekir. Bizim tiyatro rüyası ("1.5 florine üç tiyatro bileti) buna güzel bir örnektir. Dile getirdiği yargı şuydu: "bu kadar erken evlenmek saçmaydı."[1]

Aynı şekilde, yorum çalışmamızın akışı içinde, rüya sahibinin, belli bir öğenin rüyada görülüp görülmediğine, şu mu yoksa bu mu olduğuna ya da bambaşka bir şey mi olduğuna ilişkin sık sık dile getirdiği kuşkulara ve belirsizliklere karşılık gelen şeyleri de öğreniriz. Kural olarak gizli rüya düşüncelerinde bu kuşkulara ve belirsizliklere karşılık gelen hiçbir şey yoktur; bunlar tamamen rüya sansür etkinliğinden kaynaklanır ve başarılı olmayan bir çıkarma [atma] çabasına karşılık gelir.[2]

Rüya çalışmasının, gizli rüyadaki karşıtlıkları ele alma biçimi, en şaşırtıcı bulgulardan birisidir. Gizli malzemedeki uyumlulukların yerini açık rüyada yoğunlaşmaların aldığını biliyoruz. Karşıtlıklar da uyumlularla aynı şekilde işlem görür; rüya çalışması, bunları aynı açık öğeyle dile getirmeye özellikle yatkındır. Dolayısıyla açık rüyada karşıtı olabilecek bir öğe, kendini, karşıtını ya da her ikisini birden dile getiriyor olabilir: hangi tercümenin seçileceğini sadece anlam belirler. Bu da rüyalarda "hiç" —ya da şöyle veya böyle kesinlik— temsilinin söz konusu olmadığı anlamına gelir.

Dilin gelişimi, rüya çalışmasının bu tuhaf davranışının hoş bir benzerini sağlar. Bazı filologlar, en eski dillerde "güçlü-za-

1 [Rüyalardaki saçmalık (absürdlük), *Rüyaların Yorumu*'nun VI (G) bölümünde ele alınmıştır.]

2 [Saplantı nevrozu semptomu olarak kuşku konusu 17. Derste ele alınmıştır.]

yıf," "aydınlık-karanlık" "büyük-küçük" gibi karşıtlıkların aynı sözel köklerle ifade edildiğini savunuyor. (Buna "ilkel kelimelerin zıt —antitetik— anlamı diyoruz.) Örneğin Eski Mısırda "*ken*" başlangıçta hem "güçlü" hem de "zayıf" anlamına geliyordu. Konuşma sırasında ses tonundaki ve mimiklerdeki farklar, yazı dilinde ise "belirleyici" denen ve kendi içinde telaffuz edilmeyen bir şeklin eklenmesiyle bu tür ikili kelimelerin yanlış anlaşılması önleniyordu. Örneğin "güçlü" anlamındaki "*ken*," alfabetik işaretten sonra ayakta duran küçük bir adam resmiyle yazılıyordu; buna karşılık "zayıf" anlamındaki "*ken*"den sonra çömelmiş bir adamla yazılıyordu. Ancak daha sonra, başlangıçtaki eşsesli kelime biraz değiştirilerek içerdiği karşıtlıklar için iki farklı ifade elde edilmiştir. Böylece "güçlü-zayıf" anlamındaki "*ken*" kelimesinden, "*ken*" "güçlü" ve "*kan*" "zayıf" kelimeleri türetilmiştir. Bu antik zıt anlamın kalıntıları, sadece eski dillerdeki en son gelişmelerde değil, ayrıca çok daha genç olanlarda da korunmuştur, hatta bazılarında bugün bile yaşamaktadır. İşte size, K. Abel'den (1884) aldığım birkaç bulgu.[1]

Latince'de bu şekilde ikili anlamlı kalan kelimelere örnek olarak "*altus*" ("yüksek" ve "derin") ve "*sacer*" ("kutsal" ve "uğursuz, lanetli") sayılabilir.

Aynı kökün değiştirilmesine örnek vermek gerekirse: "*clamare*" ("ağlamak") , "*clam*" ("yumuşakça, sessizce, gizlice"); "*siccus*" ("kuru"), "*succus*" ("özsu, usare"). Ve Almanca'da "*Stimme*" ["ses"] "*stumm*" ["dilsiz"].

İlgili dilleri karşılaştırırsak, sayısız örnek görürüz. İngilizce'de "*to lock*" ["kilitlemek"]; Almanca'da "*Loch*" ["delik"] ve "*Lücke*" ["boşluk"]. İngilizce'de "*to cleave*" ["yarmak, ayırmak, yapıştırmak"]; Almanca'da "*kleben*" ["bağlamak, yapıştırmak"].

1 [Freud bu konuya 15. Derste tekrar dönüyor.]

İngilizce'de "*without*" (aslında "*with-without*" şeklindedir) ["-sız, -siz" olumsuzluk belirteci] bugün tek başına kullanılmaktadır. "*With*," birleştirici anlamına ek olarak başlangıçta ayırıcı bir anlamı da vardır bunu bugün bile "*withdraw*" ["çekilmek, çekmek, uzaklaşmak"] ve "*withold*" ["tutmak, alıkoymak"] gibi birleşik kelimelerde görülebilir. Aynı şekilde Almanca "*wieder*" ["ile birlikte"] ve "*wider*" ["karşı"].

Rüya çalışmasının bir başka özelliğinin de dilin gelişmesinde karşılığı vardır. Eski Mısır dilinde olduğu kadar sonraki diğer dillerde de bir kelimedeki seslerin sırası anlam bozulmaksızın ters çevrilebilir. İngilizce ve Almanca'dan buna örnek vermek gerekirse: "*Topf-pot*" ["kap, çömlek"]; "*boat-tub*" ["bot, tekne"]; "*hurry* ["acele etmek"] *-ruhe*" ["dinlenmek"]; "*Balken* ["huzme, kiriş"] *-Kloben*" ["kütük, tomruk"] ve "*clup*" ["kulüp"]; "*wait*" [beklemek] *-täuwen*" ["geride kalmak, beklemek"]. Aynı şekilde Latince ve Almanca'da "*capare*"-"*packen*" ["yakalamak, kavramak"]; "*ren*"-"*Niere*" ["böbrek"].

Burada tek tek kelimelerde görülen bu tür ters çevirmeler rüya çalışmasında çeşitli yollardan gerçekleşir. Anlamın tersine çevrilmesine, bir şeyin yerine karşıtının konulmasına değinmiştik. Buna ek olarak rüyalarda durumların, insanlar arasındaki ilişkilerin tersine çevrildiğini görürüz: "baş aşağı" bir dünya. Rüyalarda birçok durumda tavşan tazıyı kovalar. Ya da olayların akış sırasının tersine döndüğünü görürüz, böylece nedensel açıdan olaydan önce gelen şey rüyada olaydan sonra gelir; tıpkı üçüncü sınıf bir tiyatroda önce kahramanın ölmesi, sonra silahın ateşlenmesi gibi. Öğeler sıralamasının tamamen tersine döndüğü rüyalar da vardır; bunları yorumlarken anlamlı kılmak için son öğeyi başa, ilk öğeyi de sona almamız gerekir. Rüya sembolizmine ilişkin incelememizden, suya girme veya düşmeyle su-

dan çıkmanın aynı anlama, yani, doğurmak veya doğmak anlamına geldiğini, merdiven çıkmanın merdivenden inmeyle aynı şey olduğunu hatırlayacaksınız. Rüya çarpıtmasının, bu temsil [ifade] özgürlüğünden nasıl yararlandığını görmek zor değil.

Rüya çalışmasının bu özellikleri *arkaik* [antik, eski çağlara ait] olarak tanımlanabilir. Bunlar aynı ölçüde eski çağlardaki yazılı ve sözlü ifade sistemlerinin de özellikleridir ve daha sonra eleştirel anlamda tekrar ele alacağımız aynı güçlükleri içermektedir.[1]

Birkaç şey daha. Rüya çalışması durumunda bunun, sözlerle ifade edilen rüya düşüncelerini duyusal imajlara, çoğunlukla da görsel imajlara dönüştürme sorunu olduğu açıktır. Düşüncelerimiz de zaten köken olarak bu tür duyusal imajlardan kaynaklanır: düşüncelerin ilk malzemesi ve ön aşamaları duyu izlenimleridir, daha doğrusu bu izlenimlerin anımsatıcı [kısaltılmış] imajlarıdır. Ancak daha sonra bu imajlar kelimelerle, kelimeler de düşüncelerle birleştirilmiştir. Dolayısıyla rüya çalışması düşünceleri *gerilemeci* bir işleme tabi tutar ve gelişmelerini ortadan kaldırır ve gerilemenin akışı içinde, anımsatıcı imajların düşüncelere dönüşme aşamasında yeni kazanılan her şey atılır.[2]

Rüya çalışması özetle budur. Burada anlamaya başladığımız süreçlere kıyasla açık rüyaya yönelik ilginin önemini kaybetmesi gerekir. Ama sadece açık rüya konusunda yakın bilgi sahibi olduğumuz için bu konuda birkaç şey daha söylemek istiyorum.

Açık rüyaya yönelik ilgimizi kısmen kaybetmemiz doğaldır. Rüyanın çok iyi bir bütünlüğü mü olduğu, yoksa bir dizi ayrı, ilgisiz görüntüye mi bölündüğü bizim için farketmeyecektir. Görünürde anlamlı bir yüzeyi olsa bile, bunun rüya çarpıtması yoluyla gerçekleştiğini ve tıpkı bir İtalyan kilisesinin dış görü-

1 [Bkz. 13. Ders.]

2 ["Gerileme" konusu 22. Derste ayrıntılarıyla ele alınmıştır.]

nüşünün yapısıyla ve planıyla organik bir ilişkisi olmaması gibi, açık rüyanın da gizli içerikle pek bir organik ilişkisi olmadığını biliyoruz. Rüyanın bu dış yüzeyinin de anlamlı *olduğu* ve gizli rüya düşüncelerinin önemli bir bileşenini pek az çarpıtmayla veya çarpıtmasız olarak temsil ettiği durumlar da vardır. Ama rüyayı yorumlamadan ve rüyadaki çarpıtma miktarı konusunda bir yargıya varmadan önce bunu bilemeyiz. Bir rüyada iki öğe yakın bir ilişkiye sokulmuş gibi gözüktüğü zaman da benzer bir kuşku ortaya çıkar. Bu, gizli rüyada bu öğelere karşılık gelen şeyleri birleştirmek için değerli bir ipucu sağlayabilir; ama diğer durumlarda rüya düşüncelerinde birbirine ait olan şeylerin rüyada birbirinden ayrıldığını düşünürüz.

Genel olarak, yazılı bir metin gibi tutarlı ve mantıklı bir bütünlüğe sahipmiş gibi açık rüyanın bir bölümünü başka bir bölümüyle açıklamaya çalışmaktan kaçınmamız gerekir. Tersine, kural olarak rüya, bağlayıcı bir malzemeyle bir arada tutulan çeşitli kaya parçalarından oluşan bir breş [yapay mermer] parçasına benzer; bu parça üzerinde görülen şekiller, parçaya gömülü orijinal kayalara ait değildir. Ayrıca rüya çalışmasının, "ikincil revizyon"[1] denilen ve rüya çalışmasının ilk ürününden bütünlüklü ve şu veya bu ölçüde tutarlı bir şey üreten bir aşaması daha vardır. Bu aşamada malzeme, çoğu kez tamamen yanıltıcı olan bir anlam verecek şekilde düzenlenir ve gerekli yerlere değişken öğeler sokulur.

Öte yandan rüya çalışmasını gözümüzde fazla büyütmememiz gerekir. Etkinliğinin tamamı bu bölümde anlattığım süreçlerle sınırlıdır; yoğunlaştırmaktan, yerdeğiştirmekten, esnek [plastik] biçimde temsil etmekten ve sonuçtaki bütünlüğü ikinci bir revizyona [değişikliğe, düzenlemeye] tabi tutmaktan başka

1 ["İkincil revizyon," Rüyaların yorumu'nun VI. Bölümünün konusudur.]

bir şey yapmaz. Rüyada yargı, eleştiri, şaşkınlık, çıkarsama ifadeleri gibi görünen şeyler, rüya çalışmasının işi değildir; bunlar, ender olarak rüyaya ilişkin sonraki düşüncelerdir; çoğunlukla da gizli rüya düşüncelerinin, şu veya bu ölçüde değişikliğe uğramış ve bağlama uyarlanmış olarak açık rüyaya giren kısımlarıdır. Rüya çalışması konuşma da üretemez. Birkaç istisnanın dışında rüyalardaki konuşmalar, rüyadan önceki gün konuşulan veya duyulan ve malzeme veya rüyayı başlatan etken olarak gizli düşüncelere katılan konuşma birleşimleri veya kopyalarıdır. Rüya çalışması hesap da yapamaz. Açık rüyada görülen bu tür hesaplamalar çoğunlukla sayı birleşimleri, anlamsız sözde hesaplamalardır ve gizli rüya düşüncelerindeki hesaplamaların kopyası olmaktan öte bir şey değildir. Bu koşullarda rüya çalışmasına yönelen ilginin, bu konudan uzaklaşması ve açık rüyanın şu veya bu ölçüde çarpıtarak dile getirdiği gizli rüya düşüncelerine yönelmesi çok doğaldır. Ama bu ilgi kaymasını çok ileri götürerek, konuya teorik açıdan bakarken rüyanın yerine tamamen gizli rüya düşüncelerini koymak ve sadece gizli rüya için geçerli olan bir şeyi açık rüya için iddia etmek için hiçbir neden yoktur. Psikanalizin bulgularının bu karışıklığa neden olacak şekilde kötüye kullanılması gariptir. Rüya çalışmasının ürününden, rüya çalışmasının gizli düşünceleri dönüştürdüğü *biçimden* başka bir şeye "rüya" diyemeyiz.

Rüya çalışması, zihinsel yaşamda benzeri henüz bilinmeyen oldukça tekil bir süreçtir. Yoğunlaşma, yer değiştirme, düşüncelerin gerilemeyle görüntülere dönüştürülmesi: bunlar, psikanalizin çabalarını daha şimdiden cömertçe ödüllendiren keşiflerdir. Rüya çalışmasıyla paralelliklere dayanarak, psikanalitik çalışmalarla diğer alanlar —özellikle de konuşma ve düşüncenin gelişimiyle ilgili alanlar— arasında ortaya çıkarılan bağlantıları

gördük. Rüya oluşum mekanizmasının, nevrotik semptomların oluşumunda model olduğunu öğrendiğiniz zaman bu keşiflerin önemi konusunda bir fikir edineceksiniz.

Bu incelemelerin psikolojiye kazandırdıkları konusunda henüz bir araştırma yapabilecek durumda olmadığımızın da farkındayım. Burada sadece, bilinçdışı ruhsal edimlerin varlığına —ki gizli rüya düşünceleri bu sınıfa girer— konusunda ortaya koyduğu yeni kanıtlara ve rüya yorumunun bilinçdışı ruhsal yaşam konusunda vaat ettiği hayal edilmesi bile zor olan geniş bilgi ufuklarına dikkati çekmekle yetineceğim.

Sanırım artık şimdiye kadarki derslerle hazırlandığımız şeyi [rüya yorumlamasını] çeşitli rüya örneklerinden yararlanarak göstermenin zamanı geldi.

12. DERS
BAZI RÜYA ANALİZİ ÖRNEKLERİ

BAYANLAR VE BAYLAR,— Hoş, büyük bir rüyanın yorumuna katılmaya davet etmek yerine, yine rüya yorumu parçaları vermekle yetinirsem umarım bu sizi hayal kırıklığına uğratmaz. Onca hazırlıktan sonra buna hakkınız olduğunu ve binlerce rüyayı başarıyla yorumlamış birisi olarak, rüya çalışması ve rüya düşüncelerine ilişkin bütün varsayımlarımızın gösterilebileceği mükemmel bir örnek rüyalar koleksiyonunu yanımda getirmiş olmam gerektiğini söyleyeceksiniz. Öyle de. Ama arzunuzun gerçekleşmesine giden yolda o kadar çok engebe var ki.

Her şeyden önce hiç kimsenin rüya yorumunu birinci meslek olarak yürütmediğini kabul etmem gerek. Peki insanlar nasıl oluyor da rüya yorumluyor? Ara sıra, belli bir amaç olmaksızın: birisi bir tanıdığının rüyasıyla ilgilenebilir, bir başkası psikanalitik çalışmada deneyim kazanmak için kendi rüyalarını inceleyebilir; ama çoğunlukla uğraşılması gereken şey, psikanalitik tedavideki nevrotik hastaların rüyalarıdır. Bunlar mükemmel bir malzemedir ve sağlıklı insanlarınkinden aşağı kalır bir yanı yoktur; ama tedavi tekniği, rüya yorumunun tedavi amacıyla

kullanılmasını gerektirir, bu nedenle tedavi için yararlı birkaç şey aldıktan sonra çok sayıda rüyayı bir kenara bırakmak zorunda kalırız. Tedavi sırasında görülen bazı rüyalar tam analizden tamamen kaçar: bizce henüz bilinmeyen büyük bir ruhsal malzeme kütlesinden kaynaklandığı için, bu rüyaları tedavi bitmeden önce anlamak mümkün değildir. Bu tür bir rüyayı anlatacak olsaydım bu, bir nevrozun bütün sırlarını da keşfetmemi gerektirecekti; bunun da bize bir yararı olmayacaktı, çünkü rüya sorununa yönelmemizin tek nedeni de zaten nevrozları araştırma yolunda bir hazırlık yapmaktı.

Ancak siz, bu malzemeden vazgeçmeye ve sağlıklı insanların veya kendi rüyalarınızın açıklanmasını tercih etmeye istekli olabilirsiniz. Ama içerikleri nedeniyle bunu yapamayız. Kişinin kendini veya ona güvenen bir başkasını, kişiliğinin en özel yanlarıyla ilgili olduğunu bildiğiniz rüyalarının ayrıntılı bir analizinin gerektirdiği acımasız ifşaya tabi kılması mümkün değil. Ama malzeme sağlamanın dışında başka bir zorluk daha var. Rüyaların, rüyayı görene bile yabancı gözüktüğünün ve bu yabancılığın, söz konusu kişiyi şahsen tanımayan birisi için çok daha büyük olduğunun farkındasınızdır. İyi ve ayrıntılı rüya analizi konusundaki literatürümüz yeterince zengin. Şahsen ben, durum tarihçeleri çerçevesinde birkaç analiz yayımlamıştım.[1] Belki de en güzel yorum örneği, Otto Rank [1910b] tarafından yayımlanan ve bir genç kızın gördüğü birbirine bağlı iki rüyadan oluşan iki sayfa tutarındaki bir rüyadır: ama bu rüyanın yorumu yetmiş altı sayfa tutuyor. Yani size bu tür bir rüyayı yorumlatmam üç dört ay zamanımızı alır. Nispeten uzun

1 [Buna başlıca örnek, "Dora"nın rüyalarıyla (1905e) "Kurt Adam"ın (1918b) çocukluk rüyasının analizleridir. Gerçekte "Kurt Adam" olayı, yazılmış olmasına rağmen, bu konferansa kadar yayınlanmamıştı.]

ve fazlaca çarpıtılmış bir rüyanın yorumu o kadar çok açıklama, çağrışımlar ve anılar yoluyla o kadar çok malzeme, o kadar fazla patikanın izlenmesini gerektirir ki, bu konuda verilecek bir ders kafa karıştırıcı ve yetersiz olur. Bu nedenle daha kolay yapılabilecek şeylerle yetinmenizi rica ediyorum: nevrotik hastaların, şu veya bu noktayı tek başına belirleyebileceğimiz küçük rüya örneklerinin analizi. Göstermesi en kolay şey de rüya sembolleri ve rüyalardaki gerilemeci ifadenin [temsilin] bazı tipik özellikleridir. Aşağıdaki her örnekte, rüyayı burada anlatmaya değer bulmamın gerekçesini de anlatacağım.

(1) Bu rüya sadece iki kısa görüntüden oluşmaktadır: *Cumartesi olmasına rağmen amcası sigara içer*. —Bir kadın *onu* [*rüyayı göreni*] *bir çocuk gibi okşar*.

Rüya sahibi [Yahudiydi], ilk görüntüyle ilgili olarak amcasının dindar olduğunu ve günah sayılan bu tür bir şeyi asla yapmadığını ve yapamayacağını söyledi. İkinci görüntüdeki kadınla ilişkili olarak aklına sadece annesi geliyordu. Bu iki görüntünün veya düşüncenin birbiriyle ilişkili olarak yaşanmış olması gerekiyordu. Ama nasıl? Amcasının hareketinin gerçekliğini açıkça reddettiği için, araya bir "eğer" sokmak inandırıcı gözüküyordu. "Eğer amcam gibi dindar birisi cumartesi günü sigara içerse, ben de annemin beni okşamasına izin verebilirim." Bunun da annesiyle kucaklaşmasının, dindar bir Yahudinin cumartesileri sigara içmesi gibi kabul edilemez bir şey olduğu anlamına geldiği açıktır. Rüya çalışmasının akışı içinde rüya düşünceleri arasındaki bütün ilişkilerin atıldığını söylemiştim. Bu ilişkiler hammaddesine indirgenir; yorumlamanın görevi de atılan bu ilişkileri tekrar kurmaktır.

(2) Rüyalar konusunda yayımladığım çalışmaların sonucunda rüyalarla ilgili konularda bir anlamda bir kamu danışmanı

olup çıkmıştım; yıllarca, çok farklı kaynaklardan, rüyalarını anlatan veya görüş isteyen mektuplar aldım. Yorumu mümkün kılacak şekilde rüyasına yeterli malzemeyi ekleyenlere veya kendi rüyalarını yorumlayanlara elbette teşekkür borçluyum. Münih'te bir öğrencinin gördüğü 1910 tarihli aşağıdaki rüya bu gruba giriyor. Bu rüyayı, genel olarak rüya sahibi gerekli bilgiyi vermediği sürece rüyayı anlamanın ne kadar imkânsız olduğunu göstermek için anlatıyorum. Çünkü temelde ideal rüya yorumunun, sembollerin yerine anlamlarını koymak olduğunu düşündüğünüz çağrışım tekniğini kullanmak istemediğiniz gibi bir kuşku taşıyorum. Bu zararlı hatayı yapmanıza izin veremem.

"*13 Temmuz 1910. Sabaha karşı şu rüyayı gördüm: Tübingen'de bir sokakta bisikletle giderken kahverengi bir köpek [dachshund] arkamdan koşup topuğumdan yakaladı. Bir süre sonra bisikletten indim, bir basamağa oturdum ve beni ısıran köpeğe vurmaya başladım.* (Isırma veya bir bütün olarak sahne bende kötü duygular uyandırmadı.) *Yaşlı birkaç kadın karşıda oturmuş bana gülüyordu. Daha sonra uyandım; sık sık olduğu gibi, uyanırken rüyanın tamamı benim için açıktı.*"

Burada sembollerin pek yararı olmaz. Rüya sahibi şunları söylüyor: "Son zamanlarda sokakta gördüğüm bir kıza âşık oldum, ama onunla tanışmanın bir yolunu bulamadım. Bunun en güzel yolu köpek olabilirdi, çünkü hayvanlara özellikle düşkünüm ve kızdaki aynı özellik hoşuma gitti." Kızgın köpek kavgalarına defalarca başarıyla müdahale ettiğini ve çoğu kez çevredekileri şaşkına çeviren bir beceri sergilediğini ekliyor. Âşık olduğu kızın, sürekli bu köpekle görüldüğünü öğreniyoruz. Ne var ki açık rüya söz konusu olduğu sürece kız yerine, sadece yanındaki köpek görülür. Ona gülen yaşlı kadınlar genç kızın yerini almış olabilir. Diğer anlattıkları bu noktayı yeterince aydınlatmıyor. Rüyada bisikletle gitmesi, hatırlanan durumun do-

laysız bir tekrarıdır. Köpekli kızla, bisikletli olduğu zamanların dışında hiç karşılaşmamıştır.

(3) İnsan kendisine yakın olan sevdiği birisini kaybedince, özel bir tür rüyalar görür; bu rüyalarda ölen kişiyi hayata döndürme ihtiyacıyla ölüm bilgisi tuhaf uzlaşmalara yönelir. Bazı rüyalarda ölen kişi hem ölü hem de hayattadır, çünkü öldüğünü bilmez; sadece bildiği zaman tamamen ölecektir. Diğerlerinde yarı ölü, yarı canlıdır ve bu durumlardan her birisi belli bir biçimde gösterilir. Bu rüyaları anlamsız olarak değerlendirmemeliyiz; çünkü rüyalarda tekrar yaşama dönmek, örneğin bunun çok olağan bir olay olduğu masallardakinden daha inanılmaz değildir. Bu rüyaları analiz edebildiğim kadarıyla, bunların makul bir çözüme açık olduğunu ve ölen kişiyi tekrar canlandırma arzusunun en tuhaf yollardan etkili olabildiği anladım. Şimdi size, oldukça tuhaf ve anlamsız gözüken bu türden bir rüya anlatacağım; rüyanın analizi, teorik tartışmalarımızdan öğrendiğiniz birçok şeyi gözler önüne serecek. Bu, babasını birkaç yıl önce kaybeden bir adamın rüyasıdır:

"*Babası ölmüş ama mezardan çıkarılmıştır ve kötü gözükmektedir. Babası o günden beri yaşıyor ve o, babasının bunu farketmesini önlemek için elinden geleni yapıyor.*" (Rüya daha sonra görünürde çok uzak olan başka konulara kayar.)

Babasının öldüğünü biliyoruz. Mezardan çıkarılması gerçeğe dayanmıyor; sonraki şeyler de gerçek değil. Ama rüya sahibi, cenaze töreninden dönerken dişinin ağrımaya başladığını söyledi. Dişini Yahudi doktrinin öngördüğü şekilde tedavi etmek ister: "Dişin seni rahatsız ediyorsa sök at!" Ve dişçiye gider. Ama dişçi şöyle der: "İnsan dişini hemen sökmez. Sabırlı olmak gerek. Şimdi sinirini öldürecek bir şey koyacağım; üç gün sonra gel çıkarayım."

"İşte bu," dedi rüya sahibi birdenbire, "çıkarmak, yani mezardan çıkarmak!"

Bu konuda haklı mıydı? Bu, tam değil, az çok uyan bir yorumdur; çünkü *diş* çekilmemiştir, çıkarılan sadece dişin içinde ölen bir şeydir. Ama diğer deneyimlere dayanarak bu tür hataları rüya çalışmasına bağlayabiliriz. Bu durumda adam, ölen babasıyla öldürülen ama korunan dişini birleştirmiş; ikisini birbirine kaynaştırmıştır. O zaman açık rüyada elbette anlamsız bir şey ortaya çıkacaktır, çünkü ne olursa olsun diş konusunda söylenen her şey babasına uymaz. Yoğunlaşmayı mümkün kılacak şekilde diş ile babası arasındaki *tertium comparationis* [ortak öğe] nerede olabilir?

Ama adamın haklı olduğuna kuşku yok, çünkü rüyada diş kaybetmenin, aileden birisini kaybedeceği anlamına geldiğini bildiğini söyledi.

Bilindiği gibi bu popüler yorum yanlıştır ya da en azından sadece kaba anlamda doğrudur. Rüya içeriğinin diğer kısımlarının arkasında bu konunun tekrar ortaya çıktığını görmek bizi daha çok şaşırtacak.

Rüya sahibi kendiliğinden devam ederek babasının hastalığından, ölümünden, onunla ilişkisinden söz etmeye başladı. Babası uzun süredir hastadır, tedavisi ve bakımı ona (oğula) pahalıya mal olmuştur. Yine de bu ona asla ağır gelmemiş, hiç sabırsız olmamış, bunun bitmesini hiç arzulamamış. Babasına karşı, gerçek Yahudilerde görülen bir sevgiyle bağlı olmasıyla, Yahudi Yasasına tam anlamıyla uymasıyla gurur duyuyordu. Burada, rüyadaki düşüncelerle olan çelişki bizi şaşırtır. Babasını dişle özdeşleştirir. Ve dişe, ona acı veren veya onu rahatsız eden dişini söküp atmasını emreden Yahudi Yasasına göre davranmak ister. Babasına da Yahudi Yasasının kurallarına göre davranmak

ister, ama bu durumda yasa ona hiçbir masraftan veya zahmetten kaçınmamasını, her türlü yükü omuzlamasını, ona acı veren nesneye karşı hiçbir düşmanca arzunun uyanmasına göz yummamasını emreder. Gerçekten de hasta babasına karşı hasta dişine yönelik olana benzer duygular geliştirmesi —yani erken bir ölümün, babasının gereksiz, acılı ve pahalıya malolan varoluşuna bir son vermesini arzulaması— halinde iki tutum birbiriyle çok daha inandırıcı bir uzlaşmaya girmiş olmayacak mıdır?

Yorucu hastalık yıllarında babasına karşı gerçek tutumunun bu olduğuna ve evlatlık sevgisi ve saygısı konusundaki abartılı sözlerinin, bu anılardan kaçmasına yaradığına kuşkum yok. Bu tür koşullarda babaya yönelik ölüm arzusu kolayca canlanır ve "onun için kurtuluş olur" türünden anlayışlı düşüncelerin arkasına gizlenir. Burada, gizli rüya düşüncelerindeki bir engeli aştığımıza dikkat edin. İlk kısmın sadece geçici olarak —yani rüyanın oluşumu sırasında— bilinçsiz olduğuna kuşku yok; ama babasına yönelik düşmanca dürtüleri sürekli bilinçsiz olsa gerek.[1] Bu dürtüler çocukluğundaki sahnelerden kaynaklanmış ve babasının hastalığı sırasında ürkekçe ve kılık değiştirmiş olarak zaman zaman bilince sızmış olabilir. Rüyanın içeriğine şaşmaz katkıları olan diğer gizli düşünceler için bunu daha kesin söyleyebiliriz. Gerçekten de, rüyada babasına yönelik düşmanca dürtülerinden hiçbir şey bulamayız. Ama babaya yönelik bu düşmanlığın köklerini çocuklukta arayacak olursak, ilk yaşlarda oğlan çocuğun cinsel etkinliklerine müdahale etmesinin baba korkusu yarattığını hatırlarız; aynı şeyi ergenlikten sonra toplumsal kaygılarla bir kez daha yapacaktır. Babayla olan bu ilişki söz konusu adam için de geçerlidir: babasına duyduğu sevgi, çocukluğunda tehditlerle cinsel

1 [Bu konu 13. Dersin sonunda ayrıntılarıyla ele alınmıştır.]

etkinlikten alıkonmasından kaynaklanan bir korku ve kaygı karışımı içerir.

Açık rüyanın geri kalan bölümleri mastürbasyon kompleksiyle ilişkili olarak açıklanabilir. "*Kötü gözüküyordu*" ifadesi gerçekte dişçinin, o bölgedeki dişlerden birinin kaybedilmesi halinde ağzın kötü gözüktüğünü söylemesine bir göndermedir; ama bu aynı zamanda ergenlik çağındaki bir erkeğin "kötü gözükmesinin" aşırı cinsel etkinliğini açığa vurmasıyla ya da bundan korkmasıyla da ilgilidir. Açık rüyada "kötü görünmenin" kendisinden babasına kaydırılması [yerdeğiştirmesi] —bu, rüya çalışmasının bildiğiniz bir ters çevirme türüdür— onu kendi duygularından kurtarmaz. "*O günden sonra yaşıyor*" ifadesi, diriltme arzusuna olduğu kadar dişçinin, dişin kurtulacağı vaadine de karşılık gelir. "*Babasının bunu farketmesini önlemek için elinden geleni yapıyor*" cümlesi, "öldüğünü farketmesini" şeklinde yorumlanması gerektiğini düşünmemize yol açacak şekilde özenle tasarlanmıştır. Ama doğru yorum mastürbasyon kompleksiyle anlam kazanır; burada gencin cinsel yaşamını babasından saklamak için elinden geleni yaptığı bağlantısı kendi içinde açıktır. Son olarak, "diş uyarımlı rüya" dediğimiz rüyaları, her zaman için mastürbasyon ve bundan ötürü cezalandırılma korkusuyla ilgili olarak yorumlamamız gerektiğini unutmayın.

Artık bu anlaşılmaz rüyanın nereden geldiğini anlayabilirsiniz. Rüya, tuhaf ve yanıltıcı bir yoğunlaşma yaratarak, gizli düşünce sürecinin merkezindeki bütün düşünceleri atarak ve bu düşüncelerden en derin ve kronolojik açıdan en eski olanlarının yerine bulanık ikâmeler yaratarak oluşturulmuştur.

(4) Anlamsız veya tuhaf olmayan, yine de bu tür şeylerin neden rüyada görüldüğü sorusunu gündeme getiren açık, sıradan rüyaları anlamaya çalışmıştık. Şimdi size bu tür bir örnek daha

vereceğim: genç bir hanımın aynı gece gördüğü birbirine bağlı üç rüya.

(*a*) *Evinin salonunda yürürken başını avizeye çarparak kanatır.*

Hiçbir anı, gerçekte benzer hiçbir olay olmamıştır. Buna karşılık verdiği bilgiler oldukça farklı bir yöne kayar: "Saçlarımın nasıl döküldüğünü biliyorsunuz. Dün annem, 'Yavrum,' böyle giderse kabak[1] gibi olacaksın.' dedi." Burada başın, vücudun diğer ucuna karşılık geldiğini görürüz. Avizeyi yardıma ihtiyaç duymaksızın bir sembol olarak yorumlayabiliriz: uzama yeteneğine sahip bütün nesneler, erkeklik organının sembolüdür. Dolayısıyla sorun, penis temasıyla vücudun alt tarafının kanamasıdır. Sonraki çağrışımları sorunun, aybaşı kanamasının erkeklerle cinsel ilişkiden kaynaklandığı inancıyla ilgili olduğunu gösterdi; bu, toy kızlar arasında çokça sadık taraftar bulan bir cinsel teori kırıntısıdır.

(*b*) Üzüm bağında bir çukur görür ve buna sökülen bir *ağacın neden olduğunu anlar*. Ağacın *eksik olduğunu* ekledi. Rüyada ağacı görmediğini söylemek istiyordu; ama bu sözler, sembolik yorumu kesinleştiren başka bir düşünceyi dile getiriyordu. Rüya, başka bir çocuksu cinsel teoriyle ilgiliydi: kızların da başlangıçta oğlanlarla aynı örgenlere sahip olduğu, ama daha sonra kesildiği (ağacın sökülmesi) inancı.

(*c*) *Yazı masasının çekmecesinin önünde durmaktadır; çekmecesini o kadar iyi bilmektedir ki birisinin karıştırıp karıştırmadığını*[2] *ilk bakışta anlayabilir*. Her türlü çekmece, sandık ve kap gibi masa çekmecesi de kadın örgenlerine karşılık gelir. Cinsel birleşmenin (ve düşündüğü gibi dokunmanın) belirtilerinin örgenlerde

1 [Deyim olarak değil de, kelimesi kelimesine çevirecek olursak, "başın kıç kadar tüysüz olacak."]

2 [Kelimesi kelimesine çevirecek olursak, "içine girip girmediğini."]

belli olduğunu biliyor ve uzun zamandır bunun anlaşılmasından korkuyor. Bu üç rüyanın üçünde de vurgunun *bilgi* üzerinde yapılması gerektiğini sanıyorum. Çocukluğunun, o zamanlar sonucuyla övündüğü cinsel araştırmalar dönemini hatırlıyor.[1]

(5) İşte size biraz daha sembolizm. Ama bu kez ruhsal duruma ilişkin kısa bir girişle başlamam gerekiyor. Geceyi bir hanımla sevişerek geçiren bir bey, hanımı, bir erkekle sevişirken çocuk olma arzusu karşı konulmaz bir şekilde dışa taşan anaca tiplerden birisi olarak tanımladı. Ama buluşmanın koşulları, spermin rahme ulaşmasını engelleyecek bir önlem gerektiriyormuş. Ertesi sabah uyanan kadın şu rüyayı anlatmış:

Kırmızı şapkalı bir subay sokağın ortasında onu kovalıyormuş. Kaçıp merdivenleri tırmanmaya başlamış, ama adam hâlâ arkasındaymış. Nefes nefese dairesine ulaşmış, kapıyı arkadan kapayıp kilitlemiş. Adam dışarda kalmış; kadın kedi gözünden bakınca adamın dışarıda bir sı*raya oturup ağladığını görmüş.*

Kırmızı şapkalı subay tarafından kovalanmanın ve merdivenleri nefes nefese çıkmanın cinsel eylemi temsil ettiğini anlayacağınıza kuşkum yok. Kapıyı takip edene karşı içerden kilitleyenin rüya sahibinin kendisi olması, rüyalarda sıkça görülen tersine çevirmelere bir örnek teşkil eder, çünkü gebeliğe karşı koruma önlemi alan kadın değil, erkeğin kendisidir. Aynı şekilde, kendi üzüntüsünü adama aktarmıştır [yerdeğiştirme], çünkü rüyada ağlayan adamdır; bu aynı zamanda meni akışını da temsil eder.

Psikanalizin, her rüyanın cinsel bir anlamı olduğunu iddia ettiğini şurada veya burada duyduğunuzdan eminim. Bu suçlamanın yanlışlığını değerlendirebilecek bir konumdasınız. En açık ihtiyaçların —açlık, susuzluk, özgürlük özlemi— giderilmesiyle ilgili arzu giderici rüyalarla, kolaylık ve sabırsızlık rüyalarıy-

1 [Çocukların cinsel araştırmaları ve cinsel teorileri 20. Derste ele alınmıştır.]

la, ayrıca arı çekemezlik ve bencillik rüyalarıyla tanıştınız. Ama aynı zamanda şunu da aklınızdan çıkarmayın ki psikanalitik araştırmaların da gösterdiği gibi, büyük ölçüde çarpıtılan rüyalar, her zaman olmasa da temel olarak cinsel arzuları dile getirir.

(6) Önünüze rüyalarda sembol kullanımıyla ilgili örnekleri yığmamın özel bir nedeni var. İlk dersimizde, psikanaliz konusunda ders verirken örnek vermenin ve inancı sürdürmenin zorluklarından yakınmıştım. O günden bu yana bana katıldığınıza kuşku yok. Ama psikanalizin farklı tezleri birbiriyle öylesine yakından ilişkilidir ki, tek bir noktadaki inanç, bütünün daha büyük bir parçasına kolayca taşınabilmektedir. Psikanaliz için, elini verenin kolunu kapar diyebiliriz. Hiç kimse, buna edim hataları açıklamasını kabul edenler de dahildir, geri kalan her şeye inanmaktan mantıksal açıdan kendini alamaz. Rüya sembolizmi de buna eşdeğerde erişilebilir ikinci bir konum sağlar. İşte size, kocası polis olan ve rüya sembolizmi veya psikanaliz konusunda hiçbir şey duymadığından emin olduğumuz eğitimsiz bir kadının bir rüyası. Dinledikten sonra, cinsel sembollerin yardımıyla açıklanmasının keyfi ve zoraki olup olmadığına siz karar verin:

"*...Derken birisi eve girer; kadın korkar ve polis çağırır. Ama o [polis], yanında hoş iki insanla birlikte birkaç basamaklı bir merdiveni çıkarak kiliseye girer. Kilisenin arkasında bir tepe, tepenin üstünde de sık bir ormanlık vardır. Polisin başında bir miğfer, sırtında pardösü ve boğazında bir yakalık vardır. Sakalları kahverengidir. Polisle birlikte sakin sakin yürüyen iki kişinin üzerinde, ortadan bağlı torbaya benzer birer apron [önlük] vardır. Kilisenin önünden tepeye kadar uzanan yolun her iki tarafındaki çalılıklar giderek sıklaşmakta ve tepenin ba*şında normal bir ormana dönüşmektedir."

Kullanılan sembolleri algılamakta zorluk çekmeyeceksiniz. Erkek örgenleri yürüyen üçlüyle, kadınınkilerse kilise, tepe ve

orman içeren bir manzarayla temsil edilmiştir. Merdiven basamaklarının cinsel eylemin sembolü olduğunu görürsünüz. Rüyada tepe denen şeye, anatomide de tepe deniyor: *Mons Veneris* [Venüs tepesi].[1]

(7) Sembollerle çözülmesi gereken bir başka rüya daha. Rüya sahibinin, öncesinde rüya yorumu konusunda hiçbir teorik bilgisi olmamasına rağmen bütün sembolleri kendi başına tercüme etmesi dikkate değer ve inandırıcı bir şeydir. Bu tutum alışılmadık bir şeydir ve bunu belirleyen etkenler tam olarak anlaşılmamıştır:

"*Babasıyla birlikte, bir yerde yürümektedir; oranın Pratere*[2] *olduğundan emindir, çünkü Rotunda'yı [kubbeli bina] görmüştür; binaya önünde sönük bir balon bağlı olan bir ek yapılmıştır. Babası bütün bunların ne demek olduğunu sorar; bunu sormasına şaşırır, ama açıklar. Daha sonra yerde büyük bir teneke tabaka serili olan bir avluya girerler. Babası tenekeden büyük bir parça koparmak ister, ama önce gören var mı diye çevresine bakınır. Babasına, ustadan istemesinin yeterli olacağını, böylece bir parça teneke alabileceğini söyler. Bu avludan, duvarları koltuk kaplaması gibi yumuşak bir malzemeyle kaplı bir kuyuya bir merdiven uzanmaktadır. Kuyunun dibinde uzunca bir platform vardır, sonra yeni bir kuyu belirmektedir...*"

Rüya sahibi kendisi yorumluyor: "Rotunda [Kubbeli dam] benim örgenlerim, önünde bağlı balon penisim, balonun sönüklüğü ise yakındığım bir sorunum." Ayrıntılara inecek olursak, Kubbeli binayı kız (çocuklar tarafından sürekli olarak örgenlerin bir parçası olarak görülür), önündeki küçük eklentiyi de testis torbası olarak çevirebiliriz. Rüyada babası ona bütün bunların ne anlama geldiğini, yani örgenlerin ne tür bir ama-

1 [Daha önce "tepenin" erkek sembolü olduğu söylenmişti.]

2 [Viyana'nın "Bois de Boulogne"si. İçinde bir de lunapark vardır.]

cı ve işlevi olduğunu sorar. Durumu tersine çevirip, soruyu soranın rüya sahibi olduğunu varsaymak inandırıcı gözüküyor. Gerçekte babasına böyle bir soru hiç sormadığı için, rüya düşüncesini bir arzu ya da şu türden koşullu bir cümle olarak değerlendirebiliriz: "Babamdan cinsel konularda bilgi vermesini isteseydim..." Bu düşüncenin devamını, rüyanın başka bir yerinde bulacağız.

Yerde büyük bir teneke levha serili olan avlunun da sembolik olarak anlaşılması gerekir. Bu, babasının iş mekânından türetilmiş bir semboldür. Gizlilik nedeniyle, babasının gerçekte yaptığı işe konu olan başka bir malzemeyi "teneke" olarak değiştirdim: ama rüyanın sözlerinde başkaca bir değişiklik yapmadım. Rüya sahibi baba mesleğine atılır ve firmanın gelirinin bir kısmını elde ettiği bazı kuşkulu etkinlikler konusunda babasına şiddetle karşı çıkar. Dolayısıyla az önce yorumladığım rüya düşüncesi şöyle devam edebilirdi: "(Ona sorsaydım), müşterileri gibi beni de kandırırdı." Babasının iş hayatındaki sahteciliğini temsil eden teneke "koparma" konusunda kendisi ikinci bir açıklama getirdi: bunun mastürbasyona karşılık geldiğini söyledi. Mastürbasyonun gizli yapısının tersiyle ifade edilmesi —açıktan yapılabilmesi— bir süre önce tanıştığımız bu yorumu doğrular. Beklendiği üzere, tıpkı rüyanın ilk sahnesindeki soru sormada olduğu gibi, burada da mastürbasyon etkinliği rüya sahibinden babasına aktarılmıştır [yerdeğiştirme]. Duvarlarındaki yumuşak kaplamayı dikkate alıp, kuyuyu vajina olarak yorumladı. Ben de otoriteme dayanarak, diğer olaylardaki tırmanma gibi, aşağı inmenin de vajina yoluyla cinsel ilişkiye karşılık geldiğini ekledim.

Rüya sahibi, ayrıntılara —ilk kuyudan sonra uzunca bir platformun, daha sonra da başka bir kuyunun varlığına— ilişkin biyolojik bir açıklama getirdi. Bir süre cinsel ilişki denemiş, ama

ketlemeler nedeniyle bırakmıştı ve şimdi tedavinin yardımıyla tekrar ilişkiye girebilmeyi umuyordu.

(8) Aşağıdaki rüyalar, çok eşliliğe son derece eğilimli bir yabancıya aittir. Bunları burada anlatmamın nedeni, açık rüyada gizlenmiş de olsa rüya sahibinin egosunun her rüyada ortaya çıktığı yolundaki savım için kanıt oluşturmasıdır. Rüyadaki bavullar kadın sembolüdür:

(*a*) *Bir yolculuğa çıkmaktadır; aralarında numune sandıklarına benzer iki büyük siyah valizin de bulunduğu birkaç bavulluk bagajı istasyona arabayla taşınır. Birisine teselli edercesine şöyle der: "Benimle sadece istasyona kadar geliyorlar."*

Aslında çok sayıda eşyayla seyahat etmişti; ayrıca tedaviye kadınlar hakkında çokça hikâyeyle geliyordu. Siyah bavullar, o dönemde yaşamında baş rolü oynayan iki siyahi kadına karşılık geliyordu. Bunlardan birisi arkasından Viyana'ya gelmek istemiş; ama tavsiyem üzerine telgrafla gelmemesini söylemişti.

(*b*) Gümrükten bir sahne: *Başka bir yolcu bavulunu açar ve sakin sakin sigarasını içerken, "Bir şey yok" der. Gümrük memuru ona inanmış gibi yapar, ama içine bakınca yasak madde olduğunu görür. Yolcu çekimser bir sesle şöyle der: "Bu konuda yapacak bir şey yok."*

Yolcu kendisidir; bense gümrük memuru. Kural olarak yaşadıklarını söyleme konusunda açık sözlüydü; ama bir hanımla kurduğu yeni bir ilişkiden söz etmek istemiyordu, çünkü haklı olarak kadını tanımadığımı düşünüyordu. Yakalanmak gibi sıkıcı bir durumu bir yabancıya aktarmıştı [yerdeğiştirme], bu nedenle rüyada kendisi yokmuş gibi gözüküyordu.

(9) İşte size, henüz sözünü etmediğim bir sembol örneği:

Kendileri de kardeş olan iki kadın arkadaşıyla birlikte kız kardeşine rastlar. Her iki kadınla da tokalaşır, ama kız kardeşiyle tokalaşmaz.

Gerçeklikle ilişkisi yok. Ama düşünceleri onu, gözlemleri so-

nucunda kızların göğüslerinin ne kadar geç geliştiğini düşündüğü bir döneme götürdü. İki kız kardeş göğüsleri sembolize ediyordu; bu göğüsleri sıkmak isterdi, ama kız kardeşinin olmasalardı.

(10) Şimdi de rüyadaki ölüm sembolizmine ilişkin bir örnek:

Adlarını bildiği, ama uyanınca unuttuğu iki kişiyle birlikte, çok yüksek, dik bir demir köprüden geçmektedir. Birden, yanındakilerin ikisi de gider ve o şapkalı, çarşaf giysili hortlağa benzer bir adam görür. Ona telgrafçı [postacı] *olup olmadığını sorar. Hayır. Şoför mü? Hayır. Bunun üzerine yürüyüp gider.... Rüya anında akut kaygı duyar; uyandıktan sonra da demir köprünün yıkılarak uçuruma düştüğüne ilişkin bir fanteziyle rüyaya devam eder.*

Rüyayı görenin tanımadığını veya adlarını unuttuğunu söylediği kişiler çoğunlukla ona çok yakın olan insanlardır. Rüya sahibinin bir erkek, bir de kız kardeşi vardı; onların ölümünü arzuladığı takdirde, karşılık olarak *onun* da ölüm korkusuna kapılması doğaldı. Telgrafçı konusunda, bu tür insanların her zaman kara haber getirdiğini söyledi. Üniformasına bakılırsa lamba yakıcı da olabilir; ama lambayı yakan söndürür de, tıpkı Azrail'in meşaleyi söndürmesi gibi. Şoför ona Uhland'ın, "Kral Charles'in Yolculuğu"na ilişkin şiirini düşündürür ve şiirdeki Kral rolünü oynarken iki arkadaşının tehlikeli deniz yolculuğunu hatırlatır.[1] Demir köprü ona son zamanlardaki bir kazayı ve ona aptalca gelen "Hayat bir asma köprüdür" deyişini hatırlatır.

(11) Aşağıdaki rüya da ölümün başka bir ifadesi olabilir:

Tanımadığı bir bey ona siyah çerçeveli bir kartvizit bırakır.

(12) Rüyanın, önkoşul olarak nevrotik bir durumu gerektirmesine karşın, aşağıdaki rüya birkaç açıdan ilginizi çekecektir:

1 [Uhland'ın "König Karls Meerfahrt" adlı şiirinde Kral Charles ve on iki şövalyesi, Kutsal Ülke'ye giderken fırtınaya yakalanır. On iki şövalye sırasıyla kaygılarını dile getirir; ama Kral dümenin başında sessizce oturup gemiyi selamete çıkarır.]

Bir trendedir. Tren açık arazide durur. Kaza olacağını, bu nedenle kaçması gerektiğini düşünür. Trendeki bütün kompartmanlara girerek rastladığı herkesi öldürür: kondüktörü, makinisti, vs.

Bununla ilgili olarak, bir arkadaşının anlattığı bir öyküyü hatırladı. Bir deli, İtalya treninde bir kompartmanla nakledilmektedir, ama dikkatsizlik sonucu delinin yanına bir yolcu biner. Deli, yanındaki yolcuyu öldürür. Dolayısıyla kendini deliyle özdeşleştirmiş ve bunu yapma hakkını, zaman zaman kapıldığı "bütün tanıklardan kurtulması" gerektiği saplantısına dayandırmıştı. Ama kendine daha iyi bir neden bulmuş, bu da rüyanın oluşmasına yol açmıştı. Bir gece önce tiyatroda, evlenmek istediği, ancak kıskandığı için evlenmekten vazgeçtiği kızı görür. Kıskançlığının yoğunluğu dikkate alınınca, onunla evlenmesi gerçekten delilik olurdu. Bu da kızı çok güvenilmez bulduğu ve kıskançlık yüzünden önüne çıkan herkesi öldürmek zorunda kalacağı anlamına geliyordu. Bir dizi odadan (burada tren vagonlarından) geçmenin evlilik sembolü olduğunu görmüştük ("tekeşliliğin tersine çevrilmesi").[1]

Açık arazide duran trenle ve kazadan korkmasıyla ilişkili olarak, bir keresinde bir tren yolculuğu sırasında trenin istasyon olmayan bir yerde aniden durduğunu söyledi. Aynı kompartımanda bulunan genç bir hanım, trenin çarpışabileceğini, bu durumda yapacak en iyi şeyin "bacakları dikmek"[2] olduğunu söyler. Ama bu "bacakları dikme," aşklarının ilk mutlu günlerinde diğer [kıskandığı] kızı götürdüğü sayısız kır gezisinde de

1 [Daha önceki derslerde bu sembole hiç değinilmedi. *Rüyaların Yorumu*'nun VI (E). Bölümün başlarında bir yerde, bir odalar dizisinin geneleve veya hareme ya da (tersine çevirme yoluyla) tekeşli bir evliliğe karşılık gelebileceği yazmaktadır.]

2 [Bu ayrıca "çiftleşme, cinsel ilişki" anlamında argo bir deyimdir.]

bir rol oynamıştır. Bu da, şimdi onunla evlenmesinin delilik olacağını düşünmesi için yeni bir gerekçedir. Ama duruma ilişkin bilgim nedeniyle, onunla evlenecek kadar deli olmayı arzuladığından eminim.

13. DERS
RÜYALARDAKİ ARKAİK VE ÇOCUKSU ÖZELLİKLER

BAYANLAR VE BAYLAR,— Gelin, bir kez daha rüya sansürünün etkisi altındaki rüya çalışmasının, gizli rüya düşüncelerini farklı bir ifade moduna [diline] dönüştürdüğü sonucundan yola çıkalım. Gizli düşünceler, uyanık yaşamdaki bilinen bilinçli düşüncelerimizden farklı değildir. Yeni ifade tarzı, birçok özelliğinden ötürü bize anlaşılmaz gelir. Bu tarzın, zihinsel gelişimimizin artık geçerliliği kalmayan eski durumlarına —belki de düşünce dilimiz gelişmeden önce varolan resim diline, sembolik bağlantılara, koşullara— döndüğünü söylemiştik. Rüya çalışmasının ifade tarzını bu açıdan *arkaik* [eski çağlara ait] veya *gerilemeci* olarak tanımlamıştık [11. Derste].

Bundan, rüya çalışmasını daha ayrıntılı incelememiz halinde zihinsel gelişmemizin çok az bilinen başlangıcı konusunda değerli iç gözlemler kazanabileceğimiz sonucuna varabilirsiniz. Bunu ben de umuyorum; ama bu çalışma henüz başlamış değil. Rüya çalışması bizi iki tür tarih öncesine —bir yandan bireyin tarih öncesine, yani çocukluğa, öte yandan da her bireyin in-

san soyunun gelişmesinin tamamını özet olarak tekrarlaması ölçüsünde, filogenetik [türlerin evrimiyle ilgili] tarih öncesine— götürür. Sonraki zihinsel süreçlerin hangi bölümünün bireysel tarih öncesi dönemden, hangi bölümünün filogenetik tarih öncesinden geldiğini belirleyebilir miyiz? Bunu yapabileceğimize inanıyorum. Örneğin bireyin öğrenme yoluyla kazanmadığı sembolik bağlantıların, filogenetik [türlerin evriminden kalan] bir miras olduğu rahatlıkla iddia edilebilir.

Ama rüyaların tek arkaik özelliği bu değildir. Kuşkusuz hepiniz kendi deneyimlerinizden, çocukluğa ilişkin belirgin bir unutkanlık olduğunu bilirsiniz. Yaşamın, beş, altı veya sekiz yaşına kadarki ilk yıllarının, belleğimizde sonraki yaşantılar gibi izler bırakmamasını kastediyorum. Zaman zaman, ilk günlerden günümüze kadar kesintisiz bir belleğe sahip olmakla övünen insanlarla karşılaştığımız doğrudur; ama diğer seçenek, yani bellekteki boşluklar çok daha sık rastlanır bir olgudur. Kanımca bu olgu yeterli dikkati çekmiş değil. Çocuk iki yaşına kadar konuşmaya başlar ve karmaşık zihinsel durumlarda rahat olduğunu gösterir; o yaşta söylediği şeyler yıllar sonra ona hatırlatılsa bile hatırlamaz. Hem, sonraki döneme kıyasla daha az şey yüklü olduğu için o yaşta bellek daha etkilidir. Belleğin işlevini özellikle yüksek veya zor bir zihinsel etkinlik olarak değerlendirmek için de bir neden yok; tersine, çok düşük zihinsel kapasiteye sahip insanlarda bile iyi bir bellek bulabiliriz.[1]

İlkinin üstünde olan ve dikkatinizi çekmek istediğim ikinci belirgin bir olgu da, ilk çocukluk yıllarına ilişkin boş anılar içinde çok iyi korunan birkaç anı bulunmasıdır; bunlar çoğunlukla plastik [esnek] biçimde korunur, bu da bu güne kadar ko-

1 [Çocukluğun unutulmasına ilişkin daha ayrıntılı bir tartışma, *Cinsellik Teorisi üzerine Üç Deneme*'nin ikincisinde bulunabilir (1905d)].

runmalarını açıklayamaz. Belleğimiz sonraki yaşamımızda bizi etkileyen izlenimleri, aralarından seçme yapmak suretiyle işler. Önemli olanı korurken önemsizleri atar. Ama bu, korunan çocukluk anıları için geçerli değildir. Bu anıların, çocukluğun önemli yaşantılarına, hatta çocuğun bakış açısından önemli görünebilecek olanlara bile karşılık gelmesi gerekmez. Bunlar birçok durumda öylesine sıradan ve önemsizdir ki, şaşkınlıkla, bu ayrıntıların neden günümüze kadar geldiğini sorarız kendimize. Uzun süre önce analizin yardımıyla çocukluk unutkanlığı ve anı kalıntıları bilmecesini çözmeye çalıştım ve çocuklarda bile her şeye rağmen sadece önemli olanların bellekte kaldığı sonucuna vardım. Ama bildiğiniz yoğunlaşma, özellikle de yer değiştirme süreçleri yoluyla bellekte önemli olan şeylerin yerini, önemsiz gözüken şeyler alır. Bu nedenle bu çocukluk anılarını "perde anı" olarak adlandırdım; bu anıların tam bir analiziyle unutulan her şey ortaya çıkarılabilir.[1]

Psikanalitik tedavide sürekli olarak, çocukluk anılarındaki bu boşlukları doldurma gereğini duyarız; tedavi şu veya bu ölçüde başarılı olduğu sürece —yani sık sık— unutulan bu çocukluk yıllarının içeriğini gün ışığına çıkarmayı başarırız. Bu izlenimler hiçbir zaman gerçekten unutulmamıştır, sadece erişilmezdir, gizlidir, bilinçdışının bir parçasını oluşturmuştur. Ama bu anılar kendiliğinden de bilinçdışından çıkabilir ve bu, rüyalarla ilişkili olarak gerçekleşir. Sanki rüya yaşamı, bu gizli çocukluk yaşantılarına erişmenin bir yolunu biliyor gibidir. Literatürde buna ilişkin mükemmel örnekler vardır; benim de buna katkılarım olmuştur. Bir keresinde rüyamda, bana hizmeti dokunmuş olması gereken birisini net olarak görmüştüm. Adam tek

1 [Perde anılar, *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi*'nin (1901b) IV. Bölümünde ele alınmıştır.]

gözlü, kısa boylu, sağlam yapılı, başı omuzlarına gömülü birisiydi. Bağlamdan doktor olduğunu düşünmüştüm. Şans eseri, o zaman henüz sağ olan anneme, üç yaşında ayrıldığım doğum yerimdeki doktorun neye benzediğini sordum ve tek gözlü, kısa boylu, sağlam yapılı, başı omuzlarına gömülü birisi olduğunu; ayrıca bana bakmaya gelmesine neden olan hatırlamadığım kazayı da öğrendim. Rüyaların, ilk çocukluk yıllarına ait unutulan malzemeye ulaşabilmesi, ayrı bir arkaik özelliktir.

Aynı bilgi kırıntısı, karşılaştığımız bilmecelerden birine daha uygulanabilir. Rüyaları başlatan şeylerin, sansürü ve rüya çarpıtmasını gerekli kılan aktif kötülük ve abartılı cinsel arzular olduğunu keşfedince ne kadar şaşırdığımızı hatırlayacaksınız [9. Derste]. Bu tür bir rüyayı sahibine yorumladığımız zaman, bu yoruma saldırmasa bile düzenli olarak, bu arzuların nereden geldiğini sorar, çünkü bunlar ona yabancıdır ve bilincinde olduğu şeye ters düşer. Kökenlerine dikkati çekmekte tereddüt etmemiz gerekmiyor. Arzu giderici bu kötülük düşünceleri geçmişten, birçok durumda çok uzak olmayan bir geçmişten kaynaklanır. Bunların, bugün olmasa bile, bir zamanlar bilinçli olduğu gösterilebilir. Rüyasından, şimdi on yedi yaşında olan tek kızının gözleri önünde ölmesini arzuladığı anlamı çıkan bir hanım, bizim yardımımızla, bir zamanlar bu ölüm arzusunu gerçekten de beslediğini gördü.[1] Çocuk, kısa sürede biten mutsuz bir evliliğin meyvesidir. Bir keresinde kızına hamileyken, kocasıyla kavga ettikten sonra içindeki çocuğu öldürmek için yumruklarıyla kendi karnını dövmüş. Bugün çocuklarını çok, belki de çok fazla seven kim bilir kaç anne istemeden hamile kalmış ve içlerindeki

1 [Bu rüya, *Rüyaların Yorumu*'nda da geçiyor, ama orada kızın yaşı üç kez (yazıyla) "on beş" olarak belirtilmiş. Elinizdeki çalışmanın bütün Almanca versiyonlarında geçen "17" (rakamla), bir basım hatası olabilir.]

canlının ölmesini arzulamıştır! Bu arzuyu zararsız bazı eylemlerle dile getirmiş de olabilirler. Dolayısıyla sevdikleri birisine yönelik olan ve onlara çok garip gelen ölüm arzuları, söz konusu kişiyle olan ilişkilerinin ilk günlerinden kaynaklanır.

Aynı şekilde bir baba, gözdesi olan en büyük çocuğunun ölmesini arzuladığı yorumunu haklı çıkaran bir rüya görmüştü. Onun da bu arzunun bir zamanlar ona tuhaf gelmediği bir dönem olduğunu hatırlaması sağlandı. Çocuk henüz kucaktayken, eş seçiminden memnun olmayan baba sık sık, kendisi için bir anlam ifade etmeyen bu küçük yaratığın ölmesi halinde tekrar özgür olacağını ve özgürlüğünün tadını daha iyi çıkaracağını düşünür. Aynı köken çok sayıda benzer nefret dürtülerinde de gösterilebilir; bunlar, bilinçli oldukları ve ruhsal yaşamda belli bir rol oynadıkları geçmişe ait bir şeyin anılarıdır. Bundan, ilişkinin başlangıçtan aynı olduğu, ilişkide bu tür dönüşmelerin yaşanmadığı durumlarda bu tür arzuların ve rüyaların ortaya çıkmaması gerektiği sonucu çıkarmaya yatkın olacaksınız. Bunu kabul etmeye hazırım; ama dikkate almanız gereken şeyin, rüyanın *sözel içeriği* değil, yorumundan sonraki anlamı olduğunu bir kez daha hatırlatmak isterim. Sevilen birisinin ölümüne ilişkin açık bir rüya, sadece ürkütücü bir maskeye bürünmüş olan çok farklı bir anlama gelebilir; ya da sevilen kişi, başka birisinin yerine yanıltıcı bir ikâme olarak konmuş olabilir.

Ama bu konu, çok daha ciddi bir başka soruyu gündeme getirir. "Bu ölüm arzusu bir dönemde bilinçli olmuş olsa ve kişi hatırlayarak bunu doğrulasa bile," diyeceksiniz, "bu bir açıklama olamaz. Ne olursa olsun, bu arzu uzun süre önce aşılmıştır ve bugün bilinçdışında güçlü bir dürtü olarak değil, olsa olsa duygu içermeyen bir anı olarak kalabilir. Güçlü bir dürtü olduğunu destekler hiçbir şey yok. O halde neden rüyada hatırlanı-

yor?" Bu soru haklı olarak sorulabilir. Buna cevap verme çabası bizi konudan çok uzaklaştıracak ve rüya teorisindeki en önemli noktalardan birisi konusunda bir tavır almamızı gerektirecektir. Ama konumuz çerçevesi içinde kalmam ve dikkatli olmam gerekiyor. Dolayısıyla bir süre beklemeye hazırlıklı olun.[1] Şimdilik, rüyayı başlatan şeyin, aşılan [geride kalan] bu arzu olduğunu gösterebileceğimiz gerçeğiyle yetinelim ve diğer kötülük arzularının da aynı şekilde geçmişe götürülüp götürülemeyeceğini incelemeye devam edelim.

Konuyu, kişinin dizginsiz bencilliğine bağlanabilecek olan birisinden kurtulma arzularıyla sınırlı tutacağız. Birçok durumda rüyanın oluşmasına bu tür bir arzunun neden olduğu gösterilebilir. Yaşamın akışı içinde kişinin yoluna ne zaman birisi çıksa —ki yaşamdaki ilişkilerin karmaşıklığı açısından bu ne kadar da sık yaşanır!— bu onun babası, annesi, kardeşi veya eşi bile olsa, anında onu öldürmeye yönelik bir rüya oluşur. İnsan doğasının bu kötülüğü bizi çok şaşırtmış ve rüya yorumunun bu sonucunu sorgusuz bilerek kabul etmiştik. Ama bu arzuların geçmişteki kökenine baktığımız an, en yakın akrabalara bile yönelen bu bencillikte ve bu arzu giderici dürtülerde hiçbir tuhaflık olmadığını görürüz. Çocuklar, özellikle de sonradan unutkanlıkla örtülen ilk yıllarında, bu bencilliği aşırı belirginlikle sergiler ve değişmez olarak bunun kalıntılarını gösterir. Çocuk önce kendini sever ve ancak daha sonra başkalarını sevmeyi ve kendi egosundan başkaları için özveride bulunmayı öğrenir. Çocuğun başından beri seviyor gibi gözüktüğü insanlar bile, onlara ihtiyaç duyduğu, onlarsız yapamayacağı için —yani yine bencilce güdülerle— sevilir. Sevme dürtüsü ancak çok sonra bencillikten kurtulur. *Bencilliğinin ona sevmeyi öğrettiği* tamamen doğrudur.

1 *[Freud, bu dersin sonunda bu konuya tekrar dönüyor.]*

Bu bağlamda çocuğun, kardeşlerine yönelik tutumuyla ebeveynlerine yönelik tutumunu karşılaştırmak ilginç olacaktır. Küçük bir çocuk kardeşlerini sevmeyebilir; ki çoğu kez sevmediği açıktır. Birer rakip olarak onlardan nefret ettiğine ve bu tutumun birçok durumda uzun süre, erişkinliğe kadar, hatta daha sonra bile kesintisiz sürdüğüne kuşku yok. Sık sık, daha sevecence bir tutumun bunun yerini aldığı ya da daha çok üstünü örttüğü doğrudur; ama düşmanlık tutumu genelde daha önce geliyor gibidir. Bu düşmanlık tutumunu gözlemenin en kolay yolu, aileye yeni bir bebek geldiği zaman, iki buçuk ila üç dört yaşları arasındaki çocuklara bakmaktır. Bebek genellikle düşmanca bir karşılama görür. "Onu sevmiyorum, leylek geri götürsün" türünden sözler oldukça yaygındır. Bundan sonra, yeni geleni azarlamak, onu yaralamak, hatta öldürmeye kalkışmak için hiçbir fırsatın kaçırılmadığı bilinir. Aradaki yaş farkı azsa, çocuğun zihinsel etkinliği uyanıp da belli bir yoğunluğa ulaşınca rakibini zaten orada bulur ve kendini ona uyarlar. Buna karşılık yaş farkı fazlaysa bebek başlangıçtan itibaren ilginç bir nesne, bir tür canlı bebek olarak belli bir sempati uyandırabilir ve yaş farkının sekiz veya daha fazla olduğu durumlarda özellikle kızlarda özenli, anaca dürtüler etkinlik kazanabilir. Ama dürüstçe konuşmak gerekirse kişi, bir rüyanın arkasında kardeşine yönelik ölüm arzusunun yattığını görürse, buna şaşırmaya pek gerek yoktur; bunun prototipini çocukluğa ve sık sık da sonraki arkadaşlık yıllarına götürmek zor değildir.

İçinde yaşayanların şiddetli çatışmalara girişmediği bir çocuk odası yok gibidir. Bunun arkasındaki güdü, ebeveyn sevgisi, ortak eşyalar, yaşam alanı konusundaki rekabettir. Düşmanca dürtüler ailenin genç üyelerine olduğu kadar daha büyük üyelerine de yönelir. Sanırım Bernard Shaw şöyle demişti: "Kural

olarak bir İngiliz kızının annesinden daha çok nefret ettiği tek kişi varsa o da ablasıdır."[1] Ama bu sözde bize garip gelen bir şey var. Kardeşler arasındaki rekabeti ve nefreti anlaşılır bulmaya zorlanabiliriz. Ama nefret duygularının kızla anne, ebeveynle çocuk arasındaki ilişkiye de sızabileceğini nasıl düşünebiliriz?

Çocuğun bakış açısından da bu ilişkinin daha elverişli olduğuna kuşku yok. Beklentilerimiz bunu gerektirir; ebeveynle çocuk arasında sevgi olmamasını, kardeşler arasında olmamasından daha itici buluruz. İlkinde sanki kutsallaştırırken, ikincisinde küfür gibi hissederiz. Ama gündelik gözlemler, ebeveynlerle yetişkin çocukları arasındaki ilişkilerin toplum tarafından konan idealin nasıl sık sık gerisinde kaldığını, ebeveynlere karşı saygı ve sevgi dürtülerinin karışımı olmaması halinde düşmanlığın nasıl kolayca dile getirilebildiğini gösterir. Bu düşmanlığın arkasında yatan güdüler genellikle bilinir; eğilim ise aynı cinsleri birbirinden —kızı annesinden, oğlanı babasından— ayırmaktır. Kız çocuğu otoriteyi annesinde görür; bu onun iradesini kısıtlayan ve toplum adına onu cinsel özgürlüğünden vazgeçmeye zorlayan bir otoritedir; bazı durumlarda annesinde, yerini almaya çalışan birisine karşı mücadele eden bir rakip de görür. Aynı şey baba ile oğul arasında ama daha çetin geçer. Oğlanın gözünde baba, isteksiz katlanılan her türlü toplumsal kısıtlamayı kendinde toplar; baba onun iradesini, ilk cinsel hazlarını ve ailedeki ortak mülkiyetten yararlanmasını engeller. Tahtın varisi olması halinde babanın ölümüne yönelik bu bekleyiş neredeyse trajik bir noktaya ulaşır. Baba ile kız ya da oğul ile anne arasındaki ilişkide daha az tehlike var gibidir. Bu da bencilce kaygılarla bozulmayan değişmez bir sevecenliğin en arı örneğini oluşturur.[2]

1 [İnsan ve Üstün İnsan'ın II. Perdesinde John Tanner tipi.]

2 [Bu konu, *Yeni Giriş Dersleri*'nin (1933a) 33. Bölümünde ayrıntılarıyla ele alınmıştır.]

Evrensel düzeyde bilinen bu sıradan şeylerden neden söz ediyorum? Çünkü bunların yaşamdaki önemini inkâr etmeye ve toplumun koyduğu ideale gerçekte olandan daha çok uyulduğunu iddia etmeye yönelik şaşmaz bir eğilim vardır. Gerçeğin psikologlar tarafından dile getirilmesi, konuyu siniklere bırakmaktan çok daha iyidir. Aklıma gelmişken, bu inkâr sadece gerçek yaşam için geçerlidir. Hayal gücü, öykü ve dramatik eserlerde kaynağı bu idealden sapma olan konular üzerinde rahatça oynar.

Dolayısıyla çok sayıda insanın, ebeveynden, özellikle de aynı cins ebeveynden kurtulma arzusunu rüyalarda dile getirmesi sizi şaşırtmasın. Bu arzunun uyanık yaşamda da bulunduğunu, hatta ölüm arzusunun boş yere acı çeken babasına karşı duyduğu acımayla gizlendiği 3. örneğimizdeki rüya sahibinde olduğu gibi, başka bir güdüyle maskelense de bazen bilinçli bile olabildiğini varsayabiliriz. Düşmanlık ilişkiye ender olarak tek başına egemen olur; çoğu kez düşmanlığı bastıran daha sevecen dürtülerin arkasında kalır ve deyiş yerindeyse bir rüya bu dürtüleri tecrit edene kadar bekler. Bu tecrit açısından rüyada bize çok büyük görünen şey, yorumlama yoluyla gerçek yaşam bağlamındaki yerine oturulduğu zaman tekrar küçülür (Hanns Sachs [1912, 569]). Ama gerçek yaşamla ilgisi olmayan bir noktada, erişkinin uyanık yaşamında itiraf etme ihtiyacını hiç duymadığı bu rüya arzusuyla da karşılaşırız. Bunun nedeni, özellikle de aynı cinsten iki insan arasındaki en derin ve en düzenli yabancılaşma güdüsünün ilk çocukluk döneminde kendini hissettirmeye başlamasıdır.

Söylemeye çalıştığım şey, kişinin cinsiyetini açıkça vurgulayan bir sevgi rekabetidir. Oğlan çocuğu küçük yaştan itibaren kendisine ait gördüğü annesine karşı özel bir sevecenlik geliştirmeye başlar; babasını, onun tek sahipliğini tehdit eden bir

rakip gibi görür. Aynı şekilde küçük kız da annesine, onun babasıyla olan sevecen ilişkisine karışan ve kendi arzuladığı yeri işgal eden birisi olarak bakar. Gözlemler, bu tutumların hangi yaşlara kadar indiğini gösterir. Bunlara "Odipus kompleksi" diyoruz, çünkü Odipus masalı, biraz da yumuşatarak, oğlanın durumundan kaynaklanan iki aşırı arzuyu —babasını öldürme ve annesini kendine karı olarak alma arzusunu— dile getirir. Çocukla ebeveyn arasındaki tek ilişki biçiminin Odipus kompleksi olduğunu iddia etmiyorum; bu ilişki çok daha karmaşık olabilir. Ayrıca Odipus kompleksinin gücü değişir, hatta tersine bile dönebilir; ama çocuğun yaşamında düzenli ve çok önemli bir etkendir; dolayısıyla bunun ve bundan kaynaklanan gelişmelerin etkisini küçümsemektense gözde büyütmek daha az tehlikelidir. Aklıma gelmişken, çocuklar sık sık Odipus tutumlarında, ebeveynlerden gelen bir uyarımla tepki verirler; çünkü ebeveynler tercihlerini sık sık cinsiyet farkı temelinde yapar, böylece baba kızını, ana da oğlunu tercih eder ya da evlilik ilişkisinin soğuması halinde, değerini kaybeden bir sevgi nesnesinin yerine geçen bir nesne olarak seçer.[1]

Odipus kompleksini ortaya çıkardığı için dünyanın psikanalitik araştırmaya minnet duyduğu söylenemez. Tersine bu buluş, en şiddetli tepkiyi yetişkinlerden almıştır; yasak ve tabu olan bu ilişkinin reddedilmesinde rol almayı ihmal edenler, daha sonra çarpık yeniden yorumlamalarla kompleksi değerinden yoksun bırakmak suretiyle hatalarını düzeltmişlerdir.[2] Bunda inkâr edilecek veya süslenecek bir şey olmadığına inancım değişmez. Yunan masalının kaçınılmaz kader olarak gördüğü bir olguyu kabullenmemiz gerekiyor. Gerçek yaşamda reddedilen

1 [Odipus kompleksi, 21. Derste daha ayrıntılı ele alınmıştır.]

2 [Bu ifadenin, Adler ve Jung'un ayrılışına bir gönderme olduğu açık.]

Odipus kompleksinin, edebiyatta rahatça konu edilmesi de çok ilginç bir gerçektir. Özenli bir çalışmasında Otto Rank [1912b], Odipus kompleksinin drama yazarlarına sonsuz değişikliklerle, yumuşatmalarla ve kılıflarla —yani, sansür çalışması olarak tanıdığımız çarpıtmalarla— nasıl zengin bir tema sağladığını göstermiştir. Dolayısıyla bu Odipus kompleksini, sonraki yaşamlarında ebeveynleriyle çatışmadan kaçacak kadar şanslı olan rüya sahipleri için de düşünebiliriz. Ve bununla yakından ilişkili olarak, "iğdiş kompleksi"[1] dediğimiz şeyi gözleriz; bu, ilk cinsel etkinliklerine bir son vermek için çocuğa yöneltilen ve babaya bağlanan tehditlere karşı çocuğun verdiği tepkidir.

Çocukların ruhsal yaşamına ilişkin incelememizden öğrendiklerimiz, diğer yasak rüya arzuları grubu —aşırı cinsel dürtüler— için de benzer bir açıklama bulmayı beklememize yol açar. Böylece çocukta cinsel yaşamın gelişimi üzerine bir araştırma yapmaya yönelince birçok kaynaktan aşağıdaki bulguları elde ederiz.

Her şeyden önce, çocukların da cinsel bir yaşamı olduğunu inkâr etmek ve cinselliğin ancak örgenlerin olgunlaşmasıyla ergenlikte başladığını düşünmek, savunulamayacak bir hatadır. Tersine çocukların, ta başından beri, daha sonra normal olandan birçok açıdan farklılık gösteren zengin bir cinsel yaşamı vardır. Bu açıdan erişkin yaşamında "sapma" olarak tanımlanan şey şu açılardan normalden farklılık gösterir: birincisi, türler arasındaki engel (insanla hayvan arasındaki engel) ortadan kalkar, ikincisi, tiksinti engeli aşılır, üçüncüsü ensestin (kan bağıyla yakınlığı olanlar arasındaki cinsel doyum yasağı) önündeki engel, dördüncüsü kendi cinsinden olanların önündeki engel kalkar ve beşincisi, örgenlerin oynadığı rol vücudun diğer organlarına ve

1 [Bu konu 20. Derste tekrar ele alınmıştır.]

bölgelerine kayar. Bu engellerden hiçbirisi baştan varolmamıştır; bunlar ancak gelişmenin ve eğitimin akışı içinde düzenli olarak yükselir. Küçük çocuklar bunlardan bağımsızdır. İnsanla hayvan arasında ürkütücü bir boşluk görmezler; insanın kendini hayvandan ayırmasına eşlik eden kibir ancak çok sonra gelişir. Her şeyden önce çocuklar, dışkıya karşı tiksinti sergilemez, bu ancak eğitimin baskısıyla yavaş yavaş gelişir; cinsler arasındaki farka özel bir önem vermezler, bunun yerine her ikisine de aynı örgensel doğrulamayı atfederler; ilk cinsel şehvetlerini ve meraklarını, kendilerine en yakın olan ve başka nedenlerle en çok sevdikleri insanlara —ebeveynlere, kardeşlere, bakıcılara— yöneltirler ve son olarak, sadece cinsel organlarından değil, bedenlerinin, aynı duyarlılığa sahip olan, benzer duygular yaşatan ve dolayısıyla cinsel organların rolünü oynayabilen diğer birçok bölgesinden de haz almayı beklediklerini gösterirler (bu, daha sonra bir aşk ilişkisinin doruğunda tekrar ortaya çıkar). Dolayısıyla çocuklar "çok yönlü sapık" olarak tanımlanabilir; etkinliklerde bu dürtülerin sadece *izlerine* rastlanabiliyorsa bunun bir nedeni sonraki yaşamdakilere kıyasla şiddetlerinin daha az olması, diğer nedeni ise çocuğun cinsel dışavurumlarının eğitimle yoğun biçimde bastırılmasıdır. Bu bastırma teoriye de uygulanır; çünkü erişkinler, bir yandan çocuğun cinsel dışavurumlarının bir bölümünü görmezlikten gelirken, diğer yandan da cinsel yapısını yanlış yorumlayarak başka bir bölümünü gizler ve bu yolla tamamını inkâr ederler. Birçok durumda çocuk odasında çocukların cinsel yaramazlıkları karşısında öfkeden deliye dönenlerle, daha sonra yazı masasına oturup aynı çocukların cinsel saflıklarını savunanlar aynı kişilerdir. Çocuklar kendi başlarına bırakıldığı ya da baştan çıkarmanın etkisi altında kaldıkları zaman, sapık cinsel ilişki yolunda sık sık oldukça belirgin başarılar elde ederler. Erişkinler, bunu çok ciddiye

almamakta ve "çocukluk" veya "oyun" olarak değerlendirmekte elbette haklıdır, çünkü çocukları ahlakın veya yasaların yargısı önünde tam ehliyetli [yeterli] veya tam sorumlu olarak suçlayamayız; yine de bu tür şeyler olur. Bunlar, hem çocuğun doğuştan yapısı, hem de sonraki gelişmelerin nedenleri ve özendirici etkenleri olarak önemlidir; bunlar çocuğun, dolayısıyla genelde insanın cinsel yaşamı konusunda bilgi edinmemizi sağlar. Dolayısıyla çarpıtılan rüyalarımızın arkasında bütün bu sapıkça arzu giderici dürtüleri bulursak, bu sadece, bu alanda da rüyaların çocukluk durumuna doğru geri adım attığı anlamına gelir.

Bu yasak arzular arasında, ensest arzularını —yani ebeveynlerle ve kardeşlerle cinsel birleşmeyi amaçlayan arzuları— özellikle vurgulamak gerekir. Böyle bir ilişkinin insan toplumunda yarattığı dehşeti ve buna karşı konulan yasakların nasıl vurgulandığını bilirsiniz. Bu ensest dehşetini açıklamak için olağandışı çabalar harcanmıştır. Bazı insanlar, doğadaki çiftleşme [üreme] yasalarının bu yasakta ruhsal ifade bulduğunu, çünkü aile içi çiftleşmenin ırk özelliklerini bozduğunu varsayar. Bazıları, erken yaştan itibaren birlikte yaşamanın sonucunda cinsel arzuların söz konusu insanlardan uzaklaştığını savunur. Her iki durumda da ensestten kaçınmanın otomatik olarak gerçekleşeceği söylenebilir, dolayısıyla buna yönelik güçlü bir arzunun varlığını gösteren bu kadar ağır yasaklara neden ihtiyaç duyulduğu açıklık kazanmaz. Tersine psikanalitik araştırmalar, sevgi nesnesi olarak bir ensest nesnesinin seçilmesinin, ilk ve değişmez bir seçim olduğunu ve buna karşı direnmenin ancak daha sonra geliştiğini şaşmaz bir kesinlikle göstermiştir; bu direnmeyi *bireysel* psikolojiye bağlamanın mümkün olmadığı açıktır.[1]

1 [Çocuk cinselliği konusu 20 ve 21. Derslerde tekrar ve daha ayrıntılı ele alınmıştır.]

Gelin şimdi de çocuk psikolojisi üzerindeki araştırmalarımızın, rüyaların anlaşılmasına yaptığı katkıları toparlayalım. Rüyaların, çocukluğun unutulan yaşantılar malzemesine erişebildiğini anlamakla kalmayıp, bütün tipik özellikleriyle, bencilliğiyle, ensest yönelimli sevgi nesnesi seçimiyle, vb. çocuğun ruhsal yaşamının rüyalarda –yani bilinçdışında– yaşadığını ve rüyaların her gece bizi bu çocukluk düzeyine götürdüğünü de keşfettik. Böylece *ruhsal yaşamda bilinçdışı [bilinçsiz] olanın ayrıca çocuksu [çocukluğa ait] olduğu* da doğrulanmış oldu. İnsanlarda bunca kötülüğün olmasındaki tuhaflık izlenimi böylece azalmaya başlar. Ürkütücü kötülük, ruhsal yaşamın, gerçek işleyişini çocuklarda görebildiğimiz, ama kısmen çaplarının küçük oluşu nedeniyle görmezden geldiğimiz, kısmen de çocuklardan yüksek ahlak standartları beklemediğimiz için ciddiye almadığımız ilk, ilkel, çocuksu bölümü olmaktan öte bir şey değildir. Rüyalar bu düzeye gerileme olduğu için, içimizdeki kötülüğü ışığa çıkarıyormuş izlenimini bırakır. Ama bu, kutsanmamızı mümkün kılan aldatıcı bir görünümdür. Rüyaların yorumuna dayanarak varsaymaya eğilimli olduğumuz kadar kötü değiliz.

Rüyalardaki bu kötülük dürtüleri çocuksu olgulardan, ahlaki gelişmemizin başlangıcına bir dönüşten (çünkü rüyalar sadece düşüncelerimizde ve duygularımızda bizi bir kere daha çocuk yapar) başka bir şey değilse ve bu konuda mantıklı olursak, bu kötü rüyalardan utanmamız gerekmez. Ama mantıklı olmak ruhsal yaşamın sadece bir *parçasıdır*, ruhumuzda anlamlı olmayan başka şeyler de olur; dolayısıyla mantık dışı bir tutumla bu rüyalardan *utanırız*. Bunları rüya sansürüne tabi tutarız, istisna olarak bu arzulardan birisi kabul etmemizi gerektirecek kadar açık ve çarpıtılmadan bilince ulaşmayı başarırsa utanır, kızarız; gerçekten de bazen sanki anlamışız gibi çarpıtılmış bir rüyadan

da utanırız. "Aşk hizmetleri"ne ilişkin yorumlanmamış rüyasını öfkeyle aşağılayan yaşlı hanımı düşünmeniz yeterli. Dolayısıyla sorun henüz aydınlanmış değil; rüyalardaki kötülüğün daha ayrıntılı ele alınmasının, başka bir yargıya varmamıza ve insan doğasını daha farklı değerlendirmemize yol açması mümkündür.

İncelememizin tamamının sonucu bağlamında, yeni bilmecelerin ve yeni kuşkuların başlangıcı olmaktan öte bir anlam taşımasa da, iki bulguyu iyice kavrayalım. Birincisi, rüya çalışmasındaki gerileme hem biçimsel, hem de nesnel bir gerilemedir. Sadece düşünceleri ilkel ifade biçimlerine dönüştürmekle kalmaz, ilkel zihinsel yaşamımızın özgünlüklerini de —egonun eski egemenliğini, cinsel yaşamımızın ilk dürtülerini ve sembolik bağlantılar zihinsel olarak değerlendirilebilirse, eski zihinsel donanımımızı— yeniden canlandırır. İkincisi, eski ve çocuksu olan, bir zamanlar tek başına egemen olan bütün bunların, bugün hakkındaki düşüncelerimizin değişip genişlediği bilinçdışına bağlanması gerekir. "Bilinçdışı" artık o an için gizli olanın adı değildir; zihnin [ruhun], kendine ait arzu giderici dürtüleri, kendi ifade tarzı ve başka bir yerde işlemeyen kendi özgün zihinsel mekanizmaları olan özgün bir alanıdır. Ama rüya yorumuyla keşfettiğimiz gizli rüya düşünceleri bu alana ait değildir; tersine bunlar, başka türlü gündelik yaşamda da düşünmüş olabileceğimiz düşüncelerdir. Yine de bilinçsizdir. Peki bu çelişkiyi nasıl çözeceğiz? Burada bir ayrım yapmak gerektiğini düşünmeye başladık. Bilinçli yaşamımızdan türetilen ve bunun özelliklerini paylaşan bir şey —ki buna "günün kalıntıları" diyoruz— bir rüyayı oluşturacak şekilde, bilinçdışı dünyasından gelen başka bir şeyle birleşir. Rüya çalışması bu iki bileşen arasında gerçekleşir. Bilinçdışının eklenmesiyle günün kalıntıları üzerinde uygulanan etkinin, gerilemeyi belirleyen şey olduğuna kuşku yok.

Ruhsal yapının diğer alanlarını da inceleyene kadar, rüyaların temel yapısı konusunda ulaşabileceğimiz en derin iç gözlem şimdilik budur. Ama çocukluk dünyasından gelen bilinçdışıyla, gizli rüya düşüncelerinin bilinçsiz yapısını birbirinden ayırmak için, bu ikincisine başka bir ad koymamız gerekecek.[1]

Elbette bir başka soru daha sorabiliriz: "Uyku sırasında ruhsal etkinliği bu gerilemeye zorlayan şey nedir? Uykuyu rahatsız eden zihinsel [ruhsal] uyarımlardan bunu yapmaksızın neden kurtulamıyor? Ve rüya sansürü açısından, eski ve şimdi anlaşılmaz olan ifade tarzı yoluyla kılık değiştirmeden yararlanması gerekiyorsa, bugün aşılmış olan geçmiş ruhsal dürtüleri, arzuları ve kişilik özelliklerini canlandırmasının —biçimselin yanı sıra nesnel bir gerilemeden de yararlanmasının— nedeni nedir?" Yeterli bulacağımız tek cevap, rüyanın sadece bu yolla oluşabildiği ve dinamik açıdan rüya uyarımından başka türlü kurtulmanın mümkün olmadığıdır. Ama bu noktada böyle bir cevap vermeye hakkımız yok.

1 [Bu sorun 14. Dersin sonunda tekrar gündeme geliyor.]

14. DERS
ARZU GİDERME

BAYANLAR VE BAYLAR,— Şu ana dek ele aldığımız konuları bir kere daha hatırlatmam gerekiyor mu? Tekniğimizi uygulamaya başladığımız zaman rüya çarpıtmasıyla nasıl karşı karşıya geldiğimizi, nasıl bundan kaçınarak başlayabileceğimizi düşündüğümüzü ve rüyaların temel yapısı konusundaki ilk belirleyici bilgileri çocukların rüyalarından nasıl elde ettiğimizi; daha sonra, bu incelemeden öğrendiklerimizle de donanmış olarak rüya çarpıtmasına nasıl doğrudan yaklaştığımızı ve umduğum gibi, nasıl adım adım üstesinden geldiğimizi hatırlatmaya gerek var mı? Yine de bir yoldan keşfettiklerimizin, bir başka yoldan keşfettiklerimize tamamen karşılık gelmediğini kabul etmek durumundayız. Şimdiki konumuz, iki bulgular grubunu birleştirmek ve birbiriyle tutarlı hale getirmek olacak.

Her iki kaynaktan da, rüya çalışmasının temel olarak düşünceleri yanılsamalı bir yaşantıya dönüştürmek olduğunu gördük. Bunun nasıl olabildiği yeterince gizemlidir; ama bu, burada bizi ilgilendirmeyen genel psikolojinin sorunudur. Çocuk rüyalarından, rüya çalışmasının amacının, uykuyu rahatsız eden ruhsal

bir uyarımdan bir arzunun giderilmesi yoluyla kurtulmak olduğunu öğrendik. Nasıl yorumlayacağımızı öğreninceye kadar, aynı şeyi çarpıtılan rüyalar için söyleyemiyorduk. Ama ta başından beri beklentimiz, çarpıtılan rüyaları da çocuklarınkiyle aynı ışık altında değerlendirebilmekti. Bu beklentinin ilk doğrulamasını, *bütün* rüyaların aslında çocuk rüyası olduğunu, aynı çocukluk malzemesiyle, çocukluğun ruhsal dürtüleriyle ve mekanizmalarıyla işlediklerini keşfettiğimiz zaman bulduk. Rüya çarpıtmasının üstesinden geldiğimize inandığımız için, artık rüyaların arzuların giderilmesi olduğu görüşünün çarpıtılan rüyalar için de geçerli olup olmadığını araştırmaya başlamamız gerekiyor.

Kısa bir süre önce bir dizi rüyayı yorumladık, ama arzu gidermeyi hiç hesaba katmadık. Eminim ki kendi kendinize tekrar tekrar şu soruyu sormuşsunuzdur: "Ama rüya çalışmasının amacı olduğu söylenen arzu giderme nerede?" Bu önemli bir soru, çünkü amatör eleştirmenlerimizin yönelttiği soru da bu. Bildiğiniz gibi insanlar zihinsel [entelektüel] yeniliklere karşı direnme eğilimi gösterir. Bu eğilimin dışavurum yollarından birisi, yapabildikleri takdirde tek kelimelik bir nakarata [slogana] sıkıştırarak bu yeniliği anında en küçük boyutlarına indirgemektir. Yeni rüya teorisinin sloganı da "arzu giderme" oldu. Amatör soruyor: "Arzu giderme nerede?" Ve rüyaların arzu giderme olduğu iddiasını duyduğu için, soruyu sormakla reddederek cevap vermiş oluyor. Zaman kaybetmeden, hoş olmayan duygulardan ağır kaygıya dek değişen duyguların eşlik ettiği kendi rüyalarındaki sayısız yaşantıyı düşünüyor ve rüyaların psikanalitik teorisinin ortaya koyduğu iddia hiç olmayacak bir şey gibi geliyor. Çarpıtılan rüyalarda arzu gidermenin açık olamayacağını, aranması gerektiğini, dolayısıyla rüya yorumlanana kadar gösterilemeyeceğini söyleyerek cevap vermekte zorluk çekmeyiz.

Bu çarpıtılmış rüyalardaki arzuların yasak —sansürün reddettiği— arzular olduğunu da biliyoruz; rüyadaki çarpıtmanın da, sansürün müdahale etmesinin nedeni de budur. Ama amatör eleştirmenin, bir rüya yorumlanmadan önce arzu gidermenin araştırılamayacağını anlamasını sağlamak zordur. Bunu unutmaya devam edecektir. Arzu giderme teorisini reddetmesi aslında rüya sansürünün bir sonucu, sansür edilen rüya arzularının reddi için bir ikâmeden başka bir şey değildir.

Elbette biz de neden o kadar çok can sıkıcı rüyanın, özellikle de kaygı rüyalarının bulunduğunu açıklama ihtiyacı duyarız. Bu noktada rüyalardaki duygular sorunuyla ilk kez karşı karşıya geliriz; bu, tek başına bir çalışmayı [kitabı] hakkedecek bir konudur, ama ne yazık ki burada bu konuya giremiyoruz. Eğer rüyalar arzu gidermeyse, rüyalarda bunaltıcı, rahatsız edici duygular olmamalı: amatör eleştirmenler bu noktada haklı gibi gözükür. Ama onların düşünmediği üç etkenin hesaba katılması gerekir.

[1] Birincisi, rüya çalışması arzu gidermeyi tam anlamıyla başaramıyor olabilir; dolayısıyla rüya düşüncelerindeki bunaltıcı duygunun bir kısmı açık rüyaya sızabilir. Bu durumda analiz, bu rüya düşüncelerinin, rüyanın canlandırdığından çok daha bunaltıcı olduğunu göstermesi gerekecektir. Bu kadarı her zaman kanıtlanabilir. Eğer böyleyse, rüya çalışmasının, susuzluk uyarımının yol açtığı bir su içme rüyasının susuzluğu gidermedeki başarısından daha iyi bir sonuç alamadığını kabul etmemiz gerekecek. Kişinin susuzluğu ortadan kalkmaz, tersine su içmek için uyanmak zorunda kalır. Yine de gerçek [asıl güdüsüne uygun] bir rüyadır ve rüyanın temel yapısından bir şey kaybetmiş değildir. Sadece şu kadarını söyleyebiliriz: "*Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas*."[1] En azından açıkça görülebilecek niyet

1 ["Güçten yoksun da olsa irade övgüye değer" *(Odiv, Ep.ex Pont*., 3, 4, 79).]

övgüye değer. Bu tür başarısızlıklar ender değildir. Rüya çalışmasının, rüyanın *duygularının* anlamını değiştirmesinin, *içeriğinin* anlamını değiştirmesinden çok daha zor olması bunu bir ölçüde açıklar; duygular bazen son derecede dirençli olur. Bu durumda olan şey, rüya çalışmasının, rüya düşüncelerinin bunaltıcı içeriğini bir arzunun giderilmesine dönüştürmesi, buna karşılık bunaltıcı duygunun değişmeden varlığını sürdürmesidir. Bu tür rüyalarda duygu içerikle oldukça orantısızdır; bu nedenle eleştirmenlerimiz rüyaların arzu gidermeden çok uzak olduğunu, en zararsız içeriğin bile bunaltıcı hissedilebileceğini söyleyebilir. Rüya çalışmasının arzu giderme amacının en açık haliyle, tecrit halinde olması nedeniyle tam da bu tür rüyalarda gözlendiğini söyleyerek bu aptalca eleştiriye cevap verebiliriz. Bu hatanın nedeni, nevrozlarla tanışık olmayan insanların, içerikle duygu arasındaki bağın çok yakın olduğunu düşünmeleri ve bu nedenle içeriğin değişmesine rağmen içeriğe bağlı duygu ifadesinin olduğu gibi kalabileceğini hayal edememeleridir.

[2] Çok daha önemli ve geniş kapsamlı olan, ama amatörler tarafından aynı ölçüde görmezden gelinen ikinci bir etken de şudur. Arzu gidermenin haz vermesi gerektiğine kuşku yok; ama şu sorun gündeme gelir:"Kime?" Elbette arzuyu besleyen kişiye. Ama bilindiği gibi rüyayı görenin kendi arzularıyla ilişkisi oldukça özgün bir ilişkidir. Bunları inkâr eder, sansüre tabi tutar, kısaca bunlardan hoşlanmaz. Dolayısıyla bunların doyumu ona haz değil, tersini hissettirecektir; deneyim bu karşıtın kaygı biçiminde ortaya çıktığını gösterir, bu da açıklanması gereken başka bir olgudur. Dolayısıyla kişinin kendi rüya arzularıyla ilişkisini ancak ortak, güçlü bir öğeyle birbirine bağlanan iki ayrı insanın bir karmasıyla [alaşımıyla] karşılaştırabiliriz. Bunu açmak yerine, aynı durumun tekrarlandığını göreceğiniz bilinen bir

masalı hatırlatmakla yetineceğim. İyi bir melek yoksul bir evli çifte, ilk üç dileklerini yerine getireceğini söyler. Çok sevinirler ve dileklerini seçerken dikkat etmeye karar verirler. Ama komşu kulübede kızartılan sucuğun kokusu kadını biraz sucuk istemeye iter. Sucuklar anında gelir; bu ilk dilekleridir. Ama adam öfkelenir ve hırsla, sucukların karısının burnuna yapışmasını arzular. Bu da olur; sucuklar yeni yerlerinden oynatılamaz bile. Bu da ikinci dilektir; ama erkeğindir ve yerine gelmesi karısı için hiç de hoş değildir. Hikâyenin gerisini biliyorsunuz. Ne olursa olsun, bir —yani karı-koca— oldukları için, üçüncü dilek mecburen sucukların kadının burnundan ayrılması olacaktır. Bu hikâye diğer birçok bağlantıda da kullanılabilirdi; ama burada sadece iki insanın birbiriyle uyum içinde olmaması halinde, birisinin arzusunun gerçekleşmesinin, diğeri için bunaltıdan başka bir anlam ifade etmeyebileceğini göstermeye yarar.[1]

Kaygı rüyaları konusunda daha iyi bir kavrayışa ulaşmamız artık zor olmayacaktır. Bir gözleme daha değindikten sonra lehine çok şey söylenebilecek bir hipotezi benimsemeye karar vereceğiz. Bu gözlem, kaygı rüyalarının sık sık çarpıtmadan tamamen yoksun olan, değiş yerindeyse sansürden kaçan bir içeriği olmasıdır. Kaygı rüyası çoğu kez benimsenmeyen, reddedilen bir arzunun kılık değiştirmemiş doyumudur. Kaygının ortaya çıkması sansürden kaynaklanır. Çocuk rüyasının benimsenen bir arzunun açık doyumu, sıradan çarpıtılan bir rüyanın bastırılan bir arzunun kılık değiştirmiş doyumu olduğunu söyleyebilmemize karşılık, kaygı rüyasına uyan tek formül, bastırılan bir arzunun açık doyumu olduğudur. Kaygı, bastırılan arzunun sansürden daha güçlü olduğunun, sansüre rağmen doyuma ulaştı-

1 [Aynı hikâyeden, Freud'un "Esrarengiz" başlıklı makalesinde farklı bir bağlamda söz edilmektedir.]

ğının veya ulaşmak üzere olduğunun bir belirtisidir. Kaygının, sansürden yana tavır alan bizim arzumuzun giderilmesine tepki olduğunu, bunun da bunaltıcı duygular yaratan ve bu arzudan kaçınmayı sağlayan bir durum olduğunu görürüz. Rüyada ortaya çıkan kaygı, normalde baskı altında tutulan bu arzuların gücüne sahip bir kaygıdır. Bu kaçınmanın neden kaygı biçiminde ortaya çıktığını, tek başına rüyalara bakarak anlayamayız; kaygının ayrıca ele alınması gerekir.[1]

Çarpıtılmayan kaygı rüyaları için söz konusu olan şeyin, kısmen çarpıtılan rüyalar için olduğu kadar belki de yaklaşan bir kaygıya karşılık gelen bunaltıcı duygular içeren diğer rahatsız edici rüyalar için de geçerli olduğunu varsayabiliriz. Kural olarak kaygı rüyaları da uyarım rüyalarıdır; genellikle rüyadaki bastırılan arzu sansüre rağmen tam doyuma ulaşmadan önce uyanırız. Bu durumda rüya görevini yapamaz, ama bu da temel yapısını değiştirmez. Rüyaları, uykuda rahatsız edilmemize engel olmaya çalışan gece bekçisiyle karşılaştırmıştık. Gece bekçisi de tehlikeyi savuşturmaya tek başına yeterli olmadığına inandığı zaman uyuyanları uyandırma noktasına gelebilir. Yine de bazen, rüya tehlikeli olmaya başladığı ve kaygıya dönüştüğü zaman bile uyumayı sürdürebiliriz. Uykudayken kendi kendimize, "bu sadece bir rüya" der ve uyumaya devam ederiz.

Bir rüya arzusu sansürü ezecek güce nasıl ulaşır? Bunun için gerekli koşul, rüya arzusu kadar sansür tarafından da karşılanabilir. Bilinmeyen bir nedenle arzu bazen aşırı güç kazanabilir; ama çoğu kez arzuların nisbi gücünün yer değiştirmesinden, rüya sansürünün sorumlu olduğu izlenimi ediniriz. Sansürün her durumda değişen ağırlıkta işlediğini, rüyanın her bir öğesini farklı bir ağırlıkla ele aldığını görmüştük [9. Dersin orta-

1 [Kaygı, 25. Dersin konusudur.]

larında]. Buna, genelde bunun çok değişken olduğu ve kabul edilmeyen aynı öğeye her zaman aynı ağırlığı uygulamadığı varsayımını da ekleyebiliriz. Kendini onu hazırlıksız yakalayan bir rüya arzusuna karşı güçsüz hissettiği zaman son çareye başvurur ve kaygı yaratarak uyku durumuna son verir.

Bu bağlamda reddedilen bu kötü arzuların neden tam da gece etkinleştiği ve uykumuzda bizi rahatsız ettiği konusunda pek bir şey bilmediğimizi görürüz. Bunun cevabı, uyku durumunun yapısına giden bir hipotezde yatıyor gibidir. Gündüzün sansürün bütün ağırlığı bu arzular üzerindedir ve kural olarak kendilerini şu veya bu etkinlikte dışavurmalarını imkânsızlaştırır. Geceleyin ise zihinsel [ruhsal] yaşamın bütün diğer ilgileri gibi bu sansür de, uyuma arzusu lehine geri çekiliyor ya da büyük ölçüde azalıyor olabilir. Geceleyin sansürdeki işte bu azalma sayesinde yasak arzular bir kez daha etkinleşebilmektedir. Uyuyamayan ve uykusuzluklarının başlangıçta iradi olduğunu söyleyen nevrotikler vardır. Rüyalarından, yani sansürün zayıflamasının sonuçlarından korktukları için uyumaya cesaret edemezler. Ancak buna rağmen sansürün çekilmesinin, kaba bir dikkatsizlik anlamına gelmediğini kolayca görürsünüz. Uyku durumu güdü güçlerimizi felç eder. Kötü niyetler canlandığı zaman, bunlar olsa olsa, pratik açıdan zararsız olan bir rüya uyandırmaktan başka bir şey yapamaz. Uyuyan kişinin, uykusunda söylediği, ama rüya yaşamına ait olmayan şu sözlerinin dayandığı nokta da işte bu rahatlatıcı düşüncedir: "Bu sadece bir rüya. O devam ederken biz uyuyalım."

[3] Üçüncüsü, kendi arzularıyla mücadele eden rüya sahibinin, ayrı, yine de bir açıdan yakından bağlı iki insanın birleşmesiyle kıyaslanabileceği savımızı hatırlayacak olursanız, başka bir olasılığı anlayacaksınız. Bir arzunun giderilmesi, hoş olmaktan

çok uzak bir şeye, yani cezalandırılmaya yol açabilir. Burada da üç dilek dilemeye ilişkin hikâyeyi örnek gösterebiliriz. Kadının burnundaki sucuklar, ikinci kişinin, yani kocanın dileğinin gerçekleşmesiydi, ama aynı zamanda kadının aptalca dileği için bir cezaydı. (Nevrozlarda üçüncü arzunun, hikâyedeki son dileğin arkasındaki güdüyü keşfedeceğiz.)[1] İnsanın ruhsal yaşamında bu tür birçok cezalandırma eğilimi vardır ve çok güçlü olan bu eğilimleri bunaltıcı rüyalardan bazılarından sorumlu tutabiliriz. Bunun, ünlü arzu gidermeye pek bir şey bırakmadığını söyleyebilirsiniz. Ama daha yakından bakarsanız, yanıldığınızı görürsünüz. Rüyaların sağladığı şeylerin çokluğuna (ki bunlara daha sonra değineceğim) kıyasla buradaki çözümümüz —arzu giderme, kaygı, cezalandırma— son derece kısıtlıdır. Kaygının, arzunun tam karşıtı olduğunu, karşıtların çağrışımlarda birbirine özellikle yakın olduğunu ve bilinçdışında uyum içinde bulunduğunu [11. Ders]; ayrıca cezanın da bir arzunun, yani diğer, sansür eden kişinin arzusunun giderilmesi olduğunu ekleyebiliriz.

Dolayısıyla bir bütün olarak arzu giderme teorisine yönelik itirazınıza katılmıyorum. Ne var ki karşılaşabileceğimiz her çarpıtılmış rüyada arzu gidermenin varlığını göstermek görevimiz ve biz bundan elbette kaçınmayız. Bize çok şey öğreten 1.5 florine üçüncü sınıf üç tiyatro bileti rüyasına dönelim [8 ve 9. Derslerde]. Kocasından, ondan sadece üç ay küçük olan arkadaşı Elise'nin nişanlandığını duyan bir hanım, rüyasında

1 [Editörlük buraya, Freud'un bununla neyi kastettiğinin açık olmadığı yolunda bir not düşmüş. Bence bu doğru değil. Freud, cezayla arzu giderme arasındaki "uzlaşmaya" (önceki duruma, yani statükoya dönme çabasına) gönderme yapıyor. Daha sonra görüleceği üzere kaygı rüyaları bir tür "uzlaşma" olarak da açıklanabilmektedir, yani aynı anda hem ceza, hem de doyuma karşılık gelir. Kişi bu rüyalarda önce cezasını çeker, sonra arzusunu gerçekleştirir. Bkz. "Kaygı" başlıklı 25. Ders. S.B.]

kocasıyla tiyatroda olduğunu görür. Salonun bir tarafı hemen hemen boştur. Kocası ona, Elise'nin de nişanlısıyla gelmek istediğini, ama ancak üçüncü sınıf bilet alabilecek paraları olduğu için —1.5 florine üç bilet— gelemediklerini anlatır. Kadın, gelmelerinin kimseye bir zararı olmayacağını düşünür. Rüya düşüncelerinin, o kadar erken evlenmiş olmasının yarattığı kızgınlıkla ve kocasına yönelik hoşnutsuzlukla ilgili olduğunu görmüştük. Bu can sıkıcı düşüncelerin, bir arzunun giderilmesine nasıl dönüştüğünü ve bunun izlerini açık rüya içeriğinde nasıl bulabileceğimizi merak edebiliriz. "Çok erken, aceleyle" öğesinin sansür yoluyla rüyadan çıkarıldığını biliyoruz. Boş koltuklar buna bir göndermeydi. Gizemli "1.5 florine üç bilet" ifadesi, bu arada öğrendiğimiz sembolizmin yardımıyla artık daha anlaşılır olmuştur. "3" rakamı[1] gerçekte erkeğe [veya kocaya] karşılık gelir, dolayısıyla açık öğeyi yorumlamak kolaydır: çeyiziyle kendine bir koca alma. ("Çeyizimle on kat daha iyisini alabilirdim.") "Evlenme"nin yerini "tiyatroya gitme" almıştır. "Tiyatro biletlerini çok erken alması," gerçekten de "çok erken evlenmesi" için bir ara ikâmedir. Ancak bu ikâme, bir arzu gidermenin işidir. Söz konusu hanım, erken evlenmesi konusunda her zaman arkadaşının nişanlandığını duyduğu günkü kadar pişman değildir. Daha önce bununla gurur duymuş ve kendini arkadaşına kıyasla avantajlı görmüştür. Basit kafalı kızlar, nişanlandıktan sonra sık sık, yakında tiyatroya, o güne kadar yasaklanan bütün oyunlara gidebilecekleri, her şeyi görebilecekleri için ne kadar sevindiklerini dile getirirler. Bakmaktan alınan hazzın ya da bunun ortaya çıkardığı merakın, köken olarak cinsel olaylara, özellikle de ebeveynlere yönelik cinsel bir bakma arzusuna karşılık

1 Çocuksuz kadında "3" rakamının olası başka bir yorumuna değinmedim, çünkü bu analiz bunu destekler malzeme ortaya çıkarmadı.

geldiğine ve bu nedenle kızları erken evliliğe zorlayan güçlü bir güdüye dönüştüğüne kuşku yok. Bu açıdan tiyatroya gitmek, atıf yoluyla evlenme için bir ikâmeye dönüşür. Dolayısıyla söz konusu hanım, erken evlendiği için duyduğu kızgınlıkla, evliliğinin bakma arzusunu doyurduğu için arzu giderme niteliğini taşıyan bir dönemine dönüyor ve bu eski arzu giderici dürtünün etkisi altında evliliğin yerine tiyatroya gitmeyi koyuyor.

Gizli arzu gidermeye kanıt olarak en uygun örneği özellikle seçmekle suçlanamam. Diğer çarpıtılmış rüyalarda da aynı işlem uygulanacaktır. Bunu size şimdi gösteremem; bunun her zaman başarıyla yapılabileceğine olan inancımı dile getirmekle yetineceğim. Ama bu teorik noktaya biraz daha eğileceğim. Deneyimlerimin de bana öğrettiği gibi, rüya teorisinin tamamı içinde saldırıya en çok maruz kalan nokta budur ve birçok çelişkiye ve yanlış anlamaya kaynaklık etmiştir. Bunun dışında, bir rüyanın bir arzu giderme veya bunun tersi ya da algılanan bir kaygı veya ceza olduğunu söylemekle iddiamdan kısmen çekildiğim izlenimi edinmiş olabilir ve bunun, beni daha fazla kısıtlamalara zorlamak için bir fırsat olduğunu düşünebilirsiniz. Benim için açık olan şeyleri çok kısa, dolayısıyla pek inandırıcı olmayan bir şekilde ortaya koymakla da eleştirildim.

Rüya yorumunda bu noktaya kadar bize eşlik eden ve ortaya konan her şeyi kabul edenler, sık sık, arzu giderme konusuna takılır ve şöyle der: "Rüyaların her zaman bir anlamı olduğunu, bu anlamın da psikanaliz tekniğiyle ortaya çıkarılabileceğini kabul etsek bile, tersine bütün kanıtlara rağmen neden bu anlamın değişmez bir biçimde bir arzu giderme formülüne zorlanması gerekiyor? Bu gece düşüncesinin anlamı da neden gündüz düşünceleri kadar çeşitli olmasın? Yani bir rüya neden bazen giderilen bir arzuya, bazen sizin de dediğiniz gibi bunun

karşıtına veya algılanan bir korkuya, ama bazen de bir niyete, bir uyarıya, "olumlularıyla" ve "olumsuzlarıyla" bir düşünceye, bir suçlamaya, bir vicdan azabına, yaklaşan işlere yönelik bir hazırlık çabasına, vb. karşılık gelmesin? Neden her zaman sadece bir arzu veya bunun karşıtı olması gerekiyor?"

Geri kalanı üzerinde anlaşıldığı takdirde bu noktadaki bir görüş farkının önemsiz olduğu düşünülebilir. Rüyaların anlamını ve bu anlamı ortaya çıkarmanın bir yolunu keşfetmemizin yeterli olduğu; bu anlamın tanımını çok dar tutmamızın daha az önemli olduğu söylenebilir. Ama öyle değil. Bu konudaki bir yanlış anlama rüyalar konusundaki buluşlarımızın doğasını etkiler ve nevrozların anlaşılması açısından taşıdığı değeri tehlikeye sokar. Dahası, ticari yaşamda "kamçılayıcı" olarak düşünülen bu türden bir uzlaşma bilimsel konularda zararlı bir tavır olacaktır.

Rüyaların neden çeşitli anlamlara sahip olmadığı sorusuna ilk cevabım, bildik bir cevaptır: "Niye olmadığını bilmiyorum. Olmasına da itirazım yok. Ben söz konusu olduğum sürece böyle olabilir. Rüyalara ilişkin bu geniş ve daha elverişli bakış açısında sadece küçük bir ayrıntı var: gerçekte öyle olmuyor." İkinci cevabım ise, rüyaların çeşitli düşünce ve zihinsel işleyiş biçimlerine karşılık geldiği savının bana yabancı olmadığıdır. Yayımladığım durum tarihçelerimden birinde, üç gece arka arkaya görüldükten sonra bir daha görülmeyen bir rüyadan söz etmiş ve bu davranışı, rüyanın bir *niyete* karşılık geldiği ve niyet gerçekleştikten sonra tekrarlanmasına gerek kalmadığı şeklinde açıklamıştım.[1] Daha sonra da bir *kabule* [*itirafa*] karşılık gelen bir rüya yayımlamıştım.[2] Öyleyse kendimle nasıl çelişir ve rü-

1 [Bu, "Dora"nın analizindeki ilk rüyadır (1905e).]

2 ["Bir Kanıt Rüyası" (1913a).]

yaların bir arzunun giderilmesinden [gerçekleşmesinden] başka bir şey olmadığını iddia ederim?

Bunu yaparım, çünkü aptalca bir yanlış anlamanın —rüyayı gizli rüya düşünceleriyle karıştıran ve ilkinin sadece ikincisi için geçerli bir şey olduğunu iddia eden bir yanlış anlamanın— rüyalar konusundaki emeklerimizin meyvesini elimizden almasına izin veremem. Bir rüyanın, saydığınız her şeyi —bir niyeti, uyarıyı, düşünceyi, hazırlığı, bir sorunu çözme çabasını, vb.— temsil edebileceği ve bunların yerine geçebileceği doğrudur. Ama dikkatle bakarsanız bütün bunların da sadece, rüyaya dönüştürülen gizli rüya düşünceleri için geçerli olduğunu göreceksiniz. Rüya yorumundan, insanların bilinçsiz düşüncesinin bu niyetlerle, hazırlıklarla, düşüncelerle, vb. ilgili olduğunu ve rüya çalışmanın rüyayı bu öğelerden çıkardığını öğrenirsiniz. Rüya çalışmasına değil de, insanın bilinçsiz düşünce etkinliğine daha çok ilgi duyuyorsanız, rüya çalışmasını göz ardı eder ve rüya için pratikte doğru olan şeyler —yani rüyanın bir uyarıya, niyete, vb. karşılık geldiğini— söylersiniz. Psikanalitik çalışmada çabalarımız sık sık temelde sadece, rüya biçimini ortadan kaldırmaya ve bunun yerine rüyayı oluşturan gizli düşünceleri bağlama eklemeye yönelmektedir.

Dolayısıyla ve rastlantı eseri, gizli rüya çalışmaları incelememizden, sözünü ettiğimiz bütün bu karmaşık zihinsel eylemlerin bilinçdışında da gerçekleşebileceğini öğreniriz; bu, şaşırtıcı, ama muhteşem bir buluştur!

Konuya dönecek olursak, haklısınız, ama sadece kısaltılmış bir ifade tarzı kullandığınızın açıkça farkında olduğunuz ve tanımladığınız çok anlamlılığın rüyaların temel doğasıyla ilgili olduğuna inanmadığınız ölçüde. Bir "rüyadan" söz ederken, bununla kastettiğiniz şey sadece ya açık rüya —yani, rüya

çalışmasının ürünü— ya da olsa olsa rüya çalışmasının kendisi —yani, gizli rüya düşüncelerinden açık rüyayı oluşturan ruhsal süreç— olabilir. Bu kelimenin başka bir anlamda kullanılması kafa karışıklığını gösterir ve zarar vermekten başka işe yaramaz. Rüyanın arkasındaki gizli düşüncelerden söz ediyorsanız, bunu doğrudan yapın ve gelişigüzel konuşarak rüya sorununu bulandırmayın. Gizli rüya düşünceleri, rüya çalışmasının açık rüyaya dönüştürdüğü malzemelerdir. Malzemeyle rüyayı oluşturan etkinliği niye birbirine karıştırmak istiyorsunuz? Bunu yaparsanız, sadece etkinliğin ürününü bilen ve nereden geldiğini veya nasıl oluştuğunu anlayamayan insanlar karşısında nasıl bir avantajınız olabilir ki?

Rüyalar konusundaki tek temel şey, düşünce malzemesini etkileyen rüya çalışmasıdır. Bazı pratik durumlarda dikkate almasak bile, teorimizde bunu görmezden gelmeye hakkımız yok. Analitik gözlemler, rüya çalışmasının, kendini hiçbir zaman bu düşünceleri bildiğiniz arkaik veya gerilemeci ifade biçimlerine dönüştürmekle kısıtlamadığını gösterir. Ayrıca ve düzenli olarak, önceki günün gizli düşüncelerinin bir parçası olmayan, ama rüyanın oluşmasını sağlayan gerçek güdü gücü olan bir şeyi daha kontrolü altına alır. Bu vazgeçilmez ilave, aynı ölçüde bilinçsiz olan bir arzudur ve bu arzunun doyumu için rüya içeriğine yeni biçim verilir. Dolayısıyla sadece temsil ettiği düşünceleri —bir uyarı, niyet, hazırlık, vb.— hesaba kattığınız sürece bir rüya her şey olabilir; ama ayrıca her zaman için bilinçsiz bir arzunun giderilmesidir ve rüya çalışmasının bir ürünü olarak görürseniz, bundan başka da bir şey değildir. Bu nedenle bir rüya hiçbir zaman sadece bir niyet ya da uyarı değildir, ama her zaman için bilinçsiz bir arzunun yardımıyla arkaik düşünce biçimine çevrilen ve bu arzuyu giderecek şekilde dönüştürülen bir niyet, vb.

dir. Arzu giderme değişmez bir tipik özelliktir; diğeri değişebilir. Bu da bir arzu olabilir; bu durumda rüya, bilinçsiz bir arzunun yardımıyla, önceki günün gizli bir arzusunu gerçekleşmiş gibi gösterecektir.

Ben bütün bunları kolayca anlayabiliyorum; ama sizin için de anlaşılır kılmayı başarıp başarmadığımı bilemiyorum. Bunu size kanıtlamam da zor. Çok sayıda rüyayı dikkatle analiz etmeksizin bunu yapamayız; öte yandan rüyalara ilişkin düşüncemizdeki bu en belirleyici ve önemli noktayı, daha sonra anlatılacaklara değinmeksizin yeterince açıklayamayız. Her şey birbiriyle yakından ilgili olduğu için benzer yapıya sahip diğer şeylere bakmaksızın bir şeyin yapısına derinlemesine girilebileceği düşünülemez. Rüyanın en yakın akrabaları olan nevrotik semptomlar konusundan henüz hiçbir şey bilmediğimiz için, bu noktada elde ettiklerimizle yetinmemiz gerekiyor. Burada, açıklayıcı bir örnek daha vermekle ve dikkatinizi bir noktaya çekmekle yetineceğim.

Gelin, sık sık başvurduğumuz bir rüyayı tekrar ele alalım: 1.5 florine üç tiyatro bileti rüyası. (Başlangıçta bu rüyayı seçerken özel bir amacım olmadığını rahatlıkla söyleyebilirim.) Gizli rüya düşüncelerini biliyorsunuz: arkadaşının yeni evlendiğini öğrenince evlenmek için o kadar acele etmesine kızması, kocasına pek değer vermemesi ve bekleseydim daha iyisini bulurdum düşüncesi. Bu düşüncelerden bir rüya oluşturan arzuyu biliyoruz: bu, görme, tiyatroya gidebilme arzusuydu, büyük bir olasılıkla da evlendiği zaman gerçekte ne olacağını keşfetmeye yönelik eski merakının bir filiziydi. Bildiğimiz kadarıyla çocukların bu merakı ebeveynlerin cinsel yaşamına yöneliktir; bu çocuksu bir meraktır ve sonraki yaşamda da devam etmesi ölçüsünde, kökleri bebeklik dönemine uzanan içgüdüsel bir dürtüdür. Ama

hanımın o gün duyduğu haber bu bakma [görme] arzusunu uyandıracak bir fırsat yaratmaktan çok, sadece öfkesini ve pişmanlığını alevlendirmiştir. Arzu giderici bu dürtü başlangıçta gizli rüya düşünceleriyle birleşmiş değildi ve biz, bu dürtüyü dikkate almaksızın rüya yorumunun sonucunu analize katabilecek durumdaydık. Ama tek başına öfke bir rüya yaratmaya yeterli değildir. "Bu kadar erken evlenmek saçmaydı" düşüncesinden bir rüya çıkmaz, taa ki bu düşünce evlilikte olanları görmeye yönelik eski arzuyu uyandırana kadar. Bu arzu daha sonra evliliğin yerine tiyatroya gitmeyi koyarak rüya içeriğine biçimini kazandırmıştır, bu da eski bir arzu gidermedir: "İşte! ben tiyatroya gidebilir ve yasak olan her şeye bakabilirim, ama sen yapamazsın! Ben evliyim, senin beklemen gerek!" Bu yolla rüya sahibinin durumu tersine dönüştürülmüş; şimdiki yenilginin yerine eski bir zafer konmuştur. Bu arada, bakma dürtüsünün doyumu, bencilce rekabetçi duygusunun doyumuyla birleşmiştir. Bu doyum daha sonra rüyanın açık içeriğini belirlemiştir; bu içerikte o tiyatroda otururken arkadaşı dışarıda kalmıştır. Rüya içeriğinin, gizli rüya düşüncelerini gizleyen kısımları, anlaşılmaz bir değişiklik olarak bu doyum durumunun üstüne oturtulmuştur. Rüya yorumunun, arzu gidermeyi temsil etmeye yarayan her şeyi göz ardı etmesi ve arta kalan bu bulanık ipuçlarından, bunaltıcı gizli rüya düşüncelerini tekrar ortaya çıkarması gerekmiştir.

Dikkatinizi çekmek istediğim şey, şimdi öne çıkardığımız gizli rüya düşünceleridir. Her şeyden önce rüyayı görenin bunların bilincinde olmadığını; ikincisi, tamamen ussal ve tutarlı olduklarını ve dolayısıyla rüyayı oluşturan nedene yönelik doğal tepkiler olarak anlaşılabileceklerini; üçüncüsü, herhangi bir ruhsal dürtüye veya zihinsel işleme eşdeğer olabileceklerini unutmamanızı rica ediyorum. Şimdi bu düşünceleri, rüya sahibi ister

itiraf etsin ister etmesin, daha kesin bir tanımla "günün kalıntıları" olarak tanımlayacağım. Ve günün kalıntılarıyla gizli rüya düşünceleri arasında bir ayrım yaparak, önceki kullanımımıza uygun olarak rüya yorumundan öğrendiğimiz her şeyi gizli rüya düşünceleri, buna karşılık günün kalıntılarını gizli rüya düşüncelerinin sadece bir parçası olarak tanımlayacağım. Bu durumda görüşümüz şöyle özetlenebilir: günün kalıntılarına eklenen bir şey vardır, bu şey bilinçdışının bir parçasıdır, güçlü, ama bastırılan bir arzu giderici dürtüdür ve rüyanın oluşumunu mümkün kılan şey de tek başına bu dürtüdür. Bu arzu giderici dürtünün günün kalıntıları üzerindeki etkisi, gizli rüya düşüncelerinin diğer kısmını —uyanık yaşamdan alınan bir şey olarak artık ussal ve anlaşılır gözükmesi gerekmeyen kısımlarını— yaratır.

Günün kalıntılarıyla bilinçsiz arzu arasındaki ilişki için yaptığım benzetmeyi burada tekrarlamak istiyorum. Her ticari girişimde, gerekli sermayeyi sağlayan bir sermayedar ve işin nasıl yapılacağını bilen ve fikirleri olan bir *girişimci* olması gerekir. Rüyaların oluşumunda sermayedar rolünü her zaman için tek başına bilinçdışı oynar; rüyanın oluşumu için gerekli ruhsal enerjiyi sağlar. Bu sermayenin nasıl kullanılacağına karar vermek ise *girişimciye*, yani günün kalıntılarına düşer. Elbette sermayedarın da kendine ait fikirleri ve uzmanlık bilgisi ya da *girişimcinin* de sermayesi olabilir. Bu, pratik durumu basitleştirir ama teorik kavrayışını daha da zorlaştırır. Ekonomide aynı kişi sermayedar ve *girişimci* olarak ikiye ayrılır; bu da benzetmemizi dayandırdığımız temel durumu oluşturur. Rüyanın oluşmasında da aynı çeşitlemeler görülür; ama bunu incelemeyi size bırakıyorum.

Artık daha fazla gidemeyeceğimiz kanısındayım, çünkü ele alınmayı hakkeden bir kuşkunun sizi uzun süredir rahatsız ediyor olabileceğini biliyorum. "Günün kalıntıları," diye

soracaksınız, "gerçekten de rüyanın oluşması için bunlara eklenmesi gereken bilinçdışı arzuyla aynı anlamda mı bilinçdışıdır?" Kuşkunuzda haklısınız. Konunun tamamındaki belirgin nokta bu. Aynı anlamda bilinçdışı *değildir*. Rüya arzusu farklı bir bilinçdışına —kökeninin çocuklukta olduğunu ve özel mekanizmalarla donandığını anlattığımız bilinçdışına— aittir. Bu iki farklı bilinçdışını farklı isimlerle birbirinden ayırmak çok daha iyi olacaktır. Ama nevrotik olgular alanıyla tanışıncaya kadar beklemeyi tercih ediyoruz. İnsanlar tek bir bilinçdışını fantastik buluyor. Bunlardan iki tane olmaksızın kaydırma yapamayacağımızı itiraf edince ne diyecekler?[1]

Artık keselim. Dinlediklerinizin yine eksik kaldı. Ama bu bilginin, biz veya başkaları tarafından gün ışığına çıkarılacak bir devamı olduğunu düşünmek ümit verici değil mi? Biz de yeni ve şaşırtıcı olan epeyce şey öğrenmedik mi?

1 ["Bilinçdışı" teriminin kullanımı sorunu, Freud'un teorilerinde belirleyici bir sorundur. Elinizdeki ciltte zaman zaman buna değiniyor. Ama bu konuda rahatsızlık duymaya başladığı açık. Aslında konunun tamamına ilişkin görüşlerini birkaç yıl sonra *Ego ve İd*'de (1923b) yeniden gözden geçirmiştir. Önerdiği yeni çözüm, *Yeni Giriş Dersleri*'nde de (1933a) açıklanmıştır. Orada üç yapılı (ego, süperego ve id) bir sistem önerisi getiriyor.]

15. DERS
BELİRSİZLİKLER VE ELEŞTİRİLER

BAYANLAR VE BAYLAR,— Getirdiğimiz yeniliklerin ve teorilerimizin şu ana dek yol açtığı en yaygın kuşkuları ve belirsizlikleri ele almaksızın rüyalar konusunu bırakmayacağız. Aranızdaki dikkatli izleyiciler, ilgili malzemenin bir kısmını kendi başlarına toplayacaktır.

(1) Teknik doğru uygulansa bile, rüyalar üzerindeki yorum çalışmamızdan çıkan bulguların, açık rüyanın gizli rüya düşüncelerine kesin olarak tercümesini imkânsızlaştıracak birçok belirsizliğe açık olduğu izlenimini edinmiş olabilirsiniz. Bu görüşü desteklemek için her şeyden önce rüyadaki belli bir öğenin gerçek anlamıyla mı yoksa bir sembol olarak mı anlaşılması gerektiğini hiçbir zaman bilemeyeceğimizi, çünkü bu açıdan sembol olarak kullanılan şeylerin rüyada kendileri olarak da görülebileceğini söyleyeceksiniz. Buna karar verecek nesnel bir ipucu yoksa, yorumun bu noktada yorumlayanın keyfi seçimine bırakılması gerekecektir. Dahası, rüya çalışmasında karşıtların uyum içinde olmasının [birleşmesinin] bir sonucu olarak, belli bir öğenin olumlu mu yoksa olumsuz anlamıyla mı —yani, ken-

disi olarak mı yoksa karşıtı olarak mı— değerlendirileceği her zaman belirsizliğini korumaktadır. Bu, yorumcunun keyfi seçimi için yeni bir fırsattır. Üçüncüsü, rüyaların o kadar eğilimli olduğu her türden tersine çevirmenin [11. Ders] bir sonucu olarak, yorumcunun, rüyada seçtiği herhangi bir bölümle ilgili olarak keyfi bir tersine çevirme yapması söz konusudur. Ve son olarak, Bir rüya için bulunan bir yorumun, olası tek yorum olup olmadığından kesinlikle emin olunamayacağını duyduğunuzu söyleyeceksiniz. Aynı rüyanın kabul edilebilir "çoklu [ikinci, üçüncü, vb.] yorumunu" gözden kaçırma riskiyle karşı karşıyayız. Bu koşullarda bulgulardaki nesnel eminliğe ters düşecek şekilde yorumcunun keyfi kararına çok şey kaldığı sonucuna varacaksınız. Ya da hatanın rüyalarda yatmadığını, rüya yorumumuzdaki yetersizliklerin görüşlerimizdeki ve önermelerimizdeki hatalara bağlanması gerektiğini varsayabilirsiniz.

Bütün bu söylediklerinizin kesinlikle doğru, ama iki açıdan vardığınız sonuçları —yani, savunduğunuz gibi rüya yorumunun keyfi seçim yapan yorumcunun insafına kaldığı ve sonuçlardaki eksikliğin yöntemimizin doğruluğuna kuşku düşürdüğü görüşlerini— haklı çıkarmadığı kanısındayım. Yorumcunun keyfi seçimi yerine onun becerisinden, deneyiminden ve kavrayış derecesinden söz etseydiniz, size katılırdım. Özellikle de rüya yorumunun çok daha zor sorunları açısından bu tür bir kişisel etkeni elbette devre dışı bırakamayız. Ama bu konum, diğer bilimsel mesleklerdekinden farklı değildir. Birisinin belli bir tekniği bir başkasından daha kötü kullanmasını önlemenin ya da bir başkasından daha iyi kullanmasını sağlamanın bir yolu yok. Diğer açılardan keyfiymiş izlenimi bırakan şey —örneğin sembollerin yorumunda olduğu gibi— kural olarak rüya düşünceleri arasındaki bağlantının ya da rüya ile rüyayı görenin yaşamı arasındaki

ilişkinin ya da rüyanın oluştuğu toplam ruhsal durumun, sunulan olası belirleyici etkenlerden birisini seçmesi ve geri kalanını atması gerçeği açısından ortadan kalkar. İkilikliğin [çok anlamlılığın] ve belirsizliğin, rüyaların tipik bir özelliği olması gerçeği, rüya yorumunun kusurları nedeniyle hipotezlerimizin yanlış olduğu iddiasını geçersiz kılar.

Rüya çalışmasının, rüya düşüncelerini resimli yazıya benzer ilkel bir ifade tarzına dönüştürdüğünü söylediğimizi hatırlayın. Ne var ki bu tür bütün ilkel ifade sistemleri, bu tür belirsizlik ve çok anlamlılıkla tanımlanır, bu da kullanılabilirliği konusunda kuşku duymamızı haklı çıkarmaz. Rüya çalışmasında karşıtların birlikte var olması, bildiğiniz gibi, en eski dillerdeki "ilkel kelimelerin karşıt [antitetik] anlamları" denen şeye benzer. Gerçekten de, bu düşünce çizgisini borçlu olduğumuz filolog Abel (1884), birisinin bu tür ikilikli kelimelerin yardımıyla bir başkasıyla kurduğu iletişimin bu nedenle ikilikli [çok anlamlı] olacağını varsaymamızı istemiyor. Tersine, konuşma bağlamında yapılan tonlama ve mimiklerin, konuşmacının karşıt anlamlardan hangisini kastettiğine açıklık getirmesi gerek. Mimiklerin bulunmadığı yazıda ise bunun yerini, konuşulması amaçlanmayan ilave resim-yazılar alıyor: örneğin çift anlamlı "*ken*" hiyerogliFinin "zayıf" mı yoksa "güçlü" mü anlamı taşıdığını göstermek için çömelmiş ya da ayakta duran küçük bir adam kullanılması gibi. Bu yolla, seslerdeki ve işaretlerdeki çok anlamlılığa rağmen yanlış anlaşılmadan kaçınılmış olur.

Eski ifade sistemleri —örneğin en eski dillerin yazıları— birçok açıdan, bugünkü yazıda kabul edemeyeceğimiz bir belirsizliği gözler önüne serer. Örneğin bazı Yahudi yazılarında sadece kelimelerdeki sessiz harfler gösterilir. Okur, bağlama ve kendi bilgisine dayanarak atılan seslileri eklemek durumundadır. Hi-

yeroglif, aynı olmasa da çok benzer bir özelliğe sahiptir; Eski Mısır dilinin telaffuzunun bizim için bilinmez bir şey olarak kalmasının nedeni budur. Mısırlıların kutsal yazıları başka açılardan da belirsizdir. Örneğin resimleri soldan sağa mı yoksa sağdan sola mı dizeceği, yazıcının keyfi kararına kalmıştır. Yazıyı okuyabilmek için, figürlerin, kuşların, vb. yüzlerine doğru okuma kuralına uymak gerekir. Ama yazıcı resim yazılarını *d*üşey sütunlar halinde de düzenleyebilir; ayrıca nispeten küçük nesneleri işlerken dekorasyonu ve boşlukları da dikkate alabilir, bu da işaretlerin sırasını başka açılardan da değiştirebileceği anlamına gelir. Kuşkusuz hiyeroglifteki en can sıkıcı şey, kelimeler arasında boşluk olmamasıdır. İşaretler birbirinden eşit uzaklıktadır ve genel olarak bir işaretin önceki kelimenin bir parçası mı yoksa yeni bir kelimenin başı mı olduğunu söylemek mümkün değildir. Öte yandan Pers çivi yazısında kelimeleri birbirinden ayırmak için eğik bir kama [çivi] kullanılır.

Çince, son derece eski bir dil ve yazı olmasına rağmen, bugün bile dört yüz milyon insan tarafından kullanılmaktadır. Bu dili anladığımı düşünmeyin; ben sadece rüyalardaki belirsizliğe paralellikler bulabileceğim umuduyla bu dil konusunda biraz bilgi topladım. Hayal kırıklığına da uğramadım. Çince, bizi ürpertebilecek belirsizliklerle doludur. Çok iyi bilindiği gibi bu dil, tek başına veya çiftler halinde birleştirilerek konuşulan bir dizi hece sesinden oluşur. Başlıca diyalektlerden birisinde dört yüz kadar bu tür ses vardır. Ama bu diyalektin kelime hazinesi dört bin dolayındadır ve her bir sesin ortalama on farklı anlamı vardır (bazılarının daha az, ama bazılarının da daha fazla). Sadece bağlama bakarak, konuşmacının hece sesin on anlamından hangisini anlatmak istediğini anlamak mümkün olmadığı için, belirsizlikten [ikilikten] kaçınmanın bir dizi yöntemi gelişmiştir.

Bu yöntemler arasında iki sesi birleştirerek birleşik bir kelime yapmak ve hecelerin telaffuzunda dört farklı "ton" kullanmak sayılabilir. Karşılaştırmamız açısından, bu dilde pratikte gramer diye bir şey olmadığını öğrenmek daha da ilginçtir. Tek heceli kelimelerden herhangi birisinin bir isim mi, bir fiil mi yoksa bir sıfat mı olduğunu söylemek mümkün değildir; cinsiyetin, sayının, cümle sonunun, zamanın veya halin anlaşılmasını mümkün kılan sözel vurgular da bulunmaz. Dolayısıyla bu dilin sadece hammaddeden oluştuğu söylenebilir; tıpkı rüya çalışmasının düşünce dilimizi hammaddesine indirgemesi ve ilişki ifadelerini atması gibi. Çince'de her belirsizlik durumunda karar, duyanın anlayışına kalmıştır, buna da bağlam yol gösterir. Çevrildiği zaman aşağıdaki anlama gelen Çince bir atasözünü not etmişim:

"Ne kadar az görürsen o kadar çok merak edersin."

Bunu anlamak zor değil. Şu anlama gelebilir: "Bir insan ne kadar az görürse o kadar merak eder"; ya da "Çok az şey gören insan çok meraklı olur." Sadece gramatik olarak farklılık gösteren bu iki çeviri arasında bir ayrım yapmak elbette söz konusu değil. Bu belirsizliğe rağmen, Çince'nin mükemmel bir düşünceyi ifade etme aracı olduğu söylenir. Dolayısıyla belirsizliğin ikiliğe yol açması gerekmez.[1]

1 [Yine de tek çeviri gramerle oynayarak yapılabilecek bu iki çeviri değildir. Bırakın Çince'sini, İngilizce'si bile ("Little what see much what wonderful.") her defasında farklı bir vurguyla çok farklı şekillerde çevrilebilirdi. Örneğin yukarıda vurgu "gören kişi" üzerindedir ama örneğin, "Çok az şey gören insanın merak edecek çok şeyi vardır,"da gören kişiyi vurgulasa bile arada anlam açısından fark vardır. Ya da buradaki vurguyu "gören kişiden" koparıp "görülen şeye" kaydıran bir çeviri de yapılabilirdi: "Az görülen çok merak edilir." Hatta vurgu "görene veya görülene" değil de "merak etme eylemine" de aktarılabilir. Burada "gören kişiyi" vurgulayan bir çeviri yapmamın nedeni, Freud'un bu şekilde anlamış olmasıdır. S.B.]

Rüyalardaki ifade sisteminin, bu eski dillerden ve yazılardan çok daha elverişsiz bir durumda olduğunu elbette kabul etmek gerekir. Çünkü ne olursa olsun bu diller iletişimi amaçlamaktadır: yani, hangi yöntem ve hangi gereçler kullanılırsa kullanılsın, her zaman için anlaşılmayı hedefler. Ama işte bu özellik rüyalarda bulunmaz. Rüya kimseye bir şey söylemek istemez. O bir iletişim aracı değildir; tersine, anlaşılmak istemez. Bu nedenle rüyalarda çeşitli ikiliklerin ve belirsizliklerin olduğu gibi kalması bizi şaşırtmamalı ya da çıkmaza sokmamalı. İnsanların rüya yorumlarımızın geçerliliği konusundaki itirazlarına gerekçe olan bu belirsizlik noktalarının, tersine bütün ilkel ifade sistemlerinin değişmez bir özelliği olduğunu keşfetmemiz, bu kıyaslamadan elde ettiğimiz kesin bir kazançtır.

Rüyaların nereye kadar anlaşılabileceği sorusuna sadece pratikle ve deneyimle cevap verilebilir. Ben, epeyce ileri gidebileceğine inanıyorum; gereğince eğitilen analistlerin aldığı sonuçlarla karşılaştıracak olursak, bu düşüncemin doğrulandığını görürüz. Bilimsel amatör kamuoyu da dahil olmak üzere amatör kamuoyunun, bilimsel bir başarıdaki güçlüklerle ve belirsizliklerle karşılaştıkları zaman bir inançsızlık gösterisinin tadını çıkardıkları çok iyi bilinir. Bunda hata ettiklerine inanıyorum. Babil-Asur yazıtlarının çözülmesinin tarihinde de benzer bir durumun ortaya çıktığını bilmiyor muydunuz? Kamuoyunun, çivi yazılarını çözenler için "hayalperest," araştırmalarının tamamı için de "dalavere" demeye yatkın olduğu bir dönem yaşanmıştı. Ama 1857 yılında Royal Asiatic Society, belirleyici bir deney yapar. Çivi yazısı konusunda uzman olan en saygın dört bilimciye (Rawlinson, Hincks, Fox Talbot ve Oppert), yeni ortaya çıkarılan bir yazıt göndererek, birbirlerinden bağımsız çevirmelerini ve çevirileri kapalı zarflarla geri göndermelerini ister ve gelen

dört çeviri arasında yapılan bir karşılaştırmadan sonra, bu dört uzman arasındaki tutarlılığın, o ana kadar yapılanlara ve bundan sonra yapılacaklara inanıp güvenmek için gerekli olandan daha fazla olduğunu bildirir. Bunun üzerine bilgi sahibi amatör dünyanın küçümsemesi sürekli azalacak ve çivi yazılarını okumaya duyulan güven son derecede artacaktır.

(2) Rüyaları yorumlarken ulaştığımız bir dizi çözümün zoraki, yapay, yani keyfi, hatta komik ve eğlenceli olduğu izlenimiyle (ki sizin de bundan payınızı aldığınıza kuşku yok) yakından birleşen ikinci bir kuşkular grubu söz konusudur. Bu konuda o kadar çok şey duyuyoruz ki, bana anlatılanlardan sonuncusunu rasgele seçeceğim. Şunu dinleyin. Özgür İsviçre'deki yüksekokullardan birisinin başkanı, psikanalize ilgi duyduğu için son günlerde görevinden alınır. Bu karara karşı çıkar ve Berne gazetelerinden birisi okul yetkililerinin konuya ilişkin bir yazısını yayımlar. Bu belgeden, psikanalizle ilgili birkaç cümle seçtim: "Ayrıca Zürih'ten Dr. Pfister'in kitabında da bulunan örneklerden birçoğunun zorlamalı ve yapay özelliği bizi şaşırttı... Dolayısıyla bir yüksekokul başkanının [dekanının] bütün bu iddiaları ve sözde kanıtları eleştirmeksizin kabul etmesi gerçekten şaşırtıcıdır." Bu cümleler, "soğukkanlı bir yargıya varan" birinin kararını temsil ediyor. Sanırım "yapay" olan daha çok bu soğukkanlılık. Gelin, soğukkanlı bir yargıda bile bir parça düşünmenin ve uzman bilgisinin bir zararı olmayacağı düşüncesiyle bu sözleri biraz daha yakından inceleyelim.

İnsanın, ilk izlenimden sonra derinlik psikolojisinin hassas bir sorunu konusunda ne kadar çabuk, ne kadar şaşmaz bir yargıya varabileceğini görmek gerçekten rahatlatıcı. Yorumlar ona zorlamalı geliyor ve o hoşlanmıyor; dolayısıyla bu yorumlar yanlış ve bütün bu yorumlama işi değersizdir. Diğer olasılığı —yani

bu yorumların bu görünüme sahip olmasının geçerli nedenleri olabileceğini— bir an bile düşünmüyor; düşünse bir sonraki soru ona bu geçerli nedenleri gösterecektir.

Bu konu öz olarak, rüya sansürünün en güçlü aracı biçiminde tanıdığınız yerdeğiştirmenin sonuçlarıyla ilgilidir. Yer değiştirmenin yardımıyla rüya sansürü, gönderme [atıf] olarak tanımladığımız ikâme yapılar yaratır. Ama bunlar, kolayca bu şekilde anlaşılmayacak atıflardır; bunlardan asıl şeye giden yolu izlemek kolay değildir ve ancak en tuhaf, en alışılmadık dış çağrışımlarla asıl şeye bağlıdır. Ancak bütün bu durumlarda bu, gizlenmek *istenen*, gizlenmeye mahkûm edilen şeyler sorunudur, çünkü rüya sansürünün hedeflediği de budur. Ama gizlenen şeyin kendi yerinde, doğru yerde bulunmasını bekleyemeyiz. Bugünün sınır devriye görevlileri bu açıdan İsviçreli okul yöneticilerinden daha kurnaz. Onlar belge ve planları ararken evrak çantalarına bakmakla yetinmiyor; casusların ve kaçakçıların bunları şeyleri ait olmadıkları bir yere, giysilerinin en gizli yerlerine, örneğin botlarının pençesine gizleyebileceğini dikkate alıyorlar. Gizlenenler oradaysa, buna "zorlama" demek elbette mümkün olacaktır, ama çok şey bulunacağı da doğru.[1]

Gizli rüya öğesiyle açık ikâmesi [bu öğenin yerine konan şey] arasındaki bağlantının, en gizli yerlerde, en olmadık yapılarda, bazen komik, bazen şakaya benzer bir kılıkta olabileceğini kavrarsak, kural olarak kendi başımıza çözmediğimiz örneklerin sağladığı zengin bir deneyime dayanmış oluruz. Birçok durumda kendi başımıza bu tür yorumlar yapamayız: bağlantıyı kimse tahmin edemez. Rüya sahibi, ya bir anda tam bir tercüme sağlar —o bunu yapabilir, çünkü ikâmeyi üreten kendisidir— ya da o

1 [Penguin editörü buraya orijinal Almanca versiyonunda çevrilemeyen bir kelime oyunu olduğu notunu düşmüş. S.B.]

kadar çok malzeme sunar ki çözüm bulmak için özel bir zekâya gerek kalmaz, çünkü çözüm değiş yerindeyse kendiliğinden ortaya çıkar. Rüya sahibi bu iki yoldan birisiyle bize yardımcı olamazsa, söz konusu açık öğe bizim için sonsuza kadar anlaşılmaz kalacaktır. Geçenlerde karşılaştığım bir örneği vermeye çalışacağım. Kadın hastalarımdan birisi, tedavi sırasında babasını kaybetmişti. O günden sonra, her fırsatta babasını rüyalarında yaşama döndürüyordu. Bu rüyalardan birisinde babası belirir ve (burayla ilgisi olmayan bir bağlamda) şöyle der: "*On biri çeyrek geçiyor, on bir buçuk, on ikiye çeyrek var*." Bu tuhaflığı yorumlarken aklına gelen tek şey, babasının erişkin çocuklarının aile yemeklerine zamanında gelmesini istediğiydi. Bunun rüya öğesiyle ilişkili olduğuna kuşku yoktu, ama köken konusunda bir şey vermiyordu. Tedavideki o anki duruma dayalı olarak, sevip saydığı babasına karşı, dikkatle bastırılan eleştirel bir başkaldırının rüyada belli bir rol oynamış olabileceğinden kuşkulandım. Görünürde rüyadan uzaklaşan çağrışımlarının akışı içinde, bir gün öncesinde onun da bulunduğu bir ortamda psikoloji üzerine uzun uzun konuşulduğunu ve akrabalarından birisinin "*Urmensch* [üstün, ilk erkek] içimizde yaşıyor" dediğini anlattı. Bu da aradığımız açıklamayı verir gibi oldu. Bu ona, ölen babasını tekrar diriltmesi için mükemmel bir fırsat vermişti. Rüyasında, ona gün ortasında her on beş dakikada bir saati söyleterek onu bir "*Uhrmensch*" [saatçiye] dönüştürmüştü.

Bu örneğin bir şakaya benzediğini görmezden gelemezsiniz; aslında rüyayı görenin şakası sık sık yorumcunun şakasıymış gibi değerlendirilir. Bir şakayla mı yoksa bir rüyayla mı karşı karşıya olduğumuza karar vermenin çok zor olduğu durumlar vardır. Ama aynı kuşkunun bazı edim hatalarında —dil sürçmelerinde— de ortaya çıktığını hatırlayacaksınız. Bir adam, rüya-

sında *oto*(mobil)de otururken amcasının onu öptüğünü anlattı. Hemen arkasından da yorumunu ekledi: "*oto-erotizm*" anlamına geliyordu (libido teorisinde, dış nesne olmaksızın elde edilen doyum anlamında kullanılan bir terim). Şimdi bu adam bizimle dalga geçmeye çalışarak aklına gelen bir fıkrayı rüyaymış gibi mi anlatıyor? Sanmıyorum; gerçekten böyle bir rüya gördüğüne inanıyorum. Bu şaşırtıcı benzerliğin kökeni nedir? Bu sorun bir keresinde elimdeki konuyu geçici olarak bir yana bırakıp, nüktelerin kendilerini de ayrıntılı bir incelemeye tabi tutmama yol açmıştı.[1] Orada, fıkraların [şakaların] nasıl ortaya çıktığı gösterilmişti: önbilinçteki[2] bir düşünce zinciri bir an için bilinçdışında işlenmeye bırakılıyor ve buradan bir nükte olarak çıkıyor. Bilinçdışının etkisiyle bu, orada bulunan mekanizmaların —yani rüya çalışmasıyla ilgili olarak bulduğumuz aynı yoğunlaşma ve yer değiştirme süreçlerinin— etkisine tabi tutuluyor; fıkralarla rüyalar arasındaki benzerliğin nedeni de bu ortak özelliktir. Ama kasıtsız "rüya nüktesi," gerçek bir fıkranın verdiği hazzı vermez. Fıkraları daha derinlemesine inceleyecek olursanız bunun nedenini öğrenirsiniz. Bir "rüya fıkrası [şakası]" bize kötü bir şaka gibi gelir; bizi güldürmez, ürpertir.

Ancak burada, eski çağlardaki rüya yorumunun ayak izlerini görürüz; o dönemden bu güne, kullanılmaz olan birçok şeyle birlikte, daha iyisini yapamayacağımız birkaç güzel rüya örneği yorumu kalmıştır. Burada tarihsel bir önemi bulunan ve küçük değişikliklerle Plutarch ve Daldisli Artemidorus tarafından anlatılan Büyük İskender'e ait bir rüyayı tekrarlayacağım. Kral, çetin bir savunma örneği gösteren Sur kenti kuşatması sırasında (MÖ. 322), rüyasında dans eden bir satir görür. Orduyla birlik-

1 [*Nükteler ve Bilinçdışı İlişkileri* (1905c).]

2 [Bu terim 19. Derste açıklanıyor.]

te orada bulunan rüya yorumcusu Aristander rüyayı şöyle yorumlar:"*Satyros*" kelimesini "σά Τύρος" ["*sa Turos*"] kelimelerine ayırarak (Sur senin), kenti alacağı müjdesini verir. Bu yorum üzerine İskender kuşatmaya devam eder ve sonunda Sur'u ele geçirir. Oldukça yüzeysel gözüken bu yorumun doğru bir yorum olduğuna kuşku yok.

(3) Kendileri de birer psikanalist olarak uzun süre rüya yorumuyla uğraşanların da rüya görüşlerimize karşı çıktığını duyunca özellikle etkileneceğinizi sanıyorum. Bu teorinin yeni hatalar yapmaya çok elverişli, çok özendirici olduğunu görmezden gelmemiz beklenemezdi. Kavramsal karışıklıkların ve yersiz genelleştirmelerin bir sonucu olarak, ortaya konan iddialardaki hatalar, tıbbi görüştekileri aratmayacak niteliktedir. Bunlardan birisinden söz etmiştik. Bu bize, rüyaların mevcut koşullara uyarlanma ve gelecekteki sorunları çözme çabalarıyla ilgili olduğunu; "geleceğe dönük bir amaçları" bulunduğunu söyler (Maeder [1912]). Bu iddianın, rüya ile gizli rüya düşüncelerinin birbirine karıştırılmasından kaynaklandığını ve bu nedenle rüya çalışmasının göz ardı edilmesine dayandığını göstermiştik [önceki derste]. Gizli rüya düşüncelerinin bir bölümünü oluşturduğu bilinçdışı zihinsel etkinliğin tipik özelliği açısından bu iddia ne yenidir ne de her şeyi kapsar, çünkü bilinçdışı zihinsel etkinlik, geleceğe hazırlanmanın yanı sıra birçok şeyi de kapsar. Her rüyanın arkasında ölüm düşüncesi bulunduğu iddiasının altında çok daha kötü bir karışıklık yatmaktadır [Stekel, 1911, 34). Bu formülle tam olarak neyin kastedildiğini anlayabilmiş değilim. Ama sanırım bu, rüya ile rüyayı görenin tümel kişiliğinin birbirine karıştırılmasını gizliyor.

Bir rüyanın iki yoruma birden —biri bizim teorimize uygun olarak "psikanalitik," diğeri içgüdüsel dürtüleri göz ardı eden

ve aklın daha yüksek işlevlerini temsil etmeyi amaçlayan "anagojik"[1] yoruma— açık olduğu (Silberer[1914]) iddiası, birkaç güzel örneğe dayalı yanlış bir genelleştirmedir. Bu tür rüyalar vardır, ama bu görüşü rüyaların çoğuna uygulamaya çalışmak boşuna olacaktır. Ayrıca, söylediğim onca şeyden sonra, bütün rüyaların çift cinsellikli, yani erkeksi ve kadınsı diye tanımlanan iki akımın kesişmesi olarak yorumlanması gerektiği iddiasını (Adler [1910]) son derece anlaşılmaz bulacaksınız. Kuşkusuz, böyle rüyalara da rastlanır; daha sonra bunların bazı histerik semptomlar gibi oluştuğunu öğrenebilirsiniz. Rüyaların yeni evrensel özelliklerine ilişkin bu buluşlardan söz etmemin nedeni, sizi bunlara karşı uyarmak ya da en azından bu iddialar karşısında düşündüklerime açıklık kazandırmaktı.

(4) Analitik tedavideki hastaların, rüya içeriklerini, doktorlarının savunduğu teorilere uygun olarak düzenledikleri —bazılarının rüyalarında cinsel içgüdüsel dürtülerin [Freud'un hastaları], bazılarında güç savaşının [Adler'in hastalarında], bazılarında ise yeniden doğuşun [Stekel'in hastalarında] ağır bastığı— yolundaki gözlemler, rüyalara ilişkin araştırmaların nesnel değerine gölge düşürür gibi olmuştur. Ancak, insanların rüyalara yön verebilecek olan psikanalitik tedavi diye bir şey olmadan önce de rüya gördükleri, tedavi gören insanların ise tedaviden önceki dönemde de rüya gördükleri gerçeği bu gözlemin ağırlığını azaltır. Bu yenilikte doğru olan şeyin kendi içinde açık olduğu ve rüya teorisiyle hiçbir ilgisi olmadığı hemen anlaşılacaktır. Rüyayı tetikleyen günün kalıntıları, uyanık yaşamdaki güçlü ilgiler-

1 [Silberer tarafından kullanılan bir terim: mit, rüya, vb. sembolik olguların evrensel ahlaki anlamlarını ortaya çıkarmayı amaçlayan yorum tarzı. Anagojik yorum sembollerle "yüceltilen idealler" arasında ilişki kurduğu için, bu sembolleri özel ve cinsel içeriğine indirgediği varsayılan "analitik" yorumun karşıtı olarak değerlendirilir. S.B.]

den kaynaklanır. Doktorun sözleri ve verdiği ipuçları hasta için önem kazanınca, önceki günün ele alınmayan diğer duygusal içerikli ilgileri gibi, günün kalıntıları arasına girebilir ve rüyanın oluşumu için ruhsal uyarımlar sağlayabilir; bu durumda bunlar uyuyan kişiyi uykusunda rahatsız eden bedensel uyarımlar gibi etkinlik gösterir. Rüyaya yol açan diğer etkenler gibi, doktorun başlattığı düşünce zincirleri de rüyanın açık içeriğinde belirebilir veya gizli içeriğinde ortaya çıkarılabilir. Gerçekten de bir rüyanın deneysel olarak yaratılabileceğini, daha doğrusu rüya malzemesinin bir bölümünün rüyaya deneysel olarak sokulabileceğini biliyoruz. Bir analist hastalarının üzerinde bu etkiyi yaratırken, deneyine katılan insanların kol ve bacaklarını belli konumlara getiren Mourly Vold gibi bir deneyciden farklı bir rol oynamaz. [Bkz. 5. Ders.]

Birçok durumda insanların ne *hakkında* rüya göreceğini etkilemek mümkündür, ama *ne* göreceklerini kesinlikle belirleyemeyiz. Rüya çalışması mekanizması ve bilinçdışı rüya arzusu dış etkilerden muaftır. Bedensel uyarımlı rüyaları ele alırken, algılanan bedensel veya ruhsal uyarımlara gösterilen tepkilerin, rüya yaşamının tipik yapısını ve bağımsızlığını gözler önüne serdiğini görmüştük [5. Ders]. Dolayısıyla rüya araştırmalarının nesnelliğine kuşku düşürmeye çalışan söz konusu tez de bir karışıklığa —bu kez de rüya ile rüya malzemesinin birbirine karıştırılmasına— dayanmaktadır.

Rüya sorunları konusunda söylemek istediklerim bu kadar. Tahmin edeceğiniz gibi daha söylenecek çok şey var; hemen her konuda söylediklerimin zorunluluk gereği eksik kaldığının farkında olsanız gerek. Ama bunun nedeni rüya görme olgusuyla nevroz olgusu arasındaki bağlantıdır. Rüyaları, nevroz teorisine bir hazırlık bağlamında inceledik; bunun, tersinden daha

doğru bir yöntem olduğuna kuşku yok. Ama tıpkı rüyaların, nevrozların anlaşılmasına giden yolu açması gibi, rüyalara ilişkin tam ve gerçek bir değerlendirme de ancak nevrotik olgulara ilişkin belli bir bilgi kazandıktan sonra yapılabilir.[1]

Ne düşündüğünüzü bilemiyorum ama kendi adıma ben, rüya sorunları için bu kadar ilgi ve zamanınızı aldığım için pişman olmadığımı söyleyebilirim. Psikanalizi ayakta tutan veya tökezleten tezlerin doğruluğu konusunda bir yargıya varmayı bu kadar hızlandıracak başka bir şey daha yoktu. Nevrotik bir hastalık durumundaki semptomların bir anlamı olduğunu, bir amaca hizmet ettiğini ve hastanın yaşamdaki yaşantılarından kaynaklandığını göstermek için aylarca, hatta yıllarca süren yoğun çabalar gerekir. Öte yandan aynı şeyin, anlaşılmazlık derecesine kadar karıştırılan rüyalar için de geçerli olduğunu kanıtlamak ve böylece psikanalizin bütün önermelerini —ruhsal süreçlerin bilinçdışı yapısını, bunların uyduğu özgün mekanizmaları ve dile getirdikleri içgüdüsel güçleri— doğrulamak için birkaç saat yeterli olabilmektedir. Rüyaların yapısıyla nevrotik semptomlar arasındaki açık benzerliği ve rüyayı göreni tekrar uyanık ve mantıklı bir insan yapan dönüşümün hızını dikkate aldığımız zaman, nevrozların da sadece, ruhsal [zihinsel] yaşamın güçleri arasındaki güç etkileşimindeki bir değişmeye dayandığından emin oluruz.[2]

1 [Son dersin sonlarına doğru bir yerde rüyalar konusuna tekrar gönderme yapılıyor.]

2 [Freud, rüyalar konusunu *Yeni Giriş Dersleri*'nin ilk bölümünde (1933a), 29. Derste tekrar ele alıyor.]

III. KISIM
GENEL NEVROZ TEORİSİ
(1917 [1916-17])

16. DERS
PSİKANALİZ VE PSİKİYATRİ

BAYANLAR VE BAYLAR,— Yeni bir akademik yılın başında, tartışmalarımıza kaldığımız yerden devam etmek için sizi tekrar burada gördüğüme çok sevindim. Geçen yıl size, psikanalizin edim hataları ve rüyaları ele alış yönteminden söz etmiştim. Bu yıl ise bu ikisiyle de birçok ortak özelliği olduğunu hemen anlayacağınız nevrotik olguları ele alacağız. Ama bu kez bana karşı geçen yılkiyle aynı tavrı takınmanıza izin vermeyeceğim konusunda sizi şimdiden uyarmak istiyorum. O zaman, sizin yargınızla uyuşmadan tek bir adım atmamak için elimden geleni yapmış; sizinle epeyce tartışmış ve itirazlarınızı dinlemiştim, aslında sizi ve "sağ duyunuzu" belirleyici bir etken olarak değerlendirmiştim. Edim hataları ve rüyalar sizin için bilinmedik olgular değildi; bu konuda benim kadar deneyim sahibi olduğunuz veya olabileceğiniz söylenebilirdi. Ne var ki nevrotik olgular alanı size yabancıdır; kendiniz de birer doktor olmadığınız sürece, size anlatacaklarımdan başka bir kaynağınız yok; hakkında yargıya varılacak malzemeyle tanışıklık eşlik etmezse en güzel yargı ne işe yarar ki?

Ama bu uyarıyla, size dogmatik konferanslar vermeyi ve bana koşulsuz inanmanızda ısrar etmeyi düşündüğümü sanmayın. Böyle bir yanlış anlama bana büyük bir haksızlık olur. İnanç yaratmak değil, düşünceleri kamçılamak ve önyargıları yıkmak istiyorum. Malzeme konusundaki bilgi eksikliğinin bir sonucu olarak bir yargıya varamıyorsanız, ne inanın, ne de reddedin. Sadece dinleyin ve anlatacaklarımın yerine ulaşmasına izin verin. İnançlar o kadar kolay edinilmez; ya da kolayca edinildikleri zaman, değersiz ve direnme gücünden yoksun oldukları kısa sürede anlaşılır. Bu konuda belli bir inanca hakkı olan tek insan, benim gibi aynı malzeme üzerinde yıllarca çalışan ve bunu yaparken de aynı yeni ve şaşırtıcı deneyimleri edinen birisidir. O halde entelektüel alanda bu ilk görüşte inanışların, bu şimşek hızıyla inanç edinmenin, bu anında reddedişlerin ne yararı var? "*Coup de foutre*"nin, yani ilk görüşte aşkın, başka bir alandan, duygular dünyasından geldiği açık değil mi? *Hastalarımızdan* bile, psikanaliz gerçeğinden yola çıkarak tedaviye inançla gelmelerini ya da psikanalizin yandaşları olmalarını beklemeyiz. Bu tür bir tutum çoğu kez bizde kuşku uyandırır. Onlarda en çok arzu ettiğimiz tutum, iyi niyetli bir kuşkuculuktur. Siz de, iki görüşün birbirini etkileyeceği, birbiriyle rekabet edeceği ve birleşerek bir sonuca varmanızı sağlayacağı fırsatlar yakalayıncaya kadar, psikanalitik görüşün popüler veya psikiyatrik görüşle birlikte sessizce gelişmesine izin vermelisiniz.

Öte yandan, psikanalitik görüş diye önünüze koyduğum şeyin spekülatif bir sistem olduğunu bir an bile düşünmeyin. Tersine bu, ampirik [gözlemsel, deneysel] bir sistemdir; ya gözlemlerin doğrudan bir ifadesidir ya da bu gözlemler üzerinde çalışma sürecinin bir sonucudur. Bu çalışmanın yeterli ve haklı bir tarzda yürütülüp yürütülmediği, bilimin ileri gelişiminin akışı içerisin-

de ortaya çıkacaktır; gerçekten de yaklaşık yirmi beş yıllık bir aradan sonra ve oldukça ilerleyen yaşımla[1] bu gözlemlerin özellikle zor, yoğun, derinlemesine çalışmaların sonucu olduğunu abartısız söyleyebilirim. Sık sık, rakiplerimizin, sanki sorun sadece öznel olarak belirlenen görüşlermiş ve dileyen karşı çıkmak için dilediği görüşü seçebilirmiş gibi, tezlerimizin bu kökenini dikkate almaya isteksiz oldukları izlenimi edinirim. Rakiplerimizin bu davranışını tam olarak anlayabilmiş değilim. Bunun nedeni, bir doktor olarak genellikle nevrotik hastalarla çok az ilişki kurmaları ve söylediklerine çok az kulak vermeleri, dolayısıyla söylenenlerden yararlı şeyler elde edilebileceğini, yani bunlar üzerinde tam bir gözlem yapma olasılığını düşünememeleri olabilir. Bu fırsattan yararlanarak, bu derslerin akışı içinde polemik yapmayacağımı, özellikle de bireylerle polemiğe girmeyeceğimi söylemek istiyorum. Kavganın her şeyin babası olduğu özdeyişine hiç inanamadım. Bunun Yunan sofistlerinden geldiğine ve onlar gibi, diyalektiği abartması nedeniyle hatalı olduğuna inanıyorum. Tersine bana öyle geliyor ki bilimsel tartışma [ihtilaf] dedikleri şey, her zaman son derece kişisel çizgilerde yürütülmesi bir yana, bir bütün olarak son derecede kısırdır. Birkaç yıl öncesine kadar, sadece bir kez düzenli bir bilimsel tartışmaya girişmiş olmakla övünürdüm: sadece bir çalışanla (Münih'li Löwenfeld).[2] Bu tartışma, onunla dost olmamızla sonuçlanmıştı, bu güne kadar da dost kaldık. Ama bu deneyi uzun süredir tekrarlamıyorum, çünkü sonucun aynı olacağından emin değilim.[3]

1 [Freud bu tarihte 60 dolaylarındadır.]

2 [Bu tartışmanın konusu, Freud'un, kaygı nevrozu üzerine yazdığı ilk makalesinde ifade edilen (1895b) eski kaygı teorileridir.]

3 [Burada Freud, Adler ve Jung ile son zamanlarda girdiği tartışmalara, özellikle de "Psikanalitik Hareketin Tarihi"ne (1914d) gönderme yapıyor.]

Her türlü yazılı tartışmanın reddedilmesinin, itirazlara kapalılık, inatçılık ya da nazik bir bilimsel argo kullanacak olursak, domuz kafalılık anlamına geldiği sonucuna varacağınıza kuşku yok. Buna cevap olarak, onca emekten sonra bir inanç edinen insanın, ayrıca bu inancı inatla koruma hakkına da sahip olduğunu söylemek isterim. Ayrıca, çalışmalarımın akışı içinde önemli bazı konularda düşüncelerimde değişiklik olduğunu, bunların yerini yeni düşüncelerin aldığını ve her durumda bunları kamuoyuna açıkladığımı da söyleyebilirim. Peki bu dürüstlüğün sonucu ne oldu dersiniz? Bazıları benim kendimi düzelttiğimi görmezden gelip, uzun süre önce bıraktığım, artık benim için hiçbir anlam taşımayan hipotezler için beni bugün bile eleştirmeye devam ediyor. Diğerleri beni işte bu değişmelerden ötürü suçluyor ve bu açıdan güvenilmez buluyor. Elbette! arada bir fikrini değiştiren birisi hiçbir inanca layık değildir, çünkü en son iddiaları da yanlış olabilir; ama bir kere iddia ettiği şeyi geri adım atmadan savunan ya da anında vazgeçmeye ikna edilemeyen birisinin doğaldır ki domuz kafalı veya inatçı olması gerekir! Eleştirmenlerin bu tutarsız, çelişkili itirazları karşısında insan olduğu gibi olmaktan ve kendi yargısına uygun hareket etmekten başka ne yapabilir ki? Buna kararlıyım ve derinleşen deneyimim gerektirdiği sürece teorilerimden herhangi birini değiştirmeme veya geri çekmeme kimse engel olamaz. *Temel* keşiflerime gelince, şimdiye kadar değiştirecek bir şey bulamadım, bundan sonra da aynı kalacağını umuyorum.[1]

1 [Freud'un bu dersin tarihine kadar görüşlerindeki belki de başlıca değişme, nevrozların salt travmatik nedenselliği teorisinden vazgeçmesi ve bunun yerine doğuştan gelen içgüdüsel güçlerin öneminde ve fantezilerin oynadığı önemli rolde ısrar etmesidir. Kuşkusuz, daha sonra da düşüncelerinde daha başka önemli değişmeler olmuştur: örneğin kaygının yapısı ve kadınların cinsel gelişimi konusunda. Her şeyden önemlisi de, daha sonra içgüdü teorisini değiştirmesi ve ruhsal yapı için yeni bir yapısal açıklama sunmasıdır. Bütün

Burada nevrotik olgulara ilişkin psikanalitik görüşü sizlere sunacağım. Bana öyle geliyor ki bunu yapmanın en iyi yolu, hem benzetme, hem de tezat sağlama açısından, daha önce ele aldığımız olgularla bağlantılı bir başlangıç yapmaktır. Görüşme saatlerinde birçok insanın yaptığına tanık olduğum semptomatik bir hareketle başlayacağım. Analistler olarak bizler, muayene odamıza gelip uzun bir yaşamın dertlerini on beş dakikada önümüze yığan insanlar için pek fazla bir şey yapamayız. Derin bilgimiz, başka bir doktor gibi görüş bildirmemizi zorlaştırır: "Bir şeyiniz yok" ve "Hafif bir hidropatik tedaviye ihtiyacınız var." Meslektaşlarımdan birisi, danışmaya gelen hastalarıyla ne yaptığının sorulması üzerine omuzlarını çekerek şöyle cevap verir: "Aptalca bir zaman kaybı için şu kadar *Kronen* para cezasına çarptırıyorum." Dolayısıyla meşgul psikanalistlerde bile görüşme saatlerinin pek canlı olmadığını duymak sizi şaşırtmayacak. Bekleme salonuyla muayene-tedavi odası arasına çift kanatlı bir kapı yaptırmış, kapıyı da kumaşla kaplatmıştım. Bu düzenlemenin amacı açık. Bekleme salonundan muayene odasına aldığım insanlar hemen her zaman *her iki* kapıyı da arkalarından açık bırakıyor. Bunu fark eder etmez soğuk bir tavırla dönüp kapıyı kapatmasını isterim, söz konusu kişi iyi giyimli bir beyefendi veya şık bir hanım olsa bile. Bu da yersiz bir ukalalık izlenimi bırakıyor. Bazen, kapı tokmağına dokunamayan, birisi kapıyı onun için açıp kapatınca memnun olan hastalar yüzünden kendimi aptalca bir duruma soktuğum da oluyor. Ama olayların büyük çoğunluğunda haklı çıkıyorum; çünkü böyle davranan ve bir doktorun bekleme salonuyla muayene odası arasındaki kapıyı açık bırakan birisi nezaketsizdir ve soğuk bir karşılamayı hakkeder. Ama olayı dinlemeden sonuca varmayın. Çünkü has-

bu değişiklikler Yeni Giriş Dersleri'nde (1933a) bulunabilir.]

ta sadece eğer bekleme salonunda yalnızsa kapıyı açık bırakıyor; onunla birlikte tanımadığı başkalarının da beklemesi halinde bu kesinlikle olmuyor. Bu durumda doktorla konuşurken duyulmamasının kendi çıkarına olduğunu çok iyi biliyor ve her iki kapıyı dikkatle kapamayı kesinlikle ihmal etmiyor.

Dolayısıyla hastanın ihmali ne kazaradır, ne de anlamsızdır; ve gerçekten de anlamlıdır, çünkü yeni gelen hastanın doktora yönelik tavrına ışık tutmaktadır. Hasta, sıradan otoriteyi özleyen, şaşırtılmayı ve korkutulmayı arzulayan tiplerdendir. Telefonda, en kolay randevu alabileceği saati sormuş olabilir; Julius Mein şubelerinden birisinin dışındaki kalabalık gibi[1] yardım isteyen büyük bir kalabalık göreceğini sanmaktadır. Dolayısıyla boş, son derece alçakgönüllüce döşenmiş bir bekleme salonuyla karşılaşınca şok olur. Doktora, ona göstermeye niyetlendiği yüzeysel saygının bedelini ödetmek zorundadır; bu nedenle bekleme salonuyla görüşme odası arasındaki kapıyı kapatmaz. Bu tavrıyla doktora söylemeye çalıştığı şey şudur: "Hiç kimse yok, ben buradayken kimse de geleceğe benzemiyor." Kibri ta başından keskin bir azarlamayla kırılmadığı takdirde, aynı nezaketsiz, saygısız tavrını görüşme sırasında da sürdürecektir.

Bu küçük semptomatik hareketin analizi, size bilmediğiniz hiçbir şey anlatmaz: bunun bir rastlantı olmadığı, belli bir ruhsal bağlamda olmasının altında bir güdü, bir anlam, bir niyet olduğu ve küçük bir göstergeyle daha önemli bir ruhsal süreç konusunda bilgi verdiği tezini biliyorsunuz. Ama daha da önemlisi, bu, böyle davranan hastanın bu sürecin bilincinde olmadığını gösterir, çünkü kapıları açık bırakan hastalardan hiçbirisi bununla aşağılamasını dile getirmek istediğini kabul

1 [Avusturya'daki popüler market zincirlerinden birisinde savaş zamanında görülen kuyruklar.]

edememiştir. Bazıları boş bekleme salonuna girince yaşadıkları hayal kırıklığının farkında olabilir; ama bu izlenimle bunu izleyen semptomatik eylem arasındaki bağlantı bilinç düzeylerine ulaşmamıştır.

Bu semptomatik hareketin analizine ek olarak bir hasta üzerinde gözlem yapacağız. Belleğimde taze olan bir olayı seçeceğim, ama bu seçimin başka bir nedeni de nispeten kısa tutulabilmesidir. Bu tür bir açıklamada belli miktarda ayrıntı vermek kaçınılmazdır.

Kısa bir izin nedeniyle evinde bulunan genç bir subay, yaşam koşullarının çok iyi olmasına rağmen aptalca bir düşünceyle hayatı kendine zehir eden ve akrabalarında yaşayan kaynanasının tedavisini üstlenmemi istedi. Böylece, kendine çok iyi baktığı belli olan elli üç yaşında, dost canlısı ve sade bir yapısı olan bir hanımla tanıştım; aşağıdaki hikâyeyi tereddütsüz anlattı. Büyük bir fabrikanın başında olan kocasıyla mutlu bir evliliği olmuş. Kocasının sevecen düşkünlüğüyle yeterince gururlanmıyormuş. Otuz yıl önce aşk evliliği yapmışlar ve o günden bu güne aralarında hiçbir sorun, uyumsuzluk, veya kıskançlık olmamış. İki çocuğu da mutlu bir evlilik yapmış; kocası (ve çocuklarının babası) hizmeti görev saydığı için emekli olmak istemiyormuş. Bir yıl önce aldığı isimsiz bir mektupta kocasının genç bir kızla ilişkisi olduğu yazıyormuş; inanılmaz —ve onun açısından anlaşılmaz— olan şey, buna hemen inanması ve o günden sonra mutluluğunun yıkılmış olmasıymış. Olayların akışındaki ayrıntılar şöyledir. Belki de gereğinden fazla dertleştiği bir hizmetçisi vardır. Bu kız, daha yukarı bir sınıftan olmasa da kendi yaşamı için çok fazla şey yapan başka bir kıza karşı açık bir düşmanlık besler. Bu öteki kız, orduya katılmak yerine ticari bir eğitim alır, fabrikaya girer ve perso-

nel açığı nedeniyle iyi bir mevkiye terfi eder. Şimdilerde ise fabrikada yaşar, bütün beyefendilerle sosyal ilişkileri vardır ve kendisine "Fräulein" diye hitap edilir. Yaşamda daha az başarılı olan kız [hizmetçi], eski okul arkadaşının yaptığı bütün kötü şeyleri tekrarlamaya elbette hazırdır. Bir gün bizim hanımefendi ile hizmetçisi arasında, onlarda kalan bir adam hakkında bir sohbet geçer; karısıyla ayrı yaşayan adamın başka bir kadınla ilişkisi vardır. Nasıl olduğunu anlayamadan, ağzından şu sözler dökülür: "Başıma gelebilecek en korkunç şey, sevgili kocamın da bir ilişkisi olduğunu öğrenmek olurdu." Ertesi gün postadan, el yazısı değiştirilmiş birisinin yazdığı belli olan ve sanki büyüyle ona bu haberi veren isimsiz bir mektup alır. Belki de haklı olarak, mektubun kötü niyetli hizmetçisinin başının altından çıktığını düşünür, çünkü mektupta kocasının metresi diye gösterilen kişi, hizmetçinin nefretle izlediği arkadaşıdır. Ama tuzağı anında farketmesine ve yaşadığı yerde bu tür korkakça iftiraların ne kadar az inandırıcı olduğuna ilişkin birçok olaya tanık olmasına rağmen, bu mektup onu anında çökertir. Çok fazla heyecanlanır, derhal kocasını çağırarak şiddetle eleştirir. Kocası olaya güler ve elinden gelenin en iyisini yapar. Aile doktorunu çağırır, fabrikanın da doktoru olan adam talihsiz hanımı yatıştırmaya çalışır. Çiftin bir sonraki hareketi de tamamen anlamlıdır. Hizmetçi işten atılır, ama sözde rakip atılmaz. O günden sonra hanım, isimsiz mektubun içeriğine inanmayacağı bir noktaya gelinceye kadar tekrar tekrar ikna edilir, ama hiçbir zaman tam anlamıyla ve uzun süreyle değil. Genç kadının adını duyması veya ona sokakta rastlaması, yeni bir güvensizlik, acı ve suçlama nöbetine girmesi için yeterli olur.

Bu mükemmel kadının özetle durum tarihçesi bu. Diğer nevrotiklerin tersine bu hanımın durumuna ilişkin hikâyesini

çok yumuşattığını ve isimsiz mektuptaki suçlamaya olan inancından gerçekte hiçbir zaman kurtulamadığını anlamak için psikiyatrik deneyime pek ihtiyaç duyulmaz.

Peki bu tür bir sorun karşısında bir psikiyatrist nasıl bir tavır takınacaktır. Kapıyı arkasından kapatmayan hastanın semptomatik hareketine karşı ne yaptığını görmüştük. Bunun, kendisini daha fazla ilgilendirmeyen rastlantıya bağlı bir olay olduğunu söyler. Ama kıskanç kadının sorununa karşı da aynı tavrı takınamaz. Semptomatik hareket önemsiz gözükür; ama semptom, önemli bir sorun olarak dikkatimizi çeker. Buna yoğun öznel acı eşlik eder ve nesnel bir olgu olarak da bir ailenin toplum yaşamını tehdit eder; dolayısıyla kesin olarak psikiyatrik bir ilgi konusudur. Psikiyatrist, semptomun temel özelliklerini tanımlamaya çalışarak işe başlar. Kadının kendi kendine eziyet etmesine yol açan düşünceye kendi içinde saçma diyemeyiz; gerçekten de evli, yaşlı erkeklerin genç kızlarla aşk ilişkileri kurduğu olur. Ama burada saçma ve anlaşılması zor bir şey daha vardır. İsimsiz mektuptan başka, hastanın elinde, sevecen ve sadık kocasının pek de ender rastlanmayan bu diğer kocalar grubuna ait olduğunu gösteren başkaca hiçbir veri yoktur. Bu belgenin kanıt niteliğinde olmadığını bilir; kökeni konusunda doyurucu bir açıklama yapabilecek durumdadır. Dolayısıyla kendi kendine, kıskançlığının asılsız olduğunu söyleyebilmesi gerekir, o da bunu yapar. Ama buna rağmen, sanki bu kıskançlığında tamamen haklıymışçasına acı çeker. Gerçekliğe dayalı mantıklı tartışmalara açık olmayan bu tür düşünceler, genel olarak *kuruntu* olarak adlandırılır. Yani bizim iyi hanımefendimiz *kıskançlık kuruntusu* çekmektedir. Bu hastalığın temel özelliğinin bu olduğuna kuşku yok.

Bu ilk nokta belirlendikten sonra psikiyatrik ilgimiz daha

da canlanacaktır. Kişi, gerçekliğe gönderme yaparak bir kuruntudan kurtulamıyorsa, kuruntunun da gerçeklikten kaynaklanmadığı açıktır. Peki nereden kaynaklanıyor? İçeriği çok farklı olan kuruntular vardır: elimizdeki olayda kuruntunun içeriği neden özellikle kıskançlıktır? Kuruntular, özellikle de kıskançlık kuruntuları ne tür insanlarda ortaya çıkar? Bu konuda psikiyatristin söyleyeceklerini dinlemek isteriz; ama bu noktada bizi yüzüstü bırakır. Sorularımızdan sadece birine girer. O, kadının aile geçmişini inceleyecek ve *belki de* bize şu cevabı verecektir: "Kuruntular, ailelerinde de benzer ve diğer ruhsal bozukluklar tekrar tekrar ortaya çıkan insanlarda görülür." Başka bir deyişle bu kadın bir kuruntu geliştirmişse, kalıtsal olarak buna yatkınlığı var demektir. Bunun bir şey olduğuna kuşku yok; ama öğrenmek istediklerimizin hepsi bu mu? Bu, hastalığın nedenselliğine katkıda bulunan şeylerden sadece birisi değil mi? Başka bir kuruntu değil de bir kıskançlık kuruntusunun ortaya çıkmasının konuyla ilgisiz veya açıklanamaz olduğunu varsaymakla mı yetineceğiz? Kalıtsal etkinin belirleyiciliği iddiasını negatif bir anlamda mı —yani, ne tür şeylerle karşılaşırsa karşılaşsın bu hanımın er veya geç bir kuruntu yaşayacağı şeklinde mi— anlamamız gerekiyor? Bilimsel psikiyatrinin bize daha başka bilgiler vermemesinin nedenini bilmek isteyeceksiniz. Ama size cevabım şu olacaktır: "o [psikiyatrist], sahip olduğundan daha fazlasını veren bir dolandırıcıdır." Psikiyatrist, bu tür bir olaya ışık tutacak başkaca bir şey bilmez. Onca deneyime rağmen, bir teşhisle ve prognozla —hastalığın gelecekteki seyriyle— yetinmek zorundadır.

Peki burada psikanaliz daha fazlasını yapabilir mi? Evet, gerçekten de yapabilir. Bunun gibi erişilmesi zor bir olayda bile ilk kavrayışı mümkün kılan bir şeyler keşfedebileceğini göstere-

bileceğimi sanıyorum. Her şeyden önce dikkatinizi örtülü bir ayrıntıya çekmek istiyorum: bir gün önce kötü niyetli hizmetçisine, başına gelebilecek en korkunç şeyin, kocasının genç bir kızla aşk ilişkisi kurması olacağını söyleyerek isimsiz mektubu kışkırtan, sonra da bunu kuruntu için destek olarak kullanan hastanın kendisidir. Bu yolla hizmetçinin kafasına ona isimsiz bir mektup gönderme fikrini sokmuştur. Dolayısıyla kuruntu mektuptan belli ölçülerde bağımsızlık kazanmıştır; bu zaten bir korku olarak hastanın kafasında yaşamaktadır, yoksa bir arzu mu? Gelin, sadece iki analitik görüşmenin ortaya çıkardığı diğer küçük göstergeleri de buna ekleyelim. Hikâyesini anlattıktan sonra kendisinden bununla ilgili diğer başka düşüncelerini ve anılarını anlatmasını isteyince hasta gerçekten de işbirliğine uymayan bir tavır takındı. Aklına hiçbir şey gelmediğini, her şeyi zaten anlattığını söyledi ve iki görüşmeden sonra terapiyi kesmek zorunda kaldık, çünkü kendini artık çok iyi hissettiğini ve patolojik düşüncesinin tekrar ortaya çıkmayacağından emin olduğunu söyledi. Kuşkusuz bunu söylemesinin tek nedeni direnme ve analizin devamından korkmasıydı. Yine de bu iki görüşme sırasında belli bir yorumu mümkün, aslında kaçınılmaz kılan bazı şeyler söylemiş; bu yorum da kıskançlık kuruntusunun kökenine ışık tutmuştu. Kendisi de genç bir adama, onu bana gelmeye ikna eden damadına âşıktı. Bu aşktan habersizdi ya da çok az farkındaydı; aralarındaki aile ilişkilerinde bu tutkulu aşkın, masum bir sevecenlik kılığına bürünmesi kolaydı. Kazandığımız onca deneyim açısından, elli üç yaşındaki bu dürüst eşin, değerli annenin ruhsal yaşamını anlamak bizim için pek zor değildir. Bu tür bir aşk, yani böylesine iğrenç ve imkânsız olan bir şey bilinçli olamazdı; ama varlığını sürdürmüş ve bilinçsiz olmasına rağmen ağır bir baskı uygulamıştı. Bu konuda bir

şeyler yapmak, rahatlamanın bir yolunu bulmak gerekiyordu; en kolay rahatlamayı, kıskançlık kuruntusunun ortaya çıkmasında düzenli bir rol oynayan yer değiştirme mekanizmasının sağladığına kuşku yok. Sadece kendisi âşık olmasaydı, kocasının da genç bir kızla bir aşk ilişkisi olsaydı, vicdanı, sadakatsizliğinin ağırlığından kurtulmuş olacaktı. Dolayısıyla kocasının sadakatsizliğine ilişkin fantezisi, yanan yarasına bastırılan soğuk bir kompres gibi iş görüyordu. Kendi aşkı değil, ona avantaj sağlayan aynadaki yansıması bir saplantı ve kuruntusu şeklinde bilinç düzeyine çıkmıştır. Bu konudaki düşünceler elbette etkili olamazdı, çünkü bu düşünceler, gizlenen, erişilemeyen, bilinçdışında kalan aslına değil, sadece bunun güçlendirdiği ayna görüntüsüne yönelikti.

Gelin, kısa ve yarıda kesilmiş de olsa, bu psikanaliz çabasının onay konusunda bize ne anlattığına bir bakalım; ama elbette burada yargınıza sunamayacağım incelemelerimizin doğru yapıldığını varsayarak. Her şeyden önce kuruntu saçma ve anlaşılmaz olmaktan çıkmıştır; bunun bir anlamı, güdülendirici güçleri vardır ve hastanın duygusal bir yaşantısına uygun düşmektedir. İkincisi, diğer göstergelerden çıkardığımız bilinçdışı bir ruhsal sürece tepki olarak bu kuruntu gereklidir; kuruntulu yapısının ve her türlü mantıklı ve gerçekçi yaklaşıma direnmesinin nedeni de işte bu bağlantıdır. Bunun kendisi arzulanan bir şeydir, bir tür avuntudur. Üçüncüsü, kuruntunun başka bir kuruntu değil de kıskançlık olması, sorunun arkasında yatan yaşantıyla açık bir kesinlikle belirlenmiştir. Bir gün öncesinde kötü niyetli hizmetçisine, başına gelebilecek en kötü şeyin kocasının sadakatsizliği olacağını söylediğini hatırlayacaksınız. Bu olayla analiz ettiğimiz semptomatik hareket arasındaki iki önemli benzerlik de —anlamının veya niyetinin açıklanması ve bunun, durumun

içerdiği bilinçsiz bir şeyle ilişkisi— gözünüzden kaçmayacaktır.

Doğaldır ki bu, olayla ilgili olarak sorabileceğimiz soruların tamamına cevap değildir. Tersine olay, bazıları genelde henüz çözüme açık olmayan, bazıları ise özgün koşulların elverişsizliği nedeniyle çözülemeyen daha başka sorunlarla doludur. Örneğin mutlu bir evliliği olan bu hanım neden damadına âşık olur? Ve daha başka türlü de mümkün olabilecek bu rahatlama neden bu ayna görüntüsü şekline, kendi durumunu kocasına yansıtması kılığına girmiştir? Elimizde, cevap olabilecek bazı malzemeler var. Kadın, kadınlardaki cinsel ihtiyaçların ani, istenmeyen bir artış gösterdiği kritik bir yaştadır; olaya tek başına bu da yol açmış olabilir. Ya da mükemmel ve sadık kocası birkaç yıldır, kendini çok iyi koruyan kadının doyum gerektiren cinsel kapasitesine karşılık vermiyor olabilir. Deneyimlerimiz, sadakatinden emin olunan, eşlerine olağandışı sevecen davranmalarıyla ve eşlerinin asabi sorunlarına özel bir sabır göstermeleriyle ayırdedilen erkeklerin tam da bu konumdaki erkekler olduğunu göstermiştir. Ya da bu patojenik aşkın nesnesinin, kızlarından birisinin kocası olması da özel bir anlam taşıyabilir. Kızıyla olan güçlü bir erotik bağ (ki son çözümlemede bu annenin cinsel yapısına dayanır), sık sık, bu türden bir dönüşümle varlığını sürdürür. Bu bağlamda damat-kaynana ilişkisinin insan soyunun en eski dönemlerinden başlayarak özellikle zor bir ilişki olduğunu ve ilkel insanlar arasında son derece güçlü tabu düzenlemelerine ve "kaçınmalara" yol açtığını söylemek istiyorum.[1] Bu ilişki birçok durumda uygar standartlara göre hem pozitif hem de negatif yönde aşırıdır. Olayımızda bu üç etkenden hangisinin iş başında olduğunu ya da ikisinin veya

1 Bakınız *Totem ve Tabu* (1912-13). [Bu deneme, elinizdeki seride *Dinin Kökenleri* başlıklı ciltte yer almaktadır.]

üçünün birden etkili olup olmadığını söyleyemem; ama bunun tek nedeni analizi iki görüşmeden fazla sürdürmeme izin verilmemiş olmasıdır.

Bu noktada, henüz anlayabilecek konumda olmadığınız şeylerden söz ettiğimi farkettim. Bunu yapmamın nedeni, psikanalizle psikiyatri arasında bir karşılaştırma yapabilmekti. Ama size bir soru sorabilirim. Bu ikisi arasında bir çelişki belirtisi görebildiniz mi? Psikiyatri, psikanalizin teknik yöntemlerini uygulamaz; kuruntunun *içeriğinden* bir şeyler çıkarmaya çalışmaz ve ilk önce daha özel ve yakın nedenleri göstermek yerine kalıtıma işaret ederek çok genel ve uzak bir köken bilgisi verir. Ama bunda bir çelişki, bir karşıtlık var mıdır? Bunlar daha çok birbirini tamamlamıyor mu? Kalıtım etkeni, deneyimin önemiyle çelişiyor mu? Bu iki şey daha çok en etkili yoldan birleşmiyor mu? Psikiyatrik çalışmanın doğasında, psikanalitik araştırmaya karşıt olabilecek hiçbir şey olmadığını kabul edeceksiniz. Psikanalize karşı çıkan psikiyatri değil, psikiyatristlerdir. Psikanaliz psikiyatriye, histolojinin anatomiye —biri organların dış biçimlerini, diğeri ise dokuların ve hücrelerin yapısını inceler— yakınlığı kadar yakındır. Biri diğerinin devamı olan bu iki araştırma alanı arasında bir çelişki düşünmek zordur. Bildiğiniz gibi bugün anatomi, bilimsel tıbbın temeli olarak değerlendirilir. Ama vücudun iç yapısını keşfetmek için insan kadavrasını açmanın yasak olduğu bir dönemin olması gibi, şimdi de aklın iç yapısını öğrenmek için psikanaliz uygulamaya karşı bir yasaklama getiriliyor gibidir. Çok da uzak olmayan bir gelecekte, ruhsal yaşamdaki derin bilinçdışı katmanlara ilişkin sağlam bir bilgi olmaksızın psikiyatriye bilimsel bir temel kazandırılamayacağı anlaşılacaktır.

Ancak aranızda, çokça kötüye kullanılan psikanalizin, başka

bir açıdan —tedavi açısından— da haklı çıkarılabilmesi halinde bundan memnunluk duyacak dostları da olabilir. Bildiğiniz gibi psikiyatrik terapi son zamanlara kadar kuruntularda etkili olamıyordu. Bu semptomların mekanizması üzerindeki iç gözlemleri sayesinde psikanaliz bunu yapabilir mi? Hayır, yapamaz. Bu hastalıklar karşısında diğer terapi yöntemleri kadar çaresizdir (en azından şimdilik). Hastada olan biteni gerçekten de *anlayabiliriz*, ama hastanın bunu anlamasını sağlayacak hiçbir aracımız yok. Bu kuruntunun analizini, başlangıcın ötesine götüremediğimi söylemiştim. Bu açıdan, boşuna olması nedeniyle bu tür olayların analizinin reddedilmesi gerektiğini mi savunacaksınız? Sanmıyorum. Kısa vadede yararlı sonuç alıp almayacağımıza bakmaksızın araştırmamıza devam etme hakkına, daha doğrusu sorumluluğuna sahibiz. Sonunda —bunun ne zaman veya nerede olacağını söyleyemeyiz— her bilgi kırıntısı bir güce, tedavi gücüne dönüşecektir. Psikanalizin, kuruntularda olduğu gibi diğer bütün nevroz türlerinde ve ruh hastalıklarında da başarısız olduğu anlaşılsa bile, bilimsel araştırma için yeri doldurulmaz bir araç olarak kalacaktır. Bu durumda bunu uygulayacak bir konumda olmayacağımız doğrudur. Araştırmaya çalıştığımız yaşayan, kendine ait iradesi olan ve bizimle işbirliği yapmak için kendi güdülerine ihtiyaç duyan insan malzemesi, bunu yapmayacaktır. Dolayısıyla bugünkü sözlerimi, kavrayışımızın gerçekte tedavi gücüne dönüştüğü geniş bir nevrotik hastalıklar grubu olduğunu ve diğer yöntemlerle erişilmesi zor olan bu hastalıklarda elverişli koşullar altında tıptaki diğer alanlardan alt kalmayan başarılar elde ettiğimizi söyleyerek noktalamama izin verin.[1]

1 [Bir psikoterapi yöntemi olarak psikanaliz, 28. Dersin konusudur.]

17. DERS
SEMPTOMLARIN ANLAMI

BAYANLAR VE BAYLAR,— Son derste klinik psikiyatrinin tek tek semptomların dış biçimine veya içeriğine önem vermediğinden, buna karşılık psikanalizin tam da bu noktada devreye girerek her şeyden önce bu semptomların bir anlamı bulunduğunu ve hastanın yaşantılarıyla ilgili olduğunu açıkça ortaya koyduğundan söz etmiştim. Nevrotik semptomların anlamı ilk kez Josef Breuer tarafından o günden sonra ünlenen bir histeri olayını inceleyip başarıyla iyileştirmesi sonucunda keşfedilmiştir (1880-82 yılları arasında). Pierre Janet'in de aynı bulguyu ondan bağımsız olarak ortaya koyduğu doğrudur; gerçekten de Fransız araştırmacı yayım önceliği iddiasında bulunabilir, çünkü Breuer gözlemini bundan ancak on yıl sonra, benimle birlikte çalışırken yayımlamıştır (1893'te ve 1895'te). Şöyle veya böyle, olayı kimin keşfettiği önemli değil, çünkü bildiğiniz gibi her keşif birkaç kere yapılır, hiçbirisi bir kerede olmaz. Bunun da ötesinde, başarıyla ödül her zaman birlikte ortaya çıkmaz: Amerika'ya Columbus'un adı verilmez. Breuer ve Janet'ten

önce de büyük psikiyatrist Leuret[1] nasıl tercüme edeceğimizi anladıktan sonra delilerin kuruntulu düşüncelerini bile anlayabileceğimizi söylemiştir. Uzun bir süre, nevrotik semptomlara ışık tuttuğu için Janet'e daha çok önem vermeye hazır olduğumu kabul etmem gerek, çünkü o bunları hastaya egemen olan *idées inconscientes* [bilinçsiz düşüncelerin] bir dışavurumu olarak değerlendiriyordu. Ama o günden sonra, sanki bilinçdışı onun için bir sözcük oyunundan, geçici bir terimden, bir *une façon de parler*'den [Fr. konuşma tarzından] başka bir şey değilmiş, sanki bununla gerçek bir şeyi kastetmemiş gibi, abartılı bir sakınımla kendini ifade etmiştir [1913]. O günden sonra Janet'in yazılarını anlayamaz oldum; ama saygınlığından gereksiz yere çok şey kaybettiğine inanıyorum.

Edim hataları [parapraxis] ve rüyalar gibi nevrotik semptomların da bir anlamı vardır ve onlar gibi, söz konusu kişinin yaşamıyla bir ilişkileri vardır. Birkaç örnek vererek, bu önemli keşfe sizin açınızdan daha bir açıklık kazandırmak istiyorum. Her zaman ve her durumda böyle olduğunu gerçekten de iddia edebilirim, ama kanıtlayamam. Kendi deneyimlerini inceleyen herkes inandırıcı bulgular bulacaktır. Bazı nedenlerden ötürü bu örnekleri histeriden değil, buna temelde çok yakın olan ve burada bir giriş açıklaması gerektiren diğer bir belirgin nevrozdan aldım.

"Saplantı nevrozu" adı verilen bu nevroz, evrensel olarak bilinen histeri kadar popüler değildir. Deyiş yerindeyse onun kadar açıktan gürültücü değildir, hastanın özel ilişkisiymiş gibi davranır, somatik [bedensel] olgulardan neredeyse tamamen vazgeçer ve bütün semptomlarını ruhsal alanda yaratır. Saplantı nevrozu ve histeri, psikanalizin kurulmasına temel oluşturan ilk

1 [François Leuret (1797-1851). (Leuret, 1834, 131.)]

incelemedir, tedavide de psikanalizin zafer kazandığı iki nevroz türüdür. Ama ruhsal alandan fiziksel alana olan şaşırtıcı sıçramanın gerçekleşmediği saplantı nevrozu, gerçekte psikanalizin çabaları sayesinde histeriden daha net olarak anlaşılmıştır; bunun, nevrozun yapısının bazı aşırı özelliklerini çok daha belirgin bir biçimde sergilediğini öğrenmiş bulunuyoruz.

Saplantı nevrozunda hastanın kafası aslında ilgilenmediği düşüncelerle meşguldür, içindeki ona çok tuhaf gelen dürtülerin farkındadır, ona zevk vermeyen, ama bir türlü engel olamadığı şeyler yapar. Düşünceler (saplantılar) kendi içinde anlamsız olabileceği gibi, konuyla ilgisiz de olabilir; bunlar çoğu kez hepten aptalcadır ve değişmez olarak, hastayı yoran, gönülsüzce boyun eğdiği yoğun bir zihinsel [ruhsal] etkinliğin başlangıç noktasıdır. Sanki en önemli, en hayati sorunuymuş gibi kendi iradesine rağmen kara kara düşünmeye ve spekülasyon yapmaya zorlanır. Hastanın içinde algıladığı dürtüler de bir çocuksuluk ve anlamsızlık izlenimi bırakabilir; ama kural olarak çok ürkütücü bir içerikleri vardır, örneğin onu ciddi suçlar işlemeye kışkırtır; dolayısıyla bunları kendisine yabancı şeyler olarak reddetmekle kalmaz, korkuyla bunlardan kaçar ve yasaklar koymak, inkâr etmek ve özgürlüğünü kısıtlamak suretiyle kendini korumaya çalışır. Ama bu dürtüler onu kesinlikle —hiçbir zaman— eyleme sürüklemez; durum her zaman için kaçışın ve önlemlerin zaferiyle sonuçlanır. Hastanın gerçekte yaptığı şey —saplantılı eylemleri— kendi içinde son derece zararsız ve önemsiz şeylerdir, çoğunlukla da sıradan yaşam etkinliklerinin birer tekrarı, törensel ayrıntılarıdır. Ama bu zorunlu etkinlikler (yatağa girmek, yıkanmak, giyinmek veya yürüyüşe çıkmak gibi), son derece yorucu, neredeyse çözümsüz bir angaryaya dönüşür. Farklı saplantı nevrozlarında patolojik düşünceler, dürtüler ve

eylemler eşit orantılarla birleşmemiştir; ancak kural olarak bu etkenlerden birisi tabloda ağır basar ve hastalığa adını kazandırır, ama bu biçimlerin tamamındaki ortak öğe yeterince açıktır.

Bunun komik bir hastalık olduğuna kuşku yok. Sanırım en abartılı psikiyatrik hayal gücü bile bu tür bir şeyi hayal etmeyi başaramamıştır; insan her gün kendi gözüyle görmese buna kesinlikle inanamaz. Yine de yeni bir yol tutmasını, kendini bu tür aptalca düşüncelerle oyalamaktan vazgeçmesini ve çocuksu muzırlıklar yerine anlamlı bir şeyler yapmasını söylemenin hastaya yardımcı olacağını sanmayın. O zaten bunu her gün yapar, kafası tamamen nettir, saplantılı semptomları konusundaki görüşünüze katılır, hatta kendiliğinden önünüze koyar. O sadece bunu yapmaktan kendini alıkoyamaz. Bir saplantı nevrozunda eyleme dökülen şey, normal ruhsal yaşamda belki de hiçbir şeyle kıyaslanamayacak bir enerjiyle sürdürülür. Yapabileceği tek şey vardır: yer değiştirme uygulayabilir, bir aptalca düşüncenin yerine biraz daha hafifini koyabilir, bir önlemin veya yasağın yerine bir başkasını benimseyebilir, bir törenin yerine bir başka tören yapabilir. Saplantının yerini değiştirebilir, ama ortadan kaldıramaz. Bir semptomu, başlangıçtaki oluşumundan çok uzak olan başka bir şeyle değişebilmesi, hastalığının başlıca tipik özelliğidir. Dahası, ruhsal yaşamda iç içe geçen karşıtlıkların (kutupların) onun durumunda özellikle keskin bir biçimde farklılaşmış olarak ortaya çıkması şaşırtıcı bir olgudur. Pozitif ve negatif içerikli saplantılarla birlikte *kuşku* zihinsel alana sızar ve yavaş yavaş, genellikle en kesin olan şeyleri bile kemirmeye başlar. Durum, sürekli artan bir kararsızlıkla, enerji kaybıyla ve özgürlük kısıtlamasıyla sonuçlanır. Saplantılı nevrotik, son derece enerjik bir kişilikle yola çıkar, çoğu kez olağandışı ölçüde iradelidir ve kural olarak ortalamanın üstünde zihinsel ye-

tenekleri vardır. Genellikle yeterince yüksek bir ahlaki gelişme noktasına ulaşmıştır; aşırı düşüncelilik sergiler ve davranışları olağanın ötesinde doğrudur. Bu çelişkili, arapsaçı kişilik özelliklerinde ve semptomlarında yol almak için pek çabaya ihtiyaç olmadığını düşünebilirsiniz. Biz de başlangıçta semptomlardan birkaçını anlamaktan ve yorumlayabilmekten başka bir şeyi hedeflemiyoruz.

Önceki konuşmalarımızı düşünerek, çağdaş psikiyatrinin saplantı nevrozu sorunlarına yönelik tutumunu önceden bilmek istiyor olabilirsiniz. Ama bu dersteki zamanımız kısıtlı. Psikiyatri farklı saplantılara ad verir, ama bunun ötesinde bir şey söylemez. Öte yandan bu semptomdan şikâyetçi insanların "dejenere" olduğunda da ısrar eder. Bu da pek tatminkâr değildir; aslında bu bir değer yargısıdır, bir açıklamadan çok bir aşağılamadır. Dejenere tiplerde [yani saplantı nevrozu olanlarda] her türlü anormalliğin olabileceğini düşünmemiz istenir. Bu tür semptomlar geliştiren insanların yapısını, diğer insanlardan farklı değerlendirmemiz gerektiği doğrudur. Ama şunu sorabiliriz: bunlar, diğer nevrotiklerden —örneğin histerik hastalardan ya da psikozlardan— daha mı "dejenere?" Tiplemenin çok genel olduğu açık. Gerçekten de, son derece yüksek konumlarda, genelde dünya için önemli noktalarda bulunan özel insanlarda da bu tür semptomların ortaya çıkabildiğini öğrenince, bu terimin haklı bir temeli olup olmadığından kuşkulanırız. Kendi becerileri ve biyografistlerinin güvenilmezliği sayesinde bize model olan büyük insanların özel yaşamı konusunda çok az şey öğreniriz; yine de bazen aralarından örneğin Émile Zola gibi bir doğruluk fanatiği çıkar ve yaşamı boyunca kurbanı olduğu tuhaf birçok saplantılı alışkanlığı anlatıverir.[1]

1 E. Toulouse, Émile Zola, enquête médico-psychologique, Paris, 1896.

Psikiyatri, *dégénérés supérieurs*'tan söz ederek bir çıkış yolu bulmuştur. Çok güzel. Ama psikanaliz, tıpkı dejenere olmayan diğer insanlarda tıpkı diğer şikâyetlerden tamamen kurtulmanın mümkün olması gibi, bu tuhaf saplantı semptomlarından da tamamen kurtulmanın mümkün olduğunu göstermiştir. Kendi adıma ben bunu tekrar tekrar başardım.

Saplantı semptomu analizine sadece iki örnek vereceğim: birisi, daha iyisini bulamayacağım eski bir gözlemdir, diğeri ise son zamanlarda rastladığım bir olaydır. Kendimi iki örnekle sınırladım, çünkü bu tür bir anlatıda çok dağınık olmaktan ve her ayrıntıya girmekten kaçınmak mümkün değildir.

Yaklaşık otuz yaşlarında bir hanım, en ağır saplantı dışavurumlarından şikâyetçiydi; şanssız bir olay sonucu çalışmam boşa çıkmasaydı yardımcı olabileceğim bu hasta (bu konuda daha sonra belki bir şeyler anlatırım), aşağıdaki hareketi her gün birçok kere tekrarlıyordu. Odasından bitişikteki odaya koşuyor, masanın yanında belli bir pozisyona giriyor, zili çalarak hizmetçisini çağırıyor, ona ilgisiz bir angarya yüklüyor ya da bir şey söylemeden geri gönderiyor, sonra da tekrar kendi odasına koşuyordu. Bunun çok can sıkıcı bir semptom olmadığı açıktı, yine de merak uyandıracak nitelikteydi. Açıklama, doktorun herhangi bir katkısı olmaksızın en açık, en kesin şekliyle kendiliğinden ortaya çıktı. Bu saplantılı hareketin anlamı konusunda ne düşünürdüm ya da nasıl yorumlardım, bilemiyorum. Hastaya ne zaman "Bunu neden yapıyorsun? Ne anlamı var?" diye sorsam, "Bilmiyorum," diyordu. Ama bir gün, temel kuşkularından birisini yenmeyi başarınca, cevabı birdenbire buldu ve saplantılı hareketle ilişkili şeyi anlattı. On yılı aşkın bir süre önce ondan oldukça yaşlı birisiyle evlenmiş ve gerdek gecesi adam iktidarsız çıkmış. Adam gece boyunca bir kez daha de-

nemek için kendi odasından kadının odasına defalarca koşup durmuş, ama hepsi de başarısızlıkla sonuçlanmış. Ertesi sabah öfkeyle, "Yatağı yapan hizmetçiye rezil olmak istemiyorum," diyerek bir şişe kırmızı mürekkep almış ve çarşafa dökmüş, ama bir parça lekenin yeterli olacağı tam uygun yere değil. Bu anının söz konusu saplantılı hareketle ilişkisini başlangıçta anlayamamıştım; bulabildiğim tek benzerlik, bir odadan diğerine tekrar tekrar koşmaydı, belki ayrıca hizmetçinin girişiydi. Hastam daha sonra beni ikinci odadaki masanın başına götürerek masa örtüsünün üstündeki büyük lekeyi gösterdi. Ve masada, çağrılan hizmetçinin lekeyi görmesini garantileyecek bir pozisyona girdiğini anlattı. Öğrenecek daha birçok şey kalmasına rağmen, gerdek gecesindeki sahneyle bugünkü saplantılı hareketi arasındaki yakın ilişki her türlü kuşkudan uzaktı.

Her şeyden önce hastanın kendisini kocasıyla özdeşleştirdiği açıktı; bir odadan ötekine koşuşunu taklit ederek onun rolünü oynuyordu. Ayrıca, yatak ve çarşafın yerini masa ve örtüsü almıştı. Bu keyfi gözükebilir, ama rüya sembolizmini boşuna incelemedik. Rüyalarda da sık sık bir masanın yatağa karşılık geldiğini görürüz. Masa [sofra] ve yatak birlikte evliğe karşılık gelir, dolayısıyla biri diğerinin yerini kolayca alabilir.

Saplantılı eylemin bir anlamı olduğunu kanıtladık gibi; bu, önemli sahnenin bir temsili, bir tekrarı gibi gözükür. Ama burada durmamız gerekmiyor. İkisi arasındaki ilişkiyi daha yakından inceleyecek olursak, daha ileri düzeyde —saplantılı eylemin niyeti konusunda— bir bilgi elde edebiliriz. Açıktır ki olayın çekirdeğini hizmetçinin çağrılması oluşturuyor; kocasının, hizmetçinin karşısında utanacağı yolundaki sözlerine karşıtlık içinde, hasta hizmetçiye lekeyi gösteriyor. Böylece rolünü oynadığı kocası hizmetçinin karşısında utanmıyor; çünkü leke yerli ye-

rinde duruyor. Dolayısıyla sahneyi tekrarlamakla kalmadığını, devam ettirdiğini ve aynı zamanda da düzelttiğini görürüz. Ama bu yolla diğer konuyu da, yani o geceki can sıkıcı sorunu da düzeltiyor ve kırmızı mürekkebi —adamın iktidarsızlığını— gereksiz kılıyor. Bu nedenle saplantılı eylem şunu dile getiriyor: "Hayır, doğru değil. Hizmetçinin yanında utanmasına gerek yok; o iktidarsız değil." Saplantı bu arzuyu, bir rüyaya benzer bir şekilde, bugünkü eylem içinde gerçekleştirilmiş olarak temsil ediyor; kocasının, geçmişteki kusurundan kurtulmasını sağlama amacına hizmet ediyor.

Bu kadın hakkında söyleyebileceğim her şey bu tabloya uyar. Daha doğrusu, onun hakkında bildiğimiz her şey, kendi içinde anlaşılmaz olan bu saplantılı hareketin bu şekilde yorumlanmasını gerektirir. Kadın, yıllardır kocasından ayrı yaşamakta ve yasal boşanma niyetiyle mücadele etmektedir. Ama ondan kurtulması söz konusu değildir; ona sadık kalmaya zorlanır; baştan çıkmamak için dünyadan uzaklaşır; hayal dünyasında kendi doğasını aklar, büyültür. Gerçekten de hastalığının en derin sırrı, bu sayede kocasını kötü niyetli dedikodulardan korumuş, ondan ayrı yaşamasını haklı çıkarmış ve kocasının rahat bir ayrı yaşam sürmesini sağlamıştır. Dolayısıyla zararsız bir saplantılı hareketin analizi, bir hastalığın ta çekirdeğine inmemizi sağlamakla kalmamış, aynı zamanda bize genelde saplantı nevrozunun sırrı konusunda epeyce şey öğretmiştir. Bu örnekte biraz ayrıntıya girmekten memnunum, çünkü her durumda bulmayı bekleyeceğimiz koşulları kendi bünyesinde toplamıştır. Burada semptomun yorumu, analistin teşviki veya müdahalesi olmaksızın hasta tarafından tek hamlede keşfedilmiştir ve (genelde olduğu gibi) çocukluğun unutulan bir döneminden değil, hastanın erişkin yaşamında olan ve belleğinde canlı kalan bir olayla

ilişkisinden kaynaklanmıştır. Eleştirmenlerin normalde semptomların yorumuna karşı alışkanlık edindiği her türlü eleştiri elimizdeki olayda yerlerde sürünür. Her zaman bu kadar şanslı olmayı bekleyemeyiz.[1]

Bir şey daha. Bu mütevazı saplantılı hareketin, hastanın özel yaşantısının ayrıntılarına girmemize yol açması sizi şaşırtmadı mı? Bir kadının, ilk gecesini anlatmasından daha özel bir şeyi olamaz. Tam da özel cinsel yaşamının ayrıntılarına ulaşmamız başkaca bir önemi olmayan bir rastlantı sorunu mudur? Bunu özellikle seçmiş olabileceğime kuşku yok. Ama karar vermek için çok acele etmeyelim ve oldukça farklı türden olan ikinci örneğime dönelim: çok yaygın türüne bir örnek, bir uyku töreni.

İyi yetişmiş, yetenekli, on dokuz yaşında bir kız, eğitimde ve entelektüel canlılıkta geride bıraktığı ebeveynlerinin tek çocuğudur. Çocukken yaramaz ve neşelidir, ama son birkaç yıl içinde gözle görülür bir neden olmaksızın bir nevrotiğe dönüşmüştür. Özellikle annesine karşı çok sinirlidir, her zaman hoşnutsuz ve bunalımlıdır, kararsızlığa ve kuşkuya yatkındır; sonunda meydanlarda veya nispeten geniş caddelerde artık tek başına yürüyemediğini kabul eder. En azından iki teşhis gerektiren —agorafobi [açık alan fobisi] ve saplantı nevrozu— hastalığının karmaşıklığına pek fazla girmek yerine, ailesine acı veren uyku töreni üzerinde duracağız. Bir anlamda her normal insanın kendi uyku törenini geliştirdiğini ya da olmaması halinde uykuya dalamayacağı bazı gerekli koşullar koyduğunu söyleyebiliriz; uyanık durumdan uyku durumuna geçiş için belli kurallar koymuştur ve bunları her gece aynı şekilde tekrarlar. Ama

1 [Freud bu olayın daha kısa bir açıklamasını, daha başka ayrıntılarla, "Saplantılı Hareketler ve Dini Uygulamalar" (1907b) başlıklı makalesinde de yapmıştır.]

sağlıklı bir insanın uyku için gerekli koşul olarak gördüğü her şey ussal olarak anlaşılabilir ve dış koşulların değişiklik gerektirmesi durumunda zaman kaybetmeksizin buna kolayca uyar. Ama patolojik bir tören inatçıdır ve büyük özveriler pahasına da olsa, başından sonuna uygulanmakta ısrar eder; bu da ussal bir temelle perdelenmiştir ve yüzeyde normalden sadece abartılı bir titizlikle ayrılıyormuş gibi gözükür. Ancak yakından irdeleyince perdenin yetersiz olduğunu, törenin, ussal temelinin çok çok ötesine uzanan bazı şartları olduğunu, bazılarınınsa bu temele tamamen karşıt olduğunu görebiliriz. Hastamız, gece önlemlerine bahane olarak uyuyabilmek için sessizliğe ihtiyaç duyduğunu, her türlü ses kaynağının ortadan kalkması gerektiğini söyledi. Bu amaçla iki şey yapıyordu. Odasındaki büyük duvar saati durduruluyor, odadaki diğer bütün saatler odadan çıkarılıyor ve küçük kol saatinin, yatağın başucundaki masanın çekmecesine konmasına bile izin verilmiyordu. Gece düşüp kırılarak uykusunu bozar diye saksılar ve vazolar toplanıyordu. Bu önlemlerin, sessizlik kuralında sadece *sözde* bir haklılık temeli olabileceğinin farkındaydı: küçük kol saatinin tiktakları yatağın yanındaki sehpanın üstünde bile olsa duyulmayacaktır ve hepimiz, kadranlı bir saatin düzenli tıkırtısının, uykuyu kesinlikle bozmadığını, daha çok uyku ilacı gibi etkili olduğunu kendi deneyimlerimizden biliriz. Yerlerinde kalmaları halinde saksıların ve vazoların durduk yerde düşüp kırılmasından korkmasının inandırıcılıktan uzak olduğunu kendisi de kabul ediyordu. Törenin diğer kuralları, sessizlik ihtiyacı temelini de bir yana bırakıyordu. Gerçekten de, kendi odasıyla ebeveynlerinin yatak odası arasındaki kapının yarı açık kalması koşulu —ki bu amaçla kapının arasına çeşitli eşyalar koymayı ihmal etmiyordu— tersine rahatsız edici bir gürültü kaynağı gibi hareket ediyordu. Ama en önemli koşul

yatağın kendisiyle ilgiliydi. Yatağın başucundaki yastık, karyolanın ahşap başlığına değmemeliydi. Küçük üst yastık ise, bu büyük yastığın üzerine sadece özel bir konumda —baklava dilimi şekli oluşturacak biçimde— yerleştirilmeliydi. Böylece başını baklava diliminin uzun köşegeninin tam üzerine koyuyordu. Yatağa girmeden önce kuştüyü yorganın (ya da Avusturya'da dediğimiz gibi "*Duchent*"in), ayak ucu kalınlaşacak şekilde çırpılması gerekiyordu; ama daha sonra alt uçta toplanan bu tüyleri sağa sola yayarak düzeltmeyi hiç ihmal etmiyordu.

Sizi sıkmamak için, birçok durumda da çok önemsiz olan diğer tören ayrıntılarını atlıyorum; bunlar bize yeni bir şey öğretmez, bunun yerine konudan çok uzaklaştırabilir. Ama bütün bunların sorunsuz yapılmadığını gözden kaçırmayın. Her zaman için, şeylerin gereğince yapılmadığı kuşkusu vardır. Her şeyin kontrol edilmesi ve tekrar kontrol edilmesi gerekir; kuşku, güvenlik önlemlerinin birisine, derken ötekine yönelir, sonuçta bir iki saat harcanır, kız da uyuyamaz, canından bezen ebeveynlerini de uyutmaz.

Bu can sıkıcı eziyetlerin analizi, önceki hastanın saplantılı hareketi kadar basit yürümedi. Kıza ipuçları vermem, yorumlar önermem gerekti; o ise her zaman ya kararlı bir "hayır"la reddediyor ya da aşağılayıcı bir kuşkuyla kabul ediyordu. Ama bu ilk reddetme tepkisinden sonra önüne konan olasılıkları değerlendirdiği, bunlarla ilgili çağrışımlar yaptığı, anılar getirdiği ve bağlantılar kurduğu bir döneme girdi ve bu sayede kendi çabalarıyla bütün yorumları kabul etti. Bununla orantılı olarak saplantılı önlemlerini gevşetti, hatta tedaviye son vermeden önce törenden tamamen vazgeçti. Bugün yürüttüğümüz analiz çalışmasının, tamamen ortadan kalkıncaya kadar tek tek semptomların sistemli tedavisini dışladığını anlamalısınız. Tersine, başka

bağlamlarda tekrar dönmek üzere belli bir konuyu bir kenara bırakmamız gerekir. Dolayısıyla anlatacağım semptom yorumları, haftalar ve aylar süren bir dönem içinde bulunan, başka bir çalışmayla kesilen bulguların bir sentezi olacaktır.

Saatlerin geceleri odasından çıkarılmasının, cinsel organlarının bir sembolü olduğunu yavaş yavaş öğrenmeye başladı. Başka bir yerde başka bir sembolik yorumunu bulduğumuz saatler, periyodik süreçlerle ve eşit zaman aralıklarıyla ilişkileri nedeniyle örgensel bir rol üstlenmişti. Bir kadın, periyodunun bir saat gibi işlemesiyle övünebilir. Ama hastamızın kaygısı, uykusunda saat sesiyle rahatsız olmayla ilgiliydi. Saatin tıkırtısı, cinsel heyecan sırasında klitorisle oynanmasıyla kıyaslanmış olabilir.[1] Aslında defalarca uykusundan bu duyumla uyanmıştır, ki bu da artık onun için bunaltıcı olmaktadır; geceleri çalışan bütün saatlerin çevresinden uzaklaştırılması kuralı, bu dikilme korkusunu dışa vurmaktadır. Her türlü kap gibi saksı ve vazolar da dişilik sembolüdür. Dolayısıyla gece düşüp kırılmalarına karşı önlem alınmasının da geçerli bir anlamı vardı. Nişan törenlerinde bir kap veya çömlek kırmanın yaygın bir gelenek olduğunu biliyoruz. Orada bulunan her erkek kırılan kabın bir parçasını alır; bunu oradaki erkeklerin, tekeşliliğin kurulmasından önceki bir evlilik düzenlemesi nedeniyle gelin üzerinde sahip olabileceği her türlü hak iddiasından vazgeçtiğinin bir işareti olarak değerlendirebiliriz.[2] Genç kız, törenin bu kısmıyla ilgili olarak bir anı ve birkaç çağrışım getirdi. Çocukken bir keresinde cam veya porselen bir vazo taşırken düşüp parmağını kesince çok

1 [Freud, bir paranoya olayına ilişkin makalesinde benzer bir bağlantıdan söz ediyor (1915f).]

2 [*Totem ve Tabu*'daki (1912-13) "grup evliliğine" yapılan göndermeyle karşılaştırın.]

kan akmış. Büyüyüp de cinsel birleşme konusunda bir şeyler öğrenince, nikâh gecesi kanamayacağı ve böylece bakire olduğunu kanıtlayamayacağı yolunda kaygılı bir düşünce geliştirmiş. Dolayısıyla vazoların kırılmasına karşı aldığı önlemler, bekâretle ve ilk sevişmedeki kanamayla ilgili kompleksinin tamamını reddetmesi anlamına geliyordu; bu, hem kanama korkusunun, hem de karşıtı kanamama korkusunun reddiydi. Gürültüden kaçınma diye ortaya koyduğu bu önlemlerin bununla ancak uzak bir bağlantısı vardı.

Günlerden birisinde yastığın karyolanın ahşap başlığına değmemesi kuralının anlamını birden bire kavrayınca, töreninin merkezi anlamını bulmuş oldu. Yastığın kendisi için her zaman bir kadın, dik ahşap başlığın ise erkek anlamına geldiğini söyledi. Dolayısıyla kadınla erkeği ayrı tutmak, yani ebeveynlerini birbirinden ayrı tutmak, sevişmelerini engellemek istiyordu. Eskiden, töreni geliştirmeden önce, bu amacına daha dolaysız bir yoldan ulaşmaya çalışmıştı. Ebeveynlerinin odasıyla çocuk odası arasındaki kapıların kapatılmaması için korkuyormuş gibi yapıyordu (ya da zaten varolan korkma eğilimini kullanıyordu). Gerçekten de bu kural bugünkü töreninde de aynen devam ediyordu. Böylece ebeveynlerini dinleme fırsatı yakalamıştı, ama bunu yapmakla da aylarca süren bir uykusuzluğa yakalanmıştı. Bu yolla ebeveynlerini rahatsız etmeyi yeterli bulmadığı için, ara sıra aralarında uyumasına izin vermeleri için numara yapıyordu. Böylece gerçekten de "yastıkla" "ahşap başlık" bir araya gelememiş. Sonunda büyüyüp de, yatakta ebeveynlerinin arasında kendine uyumak için rahat bir yer bulması zorlaşınca, bilinçli bir kaygı numarasıyla, geceleri annesiyle yerdeğiştirmeyi ve onun yerine babasıyla uyumayı başarmış. Bu durumun, yan etkileri törende görülen fantezilerin başlangıç noktası olduğuna kuşku yok.

Eğer yastık bir kadınsa, tüylerin tamamı ayakucunda toplanıp şişene kadar yorganı çırpmanın da bir anlamı olacaktır. Bu, kadını hamile bırakmak anlamına geliyordu; ama o, şişkin karnı düzeltmeyi kesinlikle ihmal etmiyordu; yıllarca, ebeveynlerin sevişmesinin bir başka çocuk, yani ona bir rakip getireceğinden korkmuştu. Öte yandan büyük yastık bir kadınsa, küçük baş yastığı da olsa olsa onun kızı olabilir. Neden bu yastığın baklava dilimi şeklinde yerleştirilmesi ve onun da başını tam merkez çizgisine koyması gerekiyordu? Bu baklava dilimi şeklinin, açık dişilik örgenlerini temsil edecek şekilde duvarlara çizilen şekil olduğunu hatırlaması zor olmadı. Eğer böyleyse, kendisi erkek rolü oynuyor ve erkek organının yerine kendi başını koyuyordu. (İğdiş edilmeye karşılık gelen baş kesme sembolüyle karşılaştırın.)

Bekâr bir kızın kafasından çılgın düşüncelerin geçtiğini söyleyeceksiniz. Bunu kabul ediyorum. Ama bunları uydurmadığımı, sadece yorumladığımı da unutmayın. Bu tür bir uyku töreni de tuhaftır; ama törenin, yorumla ortaya çıkarılan fantezilere nasıl karşılık geldiğini mutlaka göreceksiniz. Ama törende gördüğümüz şeyin *tek bir* fantezinin değil, bir noktada birleşen bir dizi fantezinin bir çökeltisi olduğunu, törenin koyduğu kuralların, hastanın cinsel arzularını bir noktada pozitifiyle, diğerinde ise negatifiyle yeniden ürettiğini, kısmen bu arzuları temsil ederken, kısmen de bunlara karşı bir savunma olarak iş gördüğünü kavramanız benim için daha önemlidir.

Hastanın diğer semptomlarıyla gereğince birleştirilmesi halinde bu törenin analizinden daha çok şey çıkarılabilirdi. Ama hedefimiz bu değildi. Tek ipucuyla yetinmeniz gerekiyor: kız, babasına yönelik başlangıcı çocukluğa dayanan erotik bir bağın pençesindedir. Annesine karşı hiç de dostça olmayan bir tavır sergilemesinin nedeni belki de budur. Bu semptomun analizi-

nin, bizi tekrar hastanın cinsel yaşamına götürmesi gerçeğini de göz ardı edemeyiz. Nevrotik semptomların anlamı ve amacı konusunda yeni iç gözlemler kazandıkça, bu bizi belki de daha az şaşırtacaktır.

İki örneğe dayanarak, edim hataları ve rüyalar gibi nevrotik semptomların da bir anlamı olduğunu ve hastanın yaşantılarıyla yakın bir ilişkisi bulunduğunu gösterdim. İki örneğe dayanarak son derece önemli olan bu teze inanmanızı bekleyebilir miyim? Hayır. Peki inandığınızı söyleyinceye kadar örnek vermeye devam etmemi isteyebilir misiniz? Yine hayır. Çünkü her olayda ele almam gereken ayrıntıların çokluğu açısından, nevrozlar teorisinin bu tek noktasında bir sonuç alabilmek için beş saatlik bir ders vermem gerekirdi. Dolayısıyla savım için bir deneme kanıtı vermekle yetiniyorum, kalanı için, literatürdeki konuya ilişkin raporlara bakmanızı öneriyorum: Breuer'in ilk olayındaki klasik semptom yorumlarına (histeri)[1] zar zor analist olabildiği ve henüz peygamber olmaya heveslenmediği bir dönemde C. G. Jung'un [1907] çarpıcı bir ışık tuttuğu erken bunama olarak bilinen en bulanık semptomlar konusundaki yazılarına ve o günden bu yana dergilerimizi dolduran diğer bütün makalelere bakabilirsiniz. Bu çizgide bolca araştırma bulabilirsiniz. Nevrotik semptomların analizi, yorumu ve açıklaması psikanalistlere bir dönem öylesine cazip geldi ki, nevrozların diğer sorunları ihmal edildi.

Böyle bir çabaya girenleriniz, kanıt niteliği taşıyan malzemenin bolluğundan etkilenecektir. Ama bir de zorlukla karşılaşacaktır. Gördüğümüz gibi bir semptomun anlamı, hastanın yaşantısıyla olan bir bağlantıda yatmaktadır. Semptomun yapısı ne kadar bağımsızsa, bu bağlantıyı kurmayı beklemek için de o

1 [*Histeri Üzerine İncelemeler*'de (1895d), Anna O. olayı olarak geçmektedir.]

kadar çok nedenimiz olacaktır. Bu durumda yapılacak iş, anlamsız bir düşünce ve saçma bir hareketle ilişkili olarak, düşünceyi haklı çıkaran, hareketin amaca yönelik olduğunu gösteren geçmiş durumu ortaya çıkarmaktan ibarettir. Masaya koşup hizmetçiyi çağıran hastamızın saplantılı hareketi bu tür bir semptoma mükemmel bir örnektir. Ama oldukça farklı bir yapıya sahip sıkça rastlanan başka semptomlar da vardır. Bunların, bir hastalığın "tipik" semptomları olarak tanımlanması gerekir; bunlar bütün olaylarda hemen hemen aynıdır, aralarındaki ayrım ortadan kalkar veya bunlarla hastanın belli bir yaşantısı arasındaki bağı kurmayı ve yaşandıkları belli durumlarla ilişkilerini ortaya çıkarmayı zorlaştıracak kadar zayıflar. Saplantı nevrozlarına bir kez daha göz atalım. İkinci hastamızın uyku töreninde tipik çokça şey vardır, yine de "tarihsel" diyebileceğimiz bir yorumu mümkün kılan bireysel özelliklere de yeterince sahiptir. Bütün bu saplantılı hastalar tekrarlamaya, etkinliklerini ritmik olarak yapmaya ve diğer hareketlerinden yalıtmaya eğilimlidir. Çoğunluğu gereğinden fazla yıkanır. Artık saplantılı nevroz olarak değerlendirmek yerine "kaygı histerisi" olarak tanımladığımız agorafobili (alan fobisi) hastalar da sık sık semptomlarındaki aynı özellikleri sıkıcı bir monotonlukla tekrarlar; kapalı alanlardan, büyük açık meydanlardan, uzun yollardan ve sokaklardan korkarlar. Yanlarında bir tanıdık olduğu veya arkalarında bir taşıt bulunduğu zaman korunduklarına inanırlar, vs. Ama bu benzer zeminde farklı hastalar, bazen birbiriyle doğrudan çelişen kendi bireysel koşullarını —deyiş yerindeyse kaprislerini— sergiler. Birisi sadece dar sokaklardan kaçınırken, bir diğeri sadece geniş caddelerden kaçınır; birisi ancak çok az insan varsa sokağa çıkabilir, bir diğeri kalabalıksa. Aynı şekilde histeri de bireysel özelliklerindeki bolluğa rağmen, kolay tarihsel çıkarımlara direnen

çok fazla ortak, tipik özelliğe sahiptir. Yine de teşhis yaparken gerçekten de bu tipik semptomlara dayandığımızı unutmayın. Bir histeri olayında tipik bir semptomu, bir yaşantıya veya benzer yaşantılar zincirine götürdüğümüzü —örneğin bir histerik kusma olayını bir dizi tiksinti verici izlenime bağladığımızı— varsayalım; bu durumda benzer bir kusma olayı, etkileri açık olan oldukça farklı tür bir dizi yaşantıyı ortaya çıkardığı zaman kendimizi çıkmazda hissederiz. O zaman sanki bilinmeyen nedenlerle histerik hastalar kusmaya mahkûmmuş, sanki analizin ortaya çıkardığı tarihsel nedenler sadece iç zorunluluk tarafından kullanılan birer bahaneden başka bir şey değilmiş gibi gelir.

Dolayısıyla bu noktada, yaşantılarla bağlarını kurmak yoluyla tek tek nevrotik semptomlar için doyurucu bir açıklama bulabilsek de, çok daha sık rastlanan tipik semptomlar karşısında becerimizin bizi yüzüstü bıraktığını keşfetmek gibi can sıkıcı bir durumla karşı karşıya geliriz. Dahası, semptomların tarihsel yorumunu tutarlı olarak uygularken ortaya çıkan bütün güçlüklerden söz etmiş olmaktan çok uzağım. Bunu yapmaya da niyetim yok; çünkü olayları süsleyip püslemeyi veya sizden bir şey saklamayı istemesem de, ortak çalışmamızın başında sizi şaşkınlığa ve kafa karışıklığına sürüklemeyi de istemiyorum. Semptomların önemini anlama konusundaki çabalarımızın sadece bir başlangıç olduğu doğrudur; ama elde ettiğimiz şeyi iyice kavrayıp, henüz anlamadığımız şeylere hâkim olacak bir noktaya kadar adım adım ilerleyeceğiz. Dolayısıyla bir tür semptomla bir başkası arasında temel bir ayrım yapılmayacağını söyleyerek sizi rahatlatmak istiyorum. Eğer bireysel semptomların, hastanın yaşantısına bağlı olduğu açıksa, bu durumda tipik semptomlar da zaten kendi içinde tipik —bütün insanlarda ortak— olan bir yaşantıya bağlı olabilir. Nevrozlarda düzenli olarak ortaya çıkan

diğer özellikler, saplantı nevrozundaki tekrarlar veya kuşkular gibi, patolojik değişmenin yapısının hastaları zorladığı genel tepkiler olabilir. Kısacası, zamanından önce umutsuzluğa kapılmaya gerek yok; ne göreceksek onu göreceğiz.

Rüya teorisinde de oldukça benzer bir zorlukla karşılaşırız. Bunu, rüyalara ilişkin daha önceki tartışmalarımızda ele alamazdım. Rüyaların açık içeriği büyük çeşitlilik ve bireysel farklılık gösterir; biz de analiz yoluyla bu içerikten neler çıkabileceğini ayrıntılarıyla göstermiştik. Ama bunların yanı sıra "tipik" olarak adlandırılmayı hakkeden, herkeste aynı şekilde ortaya çıkan, tekbiçimli içeriği bulunan ve aynı yorum zorluklarına sahip rüyalar da vardır. Bunlar arasında düşme, uçma, yüzme, ketlenme, çıplak olma ve diğer bazı kaygı rüyaları sayılabilir; bunlar, farklı insanlarda farklı yorumlara yol açar ve bu da bu rüyaların monotonluğunu ve tipikliğini açıklamaz. Ama bu rüyalarda da bu ortak zemine, bireysel farklılık gösteren ilaveler yapıldığını görürüz ve bilgimizin derinleşmesiyle, rüya yaşamı konusunda diğer rüyalardan kazandığımız kavrayışa tipik rüyaları da katabiliriz.[1]

1 [*Rüyaların Yorumu*'nun (1900a), V (D) bölümündeki "tipik rüyalar" kısmına bakın.]

18. DERS
TRAVMALARA TAKINTI VE BİLİNÇDIŞI

BAYANLAR VE BAYLAR,— Geçen dersimde, çalışmalarımızın kuşkular temelinde değil, bulgularımız temelinde ilerlemesi gerektiğini söylemiştim. İki örnek analizimizden çıkan en ilginç sonuçlardan ikisini henüz ele almış değiliz.

İlkini ele alalım. Her iki hasta da, sanki geçmişlerinin belli bir dönemine "takılmışlar," sanki kendilerini bundan kurtaramıyorlarmış ve bu nedenle bugüne ve geleceğe yabancılaşmışlar gibi bir izlenim bırakır. Sanki, eskiden insanların talihsiz yaşamlarının yüküne katlanabilmek için manastıra kapanması gibi, bu hastalar da hastalıklarına sığınmış, orada kalmışlardır. İlk hastamızda bu, gerçek yaşamda artık noktalanmış olan evliliğidir. Hastamız kocasıyla ilişkilerini semptomları yoluyla sürdürmektedir. Ona yalvaran, onu suçlayan, onu yücelten, onu kaybettiği için yas tutan sesleri anlamayı öğrendik. Genç ve başka erkekler için çekici olmasına rağmen, kocasına sadık kalmak için gerçek ve hayali (büyülü) her türlü önlemi almıştır. Yabancılara görünmemiş, görünüşünü ihmal etmiş; bir keresin-

de çabucak kurtulamadığı bir sandalyeye çakılmış,[1] kızlık soyadını kullanmayı reddetmiş ve kimsenin ondan bir şey almaması gerektiği düşüncesiyle kimseye armağan verememiş.

Genç bir kız olan ikinci hastamızda da ergenlikten önceki yıllarda başlayan babasına erotik bağlılığı aynı sonucu yaratmıştır. Kendi çıkardığı sonuç, bu kadar hasta olduğu sürece evlenemeyeceğidir. Ama biz, evlenmek zorunda kalmamak ve babasıyla olmak için bu kadar hasta olduğunu düşünebiliriz.

Bu tutumun, bu iki hastanın özgünlüğü değil de nevrozların genel bir özelliği olduğunu varsayarsak, bir insanın yaşama karşı neden, nasıl ve hangi güdüyle böylesine yararsız bir tutuma girdiği sorusundan kaçamayız. Çünkü aslında bu, her nevrozda büyük pratik bir önemi bulunan genel bir özelliktir. Breuer'in ilk histerik hastası da benzer bir şekilde, ciddi bir hastalık geçiren babasına baktığı döneme takılıp kalmıştı. İyileşmesine rağmen bir açıdan yaşamdan uzak kalmış; sağlıklı ve etkili olmasına rağmen bir kadının yaşamının normal seyrinden kaçınmıştı.[2] Her hastamızda analiz, hastalığının semptomları veya sonuçları yoluyla geçmişinin belli bir dönemine geri döndüklerini gösterir. Gerçekten de olayların çoğunda bu amaçla yaşamın çok erken bir dönemi —çocukluktaki bir dönem, hatta gülünç gelse de, memedeki bebek dönemi— seçilmektedir.

Nevrotiklerin bu davranışına en yakın benzerliği, bugünkü savaş ortamında özellikle sık sık rastlanan bir hastalık —travmatik nevrozlar olarak tanımlanan bir hastalık— göstermektedir. Benzer olayların, savaştan önce de, örneğin demiryolu kazalarından ve ölüm riski bulunan benzeri kazalardan sonra

1 [Bu semptom, Freud'un olaya ilişkin başka bir açıklanmasında ayrıntılı olarak ele alınmıştır (1907b).]

2 [Anna O. hiç evlenmez.]

da ortaya çıktığına kuşku yok. Travmatik nevrozlar öz olarak, analiz yoluyla inceleyip tedavi etmeye alışkın olduğumuz kendiliğinden nevrozlarla aynı değildir; bunlarla görüşlerimiz arasında bir tutarlılık sağlamayı da başarmış değiliz, ama bir gün bu sınırlamanın nedenlerini açıklayabilmeyi umuyorum.[1] Ama bir açıdan aralarında tam bir tutarlılık olduğunu savunabiliriz. Travmatik nevrozlar, bunların kökeninde travmatik kaza anına takılıp kalma olduğunun açık bir göstergesini verir. Bu hastalar travmatik durumu rüyalarında düzenli olarak tekrarlar;[2] analize açık histeri biçimli nöbetlerinin olduğu olaylarda nöbetin, hastanın travmatik ortama tam anlamıyla nakledilmesine [gitmesine] karşılık geldiğini görürüz. Sanki bu hastalar hâlâ travmatik durumla karşı karşıyaymış, bu sanki önlerinde başa çıkmaları gereken bir sorun olarak varlığını koruyormuş gibidir. Biz bu "sanki"yi ciddiye alıyoruz. Bu bize, *ekonomik* ruhsal süreçler görüşü diyebileceğimiz şeyi gösterir.[3] Gerçekten de "travmatik" teriminin, ekonomik anlamının dışında bir anlamı yoktur. Bu terimi, kısa bir süre içinde normal yoldan başa çıkılamayacak veya kaçınılamayacak bir uyarım artışına neden olan yaşantılar için kullanıyoruz; bu artış, enerjinin işleyiş tarzında kalıcı rahatsızlıklara yol açıyor olmalı.

Bu benzetme bizi, nevrotik hastalarımızın takılıp kaldığı yaşantıları da travmatik olarak tanımlamaya teşvik ediyor. Bu da nevrozun başlangıcı için basit bir belirleyici etken sunabilir. Bu durumda nevroz, duygu yükü çok fazla olan bir yaşantıyla başa çıkamamanın yarattığı travmatik bir hastalıkla eşitlenebi-

1 [Travmatik nevrozlara, 24. Dersin başlarında tekrar değinilmiştir.]

2 [Bu nokta, Freud'un birkaç yıl sonra "tekrarlama zorlanımı"na ilişkin ilk tartışmasında belli bir rol oynamıştır. Bkz. *Haz İlkesinin Ötesinde* (1920g).]

3 [Freud bu noktaya 22. Dersin sonlarına doğru tekrar dönüyor.]

lirdi. Gerçekten de bu, Breuer'le birlikte yeni gözlemlerimizin teorik açıklamasını yaptığımız (1893'te ve 1895'te) ilk formülasyondu.[1] Son dersimdeki iki hastadan ilkine —kocasından ayrı yaşayan evli genç kadın— benzer bir olay bu görüşe çok iyi uyar. Evliliğindeki başarısızlığın üstesinden gelememiş ve bu travmaya takılıp kalmıştır. Ama ikinci olayımız —baba takıntılı genç kız— bu formülasyonun yeterince kapsamlı olmadığını gösterir. Her şeyden önce küçük bir kızın babasına duyduğu bu türden bir aşk öylesine yaygın, öylesine sık rastlanan bir şeydir ki "travmatik" terimi anlamını tamamen kaybeder ve ikincisi, hastanın tarihçesi, erotik takıntısının ilk önce herhangi bir zarar vermeden ortadan kalktığını, ancak birkaç yıl sonra saplantı nevrozunun semptomlarında tekrar ortaya çıktığını göstermiştir. O halde buradaki karmaşıklıkları, yani hastalığın başlangıcı için çok sayıda belirleyici etken olduğunu şimdiden görebiliriz; ama ayrıca travmatik yaklaşımı hatalı diye bir yana bırakmamız gerekmediğini de düşünebiliriz: bunu daha uygun bir yere oturtmak mümkün olmalı.

Dolayısıyla başladığımız çizgiden bir kere daha ayrılmamız gerekiyor. Çünkü şu an için bu bizi bir yere götürmüyor; konuya gereğince devam edebilmek için daha başka birçok şey öğrenmemiz gerekecek.[2] Ama geçmişin belli bir evresine takılıp kalma konusunda, bu davranışın nevrozdan daha yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Her nevrozda bu tür bir takıntı vardır, ama her takıntı bir nevroza yol açmaz, bir nevrozla çakışmaz veya bir nevroz nedeniyle ortaya çıkmaz. Gerçekte bugüne ve geleceğe tam bir yabancılaşma içeren yas olgusu, geçmişte olan bir şeye duy-

1 [Örneğin bkz. Breuer ve Freud, "Ön Bildiri" (1893a) ve özellikle de II. Bölümün son iki paragrafı.]

2 [Bu konu 22. Derste tekrar ele alınıyor.]

gusal takıntı için mükemmel bir model oluşturur. Ama amatör birisi bile nevrozla yas arasında kesin bir ayrım yapacaktır. Yine de, patolojik bir yas tutma biçimi olarak tanımlanabilecek nevrozlar da vardır.[1]

Bir insanın, yaşamını temelden sarsan travmatik bir olay nedeniyle olduğu yere çakılıp bugüne ve geleceğine olan ilgisini tamamen kaybettiği ve sürekli olarak, geçmişe dönük ruhsal bir yoğunlaşma durumunda kaldığı da olur. Ama böylesine talihsiz bir insanın bu açıdan nevrotik olması gerekmez. Dolayısıyla gelecekte nevrozu tanımlarken, ne kadar düzenli gözlenirse gözlensin ve genelde ne kadar önemli olursa olsun, bu özelliğe pek değer vermeyeceğiz.

Gelin şimdi de analizlerimizden elde ettiğimiz ikinci bulguya bir bakalım: bu ikinci bulguda görüşlerimizi sonradan sınırlamamız gerekmiyor. İlk hastamızın anlamsız bir saplantılı hareketi nasıl tekrarladığından ve bununla ilişkili olarak geçmiş yaşamından özel bir anısını nasıl anlattığından; ayrıca daha sonra ikisi arasındaki bağlantıyı nasıl incelediğimden ve anıyla ilişkili olarak saplantılı hareketin amacını nasıl keşfettiğimden söz etmiştim. Ama olanca dikkatimizi hakketmesine rağmen bir etkeni tamamen ihmal etmiştim. Hasta, saplantılı hareketini ne kadar sık tekrarlarsa tekrarlasın, yaşadığı o olaydan kaynaklandığı konusunda hiçbir şey bilmiyordu. İkisi arasındaki bağlantı onun için açık değildi; o sadece haklı olarak bu hareketi niye yaptığını bilmediğini söyleyebiliyordu. Derken bir gün tedavinin de etkisiyle, bağlantıyı birdenbire keşfetmiş ve bana anlatmıştı. Ama buna rağmen saplantılı hareketi yapmasının arkasındaki amaçtan —geçmişin rahatsız

1 [Bu konuda Freud'un "Yas Tutma ve Melankoli" (1917e)[1915]) başlıklı meta–psikolojik makalesine bakın. Melankoli konusuna 26. Derste kısaca değinilmektedir.]

edici bir yanını düzeltme ve sevdiği kocasını daha iyi bir noktada görme amacından— habersizdi. Tek başına bu güdünün onu bu saplantılı harekete zorlayan itici güç olabileceğini anlaması ve kabul etmesi için epeyce zaman ve emek gerekmişti.

Mutsuz ilk gecesinden sonraki sahneyle olan ilişkisiyle birlikte hastanın sevecen güdüsü, saplantılı hareketin "anlamını" oluşturuyordu. Ama saplantılı hareketi yaparken bu anlamdan her iki açıdan da —hem "nereden"inden, hem de "nereye"sinden— habersizdi. Dolayısıyla ruhsal süreçler iş başındaydı ve saplantılı hareketi bunların bir sonucuydu; normal ruhsal anlamda bu sonucun farkındaydı, ama bu sonucun ruhsal ön belirleyicilerinden hiçbirisi bilinç düzeyinde değildi. O, Bernheim'ın, klinikte uyandıktan beş dakika sonra şemsiyesini açmasını telkin ettiği hipnozdaki kişiyle aynı şekilde davranıyordu. Adam, uyandıktan sonra istendiği gibi şemsiyesini açar, ama buna bir neden gösteremez. *Bilinçdışı* [bilinçsiz] *ruhsal süreçlerden* söz ederken düşündüğümüz, bu türden bir durumdur. Bu durumun daha doğru bir bilimsel açıklamasını bulan birisi çıkarsa, kendi bilinçdışı ruhsal süreçler hipotezimizden memnuniyetle vazgeçeriz. Ama bu gerçekleşene kadar kendi hipotezimize bağlı kalacağız ve birisi çıkıp da burada bilinçdışının bilimsel bir anlamda hiçbir şey olmadığını, bir *une façon de parler* [konuşma tarzı] olduğunu söylerse, yapabileceğimiz tek şey omuzlarımızı çekip söylenenleri duymazlıktan gelmektir. Saplantılı bir hareket kadar gerçekten de somut bir sonuç yaratan gerçekdışı bir şey!

İkinci hastamızda da öz olarak aynı şeyle karşılaşırız. Yastığın, karyolanın başlığına değmemesi gerektiği yolunda bir kural koyuyor ve nereden geldiğini, ne anlam taşıdığını veya gücünü nereden aldığını bilmeden bu kurala uyma ihtiyacı duyuyor. Kendisinin de bu kuralı alakasız bir şey olarak değerlendirip değer-

lendirmediği, buna karşı mücadele edip etmediği ya da bu kuralı çiğnemeye karar verip vermediği, onun buna uymasında hiçbir fark yaratmıyor. Kurala uymak zorundadır ve acı içinde kendi kendine neden diye sorar. Ama bizim de kabul etmemiz gerekir ki bu saplantı nevrozu semptomları, kişinin nereden geldiğini bilmediği, başka durumlarda normal olan aklın her türlü etkisine bu kadar dirençli olan ve hastanın kendisinde de yabancı bir dünyadan gelen ezici güce sahip davetsiz konuklarmış, ölümlü yaşamın itiş kakışına müdahale eden ölümsüz yaratıklarmış izlenimi bırakan bu düşünce ve dürtüler, ruhsal yapının özel, diğer kısımlardan yalıtılan bir bölgesi olduğunun en açık göstergesidir. Bu semptomlar, zihinsel yapıdaki bilinçdışının varlığına inanmamızı sağlayan şaşmaz bir yol sunar; sadece bilinç psikolojisini tanıyan klinik psikiyatrinin, bu semptomları, özel bir tür dejenerelik işareti olarak değerlendirmenin ötesine geçememesinin nedeni de işte budur. Kuşkusuz, saplantılı düşüncelerin ve dürtülerin kendileri de, saplantılı eylemlerden daha bilinçli değildir. Kendilerini bilince zorlamasalardı semptom olmazlardı. Ama bunların analiz yoluyla belirlediğimiz ruhsal ön belirleyenleri ve yorum yoluyla eklediğimiz bağlantıları bilinçsizdir, en azından analizin yardımıyla hastanın bilincine çıkarana kadar.

İki örneğimizde belirlediğimiz ilişkiler durumunun her nevrotik hastalığın her semptomunda doğrulandığını —yani, semptomların anlamının her zaman ve her durumda hasta tarafından bilinmediğini ve düzenli olarak analizin, bu semptomların bilinçdışı süreçlerin bir türevi olduğunu ama elverişli koşullar altında bilinçli kılınabileceğini gösterdiğini— kabul ederseniz, psikanalizde aynı zamanda bilinçdışı ve ruhsal olan şey olmaksızın yapamayacağımızı ve bununla, sanki gözle görülür, elle tutulur bir şeymiş gibi çalıştığımızı anlarsınız. Ama ayrıca bilinç-

dışını sadece bir kavram olarak bilen, hiçbir analiz yapmayan ve hiç rüya yorumlamayan ya da nevrotik semptomlarda anlam ve amaç bulamayan bütün bu insanların belli bir yargıya varma yetisinden ne kadar yoksun olduğunu da anlayacaksınız. Bir kez daha vurgulamak gerekirse: analitik yorum vasıtasıyla nevrotik semptomlara anlam kazandırma olasılığı, bilinçdışı ruhsal süreçlerin varlığının sarsılmaz bir kanıtıdır; ya da isterseniz buna bu süreçlerin varsayılmasını zorunlu kılan bir olgudur deyin.

Ama hepsi bu değil. Breuer'in, bana diğerinden çok daha önemli gelen ve kimseyle paylaşmadığı ikinci keşfi sayesinde, nevrotik semptomlarla bilinçdışı arasındaki bağlantı konusunda daha çok şey öğreniriz. Semptomların anlamının sürekli bilinçsiz olmasının yanı sıra, semptomların bilinçsiz olması gerçeğiyle bunların varolması olasılığı arasında da kopmaz bir bağ vardır. Demek istediğimi şimdi anlayacaksınız. Bir semptomla her karşılaştığımızda, hastada, semptomun anlamını içeren belli ve tanımlı bilinçdışı süreçlerin olduğunu düşünebileceğimiz iddiasında Breuer'e katılıyorum. Ama ayrıca semptomun ortaya çıkabilmesi için de bu anlamın bilinçsiz olması gerekiyor. Semptomlar asla bilinçli süreçlerden kaynaklanmaz; söz konusu bilinçsiz süreçler bilinç düzeyine çıktığı anda, semptomun ortadan kalkması gerekir. Bunun, bir terapi yaklaşımı, semptomu ortadan kaldırmanın bir yolu olduğunu algılayacaksınız. Aslında Breuer histerik hastasını bu yolla iyileştirmiş, yani semptomlarından kurtarmıştır; semptomların anlamını içeren bilinçsiz süreçleri bilinç düzeyine çıkarmanın bir tekniğini bulmuş ve semptomlar ortadan kalkmıştır.

Breuer'in bu keşfi spekülasyonun değil, hastanın işbirliğiyle mümkün olan talihli bir gözlemin sonucudur.[1] Bunu, zaten bi-

1 [Breuer'in olaya ilişkin açıklaması, *Histeri Üzerine İncelemeler*'de (1895d) Anna O.'nun durum tarihçesinde bulunabilir.]

linen bir şeye bağlayarak anlamaya çalışmak gibi bir zahmete girmeniz de gerekmiyor; bunu, yeni ve temel bir olguda görmeniz gerekiyor. Bunun yardımıyla daha birçok şey açıklık kazanacaktır. Dolayısıyla aynı şeyi başka bir şekilde tekrarlamama izin verin.

Bir semptomun oluşumu, olmayan başka bir şeyin yerine konan bir şeydir [ikâmedir]. Bazı ruhsal süreçlerin normalde bilincin bu süreçlerden bilgi almasını sağlayacak bir noktaya dek gelişmiş olması gerekir. Ama bu olmaz ve bunun yerine —kesintiye uğrayan süreçlerin, yani bir şekilde bozulan ve bilinçdışında kalması gereken süreçlerin yerine— semptom ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bir tür alışveriş gerçekleşmiştir; bu tersine çevrilebilirse nevrotik semptomların terapisi amacına ulaşmış olacaktır.

Breuer'in bu keşfi, bugün bile psikanalitik terapinin temelini oluşturmaktadır. Pratik uygulamada en tuhaf ve en beklenmedik komplikasyonlarla karşılaşmış olmamıza rağmen, sonraki bütün araştırmalar, bilinçdışı ön belirleyenlerini bilinç düzeyine çıkarınca semptomların ortadan kalkacağı tezini doğrulamıştır. Terapimiz, bilinçsiz olanı bilinçli olana dönüştürerek ve sadece bu dönüşümü gerçekleştirebildiği zaman işler.

Bu terapi çalışmasının çok kolay olduğunu düşünmemeniz için bu noktada konudan kısa bir süre için ayrılmak istiyorum. Bu noktaya kadar söylediklerimden, nevrozun bir tür bilgisizliğin —kişinin bilmesi gereken ruhsal olaylardan habersiz olmasının— sonucu olduğu izlenimi edinmiş olabilirsiniz. Bu da kötülüklerin bile bilgisizliğe dayandığını söyleyen bazı ünlü Sokratik doktrinlere yakın bir görüştür. Kural olarak analizde deneyimli bir doktorun, belli bir hastada hangi ruhsal dürtülerin bilinçsiz kaldığını tahmin etmesi kolay olacaktır. Dolayısıyla bilgisini ona aktararak hastanın bilgisizliğini gidermek suretiyle iyileşme sağlamasının da zor olmaması gerekir. Semptomun bilinçsiz an-

lamının en azından bir bölümü bu şekilde kolayca ele alınabilir, ama doktorun diğer bölümü —semptomlarla hastanın yaşantıları arasındaki bağlantı— konusunda kolayca tahmin yürütemeyeceği de doğrudur, çünkü bu yaşantıları kendisi şahsen bilmez ve hasta bunları hatırlayıp da ona anlatıncaya kadar beklemesi gerekir. Yine de bazen bunun için bile bir ikâme bulunabilir. Bu yaşantılar konusunda hastanın yakınlarından bilgi alınabilir; bu insanlar bazen, çok erken yaşta olması nedeniyle hastanın hatırlayamadığı yaşantıları bile anlatabilir. Böylece bu iki yöntemi birleştirmek suretiyle, pek az zaman veya emek harcayarak hastayı patojenik [hastalık yaratıcı] bilgisizliğinden kurtarabilmemiz gerekirdi.

Keşke işler böyle yürüseydi! Bu açıdan başlangıçta hazırlıksız olduğumuz şeyler keşfettik. Bilgi her zaman bilgiyle aynı şey değildir: ruhsal açıdan kesinlikle eşdeğer olmayan farklı bilgi türleri vardır. Molière'in de dediği gibi, "Il y a fagots et fagots."[1] Doktorun bilgisi hastanınkiyle aynı şey değildir ve aynı etkileri yaratamaz. Doktor bilgisini hastaya bir bilgi [*information*] parçası olarak aktarırsa bunun bir etkisi olmaz. Hayır, bu doğru değil. Semptomları gidermek gibi bir etkisi olmaz, ama başka bir etki yapar: analizi harekete geçirir, bunun ilk işaretleri de çoğu kez inkârdır. Bundan sonra hasta, daha önce bilmediği bir şeyi — semptomunun anlamını— bilir; yine bu bilgisi de eskisi kadar azdır. Böylece birden çok bilgisizlik türü olduğunu öğreniriz. Bu farkların ne olduğunu gösterebilmek için, psikolojiye ilişkin daha derin bir kavrayışa ihtiyaç duyarız.[2] Ama anlamları bilindiği zaman semptomların ortadan kalkacağı tezimiz buna rağmen geçerliliğini korur. Eklememiz gereken tek şey, bilginin, sadece

1 [*Le médecin malgré lui*, Perde I, Sahne 5. (insan var, insancık var)]

2 [Freud bu konuya 27. Derste tekrar dönüyor.]

belli bir amaçla yürütülen psikolojik bir çalışmanın yaratabileceği türden içsel bir değişmeye dayanması gereğidir. Bu noktada semptomların oluşumunun *dinamikleri* olarak ele alınacak olan sorunlarla karşılaşırız.

Söylediklerimin çok bulanık veya karmaşık olup olmadığını sormak istiyorum. Sık sık söylediklerimden geri adım atarak veya söylediklerimi sınırlayarak, belli düşüncelerden yola çıkıp sonra da bir yana bırakarak kafanızı karıştırıyor muyum? Eğer böyleyse üzülürüm. Ama doğruluk pahasına konuları basitleştirmekten hiç hoşlanmıyorum. Konumuzun çok yönlülüğünü ve karmaşıklığını tam olarak hissetmenize bir itirazım yok; ayrıca, her noktada, şu an için yararlanabileceğinizden fazlasını anlatmamın bir zararı olmayacağına inanıyorum. Her şeyden önce her dinleyenin veya okurun, sunulanları kendi kafasında belli bir şekle soktuğunun, kısaltıp basitleştirdiğinin ve içinden korumak istediği şeyleri seçtiğinin bilincindeyim. Kuşkusuz, bir noktaya kadar, ne kadar çok şey sunulursa o kadar çok şey kalacağı doğrudur. Her türlü kırpmaya rağmen, anlattıklarımın özünü —semptomların anlamını, bilinçdışını ve aralarındaki ilişkiyi— çok net kavradığınızı umuyorum. Bundan sonraki çabalarımızın iki yönde devam edeceğini anladığınıza da kuşku yok: birincisi insanların nasıl hastalandıklarını ve yaşama yönelik nevrotik tutumu nasıl benimsediklerini keşfetme yönünde —ki bu bir klinik sorundur— ve ikincisi, nevrozu belirleyen etkenlerden patolojik semptomların nasıl geliştiğini —bu da ruhsal dinamikler sorunudur— öğrenme yönünde. Ayrıca bu iki sorunun yakınsadığı bir nokta olması gerek.

Bugünlük bu konuda daha ileri gitmeyeceğim. Ama biraz daha zamanımız olduğu için, yürüttüğümüz iki analizin, önemini ancak daha sonra kavrayabileceğimiz başka bir özelliğine

—hastaların anılarındaki boşluklara, yani unutkanlıklarına— dikkatinizi çekmek istiyorum. Daha önce de söylendiği gibi psikanalitik tedavinin görevi şu formülle ifade edilebilir: patojenik olarak bilinçsiz [bilinçdışı] olan her şeyi bilinç düzeyine çıkarmak. Bu durumda, bunun yerine başka bir formül konabileceğini duyunca belki de şaşıracaksınız: psikanalizin görevi, hastanın belleğindeki bütün boşlukları doldurmak, unutkanlığını ortadan kaldırmaktır. Bu aynı anlama gelecektir. Dolayısıyla nevrotik hastaların unutkanlığının, semptomlarının kökeniyle önemli bir bağlantısı bulunduğunu ima ediyoruz. Ama ilk analizimizdeki olayı dikkate alırsanız, bu unutkanlık görüşünün doğrulanmadığını göreceksiniz. Hasta, saplantılı hareketine kaynaklık eden sahneyi *unutmamıştır*; tersine, çok canlı olarak hatırlamaktadır; semptomun kökeninde unutulan bir şey de rol oynamamıştır. Bir bütün olarak ikinci hastamızın (saplantılı uyku töreni olan kızın) konumu da buna benzer, ancak daha belirsizdir. Geçmiş yıllardaki davranışını gerçekten unutmamıştır: ebeveynlerinin yatak odasıyla kendi odası arasındaki kapının açık kalmasında ısrar ettiğini, annesini yataktan uzaklaştırıp babasıyla yattığını, tereddütlü ve gönülsüzce de olsa, net olarak hatırlamıştır. Çarpıcı bulabileceğimiz tek şey, ilk hastanın, saplantılı hareketini sayısız kere tekrarlarken, bununla ilk geceki yaşantısı arasındaki benzerliği *hiç* farketmemesi ve bunun arkasında yatan güdülere bakması yönündeki dolaysız soruya rağmen bu anıyı hatırlamamasıdır. Aynı şey, töreni ve sonuçları her gece aynı şekilde tekrarlanan bir durumla[1] bağlantılı olan genç kız için de geçerlidir. Her iki durumda da gerçek bir unutkanlık, eksik bir anı söz konusu değildir; ancak anının canlanmasını veya hatırlanmasını sağlayacak olan bir bağlantı koparılmıştır.

1 [Yani annesiyle babasının birlikte uyumasıyla.]

Bu tür bir bellek sorunu saplantı nevrozu için yeterlidir; ama histeride durum farklıdır. Kural olarak histeri, gerçekten büyük ölçekli bir unutkanlıkla tanımlanır. Her bir ayrı histerik semptom analiz edilirken genellikle, hastanın o güne dek unuttuğunu açıkça söylediği olaylara ilişkin tam bir izlenimler zinciriyle karşılaşırız. Bir yandan bu zincir yaşamın ta ilk yıllarına uzanır; dolayısıyla histerik unutkanlık, normal insanlarda ruhsal yaşamımızın başlarını gizleyen çocukluk unutkanlığının yakın bir devamı olarak görülebilir. Öte yandan ise hastanın en yakın geçmişteki yaşantılarının bile unutulabildiğini ve hastalığın ortaya çıkmasına veya şiddetlenmesine yol açan olayların, unutkanlığa gömüldüğünü öğrenmek bizi şaşırtır. Bu türden bir hatırlamada önemli ayrıntıların tablodan çıkarılması ve yerlerini anı çarpıtmalarının alması düzenli olarak rastlanan bir olgudur. Yakın geçmişteki yaşantılara ait bazı anıların —son ana kadar alıkonan ve olayın devamında algılanabilir boşluklar bırakan anıların— sadece analizin bitiminden kısa bir süre önce ortaya çıkması, gerçekten de aynı sıklıkta rastlanan bir şeydir.

Yukarıda da söylediğim gibi bellek yetisindeki bu tür kısıtlamalar histerinin tipik bir özelliğidir; gerçekten de histeride, bellekte geride hiçbir iz bırakmayabilen durumlar da semptomlar —histerik nöbetler— olarak ortaya çıkabilmektedir. Saplantı nevrozlarında durumun farklı olması halinde, bu unutkanlıklarda söz konusu olan şeyin, histeride görülen değişmenin ruhsal bir özelliği olduğu ve bu nedenle genelde nevrozların evrensel bir özelliği olmadığı sonucuna varabilirsiniz. Aşağıdaki düşünce bu ayrımın önemini azaltır. Bir semptomun "anlamı"nın iki şeyden oluştuğunu söylemiştik: "neredeni" ve "nereyesi," ya da "ne içini," yani bu semptomun kaynaklandığı izlenimler ve yaşantılarla, hizmet ettiği amaçlar. Dolayısıyla bir semptomun

"nereden"i, dış dünyadan alınan, bir dönem zorunluluk gereği bilinçli olan ve daha sonra unutma yoluyla bilinçdışına itilen izlenimlerden oluşur. Ama semptomun "nereyesi," yani amacı değişmez olarak iç-ruhsal bir süreçtir ve başlangıçta bilinçli olabilse de, bilince hiç vurmamış da olabilir ve taa başından bilinçdışında kalabilir. Dolayısıyla unutkanlığın histeride olduğu gibi "neredenini" de —semptomların dayandığı yaşantıları— kapsayıp kapsamadığı pek önemli değildir; bilinçdışına bağımlılığını oluşturan şey, başından beri bilinçsiz olabilen "nereyesidir," yani semptomun amacıdır ve bu bağımlılık da saplantı nevrozlarında histeriden daha hafif değildir.

Ama ruhsal yaşamdaki bilinçdışını vurgulamakla, psikanalize yönelik en kötü niyetli eleştirilere de davetiye çıkarmış oluyoruz. Bu sizi şaşırtmasın ve bize karşı direnmenin sadece bilinçdışının anlaşılır zorluğunda veya buna kanıt sağlayan yaşantıların nispi erişilmezliğinde yattığını düşünmeyin. Bu direnmenin kaynağının daha derin olduğuna inanıyorum. Yüzyılların akışı içinde insanın *safça* öz-sevgisi, bilimden gelen iki büyük darbe yemiştir. Bunlardan ilki, dünyamızın evrenin merkezi olmadığını, hayal edilmesi bile zor bir büyüklüğe sahip kozmik sistemin minik bir parçası olduğunu öğrendikleri zaman olmuştur. İskenderiye bilimi de benzer bir şey ortaya koymuş olsa da kafalarımızda bu, Copernicus'un adıyla birleşmiştir. İkinci darbe ise biyolojik araştırmalar insanın yaratımdaki sözde ayrıcalığını ortadan kaldırdığı, insanın hayvandan geldiğini ve inanılmaz hayvansı doğasını kanıtladığı zaman yaşanmıştır. Bu değerlendirme günümüzde Darwin, Wallace ve öncekiler tarafından gerçekleştirilmiştir, ancak çok şiddetli karşı çıkışlara rağmen. Ama insan megalomanisi üçüncü ve en ağır darbesini, egoya, kendi evinin bile efendisi olamadığını, akılda bilinçsizce olup

bitenlerden alabileceği ufak tefek bilgilerle yetinmek zorunda olduğunu kanıtlamaya çalışan günümüzün psikolojik araştırmaları vurmuştur. Bu iç gözlem çağrısını ilk veya tek yapan biz psikanalistler değiliz; ama öyle gözüküyor ki buna en zorlayıcı ifadesini kazandırmak ve her bireyi etkileyen gözlemsel malzemeyle bunu desteklemek bize nasip oldu. Bilimimize yönelik genel başkaldırı da, her türlü akademik nezaket düşüncesinin göz ardı edilmesi ve tarafsız mantığın her zaptından itirazların yükselmesi de buradan kaynaklanıyor. Kısa süre sonra da duyacağınız gibi bütün bunların da ötesinde, dünyanın huzurunu başka bir açıdan daha kaçıracağız.

19. DERS
DİRENME VE BASTIRMA[1]

BAYANLAR VE BAYLAR— Nevrozlara ilişkin kavrayışımızı derinleştirebilmek için bazı yeni gözlemlere ihtiyacımız var. Burada, her ikisi de son derecede dikkate değer ve şaşırtıcı olan iki gözlemi ele alacağız. Geçen yılki tartışmalarımızın, sizi bunlara hazırlamış olması gerek.[2]

Her şeyden önce, bir hastayı sağlığına kavuşturma, hastalığının semptomlarından kurtarma çabasına girdiğimiz zaman hasta, tedavi süresince varlığını koruyan şiddetli ve inatçı bir direnmeyle bize karşı koyar. Bu öylesine tuhaf bir olgudur ki bize pek inandırıcı gelmez. Bu konuda hastanın yakınlarına bir şey söylememek en iyisi, çünkü aksi takdirde bunu değişmez bir şekilde, tedavinin uzaması veya başarısızlığı için bir bahane olarak değerlendirirler. Hasta da farkında olmadan bu direnmeye girer ve buna ilişkin düşüncemizi ona anlatabilir, varlığını kabul et-

1 [Freud'un bastırma sorununa ilişkin en ayrıntılı düşünceleri, konuya ilişkin makalesinde (1915d) ve "Bilinçdışı" (1915e) başlıklı makalesinin IV. Bölümünde bulunabilir.]

2 [Direnme kavramı 7. Derste anlatılmıştı. İkinci gözlem ise bu dersin sonlarına doğru ele alınmaktadır.]

tirebilirsek, bu büyük bir başarı olur. Bir düşünün! Semptomlarından ötürü acı çeken, çevresindekileri acılarını paylaşmaya iten ve bu semptomlardan kurtulmak için onca para, zaman ve emek harcayarak özveride bulunmaya, kendini disipline etmeye hazır olan kişi, geri dönüp, ona yardım eden insana karşı hastalığını korumak için yoğun bir mücadeleye giriyor. Böyle bir iddia ne kadar inanılmaz gelecektir! Ama doğru; birisi dikkatimizi buna çekecek olursa, ona, benzer olgular olduğunu söylememiz yeterli olacaktır. Dayanılmaz bir diş ağrısıyla dişçiye giden birisi, buna rağmen, elindeki pensle sorunlu dişe uzanan dişçiyi kendinden uzaklaştırmaya çalışır.

Çoğu kez farkedilmesi zor olan hastanın direnci birçok biçimde ve örtülü olarak ortaya çıkar ve dışavurum biçimlerinde değişkenlik gösterir. Doktorun bu konuda kuşkucu ve dikkatli olması gerekir.

Psikanalitik terapide, rüya yorumlamadan bildiğiniz teknikle yararlanırız. Hastaya, dingin, düşünmeye yer vermeyen bir öz-gözlem durumuna girmesini ve içinde algıladığı her şeyi — duyguları, düşünceleri, anıları— geliş sırasına göre anlatmasını söyleriz. Aynı zamanda onu, bu çağrışımlar arasında bir seçim yapmaması ya da çok *rahatsız edici, saygısızca, önemsiz, ilgisiz ya da anlamsız* olduğu gerekçesiyle hiçbir şeyi atlamaması konusunda uyarırız. Her zaman bilincinin sadece yüzeyini izlemesini ve hangi kılıkta olursa olsun her türlü eleştiriyi bir yana bırakmasını isteriz; tedavinin başarısının ve her şeyden önce de süresinin, analizin bu temel teknik kuralına[1] ne kadar özenle uyacağına

1 [Freud, 7. Derste rüyaların yorumu bağlamında bu kuraldan söz etmişti. *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı*'nın (1926d) (bu kitap, *Psikopatoloji Üzerine* başlıklı 11. ciltte yer almaktadır), saplantılı nevrotiklerin bu bağlamda hissettikleri zorlukları özellikle tartıştığı 6. Bölümünde bu kurala uymanın karşısındaki engellerin daha derin nedenlerine ilişkin ilginç bir gönderme yer almaktadır.]

bağlı olduğunu belirtiriz. Rüya yorum tekniğinden, değişmez bir biçimde, bilinçdışının ortaya çıkarılmasını sağlayan malzemeyi içeren çağrışımların da, yukarıda değindiğim bu türden kuşkulara ve itirazlara yol açan çağrışımlar olduğunu biliyoruz [7. Dersten].

Bu temel teknik kuralı koyarak elde ettiğimiz ilk şey, bunun, direnmenin saldırılarına hedef olmasıdır. Hasta, bu kuraldan kaçınmak için her yolu dener. Bir an aklına hiçbir şey gelmediğini, başka bir an aklına o kadar çok şey geldiğini ki hiçbir şey yakalayamadığını söyler. İlk önce bir, hemen sonra da başka bir belirleyici itirazı dile getirdiğini gözlemek bizi şaşırtır: konuşmayı kesip uzun uzun duraksaması kendini ele verir. Derken gerçekten söyleyemeyeceği —söylemekten utanacağı— bir şey olduğunu kabul eder ve bu nedenin, vaadinden daha ağır basmasına göz yumar. Ya da aklına bir şey geldiğini, ama kendisiyle değil de başka birisiyle ilgili olduğunu ve bu nedenle kural dışında tutulması gerektiğini söyler. Ya da aklına gelen şey gerçekten çok önemsiz, çok aptalca ve anlamsızdır; gerçekten de bu tür düşüncelere girmek istemiş olamam. Bu sayısız değişiklikle böyle sürüp gider ve sizin buna karşılık söyleyebileceğiniz tek şey vardır: "her şeyi anlatmaktan," kasıt gerçekten de "her şeyi anlatmaktır."

Tedavinin erişimini engellemek için şu veya bu alanı kendine saklamaya çalışmayan bir hastayla karşılaşmak pek mümkün değil. Üstün zekâlı olarak tanımlayabileceğim bir adam, yakın bir aşk ilişkisi konusunda haftalarca sessiz kaldı ve kutsal ilkeyi [temel teknik kuralı] ihlal ettiği hatırlatılınca da, bu hikâyenin kendi özel hayatı olduğunu düşündüğünü söyleyerek savunmaya geçti. Analitik tedavi bu tür bir sığınma hakkını elbette tanımaz. Diyelim ki Viyana gibi bir kentte, Hohe Markt gibi bir

alanı ya da St Stephen gibi bir kiliseyi, tutuklama yapılamayacak yerler olarak ilan ettiğimizi ve belli bir suçluyu yakalamak istediğimizi varsayalım. Onu bu sığınma yerlerinde bulacağımızdan emin olabiliriz. Bir keresinde, etkinliği büyük ölçüde dış dünyaya bağlı olan bir adama bu kural konusunda bir istisna saymaya karar vermiştim, çünkü işi gereği bazı şeylerden üçüncü şahıslara söz etmemeye yemin etmişti. Onun sonuçtan memnun olduğuna kuşku yok; ama ben değildim. Bu koşullar altında benzer bir şeyi tekrarlamamaya karar verdim.

Saplantılı nevrotikler, kendi aşırı titizliklerini ve kuşkularını bu kurala aktararak kuralı neredeyse yararsız kılmanın bir yolunu bulmayı çok iyi biliyor. Kaygı histerisi olan hastalar bazen sadece, aradığımız şeylere son derece uzak, analize hiçbir katkısı olmayan çağrışımlar yaparak kuralı *saçmalık* noktasına çekmeyi başarıyorlar. Ama niyetim bu teknik zorluklarla başa çıkmanın yollarını anlatmak değil. Eninde sonunda, kararlılığımızla ve ısrarımızla, temel teknik kurala belli ölçülerde uyulmasını sağladığımızı söylememiz yeterlidir; ancak direnme başka bir alana atlamanın da bir yolunu buluyor.

Direnme bu kez *zihinsel* [entelektüel] direnme olarak ortaya çıkar ve tartışma yoluyla mücadele ederek, normal, ama eğitimsiz bir kafanın analiz teorilerinde bulacağı her türlü zorluğu ve imkânsızlığı çarpıtır. Bu noktada, bilimsel literatürde konuya ilişkin olarak koro halinde kulaklarımızı tırmalayan bütün eleştirileri ve itirazları, şimdi tek bir sesten [hastadan] dinlemek kaderimiz olur. İşte bu nedenle dışarıdan kulaklarımıza ulaşan bağırtıların hiçbirisi bize yabancı gelmez. Bu, sıkça gördüğümüz bir kaşık suda fırtına koparmadır. Ama hasta tartışmaya isteklidir; ona öğretmemizi, onunla çatışmamızı, ona daha başka bilgiler bulabileceği literatürü anlatmamızı ister. Psikanalizin

taraftarı olmaya hazırdır, ancak kişisel olarak analizden muaf tutulması koşuluyla. Ama biz bu merakı bir direnme olarak, elimizdeki işlerden uzaklaşma olarak değerlendirir, geri çevririz. Saplantılı nevroz durumunda özel direnme taktiklerini geri püskürtmemiz gerekir. Birçok durumda, hastalığının bilmecesini her an biraz daha aydınlatabilmesi için analizin yoluna engelsiz devam etmesine göz yumacaktır. Ama sonunda bu aydınlanmaya neden pratik hiçbir ilerlemenin, semptomlarda hiçbir hafiflemenin eşlik etmediğini merak etmeye başlar ve direnmenin, saplantılı nevroza özgü olan kuşku cephesine çekildiğini ve oradan bizi başarıyla püskürttüğünü anlarız. Hasta sanki şöyle der gibidir: "Evet, bütün bunlar çok hoş ve ilginç, ben de daha ileri gitmekten memnunluk duyarım. Doğru olması halinde hastalığımı değiştirecektir. Ama doğru *olduğuna* zerre kadar inanmıyorum ve inanmadığım sürece de hastalığım açısından hiçbir fark yaratmaz." İşler uzun süre böyle gidebilir, ta ki sonunda bu tutumla açıkça karşı karşıya gelinceye kadar ve o an gelince, belirleyici bir mücadele başlar.[1]

Entelektüel [zihinsel] direnmeler en kötüleri değildir; bunlardan daha kötüsü mutlaka çıkar. Hastanın kendisi de analizin dışına çıkmadan, üstesinden gelinmesi en zor teknik sorunlardan birisi olan direnmeleri nasıl yaratacağını bilir. Hatırlamak yerine, geçmiş yaşamına ait tutumları ve duygusal dürtüleri *tekrarlayarak*, "aktarma" olarak bilinen olgunun yardımıyla doktora ve tedaviye karşı direnir.[2] Hasta bir erkekse, bu malzemeyi genellikle, doktoru yerine koyduğu babasıyla ilişkisinden alır ve bu yolla kendi içinde ve yargılarında bağımsız olma çabalarından, ilk amacı babası kadar veya ondan daha iyi olmak olan

1 [Saplantı nevrozlarında kuşkunun oynadığı rol, 17. Derste ele alınmıştır.]

2 [27. Ders tamamen "aktarım" sorununa ayrılmıştır.]

hırsından ya da yaşamında ikinci kez minnet yükünün altına girmeye yönelik isteksizliğinden kaynaklanan direnmelere girişir. Dolayısıyla bazen hastanın, hastalığına bir son verme amacının yerine, doktoru yanıltma, ona kendi önemini gösterme ve onun karşısında zafer kazanma amacını benimsediği izlenimini ediniriz. Kadınlar, direnme amacıyla doktora yönelik sevecen, erotizmle sulandırılmış bir aktarımı kullanma konusunda mükemmel bir beceriye sahiptir. Bu bağlılık belli bir noktaya ulaştığı takdirde, tedavinin o anki durumuna yönelik bütün ilgileri ve başlarken üstlendikleri bütün yükümlülükler bir anda ortadan kaybolur; hiç eksik olmayan kıskançlıkları, dile getirirken ne kadar düşünceli olursak olalım kaçınılmaz reddedilişleri karşısındaki öfkeleri, doktorla aralarındaki kişisel anlayışı mutlaka zedeleyecek ve analizin en güçlü güdü güçlerinden birisini işlevsiz bırakacaktır.

Bu tür direnmelerin tek yanlı yargılanmaması gerekir. Bunlar, hastanın geçmişinden o kadar çok önemli malzeme içerir ve bunu öylesine inandırıcı bir şekilde ortaya çıkarır ki, ustaca bir teknikle gereğince ele alınabilirse, analizin en iyi desteklerinden birini oluşturur. Yine de bu malzemenin başlangıçta her zaman için direnmenin hizmetinde olması ve tedaviye karşıt bir *maske* ortaya çıkarması dikkate değer bir olgu olarak kalır. Yaratmaya çalıştığımız değişmelere karşı mücadele için harekete geçirilen şeyin, kişilik özellikleri, yani ego tutumları olduğu da söylenebilir. Bu bağlamda bu kişilik özelliklerinin, nevrozu belirleyen etkenlerle ilişkili ve nevrozun gereklerine tepki olarak oluştuğunu ve normalde ortaya çıkamayan ya da aynı ölçüde ortaya çıkmayan ve gizli olarak tanımlanabilecek olan kişilik özellikleriyle karşılaştığımızı görürüz. Bu direnmelerin ortaya çıkışını, analitik etki açısından önceden tahmin edilemeyen bir risk ola-

rak değerlendirdiğimizi de düşünmeyin. Hayır, bu direnmelerin mutlaka açığa çıkacağını biliriz; aslında direnmeleri yeterince net olarak kışkırtamadığımız ve hastaya gösteremediğimiz zaman yaptığımız işi yeterli bulmayız. Gerçekten de sonunda bu direnmelerin üstesinden gelmenin, analizin temel işlevi olduğunu ve çalışmamızın, hastayla bir şeyler başardığımız konusunda bize güvence veren tek bölümü olduğunu anlamaya başladık.

Hastanın, analiz döneminde ortaya çıkan her türlü rastlantıya bağlı olaydan analizi engellemek için yararlandığını, analiz dışındaki her değişikliği, çevresinden, analize düşman otoritelerin her sözünü, her organik hastalığı, nevrozunda komplikasyona yol açan her rahatsızlığı, hatta gerçekten de durumundaki her düzelmeyi, analitik çabalarını gevşetmek için birer neden olarak kullandığını dikkate alırsanız, her analizde mücadele edilmesi gereken direnmenin türleri ve yöntemleri konusunda eksik de olsa yaklaşık bir tablo edinmiş olacaksınız.

Bu noktayı uzun uzadıya ele almamın nedeni, semptomlarının giderilmesi konusunda nevrotiklerin gösterdiği direnmeyle ilgili bu deneyimimizin, dinamik nevroz görüşümüzün temeli haline gelmesidir. Başlangıçta Breuer ve ben, psikoterapiyi hipnozla yürütüyorduk; Breuer'in ilk hastası başından sonuna hipnotik telkinle tedavi edilmişti ve ben de başlangıçta onu izlemiştim. O dönemde işlerin daha kolay ve hoş yürüdüğünü ve daha kısa sürdüğünü kabul etmem gerek. Ama sonuçlar güvenilmezdi ve kalıcı değildi; bu nedenle sonunda hipnozdan vazgeçmiştim. Derken, hipnoz kullanıldığı sürece bu hastalıkların dinamiklerine ilişkin bir iç gözlem kazanmanın mümkün olmadığını anladım. Hipnotik durum, doktorun, direnmeleri algılamasına engel olabiliyordu. Hipnoz direnmeyi geri itiyor, belli bir alanı analitik çalışmaya açık tutuyor ve tıpkı saplantı

nevrozunda kuşkunun yaptığı gibi, bu alanın sınırlarına erişilmez bir set çekiyordu. Dolayısıyla psikanalizin asıl başlangıcının, hipnozdan vazgeçtiğim nokta olduğunu söyleyebilirim.

Ne var ki direnmenin algılanmasının bu kadar önemli olması halinde, direnmeleri gereğinden çok ciddiye alıp almadığımız konusunda dikkatli bir kuşkuya açık olmalıyız. Belki de çağrışımların başka nedenlerle başarısız olduğu nevrotik olaylar gerçekten vardır, belki de hipotezlerimize yönelik eleştiriler irdelenmeyi gerçekten de hakkediyordur ve belki de entelektüel eleştirilerini direnme olarak bir yana itmekle hastalara haksızlık ediyoruzdur. Ama bu yargıya kolay varmış değiliz. Bütün bu eleştirel hastaları, direnmenin ortaya çıktığı anda da, sonrasında da gözleme fırsatımız olmuştur. Çünkü direnmenin şiddeti tedavinin akışı boyunca sürekli değişmektedir; yeni bir konuya yaklaştığımız anda mutlaka artmakta, bu konuda sonuca varmak üzereyken en şiddetli noktasına ulaşmakta ve konu bırakıldığı zaman hafiflemektedir. Tekniğimizde özel bir beceriksizlik sergilemediğimiz sürece, hastanın gösterebileceği direnmenin tam boyutlarıyla da karşılaşmış değiliz. Dolayısıyla analizi boyunca aynı insanın defalarca önce eleştirel bir tutum takınıp, sonra bundan vazgeçip, sonra tekrar eleştirel olmaya başladığını görüp, bu konuda kendimizi ikna edebilmişizdir. Özellikle bunaltıcı bir bilinçdışı malzeme kırıntısını bilinç düzeyine çıkarma noktasındaysak, aşırı eleştirel olacaktır; daha önce çok şey anlamış ve kabul etmiş olabilir, ama şimdi sanki bu kazanımlar yok olmuş gibidir; ne pahasına olursa olsun karşı çıkma çabası içinde, tam bir duygusal embesil tablosu çizebilir. Ama bu yeni direnmenin üstesinden gelmesine yardım edebilirsek, iç gözlemini ve kavrayışını tekrar kazanır. Dolayısıyla eleştirel becerisi bu haliyle değerlendirilmesi gereken bağımsız bir işlev değildir,

duygusal tutumlarının direnmeyle yönlendirilen bir aracıdır. Hoşlanmadığı bir şey varsa ustaca bir mücadeleye girebilir ve son derece eleştirel gözükebilir; ama tersine bir şey onun görüşüne uyuyorsa çok çabuk inanır. Belki de hiçbirimiz farklı değiliz; belki de analiz edilen kişi, analizde ona çok baskı yaptığımız için, zekânın duygusal yaşama bağımlılığını çok net bir şekilde gözler önüne sermekten başka bir şey yapmıyordur.

Öyleyse semptomlarını giderme ve ruhsal süreçlerini normal seyrine sokma çabalarına karşı hastaların böylesine enerjik bir mücadeleye girmesini nasıl açıklarız? Hastanın durumundaki değişmelere karşı koyan güçlü etkenler [güçler] keşfetmeyi başardığımızı söyleriz; bunların, geçmişte bu durumu yaratanlarla aynı güçler olması gerekir. Semptomlarının oluşumu sırasında, bu semptomların *yeniden çözümü* sırasındaki deneyimlerimize dayanarak yeniden canlandırabileceğimiz bir şeyler olmuş olmalı. Breuer'in gözlemlerinden, bir semptomun varlığı için bir önkoşul olduğunu zaten biliyoruz: ruhsal bir süreç —bilinç düzeyine çıkacak şekilde— normal bir yoldan sonuçlanmamış olmalı. Semptom, o noktada olmayan şey için bir ikâmedir. Şimdi ise, varsaydığımız gücün işleyişini belirlememiz gereken noktayı biliyoruz. Söz konusu ruhsal sürecin bilince vurmasına karşı şiddetli bir karşı çıkma devreye girmiş ve böylece bilinçdışında kalmasına yol açmış olmalı. Bu etken, bilinçdışı olması nedeniyle bir semptom yaratma gücüne sahiptir. Aynı karşı çıkış, psikanalitik tedavi sırasında bilinçsiz olanı bilinçliye dönüştürme çabamıza karşı tekrar canlanır. Direnmenin ortaya vurduğu patojenik sürece *bastırma* demeyi önerdik.

Bu bastırma süreci konusunda şimdi çok daha tanımlı görüşler oluşturmamız gerekiyor. Bu, semptomların oluşumu için bir önkoşuldur ve buna benzer bilinen başka bir şey yoktur. Bir

dürtüyü, yani kendini eyleme dönüştürmeye çalışan ruhsal bir süreci model olarak alalım. Reddetme veya yasaklama dediğimiz şeyle bu dürtünün geri itilebileceğini biliyoruz. Bu olduğu zaman bağlı enerji dürtüden çekilir; dürtü gücünü kaybeder, ama bir anı [bellek] izi olarak varlığını sürdürebilir. Bu konudaki karar verme sürecinin tamamı egonun bilgisi dahilinde gerçekleşir. Aynı dürtünün bastırmaya tabi tutulduğunu varsayarsak bu çok farklı bir konudur. Bu durumda enerjisini koruyabilir ve geride buna ilişkin bir anı [bellek izi] kalmaz; dahası, bastırma süreci egonun bilgisi dışında gerçekleşir. Bu kıyaslama, bastırmanın temel yapısına yaklaşmamızı sağlar.

Bastırma kavramına çok daha tanımlı bir şekil vermemize yarayacak teorik görüşleri önünüze koyacağım. Her şeyden önce bu amaçla "bilinçdışı" kelimesinin salt tanımlayıcı anlamından, bunun sistematik anlamına geçmemiz temel bir önem taşımaktadır. Yani, ruhsal bir sürecin bilinçli veya bilinçsiz olmasının, bunun özelliklerinden sadece birisi olduğunu ve açık olması gerekmediğini söyleyeceğiz. Bu tür bir süreç bilinçsiz kalırsa, bilinçten uzak tutulması, bu sürecin geçirdiği değişmelerin kendisi değil de, bu değişmelerin bir göstergesinden başka bir şey olmayabilir. Bu değişmeye ilişkin bir tablo oluşturmak için, her ruhsal [zihinsel] sürecin —daha sonra değineceğimiz bir istisnanın dışına[1]— başlangıçta bilinçsiz bir evre olarak varolduğunu ve oradan bilinç evresine geçtiğini varsayalım, tıpkı bir fotoğrafın negatif olarak başlaması ve ancak pozitife dönüştürüldükten sonra bir fotoğrafa dönüşmesi gibi. Ama her negatifin bir pozitife dönüşmesi gerekmediği gibi, bilinçsiz her ruhsal sürecin de bilinçli bir sürece dönüşmesi gerekmez. Belli bir sürecin

1 [Freud'un değinmeyi unuttuğu bu istisnanın, dış dünyanın algılanması olduğuna kuşku yok.]

başlangıçta bilinçdışı sistemine ait olduğunu ve daha sonra belli koşullar altında bilinç sistemine geçebileceğini söylemek, bu yaklaşımı daha net ifade edebilir.

Bu sistemlere ilişkin en kaba görüş —mekânsal görüş— bizim için en uygun olanıdır. Dolayısıyla gelin bilinçdışı sistemini, ruhsal dürtülerin, ayrı bireyler gibi itişip kakıştığı büyük bir giriş koridoruyla karşılaştıralım. Bu koridora bitişik bir yerde bilincin de bulunduğu ikinci, daha dar bir oda —bir tür konuk odası— daha vardır. Ama bu ikisi arasındaki eşikte bulunan bir bekçi üstlendiği görevi yerine getirir: farklı ruhsal dürtüleri inceler, bir sansür gibi hareket eder ve hoşuna gitmeyenlerin konuk odasına girmesine izin vermez. Dolayısıyla bekçinin belli bir dürtüyü eşikten mi geri çevirdiğinin yoksa konuk odasına girdikten sonra yakalayıp dışarı mı attığının pek fark yaratmayacağını hemen anlamış olmalısınız. Bu sadece bekçinin ne kadar dikkatli olduğu ve tanıma işini ne kadar hızlı gerçekleştirdiği sorunudur. Bu tabloya bağlı kalırsak, terminolojimizi daha da genişletebiliriz. Bilinçdışının giriş salonundaki dürtüler, diğer odada bulunan bilincin görüş açısı dışındadır; bilinçdışında kalmaları gerekir. Eğer eşikten odaya geçmişler ve bekçi tarafından odadan atılmışlarsa, bilinç tarafından kabul edilmemişlerdir demektir; bu durumda *bastırılmış* deriz. Ama bekçinin odaya geçmesine izin verdiği dürtüler de salt bu nedenle bilinçli olmaz; ancak bilinçle göz göze gelmeyi başardıkları an bilinçli olabilirler. Dolayısıyla bu ikinci odaya önbilinç demekte haklıyız. Bu durumda bilinçli olma deyimi, salt tanımlayıcı anlamını korur. Ne var ki belli bir dürtüde bastırma, bekçinin bilinçdışı sistemden önbilinç sistemine geçişe izin vermediği anlamına gelir. Analitik tedavi yoluyla bu bastırmayı kaldırmaya çalıştığımız zaman direnme olarak karşımıza çıkan da işte bu aynı bekçidir.

Bu görüşlerin hem kaba ve fantastik, hem de bilimsel bir açıklamada kabul edilemez olduğunu söyleyeceğinizi biliyorum. Kaba olduğunu biliyorum; dahası, hatalı olduğunu da biliyorum, ama çok yanılmıyorsam, bunların yerine koyacak daha iyi bir şeyim var.[1] Size yine fantastik gelip gelmeyeceğini bilemem. Bunlar, Ampère'in elektrik akımında yüzen kuklaları[2] gibi ön hipotezlerdir, ama gözlemlerimizi anlaşılır kılmamıza yardımcı oldukları sürece küçümsenmemeleri gerekir. İki odaya, aralarındaki eşikte bekleyen bekçiye ve ikinci odanın bir ucunda izleyici olarak duran bilince ilişkin bu kaba hipotezlerin, gerçek olgulara kapsamlı sonuçları olan yakınsamalar olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Ve "bilinçdışı," "önbilinç" ve "bilinç" terimlerimizin, "bilinçaltı," "bilinçüstü," "bilinçiçi" gibi önerilen veya kullanılan diğer terimlerden çok daha doğruya yakın ve doğrulanmalarının çok daha kolay olduğunu kabul ettiğinizi duymak isterim.[3]

Nevrotik semptomları açıklamak için burada varsaydığım türden bir ruhsal sistem düzenlemesinin, zorunluluk gereği genel geçerlilik iddiasında olması ve normal işleyiş konusunda da bir şeyler söylemesi gerektiğini söylemeniz büyük bir önem taşır. Bunda haklı olduğunuza kuşku yok. Şu an için bu noktadan daha ileri gidemeyiz; ama patolojik durumların incelenmesi yoluyla çok iyi gizlenmiş olan normal ruhsal olaylara erişmenin bir yolunu bulabilirsek, semptomların oluşumu psikolojisine olan ilgimiz olağandışı ölçüde artacaktır.

1 [Freud'un ne düşündüğü açık değil.]

2 [A.-M. Ampère (1775-1836), elektro-manyetizm dalının kurucularından birisidir, elektrikle manyetizm arasındaki ilişkiyi gösteren ilk deneylerinden birisinde manyetik bir metal kukla kullanmıştı.]

3 Freud, amatör analizine (1926e) ilişkin çalışmasının II. Bölümünün sonlarına yakın bir yerde "subconscious" (altbilinç ya da bilinçaltı) terimine yönelik itirazına ilişkin bir açıklama sunmaktadır.]

İki sisteme, bir birileriyle ve bilinçle olan ilişkilerine ilişkin hipotezimizi destekleyen etkenleri görebiliyor musunuz? Her şey bir yana, bilinçdışıyla önbilinç arasındaki bekçi, açık rüyaya biçimini kazandırdığını gördüğümüz *sansürden* başka bir şey değildir [9. Ders]. Rüyayı başlatan etkenler olarak tanımladığımız günün kalıntıları, geceleri uyku durumunda bilinçdışının ve bastırılan arzu giderici dürtülerin etkisinde olan önbilinçli malzemelerdir; bunlar, bu dürtüler ve enerjileriyle birlikte gizli rüyayı oluşturur. Bilinçdışı sisteminin egemenliği altındaki bu malzeme, normal ruhsal yaşamda —yani önbilinç sisteminde— bilinmeyen veya sadece istisna durumlarda kabul edilebilir olan bir tarzda işlenmektedir (yoğunlaşma ve yer değiştirme süreçleri yoluyla). Bu noktada, iki sisteme tipik özelliğini kazandıran şeyin, işleyiş tarzlarındaki fark olduğunu düşünüyoruz; önbilincin bilinçle olan ilişkisini, sadece, iki sistemden birisine ait olduğunun bir göstergesi olarak değerlendiriyoruz.[1] Rüyalar patolojik olgular değildir; uyku durumundaki her sağlıklı insanda ortaya çıkabilir. Rüyaların ve nevrotik semptomların benzer oluşumlarını anlamamızı mümkün kılan ruhsal sistemin yapısı hipotezimiz, normal ruhsal yaşamla ilgili olarak da geçerlilik taşımak gibi tartışmasız bir iddiaya sahiptir.

Bastırma için şimdilik bu kadar yeterli. Bastırma, semptomların oluşumunun sadece önkoşuludur. Bildiğimiz gibi semptomlar ise bastırmanın alıkoyduğu bir şeyin ikâmesidir. Ama bastırmadan, bu ikâme yapının kavrayışına giden yol uzun bir yoldur. Sorunun diğer yanında, bastırmanın gözlenmesinden kaynaklanan şu türden sorular gündeme gelir: ne tür ruhsal dürtüler bastırmaya tabidir, hangi güçlerle gerçekleştirilir ve hangi amaçla uygulanır? Şu ana dek bu noktalarda sadece bir

1 [13. ve 14. derslerin sonlarındaki tartışmalarla karşılaştırın.]

parça bilgi edinebildik. Direnmeyi incelerken bunun, egonun güçlerinden, bilinen gizli kişilik özelliklerinden kaynaklandığını öğrendik. Dolayısıyla bunlar da bastırmadan sorumludur ya da en azından belli bir rol oynarlar. Şimdilik daha fazlasını bilmiyoruz.

Bu noktada, daha önce sözünü ettiğim [bu dersin başında] iki gözlemden ikincisi yardımımıza koşar. Genellikle analiz, nevrotik semptomların amacını bulmamızı mümkün kılar. Bu da sizin için yeni bir şey değil. Bunu size iki nevroz örneğiyle göstermiştim [17. Ders]. Ama iki olay nedir ki? İki yüz olayla —sayısız olayla— gösterilmesinde ısrar etmekte haklısınız. Tek sorun şu: ben bunu yapamam. Burada da kendi deneyimlerinize ya da kendi inancınıza başvurmanız gerekiyor; ki bu noktada bütün psikanalistlerin raporları aynı şeyi gösterecektir.

Semptomlarını ayrıntılı bir incelemeye tabi tuttuğumuz iki olayda analizin bizi bu hastaların en özel cinsel yaşamlarına götürdüğünü hatırlayacaksınız. İlk olayda ayrıca incelediğimiz semptomun niyetini veya amacını özellikle çok net görmüştük; ikincisinde ise daha sonra değineceğimiz bir etken bu amacı belki biraz daha gizlemişti. Analize tabi tutacağımız her olay, bu iki örnekte bulduklarımızla aynı şeyi gösterecektir. Her durumda analiz bizi hastanın cinsel yaşantılarına ve arzularına götürecektir ve her olayda semptomların aynı amaca hizmet ettiğini mutlaka göreceğiz. Bu amacın, cinsel arzuların doyumu olduğunu buluruz; semptomlar, hastanın cinsel doyumuna hizmet eder; hastanın yaşamında eksik olan bu doyumun yerine konan şeylerdir [ikâme].

İlk hastamızın saplantılı hareketini düşünün. Kadın, çok sevdiği, ama [erkeğin] kusurları ve zayıflıkları nedeniyle yaşamını paylaşamadığı kocasından ayrı yaşamaktadır. Ona sadık kalmak

zorundadır; kimseyi onun yerine koyamaz. Saplantılı semptomu ona özlediği şeyi vermiş, yani kocasını yüceltmiş, zayıflığını, her şeyden önce de iktidarsızlığını inkâr etmiş ve düzeltmiştir. Tıpkı bir rüya gibi, bu semptom da bir arzu gidermedir [gerçekleştirmedir]; dahası, rüyalar için her zaman geçerli olmayan *erotik* bir arzu gidermedir. İkinci hastamızda en azından yatak töreninin, ebeveynleri arasındaki cinsel birleşmeyi ya da yeni bir bebeğin gelişini engellemeyi amaçladığını anlamıştık. Ayrıca temelde bunun, annesinin yerine geçme çabasına karşılık geldiğini tahmin etmiş olabilirsiniz. Dolayısıyla burada da cinsel doyuma yönelik engellemenin kaldırıldığını ve hastanın kendi cinsel arzularını giderdiğini görürüz. Az sonra daha önce sözünü ettiğim bir karmaşıklığa değineceğim.

Bu ifadelerin evrensel geçerliliği konusunda daha sonra getirmek zorunda kalacağım kısıtlamalara değinmem gerekecek. Bu nedenle burada bastırma ve semptomların oluşumu ile anlamı konusunda söylediğim her şeyin üç nevroz türünden —kaygı histerisi, dönüşüm [konversiyon] histerisi ve saplantı nevrozu— çıkarıldığını belirtmek istiyorum. Ortak bir adla "*aktarım nevrozu*"[1] olarak adlandırmayı alışkanlık edindiğimiz bu üç nevroz, psikanalitik terapinin etkinlik alanının sınırlarını da belirler. Diğer nevrozlar üzerindeki psikanalitik incelemeler çok daha eksiktir; bunların bir grubunda bu ihmalin nedeni terapi için erişilmezliktir. Psikanalizin henüz çok genç bir bilim olduğunu, buna hazırlığın çok sorunlu ve zaman alıcı bir iş olduğunu ve kısa bir süre önce bile tek başına yürütüldüğünü de unutmayın. Yine de her yerde, aktarım nevrozu olmayan bu rahatsızlıkları anlamaya başlama noktasındayız. Daha sonra size hipotezlerimizdeki kapsam genişlemelerinden, bu yeni malzemeye uyar-

1 [Bu terimin açıklaması, 27. Dersin sonlarına doğru verilmiştir.]

lamadan kaynaklanan bulgulardan söz edebilmeyi ve bu ileri araştırmaların çelişkilere değil, daha yüksek bütünlüklerin kurulmasına yol açtığını göstermeyi umuyorum.[1] Kısaca, burada söylediğim her şeyin aktarım nevrozları için geçerli olduğunu dikkate alarak, ilk önce yeni bir bilgiyle semptomların değerini artırmama izin verin. Hastalanmadaki belirleyici nedenlere ilişkin karşılaştırmalı bir çalışma, şu formülle ifade edilebilen bir sonuca yol açar: gerçeklik bu insanları cinsel arzularını doyurmaktan alıkoyduğu zaman, şu veya bu türden *engelleme* nedeniyle hasta olurlar.[2] Bu iki bulgunun birbirine ne kadar iyi uyduğunu görüyorsunuz. Semptomlara, yaşamdaki eksik doyumların yerine konan ikâme doyumlar olarak bakabilmek ancak böylece mümkün olabilmektedir.

Nevrotik semptomların, cinsel doyumların ikâmeleri olduğu iddiasına karşı her türlü itirazın yapılabileceğine kuşku yok. Bugün bunlardan ikisine değineceğim. Kendiniz de önemli sayıda nevrotik üzerinde analitik inceleme yaptığınız zaman, belki de kafanızı sallayarak, birçok olayda iddiamın doğru olmadığını söyleyeceksiniz; semptomlar tam tersine cinsel doyumu dışlama veya durdurma amacına yönelik gibi gözükecektir. Psikanalizdeki olgular arzuladığımızdan çok daha karmaşıktır. Basit olsalardı belki de psikanaliz tarafından ortaya çıkarılma ihtiyacı duymazlardı. Gerçekten de, ikinci hastamızın uyku töreninin bazı özellikleri, cinsel doyuma düşmanlığıyla bu çileci yapının bazı işaretlerini gösteriyordu: örneğin gece boyunca dikilmeden kaçınmak gibi sihirli bir anlamı olan saatlerden kurtulması ya da bekâretini korumanın eşdeğeri olan saksıların düşüp kırılmasını önleme çabası. Analiz ettiğim diğer bazı yatak töreni olayla-

1 [26. Dersteki narsizm tartışmasına bakın.]

2 [Bu nokta, 22. Derste ayrıntılarıyla ele alınmıştır.]

rında bu negatif özellik çok daha belirgindi; tören sadece cinsel anılara ve kışkırtmalara karşı alınan savunma önlemlerinden oluşabilir. Ne var ki psikanalizde karşıtların çelişki anlamına gelmediğini sık sık gördük. Tezimizi genişleterek semptomların ya cinsel doyumu ya da bundan kurtulmayı amaçladığını ve bir bütün olarak histeride pozitif, arzu giderici özelliğin, saplantı nevrozunda ise negatif özelliğin ağır bastığını söyleyebiliriz. Semptomlar hem cinsel doyum, hem de bunun karşıtı bir amaca hizmet edebiliyorsa, bu durumda mekanizmalarının şimdiye kadar değinmediğim bir yanının çift yanlılığı veya kutupsallığı için mükemmel bir temel var demektir. Çünkü öğreneceğimiz üzere, iki karşıt akımın karşılıklı etkileşiminden kaynaklanan uzlaşmalar vardır; bunlar, sadece bastırılan şeyi değil, ayrıca bunların kökeninde rolü olan bastırıcı gücü de temsil eder. Olgunun bir veya diğer yanı daha güçlü bir temsil [ifade] bulabilir; ama etkilerden birisinin hiç bulunmaması ender bir olaydır. Histeride genellikle aynı semptomun her iki amacı arasında bir yakınsama sağlanır. Saplantı nevrozunda bu iki karşıtlık çoğu kez birbirinden ayrılır; bu durumda semptom iki evreli [diphasic] olur ve birbirini izleyen ve dışlayan iki hareketten oluşur.[1]

İkinci itirazı bu kadar kolay savuşturamayız. Oldukça uzun bir semptom yorumları dizisini incelerseniz, ikâme cinsel doyum kavramının son haddine kadar zorlandığı yargısına varacaksınız. Bu semptomların doyum anlamında hiçbir şey sağlamadığını, birçok durumda bir duyumun canlanmasıyla veya cinsel bir kompleksten türetilen bir fantezinin temsiliyle sınırlı olduğunu vurgulamayı da ihmal etmeyeceksiniz. Ayrıca bu söz-

1 ["Fare Adam" (1909d) durum tarihçesinin I. Kısım, E. Bölümünde buna ilişkin örnekler ve bir de tartışma bulunabilir. Bu deneme, bu dizideki Durum Tarihçeleri II'de yer almaktadır.]

de cinsel doyumların birçok olayda çocuksu ve onur kırıcı bir yapıda, belki de mastürbasyona yakın ya da gerçekte çocuklara bile yasaklanan iğrençlikte edimler –çocuklarda bıraktırılan alışkanlıklar– olduğuna dikkati çekeceksiniz. Ve buradan hareketle, hayvani, ürkütücü, hatta doğa dışı şehvetlerin doyumu diye tanımlamanın daha doğru olacağı şeyleri cinsel doyum olarak değerlendirmemizin sizde yarattığı şaşkınlığı da dile getireceksiniz. İnsanların cinsel yaşamını eni konu incelemeden ve bu yolla bir "cinsellik" tanımına varmadan, bu son noktada anlaşacağımızı sanmıyorum.

20. DERS
İNSANLARIN CİNSEL YAŞAMI[1]

BAYANLAR VE BAYLAR,— "Cinsellikten" ne anlaşılacağı konusunda hiçbir kuşku olamayacağı düşünülmüş olmalı. Her şeyden önce cinsel olan, üzerine konuşulmaması gereken ayıp bir şeydir. Ünlü bir psikiyatristin öğrencilerinin bir keresinde hocalarını histerik hastaların semptomlarının sık sık cinsel şeyleri temsil ettiğine inandırmaya çalıştıklarını duymuştum. Bu amaçla onu, nöbetleri doğum sürecinin şaşmaz bir taklidi olan bir hanım histeriğin yatağına götürürler. Ama o, başını sallayarak şöyle der: "Pekâlâ, ben doğumda cinsel bir şey göremiyorum." Çok haklı. Doğumun her zaman ayıp bir şey olması gerekmez.

Böyle ciddi konularda şaka yapmama gücendiğinizi görüyorum. Ama bu hepten şaka değil. Cidden, "cinsel" kavramının neyi kapsadığına karar vermek kolay değil. Belki de tek uygun

1 [Freud'un bu konuya ilişkin temel çalışması, yayımlanmasını izleyen yirmi yıl içinde çok sayıda ilavenin ve düzeltmenin yapıldığı *Cinsellik Teorisi üzerine Üç Deneme*'dir (1905d). Bu ve bunu izleyen dersteki malzeme büyük ölçüde bu çalışmadan alınmıştır. Bu çalışma, bu serideki *Cinsellik Üzerine*'de yer almaktadır.]

tanım, "iki cinsi arasındaki farkla ilgili her şey" olacaktır. Ama bunu çok renksiz ve çok kapsamlı bulacaksınız. Çıkış noktası olarak cinsel edimi alacak olursanız belki de haz edinme açısından karşı cinsin vücuduyla, özellikle de cinsel organlarıyla ilgili olan ve son çözümlemede örgenlerin birleşmesini ve cinsel edimi amaçlayan her şeyi cinsel olarak değerlendireceksiniz. Ama eğer böyleyse cinsellikle ayıbı eşitleyen görüşten gerçekte çok uzak olmayacaksınız ve çocuk doğurma gerçekte cinsel bir şey olmayacaktır. Öte yandan cinselliğin çekirdeği olarak üreme işlevini alırsanız, mastürbasyon, hatta belki de öpüşme gibi üremeyi hedeflemeyen ama kesinlikle cinsel olan birçok şeyi kapsam dışında bırakma riskine gireceksiniz. Ama biz tanım çabalarının her zaman güçlüklere yol açtığını görmeye zaten alıştık; dolayısıyla elimizdeki durumda daha iyisini bulma düşüncesinden vazgeçelim. "Cinsellik" kavramının gelişim seyri içinde Silberer'in, "üst üste bindirme hatası" dediği şeyle sonuçlanan bir gelişme olabileceğini düşünebiliriz.[1]

Yine de bir bütün olarak düşündüğümüz zaman, insanların cinsel dediği şey konusunda pek çıkmazda olmadığımızı görürüz. Cinsler arasındaki karşıtlığa, haz arayışına, üreme işlevine ve ayıp olan ve gizli tutulması gereken bir özelliğe gönderme yapan her şey; böyle bir birleşim, gündelik yaşamdaki her türlü pratik amaca hizmet edecektir. Ama bilim için bu yeterli değildir. Dikkatli incelemeler (gerçekten de yansız bir öz-disiplinle mümkün olan incelemeler) sonucunda "cinsel yaşamı" ortalamanın bilinen tablosundan en çarpıcı yollardan ayrılan birey gruplarına rastlarız. Bu "sapık" insanlardan bazılarının, cinsler arasındaki farkları programlarından sildiğini söyleyebiliriz. Sadece kendi

1 [Silberer'in (1914, 161) kafasında olan şey, tek bir şeye baktığınız gibi bir yanılgıdır, oysa gerçekte birbirinin üstüne konan iki farklı şeye bakıyorsunuzdur.]

cinslerinin üyeleri cinsel arzularını uyandırabilir; diğer cinsin üyeleri, özellikle de cinsel yerleri ise onlar için bir cinsellik nesnesi değildir, hatta aşırı durumlarda bir tiksinti nesnesidir. Bu da elbette üremedeki rollerinden vazgeçtikleri anlamına gelir. Onlara eşcinsel veya lezbiyen diyoruz. Bu insanlar, her zaman olmasa da birçok durumda, başka açılardan eleştirilemeyecek kadar geleneklere bağlı, yüksek entelektüel ve ahlaki gelişme gösteren, sadece bu talihsiz sapmanın kurbanları olan erkekler ve kadınlardır. Bilimsel terimlerin ağzıyla onlar kendilerini insan türünün özel bir çeşidi —diğer ikisiyle eşit muamele görme hakkına sahip bir "üçüncü cins" olarak— değerlendiriyor. Bu iddialarını eleştirel açıdan inceleme fırsatımız olabilir. Kendilerinin iddia ettikleri gibi insanlığın"élite"i [seçkinleri, elitleri] olmadığı açıktır; onların arasında da en az farklı bir cinsel türün arasındakiler kadar çok aşağılık ve değersiz birey vardır.

Ne olursa olsun bu sapıklar grubu da kendi cinsel nesnelerine, normal insanlarla aşağı yukarı aynı şekilde davranır. Ama cinsel etkinlikleri, anlamlı [makul] bir insana arzu edilebilir gözükenden giderek daha çok uzaklaşan büyük bir anormal insanlar serisi ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu insanlar çeşitlikleriyle ve tuhaflıklarıyla ancak Breughel'in, Aziz Anthony'un baştan çıkarılmasına ilişkin resimlerindeki gülünç canavarlarla ya da Flaubert'in dindar tövbekârının gözlerinin önünden geçen eski tanrılar ve inananlar alayıyla[1] kıyaslanabilir. Duyularımızı karıştırmaması için bu arapsaçına bir tür düzen vermek gerekir. Bu amaçla söz konusu insanları, eşcinsellerde olduğu gibi cinsel *nesnesi* değişenler ve cinsel *amacı* değişenler olarak ikiye ayırırız. İlk gruptakiler, iki örgenin birleşmesinden vazgeçen ve cinsel edimdeki çiftlerden birisinin örgenlerinin yerine, vücu-

1 [Flaubert, *La tentation de Saint Antoine*, son versiyonun (1874) V. Bölümü.]

dun başka bir parçasını veya bölgesini koyanları içerir; bu tipler uygun organik düzenleme yokluğunu da, tiksinti duygularının yarattığı engeli de dikkate almaz. (Örneğin vajinanın yerini ağız veya anüs alır.) Diğerlerinin nesne olarak örgenleri koruduğu doğrudur; ama bunun nedeni örgenin cinsel işlevi değil, anatomik nedenlerle veya yakınlığından ötürü belli bir rol oynadığı diğer işlevlerdir. Çocukların eğitimi sırasında ayıp bir şey olarak bir yana itilen çıkarma işlevlerinin, cinsel ilginin tamamını çekme yeteneğini bu insanlarda koruduğunu görürüz. Bunun yanı sıra, bir nesne olarak örgenden [cinsel organdan] tamamen vazgeçen ve arzu nesnesi olarak vücudun başka bir yerini —bir kadının göğüslerini, ayağını ya da saç örgüsünü— seçen insanlar vardır. Bunları, insan vücuduna hiç önem vermeyen, bunun yerine her türlü arzusunu bir giysi parçasıyla, çorapla, bir iç çamaşırıyla doyuranlar —fetişistler— izler. Gerçekten de nesnenin tamamını isteyen, ama oldukça kesin gereklilikler —tuhaf veya ürkütücü— koyan, hatta nesnesinin savunmasız bir ceset olmasını isteyen [nekrofil, ölüsevici] ve nesnesinden haz almak için onu öldüren tipler de gösteri alayımıza katılır. Ama bu dehşet için bu kadar yeter!

İkinci grup, normalde sadece bir giriş veya hazırlık eylemi [ön sevişme] olan şeyleri cinsel arzularının amacı yapan sapıklardan oluşur. Bunlar, diğer insanları sevişirken izlemeyi, hissetmeyi veya gözlemeyi arzulayan ya da benzer bir hareketle ödüllendirilme gibi tuhaf bir beklentiyle örtülü olması gereken yerlerini gösteren insanlardır. Bunu, nesnelerine, aşağılamadan ağır fiziksel yaralamalara kadar değişen çeşitli acılar çektirmekten başka bir amaçları olmayan sadistler, o şaşırtıcı insanlar izler ve arkalarından sanki bunu dengelemek istercesine, sadistlerin karşıtları, sadece sevdikleri nesnenin yol açacağı sembolik veya

gerçek her türlü aşağılama veya acıdan haz alabilen mazoşistler gelir. Bu anormal koşullardan birkaçının birleşip iç içe geçtiği tipler de vardır ve son olarak, bu gruplardan her birisinin iki alt gruba ayrıldığını söylemek gerek: cinsel doyumu gerçeklikte arayanlar ve sadece doyumu *hayal edenler*, yani gerçek nesneye ihtiyaç duymayan, bunun yerine kendi fantezilerini koyanlar.

Bütün bu çılgın, dengesiz ve ürkütücü şeylerin gerçekten de bu insanların cinsel etkinliğini oluşturduğuna zerre kadar kuşku yok. Kendileri bu etkinlikleri bu şekilde değerlendirirler ve birbirine ikâme olduklarının farkındadırlar; yaşamımızda normal cinsel doyum ne gibi bir rol oynuyorsa, bu etkinliklerin de onların yaşamında aynı rolü oynadığını kabul etmeliyiz; onlar da bu amaçla çoğu kez aşırı özverilerde bulunurlar; hem kaba hem de ince ayrıntılarda bu anormalliklerin, normale dayandığı noktaları ve normalden ayrıldığı noktaları belirleyebiliriz. Burada da cinsel etkinliğe bağlanan uygunsuzluk [ayıp] özelliğini görürüz, ancak burada bu çoğunlukla iğrençlik noktasına dek yoğunlaşmıştır.

Peki bu olağandışı cinsel doyum türlerine karşı nasıl bir tavır takınmamız gerekiyor? Öfkenin, kişisel tiksintimizi dile getirmenin ve bizde bu tür şehvetler olmadığını söylemenin bir yararı olmayacağı açık. Bizden istenen şey bu değil. Her şey dikkate alınınca, diğerlerinden farkı olmayan bir olgular alanıyla karşı karşıyayız. Ne olursa olsun bunların sadece ender rastlanır şeyler olduğu yolundaki kaçamak bir düşünceyle dile getirilecek bir inkârı çürütmek kolay olacaktır. Tersine, oldukça genel ve yaygın olgularla karşı karşıyayız. Öte yandan, cinsel içgüdünün sapmaları olduğu için bunların cinsel yaşama ilişkin görüşlerimizi yanıltmasına izin vermememiz gerektiği söylenecek olursa, ciddi bir cevap aramak durumunda kalırız. Cinselliğin bu pa-

tolojik [hastalıklı] biçimlerini anlayamadığımız ve normal cinsel yaşamla eşgüdümlü kılamadığımız sürece, normal cinselliği de anlayamayız. Kısaca, bu sapmaların nasıl ortaya çıktığına ve normal cinsellik olarak tanımlanan şeyle aralarındaki ilişkiye ilişkin tam bir teorik açıklama bulmak gibi kaçınılmaz bir görevle karşı karşıyayız.

Bir parça bilgi ve iki yeni gözlem bu açıdan bize yardımcı olacaktır. Bu bilgiyi Iwan Bloch'a borçluyuz [1902-3]. Bu, cinsel amaçtan bu tür sapmaların, cinsel nesneyle olan bağın bu şekilde zayıflamasının, eskiden beri, bilinen bütün zamanlarda, bütün halklarda, en ilkel ve en uygar toplumlarda ortaya çıktığını ve bazen hoşgörü ve genel kabul bulduğunu göstererek, bütün bu sapmaların "dejenereliğin işaretleri" olduğu görüşündeki yanlışı düzeltir. İki yeni gözlem ise nevrotikler üzerindeki psikanalitik incelemeden çıkarılmıştır; bu gözlemler, cinsel sapmalara ilişkin düşüncemiz üzerinde mutlaka belirleyici bir etki yaratacaktır.

Nevrotik semptomların cinsel doyum ikâmeleri olduğunu söylemiş ve semptom analiziyle bu iddiayı doğrulama çabasının bir dizi güçlükle karşı karşıya olduğunu göstermiştim. Çünkü şaşırtıcı bir sıklıkla bu tür semptomları yorumlamak durumunda kaldığımız için, ancak sapık cinsel ihtiyaçlar dediğimiz şeylerin doyumunu da "cinsel doyum" kapsamına alırsak bu iddiayı doğrulayabiliriz. Her nevrotikte değişmez olarak eşcinsellik dürtüleri bulmamız ve çok sayıda semptomun bu gizli sapmayı dile getirmesi, eşcinsellerin veya sapıkların istisna olma iddialarını tuzla buz eder. Kendilerine eşcinsel diyenler sadece bilinçli ve açık sapıklardır ve sayıları *gizli* eşcinsellerle kıyaslanamayacak kadar azdır. Ne var ki kişinin kendi cinsini nesne olarak seçmesini erotik yaşamdaki sıkça görülen bir sapma olarak değer-

lendirmeye ve buna özellikle büyük bir önem vermeye başladık. Bunun, açık cinsellikle normal tutum arasındaki farkları ortadan kaldırmadığına kuşku yok; bu farkların pratik önemi aynen kalır, ama teorik değeri büyük ölçüde azalır. Hatta paranoya denen ve aktarım nevrozları arasında sayılmayan belli bir rahatsızlığın, düzenli olarak, aşırı güçlü eşcinsel dürtülerden kurtulma çabasından kaynaklandığını keşfettik.[1] Bir hastamızın saplantılı hareketinde bir erkek gibi, terk ettiği kocası gibi davrandığını belki de hatırlarsınız; nevrotik kadınlar çok yaygın olarak bu tür erkeksi semptomlar geliştirir. Bu, gerçekte eşcinsellik olarak değerlendirilmese bile, bunun önkoşullarıyla yakından ilişkilidir.

Bildiğiniz gibi, histerik nevroz, her organ sisteminde semptom yaratabilir ve böylece söz konusu organın işlevini bozabilir. Analiz, sapma olarak adlandırılan ve cinsel organın yerine başka bir organı koyan bütün bu dürtülerin, kendilerini bu yolla dışavurduğunu gösterir: bu organlar daha sonra ikâme cinsel organlar gibi davranır. Aslında histeri semptomları, bedensel organların kendi işlevlerinin yanı sıra cinsel (erotojenik) bir öneme sahip olduğu ve bunun çok öne çıkması halinde kendi işlevlerinin bozulacağı görüşüne yol açmıştır.[2] Görünürde cinsellikle hiçbir bağlantısı olmayan organlarda histeri semptomları olarak karşılaştığımız sayısız duyum ve sinir uyarımlarının sapık cinsel dürtülerin doyumu özelliğine sahip olduğunu ve diğer organların bunlarla ilişkili olarak cinsel organ önemi kazandığını görürüz. Özellikle beslenme ve çıkarma işlevine sahip organların ne ölçüde cinsel uyarım aracı olabileceğini de öğreniriz. Burada da sapmalardakiyle aynı olguya rastlarız; aradaki tek fark, sapmalarda bunun daha

1 [Paranoya 26. Derste ayrıca ele alınmıştır.]

2 [Bu nokta, ruhsal kökenli bir görme bozukluğuna ilişkin bir makalede (1910i) ayrıntılarıyla ele alınmıştır.]

kolayca gözlenmesi ve kesin olması, buna karşılık histeride semptom yorumu yoluyla dolambaçlı bir yol izlemek ve söz konusu sapık cinsel dürtüleri histerik kişinin bilincine değil de bilinçdışına bağlamak zorunda olmamızdır.

Saplantı nevrozunun ortaya çıktığı birçok semptomatik tablodan en önemlilerinin, aşırı güçlü sadistçe cinsel (dolayısıyla amacı açısından sapık) dürtülerin yol açtığı semptomlar olduğunu görürüz. Gerçekten de saplantı nevrozunun yapısına uyan bu semptomlar temel olarak bu arzulara karşı bir *savunma* olarak iş görür ya da doyumla savunma arasındaki mücadeleyi dışavurur. Ama doyum da çok zorluk çekmez; hastanın davranışlarında kendini dile getirmenin dolambaçlı yollarını bulmayı başarır ve tercihen kişinin kendine yönelerek onu kendi kendine acı çektiren birisi yapar. Diğer nevroz türleri, aslında normal cinsel doyum arayışında bir giriş niteliğine sahip olan eylemlerin aşırı ölçüde cinselleştirilmesine —bakma, dokunma veya keşfetme arzusunun aşırı cinselleştirilmesine— karşılık gelir. Burada dokunma korkusunun ve yıkanma saplantısının büyük önemine ilişkin bir açıklama buluruz. Saplantılı eylemlerin büyük bir bölümü mastürbasyona bağlanabilir, bunlar mastürbasyonun örtülü bir tekrarı veya değiştirilmiş biçimidir;[1] mastürbasyonun, tekil ve tekbiçimli bir eylem olmasına rağmen, en farklı cinsel fantezilere eşlik ettiği bilinen bir gerçektir.

Sapmayla nevroz arasındaki ilişkilere ilişkin çok daha yakın bir tablo sunmak benim için pek zor değil; ama anlattıklarımın yeterli olacağına inanıyorum. Yine de semptomların anlamına ilişkin söylediklerimin, insanlardaki sapma eğilimlerinin sıklığının ve şiddetinin abartılmasına yol açmasına karşı dikkatli

1 [Saplantılı eylemlerin gelişmesi ve mekanizmaları, saplantı ve din konulu bir makalede (1907b) ayrıntılarıyla ele alınmıştır.]

olmamız gerek. Bildiğiniz gibi kişi, normal cinsel doyumun engellenmesi sonucunda nevroza yakalanabilir. Ama bu tür bir gerçek engelleme olduğu zaman cinsel heyecan yaratmaya yönelik anormal yöntemler geliştirme ihtiyacı doğar. Daha sonra bunun nasıl olduğunu öğreneceksiniz. Ama ne olursa olsun, [normal cinsel akımın] bu "karşılıklı" tıkanmasının [engellenmesinin] bir sonucu olarak sapık dürtülerin, normal cinsel doyumun gerçek dünyada engelsiz bulunması halinde olandan çok daha güçlü olarak ortaya çıkması gerektiğini kavrayacaksınız.[1] Ayrıca benzer bir etkinin, *açık* sapmalarda da ortaya çıktığını görürüz. Bazı durumlarda, cinsel içgüdünün normal doyumu geçici nedenlerle veya kalıcı toplumsal düzenlemelerden ötürü çok büyük zorluklarla karşılaşması halinde bu dürtüler uyanır veya aktif duruma geçer.[2] Diğer durumlarda sapma eğiliminin bu tür kolaylaştırıcı koşullardan bağımsız olduğu doğrudur; bunların, söz konusu bireylerin cinsel yaşamının normal türleri olduğunu söyleyebilirdik.

Bu noktada, normal ve sapık cinsellik arasındaki ilişkiyi açıklamaktan çok karıştırdığım izlenimi edinebilirsiniz. Ama şu varsayımı göz önünde bulundurmanız gerek. Gerçek yaşamda normal cinsel doyum bulmanın zorlaşmasının veya doyumdan yoksunluğun daha önce sapma göstermeyen insanlarda sapma eğilimleri yarattığı doğruysa, bu insanlarda, sapma noktasına kadar yolu yarılayan bir şeyler olduğunu ya da başka bir deyişle sapmaların onlarda gizli bir biçimde bulunduğunu varsaymamız gerekir.

1 [Aralarında bağlantı olan kanallar yoluyla karşılıklı akış benzetmesi, Freud'un Üç Deneme'sinin (1905d) ilkinde daha net olarak açıklanmıştır.]

2 [Bu son nokta Freud'un "'Uygar' Cinsellik Ahlakı ve Çağdaş Nevroz Hastalığı" (1908d) başlıklı makalesinde uzun uzadıya ele alınmıştır.]

Bu da bizi sözünü ettiğim ikinci yeniliğe götürür.[1] Psikanalitik araştırmanın, çocukların cinsel yaşamına da eğilmesi gerekiyordu, bunun da nedeni [yetişkinlerin] semptom analizleri sırasında ortaya çıkan anıların ve çağrışımların sürekli olarak eski çocukluk yıllarına gitmesiydi. Bu analizlerden çıkardığımız sonuçlar, daha sonra çocuklar üzerindeki gözlemlerle doğrudan doğruya ve teker teker doğrulanmıştı.[2] Derken bütün bu sapma eğilimlerin kökeninin çocuklukta yattığını, çocukların bütün bu sapmaları yaşlarına uygun düşen bir ölçüde eyleme aktarmaya yatkın olduğunu, kısaca cinsel sapmanın, tek tek dürtülerine bölünen abartılı çocuk cinselliğinden başka bir şey olmadığını anlamıştık.

Artık sapmaları yeni bir ışık altında görebilecek ve insanların cinsel yaşamıyla bağlantılarını kavrayabilecek bir noktadasınız: ama ne sürprizler ve bu çelişkiler karşısındaki bunaltıcı duygular pahasına! Başlangıçta konunun tamamını —çocukların cinsel yaşam denebilecek bir yaşamı olduğu gerçeğini, gözlemlerimizin doğruluğunu, çocukların davranışıyla daha sonra sapma olarak aşağılanan olgular arasında yakın bir ilişki aramanın gerekçelerini— reddetmeye eğilimli olduğunuza kuşku yok. Bu nedenle karşı çıkmanızın arkasında yatan güdüleri açıklayarak başlamama ve daha sonra gözlemlerimizi özetlememe izin verin. Çocukların cinsel bir yaşamı —cinsel heyecanları, ihtiyaçları ve bir tür cinsel doyum— olmadığını, on iki ila on dört yaşları arasında bunun birdenbire ortaya çıktığını varsaymak, biyolojik olarak dünyaya örgensiz geldiklerini ve bu örgenlerin sadece ergenlik döneminde geliştiğini varsaymak kadar olanaksız, gerçek-

1 [İlki, sapık cinselliğin nevrozlarda oynadığı önemli rolle ilgiliydi. Şimdi ele alınacak noktaya, 13. Derste kısaca değinilmişti.]

2 [Bu doğrudan gözlemlerin ilki "Küçük Hans" olayıdır (1909b).]

te anlamsız olacaktır. Bu dönemde içlerinde *uyanan* şey, kendi fiziksel amacı için zaten varolan ruhsal ve nesnel malzemeden yararlanan üreme işlevidir. Cinsellikle üremeyi birbirine karıştırmak gibi bir hataya düşüyor ve bu nedenle cinselliği, sapmaları ve nevrozları kavrama yolunu tıkıyorsunuz. Ama bu hata bir eğilimden kaynaklanıyor. Bunun kaynağı, sizin de bir zamanlar çocuk olmanız ve çocukken, eğitimin etkisine maruz kalmanızdır. Çünkü toplumun en önemli eğitim görevlerinden birisi de üreme dürtüsü olarak patlak verdiği zaman cinsel içgüdüyü evcilleştirmek, kısıtlamak ve bunu, toplumsal bir kurala özdeş bireysel bir iradeye tabi kılmaktır. Bir başka görevi de çocuk belli bir zihinsel olgunluk derecesine ulaşıncaya kadar bu içgüdünün tam gelişimini ertelemektir, çünkü cinsel içgüdü tam bir patlama gösterdiği zaman çocuğun eğitilebilirliği pratik açıdan ortadan kalkacaktır. Aksi takdirde cinsel içgüdü, uygarlığın onca emekle kurduğu her yapıyı yerle bir edecektir. Evcilleştirme işi hiç de kolay değildir; bazen çok az, bazen de gereğinden fazla başarılı olur. İnsan toplumunun güdüsü son çözümlemede ekonomik bir güdüdür; çalışmadıkları sürece üyelerini yaşatmaya yeterli kaynaktan yoksun olduğu için, üye sayısını sınırlamak ve enerjilerini cinsel etkinlikten iş alanına aktarmak zorundadır. Kısaca, yaşamın bugün de söz konusu olan ölümsüz, ilkel ihtiyaçlarıyla karşı karşıyadır.

Eğitimciler, yeni kuşağın cinsel iradesini evcilleştirme işinin ancak çok erken yaşta başlanırsa ve ergenliğin fırtınalarını beklemek yerine buna hazırlık olarak çocukların cinsel yaşamına müdahale edilirse başarıya ulaşabileceğini deneyimle öğrenmiş olsa gerek. İşte bu nedenle hemen her türlü çocuksu cinsel etkinlik çocuklara yasaklanmış; çocukların yaşamını cinsellikten arındırma [aseksüel kılma] bir ideal olarak benimsenmiş ve za-

manla insanlar çocukların aseksüel olduğuna gerçekten inanmış ve bu noktadan sonra bilim de bunu kendi doktrini olarak benimsemiştir. O günden sonra da kendi inançlarıyla ve amaçlarıyla çelişmekten kaçınmak için çocukların cinsel etkinliklerini görmezden gelmişler (bunda da epeyce başarılı olmuşlar) ya da bilimde bu etkinliklere farklı bir açıdan bakmakla yetinmişlerdir. Çocuklar saf ve masumdur; onları başka türlü tanımlayan herkes, insanlığın sevecen, kutsal duygularına küfreden bir kâfirdir.

Çocuklar bu kurallara uymama konusunda yalnızdır. Tam bir *doğallıkla* kendi hayvanca haklarını ortaya koyarlar ve saflığa ulaşmak için daha uzun bir yol kat etmeleri gerektiğini gösteren değişmez kanıtlar sergilerler. Tuhaftır, çocuklardaki cinselliğin varlığını inkâr edenler, bu açıdan eğitim çabalarında daha yumuşak bir tutum takınmak yerine, varlığını inkâr ettikleri dışavurumlara —"çocuksu muzırlıklar" diye niteleyerek— karşı çok katı bir tavır takınırlar. Aseksüel [cinsellikten arındırılmış] bir çocukluk önyargısına çarpıcı bir çelişme gösteren yaşam döneminin —beş veya altı yaşına kadarki dönemin— daha sonra insanların çoğunda, birkaç rüyanın oluşmasına yol açabilse de ancak analitik incelemeyle tamamen kaldırılabilen bir unutkanlık perdesiyle örtülmesi de çok büyük bir teorik önem taşır.

Şimdi, çocukların cinsel yaşamı konusunda bilinen en kesin şeyleri anlatacağım. Ama önce kolaylık sağlamak açısından "libido" kavramından söz etmeme izin verin. "Açlık" benzetmesiyle "libido"yu, içgüdünün kendini dışavurduğu gücün adı olarak kullanırız (beslenme içgüdüsünde buna açlık denmesi gibi, cinsel içgüdü durumunda da buna "libido" deriz). Cinsel "heyecan" [uyarım] veya "doyum" gibi diğer kavramları açıklamaya gerek yok. Kucaktaki çocukların cinsel etkinliklerinin

çoğunlukla bir yorum sorunu olduğunu kendiniz de kolayca anlayacaksınız ya da karşı çıkmak için bunu bir dayanak olarak kullanacaksınız. Bu yorumlar, semptomlardan geriye doğru çalışılarak yürütülen analitik incelemeler temelinde yapılmaktadır. Bebekte ilk cinsellik dürtüleri, diğer hayati işlevlere bağlı olarak ortaya çıkar. Bildiğiniz gibi temel ilgisi besin almaya yöneliktir; çocuklar meme emzirmeden sonra uyudukları zaman, yüzlerinde, sonraki yaşamlarında cinsel orgazm deneyiminden sonra tekrarladıkları mutlu bir doyum ifadesi belirir. Bu, bir sonuç çıkarmak için çok yetersiz olacaktır. Ama bir bebeğin, daha fazla besin istemeksizin besin alma hareketini [emme] nasıl tekrarladığını gözleriz; burada onu harekete geçiren şey açlık değildir. Bunu tensel bir emme olarak tanımlarız; bunu yaparak tekrar mutlu bir ifadeyle uykuya dalması, ona doyumu veren şeyin tek başına tensel emme olduğunu gösterir. Bildiğimiz gibi, çok zaman geçmeden, emzirilmediği sürece uyuyamayacağı bir noktaya gelir. Budapeşteli bir pediyatrist olan Dr. Lindner [1879], uzun zaman önce bu etkinliğin cinsel yapısına dikkati çeken ilk insan olmuştur. Çocuk bakan ve konuya ilişkin teorik görüşleri olmayan insanlar da emme konusunda benzer bir yargıya varıyor gibidir. Bebeğin tek amacının haz almak olduğuna kuşku duymazlar ve bunu, çocuğun "muzırlıklarından" birisi olarak görüp, kendi başına vazgeçmediği takdirde onda bunaltıcı duygular yaratarak bundan vazgeçmeye zorlarlar. Böylece bebeklerin, haz almanın dışında başka bir amacı olmayan şeyler yaptığını öğreniriz. Başlangıçta bu hazzı beslenmeyle ilişkili olarak yaşadıklarına, ama kısa sürede bunu hazza eşlik eden durumdan ayırmayı öğrendiklerine inanıyoruz. Bu hazzı sadece ağız bölgesinin ve dudakların uyarılmasına bağlayabiliriz; vücudun bu bölümlerini "erotojenik bölgeler" olarak adlandırıp em-

meden alınan hazzı cinsel haz olarak tanımlarız. Bu tanımın bir temeli olup olmadığını tartışmamız gerekecek.

Bebek konuşabilseydi, annesinin memesini emme eyleminin, kuşkusuz yaşamındaki en önemli şey olduğunu söylerdi. Bunda pek de hatalı sayılmazdı, çünkü bu tek hareketle iki büyük hayati ihtiyacını aynı anda doyurmaktadır. Dolayısıyla psikanalistlerden, bu eylemin yaşamın tamamı boyunca ruhsal önemini nasıl koruduğunu duymak bizi şaşırtmaz. Meme emme, cinsel yaşamın tamamının başlangıç noktası, daha sonraki her türlü cinsel doyumun eşsiz prototipidir; ihtiyaç dönemlerinde buna ilişkin fanteziler sık sık ortaya çıkar. Emme, annenin memesini cinsel içgüdünün ilk nesnesi yapar. Bu ilk nesnenin, daha sonraki her nesne seçiminde ne kadar önemli bir etkisi olduğunu, cinsel yaşamımızın en uzak bölgelerinde bile dönüşümleriyle ve ikâmeleriyle ne kadar derin izler bıraktığını anlatamam. Ama emen çocuk ilk önce bu nesneden vazgeçer ve bunun yerine kendi vücudunun bir parçasını koyar. Kendi parmağını veya dilini emmeye başlar. Bu yolla haz alma konusunda dış dünyanın rızasını alma zorunluluğundan kurtulur ve vücudunun ikinci bir alanının uyarımını da ekleyerek bu hazzı artırır. Erotojenik bölgeler haz verme konusunda aynı ölçüde cömert değildir; dolayısıyla, Lindner'in de söylediği gibi bebeğin, örgenlerinin sağladığı özellikle heyecan verici bölgeleri keşfetmesi ve böylece emmeden mastürbasyona yönelmesi önemli bir deneyimdir.

Tensel emme konusunda bu kanıya varırken, çocuk cinselliğinin iki belirleyici özelliğiyle tanışmıştık. Bu, temel organik ihtiyaçların giderilmesiyle ilişkili olarak ortaya çıkar ve *oto-erotik* bir davranış sergiler, yani bebek kendi nesnelerini kendi vücudunda arar. Beslenmeyle ilişkili olarak açıkça gösterilen şey, kısmen çıkarma eyleminde tekrarlanır. Bebeklerin, işeme ve dışkılama

sürecinden haz aldıkları ve kısa sürede bu eylemleri, mukoza zarının erotojenik bölgelerindeki uyarımlar yoluyla olabilecek en büyük hazzı sağlayacak şekilde düzenlemeyi öğrendikleri kanısını taşıyoruz. Lou Andreas-Salomé [1916] tarafından da örtülü olarak algılandığı gibi, haz arzularına karşı düşmanca, yasaklayıcı bir güç olarak dış dünyayla ilk kez burada karşı karşıya gelir ve sonraki iç ve dış çatışmaların ilk belirtilerini yaşarlar. Bebeğin, çişini canı istediği zaman istediği yerde değil de başkalarının karar verdiği yer ve zamanda yapması gerekir. Bu haz kaynaklarından vazgeçmeye özendirmek için, bu işlevlerle ilgili her şeyin ayıp olduğu ve gizli tutulması gerektiği söylenir. İlk kez bu noktada hazzın yerine toplumsal saygınlığı koyma ihtiyacı duyar. Başlangıçtan itibaren dışkıya yönelik tutumu oldukça farklıdır. Kendi dışkısından tiksinmez, buna kendi bedeninin kolay kolay ayrılmak istemediği bir parçası gibi değer verir ve özellikle çok değer verdiği insanları ayırdetmek için dışkısını ilk "armağanı" olarak kullanır. Eğitim, onu bu eğilimlere yabancılaştırmayı başardıktan sonra bile o, "armağan" ve "para"ya dışkıya verdiği kadar çok değer vermeye devam eder.[1] Öte yandan işemedeki başarılarına özel bir gurur bağlama eğilimi gösterir.

Uzun zamandır, sözümü kesip şöyle bağırmak istediğinizi biliyorum: "Bu kadar rezalet yeter! Yok dışkılama bir cinsel doyum kaynağıymış da yok bebeklikte bu amaçla kullanılıyormuş da! Dışkı değerli bir maddeymiş ve anüs bir tür cinsel organmış da! Bunların hiçbirisine inanmıyoruz, ama pediatristlerin ve eğitimcilerin psikanalizden ve bulgularından uzak durmalarını anlıyoruz." Hayır Baylar. Çocuk cinselliğinin gerçeklerini, cinsel sapmalarla ilişkili olarak anlatmaya çalıştığımı unuttunuz.

1 [Freud, dışkı ile para arasındaki ilişkileri anal erotizme ilişkin iki makalesinde tartışmıştır (1908b ve 1917c).]

Hem eşcinsel, hem de normal [heteroseksüel] çok sayıda erişkin için anüsün gerçekten de cinsel birleşmede vajina rolü üstlendiğini neden görmüyorsunuz? Yaşamları boyunca dışkıya karşı şehvani bir duygu besleyen ve bunu büyük bir şey gibi tanımlayan birçok insan olduğunu? Dışkılama eylemine yönelik ilgi ve dışkılayan birisini izlemekten alınan haz konusunda, anlatabilecek yaşta olan çocuklar bunu size doğrulayacaktır. Kuşkusuz, öncesinde sistematik olarak gözlerini korkutmamalısınız, aksi takdirde bu konuda sessiz kalmaları gerektiğini anlayacaklardır. İnanmak istemediğiniz diğer şeylere gelince, çocuklar üzerindeki dolaysız gözlemlerden ve analizlerden elde edilen bulgulara başvurmanızı öneriyorum; ayrıca bütün bunları görmemek veya başka türlü görmek için gerçekten yaratıcı olmak gerektiğini de ekleyeyim. Çocukların cinsel etkinlikleriyle cinsel sapmalar arasındaki yakın akrabalığı çok çarpıcı bir şey olarak değerlendirmenizden de şikâyetçi değilim. Ama bu kendi içinde açık bir gerçek: eğer çocuğun cinsel bir yaşamı varsa, bu mutlaka sapma yapısında olacaktır, çünkü birkaç belirsiz ipucu dışında çocuklar, cinselliği üreme işlevine dönüştüren şeyden yoksundur. Aslında üreme amacından uzaklaşan ve üremeden bağımsız olarak haz almayı kendi içinde bir amaç gören türden cinsel etkinliği sapma olarak değerlendiririz. Dolayısıyla göreceğiniz üzere cinsel yaşamın gelişimindeki kopma da, dönüm noktası da, üreme amacının hizmetine girmesinde yatmaktadır. Bu dönüm noktasından önceki her şey ve aynı şekilde üreme amacını bir yana iten ve sadece haz alma amacına yönelen her şey, "sapma" adını alır ve yasaklanır.

Bu nedenle çocuk cinselliğine ilişkin kısa açıklamama devam etmeme izin verin. İki organ sistemi [beslenme ve dışkılama] için söylediklerim, diğerleri için de doğrulanabilir. Ger-

çekten de çocuğun cinsel yaşamı, birbirinden bağımsız olarak kısmen çocuğun kendi bedeninden, kısmen de dışarıda olan bir nesneden haz almaya çalışan bir dizi bileşen içgüdünün etkinliklerinden oluşmaktadır. Bu organlar arasında cinsel organlar kısa sürede öne çıkar. Diğer örgenlerin veya bir nesnenin yardımı olmadan kendi örgenlerinden [cinsel organlarından] haz almanın bebeklik mastürbasyonundan ergenliğin kaçınılmaz mastürbasyonlarına kadar kesintisiz devam ettiği ve daha sonra varlığını sürekli koruduğu insanlar vardır. Aklıma gelmişken, mastürbasyon konusu öyle kolay kolay bir yana atılacak bir konu değildir: birçok açıdan incelenmeyi gerektirir.

Bu tartışmayı biraz daha kısa tutmayı istesem de, çocukların cinsel araştırmalarından az da olsa söz etmem gerek: bunlar, çocuk cinselliği için öylesine tipiktir ve nevrozların semptomatolojisi için öylesine büyük bir önem taşır ki değinmeden geçemeyiz.[1] Çocukların cinsel araştırmaları çok erken, bazen yaşamın üçüncü yılında başlar. Bunlar cinsler arası farklarla ilgili değildir,[2] çünkü (en azından erkek çocuklar) her iki cinste de aynı erkeklik organlarının bulunduğunu düşünür. Oğlan çocuğu daha sonra küçük kız kardeşinde veya oyun arkadaşında vajinayı keşfettiği zaman başlangıçta duyularının söylediği şeye inanmak istemez, çünkü kendisi gibi bir yaratığın böylesine değerli bir şeyden yoksun olduğunu hayal edemez. Daha sonra gördüğü olasılıktan korkar ve küçük organına çok fazla ilgi gösterdiği için daha önce almış olabileceği tehditler etkisini

1 [Bkz. "Çocukların Cinsel teorileri Üzerine" (1908c).]

2 [Bu ifade ve bir sonraki paragrafın başındaki ilgili ifade Freud tarafından daha sonra cinsler arasındaki anatomik farklar konulu denemesindeki (1925j) bir dipnotla düzeltilmiştir. Orada, cins ayrımı sorununun öncelik kazandığını ve en azından kızlarda bebeklerin nereden geldiği sorununun bundan sonra ortaya çıktığını savunuyor.]

yeni göstermeye başlar. İğdiş kompleksinin[1] etkisi altına girer ve bunun aldığı biçim, normal olması halinde kişilik yapısının oluşumunda, hastalanırsa nevrozunda, analitik tedaviye gelirse direnmelerinde önemli bir rol oynar. Küçük kızlar konusunda ise büyük, gözle görülür bir penise sahip olmadıkları için kendilerini dezavantajlı hissettiklerini, buna sahip olan oğlanları kıskandıklarını ve temelde bu nedenle bir erkek olma arzusu geliştirdiklerini —ki bu arzu, kadın rolünü üstlenmekte bir talihsizlikle karşılaştıkları takdirde nevrotik yapıda tekrar ortaya çıkar— söyleyebiliriz. Dahası, kız çocuğunda klitoris tamamen penisin rolünü üstlenir: bu küçük organ cinsel uyarım yeteneğiyle tanımlanan ve oto-erotik doyum veren bir bölgedir. Bir kızın kadın olma süreci, klitoris üzerindeki bu duyarlılığın zamanında ve tamamen vajina ağzına aktarılmasına büyük ölçüde bağlıdır. Kadınlarda cinsel duyarsızlık olarak bilinen olaylarda klitoris duyarlılığını inatla korumaktadır.

Çocukların cinsel ilgisi daha çok bebeklerin nereden geldiği sorununa yönelmeleriyle başlar —Sphinx'in sorduğu bilmecenin altında yatan da aynı sorudur— ve çoğunlukla, yeni bir bebeğin gelişine yönelik bencilce korkularla sorulur. Küçük çocuklar bile, bebekleri leyleklerin getirdiği hikâyesine inanmaz. Yetişkinlerin gerçeği sakladığı ve kendilerini kandırdığı duygusu, çocukların yalnızlık hissetmesine ve kendi bağımsızlıklarını geliştirmesine büyük ölçüde katkıda bulunur. Ama çocuk sorununu kendi donanımıyla çözebilecek bir noktada değildir. Gelişmemiş cinsel yapısı, algı gücünü önemli ölçüde sınırlar. Be-

1 [İğdiş kompleksine ilişkin ilk ayrıntılı tartışma, Freud'un "Küçük Hans" (1909b) durum tarihçesinde yer almaktadır. Bunun Odipus kompleksiyle ilişkisi "Odipus Kompleksinin Çözülmesi" (1924d) ve cinsler arası anatomik farklar (1925j) konulu sonraki makalelerinde ayrıntılarıyla ele alınmıştır.]

beklerin bazı özel şeyler yiyen insanlardan geldiğini düşünerek başlar ve sadece kadınların bebek yapabileceğini bilmez. Daha sonra bu sınırlamanın farkına varır ve yemenin bebeklerin kökeni olduğu düşüncesinden vazgeçer; ama bu teori masallarda yaşar. Yaşı ilerledikçe, babasının bebeklerin gelişinde belli bir rol oynaması gerektiğini farkeder, ama bunun ne olduğunu düşünemez. Cinsel birleşmeye tanık olması halinde bunu bir tür alt etme çabası, bir mücadele olarak değerlendirir ve bu da cinsel birleşmenin sadistik yanlış anlaşılmasını oluşturur. Ama başlangıçta bununla bebeğin gelişini ilişkilendiremez. Annesinin yatağında veya iç çamaşırlarında kan izleri bulması halinde bunu da babası tarafından yaralandığının bir işareti olarak yorumlar. Daha sonra, erkeğin cinsel organının bebeklerin gelişinde temel bir rolü olduğundan kuşkulanmaya başlar, ama bu organa bağlayabildiği tek işlev işemedir.

Başından itibaren çocuklar, bebeklerin bağırsaklardan geldiğini; bu nedenle dışkı topakları gibi ortaya çıkmaları gerektiğini düşünür. Bütün anal ilgiler değerini kaybedinceye kadar bu teori devam eder ve daha sonra bunun yerini göbeğin açıldığı veya doğumun meme uçları arasındaki bölgede olduğu hipotezi alır. Bu yolla, araştırmalarını sürdüren çocuk giderek cinselliğin gerçeklerine daha çok yaklaşır ya da bilgisizliği nedeniyle kendini çıkmazda hissederek genellikle ergenlik öncesine kadar gelir ve o dönemde çoğu kez travmatik etkiler yaratan ve kural olarak aşağılayıcı olan yalan yanlış açıklamalar bulur.

Nevrozların cinsel nedenselliği ve semptomların cinsel anlamı tezlerini desteklemek için psikanalizde cinsellik kavramının gereğinden fazla genişletildiğini duyduğunuza kuşku yok. Şimdi bu genişlemenin haklı bir temele dayanıp dayanmadığına kendi başınıza karar verecek bir noktadasınız. Biz cinsellik kavramı-

nı sadece sapıkların ve çocukların cinsel yaşamını kapsayacak kadar genişlettik. Yani gerçek boyutlarını tekrar kazandırdık. Psikanaliz dışında cinsellik denen şey sadece üremeye hizmet eden ve normal olarak değerlendirilen kısıtlı bir cinsel yaşamla ilgilidir.

21. DERS
LİBİDONUN GELİŞİMİ VE CİNSEL ÖRGÜTLENMELER

BAYLAR,— Sapmaların cinsellik görüşümüz açısından taşıdığı önemi yeterince inandırıcı bir tarzda anlatamadığım izlenimini edindim, bu nedenle söylediklerimi elimden geldiğince tamamlamak ve geliştirmek istiyorum.

Bizi şimşekleri bu kadar çekmemize yol açan cinsellik kavramında bir değişiklik yapmaya zorlayan, sadece sapmalar değildi. Çocuk cinselliğinin incelenmesi de bununla ilgiliydi ve bizim için belirleyici olan bu ikisi arasındaki çakışmaydı [paralellikti]. Ama çocukluğun sonraki dönemlerinde ne kadar şaşmaz olursa olsun, çocuk cinselliğinin dışavurumları, başlarda belirsizleşiyor gibi gözükmektedir. Bu dışavurumların gelişim tarihini ve analitik bağlamını göz ardı edenler, bunların cinsel yapısını inkâr edecek ve bunun yerine farklandırılmamış bir özellik yükleyecektir. Üreme işleviyle ilişkili dar kafalı olması nedeniyle reddedeceğimiz bir ölçütün dışında, bir sürecin cinsel yapısı konusunda genelde kabul gören bir ölçütten şimdilik yoksun olduğumuzu unutmayın. Wilhelm Fliess [1906]

tarafından savunulan yirmi üç ve yirmi sekiz günlük dönemler gibi biyolojik ölçütler bugün bile tartışmaya son derece açıktır; cinsel sürecin düşünebileceğimiz kimyasal özellikleri ise henüz keşfedilmeyi bekliyor. Öte yandan erişkinlerdeki cinsel sapmalar somut ve açık bir şeydir. Evrensel olarak bilinen isimlerinin de gösterdiği gibi, bunların cinsel olduğu su götürmez bir gerçektir. İster dejenereliğin göstergeleri olarak, ister başka biçimlerde tanımlansın, cinsel yaşamın olguları olan bu sapmaları başka bir gruba sokmaya şimdiye kadar kimse cesaret edememiştir. Sadece bu bile, üremeyle cinselliğin örtüşmediği varsayımını doğrular, çünkü hepsinde üreme amacından vazgeçildiği açıktır.

Burada ilginç bir paralellik görüyorum. Birçokları için "bilinçli" olanla "ruhsal" olan aynı şeyken, "ruhsal" kavramını genişletme ve "bilinçli" olmayan şeyleri de "ruhsal" olarak değerlendirme gereği duymuştuk. Aynı şekilde, başkaları "cinsel" ile "üremeyle ilişkili" (ya da kısaca "örgensel" olan) şeyleri özdeş kabul etse de biz, "örgensel" olmayan bir şeyi —üremeyle ilgisi olmayan şeyleri— de "cinsel" olarak tanımlamaktan kaçınamayız. Buradaki benzerlik sadece biçimsel bir benzerlik de olsa, çok daha derin bir temeli vardır.

Ama bu sorunda cinsel sapmaların varlığı böylesine belirleyici bir etkense, neden uzun zamandır etkisini gösterip sorunun çözüme bağlanmasını sağlamamıştır? Gerçekten bilmiyorum. Bunun, cinsel sapmaların, teorileri bile etkileyen ve bunlara ilişkin bilimsel varsayımların karşısına dikilen özel bir yasağa tabi tutulması gerçeğiyle ilgili olduğunu sanıyorum. Sanki insanlar bunların iğrenç olmaktan da öte kötü ve tehlikeli olduğunu unutamıyormuş, sanki bunları baştan çıkarıcı buluyormuş da temelde bunların tadını çıkaranlara yönelik gizli bir kıskançlığa

karşı mücadele ediyormuş gibi. İnsanın aklına ünlü *Tannhäuser* parodisindeki aşağılayıcı Landgraf'ın itirafı geliyor:

"Im Venusberg vergass er Ehr und Pflicht!
-Merkwürdig, unser einem passiert so etwas nicht.[1]

Aslında gerçek yaşamda sapıklar, zor buldukları doyumun bedelini çok ağır ödeyen birer zavallıdır.

Nesnelerinin ve amaçlarının olanca tuhaflığına rağmen sapıkların etkinliklerini şaşmaz bir şekilde cinsel kılan şey, kural olarak sapıkça bir doyum eyleminin tam bir orgazmla ve örgensel boşalmayla sonuçlanması gerçeğidir. Bu elbette erişkinlerde ortaya çıkan bir sonuçtur. Çocuklarda orgazm ve örgensel boşalma pek mümkün değildir; onlarda bunun yerini, cinsel olarak algılanmayan bazı ipuçları alır.

Cinsel sapmalara ilişkin görüşümüzü tamamlamak için eklemem gereken bir şey daha var. Ne kadar kötü olursa olsun, normal cinsel etkinliğe ne kadar keskin bir tezat oluştururlarsa oluştursun, şu veya bu sapma özelliği normal insanların cinsel yaşamında hemen her zaman bulunur. Öpüşmenin bile sapıkça bir eylem olarak tanımlanabileceği iddia edilebilir, çünkü iki örgen yerine iki oral erotojenik bölgenin birleşmesinden oluşur. Ama kimse bunun sapıklık olduğunu söylemez; tersine, tiyatro oyunlarında cinsel eylemi ima eden yumuşak bir ipucu olarak kullanılır. Sonrasında dolaysız bir örgensel boşalma ve orgazm olacak kadar yoğun olması halinde, ki bu da epeyce sık görülen bir olaydır, öpüşme de tam bir sapmaya dönüşebilir. Birisi için nesnesini hissetme ve nesnesine bakmanın cinsel

1 ["İşte Venusberg ona Onuru da Görevi de unutturdu/Böyle şeyler bizim gibi insanların başına niye gelmez ki." Nestroy]

haz için vazgeçilmez önkoşullar olduğunu, bir başkasının cinsel heyecanın doruğunda nesnesini çimdiklediğini veya ısırdığını, âşıklarda heyecanın doruk noktasına örgenlerle değil, nesnenin bedenindeki başka bir bölgeyle ulaşıldığını, vs. öğrenebiliriz. Bu tür özellikleri taşıyan insanları normalden ayırıp sapıkların arasına katmanın bir anlamı yok. Tersine, sapmaların özünün cinsel amacın uzantısında değil, örgenlerin yerine başka şeyler konulmasında değil, hatta her zaman farklı nesne seçiminde değil, sadece ve sadece üreme amacına hizmet eden cinsel eylemi bir yana iten ve sapık etkinliğe eşlik eden dışlayıcılıkta yattığını giderek daha net göreceğiz. Bir tür ön hazırlık veya yoğunlaştırıcı süslemeler olarak normal cinsel etkinliğe katıldıkları sürece sapıkça eylemler gerçekte hiç de sapma değildir. Bu tür gerçeklerin, sapık cinselliği ile normal cinsellik arasındaki uçurumu çok daralttığına kuşku yok. Normal cinselliğin, işe yaramaz oluşları nedeniyle söz konusu malzemenin bazı özelliklerini atıp diğerlerini yeni bir amaca, yani üreme amacına hizmet edecek şekilde birleştirmek suretiyle zaten kendisinden önce varolan bir şeyden geliştiği sonucuna varmak kolaydır.

Çocuk cinselliğine bir kez daha ama daha net önermeler temelinde girmek için sapmalar konusundaki bilgilerimizden yararlanmadan önce dikkatinizi, ikisi arasındaki önemli bir farka çekmek istiyorum. Kural olarak sapık cinselliği çok fazla merkezlenmiştir: bütün eylemleri bir amaca —genellikle tek bir amaca— yönelmiştir; içgüdü bileşenlerinden birisi kontrolü ele geçirmiştir ve gözlenebilir tek bileşendir ya da diğerlerini kendi amacına boyun eğdirmiştir. Bu açıdan ağır basan bileşen içgüdülerinin ve dolayısıyla cinsel hedeflerinin farklı olması dışında sapma ile normal cinsellik arasında hiçbir fark yoktur. Her ikisinde de çok iyi örgütlenmiş bir egemenlik kurulmuştur, ama

her birisinde farklı bir aile iktidarı ele geçirmiştir. Öte yandan genel anlamda konuşacak olursak çocuk cinselliği böylesi bir merkezileşmeden ve örgütlenmeden yoksundur; ayrı bileşen içgüdüleri eşit haklara sahiptir, her birisi haz arayışında kendi yoluna gider. Merkezileşmenin hem varlığı hem de yokluğu, hem sapık hem de normal cinselliğin çocuk cinselliğinden kaynaklandığı gerçeğiyle tam bir uyum gösterir. Aklıma gelmişken, çocuk cinselliğine çok daha büyük bir benzerlik gösteren cinsel sapma olayları vardır; bu olaylarda çeşitli bileşen içgüdüler birbirlerinden bağımsız olarak kendi amaçlarını gerçekleştirir (daha doğrusu sürdürür). Bu tür olaylarda sapmadan çok cinsel yaşamda çocuksuluktan söz etmek daha doğrudur.

Bu donanımı kazandıktan sonra, baştan savamayacağımız bir varsayımı ele almaya geçebiliriz. "Neden," diye soracaklar, "çocukluktaki sizin de tanımsız [belirsiz] olduğunu bulgularla gördüğünüz ve sonraki cinsel yaşama kaynaklık ettiğini savunduğunuz dışavurumları cinsel olarak tanımlamakta bu kadar ısrar ediyorsunuz? Neden bunun yerine bunlara fizyolojik bir açıklama getirmekle ve sadece kucaktaki bir bebekte, 'organ hazzı' aradığını gösteren tensel emme veya dışkıyı tutma gibi etkinlikler gözlediğimizi söylemekle yetinmiyorsunuz? Böylece, minik bebeklerin bir cinsel yaşamı olduğu yolundaki o çirkin varsayımdan kaçınmış olurdunuz." Gerçekten de baylar, organ hazzına hiçbir itirazım yok. Cinsel birleşmenin o büyük hazzının bile, örgenlerin etkinliğine bağlı bir organ hazzı olduğunu biliyorum. Ama başlangıçta ilgisiz olan bu organ hazzının, gelişmenin sonraki evrelerinde sahip olduğu açıkça gözlenen cinsel özelliği ne zaman kazandığını söyleyebilir misiniz? "Organ hazzı" konusunda cinsellikten daha fazlasını mı biliyoruz? Cinsel özelliğini, örgenler kendi rollerini oynamaya başlayınca ka-

zandığını söyleyeceksiniz; burada "cinsel" ile "örgensel" çakışır. Hatta örgenlerin birleşmesinden farklı bir yöntemle ulaşılsa da, sapmaların çoğunluğunda örgensel bir orgazmın hedeflendiğini söyleyen sapıkların itirazlarını da reddedeceksiniz. Cinselliğin, sapmaların bir yana ittiği üremeyle ilişkisini koparıp yerine örgensel etkinliği koyduğunuz takdirde cinsellik özelliklerini belirleme konusunda daha güçlü bir konum alacağınıza kuşku yok. Ama bu takdirde de çok fazla uzağa düşmüş sayılmayız: sorun sadece, cinsel organlara karşı diğer organlar sorunu olur. Peki öpüşmede, diğer şehvani sapıkça uygulamalarda ya da histeri semptomlarında olduğu gibi, haz vermesi açısından diğer organların da cinsel organları temsil edebileceğini gösteren sayısız gözleme ne diyeceksiniz? Histeride, uyarımın, duyumların ve sinir uyarımlarının, hatta örgenlere ait dikilme süreçlerinin, vücudun diğer uzak bölgelerine —örneğin yukarı doğru yer değiştirmeyle başa ve yüze— aktarılması çok olağan bir şeydir. Böylece cinsellik tanımlamanızda tutunacak bir yeriniz olmadığını gördükten sonra, verdiğim örneği izlemeye ve "cinsellik" tanımını organ hazzına yönelik ilk çocukluk etkinliklerini de kapsayacak şekilde genişletmeye karar vereceğinize kuşku yok.

Kendimi haklı çıkarmak adına, dikkate almanızı istediğim iki şey daha var. Bildiğiniz gibi ilk çocukluk yıllarının kuşkulu ve tanımsız haz etkinliklerini cinsel olarak niteliyoruz, çünkü analizin akışı sırasında semptomlardan çıkan ve açıkça cinsel olan malzemeler ele alındıktan sonra bulduğumuz şey bunlar oluyor. Size katılıyorum, bu açıdan kendi içlerinde cinsel olmaları gerekmiyor! Ama benzer bir durumu ele alalım. İki çift çenekli bitkinin, elmanın ve fasulyenin tohumdan itibaren gelişimini gözlemenin bir yolunu bulamadığımızı, ama her iki durumda da bu bitkilerin gelişimini, tam gelişmiş bitkiden çe-

kirdekli yaprak şeklindeki filize kadar, yani geriye doğru izleyebildiğimizi varsayalım. Bu iki filizin doğal bir görünümü vardır; birbirlerine benzerler. Ama bunların gerçekten de birbirine benzer olduğunu ve elma ağacıyla fasulye arasındaki özgün farkın ancak sonradan kazanıldığını varsayabilir miyim? Filizlerde bir fark göremesem de farkın zaten filizlerde yattığına inanmak biyolojik açıdan daha doğru olmaz mı? Ama kucaktaki bebeğin etkinliklerindeki hazzı cinsel olarak nitelerken de aynı şeyi yapıyoruz. Burada, her organ hazzının cinsel olarak nitelenip nitelenemeyeceğini ya da bunun yanı sıra böyle adlandırılamayacak başka organ hazları da olup olmadığını tartışamam. Organ hazzı ve belirleyen etkenler konusunda çok az şey biliyorum ve genelde analizin geriye dönük yapısı açısından sonunda şimdilik tanımsız olan etkenlere ulaşırsam bu beni pek şaşırtmaz.

Bir şey daha! Kucaktaki bebeklerin etkinliklerini cinsel olmayan etkinlikler olarak görmenin daha iyi olacağına beni ikna etseniz bile, bir bütün olarak savunmak istediğiniz şeyi —çocukların cinsel saflığını— destekler pek bir şey kazanmış sayılmazsınız. Çünkü çocukların cinsel yaşamı, üçüncü yaştan başlayarak bu kuşkuların tamamından uzak bir açıklık kazanmaya başlar: bu, örgenlerin uyanmaya başladığı, çocukluk mastürbasyonunun —dolayısıyla örgensel doyumun— belki de düzenli olarak etkinleştiği bir dönemdir. Cinsel yaşamın ruhsal ve toplumsal yanları artık belirginleşmeye başlar; nesne seçimi, belli insanlara yönelik sevecen tercihler, hatta iki cinsten birisi lehine verilen bir karar, kıskançlık: bütün bunlar, psikanalizden önce ve bağımsız olarak yansız gözlemlerle kesin anlamda belirlenmiştir ve görebilecek cesareti gösteren her gözlemci tarafından doğrulanabilir. Sevecenliğin erken bir yaşta uyandığından hiç kuşkulanmadığınızı söyleyerek itiraz edeceksiniz; siz sadece bu

sevecenliğin "cinsel" bir yapısı olup olmadığı kuşkusuna kapılmışsınızdır. Üç ila sekiz yaşları arasında çocukların bunu gizlemenin bir yolunu öğrendiği doğrudur. Yine de dikkatliyseniz, bu sevecenliğin "tensel" amacı konusunda yeterli bilgiyi toplayabilirsiniz ve bundan sonra hâlâ kanıta ihtiyaç duyarsanız, bunu da size analiz incelemeleri bolca sağlayacaktır. Yaşamın bu dönemindeki cinsel amaçlar, çocukların bazı örneklerini verdiğim cinsel araştırmalarıyla yakından ilişkilidir. Bu amaçlardan bazılarının sapma özelliğinin, çocuğun yapısal gelişmemişliğine bağlı olduğuna kuşku yok, çünkü cinsel birleşme eyleminin amacını henüz keşfetmemiştir.

Altı ila sekiz yaşlarından sonra cinsel gelişmede, kültürel açıdan çok elverişli olduğu durumlarda, gizlilik dönemi olarak adlandırılmayı hakkeden bir duraklama, bir gerileme gözleriz. Bu gizlilik dönemi bulunmayabilir de: bunun, cinsel etkinlikte ve cinsel ilgilerde bir kesintiye yol açması gerekmez. Gizlilik döneminin başlangıcından önceki yaşantıların ve ruhsal dürtülerin büyük çoğunluğu, daha önce sözünü ettiğim çocukluk unutkanlığının kurbanı olur; bu, ilk yıllarımızı bizden gizleyen ve bizi ona yabancılaştıran bir unutkanlıktır. Her analizde karşımıza çıkan görev, bu unutulan dönemi tekrar canlandırmaktır. O dönemdeki cinsel yaşamın başlangıcının, bu yaşamın unutulmasına yönelik güdüyü sağladığını, aslında bu unutmanın bir bastırmanın sonucu olduğunu düşünmekten kaçınmak imkânsızdır.

Üç yaşından itibaren çocuğun cinsel yaşamı erişkininkiyle büyük bir benzerlik gösterir. Bilindiği üzere bu, yetişkin cinselliğinden örgenlerin önceliği altındaki sağlam bir örgütlenmeden yoksun oluşuyla, kaçınılmaz sapma özellikleriyle ve elbette eğilimin tamamının yoğunluğunun daha az oluşuyla farklılık gösterir. Ama teorik açıdan cinsel ya da libidinal gelişmenin

en ilginç evreleri bu dönemden öncesinde yatar. Bu gelişmenin akışı öylesine hızlı gerçekleşir ki, doğrudan gözlem yoluyla bu dönemin içerdiği şeyleri yakalamayı hiç başaramayabilirdik. Libido gelişiminin ilk evrelerini ayırdetmek, ancak nevrozlar üzerindeki psikanalitik incelemelerin yardımıyla mümkün olabilmiştir. Bunların yeniden canlandırmadan başka bir şey olmadığına kuşku yok, ama pratikte psikanaliz yaptığınız zaman, bunların gerekli ve yararlı canlandırmalar olduğunu göreceksiniz. Burada patolojinin, normal bir insanda mutlaka gözden kaçıracağımız bağlantıları nasıl gözler önüne serdiğini öğrenmeniz çok sürmeyecektir.

Dolayısıyla artık çocuğun, örgenlerin önceliği kesinleşmeden önceki cinsel yaşamının aldığı biçimi tanımlayabilirim; bu cinsel yaşam, gizlilik evresinden önceki ilk çocukluk döneminde gelişir ve ergenlikten başlayarak kesin anlamda örgütlenir. Bu ilk dönemde "örgensellik öncesi" denebilecek bir tür gevşek örgütlenme söz konusudur. Bu evrede önde olan şey örgensel bileşen içgüdüler değil, "sadistik" ve "anal" bileşenlerdir. Burada "erkeklik" ve "dişilik" arasındaki karşıtlık henüz hiçbir rol oynamaz. Bunun yerini, cinsel kutuplaşmanın öncülü olarak tanımlanabilen ve daha sonra bu kutuplaşmaya bağlanan "aktiflik" ve "pasiflik" arasındaki karşıtlık alır. Örgensel evre açısından baktığımızda bu evredeki etkinliklerde erkeksi olarak gözüken şeyler, kolayca acımasızlığa dönüşebilen bir egemen olma içgüdüsünün dışavurumudur. Pasif amaçlı eğilimler, anal girişin erotojenik bölgesine bağlanır, bu da bu dönemde çok önemlidir. Bakma ve bilgi edinme içgüdüleri [skopofilik ve epistomofilik içgüdüler] tam güç iş başındadır; örgenler cinsel yaşamda aslında sadece dışkılama ve işeme organları olarak rol oynar. Bu evrenin bileşen içgüdüleri nesnesiz değildir, ama bu nesne-

lerin tek bir nesnede odaklaşması gerekmez. Örgensel öncelik evresinden hemen önce sadistik anal örgütlenme gelir. Ayrıntılı bir inceleme, bunun ne kadarının daha sonra belli şekillerde korunduğunu ve bileşen içgüdülerinin yeni örgensel örgütlenmede nasıl yer aldığını gösterir.[1] Libidinal gelişmenin anal sadistik evresinin arkasında, baş rolü ağız erotojenik bölgesinin oynadığı daha eski ve çok daha ilkel bir örgütlenmenin izlerini buluruz. Tahmin ettiğiniz gibi tensel emme biçimindeki cinsel etkinlik buraya aittir. Sanatlarında Tanrı Horus da dahil olmak üzere çocukları ağızlarında bir parmakla gösteren Eski Mısırlılar'ın kavrayışına hayran olmamak elde değil. Son zamanlarda Abraham [1916], bu ilkel oral evrenin sonraki cinsel yaşamda bıraktığı izlere örnekler vermiştir.

Baylar, cinsel örgütlenmeye ilişkin bu son açıklamanın sizi bilgilendirmekten çok kafanızı karıştırmasından korkarım; yine ayrıntıya fazla kaçmış olabilirim. Ama sabırlı olun. Burada duyduklarınızın değeri sonraki uygulamalarda artacaktır. Şimdilik, cinsel yaşamın (ya da libidinal işlevin) hazır bir şey gibi ortaya çıkmadığını, hatta gelişmediğini, ancak birbirine benzemeyen bir dizi ardışık evreden geçtiğini; dolayısıyla tırtılın kelebeğe dönüşmesinde olduğu gibi gelişmesinin birkaç kez tekrarlandığını unutmayın yeter. Bu gelişmedeki dönüm noktası, bütün bileşen cinsel içgüdülerin örgenlerin önceliğine tabi olması ve bununla birlikte cinselliğin üreme işlevinin hizmetine verilmesidir. Bundan önceki cinsel yaşam, dağınık olarak tanımlanabilir, çünkü farklı bileşen içgüdüler birbirinden bağımsız olarak organ hazzı arar. Başarısız "örgensel öncesi" örgütlenme başlangıçları —sadistik anal bir evre ve bundan öncesinde belki de en ilkeli olan

1 [Freud daha sonra sadistik anal ve örgensel örgütlenmeler arasına bir de "fallik" evre [penis evresi] sokmuştur (1923e).]

oral evre— bu anarşiyi hafifletir. Buna ek olarak, henüz yeterince bilinmeyen ve bir örgütlenme evresinin yeni ve daha yüksek bir örgütlenmeye yol açtığı çeşitli süreçler vardır. Libidonun böylesine uzun ve birçok kesinti içeren bir gelişme seyrinden geçmesinin nevrozlar üzerine ne kadar önemli bir ışık tuttuğunu daha sonra öğreneceğiz.[1]

Bugün bu gelişmenin başka bir yanını daha —bileşen cinsel içgüdülerle nesneleri arasındaki ilişkiyi— ele alacağız. Daha doğrusu, bu gelişmeye aceleyle bir göz attıktan sonra oldukça geç sonuçlarından birisi üzerinde biraz daha fazla duracağız. Cinsel içgüdünün bileşenlerinden bazıları başlangıçtan itibaren bir nesneye sahiptir ve buna bağlı kalır, örneğin egemen olma içgüdüsüyle (sadizm) skopofilik [bakma] ve epistemofilik [bilgi, bilme] içgüdüleri gibi. Vücudun belli erotojenik bölgeleriyle daha belirgin bir ilişkisi olan diğer bileşenlerin, cinsel olmayan işlevlerle ilişkili oldukları sürece, sadece başlangıçta bir nesneleri vardır ve bu işlevlerden ayrılınca bu nesneyi de bırakırlar. Örneğin cinsel içgüdünün oral [ağız] bileşeninin ilk nesnesi, bebeğin beslenme ihtiyacını gideren memedir. [Besleyici] emmeyle aynı zamanda doyum bulan erotik bileşen ise *tensel* emme eylemiyle bağımsızlaşır; dış nesneyi bırakır ve onun yerine kişinin kendi vücudunun bir bölgesini [parmağı] koyar. Tıpkı anal ve diğer erotojenik içgüdülerin başlangıçtan sahip olduğu yapı gibi, oral içgüdü de *oto-erotik* bir yapı kazanır. Olabildiğince özetlemek gerekirse ileri gelişimin iki hedefi vardır: ilk önce oto-erotizmden vazgeçilmesi ve kişinin kendi bedeninin yerine tekrar dış bir nesnenin konulması ve ikincisi, ayrı içgüdülerin farklı nesnelerinin bütünleşmesi ve yerlerine tek bir nesnenin konulması. Bunun da ancak nesnenin, kişinin kendi

1 [Gelecek derste.]

vücuduna benzer bütün bir vücudu olmasıyla gerçekleşebileceği açıktır. Bu, bir dizi oto-erotik içgüdüsel dürtü geride bırakılmadığı sürece de gerçekleşemez.

Bir nesne bulma süreçleri oldukça karmaşıktır ve bu güne kadar bu konuda kapsamlı bir açıklama getirilmemiştir. Buradaki amacımız açısından, ergenlikten önceki çocukluk yıllarında sürecin bazı açılardan sonuçlandığı, bulunan nesnenin, [beslenme içgüdüsüne] bağlanmayla ulaşılan oral haz içgüdüsünün ilk nesnesiyle neredeyse özdeş olduğu söylenebilir.[1] Gerçekte annenin memesi olmasa da en azından annenin kendisidir. Anneye ilk *sevgi* nesnesi diyoruz. Çünkü cinsel eğilimlerin ruhsal yanını öne çıkardığımız ve altta yatan fiziksel veya "tensel" içgüdüsel ihtiyaçları geride tutmak veya unutmak istediğimiz zaman sevgiden söz ederiz. Annenin ilk sevgi nesnesi olduğu noktada çocukta, cinsel amaçlarının bir bölümünü bilinç düzeyinden uzaklaştıran ruhsal bastırma süreci çoktan işlemeye başlamıştır. Her şey, sevgi nesnesi olarak annesini seçmesine bağlanır; "Odipus" kompleksi adını verdiğimiz bu süreç, psikanalizin nevroz açıklamasında çok büyük bir önem kazanmıştır ve belki de psikanalize direnmede hiç de küçümsenmeyecek bir rol oynamıştır.

Mevcut savaşta olan şu olaya kulak verin. Psikanalizin sıkı savunucularından birisi Polonya'da bir yerde Alman cephesine tıp subayı olarak atanır. Bazen hastaları üzerinde beklenmedik bir etki bırakmasıyla meslektaşlarının dikkatini çeker. Sorulduğu zaman psikanalitik yöntemler uyguladığını ve bilgisini meslektaşlarına aktarmaya hazır olduğunu söyler. Ondan sonraki her akşam birliklerin hekim subayları, meslektaşları ve üstleri, analizin gizli doktrinlerini öğrenmek için biraraya gelir. İşler bir süre yolunda gider; ama dinleyicilerine Odipus kompleksinden söz edince

1 [Bu, 26. Derste ayrıca açıklanmıştır.]

üstlerinden birisi ayağa kalkar, buna inanmadığını, ülkeleri için çalışan dürüst insanlara, aile babalarına böyle şeyler anlatmanın alçakça bir davranış olduğunu söyler ve dersleri yasaklar. Konu böylece noktalanır. Analist kendini başka bir cepheye tayin ettirir. Almanya'nın zaferinin, bilimin bu şekilde "örgütlenmesini" gerektirmesi ve Alman bilim çevrelerinin bu tür bir örgütlenmeye gereğince tepki vermemesi bence kötü bir şey.

Bu korkunç Odipus kompleksinin neler içerdiğini duymak için sabırsızlanıyor olmalısınız. Adı zaten söylüyor. Kaderinde, babasını öldürüp annesini kendine karı yapmak yazılı olan, kahinin kehanetinden kaçmak için mümkün olan her şeyi yapan ama sonunda bilmeden de olsa bu suçların ikisini de işlediğini öğrenince gözlerini kör ederek kendi kendini cezalandıran Kral Odipus mitini hepiniz bilirsiniz. Sophocles'in, öyküyü ele alış tarzındaki sarsıcı etkiyi birçoğunuzun hissetmiş olabileceğini sanıyorum. Atinalı dramatistin çalışması, Odipus'un çok geride kalan kaderinin, her an ortaya çıkan yeni bulgularla beslenerek dahice yaşama yayılan bir soruşturmayla nasıl yavaş yavaş gün ışığına çıkarıldığını gözler önüne serer. Bu açıdan psikanalizin ilerlemesine belli bir benzerlik gösterir. Diyalogun akışı içinde Jocasta, yani aldatılan anne ve eş, soruşturmanın devam etmesine karşı olduğunu söyler. Birçok insanın rüyasında anneleriyle yattığını gördüğünü, ama rüyaların küçümsenmesi gerektiğini söyler. Biz rüyaları, özellikle de birçok insanın gördüğü tipik rüyaları hiç küçümsemiyoruz ve Jocasta'nın sözünü ettiği rüyanın, masalın tuhaf ve ürkütücü içeriyle yakın bir bağı olduğuna kuşku duymuyoruz.

Sophocles'in trajedisinin izleyicilerde, basit kafalı askeri doktordakine benzer, ama çok daha haklı bir gerekçesi olan düşmanca bir inkâra yol açmaması bizi şaşırtır. Çünkü temelde bu,

ahlakla ilgisi olmayan bir çalışmadır: insanı ahlaki sorumluluğundan kurtarır, suçun tahrikçileri olarak tanrıları gösterir ve suça karşı mücadele eden insandaki ahlaki dürtülerin zayıflığını gözler önüne serer. Mitteki malzemenin, tanrılara ve kadere karşı bir suçlama içerdiği kolayca düşünülebilirdi; ve tanrıların eleştirmeni ve düşmanı olan Euripides'in elinde böyle bir suçlama olabilirdi. Ama dindar Sophocles için böyle bir sorun söz konusu değildir. Suça teşvik anlamına gelse bile, tanrıların iradesine boyun eğmenin en yüce ahlak olduğu yolundaki dindarca bir kurnazlıkla bu zorluktan kurtulur. Bu ahlak görüşünün oyunda güçlü bir etken olduğunu sanmıyorum, çünkü sonuç üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Seyircinin tepki gösterdiği şey bu değil, mitin gizli anlamı ve içeriğidir. Sanki kendi kendini analiz yoluyla kendi içindeki Odipus kompleksini algılamış, kendi bilinçdışının yüceltilmiş temsili olarak tanrıların iradesini ve kehaneti ortaya çıkarmış gibi tepki verir. Sanki iki arzuyu —babasından kurtulup annesini kendine karı etme arzularını— hatırlamaya zorlanmış ve dehşete kapılmıştır. Dramatistin sesi ona şöyle der gibidir: "Sorumluluğuna karşı boşuna mücadele ediyor, bu suç niyetlerine karşı yaptıkların için boşuna dövünüyorsun. Suçlusun, çünkü bu arzuları öldüremedin; bunlar bilinçdışında hâlâ yaşıyor." Bunda da psikolojik bir doğruluk payı vardır. Bir insan kötülük dürtülerini bilinçdışına bastırsa ve daha sonra kendi kendine bunlardan sorumlu olmadığını söylese bile, nedenini bilmediği bir suçluluk duygusu kılığında da olsa bu sorumluluğun mutlaka farkında olacaktır.

Odipus kompleksinin, nevrotiklerin sık sık altında ezildikleri suçluluk duygusunun en önemli kaynaklarından birisi olarak değerlendirilebileceğine kuşku yok. Dahası da var: 1913'te *Totem ve Tabu* adıyla yayımladığım din ve ahlakın başlangıcı konulu bir

çalışmada, bir bütün olarak insanlığın suçluluk duygusunu, yani dinin ve ahlakın nihai kaynağını, tarihinin başlangıcında Odipus kompleksiyle ilişkili olarak kazanmış olabileceği varsayımını ortaya atmıştım. Bu konuda daha fazla konuşmak isterdim, ama burada kesmem daha doğru olacak. Bir konuya başlayınca kesmek zor oluyor; ama bizim bireysel psikolojiye dönmemiz gerekiyor.

Peki gizlilik evresinden önce nesne seçimi yaptıkları dönemdeki çocuklar üzerindeki doğrudan gözlemlerden Odipus kompleksi konusunda ne gibi bilgiler elde edilebilir? Küçük erkeğin annesinin tek sahibi olmak istediğini, babasının varlığını can sıkıcı bir şey gibi gördüğünü, babası annesine karşı sevecen davrandığı zaman buna içerlediğini ve babası yolculuğa çıktığında veya evde olmadığında doyum ifade ettiğini gözlemek kolaydır. Sık sık, duygularını doğrudan doğruya söze dökecek ve annesiyle evlenmeyi vaat edecektir. Odipus'un kaderine kıyasla bunun bir şey olmadığı düşünülebilir; ama bu kadarı yeterlidir, çünkü temelinde aynı şeydir. Aynı çocuğun başka durumlarda babasına yönelik büyük bir sevecenlik sergilemesi yukarıdaki gözlemi bulandırır. Yetişkinlerde çatışmaya yol açan karşıt —daha doğrusu "ikilikli"— duygusal tutumlar, tıpkı daha sonra bilinçdışında birbirlerinin yanında kalıcı bir yer bulmaları gibi, çocuklarda da uzun süre birbiriyle uyum içinde kalır. Şöyle bir itiraz yükselecektir: küçük oğlanın davranışı bencilce güdülerden kaynaklanır ve bu da erotik bir kompleks varsaymaya gerekçe olamaz: annesi onun bütün ihtiyaçlarına cevap verir, bu nedenle başka bir insana bakmasına engel olmakta belli bir çıkarı vardır. Bu da doğrudur; ama çok geçmeden, benzer diğer durumlarda olduğu gibi burada da bencilce çıkarın[1] [ilginin]

1 [Bu terim, 26. Derste sık sık geçmektedir. Buna ilişkin bir editörlük açıklaması o derste bulunabilir (sf. 464).]

sadece, erotik eğilimin bağlandığı bir destek noktası sağladığı açıklık kazanacaktır. Küçük oğlan, annesi konusundaki cinsel merakını en açık şekliyle ifade edebilir; örneğin gece onunla yatmakta, soyunup giyinirken onun yanında bulunmakta ısrar edebilir, hatta annesinin de sık sık farkedip gülerek anlatacağı fiili baştan çıkarma girişimlerinde bulunabilir: bütün bunlar da onun annesine olan bağlılığının erotik yapısını açıkça ortaya koyar. Annenin aynı ilgiyi küçük kızına da gösterdiğini, ama sonucun aynı olmadığını[1] ve babanın oğlana bakma konusunda sık sık anneyle rekabet ettiğini ama onunla aynı önemi kazanamadığını da unutmamak gerek. Kısaca, eleştiriler cinsel tercih etkenini ortadan kaldıramaz. Bencilce çıkar açısından bir yerine aynı anda iki insanın hizmetini tercih etmemesi, küçük erkek açısından aptalca olacaktır.

Görüldüğü üzere sadece *oğlan* çocuğun annesiyle ve babasıyla olan ilişkisini anlattım. Küçük kızlarda da, ancak gerekli değişikliklerle aynı şeyler olur.[2] babasına sevecence bir bağlanma, bir fazlalık olarak gördüğü annesinden kurtulma ve onun yerini alma ihtiyacı, erişkin kadınca yöntemleri kullanmaya başlayan bir cilve; bunlar, özellikle küçük kızlarda büyüleyici bir tablo oluşturur ve bize bu çocukluk durumunun arkasında yatan olası ağır sonuçları unutturur. Ebeveynlerin kendilerinin de cinsel çekime uyarak çocuğun Odipus kompleksinin uyanmasında belirleyici bir etki yarattıklarını ve birden çok çocuğun bulunduğu durumlarda babanın küçük kızına, annenin ise oğluna

1 [Freud bu konudaki görüşünü daha sonra değiştirecektir. Bir sonraki dipnota bakın.]

2 [Freud'un, iki cinsin Odipus ilişkilerinde simetri olmadığının tam olarak farkına varması için epeyce yıl geçmesi gerekecektir. Bu görüşündeki değişiklikler, Yeni Giriş Dersleri'nde (1933a) bulunabilir.]

daha çok sevecenlik gösterdiğini belirtmeden geçemeyiz. Ama bu etken bile çocuklardaki Odipus kompleksinin kendiliğinden yapısını ciddi anlamda sarsamaz.

Diğer çocukların sahneye çıkmasıyla Odipus kompleksi, bir aile kompleksine dönüşür. Bu da, bencilce yaralanma duygusundan aldığı yeni destekle, yeni kardeşleri tiksintiyle karşılaması ve ortadan kalkmalarını tereddütsüz arzulaması için bir temel sağlar. Kural olarak çocukların, ebeveynlik kompleksinden kaynaklananlara kıyasla, *bu* nefret duygularını daha rahat dile getirdikleri de doğrudur. Bu tür bir arzu gerçekleştiği ve aileye gelen bu istenmeyen eklenti kısa süre sonra ölümle ortadan kalktığı takdirde, daha sonra yapılacak bir analizle, bu ölümün, belleğinde yer etmese bile çocuk için ne kadar önemli bir yaşantı olduğunu görebiliriz. Bir kardeşin doğumuyla ikinci plana düşen ve ilk kez annesinden neredeyse tecrit edilen bir çocuk, kendi yerini kaybetmesini kolay kolay bağışlamaz; erişkin insanda derin bir içerleme [kırgınlık] olarak tanımlanabilen ve sık sık kalıcı bir yabancılaşmanın temelini oluşturan duygular ortaya çıkar. Çocuğun cinsel araştırmalarının bütün sonuçlarıyla birlikte genellikle bu hayati deneyimden kaynaklandığını söylemiştik. Bu kardeşler büyüdükçe, oğlanın onlara yönelik tutumu çok önemli dönüşümler geçirir. Kız kardeşini, vefasız annesinin yerine koymak suretiyle sevgi nesnesi olarak alabilir. Hepsi de küçük bir kız kardeşe kur yapan birkaç erkek kardeşin olduğu durumlarda, sonraki yaşamda çok önemli olan düşmanca rekabet durumları daha şimdiden çocuk odasında filizlenir. Küçük kız, ona eskisi kadar sevecen bir ilgi beslemeyen babasının yerine [ikâmesi olarak] abisini koyabilir. Ya da babasından boşuna arzulayıp durduğu bebeğin yerine küçük kız kardeşini koyabilir.

Çocuklar üzerindeki doğrudan gözlemler, çok iyi korunan ve analizle etkilenmeyen çocukluk anılarının dikkate alınması, bunu ve buna benzer birçok şeyi açıkça gösterecektir. Buradan, diğer şeylerin yanı sıra, çocuğun aile düzenindeki yerinin, sonraki yaşamının şeklini belirleyen son derece önemli bir etken olduğu ve her yaşam tarihçesinde dikkate alınması gerektiği sonucuna varacaksınız. Ama bu kadar kolay edinilen bu bilgi açısından daha da önemlisi, ensest yasağına ilişkin bilimsel açıklamaları hatırlayınca gülümsemekten kendinizi alamayacaksınız. Bu konudaki uydurmaların bir sonu yok gibi. Cinsel eğilimin, çocukluktan itibaren birlikte yaşamaları nedeniyle aynı aile içindeki karşı cinsten üyelerinden uzaklaştığı; ya da biyolojik aile [tür] içi çiftleşmeden kaçınma amacının, ruhsal yapıda doğuştan gelen bir ensest korkusu olarak ortaya çıktığı söyleniyordu. Ama ensest kışkırtmasına karşı güvenilir doğal engellerin olması halinde böylesine katı yasal ve törel yasaklara gerek duyulmayacağı gerçeği tamamen gözden kaçırılıyor. Gerçek bunun tam tersidir. İnsanın ilk nesne seçimi düzenli olarak bir ensest nesnesidir ve erkek durumunda anneyi ve kız kardeşini hedefler; bu inatçı çocuksu eğilimin gerçekleşmesine engel olmak için en ağır yasaklamalara ihtiyaç duyulur. Bugün hâlâ yaşayan ilkel ırklardaki, vahşilerdeki ensest yasakları, bizdekinden çok daha katıdır; son zamanlarda Theodor Reik mükemmel bir çalışmasında [Reik, 1915-16], vahşilerdeki yeniden doğumu temsil eden ergenlik törenlerinin, oğlan çocuğu annesiyle olan ensest bağından kurtarmak ve babasıyla tekrar barıştırmak gibi bir anlamı olduğunu göstermiştir.

Mitolojiden, insanların bu kadar tiksindiği düşünülen ensestin, tanrılar arasında serbest olduğunu öğreniriz. Eski çağ tarihi de bize hükümdarların kız kardeşleriyle evlenmesinin kut-

sal bir görev olduğunu söyler (Mısırlı Firavunlar, Perulu İnkalar arasında). Dolayısıyla söz konusu olan şey, sıradan insanlara yasaklanan bir ayrıcalıktır.

Odipus'un suçlarından birisi ana ensesti, diğeri ise baba katilliğidir. Bunların, insanlığın ilk toplumsal dini kurumu olan totemizmin öngördüğü iki büyük suç olması da dikkate değer.[1]

Şimdi de, çocuklar üzerindeki doğrudan gözlemlerden, nevrotik erişkinlerin analitik incelemesine dönelim. Odipus kompleksinin daha iyi anlaşılması konusunda analizin bize ne gibi bir yararı olur? Tek kelimeyle cevap verebiliriz. Analiz, mitin anlattığı her şeyi doğrular. Bu nevrotiklerden her birisinin bir Odipus olduğunu ya da komplekse karşı bir tepki oluşturarak bir Hamlet olduğunu (ki bu da aynı şeydir) gösterir.[2] Odipus kompleksine ilişkin analitik açıklamanın, çocukluk taslağının büyültülmüş ve kabalaşmış bir versiyonu olduğuna kuşku yok. Babaya yönelik nefret ve ölüm arzuları artık ürkek ipuçlarından öteye geçer, anneye yönelik sevecenlik, hedefinin ona bir kadın olarak sahip olmak istediğini gösterir. Böylesine kaba ve aşırı duygusal dürtüleri gerçekten de çocukluk yıllarına mı bağlamalıyız, yoksa işe yeni bir etkenin karışması nedeniyle analiz bizi aldatıyor mu? Böyle bir etken bulmak zor değil. Ne zaman birisi (bir tarihçi bile olsa) bize geçmiş bir olayı anlatsa, istemeden de olsa bugünden veya aradaki dönemden geçmişe bir şeyler katabileceğini ve böylece tabloyu çarpıtabileceğini dikkate almamız gerekir. Nevrotik durumunda ise bu katmanın [eklemenin] ta-

1 [Bkz. *Totem ve Tabu* (1912-13). Bu çalışma, bu dizideki 14. cilt olan *Dinin Kökenleri*'nde yer almaktadır.]

2 [Freud'un, *Hamlet* ve *Oedipus Rex*'e olduğu kadar Odipus kompleksine ilişkin yayınlanmış en eski açıklamaları, *Rüyaların Yorumu*'nun (1900a) V. Bölümünde (D,) yer almaktadır.]

mamen kasıtsız olup olmadığı bile belli değildir; daha sonra bunun nedenlerini keşfetmemiz ve "geriye dönük fanteziler [hayal kurma]" olgusunu hakkettiği biçimde ele almamız gerekecek.[1] Babaya duyulan nefretin, sonraki koşullardan kaynaklanan bir dizi etkenle pekiştirildiğini ve anneye yönelik cinsel arzuların, çocuğa yabancı olan kalıplara döküldüğünü de kolayca görebiliriz. Ama Odipus kompleksinin tamamını geriye dönük fantezi kurmayla açıklamaya ve sonraki yaşama bağlamaya çalışmak boşuna bir çaba olacaktır. Çocuklar üzerindeki dolaysız gözlemlerin de doğruladığı gibi, bunun çocuksu çekirdeği ve içerdiği şeyler şu veya bu ölçüde aynen kalır.

Analizle ortaya çıkarıldığı şekliyle Odipus kompleksinin aldığı biçimin arkasında bulduğumuz klinik olgu çok büyük bir pratik önem taşır. Ergenlikte cinsel içgüdü tam gücüyle öne çıktığı zaman bilinen eski ensest nesnelerinin tekrar gündeme geldiğini ve libidodan yeni bir enerji yükü[2] aldığını öğreniriz. Çocukluktaki nesne seçimi çok cılız bir seçimdir, ama ergenlikteki nesne seçiminin yönünü gösteren bir giriş faslı niteliğindedir. Ergenlikte çok yoğun duygusal süreçler devreye girerek, Odipus kompleksini izler veya buna tepki olarak ortaya çıkar; ancak bunlar, hoş görülemez önermeler içermeleri nedeniyle bilinçten büyük ölçüde uzak tutulması gereken süreçlerdir. Bu noktadan başlayarak insan bireyi kendini, ebeveynlerinden ayrılmak gibi büyük bir işe vermek zorundadır ve ancak bu iş sonuçlandıktan sonra çocuk olmaktan çıkıp toplumun bir üyesi olabilir. Oğlan için bu görev, libidinal arzularını annesinden çekerek gerçek bir dış sevgi nesnesi seçimine yöneltmesinden

1 [23. Dersin sonlarına bakın.]

2 ["Cathect" "Cathexes," yani "ruhsal enerji yükleri" kavramı Freud'un teorilerinde temel bir öneme sahiptir.]

ve babasıyla zıtlaşması devam ediyorsa onunla barışmasından ya da çocuksu başkaldırısına tepki olarak ona boyun eğmişse, babasının baskısından kurtulmasından oluşur. Bu, herkesin karşı karşıya geldiği bir sorundur; çok ender olarak uygun ve ideal anlamda —yani, hem ruhsal hem de toplumsal anlamda doğru bir yoldan— çözülmesi dikkate değer bir olgudur. Ama nevrotikler hiçbir çözüm bulamamıştır: erkek çocuk babasının boyunduruğu altında kalmış ve libidosunu bir dış cinsel nesneye aktaramamıştır. İşler tersine dönerse aynı kader kız çocuğunu da bekleyebilir. Bu anlamda Odipus kompleksi nevrozların çekirdeği olarak tanımlanmayı hak eder.

Odipus kompleksiyle ilgili olarak hem teorik hem de pratik önemi bulunan birçok noktayı özetleyerek geçiştirdiğimi görüyorsunuz. Burdaki çeşitlemelere veya olası tersine dönüşmelere de girmeyeceğim.[1] Daha uzak bağlantıları arasından, edebi üretimde çok önemli bir etkisi olduğunun anlaşıldığını söylemekle yetineceğim. Değerli bir çalışmasında Otto Rank [1912b], her çağın yazarlarının, malzemelerini, temel olarak Odipus ve ensest kompleksinden ve bunun çeşitlemelerinden ve kılık değiştirmiş biçimlerinden seçtiklerini göstermiştir. Odipus kompleksinin iki suç arzusunun, psikanalizden çok çok önce de içgüdülerin ketlemesiz yaşamının gerçek temsilcileri olarak anlaşıldığına değinmeden de geçemeyiz. Ansiklopedist Diderot'nun yazıları arasında, Goethe gibi büyük bir isim tarafından Almanca'ya çevrilen bir ünlü diyalog vardır: *Le neveu de Romeau*. Orada şu dikkate değer cümleyi bulabilirsiniz: "Si le petit sauvage était abandonné à lui-même, qu'il conservât toute son imbécillité, et qu'il réunt au peu de raison de l'enfant au berceau la violence

1 [Bu son nokta, *Ego ve İd*'in (1923b) III. Bölümünde ayrıntılarıyla ele alınmıştır.]

des passions de l'homme de trente ans, il tordrait le col à son père et coucherait avec sa mère."[1]

Ama değinmeden geçemeyeceğim bir şey daha var. Odipus'un hem annesi hem karısı olan karakterin rüyalar konusundaki sözleri boşa gitmemeli. Rüya analizlerinin sonucunu —rüyaları oluşturan arzuların nasıl sık sık sapma veya ensest yapısı sergilediğini veya rüyayı görenin çok sevdiği, ona çok yakın olan insanlara yönelik beklenmedik bir düşmanlığı ortaya çıkardığını— hatırlıyor musunuz? O noktada [9. Derste] bu kötülük dürtülerinin kökeni konusunda hiçbir açıklama yapmamıştık. Artık bunu kendi başınıza bulabilirsiniz. Bunlar, ilk çocukluk yıllarından gelen, bilinçli yaşam söz konusu olduğu sürece uzun zaman önce bırakılan, ama geceleri varlıklarını kanıtlayan ve bir anlamda işleyişlerini sürdüren libido tahsisleri ve nesne-yükleridir.[2] Ama sadece nevrotikler değil, herkes bu sapık, ensest ve cinayet rüyalarını gördüğü için, bugün normal olan insanların, sapmalardan ve Odipus kompleksinin nesne-yüklerinden geçen bir gelişim seyri izlediği ve bunun normal bir gelişim seyri olduğu, nevrotiklerin sadece, rüya analizi yoluyla sağlıklı insanlarda da bulduğumuz şeyleri ağırlaşmış ve abartılmış bir şekilde yaşadığı sonucuna varabiliriz. Nevrotik semptomlardan önce rüyaları ele almamızın nedenlerinden birisi de işte budur.

1 ["Küçük canavar kendi başına bırakılsaydı, olanca aptallığını koruyarak ve beşikteki çocuğun mantıksızlığıyla otuzundaki adamın şiddetli tutkularını birleştirerek babasını boğazlayıp annesiyle yatardı."]

2 [Yani, nesneye bağlanan ruhsal enerji yükleri.]

22. DERS
GELİŞME VE GERİLEME ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER: KÖKENBİLİM

BAYANLAR VE BAYLAR,— Libidinal işlevin, normal anlamda üremenin hizmetine girmeden önce uzunca bir gelişim seyrinden geçmesi gerektiğini söylemiştik. Şimdi de bu olgunun nevrozların nedenselliğindeki önemine dikkati çekmek istiyorum.

Bu tür bir gelişmenin iki tehlike içerdiğini —*ketleme* ve *gerileme*— varsayarken genel patoloji teorilerinde anlaştığımızı sanıyorum. Yani, biyolojik süreçlerin değişmeye yönelik genel eğilimi açısından, her hazırlık evresi aynı düzeyde başarıyla ve tam olarak aşılmayacaktır: işlevin bazı bölümleri sürekli olarak bu önceki evrelere takılacak ve gelişimin toplam tablosu, gelişimdeki bir ketlemeyle sınırlanacaktır.

Diğer bilgi alanlarından bu süreçlerin benzerlerine bir göz atalım. İnsanlık tarihinin eski dönemlerinde sık sık olduğu gibi, halkın tamamı yurtlarını terk edip yeni bir yer aramaya çıktığı zaman, hepsinin yeni yere ulaşmayacağından emin olabiliriz. Diğer kayıpların yanı sıra, geri kalanı yola devam ederken, küçük göçmen grupları yol üzerinde bir yerde duracak ve ora-

ya yerleşecektir. Ya da daha yakın bir kıyaslama yapmak gerekirse, bildiğiniz gibi en yüksek memelilerde, başlangıçta karın boşluğunun derinlerinde bir yerde bulunan testisler, rahim içi yaşamın belli bir evresinde bir göçe başlar ve bu güç sonunda pelvik ucun neredeyse deri altına kadar gelir. Bu göçün bir sonucu olarak bazı erkeklerde bu er bezlerinden birisinin pelvik boşluğun arkasında ya da göç sırasında iki bezin de geçmesi gereken kasık kanalı dediğimiz şeyin içinde kaldığını, veya en azından, testisler yer değiştirmeyi tamamladıktan sonra normalde kapanması gereken bu kanalın kapanmadığını görürüz. Ya da, genç bir öğrenciyken von Brücke'nin yönetiminde ilk bilimsel çalışmamı yaparken, çok ilkel bir balığın omuriliğindeki arka [posterior] sinir köklerinin kökenini araştırıyordum; bu köklerin sinir liflerinin kökeninin, gri maddenin arka kökündeki büyük hücreler olduğunu bulmuştum; bu, diğer omurgalılarda artık söz konusu olmayan bir durumdu. Ama kısa süre sonra, bu tür sinir hücrelerinin, gri maddenin dışında, arka kökün spinal ganglion denen bölgesinde de bulunduğunu keşfettim ve buna dayanarak, bu ganglia hücre kütlelerinin, omurilikten, sinir kökleri boyunca göç ettiği sonucuna vardım. Evrim tarihi de bunu gösteriyordu. Ama bu küçük balıkta göç yolunun tamamını, geride kalan hücreler gösteriyordu.[1]

Konuya daha yakından bakarsanız, bu karşılaştırmalardaki zayıf noktaları yakalamakta zorlanmazsınız. Dolayısıyla hiç vakit kaybetmeden, her cinsel eğilim durumunda, bu eğilimin diğer bölümlerinin nihai hedefe varmasına rağmen bazı bölümleri-

1 [Bu, Freud'un ilk makalelerinden ikisindeki bulguların bir özetidir. 1877-97 dönemindeki bilimsel yazılarının özetlerini, bu iki makaleyi (II ve III) ve önemli nörolojik çalışmalarını da kapsayan bir cilt halinde yayımlamıştır (1897b).]

nin, geride, gelişiminin önceki dönemlerinde kalabileceğini söylemek istiyorum. Burada bu tür her eğilimi yaşamın başlangıcından itibaren kesintisiz olan, ancak bir ölçüde yapay olarak ayrı, ardışık evrelere böldüğümüz bir akım olarak ortaya koyduğumuzu göreceksiniz. Bu görüşlerin netliğe ihtiyaç duyduğunu düşünmekte haklısınız; ama bu çaba bizi konudan çok uzaklaştırır. Bir eğilimin bir kısmının geride, yani önceki bir evrede kalmasını *takıntı* —yani, içgüdünün oraya takılması— olarak tanımlamayı öngördüğümüzü bir kez daha belirteyim.

Bu tür bir evreler halinde gelişmenin içerdiği ikinci tehlike de, ileri evrelere ulaşan kısımların kolayca geriye dönüp önceki evrelerden birisine yönelmesidir, ki biz buna *gerileme* diyoruz. İşlevinin, yani doyum hedefine ulaşma çabasının, sonraki veya daha yüksek bir evresinde güçlü dış engellerle karşılaşması halinde, eğilim bu tür bir gerilemeye girecektir. Takıntıyla gerilemenin birbirinden bağımsız olmadığı söylenebilir. Gelişim seyrindeki takıntılar ne kadar güçlüyse, söz konusu işlev de takıntılara gerileyerek dış zorluklardan kaçınmaya o kadar yatkın olacak, dolayısıyla gelişen işlev de yol boyunca karşısına çıkan dış engellere direnme yeteneğinden o kadar yoksun olacaktır. Göç halindeki bir topluluktan durak noktalarında büyük kopmalar olması halinde, daha ileri noktalara ulaşan grupların, yenilmesi veya daha üstün bir düşmanla karşılaşması halinde bu durak noktalarına gerilemeye eğilim göstereceği açıktır. Ama göç sırasında geride ne kadar çok insan kalmışsa, yenilme tehlikeleri de o kadar büyük olacaktır.

Nevrozları anlamanız açısından takılmayla gerileme arasındaki bu ilişkiyi unutmamanız önemlidir. Az sonra ele alacağımız nevrozların nedenselliği sorunuyla karşı karşıya gelince bu size sağlam bir dayanak verecektir.

Şu an için gerileme konusu üzerinde biraz daha duracağız. Libidinal işlevin gelişmesini anladıktan sonra, iki tür gerileme olduğunu görürüz: libidonun ilk enerji yatırımını yaptığı nesneye —ki bunun ensest nesnesi olduğunu biliyoruz— dönüş ve bir bütün olarak cinsel örgütlenmenin önceki evrelere dönmesi. Bu ikisi de aktarım nevrozlarında görülür ve mekanizmalarında büyük bir rol oynar. Özellikle libidonun ilk ensest nesnelerine dönüşü, nevrotiklerde değişmez bir düzenlilikle görülen bir özelliktir. Bir başka nevroz grubunu, narsistik nevrozları incelerken gerileme konusunda söyleyecek daha çok şeyimiz olacak, ama şimdilik buna kalkışmayacağız.[1] Bu rahatsızlıklar, libidinal işlevin henüz değinmediğimiz diğer gelişme süreçlerine erişmemizi ve buna bağlı olarak yeni gerileme türlerini görmemizi sağlar. Ama ne olursa olsun, *gerileme* ile *bastırmayı* birbirine karıştırmamanız için sizi uyarmam ve iki süreç arasındaki ilişkiler konusunda net bir fikir edinmenize yardımcı olmam gerektiğine inanıyorum. Hatırlayacağınız gibi bastırma, bilinç düzeyinde kabul edilemez[2] olan ve bu nedenle önbilince ait olan bir şeyin bilinçsiz kılındığı —yani, bilinçdışına itildiği— bir süreçtir. Aynı şekilde, bilinçdışı ruhsal eylemin komşu önbilinç sistemine girmesi hepten yasaksa ve bu nedenle sansür tarafından eşikten geri çevriliyorsa da bastırmadan söz ederiz. Dolayısıyla bastırma kavramının cinsellikle bir ilişkisi yoktur: buna özellikle dikkat etmenizi istiyorum. Bu sadece ruhsal bir süreci gösterir; bunu belki de "topografik" olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Bununla kastettiğimiz şey, bunun, varolduğunu düşündüğü-

1 [Bu konu 26. Derste ele alınmıştır.]

2 [Orijinalinde "kabul edilebilir" yazıyor, ama bunun bir basım hatası olduğunu sanıyorum, çünkü tanım gereği bastırma "kabul edilemez" şeylere uygulanır. Bu nedenle ben, metin içinde "kabul edilemez" olarak düzelttim. S.B.]

müz ruhsal bölgelerle ya da bu acemice hipotezi bir yana bırakırsak, ruhsal yapının farklı ruhsal sistemlerden oluşmasıyla ilgili olduğudur.

Öngördüğümüz karşılaştırma, dikkatimizi şu ana kadar "gerilemeyi" genel anlamıyla değil, çok özel bir anlamıyla kullandığımız gerçeğine çeker. Bu genel anlamıyla —daha yüksek bir gelişim evresinden daha alt bir evreye dönüş anlamıyla— kullanacak olursak, bastırma da gerileme kavramı altında ele alınabilir, çünkü bastırma da ruhsal bir eylemin daha önceki ve daha derin bir evresine dönüş olarak tanımlanabilir. Ne var ki bastırma durumunda bu gerilemeci hareket bizi ilgilendirmez, çünkü ayrıca, ruhsal bir eylem alt bir evrede, yani bilinçdışı evrede tutulduğu zaman *dinamik* anlamda bastırmadan söz ederiz. Bastırma topografik-dinamik bir kavramken, gerileme salt tanımsal bir kavramdır. Ancak bu noktaya kadar gerilemeden söz ederken ve bununla takılma arasında ilişki kurarken kastettiğimiz tek şey, libidonun gelişim seyrindeki eski durak noktalarına dönmesiydi, yani, yapısıyla bastırmadan tamamen farklı ve bağımsız bir şeydi. Ayrıca libido gerilemesini salt ruhsal bir süreç olarak adlandıramayacağımız gibi, ruhsal yapının neresine koymamız gerektiğini de söyleyemeyiz. Ve ruhsal yaşamda en güçlü etkiyi yapmasının doğru olmasına ilaveten, bu ayrıca en belirgin organik etkendir.

Bu tür tartışmalar mutlaka kısırlaşacaktır. Bu nedenle gelin, biraz daha etkileyici olması açısından, bunun uygulamalarına ilişkin klinik malzemeye dönelim. Bildiğiniz gibi histeri ve saplantı nevrozu, aktarım nevrozları grubunun başta gelen iki temsilcisidir. Histeride libidonun birincil cinsel ensest nesnelerine gerilediği ve bunun da düzenli olarak ortaya çıktığı; ama cinsel örgütlenmenin erken bir evresine aynı düzeyde bir gerileme ol-

madığı doğrudur. Bunu dengelemek için histeri mekanizmasında bastırma baş rolü oynar. Bu nevroz konusundaki bilgilerimizi toparlayabilirsem, durumu şöyle açıklayabilirim. Örgenlerin önceliği altında bileşen içgüdülerin bütünleşmesi [birleşmesi] gerçekleşmiştir; ama sonuçları, bilinçle bağlantılı önbilinç sisteminin direnciyle karşılaşmıştır. Dolayısıyla bilinçdışı için örgensel örgütlenme geçerliyken, önbilinç için bu söz konusu değildir ve önbilincin bu şekilde karşı koyması, örgensel öncelik öncesi durumla bazı benzerlikleri olan bir tablo yaratır. Yine de oldukça farklı bir şeydir.

Libido gerilemesinin iki türünden, cinsel örgütlenmenin önceki bir evresine olan gerileme çok daha çarpıcıdır. Histeride bu olmadığı ve nevrozlara ilişkin görüşlerimizin tamamı kronolojik açıdan ilk sırayı alan histeri araştırmalarının hâlâ çok fazla etkisinde olduğu için, libidinal gerilemenin önemi de bastırmadan çok daha sonra açıklık kazanmaya başlamıştır. Sadece histeriyi ve saplantı nevrozlarını değil, diğer narsistik nevrozları da ele alabildiğimiz zaman görüşlerimizin ayrıca genişletmelere ve yeniden değerlendirmelere tabi tutulmasına hazırlıklı olmalıyız.

Tersine saplantı nevrozlarındaki en çarpıcı ve semptomlarda dışavurulan şeylerde belirleyici olan olgu, libidonun, anal sadistik örgütlenme evresine gerilemiş olmasıdır. Sevgi dürtüsü, sadistik bir dürtü kılığına sokulur. Rastlantı değil, kaçınılmaz olan bazı eklentilerden kurtarıldığı zaman saplantılı "seni öldürmek isterim" düşüncesi temelde "seni sevmekten haz almak isterim"den başka bir şey değildir. Aynı anda nesneyle ilgili bir gerilemenin de olduğunu ve bu nedenle bu dürtülerin sadece hastanın sevdiği, ona en yakın olan insanlara yöneldiğini dikkate alırsanız, bu saplantıların onda uyandırdığı dehşet ve ayrıca bilinçli algısında bunların ona nasıl yabancı gözüktüğü

konusunda bir fikir edinebilirsiniz. Ama bu nevrozların mekanizmasında bastırma da büyük bir rol oynar; ancak böylesine özetlenen bir giriş dersinde bunu göstermek kolay değildir. Libidonun, bastırma olmaksızın gerilemesi bir nevroza değil, bir sapmaya yol açacaktır. Bundan, nevrozlar için en tipik özelliğin bastırma olduğunu görebilirsiniz. Daha sonra sapmaların mekanizması konusunda bildiklerimizi anlatma fırsatı bulabilirsem, sapmalarda da işlerin arzuladığımız kadar basit olmadığını göreceksiniz.[1]

Sanırım, nevrozların kökenine ilişkin araştırmalara bir hazırlık olarak değerlendirmeniz halinde, libidonun takılması ve gerilemesi konusunda şu ana dek anlatılanlarla yetinmeniz gerekecek. Bu konuda şimdiye dek sadece bir parça bilgi verebildim: insanların, libidolarını doyurma olasılığından yoksun bırakılmaları —yani "engellenmeleri"— halinde hasta oldukları ve semptomlarının, engellenen bu doyumlarının yerine konan bir şey olduğu [ikâme]. Kuşkusuz bu, libidinal doyumun her engellenişinin nevroz yarattığı anlamına değil; sadece, incelenen her nevroz olayında engellenme etkeninin farkedilebileceği anlamına gelir. Dolayısıyla [mantıkçıların da dediği gibi] önermemiz dönüştürülebilir bir önerme değildir. Bu savın, nevrozların köken sırlarının tamamını ortaya çıkarma iddiasında olmadığını, sadece önemli ve vazgeçilmez bileşenlerinden birisini ortaya çıkardığını anlayacağınıza kuşkum yok.

Bu tezi tartışmaya devam ederken, engellemenin yapısını veya bundan etkilenenlerin özgün [kişilik] yapısını dikkate almamız gerekecek mi? Engelleme ender olarak evrensel ve mutlak bir yapıda ortaya çıkar. Patojenik [hastalık yaratıcı] olarak

1 [Bu, kitabın sonunda da hatırlattığı gibi, daha sonra dönmeye fırsat bulamadığı noktalardan birisidir.]

işleyebilmesi için, sadece söz konusu kişinin arzuladığı, sadece onun alabileceği doyum modunu etkilemesi gerektiği açıktır. Sonuçta hasta düşmeksizin libidinal doyum yoksunluğuna katlanmanın genel anlamda birçok yolu vardır. Her şeyden önce, bu tür bir yoksunluğa katlanmak zorunda olan ama sonuçta yara almayan insanlar tanırız: mutlu değillerdir, özlem duyar ve acı çekerler, ama hasta olmazlar. İkincisi, özellikle cinsel içgüdüsel dürtülerin olağandışı ölçüde *esnek* [plastik] olduğunu unutmamalıyız. Birbirlerinin yerini, yoğunluğunu alabilirler; gerçeklik birisinin doyumunu engellediği zaman bir başkasının doyumu tam bir dengeleme sağlayabilir. Bu dürtüler arasındaki ilişkiler, sıvıyla dolu, birbirine bağlı bir kanallar ağına benzer; örgenlerin önceliğine —tek bir tabloda kolayca birleşemeyen bir ilişkiler durumuna— tabi olmalarına rağmen böyledir. Ayrıca, cinselliğin bileşen içgüdüleri olduğu kadar bunlardan oluşan cinsel akım da, nesne değişimi, birbirinin yerini alma ve bu nedenle daha kolay erişilebilir olana yönelme konusunda büyük bir yeteneğe sahiptir. Bu yer değiştirebilme ve ikâme kabul etmeye yatkınlık, engellemenin patojenik etkisine karşı güçlü bir koruyucu etken olarak iş görüyor olmalı. Yoksunluk yüzünden hastalanmaya karşı iş gören bu koruyucu süreçler arasında, özel bir kültürel anlam kazanan bir süreç vardır. Bu, cinsel eğilimin, bileşen [kısmi] veya üreme hazzı elde etme amacından vazgeçip, genetik [köken] olarak vazgeçilen ama artık cinsel olmayan ve sosyal olarak tanımlanması gereken bir başka amaca yönelmesinden oluşur. Toplumsal amaçları cinsel amaçlardan üstün tutan ve temelde kendi çıkarına yönelik olan genel değerlendirmeye uygun olarak bu sürece "yüceltme" diyoruz. Aklıma gelmişken yüceltme, cinsel eğilimlerin cinsel olmayan amaçlara bağlanma biçimlerinden

sadece birisidir. Başka bir bağlamda bunu tekrar ele alacağız.[1]

Bütün bu yoksunlukla başa çıkma yöntemleri nedeniyle yoksunluğun önemsiz olduğu izlenimi edinebilirsiniz. Ama hayır, patojenik gücünü korur. Bir bütün olarak karşı önlemler yetersizdir. Ortalama insanın dayanabileceği doyumsuz libido miktarının bir sınırı vardır. Libidonun esnekliği veya serbest hareketi herkeste tam olarak korunmaz ve birçok insanın yüceltme yeteneğinin çok sınırlı oluşu bir yana yüceltme libidonun ancak belli bir bölümüyle başa çıkabilmektedir. Bu sınırlardan en önemlisinin, libidonun hareket serbestliğinde yattığı açıktır, çünkü bu, insanın doyumunu sadece az sayıda hedefe ve nesneye bağımlı kılmaktadır. Libidonun yetersiz gelişiminin, geride, örgütlenmenin ve çoğunlukla gerçek doyum yeteneğinden yoksun olan nesne seçiminin erken evrelerine çok verimli ve belki de çok çeşitli libidinal takıntılar bıraktığını hatırlamanız yeterli; böylece hastalığın nedeni olarak engellemeyle birleşen ikinci güçlü etkenin libidinal takıntı olduğunu görebilirsiniz. Şematik bir özetle, nevrozların kökeninde libidinal takıntının hastalığa yatkınlık yaratan içsel etkene, engellemenin ise rastlantıya bağlı, dışsal etkene karşılık geldiğini söyleyebiliriz.

Bu fırsatla, çok gereksiz bir tartışmaya taraf olmamanız için sizi uyarmak istiyorum. Bilimsel konularda insanlar gerçeğin bir yanını alarak bunu bütünün yerine koymaya ve buna dayanarak en az onun kadar doğru olan kalanını bu yanın lehine tartışmaya çok heveslidir. İşte bu nedenle bir dizi düşünce ekolü psikanalitik hareketten kopmuş durumdadır; bunlardan bazıları bencil içgüdülerini kabul ederken cinsel olanları reddediyor, diğerleri bireyin geçmişini göz ardı ederken gerçek yaşamdaki

1 [Bir sonraki dersin sonuna bakın.]

olayların etkisine önem veriyor, vs.[1] Burada da bir çelişkiye dikkati çekerek bir tartışma başlatacak konumdayız. Nevrozlar *dış kaynaklı* [*eksojen*] hastalıklar mıdır, yoksa *iç kaynaklı* [*endojen*] hastalıklar mıdır? Belli bir yapının kaçınılmaz sonuçları mı yoksa bazı zararlı (travmatik) yaşam deneyimlerinin ürünü mü? Dahası, nevrozları ortaya çıkaran libido takıntısı (ve cinsel yapının diğer özellikleri) mi yoksa engellemenin baskısı mı? Bu ikilem bana şimdi önünüze koyacağım ikilem kadar saçma geliyor: bebek, babanın döllemesiyle mi yoksa annenin döllenmesiyle mi olur? Haklı olarak her iki belirleyici etkenin de aynı ölçüde vazgeçilmez olduğunu söyleyeceksiniz. Nevrozların nedenselliği konusunda da aradaki ilişki aynı olmasa bile çok benzerdir. Nedensellik konusunda nevrotik hastalık olayları, iki etkenden —cinsel yapı ve yaşantı ya da isterseniz buna libido takıntısı ve engellenme deyin— birisinin çok olduğu yerde diğerinin az olduğu bir ilişkiler dizisine karşılık gelir. Dizinin bir ucunda, şunu inanarak söyleyebileceğiniz aşırı olaylar görülür: ne yaşarlarsa yaşasınlar ya da yaşamları ne kadar korumalı olursa olsun, libidolarındaki tekil [tek yönlü] gelişmenin sonucu olarak bu insanlar mutlaka hasta olacaktır. Öteki uçta ise, tersine yaşamlarında şu veya bu durumla karşılaşmamış olmaları halinde hastalıktan elbette kaçınmış olacaklarını söyleyeceğiniz olaylar vardır. Bu iki uç arasında kalan olaylarda cinsel yapıdaki şu veya bu ölçüdeki bir yatkınlık, yaşamlarındaki şu veya bu ölçüdeki zararlı bir yaşantıyla birleşir. Bu deneyimleri yaşamamış olmaları halinde cinsel yapıları nevroza yol açmayacaktır ve libidolarının başka bir yapıda olması halinde bu yaşantılar travmatik bir etki yaratmayacaktır. Bu dizide yatkınlık etkenlerine daha fazla

1 [Freud burada Adler ve Jung ekollerine gönderme yapıyor. Ayrıca *Yeni Giriş Dersleri*'nin (1933a) 34. Dersine bakın.]

önem veriyor olabilirim; ama bu itiraf bile, nevrotik hastalık cephesini ne kadar ileri götürdüğünüze bağlıdır.

Bu tür bir diziyi "tümleyen dizi"[1] olarak adlandırmayı önermek ve aynı türden başka diziler oluşturmaya fırsatımız olacağını şimdiden söylemek istiyorum.

Libidonun belli eğilimlere ve nesnelere bağlanmadaki inatçılığı —ki buna libidonun "yapışkanlığı" da diyebiliriz— bunu, bireyden bireye değişen, belirleyenlerini bilmediğimiz, ancak nevrozların kökenbiliminde [etiyolojisinde] gereken önemi vereceğimiz bağımsız bir etken yapmaktadır. Öte yandan bu ilişkinin yakınlığını abartmamalıyız. Çünkü libidonun benzer bir "yapışkanlığı" çok çeşitli durumlarda normal insanlarda da (bilinmeyen nedenlerle) ortaya çıkar ve bir anlamda nevrotiklerin tersi olan insanlarda —sapmalarda— belirleyici bir etken olarak gözlenir. Psikanalizden önceki günlerde bile (bkz. Binet [1888]), sapıkların yaşam öykülerinde sık sık çok erken yaşa rastlayan bir anormal içgüdüsel eğilim etkisinin veya libidonun yaşam boyu bağlı kaldığı bir nesne seçimine rastlandığı bilinmekteydi. Bu etkinin, libido üzerinde böylesine yoğun bir çekim uygulamasını sağlayan şeyin ne olduğunu söylemek birçok durumda imkânsızdır. Şahsen gözlediğim bu türden bir olayı anlatacağım.

Hasta, bugün kadınların cinsel örgenlerine ve diğer çekici yerlerine karşı oldukça kayıtsız olan, ama sadece özel bir tür ayakkabılı bir ayağa karşı konulmaz bir cinsel heyecan duyan bir erkekti. Altı yaşından, libido takıntısı için belirleyici olan bir olayı hatırlıyordu. Ona İngilizce dersi veren özel öğretmeninin

1 [Yirmi yılı aşkın bir süre önce kullandığı "köken denklemi"ne yakın olsa da, Freud bu terimi ilk kez burada kullanıyor gibidir. Bu terim ayrıca 23. Derste ve *Yeni Giriş Dersleri*'nin 33. Dersinde tekrar kullanılıyor.]

yanında, iskemlede oturmaktadır. Mavi gözlü, kalkık burunlu, sıradan görünüşlü, yaşlıca bir kız kurusu olan öğretmenin o gün ayağında bir rahatsızlık vardır; bu nedenle kadife terlikli ayağını bir minderin üzerine uzatır. Ama bacakları kapalıdır. Öğretmeninkine benzer ince, sıska ayaklar o günden sonra (ergenlikte yaşadığı ürkek bir normal cinsel etkinlik girişiminden sonra) onun tek cinsel nesnesi olur; bu tür bir ayak İngilizce öğretmenini çağrıştıran diğer özelliklerle birleştiği zaman adam dayanılmaz bir çekim duyar. Ama bu libido takıntısı onu bir nevrotik değil, bir sapık yapar (ayak fetişisti).[1] Aşırı ve erken [olgunlaşmamış] bir libido takıntısının nevrozların nedenselliği için vazgeçilmez olmasına rağmen, etki alanının nevrozların çok çok ötesine geçtiğini görüyorsunuz. Bu bileşen de kendi içinde, daha önce söz ettiğimiz engellenme kadar az belirleyicidir.

Dolayısıyla nevrozların nedenselliği sorunu daha karmaşık bir hal alıyor gibidir. Aslında psikanalitik inceleme, kökenbilim dizimizde dikkate almadığımız, ancak nevrotik bir hastalığın başlangıcı o güne kadar sağlıklı olan bir durumu birdenbire bozduğu zaman çok kolay gözlenebilen yeni bir etkeni ortaya çıkarır. Bu insanlarda sürekli olarak, arzu giderici dürtüler arasındaki bir mücadelenin, başka bir deyişle ruhsal bir çatışmanın belirtilerini görürüz. Kişiliğin bir bölümü belli arzuları desteklerken, bir başka bölümü bunlara karşı çıkar. Böyle bir çatışma olmaksızın nevroz söz konusu olamaz. Bunda garip bir şey görmeyeceksiniz. Bildiğiniz gibi ruhsal yaşamımız, çözüme bağlamak zorunda olduğumuz çatışmalarla sürekli uyarılır. Dolayısıyla böyle bir çatışmanın patojenik [hastalık yapıcı] olması için özel koşulların ortaya çıkması gerektiğine kuşku yok. Bu koşulların ne olduğunu, bu patojenik çatışmaların hangi ruhsal

1 [Freud'un "Fetişizm" konulu makalesine bakın (1927e).]

güçler arasında seyrettiğini ve çatışmayla diğer nedensel etkenler arasında ne tür bir ilişki olduğunu sormamız gerek.

Şematik boyutlara indirgense de, bu sorulara yeterli cevap verebilmeyi umuyorum. Çatışma, engellenmeyle doyumdan yoksun kalan libidonun, başka yollar ve nesneler aramaya itilmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Çatışma için gerekli önkoşul, bu diğer yolların ve nesnelerin kişiliğin bir bölümünde hoşnutsuzluk yaratması ve yeni doyum yöntemini o haliyle imkânsız kılan bir veto kararı almasıdır. Bu noktadan itibaren semptomların oluşumu başlar; ancak buna daha sonra değineceğiz.[1] Ne var ki reddedilen libidinal eğilimler, bazı çarpıtmalar ve kılık değiştirmeler yoluyla söz konusu itirazı da elbette dikkate alarak, bazı dolambaçlı yollardan doyum bulmayı başarır. Bu dolambaçlı yollar, semptom oluşumunun izlediği yollardır; semptomlar ise engellenme yüzünden gerekli olan yeni veya ikâme doyumlardır.

Dışsal bir engellemenin patojenik olabilmesi için buna bir de *içsel* engellemenin katılması gerektiğini söyleyerek ruhsal çatışmanın anlamını başka bir yoldan daha ifade edebiliriz. Bu durumda dış ve iç engelleme elbette farklı yollarla ve nesnelerle ilgili olacaktır. Dış engelleme bir doyum olasılığını ortadan kaldırırken, iç engelleme de *başka bir* doyumu dışlayınca bir çatışma doğar. Gizli bir içeriği olması nedeniyle konuyu böyle ortaya koymayı tercih ediyorum. Çünkü bu, insan gelişiminin tarih öncesi dönemlerinde iç engellerin gerçek dış engellerden kaynaklanmış olabileceği konusunda bize ipucu vermektedir.[2]

1 [Bunu izleyen derste.]

2 [23. Derse bakın. Nevrozun nedeni olarak engellenme sorunu bir bütün olarak Freud'un "Nevrozun Başlangıç Türleri" (1912c) başlıklı makalesinde ele alınmıştır.]

Peki libidinal eğilime karşı çıkan güçler nelerdir? Patojenik çatışmaya taraf olan diğer şey nedir? Genel anlamda ortaya koymak gerekirse bu güçler, cinsel olmayan içgüdüsel güçlerdir. Bunları "ego içgüdüleri" adı altında topluyoruz. Aktarım nevrozlarının psikanalizi bunları daha ayrıntılı görmemizi kolaylaştırmıyor; olsa olsa, analize karşı koyan direnmeler yoluyla bir ölçüde gözlememizi sağlıyor. Dolayısıyla patojenik çatışma, ego içgüdüleri ile cinsel içgüdüler arasındadır. Çok sayıda olayda sanki farklı arı cinsel eğilimler arasında da bir çatışma olabilirmiş gibi gözükür. Ama bu özünde aynı şeydir; çünkü çatışan iki cinsel eğilimden birisi her zaman "ego-uyumlu" iken diğeri egonun savunmaya geçmesine neden olur. Dolayısıyla bu da ego ile cinsellik arasındaki bir çatışma olarak kalır.

Psikanaliz, ruhsal bir olayın cinsel içgüdülerin bir ürünü olduğunu iddia edince, birileri öfkeyle savunmaya geçip, insanların sadece cinsellikten oluşmadığını, ruhsal yaşamda cinsellikten başka içgüdülerin ve ilgilerin de bulunduğunu, "her şeyi" cinsellikten alması gerekmediğini, vs. tekrarlayıp durdu. Tamam, bir açıdan rakiplerimizle aynı görüşü paylaştığımızı görmek çok hoş. Psikanaliz, cinsel olmayan içgüdüsel güçler olduğunu hiç unutmamıştır. Görüşümüz, cinsel içgüdülerle ego içgüdüleri arasındaki kesin bir ayrıma dayanmaktaydı ve bütün itirazlara rağmen, nevrozların cinsellikten kaynaklandığını değil, kökenlerinin ego ile cinsellik arasındaki bir çatışmaya dayandığını savunuyordu. Sıradan yaşamda ve hastalıkta cinsel içgüdülerin oynadığı rolü incelerken ego içgüdülerinin varlığını veya önemini inkâr etmesi için de inandırıcı hiçbir neden yoktu. İnceleme açısından en kolay erişilebilir olgu olması açısından aktarım nevrozlarıyla işe başlayarak cinsel içgüdülerle bir bağ kurması ve başkalarının ihmal ettiği bir şeyi görev sayması psikanalizin kaderiydi.

Psikanaliz, kişiliğin cinsel olmayan yanını dikkate almayı ihmal etmiş de değildi. Ego içgüdülerinin önemli bir gelişim —ne libidodan tamamen bağımsız olan, ne de libidoyu etkilemeyen bir gelişim— sürecinden geçtiğini görmemizi mümkün kılan şey de ego ile cinsellik arasındaki işte bu ayrımdı. Ama egonun gelişimi konusunda libidoda olandan çok daha az şey biliyoruz, çünkü sadece narsistik nevrozların[1] incelenmesi egonun yapısı üzerine iç gözlem edinmemizi vaat etmektedir. Yine de Ferenczi'nin [1913] egonun gelişim aşamaları için teorik bir çerçeve kurma çabalarını anmaya değer; ayrıca bu gelişmeyi değerlendirmek için sağlam bir temel olarak kullanabileceğimiz en az iki nokta vardır. Biz, kişinin libidinal ilgilerinin, ta başından beri öz-koruyucu ilgileriyle karşıtlık içinde olduğunu savunmuyoruz; tam tersine, her aşamada ego cinsel örgütlenmeyle uyum içinde olmaya ve kendini uyarlamaya çaba gösterir. Libidinal gelişmenin farklı evrelerinin arka arkaya gelmesi, öngörülen bir programı izliyor olabilir. Ama egonun, olayların bu seyrini etkileyebileceği olasılığı da reddedilemez, buna karşılık ego ile libidonun gelişim evreleri arasında belli bir paralellik, belli bir çakışma olmasını pekâlâ bekleyebiliriz; gerçekten de bu paralelliğin bozulması patojenik bir etken yaratabilir. Bu noktada, libidonun geride, gelişim seyrinin belli bir noktasında güçlü bir takıntı bırakması halinde egonun nasıl davranacağı konusunda önemli bir sorunla karşı karşıyayız. Ego bunu kabul edebilir ve sonuçta bu ölçüde sapık ya da çocuksu (ki ikisi de aynı şeydir) olabilir. Ama libidonun bu konuma yerleşmesi karşısında boyun eğmeyen bir tutum da benimseyebilir, ki bu durumda da libido bir *takıntı* yaşarken ego bir *bastırma* yaşar.

1 [26. Derste ele alınmıştır.]

Dolayısıyla nevrozların kökenindeki üçüncü etkenin, yani çatışma eğiliminin, egonun gelişimine libido kadar bağımlı olduğunu görürüz. Böylece nevrozların nedenselliğine ilişkin iç gözlemimiz daha eksiksiz olur. Birincisi en genel önkoşul —engellenme— söz konusudur; bunu egoyu belli yönlere zorlayan libido takıntısı izler ve üçüncüsü, bu libidinal dürtüleri reddeden egonun gelişiminden kaynaklanan çatışma eğilimi ortaya çıkar. O halde durum, anlatırken gözüktüğü kadar anlaşılması zor ve karışık değildir. Ama burada işimizin henüz bitmediği de doğrudur. Eklenmesi gereken bir şeyle, zaten bildiğimiz, ama ayrıca incelenmesi gereken bir başka şey daha kalıyor.

Ego gelişiminin çatışmaların oluşumu ve nevrozların nedenselliği üzerindeki etkisini göstermek için, tam anlamıyla kurgusal olsa da imkânsız olmayan bir örnek vermek istiyorum. Bunu (Nestroy'un komedilerinden (fars) birisinin başlığına dayanarak[1] "Bodrum Katta ve Birinci Katta" olarak tanımlayacağım. Evin kapıcısı bodrum katında otururken saygın ve varlıklı ev sahibi birinci katta oturur. Her ikisi de çocuk sahibidir ve ev sahibinin küçük kızının, proleter kızıyla gözetimsiz oynamasına izin verildiğini varsayabiliriz. Çocukların oyunlarının "muzır" —yani cinsel— bir yapıya bürüneceğini, "baba ve anne" rolünü oynayacaklarını, birbirlerinin en özel işlerini izleyeceklerini ve birbirlerinin cinsel organlarını uyaracaklarını düşünebiliriz. Kapıcının kızı, ancak beş veya altı yaşında olsa da, erişkin cinselliğini izlemek için çokça fırsat bulmuş olacak ve oyunlarda baştan çıkaran rolünü oynayacaktır. Uzun süre devam etmese de bu yaşantılar, bu iki çocukta bazı cinsel dürtüleri harekete geçirmeye yeterli olacak ve bu oyunlara bir son verildikten sonra da bu dürtüler birkaç yıl boyunca mastürbasyon yoluyla dışavu-

1 [Viyana'da komedileriyle ve farslarıyla ünlü Johann Nestroy (1801-62).]

rulacaktır. Ortak deneyimleri için bu kadar yeter; iki çocuktaki nihai sonuç çok farklı olacaktır. Kapıcının kızı belki de aybaşı periyotları başlayıncaya kadar mastürbasyona devam edecek ve ondan sonra zorlanmadan bırakacaktır. Birkaç yıl sonra da bir sevgili bulup belki de çocuk sahibi olacaktır. Şu veya bu işe girecek, belki de sahnede popüler bir figür konumuna gelerek bir aristokrat olup çıkacaktır. Kariyeri pek parlak olmasa da, çocukluğundaki cinsel deneyimler yaşamına zarar vermeyecek ve nevroza yol açmayacaktır. Ev sahibinin kızında işler farklı olacaktır. Erken bir evrede ve daha bir çocukken, yanlış bir şey yaptığı düşüncesine kapılacak; kısa bir süre sonra, ama belki de ancak çetin bir mücadeleden sonra, mastürbasyona bağlı doyumdan vazgeçecek, ama buna rağmen bir tür baskı duygusu taşıyacaktır. Çocukluğunun sonlarında cinsel birleşme konusunda bir şeyler öğrenebilecek duruma gelince, açıklamasız bir tiksintiyle bundan kaçacak ve bilgisiz kalmayı tercih edecektir. Ve bir ihtimalle yeni ve dayanılmaz bir mastürbasyon baskısı ortaya çıkacak, ama bu konuda yakınmayı göze alamayacaktır. Erkekler üzerinde kadınsı bir çekim uygulaması gereken yıllarda, onu evlilikten ve yaşamdaki umutlarından yoksun bırakacak bir nevroz patlak verecektir. Bundan sonra analiz yoluyla nevrozu üzerine bir iç gözlem kazanırsak, iyi yetişmiş, zeki, anlayışlı kızın kendi cinsel dürtülerini tamamen bastırdığı, ama bu bilinçsiz dürtülerin hâlâ çocukluk arkadaşıyla olan o güzel yaşantılara bağlı olduğu ortaya çıkacaktır.

Aynı deneyimi yaşamış olmalarına rağmen, bu ikisinin yaşamlarındaki fark, birisinin egosu belli bir gelişmeden geçerken, diğerinin böyle bir gelişmeyi hiç yaşamamış olmasında yatmaktadır. Cinsel etkinlik kapıcının kızı için çocukluğunda olduğu kadar sonraki yaşamında da normal ve zararsız bir ol-

gudur. Ev sahibinin kızı ise eğitimin etkisi altında kalmış ve beklentileri kabullenmiştir. Egosu, ona sunulan önermelere dayanarak, cinsel etkinlikle çelişen kadınca saflık ve perhiz idealleri geliştirmiştir; entelektüel eğitimi oynamak zorunda olduğu kadınlık rolüne olan ilgisini azaltmıştır. Egosundaki bu yüksek ahlaki ve entelektüel gelişme nedeniyle cinselliğinin istekleriyle çatışmaya başlamıştır.

Bugün ego gelişiminin başka bir noktası üzerinde biraz daha duracağım; bunun bir nedeni daha uzak bazı hedefleri düşünmem, bir nedeni de ego içgüdüleri ile cinsel içgüdüler arasında tercih ettiğimiz, ama kendi içinde açık olmayan keskin ayrılığı [farkı] haklı çıkarmasıdır. İki gelişim seyri —ego ve libido gelişimleri— konusunda bir yargıya varırken, bu güne kadar pek dikkate alınmayan bir noktayı vurgulamamız gerekiyor. Çünkü her ikisi de temelde bize kalan bir mirastır, bütün insanlığın ilkel günlerden başlayarak uzun dönemler boyunca geçtiği gelişmenin özet bir tekrarıdır. Libidonun gelişimi açısından bu *filogenetik* [evrimsel] özelliğin yeterince açık olduğunu söyleyebilirim. Örneğin bir hayvan sınıfında örgensel aygıt ağızla çok yakın bir ilişki içindeyken, bir başka sınıfta dışkılama aygıtından ayırdedilemediğini, yine bir başkasında motor organlarla bağlantılı olduğunu görürüz; bütün bunlar W. Bölsche'nin değerli kitabında [1911-13] çarpıcı bir tarzla anlatılmıştır. Ürkütücü bir tarzda konuşacak olursak, hayvanlar arasında cinsel örgütlenme sapmalarının her türünü bulabiliriz. Ama insanlar durumunda bu evrimsel bakış açısı, temelde kalıtsal olan şeyin yine de bireyin gelişiminde yeniden kazanılması gerçeğiyle perdelenir;[1] belki de bunun nedeni başlangıçta bu kazanımı gerekli kılan

1 [Bu, Goethe'nin Faust, I. Kısım, I. Sahnesinden bir beyitin ekosudur ve Freud'un gözde alıntısıdır.]

koşulların her bireyde varlığını aynen koruması ve işleyişini sürdürmesi olabilir. Bu koşulların başlangıçta yaratıcı olmasına rağmen artık uyarıcı olduğunu da eklemek istiyorum. Bunun yanı sıra, sonraki dış etkilerin, her bir bireydeki öngörülen gelişim seyrini bozup değiştirebileceğine de kuşku yok. Ama insanlığı bu tür bir gelişmeye zorlayan gücün, bugün de aynı yöndeki baskısını sürdürdüğünü biliyoruz. Bir kez daha belirtmek gerekirse bu, gerçekliğin yarattığı engellemedir ya da gerçek, büyük adıyla anarsak "yaşamın zorunluluklarıdır": Zorunluluk ("Ανάγκη") [*Ananke*]). Zorunluluk, katı bir öğretmen olmuş ve bizden çok şey yaratmıştır. Çocukları arasında katılığının kötü sonuçlar verdiği nevrotikler de vardır; ama bu, her eğitimde söz konusu olan bir risktir. Yine de, yaşamın zorunluluklarının kabul edilmesinin, varolduğu gösterilebilirse "içsel gelişim eğilimlerin" önemini azaltması gerekmiyor.

Gerçek zorunluluğa[1] karşı cinsel içgüdülerle öz-koruyucu içgüdülerin aynı tutuma girmemesi son derece dikkate değer bir olgudur. Öz-koruyucu içgüdüleri ve ilgili her şeyi eğitime tabi tutmak çok daha kolaydır: bunlar zorunluluğa uymayı ve gelişimlerini gerçekliğin gösterdiği yola uygun olarak düzenlemeyi erken öğrenir. Bu da anlaşılır bir şeydir, çünkü ihtiyaç duyulan nesneler başka türlü elde edilemez; bu nesneler olmaksızın bireyin yok olması kaçınılmazdır. Cinsel içgüdüleri eğitmek zordur, çünkü başlangıçta nesneye ihtiyaç duymazlar. Değiş yerindeyse bir parazit gibi diğer bedensel işlevlere tutundukları ve kişinin kendi vücudu üzerinde oto-erotik doyum buldukları için, gerçek zorunluluğun eğitici etkisinden başından itibaren uzaktır ve insanların çoğunda bazı açılardan yaşamları boyunca bu kendi başına buyrukluk ve etkiye kapalılık ("mantıksız" olarak

1 [Yani gerçekliğin getirdiği zorunluluklara.]

tanımladığımız) özelliğini korurlar. Dahası, kural olarak genç bir bireyin cinsel ihtiyaçları tam gücüyle ortaya çıktığı zaman eğitilebilirliği sona erer. Eğitimciler bunun farkındadır ve buna uygun olarak hareket eder; ama psikanalizin bulguları da onları eğitimin temel etkisini çocukluğun ta başlarına, bebekliğe kaydırmaya özendirebilir. Küçük yaratık birçok durumda dört ila beş yaşında tamamlanmış olur, ondan sonra da zaten içinde olan şeyi yavaş yavaş açığa vurmaktan başka bir şey yapmaz.

İki grup içgüdü arasındaki sözünü ettiğim farkın tam önemini anlayabilmek için, uzunca bir dönüş yapıp *ekonomik* sıfatını hakkeden varsayımları ele almamız gerekecek [18. Dersin başları.] Bu da bizi psikanalizin en önemli, ama ne yazık ki en bulanık alanlarından birisine götürür. Ruhsal aygıtımızın işleyişinde temel bir amacın tespit edilip edilmeyeceğini sorabilir ve ilk yakınsama olarak da bu amacın haz alma yönelimli olduğunu söyleyerek cevap verebiliriz. Sanki ruhsal etkinliğimizin tamamı haz almaya ve acıdan kaçınmaya yönelmiş —sanki *haz ilkesiyle*[1] otomatik olarak düzenleniyormuş— gibi gözükür. Dolayısıyla her şeyden önce haz veya hoşnutsuzluk yaratan şeyin ne olduğunu bilmek isteriz; ama tam da bu konuda cahil sayılırız. Sadece şu kadarını söyleyebiliyoruz: haz şu veya bu yolla, ruhsal aygıtta ağır basan uyarım miktarının azalmasıyla veya ortadan kalkmasıyla, aynı şekilde hoşnutsuzluk bu uyarımın artışıyla ilgilidir. İnsanın erişebildiği en yoğun hazzın, yani cinsel hazzın incelenmesi bu konuda pek kuşku bırakmaz. Baskıyla ilgili bu tür süreçlerde sorun, ruhsal uyarım veya enerji *niceliklerine* ne olduğu sorunu olduğu için, bu tür varsayımlara ekonomik varsayım diyoruz. Ruhsal aygıtın etkinliklerinin, haz kazanımını vurgulamanın ötesinde çok daha genel bir yoldan açıklanabi-

1 [Bir sonraki dipnota bakın.]

leceğini farkedeceksiniz. Ruhsal aygıtın, dışarıdan ve içeriden gelen uyarım ve heyecan miktarlarıyla başa çıkıp bunlardan kurtulma amacına hizmet ettiğini söyleyebiliriz.[1] Gelişimin başından sonuna cinsel içgüdülerin, haz kazanımı yönünde çalıştığı; başlangıçtaki işlevlerinin değişmediği hemen görülecektir. Başlangıçta diğer içgüdülerin de, yani ego içgüdülerinin de amacı aynıdır. Ama Zorunluluk öğretmeninin etkisiyle haz ilkesinin yerine, bunun değiştirilmiş bir türevini koymayı çabucak öğrenirler. Çünkü onlar için hoşnutsuzluktan [bunaltıdan] kaçmak da neredeyse haz almak kadar önemli olur. Ego, anlık doyumdan vazgeçmenin, haz alma işini ertelemenin, bir miktar hoşnutsuzluğa katlanmanın ve bazı haz kaynaklarından hepten vazgeçmenin kaçınılmaz olduğunu keşfeder. Böylece eğitilen ego "makul" [mantıklı] olur; artık haz ilkesinin kendini yönetmesine izin vermek yerine, temelde yine haz almaya yönelen, ama hazzı ertelense ve azalsa bile gerçekliği dikkate alarak kazanılan bir hazza yönelen *gerçeklik ilkesine* boyun eğer.

Ego gelişimindeki en önemli ileri adımlardan birisi haz ilkesinden gerçeklik ilkesine geçiştir. Cinsel içgüdülerin ancak sonradan ve isteksizce bu gelişime katıldığını biliyoruz; daha sonra da insanlar için cinselliğin dış gerçeklikle böylesine gevşek bir bağla yetinmesinin sonuçlarına değineceğiz. Sonuç olarak son bir şey daha. İnsanın egosu da tıpkı libido gibi bir gelişim süreci yaşıyorsa, "ego gerilemesi" diye bir şey olması sizi şaşırtmayacak ve egonun gelişiminin önceki evrelerine dönmesinin nevrotik hastalıklarda ne gibi bir rol oynadığını öğrenmek isteyeceksiniz.

1 [Buna bazen "sabitlik ilkesi," ya da "homeostasis (denge) ilkesi" de deniyor.]

23. DERS
SEMPTOMLARIN OLUŞUM YOLLARI

BAYANLAR VE BAYLAR,— Amatörlere göre hastalığın özünü semptomlar oluşturur ve iyileştirilmesi bu semptomların giderilmesiyle sağlanır. Doktorlar ise semptomlarla hastalığı birbirinden ayırmaya önem verir ve semptomlardan kurtulmanın hastalığı iyileştirme anlamına gelmediğini söyler. Semptomlar giderildikten sonra hastalıktan geriye kalan tek somut şey, yeni semptomlar oluşturma yeteneğidir. Bu nedenle bir an için amatörlerin tutumunu benimseyerek, semptomları çözmenin [anlamanın] hastalığı anlamayla aynı anlama geldiğini varsayacağız.

Semptomlar —ki artık ruhsal (veya ruhsal kökenli) semptomlarla ve ruhsal hastalıkla karşı karşıyayız—bir bütün olarak kişinin yaşamına zarar verir, en azından yararsızdır, sık sık rahatsız edici, hatta acı verici bir şey olarak şikâyet konusu olur. Bu semptomların yol açtığı başlıca zarar, bunların gerektirdiği ruhsal harcamada, ayrıca bunlarla mücadele için zorunlu olan harcamalarda yatar. Yaygın bir semptom oluşumu halinde bu iki harcama türü, kullanılabilir ruhsal enerji açısından kişinin olağandışı ölçüde zayıf düşmesine, dolayısıyla yaşamın bütün

önemli işlerinde felç olmasına yol açabilir. Bu sonuç temel olarak böylece harcanan enerji *miktarına* bağlı oluğu için, "hasta olmanın" öz itibarıyla pratik bir kavram olduğunu kolayca göreceksiniz. Ama teorik bakış açısından ele alır ve bu nicelik sorununu bir yana bırakırsanız, *hepimizin* hasta —yani nevrotik— olduğunu pekâlâ söyleyebilirsiniz, çünkü semptomların oluşum önkoşulları normal insanlarda da gözlenebilir.

Nevrotik semptomların, libidoya doyum sağlamak için benimsenen yeni bir yöntemden kaynaklandığını görmüştük. Karşı karşıya gelen iki güç, semptomda buluşarak deyiş yerindeyse oluşturulan semptomun arabuluculuğu sayesinde tekrar barışır. Semptomun bu kadar inatçı olmasının nedeni de işte budur: her iki taraf da semptoma arka çıkar. Çatışmanın taraflarından birisinin, gerçeklik tarafından geri çevrilen ve doyum için başka yollar aramak zorunda kalan doyumsuz libido olduğunu da biliyoruz. Libidonun reddedilenin yerine başka bir nesneyi almaya hazır olmasına rağmen gerçeklik katılığını korursa, libido da sonunda gerileme yoluna girmeye veya daha önce aşılmış olan bir örgütlenmeye ya da daha önce vazgeçilen nesnelerden birisine dönerek doyum bulmaya zorlanacaktır. Libidoyu gerileme yoluna çeken şey, gelişiminin bu evrelerinde geride bıraktığı takıntıdır.

Sapmaya giden yol nevroza gidenden keskin bir kopma gösterir. Bu gerileme egonun itirazıyla karşılaşmazsa nevroz da söz konusu olmayacak ve libido, artık normal olmasa da gerçek bir doyum bulacaktır. Ama hem bilinci, hem de motor sinir uyarımlarına ve dolayısıyla ruhsal arzuların gerçekleşmesine yönelik çabaları da kontrol altında tuttuğu için, egonun bu gerilemeleri kabul etmemesi halinde çatışma ortaya çıkacaktır. Libido değiş yerindeyse sıkışıp kalır ve haz ilkesinin gereklerine uygun olarak, enerji yükünü [cathexes] boşaltabileceği bir yöne kaçmak zorunda kalır. Egodan uzaklaşması gerekir.

Gelişim seyrinde geride bırakılan ama şimdi gerileme yoluyla dönülen takıntılar —egonun geçmişte bastırma sayesinde kendini koruduğu takıntılar— böyle bir kaçış yolu sağlar. Libido, geriye doğru akarken bu konumları enerjiyle yüklemek suretiyle egodan ve yasalarından kaçarken aynı zamanda da egonun etkisi altında kazandığı eğitimin tamamını bir yana bırakır. Doyum bulabildiği sürece uysaldır; ama dış ve iç engellemenin çifte baskısı altında inatlaşır ve daha eski ve daha iyi dönemlere yönelir. Libidonun temel, değişmez yapısı budur. Bu noktada enerjisini ruhsal enerji [cathexis] biçiminde aktardığı düşünceler, bilinçdışı sistemine aittir ve orada mümkün olan süreçlere, özellikle de yoğunlaşma ve yer değiştirme süreçlerine tabidir. Böylece rüya oluşumundakine aynen benzerlik gösteren koşullar oluşur. Bilinçdışında tamamlanan ve bilinçsiz bir arzu giderici fantezinin gerçekleşmesi [doyumu] olan gizli rüya, sansürlük görevini yürüten ve güvence verildiği zaman bir uzlaşma olarak açık rüyanın oluşmasına izin veren (ön) bilinçli etkinliğin bir bölümüne sunulur. Aynı şekilde, bilinçdışında libidoyu temsil eden[1] şey de ön-bilinçli egonun gücüyle uzlaşmak zorundadır. Egoda buna karşı ortaya çıkan itiraz, bir "karşı enerji yükü" olarak[2] bunu takibe alır ve aynı zamanda itirazı [karşı koymayı] da dile getirecek bir dışavurum yolu seçmeye zorlar. Böylece semptom, bilinçdışı libidinal arzu gidermenin birçok kez çarpıtılmış bir türevi olarak, tam bir karşıtlık gösteren ve zekice seçilen çift anlamlı bir ikilik parçası olarak ortaya çıkar. Ne var ki bu son açıdan rüya oluşumu ile semptom oluşumu arasında bir fark vardır. Çünkü rüya oluşumunda önbilinç sadece uykunun devamını sağlamayı, uykuyu bozacak hiçbir şeyin bilince sızmasına izin vermemeyi amaçlar; bilinçdışı arzu giderici dürtüye

1 [Yani, bedensel bir şey olarak değerlendirilen libidoyu ruhsal terimlerle temsil eden.]

2 [Yani, birincil içgüdüsel enerjiye karşıt anlamda hareket eden bir güç olarak.]

kesin bir ifadeyle "Hayır! bas geri!" demekte ısrar etmez. Uyuyan kişinin durumu daha az risk taşıdığı için daha hoşgörülü olabilir. Uyku durumunun kendisi zaten gerçekliğe giden kapıyı kapatır.

Çatışma koşullarında libidonun kaçışının takıntıların varlığıyla mümkün olduğunu görüyorsunuz. Bu takıntıların gerilemeci enerji yükü, uzlaşma şartlarına bağlı kalınması koşuluyla, bastırmanın çevresinin dolaşılmasını ve libidonun boşalmasını (veya doyumunu) mümkün kılar. Libido sonunda bilinçdışı ve eski takıntılar *vasıtasıyla* dolambaçlı bir yoldan, son derece kısıtlı olmasına ve kolay kolay doyum gibi gözükmemesine rağmen, gerçek doyuma giden bir yol bulmayı başarır. Bu sonuca iki şey daha eklememe izin verin. Birincisi, başlangıçta birbirlerine ait olmasalar da bir yandan libido ile bilinçdışının, öte yandan da ego ile bilincin ve gerçekliğin çok yakın bir ilişki içinde olduğuna dikkatinizi çekmek istiyorum. İkincisi, bu konuda söylediklerimin ve aşağıda söyleyeceklerimin sadece histeri nevrozundaki semptomların oluşumuyla ilgili olduğunu unutmamanızı istiyorum.

Peki libido bastırmadan kaçmak için ihtiyaç duyduğu takıntıları nereden bulur? Çocuk cinselliğinin etkinliklerinde ve yaşantılarında, terk edilen bileşen eğilimlerde, vazgeçilen çocukluk nesnelerinde. Dolayısıyla libido bunlara döner. Çocukluğun bu döneminin önemi iki yönlüdür: birincisi, doğuştan gelen yatkınlığıyla çocukta kalıtsal olan içgüdüsel eğilimler ilk kez bu dönemde açığa çıkar ve ikincisi, diğer içgüdüleri ilk kez uyanır, dış izlenimler ve kazara yaşantılar yoluyla işlerlik kazanır. Bu iki yönlü bölümlemeyi [ayrımı] yapmakta haklı olduğumuza kuşku yok sanırım. Doğuştan yatkınlığın dışavurumu gerçekten de eleştirel kuşkuya açık değildir, ama analitik deneyim de bizi çocukluktaki salt rastlantıya bağlı deneyimlerin geride libido takıntıları bırakabildiğini varsaymaya zorlamaktadır. Bunda teorik bir zorluk da görmüyorum. Yapısal yatkınlıkların

da geçmişteki ataların yaşantılarının sonradan ortaya çıkan etkileri olduğu açıktır; bunlar da bir zamanlar kazanılmıştır. Böyle bir kazanım olmaksızın kalıtım diye bir şey olamazdı. Kalıtıma yol açan böyle bir kazanımın, tam da ele aldığımız kuşakta ortadan kalkması inandırıcı mıdır? İnsanların yaptığı gibi, kişinin atalarının yaşantılarının ve kendi olgunluğuna kıyasla çocukluk yaşantılarının önemini hepten ihmal edemeyiz; tersine, bunlar belli bir varsayımı gerektirir. Bu yaşantılar çok daha önemlidir, çünkü gelişmenin henüz tamamlanmadığı dönemlerde yaşanır ve işte bu nedenle travmatik etkiler bırakmaya açıktır. Roux ve diğerlerinin yürüttüğü gelişimsel mekanik araştırmaları, hücre bölünmesi sırasında embriyo halindeki tohum tabakasına bir iğne batırılmasının ağır gelişim bozukluklarına yol açtığını göstermiştir.[1] Bir larva veya tam gelişmiş hayvanda aynı yara hiçbir hasara yol açmayacaktır.

Yapısal etkeni temsil edecek şekilde nevrozların kökeni denklemine dahil ettiğimiz erişkin libidosu takıntısı, buradaki amaçlarımız açısından ikiye ayrılır: kalıtsal yapı ve ilk çocuklukta kazanılan yatkınlık. Hepimizin de bildiği gibi, öğrenciler şematik sunuşlara daha sıcak bakıyor. Bu nedenle konuyu şematik olarak özetleyeceğim:[2]

1 [Wilhelm Roux (1850-1924) deneysel embriyolojinin kurucularından birisidir.]

2 [Okur, aşağıdaki genolojik ağaç biçimindeki şemayı izlemeyi daha kolay bulabilir:

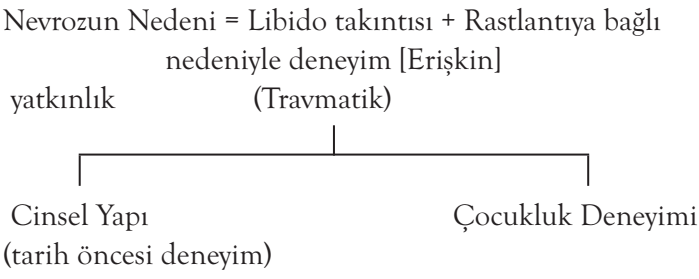
Cinsel Yapı (Tarih öncesi deneyim) + Çocukluk Deneyimi

|

Libido takıntısı nedeniyle yatkınlık + [Yetişkinlikteki] Kazara Deneyim (travmatik)

|

[Nevroz]

Kalıtsal cinsel yapı, şu veya bu bileşen içgüdünün tek başına veya diğerleriyle birlikte belli bir güçle yeni kuşağa aktarılması yoluyla çok çeşitli yatkınlıklar yaratır. Çocukluk deneyimi etkeniyle birlikte cinsel yapı, ilk önce yatkınlıkla erişkinin kazara deneyimleri arasında öngördüğümüze benzer yeni bir "tümleyici dizi" oluşturur. Her ikisinde de aynı aşırı uçları ve iki etken arasındaki aynı ilişkileri buluruz. Burada da en ilginç libidinal gerileme türünün —cinsel örgütlenmenin önceki evrelerine yönelik gerilemelerin— temel olarak kalıtsal yapısal etkenle belirlenip belirlenmediği sorunu gündeme gelir. Ama çeşitli nevrotik hastalık gruplarını ele alıncaya kadar bu sorunun cevabını ertelemek daha doğru olacaktır.

Analitik araştırmaların, nevrotiklerin libidolarının çocukluktaki cinsel deneyimlere bağlandığını göstermesi üzerinde biraz duralım. Psikanaliz, insan yaşamı ve hastalığı açısından bunlara büyük bir önem verir. Terapi söz konusu olduğu sürece bu yaşantılar önemini aynen korur. Ama bunu bir yana bırakacak olursak, yaşam görüşümüzü çok tek yanlı olarak nevrotik duruma oturtma hatasına yol açabilecek bir yanlış anlama tehlikesi söz konusu olduğunu kolayca görebiliriz. Ne olursa olsun, çocukluk deneyimlerinin önemini, libidonun, sonraki konumlarından sürüp çıkarıldıktan sonra bunlara *gerilemeci*

olarak döndüğü gerçeğinden çıkarmamız gerekir. Bu durumda karşıt sonuç —yani, bu libidinal deneyimlerin ortaya çıktıkları dönemde hiçbir önemi olmadığı, ancak geriye dönük bir önem kazandığı sonucu— çok cazip gelir. Odipus kompleksi tartışmasında benzer bir alternatifi ele aldığımızı hatırlayacaksınız [21. Ders].

Burada da karara varmamız zor olmayacaktır. Çocukluk yaşantılarının libidinal enerji yükünün (ve bu nedenle patolojik öneminin) libidonun gerilemesi yoluyla büyük ölçüde arttığı savının doğruluğuna kuşku yok, ama bunu tek başına belirleyici olarak değerlendirmek hata olacaktır. Diğer noktaları da hesaba katmak gerek.

Her şeyden önce gözlemler, çocukluk yaşantılarının kendilerine ait bir önemi olduğunu her türlü kuşkudan uzak bir şekilde gösterir ve çocukluktaki bulgularını ortaya koyar. Çocukların da nevrozları vardır; üstelik bunlar, zaman içinde geriye doğru yer değiştirmenin zorunluluk gereği çok sınırlı olduğu, hatta hiç bulunmadığı nevrozlardır, çünkü hastalığın başlangıcı travmatik yaşantılardan hemen sonrasına rastlar. Tıpkı çocuk rüyalarının, erişkin rüyalarını anlamanın anahtarını vermesi gibi, bu çocuk nevrozlarının incelenmesi de bizi erişkin nevrozlarını yanlış anlamaktan tekrar tekrar kurtarır.[1] Çocuk nevrozları çok yaygındır, sanılandan da yaygın. Çoğunlukla görmezden gelinir, çocuğun haşarılığına bağlanır, çocuk uzmanlarınca gizlenir; ama geriye dönük olarak her zaman kolayca anlaşılabilir. Genellikle *kaygı histerisi* şeklinde ortaya çıkar. Bunun ne anlama geldiğini daha sonra öğreneceğiz [kaygı konulu 25. Derste]. Sonraki yaşamda bir nevrozun patlak vermesi halinde analiz bunun, ancak

1 [8. Derse bakın. Freud'un, burada yeni tamamladığı, ama henüz yayımlamadığı "Kurt Adam" analizini (1918b) düşündüğü açık.]

örtülü bir ipucu olarak ortaya çıkabilen çocukluk hastalığının dolaysız bir devamı olduğunu gözler önüne serer. Ama daha önce de söylediğim gibi çocukluktaki bu nevroz işaretlerinin, kesintisiz bir şekilde yaşam boyu bir hastalığa dönüştüğü olaylar da vardır. Bu çocuk nevrozlarından birkaçını çocuklukta — ortaya çıktıkları dönemde— analiz etme fırsatımız oldu;[1] ama çoğunlukla erişkin yaşamında hasta olan ve çocukluk nevrozu konusunda gecikmeli bir iç gözlem kazanmamızı mümkün kılan insanlarla yetinmek zorunda kalırız. Bu tür olaylarda bazı düzeltmeler yapmamız ve bazı önlemler almamız gerekir.

İkincisi, çekim odağı olabilecek bir şey bulunmaması halinde libidonun çocukluk dönemine bu kadar düzenli gerilemesinin inandırıcı olmayacağını düşünmemiz gerek. Gelişim seyrindeki belli noktalarda olduğunu düşündüğümüz takıntılar, sadece bunların bir miktar libidinal enerji tuttuğunu varsayarsak bir anlam ifade eder. Son olarak, çocukluktaki ve sonraki deneyimlerin yoğunluğuyla patojenik önemi arasında, daha önce tartıştığımız diziye benzer tümleyici [tamamlayıcı] bir ilişki olduğunu söyleyebilirim. Nedenselliğin tamamen çocukluktaki cinsel deneyimlerde yattığı, bu izlenimlerin kesin bir travmatik etki yarattığı ve ortalama cinsel yapının ve eksik gelişiminin sağlayabileceğinden başka destek noktası gerektirmeyen olaylar vardır. Bunların yanı sıra, vurgunun tamamen sonraki çatışmalara kaydığı olaylar da vardır; analizde, çocukluk izlenimleri üzerindeki vurgunun, sadece gerilemenin işiymiş gibi göründüğünü anlarız. Dolayısıyla bir yanda "gelişimsel ketlenme" ile diğer yanda "gerileme" arasında aşırı uçlar olduğu gibi, bu ikisi arasında da her dereceden işbirliği [değişme] söz konusudur.

1 [Bkz. "Küçük Hans" (1909b) durum tarihçesi. Bu, dizideki 9. cilt olan *Durum Tarih*çeleri I'de yer almaktadır.]

Bu gerçeklerin, çocuğun cinsel gelişiminin erken bir evresinde müdahale yoluyla nevrozların önlenmesini planlayan eğitim açısından belli bir önemi vardır. Kişi dikkatini temel olarak çocukluktaki cinsel deneyimler üzerinde odaklaştırırsa, çocuğun gelişimini geciktirerek ve bu türden deneyimlerden koruyarak nevroza karşı gerekli koruyucu önlemleri aldığını varsaymak durumunda kalacaktır. Ama biz, nevrozların nedenselliği önkoşullarının karmaşık olduğunu ve sadece bir etkenin hesaba katılmasıyla genelde etkilenemeyeceğini biliyoruz. Yapısal etken karşısında güçsüz olması nedeniyle çocuğun katı bir şekilde korunması değer kaybeder. Bunun yanı sıra, bu uygulama eğitimcilerin hayal edebildiğinden çok daha zordur ve ciddiye alınması gereken iki yeni tehlike içerir: gereğinden çok başarılı olabilir, yani zararlı sonuçları olan aşırı bir cinsel bastırmaya yol açabilir ve çocuğu, yaşamda ergenlikte ortaya çıkacak olan cinsel arzu patlamasına karşı savunmasız bırakabilir.[1] Dolayısıyla çocukluktaki koruyucu önlemlerin olumlu sonuç verecek şekilde nereye kadar uygulanabileceği ve o anki duruma yönelik değişik bir tutumun nevrozların önlenmesine daha iyi bir yaklaşım açısı sağlayıp sağlayamayacağı kuşkuya son derece açıktır.

Gelin, semptomlara geri dönelim. Semptomlar, engellenen doyum için, nesne seçiminin veya cinsel örgütlenmenin eski gelişim evrelerine dönüşle kopmaz bir ilişki içinde olan libido gerilemesi yoluyla bir ikâme sağlar. Bir süre önce, nevrotiklerin geçmişlerindeki bir döneme takılıp kaldıklarını görmüştük; şimdi ise bunun, libidonun doyum bulabildiği, bu kişilerin mutlu olduğu bir dönem olduğunu biliyoruz. Kucaktaki bebek oldukları döneme kadar gitmeleri bile gerekse, yaşamlarında

1 [Freud bu zorluğu *Yeni Giriş Dersleri*'nin (1933a) 34. Dersinde ayrıntılarıyla ele almıştır.]

mutlu oldukları —böyle hatırladıkları ya da sonraki ipuçlarından böyle hayal ettikleri— bir dönemi buluncaya kadar ararlar. Bir açıdan semptom, bu eski çocuksu doyum türünü tekrarlar; ama bu, çatışmadan kaynaklanan sansürle çarpıtılan, kural olarak bir acı duygusuna dönüşen ve hastalığı ortaya çıkaran nedenin öğeleriyle kaynaşan bir doyumdur. Semptomun sağladığı doyum türü, kendine yabancı çok şeye sahiptir.

Tersine sözde doyumu acı olarak hisseden ve bundan şikâyetçi olan kişinin bu doyumdan habersiz olması gerçeğini göz ardı edebiliriz. Bu dönüşüm, baskısıyla semptom oluşumuna yol açan ruhsal çatışmanın bir fonksiyonudur. Gerçekten de, bir zamanlar onun için doyum olan şey şimdi mutlaka direnmesini veya tiksintisini alevlendirecektir. Bu değişikliğin önemsiz, ama aydınlatıcı bir modelini hepimiz biliriz. Annesinin memesini iştahla emen çocuk, birkaç yıl sonra eğitimle üstesinden gelinmesi zor olan bir süt içmekten hoşlanmama tutumu sergileyecektir. Sütün üzerinde kaymak oluşması veya üstü kaymaklı süt içmesi halinde bu hoşlanmama tiksintiye dönüşür. Kaymak tabakasının, bir zamanlar çok arzulanan annenin memesine ilişkin bir anıyı canlandırabileceği olasılığını bir yana atamayız. Ama bu iki durum arasında travmatik etkileri olan tuvalet eğitimi vardır.

Libidinal doyum aracı olarak semptomların bize tuhaf ve anlaşılmaz gelmesinin başka bir nedeni daha vardır. Bunlar bize, normalde doyum beklemeye alıştığımız şeyleri zerre kadar çağrıştırmaz. Genellikle nesneler göz ardı edilir ve böylece dış gerçeklikle ilişkileri ortadan kalkar. Bunun, gerçeklik ilkesinden uzaklaşmanın ve haz ilkesine dönmenin bir sonucu olduğunu görebiliriz. Ama bu ayrıca, cinsel içgüdüye ilk doyumlarını veren türden uzatmalı bir oto-erotizme de dönüştür. Bu semptomlar, dış dünyadaki bir değişikliğin yerine kişinin kendi bedenindeki

bir değişmeyi koyar [ikâme]: dışsal edim yerine içsel edime, eylem yerine adaptasyona yönelir, bu da filogenetik [evrimsel] açıdan son derece önemli bir gerilemeye karşılık gelir. Bunu ancak semptomların oluşumuna ilişkin analitik araştırmalardan öğreneceğimiz yeni şeylerle ilişkili olarak anlayabiliriz. Bilinçdışına ait olan ve rüya oluşumunda etkili olan aynı süreçlerin —yani yoğunlaşmanın ve yer değiştirmenin— semptom oluşumunda da rol oynadığını unutmamalıyız. Rüya gibi semptom da bir şeyi [arzuyu] gerçekleşmiş olarak temsil eder: bu, çocuksu bir doyumdur. Ama aşırı yoğunlaşma nedeniyle bu doyum tek bir duyuma veya sinir uyarımına sıkıştırılabilir ve aşırı yer değiştirme yoluyla libidinal kompleksin tamamının küçük bir ayrıntısıyla sınırlanabilir. Bir semptomda varlığından kuşkulandığımız ve değişmez olarak doğrulanan libidinal bir doyum görmekte sık sık zorlanmamız bizi şaşırtmaz.

Öğrenecek yeni şeyler olduğunu söylemiştim; bu gerçekten de çok şaşırtıcı bir şey. Bildiğiniz gibi analiz vasıtasıyla ve semptomlardan yola çıkarak, libidonun takılıp kaldığı ve semptomlara kaynaklık eden çocukluk deneyimleri konusunda bir bilgi edindik. Şaşırtıcı olan, bu çocukluk sahnelerinin her zaman doğru olmamasıdır. Gerçekten de olayların çoğunda doğru [gerçek] değildir, bazılarında da tarihsel gerçeğin tam tersidir. Göreceğiniz gibi bu keşif, bu sonuca yol açan analize ya da analizi veya nevrozlara ilişkin görüşlerimizin tamamını söylediklerine dayandırdığımız hastalara inandırıcılığını kaybettiren bir etken olarak değerlendirilmektedir. Ama bu konuda şaşırtıcı ve dikkate değer başka bir şey daha var. Analizin ortaya çıkardığı çocukluk yaşantıları hep gerçek olsaydı, sağlam yere bastığımızı düşünebilirdik; ama bunların düzenli olarak yanlış çıkması ve hastanın kurguları, fantezileri olduğunun anlaşılması halinde

bu sallantılı temelden vazgeçmemiz ve kendimize başka bir çıkış yolu aramamız gerekecekti. Ama ikisi de değil: gerçekte analizde uydurulan veya hatırlanan çocukluk deneyimlerinin bazen açıkça yanlış, bazen de aynı kesinlikle doğru, olayların çoğunda ise gerçekle yalanın [gerçekdışının] bir karışımı olduğu gösterilebilir. Dolayısıyla semptomlar bazen gerçekten olan, libido takıntısını etkilediğini varsayabileceğimiz olayları, bazen de hastanın, kökensel [etiyolojik] bir rol oynamaya uygun olmayan fantezilerini temsil eder. Bu konuda bir çıkış yolu bulmak zordur. Belki de benzer bir bulguyu —analiz diye bir şey yokken de insanların hiç unutmadıkları yalıtılmış çocukluk anılarının aynı ölçüde yalanlanabilmesini veya en azından hem gerçek hem de yanlış yanlarının bulunduğunun gösterilebilmesini— başlangıç noktası yapabiliriz. Bu durumda bu anıların yanlışlığını göstermek zor değildir; dolayısıyla en azından, bu beklenmedik hayal kırıklığından analizin değil, bir şekilde hastaların sorumlu olduğunu bilmenin rahatlığına kavuşuruz.

Biraz düşününce, bizi bu kadar şaşırtan bu ilişkiler durumunun ne anlama geldiğini kolayca anlayacağız. Bu, gerçekliğin değerden düşmesi, gerçekle fantezi arasındaki ayrımın göz ardı edilmesidir. Hastanın uydurma hikâyelerle zamanımızı almasını bir hakaret gibi alma eğilimi duyarız. Biz gerçekliğe kurgudan çok farklı bir şey olarak bakar ve çok farklı bir değer biçeriz. Hasta da normal düşüncelerinde şeylere bu ışıkta bakar. Semptomlarının arkasından, çocukluk deneyimleriyle şekillenen arzu giderici durumlara giden malzemeyi verdiği zaman, başlangıçta gerçeklikle mi yoksa fantezilerle mi karşı karşıya olduğumuz konusunda kuşku duyarız. Daha sonra, bir karara varacak belli göstergeler bulur ve bunları hastaya aktarma göreviyle karşı karşıya geliriz. Ama bu her zaman güçlük yaratır. Ona (tıpkı her

ulusun kendi unutulan tarih öncesini mitlerle gizlemesi gibi) çocukluk tarihini gizlediği fantezilerini açığa çıkarmakla meşgul olduğunu doğrudan doğruya söyleyecek olursak, konuyu izleme ilgisinin ansızın ve istenmedik bir biçimde azaldığını görürüz. O da gerçekliği yaşamak ister ve sadece "hayali" olan her şeyi küçümser. Öte yandan bu çalışma bitene kadar çocukluğunun gerçek olaylarını incelemekle meşgul olduğumuz inancına iliş-mezsek, bizi yanılmakla suçlaması ve saflığımızdan ötürü bize gülmesi gibi bir riske gireriz. Fanteziyle gerçekliği eşitlememiz ve incelenen çocukluk yaşantılarının gerçek mi yoksa hayali mi olduğuna aldırış etmememiz gerektiği yönündeki önermemi-zi ciddiye alması için uzunca bir zaman gerekecektir. Yine de bunun, bu ruhsal üretimlere [fantezilere] karşı benimsenecek tek doğru tavır olduğu açıktır. Bunlar da bir tür gerçeklik içe-rir. Hastanın bu fantezileri kendisi için ürettiği bir gerçektir ve nevrozu açısından bu gerçek, fantezinin içerdiği şeyi gerçekten yaşaması kadar önemlidir. Fanteziler, *nesnel* gerçeklikten farklı olarak *ruhsal* bir gerçeklik içerir ve biz, *nevrozlar dünyasında belir-leyici olanın ruhsal gerçeklik oldu*ğunu yavaş yavaş öğreniriz.

Nevrotiklerin gençliklerinde tekrar tekrar olan —ve hemen hiç eksik olmayan— olaylar arasında özel önemi bulunan, ayrıca bu açıdan diğerlerinden daha büyük bir ağırlık verilmesi gere-ken birkaç olay vardır. Bu gruba birkaç örnek vermem gerekirse: ebeveynlerin cinsel ilişkisine tanık olma, bir yetişkin tarafından baştan çıkarılma ve iğdişle tehdit edilme. Bunların hiçbir zaman nesnel gerçeklikle tanımlanmadığını varsaymak hata olacaktır; tersine, hastanın ailesinin daha yaşlı üyelerinden soruşturulması bunu çoğu kez kesin anlamda doğrular. Örneğin penisiyle muzır bir tarzla oynamaya başlayan ve bu tür etkinliklerini gizlemesi gerektiğini bilmeyen küçük bir oğlan çocuğunun, ebeveynleri

veya bakıcısı tarafından penisini veya günahı işleyen elini kesmekle tehdit edilmesi ender bir olay değildir. Ebeveynler sorulduğu zaman çoğu kez bunu kabul ederler, çünkü bu tehditle yararlı bir şey yaptıklarını düşünürler; bazı insanlar, özellikle biraz daha geç bir dönemde olması halinde bu tehdide ilişkin hatasız ve bilinçli bir anıya sahiptir. Tehdidi yapan anne veya başka bir kadınsa ceza uygulamasını genellikle babaya —veya doktora— aktarır. Frankfurtlu pediatrist Hoffmann'ın ünlü çalışması *Struwwelpeter*'de (ki popüleritesini çocukluğun cinsel ve diğer komplekslerini anlamasına borçludur), inatçı emmeye ceza olarak başparmağı kesme şeklinde yumuşatılan iğdiş etme tehdidini bulursunuz. Ama çocuklar, nevrotiklerin analizinde görüldüğü kadar sık iğdişle tehdit ediliyor olamaz. Çocuğun, bazı ipuçları temelinde oto-erotik doyumun yasak olduğu bilgisinin de yardımıyla, hayal dünyasında bu etkinlikle kadının cinsel organını keşfetmesiyle edindiği izlenimi birleştirerek kafasında bu tür bir tehdit canlandırdığını kavramak bizim için yeterli olacaktır. Bir çocuğun, henüz kavrayışına veya anısına güvenilmeyecek bir dönemde ebeveynleri veya diğer yetişkin insanlar arasındaki cinsel ilişkiye tanık olması sadece proleter ailelerde görülen bir şey de değildir; bu izlenimi *geriye dönük olarak* anlaması ve buna tepki göstermesi de olasıdır. Ama cinsel birleşme gözlenmesi zor çok ince ayrıntılarıyla anlatılıyorsa ya da çok sık rastlandığı gibi, bunun arkadan, *more ferarum* [hayvanlara özgü tarzda] bir cinsel ilişki olduğu anlaşılırsa, fantezinin hayvanların (örneğin köpeklerin) çiftleşmesine ilişkin bir gözlemden kaynaklandığından ve güdü gücünün, çocuğun ergenlik dönemindeki doyumsuz bakma içgüdüsü olduğundan emin olabiliriz. Bu çizgideki aşırı uç, henüz anne karnındayken ebeveynlerin cinsel birleşmesini izleme fantezisidir. Baştan çıkarılma fantezileri özellikle ilginçtir,

çünkü birçok durumda fantezi değil, gerçek anılardır. Yine de bunların, analiz bulgularının ilk başta gösterdiği kadar sıklıkla gerçek olmaması bir şanstır. Daha büyük veya akran bir çocuk tarafından baştan çıkarılma olaylarına, erişkinle olandan daha sık rastlanır ve çocukluk öykülerinde bu tür olaylar üreten kızların durumunda babanın bir baştan çıkarıcı olarak sık sık ortaya çıkması halinde, suçlamanın hayali yapısı veya buna yol açan güdü konusunda kuşku duymayız.[1] Gerçek bir baştan çıkarmanın olmamasına rağmen kurulan bir baştan çıkarılma fantezisi çocuk tarafından genellikle cinsel etkinliğinin oto-erotik dönemini perdelemek için kullanılır. Geriye dönük olarak bu ilk dönemlerde arzu ettiği bir nesneye ilişkin fanteziler kurarak, mastürbasyon konusundaki utanma duygusundan kurtulur. Yine de en yakın erkek akrabalar tarafından çocuğun cinsel tacize uğramasının, sadece fantezi dünyasına ait olduğunu düşünmeyin. Analistlerin çoğu, bu tür olayların gerçek olduğu ve her türlü kuşkudan uzak ortaya çıktığı insanları analiz etmiştir; ama bu durumlarda bile bunlar çocukluğun sonraki yıllarına aittir ve daha eski dönemlere aktarılmıştır.

Edindiğimiz tek izlenim, bu çocukluk olaylarının her nasılsa gerekli olduğu, nevrozun temel öğeleri arasında bulunduğudur. Gerçekten olmuşsa mesele yok; ama gerçeklik tarafından alıkonmuşsa ipuçlarına dayanılarak birleştirilir ve fanteziyle tamamlanır. Sonuç aynıdır ve şu ana kadar biz, bu çocukluk olaylarında ister gerçeklik ister fantezi daha büyük bir rol oynamış olsun, sonuçlarda bir fark göremedik. Burada da söz konusu olan şey, sık sık değindiğim tümleyen ilişkilerden birisidir: dahası, karşılaştıklarımızın en tuhafıdır. Bu fantezilere duyulan ihtiyaç ve gerekli

1 [Freud, *Yeni Giriş Dersleri*'nin (1933a) 33. Dersinde bu konuda daha çok şey söylüyor.]

malzeme nereden geliyor? Kaynağının içgüdüler olduğuna kuşku yok; ama yine de aynı içerikli aynı fantezilerin her fırsatta neden tekrarlandığını açıklamak gerekir. Size verebileceğim böyle bir cevabım var. Bu *ilkel [birincil] fantezilerle* birlikte diğer birkaçının da filogenetik [evrimsel] bir donanım olduğuna kuşku yok. Bu fantezilerde birey, kendi deneyiminin çok eksik olduğu noktalarda bu deneyimin ötesine geçerek tarih öncesi [ilkel] deneyimlere yönelir. Bugün analizde bize fantezi olarak anlatılan bütün bu şeylerin —çocukların baştan çıkarılması, ebeveynler arasındaki ilişkinin gözlenmesiyle cinsel heyecanın alevlenmesi, iğdiş tehdidi (veya iğdiş edilme)— insan ailesinin tarih öncesi dönemlerdeki gerçek olaylar olabileceğine ve çocukların fantezilerinde sadece bireysel gerçeklikteki boşlukları tarih öncesi gerçeklikle doldurduyor olabileceklerine inanıyorum. Nevroz psikolojisinin, insan gelişiminin eski çağlarından, diğer kaynaklardan daha çok şey almış olabileceğini düşünüyorum.[1]

Tartıştığım şeyler, "fantezi" [veya "hayal"] olarak tanımlanan ruhsal etkinliğin kökenine ve önemine daha yakından bakmayı gerektiriyor.[2] Görüldüğü üzere, ruhsal yaşamdaki konumu açıklık kazanmamış da olsa, bu, evrensel anlamda büyük bir üne sahiptir. Bu konuda şunları söyleyebilirim. Bilindiği gibi insan egosu, dış gerçekliği kabul edip gerçeklik ilkesine boyun eğecek şekilde dış baskıyla ve yavaş yavaş eğitilir; bu sürecin akışı içinde, haz (sadece cinsel haz değil) almak için yöneldiği bazı nesnelerinden ve amaçlarından geçici veya sürekli olarak vazgeçmeye zor-

1 ["İlkel fantezilere" ilişkin bu tartışma ve bunların kalıtsal olma olasılığı, büyük ölçüde, Freud'un "Kurt Adam" durum tarihçesinde (1918b) bulduklarına dayanmaktadır.]

2 [Freud'un daha önceki ilkel fantezi tartışması, "Yaratıcı Yazarlar ve Hayal Kurma" (1908e) ve "Histerik Fanteziler ve Çift Cinsellikle İlişkileri" (1908a) başlıklı makalelerinde bulunabilir.]

lanır. Ama insan hazdan vazgeçmeyi her zaman zor bulmuştur; bir tür dengeleyici [telafi] olmaksızın bunu yapamaz. Bu nedenle bütün bu terk edilen haz kaynaklarının ve haza ulaşma yöntemlerinin varlığını korumasına izin verilen bir ruhsal etkinliği sürdürür; bu, gerçekliğin ve "gerçeklik testi"[1] dediğimiz şeyin gereklerinden muaf olan bir varoluştur. Her arzu kendi doyumunun tablosunu oluşturur; hayali arzu gidermenin [gerçekleştirmenin] doyum sağladığına, üstelik bunun da söz konusu şeyin gerçek olmadığı bilgisine rağmen gerçekleştiğine kuşku yok. İnsan böylece, fantezi etkinliği içinde, gerçeklikte uzun zaman önce vazgeçtiği dış zorlamadan bağımsızlığın tadını çıkarmaya devam eder. Bu yolla haz kovalayan hayvan olarak kalmayla, tekrar mantıklı bir yaratık olma arasında uzlaşma sağlayan zekice bir seçenek yaratır. Gerçekten de, gerçeklikten koparılabilecek en küçük doyum kırıntılarından vazgeçmez. Theodor Fontane'nin de bir keresinde dediği gibi "Ek yapılanmalar olmaksızın yapamayız."[2] Ruhsal fantezi dünyasının yaratılması, tarım, ulaştırma ve endüstri gereklerinin, hızla tanınmaz hale getirmekle tehdit ettiği yerlerde "parkların" veya "doğa (milli) parkların" kurulmasında mükemmel bir paralellik bulur. Milli park, başka her yerde ne yazık ki zorunluluğa feda edilen özgün durumunu korur. Yararsız, hatta zararlı şeyler de dahil olmak üzere her şey orada dilediği gibi yetişip çoğalabilir. Ruhsal fantezi dünyası da gerçeklik ilkesinden muaf olan işte böyle bir doğa parkıdır.

En çok bilinen fantezi ürünleri, daha önce sözünü ettiğimiz [5. Dersin sonlarında] "gündüz düşleridir"; bunlar, gerçeklik ne kadar alçakgönüllü ve kısıtlı olmayı gerektirirse o kadar abartılı gelişen hırslı, megalomanik, erotik arzuların hayali doyumudur.

1 [Yani, şeylerin gerçek olup olmadığını belirleme süreci.]

2 [Effi Briest (1895) adlı romanında.]

Fantezideki mutluluğun özü —gerçekliğin rızasını almak zorunda kalmadan haz elde etme— bunlarda şaşmaz bir şekilde ortaya çıkar. Bu tür gündüz düşlerinin [hayallerin], gece rüyalarının çekirdeği ve prototipi [eştipi] olduğunu biliyoruz. Bir gece rüyası temelde gece içgüdüsel dürtülerin özgür kalması nedeniyle kullanılabilir olan ve gece iş başında olan ruhsal etkinliğin şekillendirmesiyle çarpıtılan bir gündüz düşünden başka bir şey değildir. Bir gündüz düşünün [hayalin] bile bilinçli olması gerekmediğini, bilinçdışı gündüz düşlerinin de olduğunu daha önce söylemiştik. Dolayısıyla bu tür bilinçsiz gündüz düşleri ["hayaller"] sadece gece rüyalarının değil, nevrotik semptomların da kaynağıdır.

Şimdi anlatacaklarımdan, fantezinin semptom oluşumundaki rolünün önemi açıklık kazanacaktır. Engellenme durumunda libidonun, vazgeçtiği, ama bir miktar enerjinin henüz bağlı olduğu noktalara geriye dönük olarak nasıl enerji yüklediğini açıklamıştım. Bu çizgide bir düzeltme veya değişiklik yapacak değilim, ama araya bir bağlantı eklemem gerekiyor. Libido bu takıntı noktalarına giden yolu nasıl bulur? Libidonun vazgeçtiği bütün nesneler ve eğilimler her anlamda vazgeçilmiş değildir. Bunlar veya türevleri, fantezilerde belli bir yoğunlukta yaşamaktadır. Dolayısıyla libidonun, bastırılan her takıntıya açık olan yolu bulması için fantezilere yönelmesi yeterlidir. Bu fanteziler belli bir hoşgörüyle karşılanmaktadır: aralarındaki zıtlık ne kadar keskin olursa olsun, belli bir koşul [denge] sağlandığı sürece egoyla çatışmazlar. Bu koşul [denge], *nicel* bir yapıdadır ve libidonun fantezilerde geriye doğru akışıyla bozulur. Bu fazlalığın sonucu olarak fantezilerin enerji yükü öylesine artar ki gerçekleştirilme yönünde bir baskı uygularlar. Ama bu da bunlarla ego arasındaki bir çatışmayı kaçınılmaz kılar. Daha önce ister önbilinçli ister

bilinçli olsun, artık egonun talimatıyla bastırmaya tabi tutulur ve bilinçdışının çekimine girerler. Libido, böylece bilinçsiz kılınan fantezilerden yola çıkarak geriye doğru, fantezinin bilinçdışındaki kökenlerine —kendi takıntı noktalarına— ulaşır.

Libidonun fanteziye çekilmesi, semptom oluşumuna giden yolda bir ara evredir ve özel bir adla adlandırılmayı gerektirir. C. G. Jung buna çok uygun olan "içe dönme" adını taktı, ama daha sonra buna başka bir anlam daha yükledi.[1] İçe dönmeyi, libidonun gerçek doyum olasılıklarından uzaklaşması ve o güne kadar masum diye göz yumulan fantezilerin aşırı yüklenmesi[2] anlamında kullanacağız. İçedönük henüz nevrotik değildir, ama istikrarsız bir durumdadır: biriken libidosu için daha başka çıkışlar bulamadığı sürece, bir sonraki güçler kaymasında mutlaka semptomlar geliştirecektir. Öte yandan nevrotik doyumun gerçekdışı yapısını ve fanteziyle gerçeklik arasındaki farkın göz ardı edilmesini belirleyen şey, içedönüklük evresinde kalmadır.

Bu son tartışmalarda kökensel [etiyolojik] zincire yeni bir etken —söz konusu enerjilerin miktarı, niceliği— eklediğimi anlamış olmalısınız. Bu etkeni her yerde dikkate almamız gerekecektir. Kökensel bileşenlerin salt niteliksel analizi yeterli değildir. Ya da başka bir deyişle, bu ruhsal süreçlere ilişkin salt *dinamik* görüş yeterli değildir; *ekonomik* bir yaklaşıma da ihtiyaç duyulur. Çatışmaya konu olan bileşenler çok eskiden beri de varolsa, iki eğilim arasındaki çatışmanın, enerji yüklerinde belli yoğunluklara ulaşılıncaya kadar patlak vermeyeceğini söylememiz gerek. Aynı şekilde, yapısal etkenlerin patojenik önemini de, bir bileşen içgüdünün kalıtsal yatkınlıkta diğerinden ne

1 [Bu terimi 1910'da ortaya atan Jung, bir dönemde bu terimi sadece erken bunamaya (şizofreniye) uygulamıştı (Jung, 1911-12).]

2 [Yani, aşırı miktarda ruhsal enerjiyle yüklenmesi.]

kadar daha *fazla* bulunduğunu hesaba katarak değerlendirmek gerekir. Hatta bütün insanlarda yatkınlığın nitelik olarak birbirine benzediğini ve sadece bu nicel koşullar nedeniyle farklılık gösterdiğini bile söyleyebiliriz. Nevrotik hastalığa direnme yeteneği konusunda nicel etken de diğeri kadar belirleyicidir. Bu, bir insanın ne *kadarlık* bir kullanılmayan libidoya katlanabileceği ve libidosunun *ne kadar büyük bir kısmını* cinsel amaçlardan yüceltilmiş amaçlara saptırabileceği sorunudur. Nitel olarak haz alma ve hoşnutsuzluktan [hazsızlıktan] kaçınma çabası olarak tanımlanabilen ruhsal etkinliğin nihai amacı, ekonomik açıdan bakıldığında ruhsal aygıtta etkin olan uyarım miktarını (uyarımlar kütlesini) kontrol etme ve hoşnutsuzluk yaratacak düzeye kadar artmasını engelleme olarak görülür.[1]

Nevrozlardaki semptomların oluşumu konusunda söyleyeceklerim bu kadar. Ama burada söylediğim her şeyin sadece histerideki semptom oluşumu için geçerli olduğunu bir kez daha ve açıkça vurgulamak istiyorum. Temel öğeleri değişmese de, saplantı nevrozunda bile farklı çok şey bulunacaktır. İçgüdülerin isteklerine karşı çıkan karşı-enerji yükleme [anticathexes] (ki histeride de bundan söz etmiştik), saplantı nevrozunda ağır basar ve "tepki oluşumu" olarak bilinen bir biçimde klinik tabloya egemen olur. Semptom oluşum mekanizmaları üzerine yaptığımız araştırmaların henüz sonuçlanmadığı diğer nevrozlarda benzer, hatta çok daha kapsamlı farklar buluruz.

Ama bugünlük gitmenize izin vermeden önce dikkatlerinizi, fantezi yaşamının en genel ilgiyi hakkeden bir yanına biraz daha

1 [Freud, bu konuya değindiği önceki sayfalarda (22. Dersin sonlarında) bu konudaki kuşkusundan söz etmesine karşılık burada "haz ilkesi" ile "sabitlik ilkesi" (homestasis) arasında bir eşitlik kuruyor gibi. Daha sonra bu ikisi arasında net bir ayrım yapıyor: bkz. "Mazoşizmde Ekonomik Sorun" (1924c).]

çekmek istiyorum. Çünkü burada fanteziden tekrar gerçekliğe giden bir dönüş yolu —yani sanat yolu— vardır. Sanatçı, nevrozdan uzak olmayan, içedönüklüğün başlarında bir insandır. Aşırı ölçüde güçlü içgüdüsel ihtiyaçlarla karşı karşıyadır. Ün, güç, zenginlik, onur ve kadınların sevgisini kazanmayı arzular: ama bu doyumlara ulaşmak için gereken araçlardan yoksundur. Dolayısıyla diğer her doyumsuz insan gibi gerçeklikten uzaklaşır ve bütün ilgisini ve libidosunu, fantezi dünyasının nevroza yol açabilecek arzu giderici yapılarına aktarır. Gelişiminin böyle sonuçlanmaması için birçok şeyin bir araya gelmesi gerektiğine kuşku yok; gerçekten de, özellikle sanatçıların nevroz nedeniyle etkinliklerindeki kısmi bir ketlenmeden ne kadar sık acı çektikleri bilinir. Yapıları güçlü bir yüceltme yeteneğine ve çatışma için belirleyici olan belli bir gevşeklik derecesine sahip olabilir. Ama sanatçı gerçekliğe giden yolu şöyle bulur. Kuşkusuz, fantezi dünyasına sahip olan tek insan o değildir. İnsanlığın evrensel rızasıyla fantezi dünyasına kısmi erişime izin verilir ve yoksunluktan muzdarip herkes onun yarattıklarından bir tür rahatlama ve teselli bulmayı bekler. Ama sanatçı olmayanlarda fantezi kaynaklarından alınacak haz miktarı çok kısıtlıdır. Bastırmalarının acımasızlığı onları ancak bilinçli olabilen alçakgönüllü hayallerle yetinmeye zorlar. Gerçek bir sanatçıysa daha fazlasına sahiptir. Her şeyden önce hayallerini kişisel olan ve yabancıları iten şeylerden nasıl arındıracağını ve başkalarının da paylaşmaktan zevk alacağı bir şekle sokmayı bilir. Ayrıca, öngörülen kaynaklardan kökenlerini kolayca belli etmeyecek bir kılığa sokmayı da bilir. Buna ek olarak, belli bir malzemeyi fantezisinin sadık bir imajı [doğru bir kopyası] oluncaya kadar şekillendirmek gibi gizemli bir güce sahiptir; dahası, bilinçdışı fantezisinin bu temsilini çok büyük bir hazla nasıl yükleyeceğini [donatacağını] da

bilir, öyle ki bu imaj, geçici de olsa daha ağır basarak bastırmayı ortadan kaldırır. Bütün bunları başarabildiği takdirde, başkalarının da onlar için erişilmez olan kendi bilinçdışı kaynaklarından teselli ve rahatlama bulmalarını mümkün kılar; onların minnetini ve hayranlığını kazanır ve böylece başlangıçta sadece fantezi dünyası *içinde* ulaştığı şeyleri —onuru, gücü ve kadınların sevgisini— fantezi dünyası *sayesinde* elde eder.

24. DERS
GENEL NEVROTİK DURUM

BAYANLAR VE BAYLAR,— Son tartışmamızda zor bir işi geride bıraktıktan sonra sizi bir süre kendinizle baş başa bırakmayı öneriyorum.

Çünkü hoşnut kalmadığınızın farkındayım. "Psikanalize Girişi" çok farklı düşünmüştünüz. Duymak istediğiniz teori değil canlı örneklerdi. Bu arada, "Bodrum Katta ve Birinci Katta" hikâyesini anlatırken nevrozların nedenselliği açısından bir şeyler kavradığınızı, ama örneklerin uydurma hikâyelerden değil, gerçek olaylardan alınması gerektiğini söylüyorsunuz. Ya da başlarda iki semptomun (bu kez uydurma olmadığını umalım), çözümlerini ve hastaların yaşamlarıyla ilişkilerini anlatırken [17. Derste], semptomların "anlamını" anlamaya başladınız. O çizgide devam etmemi beklediniz. Ama bunun yerine ben kavranması zor, hep eksik olan, ama sürekli yeni şeyler ekleyip durduğum uzun teoriler anlattım; henüz açıklamadığım kavramlarla çalıştım; olaylara ilişkin tanımlayıcı bir açıklamadan önce dinamik, sonra da "ekonomik" bir bakış açısına yöneldim; kullandığım teknik terimlerden kaçının aynı anlama geldiğini ve sadece

kulağa hoş gelmeleri nedeniyle birbirinin yerine kullanıldığını anlamanızı zorlaştırdım; haz, gerçeklik ilkeleri, evrimsel açıdan kalıtsal donanımlar gibi çok kapsamlı kavramlar öne sürdüm ve bir giriş yapmanızı sağlamak şöyle dursun, gözlerinizin önünden sizden her an uzaklaşan bir konular geçidi yaptım.

Nevrozlar teorisine girişe neden sizin de nevrotik durum konusunda bildiklerinizle ve uzun süredir ilginizi çeken şeylerle —nevrotik insanların tipik özellikleriyle, insan ilişkilerine ve dış etkilere yönelik anlaşılmaz tepkileriyle, tedirginlikleriyle, hesapsız ve yararsız davranışlarıyla— başlamadım? Neden, nevrotik durumun basit, gündelik biçimlerinden yola çıkarak daha gizemli, aşırı dışavurumlarını adım adım anlamanızı sağlayacak bir yol tutmadım?

Gerçekten de baylar, bu konuda size itiraz edemem. Sunuş becerimi, içerdiği her sanatsal yanlışta özgün bir güzellik bulacak kadar beğenmiyorum. Başka türlü yapmış olmamın sizin için daha yararlı olacağına ben de inanıyorum; niyetim de buydu. Ama insan istediğini her zaman yapamıyor. Birçok durumda, malzemedeki bir şeyler kişiyi yönlendiriyor ve başlangıçtaki niyetinden uzaklaştırıyor. Bilinen bir malzemenin düzenlenmesi gibi önemsiz bir iş bile tam anlamıyla yazarın iradesine bağlı yürümüyor ve ancak bir süre geçtikten sonra insanın elinden, işlerin neden başka türlü değil de böyle geliştiğini sormaktan başka bir şey gelmiyor.

Bunun bir nedeni belki de "Psikanalize Giriş" başlığının, nevrozlarla ilgili olması düşünülen bu bölüm için artık geçerli olmamasıdır. Edim hatalarının ve rüyaların incelenmesi, psikanalize giriş niteliğindedir; nevroz teorisi ise psikanalizin kendisidir. Bu özet sununun dışında nevrozlar teorisi konusunda kısa bir zaman dilimi içinde bilgi vermenin mümkün olmayacağı-

na inanıyorum. Sorunum, semptomların anlamı ve önemiyle semptom oluşumunun dış ve iç bileşenleri ve mekanizmaları konusunda bağlantılı bir açıklama sunmaktı. Yapmaya çalıştığım budur; psikanalizin bugün söylediklerinin şöyle veya böyle çekirdeğini de bu oluşturmaktadır. Bu, libido ve gelişimi konusunda çok şey anlatmayı ve biraz da ego ve gelişimine değinmeyi gerektiriyordu. Yaptığımız sunuş sizi, tekniğimizin önermeleri ve temel bilinçdışı, bastırma (ve direnme) varsayımları konularına hazırlamıştı. Bunu izleyen derslerin birisinde [26. Ders] psikanalitik çalışmada kaydedilen organik ilerlemenin dayandığı noktaları keşfedeceksiniz. Söylediğim her şeyin sadece bir grup nevrotik rahatsızlığın —"aktarım nevrozları" dediğimiz rahatsızlıkların— incelenmesinden kaynaklandığını gizleme gereği duymadım. Gerçekten de semptom oluşumu mekanizmasını sadece histerik nevroz olayında inceledik. Tam bir bilgi kazanmamış ve her ayrıntıyı hatırlamıyor da olsanız, psikanalizin çalışma yöntemleri, ele aldığı sorunlar ve ulaştığı sonuçlar konusunda bir fikir edindiğinizi umuyorum.

Nevrozlara ilişkin açıklamama nevrotiklerin davranışlarından, nevrozlarından ötürü nasıl acı çektiklerinden, kendilerini buna karşı nasıl savunduklarından ve bununla nasıl uzlaştıklarından söz ederek başlayabileceğimi, bu arzunuzu anladığımı söylemiştim. Bunun, incelemeye değer ilginç bir konu olduğuna kuşku yok; gerçekleşmesi de zor değil. Ama böyle başlamak akıllıca olur muydu, tartışma götürür. Öyle yapmamız halinde, bilinçdışını keşfetmemek, aynı zamanda libidonun büyük önemini gözden kaçırmak ve her şeyi nevrotik kişinin egosuna göründüğü haliyle yargılamak gibi bir risk söz konusu olacaktı. Bu egonun güvenilir veya tarafsız bir kurum olmadığı açıktır. Gerçekten de ego, bilinçdışını reddeden ve bastırılmaya mahkûm

eden bir güçtür; dolayısıyla bilinçdışına karşı adil olmasını nasıl bekleyebiliriz? Bu yolla bastırılan en önemli öğeler reddedilen cinsel isteklerdir, bunların kapsam ve önemini egonun düşüncelerine dayanarak kesinlikle göremeyeceğimiz kendi içinde açıktır. Bastırma konusunda belli bir fikir edindiğimiz andan itibaren, çatışan taraflardan birini (hele hele çatışmanın galibini) yargıç yerine koyamayacağımız yolunda bir uyarı almıştık. Egonun iddialarının bizi konudan uzaklaştıracağını biliyorduk. Egoya inanacak olsaydık, her noktada aktif konuma geçecek ve kendi iradesiyle kendi semptomlarını yaratacaktı. Ama biz, egonun büyük ölçüde pasifliğe katlandığını ve sonradan bu pasifliği gizleyip süslemeye çalıştığını biliyoruz. Bunu her zaman yapamadığı da doğrudur; saplantı nevrozu semptomlarında kendine yabancı bir şeyler olduğunu ve kendini buna karşı ancak güç bela savunabildiğini kabul etmek zorunda kalır.

Bu uyarılara kulak asmayıp da egonun bu hilelerini gerçek sanan birisi işi kolayından alacak ve böylece psikanalizin bilinçdışı, cinsellik ve egonun pasifliği üzerindeki vurgulamasına karşı çıkan her türlü direnmeden kaçınmış olacaktır. Alfred Adler gibi, "nevrotik kişilik yapısının"[1] nevrozların sonucu değil, nedeni olduğunu savunacaktır; semptom oluşumunun tek bir ayrıntısını veya tek bir rüyayı bile açıklayamayacaktır.

Yine de, psikanalizin ortaya çıkardığı etkenleri kabaca göz ardı etmeksizin egonun nevrotik durumlarda ve semptom oluşumunda oynadığı rolü hakkıyla ele almanın mümkün olup olmadığını soracaksınız. Bunun elbette mümkün olduğunu ve er veya geç yapılacağını söyleyebilirim; ama psikanalitik çalışmanın izlediği yol, bununla *başlamayı* kabul etmiyor. Psikanalizin

1 [Über den nervösen Charakter (1912), Adler'in ilk çalışmalarından birisinin başlığıdır.]

bu görevle karşı karşıya geleceği günleri şimdiden görmek elbette mümkün. Egonun, şimdiye kadar incelediklerimizden çok daha ağırlıklı bir rol oynadığı nevrozlar vardır; bunlara "narsistik" nevrozlar diyoruz. Bu rahatsızlıkların incelenmesi, egonun nevrozların başlangıcında oynadığı rol konusunda tarafsız ve güvenilir bir yargıya varmamızı mümkün kılacaktır.[1]

Ancak egonun nevrozlarıyla olan ilişkilerinden birisi o kadar açıktır ki bunu ta başından dikkate almak mümkün olmuştur. Hemen hiç eksik olmayan bu ilişki en açık haliyle, bugün bile anlamaktan uzak olduğumuz bir rahatsızlıkta, yani *travmatik nevrozda* görülür. Olası her nevroz biçiminin nedenselliğinde ve mekanizmalarında her zaman aynı etkenlerin iş başında olduğunu biliyor olmalısınız; ama semptom oluşumunda bazen bu etkenlerden birisi, bazen de diğeri ağır basar. Buradaki konum, bir tiyatro grubundaki [kumpanya] üyelerin konumuna benzer. Her oyuncunun düzenli olarak oynadığı bir rol —kahraman, güvenilir dost, kötü adam, vb.— vardır; ama her birisi ayrıca başka bir rol daha seçecektir. Aynı şekilde semptomlara dönüşen fanteziler, hiçbir yerde histerideki kadar açık değildir; saplantı nevrozlarındaki tabloda karşı enerjiyle yükleme [anticathexis] veya egonun tepki oluşumları ağır basar; rüyalarda "ikincil revizyon" [11. Ders] dediğimiz şey paranoyada kuruntular şeklinde öne çıkar, vs.

Dolayısıyla travmatik nevrozlarda, özellikle de savaşın dehşeti nedeniyle ortaya çıkanlarda sürekli olarak, korunma ve avantaj arayan egonun öz-çıkar güdüsüyle —belki de kendi içinde hastalık yaratamayan, ancak bunu kabullenen ve ortaya çıktıktan sonra devamını sağlayan bir güdüyle— karşılaşırız. Bu güdü, egoyu, hastalığın ortaya çıkmasına neden olan tehlikelere karşı

1 [Freud bu konuyu 26. Deste ayrıntılarıyla ele alıyor.]

korumaya çalışır ve bu tehlikelerin tekrarının artık mümkün olmadığı bir noktaya ulaşılıncaya veya katlanılan tehlike için bir telafi [tazminat] elde edinceye kadar iyileşmeye izin vermez.

Ama diğer her olayda da nevrozun gelişmesinde ve devamında egonun benzer bir çıkarı vardır. Egonun da semptomları desteklediğini, çünkü egonun bastırma amacı için belli bir doyum sağlayan bir yanları olduğunu göstermiştim [23. Dersin başları]. Dahası, çatışmayı semptom oluşumuyla çözüme bağlamak en kolay ve haz ilkesi açısından en kabul edilir çözümdür: bunun egoyu bunaltıcı bulduğu epeyce bir iç çalışmadan kurtardığı açıktır. Gerçekten de doktorun bile bir çatışmanın nevrozla sonuçlanmasının en zararsız ve toplumsal açıdan hoş görülür durum olduğunu kabullendiği olaylar vardır. Doktorun bile bazen mücadele ettiği hastalıktan yana tavır takınması sizi şaşırtmasın. Onun işi, fanatik bir sağlık taraftarı olmak için her yaşam durumunda kendini kısıtlamak değildir. Dünyada sadece nevrotik acı olmadığını, gerçek, giderilemez acılar da olduğunu, zorunluluğun bir insanın kendi sağlığını bile feda etmesini gerektirebileceğini bilir; tek bir insan tarafından yapılan böyle bir özverinin, diğer birçok insanı çok büyük bir mutsuzluktan kurtarabileceğini öğrenir. Bir nevrotik ne zaman bir çatışmayla karşılaşsa "hastalığa kaçtığını" söylesek de, bazı durumlarda bu kaçışın tamamen haklı bir temeli olduğunu kabul etmemiz gerekir; durumu kavrayan bir doktor da sessizce ve anlayışla geri çekilir.

Ama bu istisnaları bir yana bırakıp tartışmamıza devam edelim. Ortalama koşullarda egonun nevroza kaçarak "hastalıktan belli bir iç kazanç" elde ettiğini görürüz. Bazı yaşam durumlarında buna, az çok gerçek bir değeri de bulunan dikkate değer bir *dış* avantaj eşlik eder. Bunun en yaygın örneğini ele alalım. Kocasından kaba ve acımasız bir muamele gören bir kadın, yapısı

mümkün kılıyorsa, başka bir erkekle kurulacak gizli bir ilişkiyle avunamayacak kadar korkak veya törelerine bağlıysa, her dış engel karşısında kocasından ayrılma gücünü kendinde bulamıyorsa, kendi başının çaresine bakmak veya daha iyi bir koca bulmak gibi bir ümidi de yoksa ve buna ek olarak cinsel duygularla vahşi kocasına hâlâ bağlıysa, düzenli olarak nevrozda bir çıkış yolu arayacaktır. Hastalığı, buyurgan kocasıyla giriştiği savaşta savunma ve intikam için kullanabileceği bir silah olacaktır. Evliliği konusunda pişmanlığını dile getiremez ama hastalığından yakınabilir. Doktorundan destek görür, genelde düşüncesiz olan kocasını kendisine bakmaya, onun için para harcamaya, zaman zaman evden, dolayısıyla evlilik baskısından uzak olmasına izin vermeye zorlar. Hastalıktan dışsal veya kazara elde edilen bu tür bir kazancın gerçekten dikkate değer olduğu ve başkaca bir gerçek ikâmenin mümkün olmadığı durumlarda, tedaviyle nevrozu etkileme şansının çok yüksek olduğunu düşünemezsiniz.

Hastalıktan elde edilen kazanç konusunda söylediklerimin, daha önce reddettiğim bir görüşü —egonun kendi iradesiyle hareket ettiği ve nevroz yarattığı görüşünü— desteklediğini söyleyerek karşı çıkacaksınız. Hayır baylar, o kadar çabuk değil! Belki de ego sadece önleyemediği bir nevroza katlanıyor ve bundan elinden geldiğince yararlanmaya çalışıyordur. Bunun, tablonun sadece bir yanı, hem de hoş yanı olduğu doğrudur. Nevroz avantajlı olduğu ölçüde ego da bunu kabul eder; ama sadece avantajları yoktur. Kural olarak egonun, nevroza göz yummakla kötü bir pazarlık ettiği çok geçmeden anlaşılır. Çatışmanın hafiflemesi ona pahalıya mal olur, semptomlara bağlanan acı belki de çatışmanın verdiği acılara eşdeğerdir, ama muhtemelen hoşnutsuzlukta bir artışa yol açacaktır. Ego, hastalığın kazancından vazgeçmeksizin semptomların yarattığı bu bunaltıdan kurtul-

mak ister, ama bunu başaramaz. Dolayısıyla bu da egonun düşünüldüğü kadar aktif olmadığını gösterir. Bunu unutmayalım.

Birer doktor olarak nevrotiklerle olan ilişkilerinizde, hastalık konusunda en çok şikâyetçi olanların işbirliğine en açık olan ve size en az direnen hastalar olacağı beklentisinden kısa sürede vazgeçeceksiniz. Çünkü tam tersi doğrudur. Hastalık kazancına katkıda bulunan her şeyin bastırmadan kaynaklanan direnci şiddetlendirdiğini ve tedaviyi zorlaştırdığını kolayca kavrayacaksınız. Ama hastalıkla birlikte ortaya çıkan kazanca, daha sonra ortaya çıkan kazançları eklememiz gerek. Hastalık gibi ruhsal bir örgütlenme bir süre devam ettiği zaman sonunda bağımsız bir organizma gibi hareket etmeye başlar; öz-koruyucu içgüdü gibi bir şey sergiler; ruhsal yapının diğer kısımlarıyla, hatta temelde kendisine düşman olan kısımlarıyla bir tür *modus vivendi* [Lat. geçici veya ön anlaşma] yapar; yararlı ve kullanışlı olduğunu gösteren fırsatların ortaya çıkmasıyla da deyiş yerindeyse konumunu güçlendiren *tali [ikincil] bir işlev* kazanır. Patolojiden değil de gündelik yaşamdan çarpıcı bir örnek verelim. Kendi yaşamını kazanan yetenekli bir işçinin, mesai sırasında geçirdiği bir kaza nedeniyle sakat kaldığını varsayalım. Artık çalışamaz, ama sonunda küçük bir malul maaşı alır ve sakatlığından yararlanmayı öğrenir. Daha kötü de olsa yeni kazanç yolu, onu eski kazanç yolundan yoksun bırakan şeye dayanır. Sakatlığını ortadan kaldırırsanız başlangıçta onu kazancından yoksun bırakmış olursunuz; çünkü eski işine tekrar kavuşup kavuşmayacağı belli değildir. Nevrozlarda hastalıktan bu tür bir ikincil kullanıma [yararlanmaya] karşılık gelen şey de temel [birincil] kazançtan farklı bu tür bir *ikincil* [tali] kazanç olarak tanımlanabilir.[1]

1 [Hastalık kazancı sorunu, "Dora" durum tarihçesinin (1905e) ilk bölümünün ortalarında uzun uzadıya tartışılmış ve Freud, 1923 yılında eklediği uzun-

Yine de genel olarak hastalık kazancının *pratik* önemini ciddiye almanızı, ama teorik yanından fazla etkilenmemenizi öneririm. Ne olursa olsun, yukarıda sözünü ettiğim istisnaların dışında bu bana her zaman *Fliegende Blätter*'de[1] Oberläander tarafından çizilen "hayvan zekâsı" örneklerini hatırlatıyor. Arabın biri deve sırtında derin bir uçurumun kenarındaki dar geçitten geçmektedir. Bir dönemeçte ansızın karşısına üzerine atlamaya hazır bir aslan çıkar. Hiçbir kaçış yolu göremez: bir yanda duvar gibi düz yamaç, diğer yanda derin uçurum; kaçmak mümkün değildir. Kadere boyun eğer. Ama deve farklı düşünür. Sırtındaki yolcuyla birlikte uçuruma atlar; aslan da olduğu yerde kalakalır. Kural olarak nevrozun hastaya sağladığı yardım daha başarılı değildir. Bunun nedeni, bir çatışmayı semptom oluşumuyla çözme çabasının her şeyden önce yaşamın gereklerini karşılamaya yeterli olmayan otomatik bir süreç olması ve kişinin en iyi ve en büyük güçlerini kullanmaktan vazgeçmesi olabilir. Seçme şansı olsaydı, kaderle onurlu bir mücadeleye girmeyi tercih edecekti.

Ama nevrozlar teorisine genel nevrotik durumla başlamamamın gerekçeleri konusunda size daha fazla bilgi vermem gerek. Belki de o durumda nevrozların cinsel nedenselliğini kanıtlamakta daha çok zorlanacağımı düşünüyorsunuz. Ama bu doğru değil. Aktarım nevrozlarında bu bulguya ulaşabilmek için önce semptomların yorumlanmasının tamamlanması gerekir. "Güncel nevrozlar"[2] olarak bilinen yaygın türlerde cinsel yaşamın kö-

---

ca bir dipnotla, önceki analizini düzeltmiş ve belki de konuya ilişkin en net açıklamayı yapmıştır. Bu makale, dizideki 9. cilt olan *Durum Tarihçeleri I*'de yer almaktadır.]

1 [Haftalık mizah dergisi.]

2 ["Aktualneurose." Gerek Freud'un kitaplarında, gerekse diğer psikoloji-psikanaliz konulu kitaplarda "actual neurosis" terimi Türkçe'ye "gerçek nevroz," "actual situation (condition)" da "gerçek durum" olarak çevriliyor. Oysa bu

kenbilimsel (etiyolojik) önemi, gözlemcinin gözünden kaçmayan açık bir gerçektir. Yirmi yılı aşkın bir süre önce, kendi kendime nevrotiklerin incelenmesinde [muayenesinde] cinsel etkinliklerinin neden sürekli olarak göz ardı edildiğini sorunca bu gerçeği görmüştüm. O günlerde bu araştırmaları yapmak adına hastalar arasındaki popüleritemden ödün vermiş; ama az bir çabayla, "*vita sexualis* [cinsel yaşam] normalse nevroz söz konusu olamaz" iddiasıyla ortaya çıkabilmiştim, üstelik bu da "güncel nevroz" anlamına gelmiyordu.[1] Bu ifadenin, bireysel farkları çok hafife aldığına ve "normalle" kastedilen şeyin içerdiği tanımsızlık gibi bir olumsuzluğu bulunduğuna kuşku yok. Ama kaba bir kural olarak bugün bile değerini koruyor. O günden sonra belli nevroz biçimleriyle belli cinsel rahatsızlıklar arasındaki özel ilişkileri belirleme noktasına ulaşmıştım; bugün de benzer malzeme bulmam durumunda aynı gözlemi tekrarlayacağıma inanıyorum. Sık sık, belli bir eksik cinsel doyum (örneğin elle mastürbasyon) alışkanlığı olan bir erkeğin belli bir "güncel nevroz" biçimine yakalandığını ve bu cinsel *rejimin* yerine aynı ölçüde eleştiriye açık başka bir rejim benimsediği zaman bu nevrozun anında başka bir nevroza yol verdiğini buldum. O zamanlar durumundaki bir değişmeye bakarak, hastanın cinsel yaşam tarzındaki değişmeleri anlayabilecek durumdaydım ve hastanın samimiyetsizliğini aşıncaya kadar kuşkularımda ısrar etmeyi ve onu görüşlerimi doğrulamaya zorlamayı da öğrenmiştim. Bunun üzerine hasta-

nevroz grubuna "actual" denmesinin nedeni, nedenselliğin (hastalığa yol açan etkenlerin), psikonevrozlarda olduğu gibi hastanın geçmiş yaşamında değil, bugünkü yaşamında yatmasıdır. Doğru çeviri "güncel"dir.]

1 [Bu alıntı, nevrozların kökeninde cinselliğin önemine ilişkin bir makaleden yapılmıştır (1906a). Freud aynı görüşü çok daha önce dile getirmiştir: aşağıda anlatılanların birçoğunun da bulunduğu kaygı nevrozu konulu makalesine bakın (1895b).]

ların, cinsel yaşamları konusunda bu kadar açık sorgulamalara girişmeyen başka doktorları tercih ettikleri doğrudur.

O zamanlar bile hastalık nedeninin her zaman cinsel yaşamda yatmadığını farketmiştim. Birisi doğrudan doğruya cinsel bir bozukluktan ötürü hastalığa yakalanıyordu; ama bir başkası şansını kaybettiği veya ciddi bir organik hastalık geçirdiği için nevroza yakalanıyordu. Bu çeşitlemelerin açıklaması daha sonra, ego ile libido arasında düşünülen ilişkiler üzerine bir iç gözlem kazandığımız zaman bulundu, bu iç gözlem derinleştikçe açıklama da daha doyurucu bir nitelik kazanıyordu. Bir insan sadece egosu libidoyu şu veya bu şekilde idare etme yeteneğini kaybettiği için hasta olabiliyor. Egosu ne kadar güçlüyse, bu işi de o kadar kolay yapacaktır. Hangi nedenle olursa olsun egosundaki bir zayıflama, libidodaki aşırı bir talep artışıyla aynı etkiyi yaratacak ve böylece nevroza yol açabilecektir. Ego ile libido arasında daha yakın başka ilişkiler de vardır:[1] Ama bunları henüz görmediğimiz için, şimdiki açıklamamda yer vermeyeceğim. Yine de her durumda ve hastalık nasıl başlarsa başlasın özde aynı kalan ve konuya açıklık getiren şey, nevrotik semptomların devamını libidonun sağlaması ve dolayısıyla anormal bir yoldan kullanıldığını göstermesidir.

Bu noktada, "güncel" nevrozların semptomları ile şu ana kadar çokça yer verdiğimiz aktarım nevrozlarının da aralarında bulunduğu psikonevroz semptomları arasındaki belirleyici farka dikkatinizi çekmek istiyorum. Her iki durumda da semptomlar libidodan kaynaklanır, libidonun anormal olarak kullanımına, yani ikâme doyumlara karşılık gelir. Ama "güncel" nevrozlardaki semptomların —kafatası içindeki basınç duyumu, acı duyumları, bir organdaki tahriş, bir işlevin zayıflaması veya ketlenmesi— bir

1 [26. Derste tartışılan narsizm konusuna bir gönderme.]

"anlamı," ruhsal bir anlamı yoktur. Bunlar temel olarak bedende dile getirilmelerinin yanı sıra (örneğin histerik semptomlarda olduğu gibi), oluşumunda rol oynadığını öğrendiğimiz karmaşık ruhsal süreçlerin bulunmadığı kendi içinde bedensel süreçlerdir. Dolayısıyla bunlar gerçekte uzun süre psikonevrotik semptomlarda olduğuna inanılan şeylerdir. Ama eğer böyleyse *ruhsal* aygıtta işleyen bir güç olarak kabul ettiğimiz libido kullanımına nasıl karşılık geliyorlar? Bu çok basit. Psikanalize yönelen ilk itirazlardan birisini hatırlatmama izin verin. Nevrotik olgular konusunda salt ruhsal [psikolojik] bir teori peşinde koştuğumuz, ama bunun umutsuz bir çaba olduğu, çünkü psikolojik teorilerin bir hastalığı kesinlikle açıklayamayacağı söylendi. İnsanlar, cinsel işlevin salt ruhsal olmadığı gibi salt bedensel bir işlev de olmadığı gerçeğini unutmayı tercih etti. Cinsellik, ruhsal ve bedensel yaşamı benzer bir şekilde etkiler. Psikonevroz semptomlarında cinsel işlevin *ruhsal* işleyişindeki rahatsızlıkların dışavurumlarıyla karşılaştığımız için, "güncel" nevrozlarda cinsel rahatsızlıkların dolaysız *bedensel* sonuçlarını görmek bizi şaşırtmayacaktır.

Klinik tıbbı, bu rahatsızlıkların yorumu konusunda çeşitli incelemelerde dikkate alınan değerli bir gösterge sağlar. Semptomlarındaki ayrıntılarla ve her organik sistemi ve her işlevi etkileme özellikleriyle "güncel" nevrozlar, dışsal zehirli [toksik] maddelerin kronik etkisinden ve bu maddelerin aniden kesilmesinden kaynaklanan patolojik durumlara —yani zehirlenmeye ve perhiz koşullarına— şaşmaz bir benzerlik gösterir. Yine toksik maddelerden, ama bu kez vücuda dışarıdan girmek yerine kişinin kendi metabolizmasından kaynaklanan toksik maddelerden kaynaklandığını bildiğimiz Grave hastalığı[1] gibi

1 [Gözlerdeki dışarı fırlaklık ve tiroid bezinin aşırı çalışmasıyla tanımlanan bir hastalık.]

ara durumlar bu iki hastalık grubunu birbirine daha da yakınlaştırır. Bu benzerlikler açısından nevrozları, ister kişinin baş edebildiğinden çok cinsel toksin üretildiği için olsun, ister içsel, hatta ruhsal koşullar bu maddelerin uygun bir biçimde kullanılmasını kısıtladığı için, cinsel metabolizmadaki bozuklukların bir sonucu olarak değerlendirmekten kaçınamayacağımıza inanıyorum. Aşktan "sarhoşluk"[1] diye söz eden ve etkili maddeyi bir ölçüde dışsallaştırsa da âşık olmayı aşk iksirine bağlayan popüler kafa, cinsel arzunun doğası konusunda çağlar boyunca bu hipotezi kabul etmiştir. Bu noktada, erotojenik bölgeleri ve cinsel uyarımın çok farklı organlarda üretilebileceği savımızı hatırlayabiliriz. Ama kalanı için "cinsel metabolizma" veya "cinselliğin kimyası" içerikten yoksun bir terimdir; bu konuda bir şey bilmiyoruz, hatta "erkek" ve "dişi" diye adlandıracağımız iki cinsel madde olup olmadığına[2] ya da libidonun her türlü uyarıcı etkisinin aracı olarak kabul edilebilecek *bir* cinsel toksinle yetinip yetinmeyeceğimize karar veremeyiz. Psikanalizin yarattığımız teorik yapısı gerçekte bir gün organik temelinin kurulmasını gerektirecek olan bir üstyapıdır. Ama bu konuda henüz bir şey bilmiyoruz.

Psikanalizi bilim yapan şey ele aldığı malzeme değil kullandığı tekniktir. Bu teknik, nevroz teorisine olduğu kadar ve konunun özünü bozmadan uygarlık tarihine, din bilimine ve mitolojiye de uygulanabilir. Hedeflediği ve ulaştığı şey, ruhsal yaşamda bilinçdışı olanı ortaya çıkarmaktan ibarettir. Semptomları belki de dolaysız toksik [zehirli] hasardan kaynaklanan "güncel" nev-

1 ["Intoxication" aynı anda hem "zehirlenme" hem de "sarhoşluk" anlamına gelmektedir.]

2 [Yeni Giriş Dersleri'nde (1933a), 33. Dersin sonlarında bu görüşü şiddetle reddediyor.]

rozlar konusunda psikanalizin yapabileceği pek bir şey yoktur. Bunlara ışık tutma konusunda elinden pek bir şey gelmez ve konuyu biyo-medikal araştırmaya bırakır.

Konuyu neden daha farklı bir düzenlemeyle anlatmadığımı şimdi belki daha iyi anlıyorsunuz. Size "Nevrozlar Teorisine Giriş" vaat etmiş olsaydım izlenecek doğru yol elbette "güncel" nevrozların basit biçimlerinden başlayarak libido rahatsızlıkları nedeniyle ortaya çıkan daha karmaşık ruhsal hastalıkları ele almak olacaktı. Güncel nevrozlar konusunda çeşitli kaynaklardan öğrendiğimiz veya bildiğimizi sandığımız verileri toplamam ve psikanalizi, psikonevrozlara ışık tutma konusundaki en önemli teknik araç olarak sunmam gerekecekti. Ama amacımız "Psikanalize Giriş"ti. Benim için psikanaliz konusunda bir fikir edinmeniz, nevrozlar konusunda bilgi edinmenizden daha önemliydi; ve bu nedenle psikanaliz söz konusu olduğu sürece üretken olmayan "güncel" nevrozları öne çıkaramazdık. Hem, sizin için en iyisini seçtiğime inanıyorum. Çünkü savlarının [hipotezlerinin] derinliği ve bağlantılarının kapsamı dikkate alınınca psikanaliz, her eğitimli insanın ilgisini hakkeder, buna karşılık nevroz teorisi tıpta diğerleri gibi herhangi bir bölümdür.

Yine de "güncel" nevrozlar üzerinde de biraz durmamız gerektiğini düşünmekte haklısınız. Tek başına psikonevrozlarla olan yakın klinik ilişki bile bizi bunu yapmaya zorlar. Size, "güncel" nevrozların üç arı [saf] türünü birbirinden ayırdığımızı söyleyebilirim: *nevrasteni, kaygı nevrozu ve hipokondri*. Bu sav bile çelişkilidir. Bu terimlerin üçünün de kullanıldığı doğrudur, ama içerikleri tanımsız ve değişkendir. Kaotik nevrotik olgular dünyasında ayrım yapmaya, klinik oluşumları veya bağımsız hastalıkları birbirinden ayırmaya karşı çıkan, hatta "güncel" nevrozlar ile psikonevrozlar arasındaki bir ayrımı bile reddeden

doktorlar vardır. Kendi adıma ben, çok ileri gittiklerine ve ilerleme sağlayan bir yol tutmadıklarına inanıyorum. Sözünü ettiğim nevroz türleri bazen en arı biçimiyle; ama çoğu kez birbirleriyle ve psikonevrotik bir rahatsızlıkla iç içe geçmiş olarak ortaya çıkar. Yine de bu, aralarındaki ayrımdan vazgeçmemizi gerektirmez. Minerolojide minerallerle ve kayalarla ilgili çalışmalar arasındaki farkı ele alalım. Mineraller, çoğu kez kristal şeklinde, çevrelerinden tam anlamıyla ayrılmış olarak bulunmaları nedeniyle bağımsız maddeler olarak tanımlanır. Öte yandan kayalar, şans eseri değil, kökenini belirleyen şeyin bir sonucunda birleşen minerallerin bir araya gelmesinden oluşur. Nevrozlar teorisinde, nevrozların gelişim seyri konusunda, petrolojiye benzer bir bilgi üretemeyecek kadar az şey biliyoruz. Ama kütleden, anladığımız ve minerallerle kıyaslanabilecek olan ayrı ayrı klinik oluşumlarını tecrit ederek işe başlamakla elbette doğru bir iş yapmış oluruz.

"Güncel" nevroz semptomlarıyla psikonevroz semptomları arasındaki dikkate değer bir ilişki, psikonevrozlarda semptom oluşumu konusundaki bilgimize önemli bir katkıda bulunur. Çünkü "güncel" nevroz semptomu birçok durumda psikonevrotik bir semptomun çekirdeği ve ilk aşamasıdır. Bu tür bir ilişki en açık haliyle nevrasteni ile "dönüşüm [konversiyon] histerisi" olarak bilinen aktarım nevrozu arasında, ayrıca kaygı nevrozuyla daha sonra [26. Derste] parapernia (erken bunama [şizofreni] ve paranoya) adıyla değineceğimiz hastalık türleri arasında gözlenir. Örneğin histerik baş ağrısını veya bel ağrısını ele alalım. Analiz, yoğunlaşma ve yer değiştirme yoluyla bu ağrının, çok sayıda libidinal fantezi veya anının tamamı için ikâme bir doyum olduğunu gösterir. Ama bu ağrı bir zamanlar gerçek bir ağrıydı ve dolaysız bir cinsel-toksik semptomdu, libidinal bir

uyarımın [heyecanın] bedensel dışavurumuydu. *Bütün* histerik semptomların bu tür bir çekirdek içerdiğini iddia etmiyoruz. Ama bunun birçok olayda özellikle böyle olduğu ve libidinal uyarım ne tür bedensel etkiler (ister normal ister patolojik) yaratmış olursa olsun, bunların histerik semptomların oluşumu için tercih edildiği de bir gerçek. Bu tür durumlarda bunlar, midyenin inciyle kapladığı kum tanesi rolü oynar. Aynı şekilde cinsel eyleme eşlik eden cinsel heyecan belirtileri, psikonevroz tarafından semptom oluşumu için en uygun ve en elverişli malzeme olarak kullanılır.

Benzer bir seyir de teşhis ve tedavi açısından özgün bir ilginçlik sunar. Güncel yaşamında açık bir nevroz geliştirmeksizin nevroza yatkın olan bir insan durumunda, patolojik bir bedensel değişmenin (iltihap veya yaralanmadan kaynaklanan) semptom oluşum etkinliğini harekete geçirmesi ender bir olay değildir; böylece bu etkinlik, gerçekliğin kendine sunduğu semptomu, pusuya yatmış dışavurum yolu bekleyen olanca bilinçdışı fantezilerin bir temsilcisine dönüştürmekte hiç zaman kaybetmez. Böyle bir olayda doktor bazen şu, bazen de bu tedavi yolunu izleyecektir. Ya gürültücü nevrotik versiyonuna aldırış etmeden organik temeli ortadan kaldırmaya çalışacak; ya da ortaya çıkmak için bu fırsatı bekleyen nevroza saldıracak ve tetikleyici organik nedenine pek dikkat etmeyecektir. Sonuç, şu veya bu yaklaşımın doğruluğunu veya yanlışlığını gösterecektir; bu tür karma olaylar için genel bir tavsiye mümkün değildir.

25. DERS
KAYGI[1]

BAYANLAR VE BAYLAR,— Son dersimde genel nevrotik durum konusunda söylediklerim, size anlattıklarım arasında en eksik, en yetersiz açıklama gibi gelmiş olmalı. Bunun doğru olduğunu biliyorum; ama sanırım sizi en çok şaşırtan şey, geçen dersimizde çoğu nevrotiğin yaşadıklarının en kötüsü olarak şikâyetçi olduğu, en çılgınca önlemleri almaya zorlanacak kadar şiddetli hissettikleri kaygı[2] konusunda hiçbir şey söylenmemiş olmasıdır. Ama en azından konuyu geçiştirmek istemiyordum. Tersine niyetim, nevrozlardaki kaygı sorununu özellikle net bir şekilde ele almak ve uzun uzadıya tartışmaktı.

1 [Freud'un konuya ilişkin başlıca ilk çalışması kaygı nevrozu üzerine bir makalesinde (1895b) ve son çalışması *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı*'da (1926d) yer almaktadır. Önsözde bu dersin, sunuluş tarihinde kaygı sorunu konusundaki en eksiksiz açıklaması olduğunu belirtmesine rağmen, daha sonra görüşleri bazı önemli açılardan değişmiştir. Son tavrına ilişkin bir açıklama için *Yeni Giriş Dersleri*'nin (1933a) 32. Dersine bakın.]

2 [Almanca "*Angst*." İngilizce "*anxiety*." Türkçe'siyle "kaygı," gündelik kullanımından oldukça farklı bir anlam taşısa da, teknik bir çeviri olarak benimsenmiştir, ancak sık sık bunu "korku, "korkmak," vb. şeklinde çevirme gereği doğmuştur.]

Kaygı konusunda giriş yapmam gerekmiyor. Hepimiz şu veya bu dönemde bu duyumu, daha doğrusu coşkusal [duygusal] durumu yaşamışızdır. Ama sanırım özellikle nevrotiklerin kaygıyı neden diğer insanlara oranla çok daha sık ve çok daha yoğun yaşadıklarını ciddi olarak düşünmemişsinizdir. Belki de kendi içinde açık bir şey olarak değerlendiriliyordu: sanki aynı anlama geliyormuş gibi "*nervös*" [sinirli] ve "ängstlich" [kaygılı] terimleri yaygın biçimde eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Ama biz bunu yapamayız: başka türlü hiç de "*nervös*" [sinirli] olmadan "*angstlich*" olan insanlar olduğu gibi, birçok semptomdan şikâyetçi olan, ama "*Angst*" [kaygı] eğilimi göstermeyen"*nervös*" [sinirli] insanlar da vardır.[1]

Ne olursa olsun, kaygı sorununun, çok çeşitli ve önemli soruların yakınsadığı bir düğüm noktası, çözümü ruhsal varoluşumuzun tamamına ışık tutacak olan bir bilmece olduğuna kuşku yok. Tam bir çözüm sunabileceğim iddiasında değilim; ama elbette psikanalizin bu konuya da akademik tıptan farklı yaklaşmasını beklersiniz. Akademik tıp, temel olarak kaygı durumunun ortaya çıktığı anatomik yollarla ilgileniyor gibidir. Medulla Oblongata'nın uyarıldığını söylerler, hasta da vagus si-

1 [Bazı çevirmenlerin "nevroz" terimini Türkçe'ye "sinirce" olarak aktarması da bu gündelik kullanımdaki yanlışlıktan kaynaklanıyor. Kelimenin kökenine, "gündelik kullanımına" bakıp bunun "sinirle" ilgili bir şey olduğu gerekçesiyle "sinirce" olduğunu söylemek çok kaba ve hatalı bir yaklaşım. Alandan bazı insanlar da aynı hataya düşebiliyor. Örneğin Koptagel-İlal, okuru hayretler içinde bırakarak "nevroz" ile "sinirliliği" eşanlamlı kullanıyor. Oysa en amatör okur bile insanın "sinirli" olmadan da "nevrotik," ya da "nevrotik" olmadan da "sinirli" olabileceğini bilir, ki Freud'un da burada söylediği başka bir şey değil. Şu ünlü "asabiye kliniği, asabiyeci" terimlerimiz de, filmlerimizde "asabiyecileri" eli yüzü tikli, sinirli tipler olarak sunmamız da buradan kaynaklanıyor olsa gerek. Bunun, terminolojik doğruluğun ötesinde, "nevroz" kavramının yanlış anlaşılmasına yol açacağı açıktır.]

nirinden kaynaklanan bir nevrozdan muzdarip olduğunu öğrenir. Medulla Oblongata çok ciddi ve sevimli bir nesnedir. Yıllar önce, onu incelemek için ne kadar zaman ve emek harcadığımı çok iyi hatırlıyorum. Ama bugün, kaygı uyarımlarının geçtiği sinir yollarına ilişkin bir bilginin, kaygının ruhsal açıklaması konusunda hiçbir şey kazandırmadığını söylemem gerek.

Kaygı konusuna, nevrotik durumlara değinmeksizin başlamak mümkündür. "Nevrotik" kaygıdan farklı olarak bu tür bir kaygıyı "gerçekçi" kaygı olarak tanımlamamın nedenini hemen anlayacaksınız. Gerçekçi kaygı çok ussal ve anlaşılır bir şey olarak dikkatimizi çeker. Bunun, bir dış tehlikenin —yani beklenen ve önceden görülen bir yaralanmanın— algılanışına yönelik bir tepki olduğunu söyleyebiliriz. Kaçma refleksiyle ilişkilidir ve öz-koruyucu içgüdünün bir dışavurumu olarak görülebilir. Kaygının hangi durumlarda —yani ne tür nesneler ve ortamlar karşısında— ortaya çıkacağı elbette büyük ölçüde kişinin bilgi düzeyine ve dış dünya *karşısındaki* güç duygusuna bağlı olacaktır. İlkel bir insanın bir toptan veya güneş tutulmasından çok korkmasını anlarız; topu kullanmasını bilen ve güneş tutulmasını önceden hesaplayabilen çağdaş bir insan bu koşullarda kaygı duymaz. Bazı durumlarda da kaygıyı yaratan bilgidir, çünkü tehlikenin önceden görülmesini sağlar. Dolayısıyla örneğin bir yerli, ormandaki bilgisiz bir insana hiçbir şey söylemeyen bir izden ürkecektir, çünkü bu ona vahşi bir hayvanın yakınlarda olduğunu söyleyecektir; ya da deneyimli bir denizci, yaklaşan bir fırtınanın habercisi olduğunu bilmesi nedeniyle, gökteki küçük bir buluta kaygıyla bakarken, sıradan yolcu için bu hiçbir anlam ifade etmeyecektir.

Biraz daha düşününce gerçekçi kaygının ussal ve yararlı olduğu görüşünün önemli ölçüde değişiklik gerektirdiğini anlarız. Çünkü bir tehlikeyle karşılaşıldığında tutulacak tek doğru yol,

kişinin kendi gücünü tehlikenin büyüklüğüyle karşılaştırması ve buna dayanarak kaçma, savunma, hatta saldırı seçeneklerinden hangisinin en iyi sonucu vereceğini değerlendirmesidir. Ama bu durumda kaygıya yer yoktur; yapılan her şey kaygısız da yapılabilir, hatta belki daha iyi yapılabilir. Gerçekten de, aşırı kaygının kesinlikle yararsız olduğunu, kaçmak da dahil her türlü eylemi felç ettiğini kolayca görebilirsiniz. Genellikle tehlikeye tepki, kaygı duygusuyla savunmacı bir eylemin karışımıdır. Korkan hayvan kaçar; ama bu eylemin yararlı kısmı "korkmak" değil, "kaçıştır."

Dolayısıyla kaygı üretiminin kesinlikle yararlı olmadığını varsayma eğilimi duyarız. Kaygı durumunu daha dikkatli incelersek konuyu daha net kavrayabiliriz. İlk şey tehlikeye *hazırlıktır*, bu da artan duyusal dikkatte ve motor geriliminde kendini belli eder. Bu beklentili hazırlığın bir avantaj olduğunu tereddütsüz kabul edebiliriz; gerçekten de bunun bulunmaması ciddi sonuçlar doğurabilir. Bunu bir yandan motor eylemi —her şeyden önce kaçış ve daha yüksek bir düzeyde aktif savunma— öte yandan da kaygı durumu olarak hissettiğimiz şey izler. Kaygı üretimi salt bir başlangıçla —bir işaret [sinyal][1] olacak kadar— ne kadar çok sınırlanırsa, kaygıya hazırlık da rahatsızlık yaratmaksızın o kadar kolay eyleme dönüşecek ve olayların akışı da o kadar yararlı bir biçim alacaktır. Buna uygun olarak, kaygı dediğimiz şeydeki yararlı öğe olarak kaygıya *hazırlığı*, yararsız öğe olarak da kaygı üretimini görüyorum.

Dilimizdeki kullanımında *Angst*" [kaygı], "*Furcht*" [korku] ve "*Scherck*" [ürkme, ani korku, dehşet] terimleri arasında net bir ayrım yapılıp yapılmadığı sorununa daha fazla girmeyeceğim. Burada "*An-*

1 [Bir "sinyal" olarak iş gören kaygı görüşü, Freud'un daha sonra *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı*'daki (1926d) ve *Yeni Giriş Dersleri*'ndeki kaygı açıklamalarında merkezi bir rol oynar.]

gst"ın [kaygı] daha çok durumla ilgili olduğunu ve nesneyi dikkate almadığını, buna karşılık "*Frucht*"un [korku] dikkati nesneye çektiğini söylemekle yetineceğim. Öte yandan "*Scherck*" özel bir anlam taşıyor gibidir; yani, kaygıya hazırlığa karşılık gelmeyen bir tehlikenin yarattığı etkiyi vurgular. Dolayısıyla kişinin ürkmeye [dehşete, ani korkuya] karşı kendini kaygıyla koruduğunu söyleyebilirdik.

"*Angst*" kelimesinin kullanımındaki ikilik ve tanımsızlık dikkatinizden kaçmayacaktır. "Kaygı" ile genellikle kastettiğimiz şey, "kaygı üretimini" algılamayla girdiğimiz öznel durumdur; bunu bir duygu olarak adlandırırız. Peki dinamik anlamıyla duygu nedir? Şöyle veya böyle son derece karışık [birçok şeyden oluşan birleşik] bir şeydir. Bir duygu [*affect*] her şeyden önce belli motor uyarımlarını veya boşalmaları ve ikinci olarak da bazı duyguları kapsar; bu duygular da ikiye ayrılır: gerçekleşen motor hareketlerinin algılanması ve duyguya (*affect*) ana temasını veren dolaysız haz ve hoşnutsuzluk duyguları. Ama bu açıklamayla bir duygunun özüne ulaştığımızı sanmıyorum. Öyle gözüküyor ki bazı duygular durumunda daha derinlemesine görüyoruz; açıkladığımız birleşimi birlikte tutan çekirdek belli bir önemli yaşantının tekrarıdır. Bu yaşantı olsa olsa, bireyin değil türlerin tarih öncesinden kaynaklanan çok genel yapıda çok eski bir izlenim olabilir. Daha anlaşılır olmak gerekirse, bir duygu durumu da histerik bir nöbetle aynı şekilde oluşabilir ve onun gibi, bir anının tetikleyicisi olabilir. Böylece histerik bir nöbet yeni oluşan bir bireysel duyguya, normal bir duygu da kalıtsal olan bir genel histerinin dışavurumuna bağlanabilir.[1]

1 [Histeri nöbetlerine ilişkin bu açıklama Freud tarafından yıllar önce yazdığı konuya ilişkin bir makalede ortaya atılmıştır (1909a). Burada ifade edilen genel duygu görüşü, Darwin'in bunların başlangıçta bir anlamı olan eylemlerin kalıntıları [izleri] olduğu savına dayanıyor olabilir.]

Burada duygular konusunda söylediklerimin normal psikolojiden alınma hazır cevaplar olduğunu sanmayın. Tersine bunlar psikanaliz toprağında yetişen ve psikanalize özgü olan görüşlerdir. Psikolojiden —örneğin James-Lange teorisinden— duygular konusunda alabileceğiniz bilgiler biz psikanalistler için anlaşılmaz, tartışılması bile mümkün olmayan şeylerdir. Ama bizim bilgimiz de pek kesin değil; bu sadece bu bulanık alanı keşfetmeye yönelik ilk girişimlere karşılık geliyor. Yine de devam edeceğim. Kaygı duygusu durumunda bu duygunun tekrarladığı eski izlenimi bildiğimize ve bunun da *doğum eylemi* olduğuna inanıyoruz. Doğum eyleminde hoş olmayan duyguların, boşalma dürtülerinin ve bedensel duyumlarının bir birleşiminin ortaya çıktığına ve bunun da ölümcül tehlikenin [doğum anındaki] sonuçlarının bir prototipine dönüşerek o günden sonra kaygı durumu olarak tekrarlandığına inanıyoruz. Kan yenilenmesinin (rahim içi solunum) kesilmesi nedeniyle uyarımda görülen büyük artış, kaygı deneyiminin nedenidir; dolayısıyla ilk kaygı toksik bir kaygıdır. "*Angst*" —"*angustiae*," "*Enge*"[1]— adı, doğum sırasında gerçek bir durumun sonucu olarak nefes almanın kısıtlanması özelliğini vurgular ve sonraki yaşamdaki duyguda da neredeyse değişmez olarak tekrarlanır. Ayrıca bu ilk kaygı durumunun anneden ayrılma nedeniyle ortaya çıkmasını da konuyla ilgili buluyoruz. Kuşkusuz, ilk kaygı durumunu tekrarlama yatkınlığının, sayısız kuşaklar boyunca organizmaya tam anlamıyla yerleştiğine ve tek bir bireyin bile bundan kaçamayacağına inanıyoruz, ünlü Macduff gibi "annesinin karnı

1 ["Dar yer," "geçit" anlamına gelen bu Latince ve Almanca kelimeler, "*Angst*" (ve İngilizce "*anxiety*" [kaygı]) ile aynı kökten gelmektedir. Türkçe'de de "dar" kökünden türetilen ve sıkıntı, güçlük, vb. Anlamında kullanılan ifadeler vardır: "daralmak," "darda kalmak," "dara düşmek" gibi.]

yarılarak zamanından önce çıkarılmış" ve bu nedenle kendisi doğum eylemini yaşamamış birisi olsa bile.[1] Memeliler dışındaki yaratıklarda neyin kaygı durumu prototipine dönüştüğünü söyleyemiyoruz. Aynı şekilde bu yaratıklarda hangi duygular kompleksinin bizdeki kaygıya eşdeğer olduğunu da bilmiyoruz.

İnsanın, kaygı duygusunun kaynağının ve prototipinin doğum eylemi olduğu yolundaki bu görüşe nasıl ulaştığını öğrenmek size ilginç gelebilir. Bunda spekülasyonun rolü çok az; bunun yerine yaptığım şey *saf* [naif] popüler kafadan bazı görüşleri ödünç almak oldu. Uzun yıllar önce, hastanenin diğer genç doktorlarından bazılarıyla öğlen yemeğimizi yerken, kadın doğum bölümünden bir doktor, son ebelik sınavında olan komik bir olaydan söz etti. Adaylardan birine doğumda baş suyunda dışkı görülmesinin ne anlama geldiği sorulunca anında şu cevabı verir: "bebek korkmuş demektir." Bunu söylerken güler ve sınavı geçemez. Ama sessizce de olsa onun tarafını tuttum ve alt tabakalardan gelen bu zavallı kadının, önemli bir ilişkiye şaşmaz bir şekilde parmak bastığını düşünmeye başladım.

Nevrotik kaygıya dönecek olursak, nevrotiklerdeki kaygı ne tür yeni biçimleri ve ortamları dile getirir? Burada söylenecek çok şey var. Her şeyden önce genel bir tedirginlik, kendi içinde uygun olan her düşünceye kolayca bağlanabilen, yargıyı etkileyen, beklenen şeyleri seçen ve kendini [kaygıyı] haklı çıkaracak her fırsatın üstüne atlayan bir tür yüzer gezer kaygı buluruz. Bu duruma "beklentisel kaygı" veya "kaygılı beklenti" diyoruz. Bu tür bir kaygıya sahip insanlar her zaman olabilecek en ürkütücü şeyi bekler, her rastlantıyı kötü bir olayın habercisi olarak yorumlar ve her belirsizliği kötü anlamda alır. Bu tür bir kötülük beklentisi eğiliminin, başka türlü hasta diyemeyeceğimiz birçok

1 [Shakespeare, *Macbeth*, V. Perde, 7.Sahne.]

insanda bir kişilik özelliği olduğunu görürüz; bu tiplere aşırı kaygılı veya karamsar denir. Ancak "kaygı nevrozu" adını verdiğim ve "güncel" nevrozlar arasında saydığım bir nevrotik rahatsızlıkta düzenli olarak belirgin bir beklentisel kaygı gözlenir.[1]

Yukarıda tanımladığımdan farklı ikinci bir kaygı türü de ruhsal olarak bağlıdır[2] ve belli durumlara veya nesnelere bağlanır. Çok çeşitli ve çoğu kez çok tuhaf olan "fobiler" bu [bağlı] kaygı grubuna girer. Saygın bir Amerikalı psikolog olan Stanley Hall [1914], son zamanlarda bütün bu fobileri Yunan adlarının ihtişamıyla bize sunma zahmetine girişmiş. Bu, sayısı onu geçse de bize Mısır'ın On Salgını'nın bir listesi gibi gözükür.[3] Hepsi de fobi nesnesi veya içeriği olacak şu şeyleri dinleyin: karanlık, açık hava, açık alan, kapalı alan, kedi, örümcek, tırtıl, yılan, fare, şimşek, sivri uçlu şeyler, kan, kalabalık, yalnızlık, köprüden geçme, deniz ve demiryolu yolculuğu, vs. vs. Bu karmaşadan çıkmaya yönelik ilk girişim bunları üç gruba ayırmaktır. Korkulan nesnelerden veya ortamlardan bazıları normal insanlarda da korkutucu, tehlikeyle ilişkili olabilen bir özelliğe sahiptir; dolayısıyla bu fobiler, çok abartılmış da olsa bize anlaşılmaz gelmez. Örneğin çoğumuz yılanla karşılaşınca ürpeririz. Yılan fobisinin evrensel bir insan özelliği olduğunu söyleyebilirdik; Darwin [1872, 40], aralarında kalın bir cam engelin bulunmasına rağmen üzerine hamle yapan yılan karşısındaki korkusuna engel olamayışını çok etkileyici bir üslupla anlatmıştır. İkinci grupta, tehlikeyle ilişkisi yine olan, ancak tehlikeyi küçümsemeye alıştığımız ve tehlike beklemediğimiz durumlar söz konusudur. Ortam fobilerinin büyük çoğunluğu bu gruba girer. Demiryo-

1 [Freud'un kaygı nevrozuna ilişkin ilk açıklamasıyla karşılaştırın (1895b).]

2 [Yüzer gezer olmak yerine.]

3 [Aslında Stanley Hall 132 fobi saymıştır.]

lu yolculuğundaki kaza —çarpışma— riskinin, evde oturmanın içerdiği kaza riskinden daha fazla olduğunu biliriz; bir geminin batabileceğini ve bu nedenle boğulabileceğimizi de biliriz; ama bu tehlikeleri düşünmeyiz ve kaygı duymaksızın trenle veya gemiyle yolculuk yaparız. Tam da üzerinden geçerken bir köprünün yıkılması olasılığını yok sayamayız; ama bu öylesine ender bir olaydır ki tehlike olarak görmeyiz. Yalnızlığın da tehlikeleri vardır ve bazı durumlarda bundan kaçınırız; ama bizim için bir an bile yalnız kalamamak diye bir sorun söz konusu değildir. Aynı şey kalabalıklar, kapalı yerler, şimşek, vb. için de geçerlidir. Bu nevrotik fobilerde bize genelde tuhaf gelen şey içerik değil, yoğunluktur. Fobilerdeki kaygı tam anlamıyla ezicidir. Ve bazen nevrotiklerin korktuğu şeylerin bazı durumlarda bizde de kaygı uyandırabilecek olan ve aynı adla tanımlanan şeyler olmadığı izlenimi ediniriz.

Geriye anlaşılması zor üçüncü grup fobiler kalıyor. Güçlü, erişkin bir insan kaygısı nedeniyle doğup büyüdüğü kentin caddelerinde yürüyemediği veya karşıdan karşıya geçemediği, iyi yetişmiş bir kadın bir kedi entarisinin kenarına süründü veya odanın ortasından bir fare kaçtı diye yoğun kaygıya kapıldığı zaman bu olayları, fobik kişi için söz konusu olan tehlike ile nasıl bağdaştırırız? Hayvan fobilerinin, evrensel insan antipatilerinin bir abartısı olduğuna kuşku yok, çünkü tersini göstermek adına da olsa karşılaştıkları bir kediyi okşayıp sevmeden geçemeyen birçok insan vardır. Bu kadınların o kadar korktuğu fare [Almanya'da] ayrıca sevecenliğin başlıca terimlerinden birisidir; sevgilisi ona fare dediği zaman sevince boğulan bir genç kız, aynı adı taşıyan küçük yaratığı gördüğü zaman çoğu kez korkuyla bağıracaktır. Agorafobik adam durumunda bulabileceğimiz tek açıklama, küçük bir çocuk gibi davrandığıdır. Çünkü ger-

çekte eğitimin bir parçası olarak çocuğa tehlikeli olduğu için bu tür yerlerden kaçınması öğretilir; agorafobik dostumuza karşıya geçmesi için yardım ettiğimiz zaman kaygısı dinecektir.

Anlattığım bu iki kaygı türü —yüzer gezer beklentisel kaygı ve fobilere bağlanan kaygı— birbirinden bağımsızdır. Deyiş yerindeyse birisi diğerinden daha yüksek bir düzeyde değildir; istisnai rastlantıların dışında aynı anda ortaya çıkmazlar. En güçlü genel tedirginliğin fobilerle dile gelmesi gerekmez; agorafobi nedeniyle yaşamının tamamını kısıtlayan insanlar, kötümser beklenti kaygısından tamamen özgür olabilir. Bazı fobiler —örneğin agorafobi ve demiryolu fobisi— oldukça geç bir yaşta kazanılırken diğerleri —karanlık, gök gürültüsü ve hayvan korkuları gibi— ta başından beri var gibi gözükür. İlk türden olanlar ağır bir hastalık önemine sahiptir; diğerleri ise huysuzluk veya kapris gibi ortaya çıkar. Bir insan bu son fobi türlerinden birisini sergiliyorsa, kural olarak benzer başka fobileri de olması beklenebilir. Bütün bu fobileri *kaygı nevrozu* olarak sınıflandırdığımızı; yani, bilinen dönüşüm histerisiyle yakından ilgili bir hastalık olarak değerlendirdiğimizi eklemem gerek.[1]

Üçüncü nevrotik kaygı türünde kaygı ile tehlike arasındaki bağlantının tamamen ortadan kalkması gibi şaşırtıcı bir gerçekle karşılaşırız. Örneğin histeride kaygı histerik semptomlara eşlik edebilir ya da bir tür duygu dışavurumu beklesek de bunun kaygı olmasını kesinlikle beklemeyeceğimiz rastlantıya bağlı bir heyecan durumunda ortaya çıkabilir; veya bileşenlerinden koparılan ve hastaya da bize de aynı ölçüde anlaşılmaz gelen ilgisiz bir kaygı nöbeti olarak görülebilir. Burada abartılacak bir tehlike veya bir neden belirtisi göremeyiz. Daha sonra bu ken-

1 [Freud'un kaygı histerisine ilişkin ilk uzun açıklaması "Küçük Hans" durum tarihçesinde (1909b) yer almaktadır.]

diliğinden nöbetlerden, kaygı durumu olarak tanımladığımız kompleksin parçalanma yeteneğine sahip olduğunu öğreniriz. Nöbetin tamamı tek, şiddetli bir semptomla, örneğin bir titremeyle, baş dönmesiyle, çarpıntıyla veya nefes darlığıyla temsil edilebilir ve kaygıya yorduğumuz genel duygu belirsiz olabileceği gibi hiç bulunmayabilir de. Yine de "kaygı eşdeğerleri" olarak tanımladığımız bu durumların, her klinik ve etiyolojik açıdan kaygıyla eşitlenmesi gerekir.

Bu noktada iki soru gündeme gelir. Tehlikenin pek rol oynamadığı nevrotik kaygıyla, değişmez bir şekilde tehlikeye tepki olarak ortaya çıkan gerçekçi kaygı arasında bir ilişki kurabilir miyiz? Ve nevrotik kaygıdan ne anlamamız gerekiyor? Her şeyden önce elbette kaygının olduğu yerde kişinin korktuğu bir şey bulunmasını bekleriz.

Nevrotik kaygının anlaşılması konusunda klinik gözlemler, ana teması şu olan bazı ipuçları verir:

(a) Beklentisel kaygının veya genel tedirginliğin, cinsel yaşamdaki bazı olaylara ya da libidonun belli uygulamalarına yakından bağlı olduğunu göstermek zor değildir. Bu olayların en basit ve en açıklayıcı olanı, tamamlanmayan heyecan olarak bilinen bir duygu yaşayan insanlarda —yani, yoğun cinsel uyarımlara rağmen yeterli boşalma yaşamayan, doyurucu bir sonuca ulaşamayan insanlarda, örneğin nişanlı erkeklerde, kocaları iktidar yetersizliği çeken ya da gebeliğe karşı önlem olarak eksik veya engelli sevişen kadınlarda— ortaya çıkar. Bu tür durumlarda libidinal heyecan ortadan kalkar ve bunun yerine ister beklentisel kaygı, ister nöbet ve kaygı-eşdeğerleri biçiminde olsun, kaygı ortaya çıkar. Cinsel bir *rejim* olarak düzenli uygulanması halinde önlem olarak cinsel birleşmenin kesilmesi, erkeklerdeki, ama özellikle de kadınlardaki kaygı nevrozunun düzenli bir

nedenidir; dolayısıyla tıp pratiğinde bu olaylarda bu kökeni inceleyerek işe başlamak yerinde bir davranış olacaktır. O zaman sayısız gözlem, söz konusu cinsel rejime son verilince kaygı nevrozunun da ortadan kalktığını gösterecektir.

Cinsel kısıtlamayla kaygı durumları arasındaki bağlantıya bildiğim kadarıyla psikanalizle ilişkisi olmayan doktorlar bile artık itiraz etmiyor. Ama ilişkiyi tersine çevirip söz konusu insanların zaten tedirginliğe eğilimli olduğu ve bu nedenle cinsel konularda da kısıtlamaya gittiği iddiasını ortaya atma girişimleri olduğuna inanıyorum. Ama cinsel etkinlikleri temelde pasif rolle sınırlı olan —yani erkeklerin davranışıyla belirlenen— kadınların tavrı bu iddiaya tam bir karşıtlık gösterir. Bir kadın ne kadar tutkuluysa —dolayısıyla cinsel birleşmeye ne kadar eğilimliyse ve doyum yeteneği ne kadar büyükse— erkeğin iktidarsızlığına veya kesik sevişmeye[1] karşı kaygı dışavurumlarıyla tepki göstereceğinden o kadar emin olabiliriz, buna karşılık duyarsız veya libidosu pek güçlü olmayan kadınlarda bu çok daha önemsiz bir rol oynar.

Doyurucu bir boşalma yolu bulması engellenen libidonun nispeten güçlü olması ve büyük ölçüde yüceltmeyle tüketilmemesi halinde, şimdilerde doktorlar tarafından o kadar heyecanla önerilen cinsel perhizin, kaygı durumları yaratılmasında aynı öneme sahip olacağı açıktır. Gerçekten de sonucun hastalık olup olmayacağı her zaman nicel etkenlere bağlıdır. Söz konusu olan şey hastalık değil de bir insanın kişilik yapısının aldığı biçim bile olsa, cinsel kısıtlamayla bir tür tedirginliğin ve çekingenliğin elele gittiğini, buna karşılık atılganlık ve arsızca cesaretin cinsel ihtiyaçları rahatça doyurmayı da beraberinde

1 [*Coitus interruptus*: Gebeliğe karşı doğal bir önlem olarak erkeğin boşalmadan hemen önce kadından uzaklaşarak birleşmeyi yarıda kesmesi.]

getirdiğini görmek kolaydır. Bu ilişkiler çeşitli kültürel etkiler nedeniyle ne kadar farklı ve karmaşık bir yapı alırsa alsın, ortalama insanlık için kaygı ile cinsel sınırlama arasındaki yakın ilişki geçerliliğini aynen korur.

Libido ile kaygı arasında olduğunu iddia ettiğim kökensel ilişkiyi destekleyen bütün gözlemlerden söz etmiş değilim. Bunlar arasında örneğin libido üretiminde önemli bir artış görülen ergenlik ve menopoz gibi bazı yaşam evrelerinin kaygı rahatsızlıkları üzerindeki etkisi sayılabilir. Bazı heyecan durumlarında da bir libido-kaygı karışımı ve sonunda libidonun yerini kaygının alışı dolaysız gözlenebilir. Bütün bunlardan edinilen izlenim iki yönlüdür: birincisi, söz konusu olan şey normal kullanımından alıkonan libidonun birikmesi ve ikincisi burada tamamen bedensel süreçler alanında olmamızdır. Kaygının libidodan nasıl kaynaklandığı ilk bakışta gözlenemez; biz sadece libidonun olmadığını ve onun yerine kaygı gözlendiğini farkederiz.

(b) Psikonevrozların, özellikle de histerinin analizinde ikinci bir gösterge bulunur. Bu hastalıkta kaygının çoğu kez semptomlar eşliğinde ortaya çıktığını, ancak bağsız kaygının da bir nöbet veya kronik rahatsızlık olarak belirdiğini görmüştük. Hastalar neden korktuklarını söyleyemezler ve şaşmaz bir ikincil revizyonun [işlemin] [11. Dersin sonları] yardımıyla bulunan ilk fobiye —ölme, delirme ya da felç geçirme fobileri gibi— bağlarlar. Kaygının (veya kaygı eşliğindeki semptomların) kaynaklandığı ortam analiz edilirse, kural olarak, ruhsal olayların seyrinin nasıl kesildiğini ve yerini nasıl kaygının aldığını keşfedebiliriz. Başka bir ifadeyle: bilinçdışı süreci, bastırmaya uğramaması ve bilince engelsiz ulaşması halinde alacağı biçimle düşünürüz. Bu sürece belli bir duygu eşlik edecekti; dolayısıyla ve şaşkınlık içinde, olayların normal seyrine eşlik eden bu duygunun niteliği ne

olursa olsun, bastırmadan sonra yerini değişmez bir biçimde kaygının aldığını öğreniriz. Bu nedenle histerik bir kaygı durumuyla karşılaştığımız zaman bunun bilinçdışındaki karşılığı benzer yapıda bir dürtü —kaygı, utanma— olabileceği gibi pozitif libidinal bir heyecan veya öfke, kızgınlık gibi düşmanca saldırganlık dürtüsü de pekâlâ olabilir. Dolayısıyla kaygı, herhangi bir dürtüye bağlanan düşünsel içeriğin bastırmaya tabi olması halinde *her* duygusal dürtünün yerine kullanılabilen ve evrensel geçerliliği bulunan bir para birimidir.

(c) Belirgin bir şekilde kaygıdan uzak gibi gözüken ve saplantılı hareketlerden şikâyetçi olan hastalarla çalışırken üçüncü bir şey keşfederiz. Saplantılı hareketlerini —yıkanma veya tören— engellemeye çalışırsak veya kendileri zorlanımlarından vazgeçmeye kalkışırlarsa, çok ürkütücü bir kaygı onları bu zorlanımlarına uymaya zorlar. Saplantılı eylemin kaygıyı örttüğünü ve sadece kaygıdan kaçınmak için uygulandığını görebiliriz. Dolayısıyla saplantı nevrozunda başka türlü kaçınılmaz olan kaygının yerini semptom oluşumu alır ve histeriye bakacak olursak benzer bir ilişki görürüz: bastırma sürecinin sonucu ya arı ve basit bir kaygı üretimi, ya semptom oluşumu eşliğindeki bir kaygı ya da kaygı olmaksızın daha eksiksiz bir semptom oluşumudur. Dolayısıyla soyut anlamda genelde semptomların sadece başka türlü kaçınılmaz olan kaygıdan kaçmak için oluşturulduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Bu görüşü benimsediğimiz takdirde kaygı konusu nevroz sorunlarına yönelik ilgimizin deyiş yerindeyse tam merkezine oturuverir.

Kaygı nevrozuna ilişkin gözlemlerimiz temelinde, libidonun normal kullanımdan saptırılmasının (ki bu da kaygıya yol açar) bedensel süreçler alanında gerçekleştiği sonucuna vardık. Histeri ve saplantı nevrozu analizleri de aynı sonucu veren benzer

bir saptırmanın, *ruhsal* kurumların reddetmesinin bir sonucu da olabileceğini göstermiştir. Kısacası nevrotik kaygının kökeni konusunda bildiklerimiz bu kadar. Henüz oldukça tanımsız gözüküyor; ama şu an için bizi daha ileri götürecek bir yol da bilmiyorum. Belirlediğimiz ikinci sorunun —anormal kullanıma sokulan libido anlamına gelen nevrotik kaygıyla tehlikeye yönelik bir tepkiye karşılık gelen gerçekçi kaygı sorununun— çözümü çok daha zor gözüküyor. Bu ikisinin çok farklı şeyler olduğu düşünülebilirdi; ama duygularımızda gerçekçi kaygıyla nevrotik kaygıyı birbirinden ayıracak bir ölçütümüz yok.

Ego ile libido arasında sık sık varsaydığımız karşıtlığı başlangıç noktası yaparsak aradığımız bağlantıyı [ilişkiyi] sonunda buluruz. Bilindiği gibi kaygı egonun tehlikeye karşı tepkisi ve kaçış sinyalidir. Eğer böyleyse, nevrotik kaygıda egonun, libido istekleri karşısında benzer bir kaçma girişiminde bulunduğunu, bu iç tehlikeyi de dış tehlike gibi değerlendirdiğini varsaymak inandırıcı gözükür. Dolayısıyla bu da kaygının olduğu yerde kişinin korktuğu bir şey bulunduğu beklentimizi karşılar. Ama benzerlik daha ileri götürülebilir. Tıpkı dış tehlikeden kaçma girişiminin yerine yere sağlam basıp yararlı savunma önlemlerinin alınması gibi, nevrotik kaygının üretiminin yerini de kaygının bağlanmasıyla sonuçlanan semptom oluşumu alır.

Konuyu anlamamızdaki zorluk başka bir yerde yatıyor. Egonun kendi libidosundan kaçması anlamına gelen kaygının zaten o libidodan türetildiği varsayılıyor. Bu da bulanık bir şeydir ve bize, her şeyden önce kişinin libidosunun temelde ona ait bir şey olduğunu ve dışsal bir şeymiş gibi onunla karşıtlık içine konamayacağını hatırlatır. Bizim için hâlâ bulanık olan kaygı üretiminin topografik [yersel] dinamikleridir, yani, bu süreçten ne tür ruhsal enerjilerin üretildiği ve bu enerjinin hangi ruhsal

sistemlerden çekildiği sorunudur. Bu da cevap sözü veremeyeceğim sorulardan birisi: ama mutlaka izlememiz gereken iki diğer ipucu daha var ve bunu yaparken, spekülasyonlarımız için bir kez daha doğrudan gözlemden ve analitik incelemeden yararlanacağız. Çocuklardaki kaygının kökenine ve fobilere bağlanan nevrotik kaygı kaynaklarına bir göz atacağız.

Çocuklarda tedirginlik alışılmış bir olgudur ve nevrotik mi yoksa gerçekçi bir kaygı mı olduğunu söylemek çok zordur. Gerçekten de çocukların davranışları ayrımın değerine gölge düşürür. Çünkü her şeyden önce çocukların her yabancıdan, her yeni ortamdan ve yeni şeylerden korkması bizi şaşırtmaz; bu tepkiyi onun zayıflığına ve bilgisizliğine bağlarız. Dolayısıyla çocuklarda gerçekçi kaygıya yönelik güçlü bir eğilim olduğunu düşünürüz; bu tedirginliğin doğuştan gelen bir kalıtım olması halinde bunu oldukça yararlı bir düzenleme olarak değerlendirmemiz gerekir. Çocuklar sadece, bilgisizlik ve çaresizlik yüzünden her yenilikten ve bugün bizde artık kaygı uyandırmayan birçok bildik şeyden korkan tarih öncesi insanlarla çağdaş ilkel insanların davranışlarını tekrarlıyor olabilir. Çocukların fobileri, insan gelişiminin tarih öncesi dönemlerine bağlayabileceğimiz fobilerle kısmen de olsa aynı ise bu bizim beklentimize mükemmel bir uygunluk gösterir.

Öte yandan bütün çocukların aynı ölçüde kaygılı olmadığı ve her türlü nesneye ve ortama karşı özel bir ürkeklik sergileyen çocukların daha sonra nevrotik olduğu gerçeğini görmezden gelemeyiz. Dolayısıyla nevrotik yatkınlık, açık bir gerçekçi kaygı eğiliminde de kendini belli eder; tedirginlik temel şey gibi gözükür ve çocukların ve daha sonra yetişen erkek ve kızların libidodan korkmalarının nedeninin aslında her şeyden korkmaları olduğu sonucuna varırız. Bu yolla kaygının libido kökeni redde-

dilecek ve gerçekçi kaygının bileşenlerini inceleyen birisi tutarlı olma çabasıyla, çocukluktan erişkin yaşama taşınması halinde kişinin kendi zayıflığının ve çaresizliğinin bilincinde olmasının —Adler'in terminolojisinde aşağılık duygusunun— nevrozların nihai temeli olduğu görüşüne yönelecektir.

Bu öylesine basit ve cazip gözükür ki ele almadan geçemeyiz. Bunun, nevrotik durum bilmecesinin yer değiştirmesi anlamına geleceği doğrudur. Aşağılık duygusunun —ve dolayısıyla kaygıyı ve semptom oluşumunu belirleyen şeylerin— devamı öylesine kesin gözükür ki sağlıklı dediğimiz şeyin nasıl olup da istisna kabilinden mümkün olduğunu açıklama gereği ortaya çıkar. Peki çocuklardaki tedirginliğin özenli bir incelemesi ne gösterir? Başlarda çocuk yabancı *insanlardan* korkar; ortamlar sadece insanlar bulunduğu için önem kazanır ve nesneler ancak sonradan dikkate alınır. Ama çocuğun bu yabancılardan korkmasının nedeni kötü niyetli olduklarını düşünmesi, onların gücüyle kendi zayıflığını karşılaştırması ve dolayısıyla kendi varoluşu, güvenliği ve rahatlığı için bir tehlike olarak görmesi değildir. Böylesine güvensiz olan ve dünyaya hâkim olan saldırganlık içgüdüsünden korkan bir çocuk, son derece başarısız teorik bir kurgudur. Çocuk yabancı bir yüzden korkar çünkü bilinen, sevilen bir yüz —nihai anlamda annesinin yüzünü— görmeye uyarlanmıştır. Kaygıya dönüşen onun hayal kırıklığı ve özlemidir, aslında kullanılamayan, o anda askıya alınamayan ve kaygı olarak boşalan libidosudur. Çocuktaki kaygının prototipi olan bu ortamda doğum anındaki ilk kaygı durumunu belirleyen şeyin —yani anneden ayrılmanın— bir tekrarının bulunması da rastlantı değildir.[1]

1 [Kaygının kökeninde yatan bir etken olarak anneden ayrılmanın önemi, *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı*'nın (1926d) VIII. Bölümünde ayrıntılarıyla tartışılmıştır. Bu, bu dizideki 11. cilt olan *Psikopatoloji Üzerine*'de yer almaktadır.]

Çocuklardaki ortamlarla ilgili ilk fobiler karanlık ve yalnızlık korkularıdır. Bunlardan ilki birçok durumda yaşam boyu devam eder; çocuk sevdiği ve aradığı birisinin —yani annesinin— yokluğunu hissettiği zaman her ikisi de söz konusudur. Bitişik odadayken, karanlıktan korkan bir çocuğun şöyle bağırdığını duydum: "Halacığım benimle konuş! Korkuyorum!" "Neden, ne yararı var ki? Beni göremezsin." Buna çocuğun cevabı şöyle oldu: "Birisi konuştuğu zaman aydınlık oluyor." Yani karanlıkta duyulan bir özlem bir karanlık *korkusuna* dönüşüyor. Nevrotik kaygının ikincil [tali] ve gerçekçi kaygının ancak özel bir durumu olması bir yana, tersine küçük bir çocukta gerçekçi kaygı gibi davranan bir şeyin nevrotik kaygının temel özelliğini —kullanıl- mayan libidodan kaynaklanma özelliğini— paylaştığını görürüz. Çocuklar doğuştan çok az gerçekçi kaygıya sahip gibi gözükür. Daha sonra fobi nedeni olabilen bütün ortamlarda (yükseklik, dar köprüler, tren veya gemi yolculuğu) çocuklar hiç kaygı göstermez ve kuşkusuz bilgisizlikleri ne kadar fazlaysa kaygıları da o kadar azdır. Bu tür yaşam koruyucu içgüdülerle daha çok donanmış olarak doğmaları çok daha iyi olacaktı, çünkü bu, bir tehlikenin peşinden bir başkasına koşmalarına engel olmak için onlara bakma işini oldukça kolaylaştıracaktı. Gerçekte çocuk her şeyden önce kendi gücünü abartır ve tehlikenin bilincinde olmadığı için korkusuzca davranır. Suyun ağzına gider, pencereye tırmanır, keskin şeylerle, ateşle oynar, kısacası zararlı olan ve ona bakanları endişelendiren her şeyi yapar. Sonunda içinde gerçekçi bir kaygı uyandığı zaman bu tamamen eğitimin işidir; çünkü kendi başına öğretici deneyimler edinmesine izin verilemez.

O halde bu kaygı eğitimini bir şekilde alan ve uyarılmadıkları tehlikeleri kendi başlarına bulan çocukların olması halinde bu,

yapılarında doğuştan daha büyük bir libidinal ihtiyacın bulunmasıyla veya libidinal doyumla çok erken yaşta şımartılmalarıyla açıklanabilir. Bu tür çocuklar arasında sonraki nevrotiklerin de bulunması bizi şaşırtmaz: bilindiği gibi bir nevrozun gelişmesini en çok kolaylaştıran şey, libidodaki önemli bir birikmeye belli bir süre katlanma yeteneğinden yoksunluktur. Burada da yapısal etkenlerin devreye girdiğini görürsünüz. Bu yapısal etkenleri hiç tartışma konusu etmedik; biz sadece bunu desteklemek için diğer bütün savları göz ardı eden, gözlem ve analizden elde edilen birleşik sonuçların başka türlüsünü gösterdiği noktalarda yapısal etkenlerin belirleyici olduğunu savunanlara karşı tetikte olmaya çalışıyoruz.

Çocuklardaki tedirginliğe ilişkin gözlemlerimizden öğrendiklerimizi toparlamama izin verin. Çocuksu kaygının gerçekçi kaygıyla ilişkisi yok gibidir, ama öte yandan erişkinlerin nevrotik kaygısıyla yakından ilişkilidir. Sonuncusu gibi bu da kullanılmayan libidodan kaynaklanır ve eksik sevgi nesnesinin yerine bir dış nesneyi veya ortamı koyar.

Fobilerin analizinden öğrenecek yeni pek şeyimiz olmadığını duymak sizi memnun edecek. Çünkü burada da çocuklardaki kaygıyla aynı şey olur: kullanılmayan libido sürekli olarak görünürde gerçekçi bir kaygıya dönüştürülür ve böylece libidonun isteklerini temsil etmek için küçük bir dış tehlike yaratılır. Bu uyuşmada [fobilerle çocuklardaki kaygı arasındaki] şaşılacak bir şey yok, çünkü çocuksu fobiler, "kaygı histerisi" olarak sınıflandırdığımız sonraki fobilerin prototipi olmalarının yanı sıra gerçekte onların ön koşulu ve ön evresidir de. Her histerik fobi bir çocukluk kaygısına kadar gider ve farklı bir içerik kazansa ve böylece farklı bir adla çağrılsa da onun bir devamıdır. İki rahatsızlık arasındaki fark mekanizmalarında yatar. Erişkinlerde libidonun kaygıya dönüşmesi için libidonun özlem biçiminde

geçici olarak kullanılamaz duruma gelmesi yeterli değildir. Erişkinler, bu libidoyu askıya almayı veya başka türlü kullanmayı uzun zaman önce öğrenmiştir. Ama eğer libido bastırmaya tabi tutulan bir ruhsal dürtüye aitse, çocukluktakine benzer bilinçli ile bilinçsiz arasında henüz bir ayrımın yapılmadığı koşullar yeniden sağlanmış olur ve çocukluk fobisine gerileme vasıtasıyla libidonun rahatça kaygıya dönüşmesine giden yol açılmış olur.

Hatırlayacağınız gibi bastırmayı uzun uzadıya ele almış [19. Derste], ama doğal olarak görmesi ve tanımlaması daha kolay olduğu için sadece bastırılan düşüncedeki değişmeleri izlemiştik. Bastırılan düşünceye bağlanan duyguya ne olduğu sorusunu sürekli bir yana bırakmıştık; şimdi ise olayların normal akışı içindeki niteliği ne olursa olsun, bu duygunun kaygıya dönüştüğünü öğreniyoruz. Ancak bu duygu dönüşümü, bastırma sürecinin çok daha önemli bir yanını oluşturur. Bundan söz etmek o kadar kolay değil, çünkü bilinçdışı düşüncelerle aynı anlamda bilinçdışı [bilinçsiz] duyguların varolduğunu iddia edemeyiz.[1] İster bilinçli ister bilinçsiz olsun, bir farkın dışında düşünce aynen kalır; bilinçsiz bir düşünceye neyin karşılık geldiğini söyleyebiliriz. Ama bir duygu, bir boşalma sürecidir [işlemidir] ve düşünceden çok farklı değerlendirilmesi gerekir; ruhsal süreçler konusundaki hipotezlerimizi netleştirmeden bilinçdışında bu duyguya karşılık gelen şeyin ne olduğunu söyleyemeyiz. Bunu da burada yapamayız. Yine de kaygı üretiminin, bilinçdışı sistemiyle yakın bir ilişki içinde olduğu yolundaki izlenimimizi vurgulamadan edemeyiz.

1 [Burada dile getirilen görüşler konusunda daha fazla bilgi için "Bilinçdışı" (1915e) başlıklı metapsikolojik makalenin üçüncü bölümünün başlarına ve *Ego ve İd*'in (1923b) II. Bölümüne bakın. Bu iki kaynak da bu dizideki 12. cilt olan *Metapsikoloji: Psikanaliz Teorisi*'nde yer almaktadır.]

Bastırmaya tabi libidonun ilk aşamadaki değişmesinin, kaygıya dönüşüm —buna kaygı şeklinde boşalma [deşarj] demek daha doğru olacaktır— olduğunu söylemiştim. Bu değişmenin tek veya tanımlı değişme olmadığını da eklemem gerek. Nevrozlarda, bu kaygı üretimini bağlamaya çalışan ve bunu çeşitli yollardan başaran süreçler devrededir. Örneğin fobilerde iki nevrotik süreç evresi net olarak ayırdedilebilir. Bunlardan ilki bastırmayla ve libidonun, daha sonra dış bir tehlikeye bağlanan kaygıya dönüştürülmesiyle ilgilidir. İkincisi ise dışsal bir şeymiş gibi değerlendirilen bu tehlikeden kaçınmayı sağlayan her türlü önlemin ve güvencenin alınmasından oluşur. Bastırma, egonun tehlike olarak hissettiği libidodan kaçma girişimine karşılık gelir. Fobi ise artık korkulan libidoyu temsil eden dışsal bir tehlikeye karşı kurulan bir siperle karşılaştırılabilir. Fobilerdeki savunma sisteminin zayıflığının, dışa karşı o kadar güçlendirilen kalenin, içeriden saldırıya açık olmasından kaynaklandığına kuşku yok. Libido tehlikesinin dışa yansıtılması hiçbir zaman tam başarı sağlamaz.[1] Bu nedenle diğer nevrozlarda olası kaygı üretimine karşı daha başka savunma sistemleri kullanılır. Nevrozlar psikolojisinin en ilginç yanı da budur; ama ne yazık ki bizi konudan çok uzaklaştırır ve daha derin bir uzman bilgisi gerektirir. Sadece bir şey daha söyleyeceğim. Bastırma sürecinde ego tarafından uygulanan ve bastırmanın istikrarlı olması için sürekli kılınması gereken "karşı enerji yüklemeden" [anticathexis] söz etmiştim [23. Derste]. Bu karşı enerji yüklemenin, bastırmadan sonra kaygı üretimine karşı çeşitli savunma biçimlerini uygulamak gibi bir görevi vardır.

1 [Fobilerin yapısına ilişkin daha teknik açıklamalar, "Bastırma" (1915d) başlıklı makalenin sonlarında ve "Bilinçdışı" (1915e) başlıklı makalenin IV. Bölümünde bulunabilir.]

Fobilere geri dönecek olursak. Sadece içeriklerini açıklamakla yetinmenin, şu veya bu nesnenin ya da ortamın fobi nesnesi olmasının dışında hiçbir şeyle ilgilenmemenin ne kadar yetersiz olduğunu kavradığınızı rahatlıkla söyleyebilirim. Bir fobinin içeriğinin önemi de tıpkı rüyanın açık içeriğinin rüyayla ilişkisindeki önemi kadardır. Gerekli sınırlamaları da uygulayarak, fobi içeriklerinden bazılarının Stanley Hall'in [1914, sf. 446] de savunduğu gibi evrimsel kalıtım nedeniyle kaygı nesnesi olarak uyarlandığını kabul etmek gerek. Gerçekten de bu kaygı nesnelerinden birçoğunun tehlikeyle ilişkisinin ancak sembolik bir bağla kurulabilmesi bu görüşe uygun düşer.

Böylece kaygı sorununun, nevrozlar psikolojisinde merkezi denebilecek bir yer tuttuğu konusunda ikna olduk. Kaygının libidodaki değişmelere ve bilinçdışı sistemine nasıl yakından bağlı olduğu yolunda güçlü bir izlenim edindik. Bağlantısız tek bir noktayla —görüşlerimizde bir boşlukla— karşılaştık: gerçekçi kaygının, egonun öz-koruyucu içgüdülerinin bir dışavurumu olarak değerlendirilmesi gerektiği gerçeği gibi tek, ama kolay kolay çürütülemeyen bir görüş.[1]

1 [Bu zorluk, 26. Dersin sonunda ele alınıyor.]

26. DERS
LİBİDO TEORİSİ VE NARSİZM

BAYANLAR VE BAYLAR,— Ego içgüdüleri ile cinsel içgüdüler arasındaki ayrımı tekrar tekrar ele aldık. Her şeyden önce bastırmayı incelerken, bu ikisinin karşı karşıya gelebildiğini, bu durumda cinsel içgüdülerin boyun eğiyormuş gibi yaparak gerilemeci ve dolambaçlı yollardan doyum aramaya zorlandığını, bunu yaparken de boyun eğmeyen yapılarında bir dengeleme [telafi] bulabildiklerini görmüştük. Daha sonra iki içgüdü türünün Zorunluluk öğretmeniyle [22. Dersin sonlarında] ilişkilerinin ta başından farklı olduğunu, bu nedenle gelişim seyirlerinin aynı olmadığını ve gerçeklik ilkesiyle aynı ilişkiye girmediklerini öğrenmiştik. Son olarak, ego içgüdülerine kıyasla cinsel içgüdülerin kaygının duygusal durumuyla daha yakın bağlara sahip olduğunu düşünmeye başladık; bu, sadece önemli bir açıdan eksik gözüken bir sonuçtu. Bu nedenle bu sonucu daha kesin anlamda desteklemek için, açlık ve susuzluğun (en temel iki öz-koruyucu içgüdü) giderilmediği zaman kesinlikle kaygıya dönüşmediğini, buna karşılık doyumsuz libidonun kaygıya dönüştüğünü ve bunun da en iyi

bilinen ve en sık gözlenen olgular arasında bulunduğunu bir kez daha vurgulayacağım.

Ego içgüdülerini cinsel olanlardan ayırmadaki haklılığımızın sarsılmazlığına kuşku yok: cinsel yaşamın bireyin ayrı bir etkinliği olarak varlığını sürdürmesi bu ayrılığa dikkati çeker. Tek sorun bu ayrılığa ne gibi bir önem vereceğimiz ve bunu ele alma arzumuzun ne kadar derin olduğudur. Ancak bu sorunun cevabı, cinsel içgüdülerin bedensel ve ruhsal dışavurumlarında karşılaştırma konusu diğer dışavurumlardan ne ölçüde farklı olduğuna, bu farklılığı ne ölçüde belirleyebildiğimize ve bu farklardan çıkan sonuçların ne gibi bir önem taşıdığına bağlı olacaktır. Ayrıca, iki içgüdü grubu arasında açıkça gözlenmeyen temel bir fark iddiasında bulunmak için elbette hiçbir nedenimiz yok. Her ikisini de sadece bireydeki enerji kaynağı tahsisleri olarak görürüz ve temelde aynı şey mi yoksa özünde farklı mı oldukları, eğer böyleyse birbirinden ne zaman ayrıldıkları tartışması, terimlerin altında yatan anlamlar temelinde yürütülemez, arkalarındaki biyolojik gerçeklere dayanması gerekir. Şu an için bu konuda yok denecek kadar az şey biliyoruz, çok şey bilsek bile bunun analitik çalışmamız açısından hiçbir önemi olmayacaktır.

Jung örneğini izleyerek bütün içgüdülerin başlangıçtaki birliğinde ısrar ettiğimiz ve hepsinde dışavurulan enerjiye "libido" adını verdiğimiz takdirde bunun bize pek bir yararı olmayacağı da açıktır. Cinsel işlevi ruhsal yaşamdan çıkarmak mümkün olamayacağı için, bu durumda cinsel ve cinsel olmayan libidodan söz etme gereği duyacağız. Ama libido adı, bizim de şu ana kadar kullandığımız gibi cinsel yaşamın içgüdüsel güçleri için kullanılmaktadır. [Bkz. Jung (1911-12).]

Dolayısıyla cinsel ve öz-koruyucu içgüdüler arasındaki açık ve haklı çıkarılabilir ayrılığı nereye kadar götürebileceğimiz soru-

sunun psikanaliz açısından pek önem taşımadığı kanısındayım. Zaten psikanaliz de bu soruya cevap verecek donanıma sahip değildir. Buna karşılık biyoloji, bu ayrımın önemli olduğunu destekler bir dizi düşündürücü seçenek sunar. Gerçekten de cinsellik, yaşayan organizmanın, bireyi aşan ve onun türle ilişkisini kapsayan tek işlevidir. Bireysel organizmanın diğer işlevleri gibi bunun da her zaman avantaj kazandırmadığı, bunun yerine olağandışı ölçüde bir haz vermesine karşılık olarak bireyin yaşamını tehdit eden, hatta birçok durumda ortadan kaldıran tehlikeleri de birlikte getirdiği açık bir gerçek. Bireyin yaşamının bir bölümünü üremeye yatkınlık için korumak amacıyla diğerlerinden farklı çok özel bazı metabolik süreçlerin bulunması da olası. Ve son olarak kendini asıl şey, cinselliği ise kendi doyumuna hizmet eden diğer araçlar gibi bir araç olarak değerlendiren bireysel organizma, biyolojik bakış açısından kuşaklar dizisi içindeki bir noktadan, özünde ölümsüzlükle donatılan bir tohum plazmasındaki kısa ömürlü bir uzantıdan [eklentiden] başka bir şey değildir, tıpkı mülkiyetin sahibinden daha uzun yaşaması gibi.[1]

Ne var ki nevrozlara ilişkin psikanalitik açıklama bu tür uzun erimli varsayımlar gerektirmiyor. Cinsel ve ego içgüdülerinin ayrı ayrı ele alınması, aktarım nevrozları grubunu anlamamıza giden yolu açmıştır. Bu içgüdüleri, cinsel içgüdülerin öz-koruyucu içgüdülerle çatıştığı ortama ya da daha yuvarlak bir ifade olsa da biyolojik terimlerle söyleyecek olursak, bağımsız bireysel bir organizma olarak egonun bir yanının, kuşaklar dizisinin bir üyesi olan diğer yanıyla çatışmaya girdiği bir ortama kadar götürebildik. Bu tür bir uyuşmazlık belki de sadece insanda görülebilir ve bu nedenle de nevrozlar genel anlamda konuşulursa

1 [Freud *Haz İlkesinin Ötesinde*'de (1920g), özellikle VI. Bölümde bu biyolojik tartışmayı daha da geliştiriyor.]

insanın hayvanlar karşısındaki ayrıcalığını oluşturabilir. İnsan libidosundaki aşırı gelişme ve —belki de tam da işte bu nedenle— zengin ve ayrıntılı bir ruhsal yaşamın gelişmesi, böyle bir çatışmayı belirleyen koşulları yaratmış olabilir. Bunların ayrıca insanın hayvanla ortak yanlarının ötesinde büyük ilerlemeler kaydetmesini belirleyen şeyler olduğu açıktır; dolayısıyla nevroza yatkınlığı, diğer donanımlarının öteki yüzü olmaktan öte bir şey olmayabilir. Ama bunlar da bizi önümüzdeki konudan uzaklaştıran sadece birer spekülasyondan ibarettir.

Çalışmalarımızda şu ana kadar ego içgüdülerini cinsel olanlardan dışavurumlarıyla ayırdedebileceğimiz önermesiyle hareket ettik. Aktarım nevrozlarında bunu yapmak kolaydı. Egonun cinsel arzu nesnelerine aktardığı enerji yüklerine "libido"; öz-koruyucu içgüdülerden kaynaklanan diğer her şeye ise "çıkar"[1] [ilgi] adını verdik. Libidinal enerji yüklerinin akışını, dönüşümlerini ve son biçimlerini [kaderini] izleyerek ruhsal güçlerin mekanizmaları konusunda bir iç gözleme ulaşmıştık. Bu amaçla bize en elverişli malzemeyi aktarım nevrozları sağlamıştı. Ama ego, çeşitli örgütlenmelerdeki yapısı, oluşumları ve işleyiş tarzı konusu görüş alanımızın dışında kalmış ve gerekli iç gözlemi ancak diğer nevrotik rahatsızlıkların bir analizi yoluyla kazanabileceğimizi düşünmeye başlamıştık.

1 [Ders boyunca Freud'un, ego-çıkarını (veya öz-koruyucu içgüdüyü) ego-libidosundan (veya narsistik libidodan) ayrı tutma çabasında oldukça zorlandığı çok açık. Ancak kısa bir süre sonra bu çabadan vazgeçmiş ve (*Haz İlkesinin Ötesinde*, VI. Bölümde) narsistik libidoyu "zorunlu olarak 'öz-koruyucu içgüdülerle' tanımlamak (özdeşleştirmek) gerektiğini" söylemiştir. Yine de libidinal içgüdülerin dışında daha başka nesne içgüdülerinin —yani yıkıcı veya ölüm içgüdüleri dediği içgüdülerin— varlığına inanmayı sürdürmüştür (*Yeni Giriş Dersleri*'nin 32. Dersine bakın). Elinizdeki çalışmadan sonra "çıkar" [ilgi] terimi bir daha kullanılmamıştır.]

Psikanalitik gözlemleri bu diğer hastalıklara yöneltmeye erken başladık. Daha 1908'de Karl Abraham, benimle yaptığı bir görüş alışverişinden sonra erken bunamanın (psikozlara ait olarak değerlendirilen) tipik özelliğinin *nesneye libidinal enerji yüklemenin eksikliği* olduğunu söyledi. Bunun üzerine erken bunamalı[1] hastalarda nesnelerden uzaklaşan libidoya ne olduğu sorusu gündeme geldi. Abraham cevap vermekte tereddüt etmemişti: geri egoya yöneliyordu ve erken bunamadaki *megalomanianın kaynağı bu reflekse benzeyen geri dönüştü*. Megalomani, [normal] erotik yaşamdan bildiğimiz nesnenin cinsel açıdan abartılmasına her açıdan benzetilebilir.[2] Böylece ilk kez, psikotik hastalıktaki bir özelliği normal erotik yaşamla karşılaştırarak anlamayı öğrendik.

Abraham'ın bu ilk açıklamalarının psikanalizde kabul gördüğünü ve psikozlara yönelik tutumumuzun temeli haline geldiğini söyleyebilirim. Böylece yavaş yavaş, nesnelere bağlandığını gördüğümüz, bu nesnelerle ilişkili olarak doyum alma çabasının bir dışavurumu olan libidonun, ayrıca nesnelerden uzaklaşabileceği ve bunların yerine kişinin kendi egosunu koyabileceği görüşüyle tanıştık ve bu görüş giderek daha bir tutarlılık kazandı. Libidonun bu yoldan tahsis edilmesi için kullanılan "narsizm" terimi, Paul Näcke [1899] tarafından anlatılan ve bir erişkinin kendi bedenini genelde dışsal bir cinsel nesne için söz konusu olacak şekilde okşamasıyla ilgili bir sapma olayından ödünç alınmıştır.[3]

1 ["Dementia praecox." Bu terim, yaklaşık olarak bugün şizofreni denen şeye karşılık gelen eski ve kullanılmayan bir terimdir. "Şizofreni" olarak çevrilebilse de, bunu yapmaktan kaçınmamın tek nedeni yazının tarihsel bütünlüğünü korumaktır. Yine de okurun, bundan şizofreniye yakın bir şeyi anlamasını önermem gerek. S.B.]

2 [Bu nokta Üç Deneme'nin (1905d) ilkinde tartışılmıştır.]

3 [Freud'un kendi narsizm açıklaması konuya ilişkin denemesinde bulunabilir (1914c).]

Biraz düşününce, libidonun bir nesne yerine kişinin kendi vücuduna ve kişiliğine bu şekilde takılıp kalmasının istisnai veya önemsiz bir olay olamayacağı anlaşılır. Tersine, bu narsizmin evrensel ve ilk durum olması, nesne sevgisinin ancak daha sonra buradan gelişmesi de olası; üstelik bu gelişme narsizmin ortadan kalkmasını da gerektirmez. Gerçekten de nesne-libidosunun gelişim tarihinden, birçok cinsel içgüdünün başlangıçta kişinin kendi bedeninden —*oto-erotik* olarak— doyum bulduğunu ve bu oto-erotik yeteneğin, gerçeklik ilkesi eğitimi sürecinde cinselliğin geride kalmasının [ertelenmesinin] temelini oluşturduğunu hatırlayacaksınız. Dolayısıyla oto-erotizm, libidonun narsistik tahsis [düzenleme] evresindeki cinsel etkinlik olacaktır.

Kısaca özetlemek gerekirse, ego libidosu ile nesne libidosu arasındaki ilişkiye, zoolojiden bir benzetmeyle açıklık kazandırmaya çalışacağım. Çok az farklılaşmış bir protoplazmik madde kümesinden ibaret olan en basit yaşayan organizmayı [amip] düşünün. Bu canlı yalancı ayak denen çıkıntılar oluşturarak gövdesini oluşturan maddeyi bu ayaklara akıtarak hareket eder. Ama bu çıkıntıları geri çekerek eski halini alma yeteneğine sahiptir. Bu çıkıntıların uzamasını, libidonun ana kütlesi egoda kalırken belli bir bölümünün nesnelere aktarılmasına benzetebiliriz; normal koşullarda ego libidosunun engelsiz nesne libidosuna dönüştürebildiğini ve bunun da tekrar egoya geri çekilebildiğini düşünürüz.

Bu görüşlerin de yardımıyla çok sayıda ruhsal durumu —âşık olan, organik bir hastalığı bulunan ya da uyuyan bir insanın ruhsal davranışı gibi normal yaşama ait olan durumları— açıklayabilir ya da daha alçakgönüllü olmak gerekirse, libido terimleriyle tanımlayabiliriz. Uyku durumunda bunun dış dünyadan uzaklaşmaya ve uyuma arzusuna dayandığını söylemiştik. Gece boyunca rüyalarda gerçekleşen ruhsal etkinliğin uyuma arzu-

sunun kontrolü ve salt bencilce güdülerin egemenliği altında olduğunu görmüştük. Şimdi de libido teorisine paralel olarak uykunun, hem libidinal hem de bencilce bütün nesne yüklerinin [cathexes] bırakıldığı ve egoya çekildiği bir durum olduğunu ekleyebiliriz. Bu da uykunun tazeleyici etkisine ve genelde yorgunluğun yapısına yeni bir ışık tutmaz mı? Geceleyin uyuyan kişinin bir kez daha oluşturduğu rahim içi yaşamın mutluluk verici tecrit tablosu böylece ruhsal açıdan da tamamlanmış olur. Uyuyan insanda libidonun ilk dağılım durumu —libido ve ego çıkarının henüz bir ve ayırdedilemez olduğu, aynı kendine yeterli ego içinde bütünleştiği tam narsizm durumu— yeniden oluşur.

Sırası gelmişken iki noktaya daha değinmek istiyorum. Birincisi, narsizm ve bencillik (egoizm) kavramları arasında nasıl bir fark öngörüyoruz? Narsizmin, bencilliğin libidinal tümleyeni [tamamlayanı, eşi, karşılığı] olduğuna inanıyorum. Bencillikten söz ederken sadece bireyin *avantajını* dikkate alıyoruz; öte yandan narsizmden söz ederken libidinal doyumunu da hesaba katıyoruz. Pratik güdüler olarak bu ikisi arasına epeyce mesafe konabilir. Nesnelerle ilişkili libidinal doyum ego ihtiyaçlarının bir bölümünü oluşturduğu ölçüde mutlak anlamda bencil olup, buna rağmen güçlü nesne-yüklerini devam ettirmek mümkündür. Bu durumda bencillik, nesneye ulaşma çabasının ego için tehlike içermemesine dikkat edecektir. Aynı anda hem bencil hem de aşırı narsist olmak —yani ister dolaysız cinsel doyum için, ister cinsel arzudan türetilen ve bazen "sevgi" adı altında "tensellikten" farklı tutulan daha yüksek özlemlerle ilişkili olsun, nesnelere pek ihtiyaç duymamak— mümkündür. Bütün bu bağlamlarda bencillik kendi içinde açık ve sabit bir olguyken, narsizm değişken öğedir. Bencilliğin tersi olan özgeççilik ise bir kavram olarak libidinal nesne-yüküyle çakışmaz, cinsel doyum özlemle-

rinin yokluğuyla bundan ayrılır. Ama birisi tam anlamıyla aşka gömülmüşse, özgecilik libidinal nesne-yüküyle yakınsar. Kural olarak cinsel nesne egonun narszminin bir bölümünü kendi üstüne çeker ve bu da nesnenin "cinsel olarak abartılması" [gözde büyütülmesi] diye bilinen şeyle kendini belli eder. Buna ek olarak bencillik cinsel nesne üzerinde özgecil bir dönüşüme uğramışsa nesne büyük bir güç kazanır; deyiş yerindeyse egoyu yutar.

Özünde kuru bir bilim kurgudan sonra narsizmle âşık olma arasındaki ekonomik tezatın şiirsel bir ifadesinin sizi dinlendireceğine inanıyorum. İşte size *Goethe'nin Doğu-Batı Divan*'ından bir alıntı:

ZÜLEYHA

İster köle, ister muzaffer
Hep aynı şeyi söyler:
Dünyadaki en büyük mutluluk
Kişilik duygusudur.

Her hayat yaşanmaya değer
Gerçek özümüzü kaybetmedikçe
Kaybedilmeyecek hiçbir şey yoktur
Kendimiz kaldığımız sürece.

HATEMİ

Öyle derler, varsın olsun;
Ben başka bir yol seçtim
Dünyanın sunacağı bütün mutlulukları
Ben yalnız Züleyha'da buldum.

Bana kendini verirse
Kendi gözümde de büyürüm
Bana yüz çevirirse
Kendi gözümde de eririm.

Hatem için her şey biter o gün
Ve başka bir sevgiliyi mutlandırırsa
Hemen kendimi değiştirir
Onda vücut bulurum.

İkinci nokta, rüya teorisine yapacağım bir ekle ilgilidir. Bastırılan bilinçdışının ego karşısında belli bir bağımsızlık kazandığını, böylece uyuma arzusuna boyun eğmediğini ve egoya bağlı bütün nesne-yüklerinin uykuyu kolaylaştırmak için egoya geri çekilmesine rağmen kendi enerji yüklerini koruduğunu varsaymadığımız sürece rüyaların kökenini açıklayamayız. Ancak böyle olursa bilinçdışının geceleri sansürün kalkmasından veya azalmasından nasıl yararlanabildiğini ve günün kalıntılarını, bu malzemeden yasak bir rüya arzusu oluşturacak şekilde kendi denetimine almayı nasıl başardığını anlayabiliriz. Öte yandan günün bu kalıntıları, uyuma arzusu uyarınca libidonun çekilmesine karşı koymalarını kısmen, bastırılan bilinçdışıyla zaten varolan bir bağlantıya borçlu olabilirler. Böylece dinamik açıdan önemli olan bu özelliği rüyaların oluşumu görüşümüze eklemiş olduk.[1]

Organik hastalık, ağrılı uyarım veya bir organ iltihabı, libidonun nesnelerinden çekilmesiyle sonuçlanan bir durum yaratır.

1 [Bu konu, "Rüya Teorisine Metapsikolojik Ek" başlıklı denemesinde (1917d[1915]) uzun uzadıya tartışılmaktadır.]

Geri çekilen libido, vücudun sorunlu bölgesinde artan bir enerji yükü olarak tekrar egoya yönelir. Gerçekten de bu koşullar altında libidonun nesnelerinden çekilmesinin, bencilce ilginin dış dünyadan uzaklaşmasından daha çarpıcı olduğu iddia edilebilir. Bu da hipokondriyi [hastalık hastalığını] anlamamıza giden yolu açıyor gibidir; çünkü burada bir organ görebildiğimiz kadarıyla gerçekten hasta olmadığı halde egonun ilgisini aynı yoldan kendi üzerine çekmektedir.

Ama bu konuda daha ileri gitmekten veya nesne libidosunun egoya çekilebileceği varsayımını benimsememiz halinde anlaşılabilecek veya düşünülebilecek diğer durumları tartışmaktan kaçınacağım, çünkü dikkatinizi çektiğini bildiğim iki itiraza cevap vermem gerekiyor. Her şeyden önce uykudan, hastalıktan ve benzer durumlardan söz ederken, serbest hareket yeteneği olan ve şu veya bu içgüdüye boyun eğerek bazı durumlarda nesneyi, bazı durumlarda egoyu yükleyen bir ve tekbiçimli bir enerji hipotezi gözlemlerle de tam anlamıyla desteklenebilecekken neden sürekli olarak libidoyu çıkardan, cinsel içgüdüleri ego içgüdülerinden ayırmaya çalıştığımı soracaksınız. ikincisi, bu tür bir nesne libidosunun ego libidosuna (veya daha genel olarak ego enerjisine) dönüşümü her gün, her gece tekrarlanan ruhsal dinamiklerin normal süreçleri arasındayken libidonun nesneden ayrılmasını neden patolojik bir durum olarak değerlendirmeye kalkıştığımı bilmek isteyeceksiniz.

İşte cevabım. İlk itirazınız yeterince iyi gözüküyor. Uyku, hastalık, âşık olma durumlarının kendi içinde ele alınması belki de hiçbir zaman ego libidosunu nesne libidosundan veya libidoyu çıkardan ayırdetmemize yol açmayacaktı. Ama başlatmış olduğumuz ve bugünkü tartışmamıza konu olan ruhsal durumlara ışık tutan incelemeleri göz ardı ediyorsunuz. Bizi libido ile çı-

kar —yani, cinsel ve öz-koruyucu içgüdüler— arasında bir farklandırma yapmaya zorlayan şey, aktarım nevrozlarına yol açan çatışmaydı. Bunu keşfettikten sonra bundan vazgeçemezdik. Nesne libidosunun ego libidosuna dönüşebileceği, bu nedenle bir ego libidosunu hesaba katmamız gerektiği hipotezi, narsistik nevrozlar —örneğin erken bunama— bilmecesini çözebilecek ve bunlarla histeri veya saplantılar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları açıklayabilecek tek hipotez gibi gözüküyor. Başka bir yerde kaçınılmaz bir gerçek olduğunu bulduğumuz bir şeyi burada hastalığa, uykuya ve âşık olmaya uyguluyoruz. Bu tür uygulamaları sürdürmemiz ve bunun bizi nereye götüreceğini görmemiz gerekiyor. Analitik deneyimimizin dolaysız sonucu olmayan tek tez, ister nesnelere, ister kişinin kendi egosuna yönelsin, libidonun hep libido olarak kaldığı ve hiçbir zaman bencilce çıkara dönüşmediği, aynı şekilde bencilce çıkarın libidoya dönüşmediği[1] tezidir. Ancak bu tez, zaten eleştirel olarak ele aldığımız ve geçersizliği kanıtlanıncaya kadar savunmaya devam edeceğimiz cinsel ve ego içgüdülerinin birbirinden ayrılığı görüşüne eşdeğerdedir.

İkinci itirazınız da haklı bir soruyu gündeme getirir, ama yanlış yönde. Nesne libidosunun egoya çekilmesinin doğrudan patojenik [hastalık yaratıcı] olmadığı doğrudur; bu gerçekten de bilindiği gibi her uyku öncesinde olan ve ancak uyandığımız zaman tersine dönen bir şeydir. Amip, yalancı ayaklarını geri çeker, ama ilk fırsatta tekrar uzatmak için. Ama çok enerjik bir sürecin libidoyu nesnelerden çekilmeye zorlaması çok farklıdır. Burada narsistik bir nitelik kazanan libido nesnelere giden yolu tekrar bulamaz ve libidonun hareket yeteneğinin bu şekilde engellenmesi elbette patojenik olur. Öyle gözüküyor ki narsistik libido-

1 [Yani, ego içgüdüleriyle cinsel içgüdülerin birbirine dönüşmediği.]

nun belli bir miktarın üstüne çıkmasına [birikmesine] katlanılamıyor. Hatta nesne-yüklerinin başlangıçta ortaya çıkış nedeninin bu olduğunu ve egonun, birikmesi nedeniyle hastalanmamak için libidosunu dışarı aktarmak zorunda kaldığını düşünebiliriz. Erken bunama konusuna daha derinlemesine girmeyi planlamış olsaydık, libidoyu nesnelerden koparan ve nesnelere dönüş yolunu kesen sürecin, bastırma süreciyle yakından ilişkili olduğunu ve bunun karşılığı [kopyası] olduğunu gösterirdim. Ama her şeyden önce bu sürecin bileşenlerinin bastırmadakilerle —bildiğimiz kadarıyla— neredeyse özdeş olduğunu öğrenince bildik bir zeminde olduğunuzu göreceksiniz. Çatışma da, çatışmaya taraf güçler de aynı gibidir. Sonucun örneğin histeriden çok farklı olmasının nedeni ancak doğuştan yatkınlıktaki bir farka bağlı olabilir. Bu hastaların libido gelişimlerindeki zayıf nokta farklı bir evrede yatar; hatırlayacağınız gibi semptom oluşumuna yol açan belirleyici takıntı başka bir yerde, bir olasılıkla erken bunamanın nihai olarak döndüğü ilkel narsizm evresinde yatmaktadır. Bütün narsistik nevroz olaylarında libidonun takıntı noktalarının, histeri veya saplantı nevrozlarındakinden çok daha eski gelişim evrelerine gitmesi son derece ilginçtir. Ama duyduğunuz gibi, aktarım nevrozlarına ilişkin çalışmamız sırasında ulaştığımız kavramlar, pratikte çok daha ağır olan narsistik nevrozlar konusunda bir çıkış yolu bulmamıza yardımcı olmaya elverişlidir. Uygunluklar çok fazladır ve olgular alanı temelde aynıdır. Aktarım nevrozlarına ilişkin analitik bir bilgiyle donanmamış birisinin psikiyatri alanına ait bu rahatsızlıkları açıklamasının ne kadar zor olduğunu görebilirsiniz.

Son derece değişken olan erken bunamanın klinik tablosunu belirleyen tek şey libidonun nesnelerden uzaklaşmasından kaynaklanan semptomlar ve narsistik libido olarak egoda birikmesi

değildir. Libidonun, nesnelere bir kez daha ulaşma çabalarından kaynaklanan ve bu nedenle bir geri kazanım veya dengeleme çabasına karşılık gelen diğer olgular da büyük bir rol oynar. Gerçekten de bu son semptomlar daha ilginç ve gürültücüdür; histerinin, hatta bazen saplantı nevrozunun semptomlarına yadsınmaz bir benzerlik sergileseler de her açıdan farklıdırlar. Erken bunamada libido sanki nesnelere (yani nesnelerin imajlarına) tekrar ulaşma çabasında aslında onlardan bir şey yakalamayı başarmıştır, ama bu sadece onların gölgesidir, yani onlara ait sözel imajlardır. Bu konuda burada daha fazla konuşamam, ancak geri [nesnelere] dönüş çabasındaki libidonun bu davranışının, bilinçli bir düşünce ile bilinçsiz bir düşünce arasındaki farkı oluşturan şeyi anlamamızı sağladığına inanıyorum.[1]

Böylece sizi analiz çalışmamızda beklenen yeni gelişmeler alanına çekmiş oluyorum. Ego-libido kavramıyla düşünmeye başladıktan sonra narsistik nevrozlar bizim için erişilebilir olmuştur; önümüzde duran görev bu rahatsızlıklar konusunda dinamik bir açıklama bulmak ve aynı zamanda egoyu anlayarak ruhsal yaşama ilişkin bilgilerimizi tamamlamaktır. Aradığımız ego-psikolojisinin kendi algılarımızdan edindiğimiz verilere değil, libido durumunda olduğu gibi, ego rahatsızlıklarının ve bozukluklarının analizine dayanması gerekir. Bu büyük işi başardığımız zaman, libidonun değişkenliği konusunda aktarım nevrozları incelemesinden kazandığımız mevcut bilgimizin çok eksik olduğu kanısına varabiliriz. Ancak bu konuda bu güne kadar pek ilerleme kaydedemedik. Aktarım nevrozlarında işimize yarayan teknikle narsistik nevrozlara yaklaşmamız çok zor. Bu-

1 [Burada ipucuyla yetinilen bilinçli ve bilinçsiz düşünceler arasındaki ayrım sorunu, bilinçdışı konulu makalesinin (1915e) VII. Bölümünde uzun uzadıya tartışılmıştır.]

nun nedenini çok geçmeden [27. Dersin sonunda] öğreneceksiniz. Burada her zaman olan şey, az bir mesafe aldıktan sonra çalışmamızı engelleyen bir duvarla karşılaşmamızdır. Aktarım nevrozlarında bile bildiğiniz gibi direnme engelleriyle karşılaşıyorduk, ama bu direnmeyi parça parça ortadan kaldırmayı becerebiliyorduk. Narsistik nevrozlardaki direnç yenilmez, aşılamaz; olsa olsa duvara tırmanıp öte yanda olup bitenlere şöyle bir göz atabiliriz. Dolayısıyla teknik yöntemlerimizin yerine yenilerini bulmamız gerekiyor; böyle bir yöntem bulup bulamayacağımızı da henüz bilmiyoruz. Yine de bu hastalarda malzeme sıkıntısı da çekmeyiz. Sorularımıza cevap vermeseler de çok şey anlatırlar; şimdilik işimiz aktarım nevrozları semptomlarından kazandığımız bilgilerin yardımıyla bu anlatılanları yorumlamaktır. Bu düzenleme, bize bir ilk avantaj sağlamaya yeterlidir. Bu tekniğin bizi ne kadar ileri götüreceğini göreceğiz.

Buna ek olarak ilerlememize engel olan başka zorluklar da vardır. Narsistik rahatsızlıklar ve bunlarla ilgili psikozlar sadece aktarım nevrozları üzerine analitik çalışmalarla eğitilen gözlemciler tarafından anlaşılabilir. Ama psikiyatristlerimiz psikanaliz öğrencisi olmadığı gibi biz de çok az psikiyatrik olay görüyoruz. Bir grup psikiyatristin ilk önce hazırlık bilimi olarak psikanaliz ekolünden geçmesi gerekiyor. Önde gelen birçok psikiyatristin öğrencilere psikanaliz teorileri konusunda ders verdiği, kurum sahiplerinin ve akıl hastaneleri yöneticilerinin hastalarını bu teorilere uygun olarak gözlemlemeye çalıştığı Amerika'da bu yönde bir girişim başlamış bulunmaktadır. Bizim de burada narsistik duvarın ötesine şöyle bir bakmayı başardığımız zamanlar oldu; aşağıda, gördüğümüzü sandığımız şeyler konusunda biraz bilgi vereceğim.

Kronik sistematik bir delilik olan ve paranoya olarak bilinen hastalık türü, günümüz psikiyatrisinin sınıflandırma çabasında

kesin bir yere sahip değildir. Ama bununla erken bunama arasında yakın bir ilişki olduğuna kuşku yok. Şahsen ben bir keresinde bu ikisinin ortak bir adla "paraperniya"[1] olarak birleştirilmesini önermiştim. Paranoya türleri içeriklerine göre büyüklük deliliği (megalomani), kötülük [gözetlenme] deliliği,[2] şehvet deliliği (erotomani), kıskançlık kuruntusu, vs. olarak adlandırılır. Psikiyatrik açıklamadan pek bir şey bekleyemeyiz. İşte size modası geçmiş, pek önem taşımayan bir örnek, entelektüel ussallaştırma yoluyla bir semptomu bir başkasından çıkarma çabası: temel bir yatkınlık nedeniyle hastanın, başkalarının ona karşı birleşerek kötülük planladığına inandığı, bu inanca dayanarak da çok özel, çok önemli birisi olması gerektiğini düşündüğü ve böylece megalomani geliştirdiği söylenir. Analitik görüşümüze göre ise megalomani, libidinal nesne-yüklerinin geri çekilmesi nedeniyle egonun abartılmasının —başlangıçtaki çocukluk narsizmine dönüş anlamına gelen bir ikincil narsizmin— dolaysız bir sonucudur. Ne var ki kötülük deliliği konusunda yaptığımız birkaç gözlem bizi özel bir yol tutmaya zorlamıştır. Dikkatimizi çeken ilk şey, olayların büyük çoğunluğunda kötülüğü yapanın kötülüğe uğrayan hastayla aynı cinsten olmasıydı. Bu da masum bir açıklamaya açıktı; ama ayrıntılarıyla incelenen birkaç olayda hastanın aynı cinsten en çok sevdiği insanın hastalıktan sonra ona kötülük yapan insana dönüştüğü açıktı. Bu da başka bir gelişmeyi mümkün kılıyordu: bilinen benzerlikler uyarınca sevilen kişinin yerine bir başkasının —örneğin babanın yerine okul müdürünün veya bir üstün— konulması. Giderek artan

1 ["Paraphernia." Freud bu terimi ilk kez Schreber analizinde (1911c) ortaya atmıştır, bu deneme onun bir paranoya olayına ilişkin en uzun açıklamasıdır.]

2 [Herkesin onun aleyhine çalıştığı, ona kötülük ettiği, vb. kuruntularıyla tanımlanan bir rahatsızlık.]

sayıdaki bu tür deneyimler, *paranoia persecutoria*'nın [kötülük, işkence, izlenme, vb. paranoyası], kişinin kendini aşırı güçlenen eşcinsellik dürtüsüne karşı savunduğu bir hastalık türü olduğu sonucuna varmamıza yol açmıştır. Sevilen ve nefret edilen nesnenin yaşamı için ciddi bir tehdit oluşturduğu çok iyi bilinen sevecenliğin nefrete dönüşmesi bu tür olaylarda, libidinal dürtülerin kaygıya dönüşmesine karşılık gelir, ki bu da bastırmanın düzenli bir sonucudur. Örneğin bu bağlamdaki en son gözlemlerime kulak verin.

Genç bir doktor, orada yaşayan bir profesörün oğlu ve o güne kadar en yakın arkadaşı olan birisini öldürmekle tehdit ettiği için kasabadan uzaklaştırılmıştı. Son yıllarda ailesinin başına gelen her talihsizlikten, evinde veya sosyal yaşamında karşılaştığı her şanssızlıktan sorumlu tuttuğu arkadaşına gerçekten de kötü niyetler ve şeytanca bir güç atfediyordu. Bu kötü dostunun ve Profesör babasının savaşa yol açtığına ve Rusları ülkeye çağırdığına inanıyordu. Bu arkadaş onun yaşamını binlerce kez yıkmıştı ve hastamız suçlunun ölümünün kötülüklere bir son vereceğine inanıyordu. Yine de ona duyduğu sevecenlik öylesine güçlüydü ki bir keresinde düşmanına yakın mesafeden ateş etme fırsatı bulunca eline felç girmişti. Hastayla yaptığım kısa bir konuşmanın akışı içinde dostluklarının ta okul yıllarına uzandığı ortaya çıktı. Bu bazen dostluğun da sınırlarını aşmıştı: birlikte geçirdikleri bir gece tam bir cinsel birleşme için fırsat olmuştu. Hasta, kadınlarla yaşına ve çekici kişiliğine karşılık gelen coşkusal ilişkiyi hiçbir zaman kuramamıştı. Saygın bir aileden gelen güzel bir kızla nişanlanmış, ama nişanlısı hastamızı duygusuz bulduğu için nişanı bozmuştu. Yıllar sonra, yaşamında ilk kez bir kadını tam anlamıyla doyurmayı başardığı anda hastalığı patlak vermişti. Kadın onu minnetle ve sevgiyle kucaklayınca

ansızın başına bir bıçak gibi saplanan gizemli bir ağrı duymuştu. Daha sonra bu duyumu, otopside beyni dışarı çıkarmak için kafatasının kesilmesiymiş gibi yorumlamıştı. Ve arkadaşı patolojik anatomist olduğu için, yavaş yavaş, baştan çıkarması için kadını onun gönderdiğini düşünmeye başlamıştı. O noktadan sonra bu eski dostun entrikaları sonucu olduğuna inandığı diğer kötülüklere dikkat etmeye başlamıştı.

Peki ya kötülüğü yapanın hastayla aynı cinsten olmadığı, dolayısıyla hastalığın eşcinsel libidoya karşı bir savunma olduğu açıklamamızla çelişiyor gibi gözüken diğer olaylar? Kısa bir süre önce böyle bir olayı inceleme fırsatı buldum ve bu görünürde çelişkiyi doğruladım. İki kez buluştuğu bir erkeğin kendisine kötülük ettiğine inanan bir kız aslında ilk önce annesinin bir ikâmesi olarak değerlendirebileceğimiz bir kadına yönelik bir kuruntu yaşamıştı. Ancak ikinci buluşmadan sonra kuruntusunu kadından koparıp erkeğe aktarma yönünde adım atmıştı. Dolayısıyla kötülük yapanın hastayla aynı cinsten olması önkoşulu burada da gerçekleşmiştir. Hasta, avukatına ve doktoruna şikâyette bulunurken kuruntusunun bu ön evresinden söz etmemiş ve paranoya açıklamamızla çelişiyor görünümüne yol açmıştı.[1]

Başlangıçta eşcinsel nesne seçimi narsizme heteroseksüel [karşı cinsten] nesne seçiminden daha yakındır. Dolayısıyla istenmeyen güçlü bir eşcinsel dürtüyü geri itmek söz konusu olduğu zaman narsizme giden yol özellikle kolaylaşır. Şu ana kadar edindiğimiz bilgiler ölçüsünde erotik yaşamın temellerinden söz etme fırsatını pek bulamadım, şimdi ise bu eksiği gidermek için çok geç kaldım. Ancak şu kadarını söyleyebilirim. Libidonun gelişiminde, narsistik evreden sonraki ileri bir adım olan nesne seçimi iki türlü gerçekleşebilir: kişinin kendi egosunun yerine

1 [Bu olay Freud tarafından kısa bir süre önce tam olarak açıklanmıştır (1915f).]

olabildiğince benzer olan bir başka egonun konduğu *narsistik tür* ve diğer hayati ihtiyaçları karşılaması nedeniyle değer kazanan başka insanların da libido tarafından seçildiği *bağlanma türü*.[1] Narsistik nesne seçimine güçlü bir libidinal takıntının, açık eşcinselliğe yatkınlıktaki etkenler arasında sayılması gerekir.

Bu akademik yılın başındaki ilk dersimizde size kıskançlık kuruntulu bir kadından söz ettiğimi hatırlayacaksınız. Artık dönemin sonlarına yaklaştığımız için psikanalizin kuruntuları nasıl açıkladığını öğrenmek istediğinize kuşku yok. Ama beklediğinizden az şey bulacaksınız. Kuruntuların mantık tartışmalarıyla veya gerçek deneyimlerle sarsılamaması gerçeği, saplantıyla aynı şekilde —kuruntu veya saplantı tarafından temsil edilen ve aşağıda tutulan bilinçdışı ilişkisiyle— açıklanır. İkisi arasındaki fark, bu iki hastalığın topografisi ve dinamikleri arasındaki farka dayanır.

Paranoyada olduğu gibi, birçok farklı klinik türünün tanımlandığı melankolide de hastalığın iç yapısına ilişkin bir iç gözlem edinmemizi mümkün kılan bir nokta bulduk. Melankolik hastaların kendilerine en acımasız yollardan eziyet etmelerini sağlayan öz-suçlamaların gerçekte başka bir insana, kaybettikleri veya kendi hatasıyla değersizleşen bir cinsel nesneye yönelik olduğunu bulduk. Buradan, melankoliğin libidosunu nesneden çektiğini, ama "narsistik özdeşim" denen bir süreçle nesnenin ego içine yerleştiğini ve deyiş yerindeyse egoya yansıtıldığını düşünebiliriz. (Burada topografik [yersel] dinamik bağlamda düzenli bir açıklama değil, sadece şematik bir tanımlama verebiliyorum.)[2] Daha sonra kişinin kendi

1 [Buna bazen"*anaklitik tip*" de deniyor. Konu, Freud'un narsizm konulu makalesinin ikinci bölümünde ayrıntılarıyla tartışılmıştır (1914c).]

2 [Konuya ilişkin tam bir açıklama "Yas Tutma ve Melankoli" (1917e) [1915] başlıklı makalede bulunabilir.]

egosu terk edilen nesne gibi görülür ve başlangıçta nesneyi hedefleyen her türlü saldırganlık ve intikam dürtülerine tabi kılınır. Hastanın düşmanlığının aynı anda hem kendi egosuna hem de sevilen ve nefret edilen nesneye darbe vurduğunu dikkate alacak olursak melankoliğin intihar eğilimi de daha anlaşılır olacaktır. Diğer narsistik rahatsızlıklar kadar melankolide de hastanın duygusal yaşamında özgün bir özellik özgün bir vurguyla ortaya çıkar: Bleuler'den sonra "ikilik" demeye alıştığımız şey. Bununla kastedilen şey, aynı kişiye karşı çelişkili —sevecen ve düşmanca— duygular beslenmesidir. Bu derslerin seyri içinde bu coşkusal ikilik konusunda ne yazık ki daha çok şey anlatacak fırsatı bulamadım.

Narsistik özdeşime ek olarak bir de uzun süredir bildiğimiz histerik özdeşim vardır.[1] Birkaç açık örnekle bu ikisi arasındaki farkı göstermenin mümkün olmasını isterdim. Periyodik ve dönüşümlü melankoli türleri konusunda söyleyeceklerimin hoşunuza gideceğinden eminim. Elverişli koşullar altında —ki bunu iki kez yaşadım— nöbetler arasında, aynı veya karşıt coşkusal koşullarda hastalığın dönüşü analitik terapiyle engellenebilir. Bu tür olaylardan, melankoli ve manide[2] altta yatan bileşenleri diğer nevrozlardakiyle aynı olan bir çatışmayla başa çıkmak için özel bir yöntem gerektiğini öğreniriz. Psikanalizin, bu alanda öğrenecek ne kadar şeyi olduğunu görebilirsiniz.

Size, narsistik rahatsızlıkların analizinin, egonun bütünleşme ve farklı kurumları oluşturma yolu konusunda bize bir iç gözlem kazandırmasını umduğumuzu da söylemiştim. Bir nok-

1 [İki özdeşim türü arasındaki fark, "Yas Tutma ve Melankoli"nin ortalarına yakın bir yerde açıklanmıştır.]

2 [Freud'un "melankoli ve mani" dediği şeyin, bugünkü literatürde aşağı yukarı "manik-depresif" denen duruma karşılık geldiğini belirtmekte yarar var. S.B.]

tada böyle bir başlangıcı zaten yapmıştık.[1] Gözetlenme kuruntularının analizinden, egoda dur durak bilmeksizin gözleyen, eleştiren, kıyaslayan ve bu yolla egonun diğer bölümünü baskı altına alan bir kurum bulunduğu sonucuna vardık. Bu nedenle attığı her adımda gözetlendiğinden, izlendiğinden ve her düşüncesinin rapor edilerek eleştirildiğinden yakınan hastanın söylediklerinde henüz yeterince takdir edilmeyen bir gerçeği dile getirdiğine inanıyoruz. Tek hatası, bu rahatsız edici gücü kendine yabancı ve kendi dışında bir şey olarak değerlendirmesidir. Egosunda, gerçek egosunu ve etkinliklerini, gelişim seyri içinde yarattığı bir *ideal egoyla* karşılaştıran kurumun egemenliğini hisseder. Biz de bu yaratımın [ideal egonun], birincil çocukluk narsizmine bağlanan, ancak o günden sonra birçok rahatsızlığa ve aşağılamaya maruz kalan öz-doyum durumunu yeniden kurma amacıyla gerçekleştiğine inanıyoruz. Öz-gözleyici kurumu ego sansürü, yani vicdan olarak tanıyoruz; geceleri rüya sansürünü uygulayan, kabul edilemez arzu giderici dürtüleri bastıran işte bu kurumdur. Bunun gözetlenme kuruntusunda bileşenlerine ayrılması, bunun ebeveynlere, eğitimcilere ve sosyal çevreye —bu model figürlerden bazılarıyla özdeşime— uzanan kökenini gözler önüne serer.

Bunlar, psikanalizin narsistik rahatsızlıklara uygulanmasından bu güne kadar elde edilen bulgulardan birkaçıdır. Bunların henüz yeterli olmadığı ve ancak yeni bir alan iyice tanındıktan sonra ulaşılabilecek bir kesinlikten yoksun olduğuna kuşku yok. Bütün bunları, değeri aktarım nevrozlarında anlaşılan görüşleri narsistik nevrozlara uygulamamıza yardım eden ego libidosu veya narsistik libido gibi kavramlara borçluyuz. Bütün narsis-

1 [Aşağıdaki tartışma için "Narsizm Üzerine" (1914c) başlıklı makalenin üçüncü bölümüne bakın.]

tik rahatsızlıkları ve psikozları libido teorisi altında toplamanın mümkün olup olmadığını, ruhsal yaşamdaki libidinal etkeni hastalık nedenselliğinde evrensel suçlu sayıp saymadığımızı ve bunu da öz-koruyucu içgüdünün işleyişindeki değişmelere bağlayıp bağlamadığımızı soracaksınız. Bu sorunun acil cevap gerektirmediğine ve her şeyden önce de karar vermek için henüz çok erken olduğuna inanıyorum. Bilimsel çalışmamızın ilerlemesi beklentisiyle bunu rahatlıkla bir yana bırakabiliriz. Patojenik etkiler yaratma gücünün, aslında libidinal içgüdülerin bir ayrıcalığı olduğu ortaya çıkarsa bu beni şaşırtmayacaktır, çünkü bu, libido teorisinin, en basit "güncel" nevrozdan en ağır kişilik yabancılaşmalarına kadar bütün rahatsızlıklardaki zaferini kutlamamız anlamına gelirdi. Her şeyden önce evrenin gerçekliğine —Ananke'ye [Zorunluluğa]— boyun eğmeye karşı mücadele etmenin, libidonun tipik özelliği olduğunu biliyoruz. Ama ego içgüdülerinin, libidonun patojenik zorlamasıyla ikincil bir sürüklenmeyle işlevsel rahatsızlıklara itilmesi bana son derece olası geliyor. Ağır psikozlarda ego içgüdülerinin kendilerinin de temel bir olgu olarak kontrolden çıktığı anlaşılsa bile bunun araştırmalarımızdaki eğilim açısından felaketle sonuçlanacağını sanmıyorum. Bunun cevabını gelecekte —en azından sizler— öğreneceksiniz.

Karanlıkta kalan bir belirsizliğe son kez ışık tutmak amacıyla bir an için kaygı sorununa tekrar dönmeme izin verin. Kaygı ile libido arasındaki ilişkiye (ki diğer durumlarda bunu çok iyi ortaya koymuştuk) uymayan bir şeyler olduğunu, yani, tehlike karşısındaki gerçekçi kaygının öz-koruyucu içgüdünün bir dışavurumu gibi gözüktüğünü söylemiştim. Peki kaygı hissinden sorumlu etken bencilce ego-içgüdüleri değil de ego libidosu olursa ne olur? Ne olursa olsun, kaygı her durumda yararsızdır ve belli

bir düzeye ulaşınca yararsızlığı açıklık kazanır. Bu tür durumlarda, kendi başına yararlı olan ve öz-koruma amacına hizmet eden kaçış veya savunma eylemine engel olur. Dolayısıyla gerçekçi kaygının duygu kısmını ego libidosuna, buna eşlik eden eylemi de öz-koruma içgüdüsüne bağlayacak olursak teorik bir zorluktan kurtuluruz. Her şey bir yana, insanın kaygı hissettiği *için* kaçtığına cidden inanmıyor musunuz? Kişi kaygı duyar *ve* tehlikenin algılanmasıyla uyarılan ortak bir güdüyle kaçar. Ölümcül bir tehlikeyle karşılaşan insanlar, hiç korkmadıklarını, sadece harekete geçtiklerini —örneğin tüfeklerini vahşi hayvana yönelttiklerini— söylerler, en doğrusunun da bu olduğuna kuşku yok.

27. DERS
AKTARIM

BAYANLAR VE BAYLAR,— Bitişe yaklaştığımız bu derslerde kafanızda oluşan bir beklentiyi hayal kırıklığına uğratmak istemiyorum. Sizi psikanalizin karmaşık dolambaçlarında peşimden sürükledikten sonra psikanalitik uygulamanın dayandığı terapi konusunda tek kelime etmeden bırakacağımı elbette düşünemezsiniz. Ayrıca konu, sizden esirgeyemeyeceğim bir konudur, çünkü bununla ilişkili olarak öğrendikleriniz, eksikliği halinde incelediğimiz hastalıklara ilişkin kavrayışınızın da çok eksik kalmasına yol açacak yeni bir olguyla tanışmanızı mümkün kılacaktır.

Benden, tedavi amaçlı analiz tekniğini anlatmamı beklemediğinizi biliyorum. Siz sadece, en genel çizgileriyle psikanalitik terapi yönteminin işleyişini ve kabaca elde ettiği sonuçları öğrenmek istiyorsunuz. Bunu öğrenmek de tartışmasız hakkınız. Ama bunu anlatmak yerine, kendi başınıza keşfetmenizde ısrar edeceğim.

Bir düşünün! Hasta olmayı belirleyen etkenleri olduğu kadar hastalandıktan *sonra* işlerlik kazanan etkenleri de öğrendi-

niz. Tedavi etkisinin bunlar arasındaki yeri nedir? Her şeyden önce kalıtsal yatkınlık diye bir şey vardır. Bu konuda çok şey anlatamadık, çünkü başka yönlerden konuya adeta zorla girdi ve bu konuda söyleyecek yeni bir şeyimiz yoktu. Ama bunu ciddiye almadığımızı düşünmeyin; terapist olarak bizler, bunun gücünü yeterince net görüyoruz. Şöyle veya böyle bunu değiştirmek için hiçbir şey yapamayız; bunu, çabalarımızın sınırlarını belirleyen kesin, verili bir şey olarak almamız gerekiyor. Buna ek olarak, analizde önem vermeye alıştığımız ilk çocukluk deneyimlerinin etkisi söz konusudur: geçmişe ait olan bu şeyleri olmamış, yaşanmamış kılamayız. Bunu, "gerçek engellenme" dediğimiz her şey —sevgisizlik, yoksulluk, aile kavgaları, evlilikte yanlış eş seçimi, elverişsiz toplumsal koşullar, bireyi baskı altında tutan ahlaki standartların katılığı gibi yaşamın olanca talihsizlikleri— izler. Bu alanda çok etkili bir tedavi için yeterli imkân olacaktır, ama bu, Viyana folklorunda İmparator Joseph'e[1] atfedilen türden bir şey olacaktır: halkın önünde diz çökeceği güçlü bir kişiliğin iyiliksever müdahalesiyle zorluklar ortadan kalkacaktır. Ama biz kimiz ki bu tür bir iyilikseverliği terapimizde araç olarak kullanalım? Zavallı bizler, toplumsal güçten yoksun, hekimlik mesleğiyle bir hayat kazanmak zorunda olan bizler, başka tedavi yöntemleri kullanan diğer doktorlar gibi çabalarımızı yoksul insanların da hizmetine vermekten aciziz. Tedavimiz, bunu imkânsızlaştıracak kadar çok zaman ve emek gerektiriyor. Ama sanırım değindiğim etkenlerden birisini kavradınız ve etkimizin işlerlik kazandığı noktayı bulduğunuza inanıyorsunuz. Eğer toplumun koyduğu ahlaki kısıtlamalar hastanın yaşadığı yoksunlukta [engellemede] belli bir rol oynuyorsa, tedavi, bu

1 [Sadaka verme konusundaki ilginç yöntemleriyle kötü bir üne sahip olan Joseph II.]

engelleri aşıp doyum bulması ve toplum tarafından yüceltilen, ama çoğu kez uyulmayan bir ideali gerçekleştirme çabasından vazgeçerek iyileşmesi için ona cesaret verebilir, hatta onu doğrudan yönlendirebilir. Böylece hasta cinsel açıdan "dolu dolu bir yaşam" sürerek sağlıklı olacaktır. Bunun, genel ahlaka hizmet etmediği için analitik tedaviye gölge düşürdüğüne kuşku yok. Tedavinin bireye kazandırdığı şeyi toplum kaybeder.

Ama Bayanlar ve Baylar, bu kadar ciddi, yanlış bilgileri kimden alıyorsunuz? Hastaya cinsel açıdan "dolu dolu bir yaşam sürmesi" tavsiyesinin analitik terapide pek bir rolü olamaz, libidinal bir dürtüyle cinsel bastırma, duyusal bir eğilimle çileci bir eğilim arasında inatçı bir çatışmanın sürüp gittiğini söyleyen bizler olsak bile. Bu eğilimlerden birisinin karşıtı üzerinde zafer kazanmasına yardım etmemiz çatışmayı çözmez. Gerçekten de nevrotiklerin çileciliğin egemenliği altında olduğunu görürüz; işte bu nedenle bastırılan cinsel eğilim semptomlarda çıkış yolu arar. Tersine, tenselliğin zaferini garantilersek, bir yana bırakılan cinsel bastırmanın yerini zorunlu olarak semptomlar alacaktır. Bu iki seçenekten hiçbirisi iç çatışmayı çözemez; her iki durumda da taraflardan [eğilimlerden] birisi doyumsuz kalacaktır. Çatışmanın çok dengesiz [istikrarsız] olduğu, dolayısıyla doktorun taraf tutmasıyla çözüme bağlanabildiği çok az olay vardır ve bu olaylar aslında analitik tedaviye ihtiyaç da duymaz. Doktorun bu kadar etkilediği birisi doktorla aynı çıkış yolunu kendisi de bulacaktır. Şunun farkında olmanız gerek: perhizdeki bir genç gayri meşru cinsel ilişkilere karar verirse ya da doyumsuz bir eş başka erkeklerde avuntu ararsa, kural olarak doktordan, hatta analistinden onay beklemez.

Bu bağlamda insanlar genellikle temel bir noktayı —nevrotiklerdeki patojenik çatışmanın, her ikisi de aynı ruhsal temelde

olan iki ruhsal dürtü arasındaki normal bir mücadeleyle karıştırılmaması gerektiği gerçeğini— gözden kaçırıyor. İlkinde çatışma, birisi önbilinç veya bilinç düzeyinde, diğeri ise bilinçdışı düzeyde alıkonan iki güç arasındadır. Bu nedenle çatışma sonuca bağlanamaz; taraflar, ünlü fıkradaki kutup ayısıyla balina örneğinde olduğu gibi bir araya gelemez. Ancak her iki taraf da aynı zeminde buluştuğu zaman gerçek bir karara varılabilir. Tedavimizin tek görevinin de bunu mümkün kılmak olduğuna inanıyorum.

Ayrıca, yaşam işlerinde öğüt ve yol göstericiliğin analitik etkide bütünsel bir rol oynadığını düşünüyorsanız, yanlış bilgi edindiğinizi söyleyebilirim. Tersine, bu tür bir akıl hocalığı rolünden olabildiğince kaçınır, hastanın kendi kararlarını kendi başına vermesini en ideal çözüm olarak görürüz. İşte bu amaçla hastadan, meslek seçimi, ticari girişimler, evlilik ve boşanma türünden hayati kararlarını tedavi süresince ertelemesini ve tedavi bittikten sonra uygulamaya koymasını isteriz. Bütün bunların, hayal ettiğinizden farklı olduğunu kabul etmelisiniz. Sadece çok genç, çaresiz ya da istikrarsız bireylerde rolümüzde arzulanan kısıtlamalara uymakta zorlanırız. Bu tür olaylarda bir doktorla bir eğitimcinin işlevlerini birleştirme gereği duyarız; ama bunu yaparken de sorumluluğumuzun bilincinde olur ve gerekli önlemleri alarak hareket ederiz.[1]

Ama nevrotiklerin analitik tedavide dolu dolu yaşamaya özendirildiği suçlamasına karşı kendimi savunma gayretime bakarak, hastaları geleneksel erdem lehine etkilediğimiz gibi bir sonuç çıkarmayın. Bu kesinlikle söz konusu değil. Bizim reformcu değil, sadece gözlemci olduğumuz doğrudur; yine de eleş-

1 [Freud bunu *Yeni Giriş Dersleri*'nin (1933a) 34. Dersinde daha ayrıntılı tartışıyor.]

tirel bir gözle gözlemekten kendimizi alamayız, ama geleneksel cinsel ahlakın tarafını tutmamız da, toplumun cinsel yaşamın sorunları konusundaki cinsel düzenleme çabalarındaki tarzı ciddiye almamız da mümkün değil. Topluma, ahlak dedikleri şeyin değerinden daha büyük bir özveri gerektirdiğini, kurallarının dürüstlüğe dayanmadığını ve akıllıca olmadığını hoşa gitmese de açıkça söyleyebiliriz. Hastalarımızdan kulaklarını bu tür eleştirilere kapamasını isteyemeyiz, onları cinsel konuları da diğer herhangi bir konu gibi önyargısız ele almaya alıştırırız ve tedavileri bittikten sonra yetişkin birer birey olarak dolu dolu yaşamayla mutlak çilecilik arasında orta bir yol seçmeye karar verirlerse vicdanımız rahat olur. Kendini kendine ilişkin gerçek konusunda eğitmeyi başaran herkesin, kendi ahlak standartları bazı açılardan toplumda alışılagelenlerden farklı da olsa, ahlaksızlık tehlikesine karşı kalıcı bir savunma [korunma] kazandığını söyleriz kendi kendimize. Ayrıca, cinsel perhizin nevrozlarda oynadığı rolün önemini abartmamak için dikkatli olmalıyız. Sadece olayların küçük bir bölümünde patojenik engellenme durumu ve sonuçtaki libido birikimi sorunsuz yaşanabilecek bir tür cinsel birleşmeyle ortadan kaldırılabilir.

Dolayısıyla psikanalizin tedavi etkisini dolu dolu bir cinsel yaşama izin vermesiyle açıklayamazsınız. O halde başka etkenler arayın. Sanırım sizin varsayımınızı reddederken söylediğim bir şey sizi doğru yola soktu. Yararlanmamız gereken şey elbette bilinçsiz olanın yerine bilinçli olanı koymak, bilinçsiz olanı bilinçli olana dönüştürmektir. Evet, hepsi bu. Bilinçsiz olanı bilince taşıyarak bastırmaları geçersiz kılarız, semptom oluşumunun önkoşullarını ortadan kaldırırız, patojenik çatışmayı, şu veya bu yoldan çözümü mümkün olan normal [bilinçli] bir çatışmaya dönüştürürüz. Hastada gerçekleştirdiğimiz her şey bu

tek ruhsal değişmeden ibarettir: bunun ne ölçüde gerçekleştiği sunduğumuz yardımın ölçüsüdür. Bastırmaların (veya benzer ruhsal süreçlerin) ortadan kaldırılamadığı bir yerde terapiden bir şey bekleyemeyiz.

Çabalarımızın amacını çeşitli formüllerle ifade edebiliriz: bilinçsiz olanın bilinçli kılınması, bastırmaların kaldırılması, bellekteki boşlukların doldurulması: hepsi de aynı şeye karşılık gelir. Ama herhalde bunu yeterli bulmayacaksınız. Nevrotik hastanın sağlığa dönüşü konusunda farklı bir tablo çizmiştiniz: psikanalizin yavaş ilerleyen yorucu çabalarından sonra bambaşka bir insan olacaktı; ama öyle gözüküyor ki alabildiğimiz tek sonuç, onda öncekine oranla bilinçdışı şeylerin daha az, bilinçli şeylerinse daha çok olmasıdır. Bu tür bir iç değişmenin önemini küçümsüyor gibisiniz. İyileşen nevrotik, temelde elbette aynı kalsa da gerçekten de başka bir insan; yani, en elverişli koşullarda olabileceği en iyi şey olmuştur. Bu da az şey değil hani. Yapılması gereken ve ihtiyaç duyulan tek şeyin kişinin ruhsal yaşamında görünürde önemsiz olan bu değişikliği yaratmaktan ibaret olduğunu duyunca, bu farkın ruhsal düzeydeki önemini görmeye başlayacağınıza kuşku yok.

Bir an için konudan uzaklaşıp nedensel terapiyle ne kastedildiğini bilip bilmediğinizi soracağım. Bu, çıkış noktası olarak hastalık semptomlarını almayan, *nedenlerini* ortadan kaldırmaya çalışan bir yöntemin adıdır. Peki psikanalitik yöntem nedensel bir terapi midir? Cevabı basit değil, ama bu, soruyu bu şekilde ortaya koymanın yararsızlığını göstermek için bir fırsat olabilir. Analitik terapi, ilk görev olarak semptomların ortadan kaldırılmasına yönelmediği sürece nedensel bir terapi gibi çalışmaktadır. Başka bir açıdan böyle olmadığını söyleyebilirsiniz. Çünkü uzun zaman önce nedensel zinciri bastırmalardan içgüdüsel yat-

kınlıklara, kişinin yapısındaki nispi yoğunluklarına ve gelişim seyri içindeki sapmalarına kadar götürdük. Kimyasal yollarla bu mekanizmaya müdahale edebilmenin, belli bir zamanda mevcut olan libido miktarını artırmanın veya azaltmanın, bir içgüdüyü bir başka içgüdü pahasına güçlendirmenin mümkün olduğu varsayılırsa bu, kelimenin tam anlamıyla nedensel bir terapi olacaktır; bu durumda psikanaliz de bu amaçla veri toplamak gibi vazgeçilmez olan bir ön çalışmayı gerçekleştirmiş olacaktır. Ama bildiğiniz gibi bugün için libidinal süreçleri etkileyecek böyle bir yöntem söz konusu değil; ruhsal terapiyle birleşimdeki farklı bir noktayı —tam olarak olguların kökeni olduğunu bildiğimiz noktaları olmasa da, semptomlardan yeterince uzak ve bizim için erişilebilir olan bir noktayı— ele alırız.

O halde hastalarımızda bilinçsiz olanın yerine bilinçliyi koymak için ne yapmamız gerek? Bir zamanlar bunun çok basit olduğunu düşünürdük: gerekli olan tek şey bu bilinçsiz malzemeyi keşfetmek ve hastaya anlatmaktı. Oysa bugün bunun miyopik bir hata olduğunu biliyoruz. Bilinçdışı malzemeye ilişkin *bizim* bilgimiz, *onun* bilgisine eşdeğer değildir; bilgimizi ona aktardığımız zaman o bunları kendi bilinçdışı malzemelerinin *yerine* değil, *yanına* koyar; bu da pek bir değişme yaratmaz. Bizim daha çok bu bilinçdışı malzemeyi *topografik* olarak görüntülememiz, belleğinde, bastırma nedeniyle bilinçdışı olduğu noktalarda aramamız gerekir. Bastırmanın ortadan kaldırılması gerekir, bu başarıldıktan sonra bilinçsiz malzemenin yerine bilinçli olan konabilir. Peki bu tür bir bastırmayı nasıl kaldırırız? Burada çalışmanın ikinci evresi başlar. İlk önce bastırma belirlenir, sonra bastırmanın devamını sağlayan direnme ortadan kaldırılır.

Direnci nasıl ortadan kaldırırız? Aynı şekilde: keşfederek ve hastaya göstererek. Gerçekten de direnme de bastırmadan —çöz-

meye çalıştığımız aynı bastırmadan ya da daha önce gerçekleşen bir bastırmadan— kaynaklanır. Bunu yaratan, kabul edilemez dürtüyü bastırmak için uygulanan karşı enerji yüklemesidir (anticathexis). Dolayısıyla şimdi de başlangıçta yaptığımızın aynısını yaparız: yorumla, keşfet ve anlat; ama bunu doğru yerde, doğru zamanda yaparız. Karşı enerjiyle yükleme veya direnme bilinçdışının değil, bilinçli olmasa da bizim işbirlikçimiz olan egonun bir parçasıdır. Bilindiği gibi "bilinçdışı" [bilinçsiz] terimi burada iki anlamda kullanılmaktadır: hem bir olgu, hem de bir sistem olarak. Bu da çok zor ve belirsiz gözükür; ama sadece daha önce söylediklerimizi tekrarlamıyor mu? Buna çoktan hazırlıklıydık. Yorumumuz egonun bunu kavramasını mümkün kıldığı zaman bu direnmeden vazgeçilmesini ve karşı enerji yüklemenin geri çekilmesini bekleriz. Böyle bir durumda çalışmamızı sağlayan güdü güçleri nelerdir? Her şeyden önce onu ortak çalışmamızda yer almaya zorlayan iyileşme arzusu ve ikincisi yorumlarımızla desteklediğimiz zekâsı. Daha önceden uygun beklentisel görüşleri anlatmamız halinde hastanın zekâsının, direnmeleri görüp bastırılan şeylere karşılık gelen tercümeyi yapmasının daha kolay olacağına kuşku yok. "Havaya Bakın! Orada bir balon var!" dediğim zaman balonu, sadece havaya bakarak bir şey görüp görmediğinizi anlatmanızı istediğim zamankinden çok daha kolay göreceksiniz. Aynı şekilde öğretmen mikroskoptan ilk kez bakan bir öğrencisine ne göreceğini anlatır; aksi takdirde orada ve gözle görülür olmasına rağmen hiçbir şey görmeyecektir.

Ve işte gerçek![1] Bir dizi nevrotik hastalıkta —histeride, kaygı durumlarında, saplantı nevrozlarında— beklentimiz gerçekleşir. Bu yolla bastırma arayarak, direnmeleri ortaya çıkararak, bastırılan şeylere dikkati çekerek görevimizi —yani direnmeleri

1 [Bu dersin giriş paragrafına bakın.]

yenmeyi, bastırmayı kaldırmayı ve bilinçdışı malzemeyi bilinçli malzemeye dönüştürmeyi— başarıyla tamamlarız. Bunu yaparken, her bir direnmenin üstesinden gelmek için hastanın kafasında sürüp giden şiddetli bir mücadeleye ilişkin net bir izlenim ediniriz; bu, aynı ruhsal temelde, karşı enerji yüklemeyi sürdürmeye çalışan güdülerle bundan vazgeçmeye hazır olan güdüler arasındaki *normal* ruhsal bir mücadeledir. Taraflardan ilki geçmişte bastırmayı devreye sokan eski güdülerken; ikinci tarafta çatışmayı bizim lehimize sonuçlandırmasını umduğumuz yeni kazanılmış güdüler vardır. Böylece, bastırmaya yol açan eski çatışmayı canlandırmayı ve o zaman kararlaştırılan süreci gözden geçirmeyi başarırız. Elde ettiğimiz yeni malzeme arasında her şeyden önce hastalığa yol açan eski kararın kalıntıları ve farklı bir yolun iyileşmeye yol açacağı vaadi, ikinci olarak bütün koşullarda da ilk reddediş zamanından bu güne kadar gerçekleşen büyük değişiklik sayılabilir. O zamanlar ego güçsüzdü, çocuksuydu ve belki de libidonun isteklerini tehlikeli bulup yasaklamak için geçerli nedenleri vardı. Bugünse artık güçlüdür, deneyimlidir, dahası doktor rolünde bir yardımcısı vardır. Dolayısıyla canlanan çatışmanın, bastırmayla sonuçlanandan daha iyi bir sonuçla noktalanmasını bekleyebiliriz; daha önce de söylediğim gibi histeride, kaygı ve saplantı nevrozlarında elde edilen başarılar genelde haklı olduğumuzu gösterir.

Buna karşılık, koşulların aynı olmasına rağmen tedavi yöntemimizin hiç başarılı olmadığı hastalık türleri de vardır. Bunlarda da sorun, farklı bir topografik tanım gerektirebilse de, libido ile ego arasındaki bastırmaya yol açan özgün [ilk] çatışmadır; bunlarda da hastanın yaşamında bastırmanın gerçekleştiği noktaları izlemek mümkündür; aynı yöntemden yararlanırız, aynı önermelerle hareket etmeye, beklentisel görüşler

[bilgilendirici açıklamalar] sunarak aynı yardımı vermeye hazır oluruz; burada da bastırmayla bugün arasında geçen zaman çatışmanın farklı sonuçlanmasını mümkün kılar. Yine de tek bir direnmeyi kırmayı ya da tek bir bastırmayı ortadan kaldırmayı başaramayız. Paranoid, melankolik, erken bunamalı olan bu hastalar bir bütün olarak psikanalitik tedaviden etkilenmez. Bunun nedeni ne olabilir? Zekâ eksikliği değil. Doğal olarak hastalarımızda belli bir zekâ kapasitesi gereklidir; ama örneğin son derece kurnaz olan birleşik [combinatory] paranoidlerde böyle bir eksiklikten elbette söz edilemez. Diğer güdüler de eksikmiş gibi gözükmez. Örneğin melankoliklerde, hasta oldukları, işte bu nedenle çok acı çektikleri konusunda paranoidlerde bulunmayan son derece yüksek bir bilinç vardır; ama bu onları daha erişilir kılmaz. Burada anlamadığımız ve bu nedenle diğer nevrozlarda elde ettiğimiz başarıyı belirleyen etkenlerin tamamını gerçekten anlayıp anlamadığımız kuşkusuna yol açan bir olguyla karşı karşıyayız.

Sadece histerik ve saplantılı nevrotikleri ele almaya devam edersek, çok geçmeden, hiç de hazırlıklı olmadığımız ikinci bir olguyla karşılaşırız. Çünkü bir süre sonra bu hastaların bize karşı oldukça özgün bir tavır takındığını görmekten kendimizi alamayız. Kuşkusuz, tedavide söz konusu olan bütün güdüleri hesaba kattığımıza, hastalarla aramızdaki durumu tam anlamıyla ussallaştırdığımıza, dolayısıyla her şeyin aritmetik denklemi gibi net olduğuna inanıyorduk; yine de bütün bunlara rağmen denklemimizde yer vermediğimiz bir şeylerin sağdan soldan işin içine girmeye başladığını görürüz. Bu beklenmedik yenilik birçok kılıkta ortaya çıkar; burada bu kılıklardan daha yaygın ve anlaşılması daha kolay olanları anlatarak başlayacağım.

Bunaltıcı çatışmalarından kurtulmanın bir yolundan başka

bir şey düşünmemesi gerektiğine inandığımız hastanın, doktorun kişiliğine karşı özel bir ilgi beslemeye başladığını farkederiz. Doktorla ilgili her şey onun için kendi işlerinden daha önemliymiş, onu hastalığından uzaklaştırıyormuş gibi gözükür. Buna uygun olarak onunla ilişkisi bir süre çok hoş bir nitelik alır; özellikle uysaldır, her fırsatta minnetini dile getirmeye çalışır, belki de onda bulmayı beklemediğimiz incelikleri, değerleri sergiler. Doktor da hasta konusunda olumlu bir kanıya varır ve böylesine özel değeri olan bir kişiliğe yardımcı olmasını sağlayan talihine teşekkür eder. Hastanın yakınlarıyla konuşma fırsatı bulursa hoşlanmanın karşılıklı olduğunu öğrenir. Hasta evinde doktora övgüler yağdırmaktan, ona her an yeni yeni nitelikler yüklemekten usanmaz. "Size hayran," der akrabaları, "size koşulsuz güveniyor. Söylediğiniz her şey onun için yeni bir vahiy." Bu korodakilerden bazılarının gözleri daha keskindir ve şöyle der: "Artık sıkmaya başladı, ağzından sizden, sizin adınızdan başka bir şey çıkmaz oldu."

Analistin, hastasının gözünde kazandığı değeri, onda uyandırdığı umutlara, tedaviyle birlikte gelen şaşırtıcı ve özgürleştirici aydınlanma yoluyla entelektüel ufkunu genişletmesine bağlayacak kadar alçakgönüllü olduğunu umalım. Bu koşullarda analiz de ilk ilerlemelerini kaydeder. Hasta yorumlanan şeyleri anlar, tedavide üstlendiği görevleri canla başla yerine getirmeye çalışır; anılarda ve çağrışımlarda bol bol malzeme ortaya çıkar, yorumların kesinliği ve uygunluğu doktoru da şaşırtır ve doktor, dış dünyadaki sağlıklı insanlarda en keskin itirazlara yol açma eğilimi gösteren bütün psikolojik yenilikleri hemencecik kabul eden bir hastayla karşı karşıya olduğunu görüp memnun olur. Dahası, analitik çalışmada ağır basan sıcak ilişkilere hastalıktaki her iki tarafın da kabul ettiği nesnel bir düzelme eşlik eder.

Ama bu güzel havalar hep böyle gitmez. Günün birinde bulutlanıverir. Tedavide güçlükler uç verir; hasta aklına artık hiçbir şey gelmediğini söyler. Çalışmaya artık ilgi duymadığı, aklına gelen her şeyi anlatması ve bunu yaparken eleştirel engellere takılmaması talimatlarını zevkle kulak ardı ettiği izlenimi bırakır. Sanki tedavide değilmiş, sanki doktorla bu anlaşmayı yapmamış gibi davranır. Bir şeylerle meşgul olduğu açıktır, ama bunu kendine saklamaya niyetlidir. Bu, tedavi için tehlikeli bir durumdur. Şaşmaz bir şekilde, ürkütücü bir direnmeyle karşılaşırız. Peki buna yol açan nedir?

Duruma açıklık kazandırmayı başarabilirsek, rahatsızlığın nedeninin, hastanın doktora karşı ne doktorun davranışının, ne de tedavide gelişen ortamın haklı çıkardığı yoğun sevecenlik duyguları beslediğini [aktardığını] buluruz. Bu sevecenliğin ifade şekli elbette söz konusu iki insan arasındaki kişisel ilişkiye bağlıdır. Biri genç bir kız, diğeri de genç bir erkekse, normal bir âşık olma izlenimi ediniriz; bir genç kızın, uzun süre baş başa kalıp özel şeylerden söz edebildiği, yardımsever bir üstünlük avantajına sahip bir erkeğe âşık olmasını anlaşılır buluruz ve kızın nevrotik oluşunun, sevme yetisi için bir engel olduğu gerçeğini belki de gözden kaçırırız. Doktorla hasta arasındaki kişisel ilişkiler öngörülen bu durumdan ne kadar uzaklaşırsa uzaklaşsın, aynı coşkusal ilişkinin sürekli tekrarlandığını görüp şaşırırız. Evliliğinde mutsuz olan bir kadın, henüz bağsız olan bir doktora karşı ciddi bir tutkuya kapılır, onun olmak için boşanmayı göze alır ya da toplumsal engellerin bulunması halinde onunla gizli bir *ilişkiye* girme konusunda hiçbir tereddüt göstermezse, bunu da standartlar içinde görebiliriz. Böyle şeyler psikanaliz dışında da olur. Ama bu durumlarda evli kadınlardan ve genç kızlardan, tedavi sorununa yönelik oldukça

özgün bir tutuma tanıklık eden şeyler duyunca şaşırıp kalırız: sadece aşkla iyileşebileceklerini her zaman bildiklerini ve tedavi başlamadan önce yaşamın kendilerinden esirgediği şeyleri bu ilişki yoluyla nihayet elde etmeyi beklediklerini; tedavide bu kadar zahmete katlanmalarını ve düşüncelerini dile getirme konusundaki olanca güçlükleri aşmalarını —biz de şunu ekleyebiliriz: başka türlü inanılması zor olanı bu kadar kolay anlamalarını— sağlayan şeyin sadece bu ümit olduğunu söylerler. Ama böyle bir itiraf bizi hazırlıksız yakalar: bütün hesaplarımız suya düşer. Denklemimizi kurarken en önemli etkeni atlamış olabilir miyiz?

Gerçekten de, ne kadar çok deneyim kazanırsak, bilimsel havamıza gölge düşürse de bu düzeltmeyi yapmaya da o kadar zorlanırız. İlk birkaç olayda analitik tedavinin, rastlantıya bağlı —yani psikanalizin amaçlamadığı veya yol açmadığı— bir olay yüzünden bir engelle karşılaştığı düşünülebilir. Ama hasta tarafında doktora yönelik benzer bir sevecen bağlılık her olayda düzenli olarak tekrarlandığı, en elverişli koşullar altında, açıkça komik tutarsızlıkların olduğu durumlarda, yaşlı kadınlarda, ak sakallı erkeklerle olan ilişkilerde, hatta bize göre hiçbir cazibenin [ayartmanın] bulunmadığı durumlarda bile tekrar tekrar açığa çıktığı zaman, rastlantıya bağlı engel düşüncesinden vazgeçmemiz ve hastalığın doğasına yakından bağlı bir olguyla karşı karşıya olduğumuzu kabul etmemiz gerekir.

İstemeye istemeye kabullendiğimiz bu yeni olguya *aktarım* diyoruz. Bununla, duyguların doktora aktarılmasını kastediyoruz, çünkü tedavi ortamının bu tür duyguların gelişmesini haklı çıkardığına inanmıyoruz. Tersine, bu duygulara yatkınlığın tamamının başka bir yerden geldiğini, hastada zaten bulunduğunu ve analitik tedavinin sunduğu fırsattan yararlanarak doktora

aktarıldığını düşünüyoruz. Aktarım tutkulu bir aşk isteği olarak veya daha hafif kılıklarda ortaya çıkabilir; bir genç kızla yaşlı bir erkek arasında, sevilme arzusu yerine, adamın gözde kızı olma arzusu ortaya çıkabilir; libidinal arzu yumuşayarak, kopmaz, ama ideal olarak cinsel olmayan bir dostluk teklifine dönüşebilir. Bazı kadınlar aktarımı bir tür canlılık kazandırma noktasına kadar yüceltmeyi ve şekillendirmeyi başarır; bazıları bunu en kaba, özgün, çoğu kez de en imkânsız şekliyle dile getirir. Ama temelde her zaman aynıdır ve hep aynı kökenden gelir.

Bu yeni olguyu nereye koyacağımızı araştırmadan önce buna ilişkin açıklamamı tamamlamak istiyorum. Erkek hastalarda ne olur? Burada en azından cinsiyet farkının ve cinsel çekimin neden olduğu aktarım belasından kaçınmayı umarız. Ama cevabımız kadınlardakiyle aynı olacaktır. Doktora aynı bağlanmayı, nitelikleri konusundaki aynı abartıları, onun ilgilerine aynı yönelişi, gerçek yaşamda ona yakın olan herkese karşı aynı kıskançlığı buluruz. Aktarımın yüceltilmiş biçimleri erkek hasta ile erkek doktor arasında daha sıkça görülür, buna karşılık, açık eşcinselliğin bu içgüdüsel bileşenlerin diğer kullanım yollarına kıyasla daha seyrek olması gibi, dolaysız cinsel istekler de daha seyrektir. İlk bakışta önceki bütün açıklamalarımızla çelişen bir aktarım dışavurumu —düşmanca veya *negatif* bir aktarım— kadınlara göre erkeklerde çok daha sıkça görülür.

Aktarımın hastada tedavinin başından itibaren varolduğunu ve bir süre boyunca tedavinin ilerlemesi için en güçlü güdüyü oluşturduğunu açıkça belirterek başlamam gerek. Ortak analiz çalışması lehine işlediği sürece bunun izlerine rastlamadığımız gibi dert etmemiz de gerekmiyor. Daha sonra bir direnmeye dönüşmesi halinde dikkatimizi buna yöneltince, tedaviyle ilişkisini iki farklı ve karşıt durumla değiştirir: birincisi sevecen

bir dürtü olduğu zaman, ki bu durumda çok güçlenir ve cinsel ihtiyaçtaki kökeninin işaretlerini açıkça ele verirse, sonunda kaçınılmaz olarak kendine karşı içsel bir karşı koymaya yol açar ve ikincisi sevecenlik yerine düşmanca dürtüler içerdiği zaman. Kural olarak düşmanca duygular sevecen duygulardan sonra ortaya çıkar ve onların arkasına gizlenir; aynı anda varolmaları, başkalarıyla yakın ilişkilerimizin büyük çoğunluğunda ağır basan coşkusal ikiliğe ilişkin net bir tablo sağlar. "Artı" yerine "eksi" işaretiyle de olsa tıpkı boyun eğme gibi başkaldırının da bağımlılığı göstermesi gibi, düşmanlık duyguları da sevecenlik duyguları kadar duygusal bir bağın göstergesidir. Doktora yönelik düşmanca duyguların da "aktarım" olarak adlandırılmayı hakkettiğinden kuşkumuz yok, çünkü tedavide bu tür duygulara yol açacak elbette hiçbir temel yoktur; dolayısıyla negatif aktarım konusundaki bu gerekli görüş, pozitif veya sevecen aktarıma ilişkin yargımızda yanılmadığımızı gösterir.

Aktarmanın nereden geldiği, ne tür güçlükler yarattığı, nasıl aşıldığı ve sonunda bize ne gibi avantajlar sağladığı soruları, teknik bir analiz kılavuzunda ayrıntılarıyla ele alınacak konulardır; bugün burada sadece yüzeyden değinmekle yetineceğim. Hastanın, aktarımdan kaynaklanan isteklerine boyun eğmemiz söz konusu olamaz; bunları dostça olmayan bir havayla ya da öfkeli bir tavırla reddetmemiz de aptalca olacaktır. Hastaya, duygularının mevcut durumdan kaynaklanmadığını, doktorun şahsına yönelik olmadığını, daha önce olan bir şeyi tekrarladığını açıklayarak bu aktarımın üstesinden geliriz. Bu yolla onu bu tekrarını bir anıya dönüştürmeye zorlarız. İster sevecen ister düşmanca olsun, her durumda terapiye yönelik en büyük tehdit gibi gözüken aktarım böylece ruhsal yaşamın en gizli yerlerini açmamıza yardım eden en güzel araç oluverir.

Ama beklenmedik bu olgunun ortaya çıkışıyla içine düştüğünüz şaşkınlıktan kurtarmak için birkaç şey daha söylemem gerek. Analiz etmeye çalıştığımız hastalığın, kenarı köşesi törpülenerek yuvarlanan katı bir bütünlük olmadığını, yaşayan bir organizma gibi sürekli geliştiğini unutmayın. Tedavinin başlaması bu gelişmeye son vermez; ne var ki tedavi hasta üzerinde kontrol kazandığı zaman olan şey, hastalığının yeni üretiminin tamamen tek bir nokta —doktorla ilişkisi— üzerinde odaklaşmasıdır. Bu açıdan aktarım, bir ağaçtaki odun ile kabuk arasında bulunan ve yeni doku oluşumunu ve gövde çapının artmasını sağlayan kambiyum tabakasıyla kıyaslanabilir. Aktarım bu önemi kazandığı zaman hastanın anıları üzerindeki çalışma geri planda kalır. Bundan sonra artık hastanın eski hastalığıyla değil, yeni yaratılan ve öncekinin yerini alan bir aktarım [aktarılan] nevrozuyla karşı karşıya olduğumuzu söylememiz yanlış olmaz. Eski rahatsızlığın bu yeni versiyonunu ta başından izler, kökenini ve gelişimini gözler ve nesnesi olarak tam da göbeğine oturtulduğumuz için bu rahatsızlığı iyi tanırız. Hastanın bütün semptomları özgün anlamlarını bırakır ve aktarımla olan ilişkide yatan yeni bir anlam kazanır; ya da sadece bu tür bir dönüşüm yeteneğine sahip olan semptomlar varlığını sürdürür. Ama bu yeni, yapay nevrozun üstesinden gelinmesi, başlangıçta tedaviye konu olan hastalıktan kurtulmayla —tedavi görevimizin bitişiyle— örtüşür. Normalleşen ve doktorla ilişkisindeki bastırılan içgüdüsel dürtülerin işleyişinden kurtulan kişi, doktor aradan çekildikten sonra da kendi yaşamında normal kalır.[1]

1 [Freud'un, psikanalitik terapinin sınırlarında ısrar ettiği *Yeni Giriş Dersleri*'nin 34. Dersinde bu konuda daha karamsar bir görüşü dile getirdiğini belirtmekte yarar var.]

Aktarım, histeride, kaygı histerisinde ve saplantı nevrozunda olağandışı ve tedavi için kesin anlamda merkezi bir öneme sahiptir; bu rahatsızlıklara ortak bir adla "aktarım nevrozu" denmesinin nedeni de budur. Analitik çalışmalarında aktarım olgusunu tam olarak kavrayan hiç kimse bu nevrozların semptomlarında dile gelen bastırılan dürtülerin doğası konusunda kuşku duymadığı gibi, bunların libidinal yapısı konusunda daha güçlü bulgulara ihtiyaç da duymaz. Semptomların, ikâme libido doyumları olarak önemine ilişkin inancımızın, aktarım açıklamasından sonra kesin doğrulama bulduğunu söyleyebiliriz.

Tedavi sürecine ilişkin eski dinamik açıklamamızı geliştirmek ve yeni kavrayışımıza uyarlamak için her türlü neden mevcuttur. Hasta analizde onun için ortaya çıkardığımız direnmelerle normal bir çatışma içinde mücadele etmek zorunda kaldığı zaman kararın, arzuladığımız anlamda iyileşme yönünde olması için güçlü bir teşvike ihtiyaç duyacaktır. Aksi takdirde eski sonucu [yapıyı] tekrarlama yönünde bir tercih yapabilir ve bilince çıkarılan şeylerin tekrar bastırmaya uğramasına göz yumabilir. Bu noktada verdiği mücadelede sonucu belirleyen şey onun böyle bir iş için yeterince güçlü veya özgür olmayan zihinsel [entelektüel] iç gözlemi değil, sadece ve sadece doktorla olan ilişkisidir. Aktarımı bir "artı" işareti taşıdığı sürece, bu doktoru yetkiyle donatır ve açıklamalarını inanca dönüştürür. Böyle bir aktarım yokluğu ya da aktarımın negatif olması halinde hasta doktoru ve açıklamalarını dinlemeyecektir bile. Buradaki inancı, kendi gelişim öyküsünü tekrarlar; başlangıçta sevginin bir türevidir ve hiçbir açıklamaya ihtiyaç duymaz. Ancak daha sonra sevdiği birisi tarafından ortaya konması halinde bu açıklamaları eleştirel bir incelemeye tabi tutacaktır. Bu tür destek noktaları olmaksızın açıklamalar [argümanlar] hiçbir ağırlık taşımaz, ki birçok

insanın hayatında hiçbir zaman böyle bir ağırlık kazanmaz. Dolayısıyla genelde bir insan, libidinal nesne yükleme yeteneğine sahip olduğu ölçüde entelektüel açıdan da erişilebilirdir; ama derecesine bağlı olarak narsizminin, en iyi analitik teknikle bile etkilenme olasılığına karşı bir engel oluşturduğunu düşünmek ve bundan korkmak için geçerli nedenlerimiz vardır.

Libidinal nesne yüklerini [cathexes] insanlara yöneltme yeteneğinin, her normal insanda olması gerektiğine kuşku yok. Sözünü ettiğim nevrotiklerdeki aktarım eğilimi, bu evrensel özellikteki olağandışı bir artıştan başka bir şey değildir. Böylesine yaygın ve bu kadar önemli bir insan özelliğinin hiç farkedilmemiş veya dikkate alınmamış olması gerçekten de çok tuhaf olurdu. İşin doğrusu farkedilmiş ve dikkate alınmıştır. Bernheim şaşmaz bir gözle hipnotik olgular teorisini, herkesin bir ölçüde "telkine açık" olduğu tezi üzerine oturtmuştur. Onun telkine açıklığı, negatif aktarımı içermemesi nedeniyle dar anlamıyla düşünülen bir aktarım eğiliminden başka bir şey değildir. Ama Bernheim telkinin gerçekte ne olduğunu veya nasıl gerçekleştiğini hiçbir zaman söyleyememiştir. Onun için bu, kökenini açıklayamadığı temel bir olgudur. "*Suggestibilité*"sinin [telkine açıklığının], cinselliğe, libido etkinliğine bağlı olduğunu bilmiyordu. Tekniğimizde hipnozdan vazgeçtikten sonra telkini aktarım kılığında tekrar keşfettiğimizi belirtmem gerek.

Ama burada durup sözü size bırakacağım, çünkü yoğun karşı koyma duyguları kabardığını ve bu nedenle söze dökülmediği sürece dinlemenize bile engel olacağını görüyorum: "Aha! işte sonunda kabul ettiniz! Tıpkı hipnotistler gibi telkinle çalışıyorsunuz! Tam da uzun zaman önce düşündüğümüz gibi. Peki tek etkili etken telkindi de neden geçmişin anılarından, bilinçdışının keşfinden, rüyaların yorumundan ve tercümesinden geçen

bu dolambaçlı yola, onca emek, zaman, para israfına ne gerek vardı? Diğerlerinin, yani dürüst hipnotistlerin yaptığı gibi semptomlara karşı neden doğrudan telkinler yapmıyorsunuz? Ayrıca, uzun ve dolambaçlı çabalarınızı doğrudan telkinin ulaşamadığı bir dizi önemli psikolojik buluş yaptığınız temelinde haklı çıkarmaya çalışıyorsanız, şimdi bu keşiflerin kesinliğine ne oldu? Bunlar da telkinin, niyetlenmeyen bir telkinin sonucu değil mi? Bu alanda da hastayı istediğiniz ve doğru olduğunu düşündüğünüz şeye zorlamıyor musunuz?"

Burada yüzüme vurduğunuz şeyler son derece ilginç ve cevaplanmalı. Ama bunu bugün yapamam: buna zaman yok. Bunu gelecek dersimize bırakıyorum. Göreceksiniz, size cevap vereceğim. Ama bugünlük başladığım işi bitirmem gerek. Size, narsistik nevrozlarda tedavi çabalarımızın neden sonuç vermediğini aktarım olgusu yardımıyla anlatmaya söz vermiştim.

Bunu birkaç cümleyle yapabilirim; siz de bilmecenin ne kadar kolay çözüldüğünü ve her şeyin birbirine ne kadar iyi uyduğunu görürsünüz. Gözlemler, narsistik nevrozu olan insanların aktarım yetisine [kapasitesine] sahip olmadığını ya da ancak yetersiz kalıntılarına sahip olduğunu gösterir. Doktoru reddederler, ama düşmanlıkla değil ilgisizlikle. Bu nedenle ondan etkilenmezler; söyledikleri onlara ulaşmaz, herhangi bir etki yaratmaz; dolayısıyla diğer insanlarda gerçekleştirdiğimiz iyileşme mekanizması —patojenik çatışmanın yeniden canlandırılması ve bastırmadan kaynaklanan direncin kırılması— onlarda işlemez. Oldukları gibi kalırlar. Birçok durumda kendileri de zaten kendi başlarına iyileşme girişimlerinde bulunmuş, ancak patolojik sonuçlar almışlardır. Bunu biz de değiştiremeyiz.

Klinik gözlemlerimize dayanarak, bu hastaların nesne yüklerinin bırakılmış ve nesne libidolarının ego libidosuna dönüş-

müş olması gerektiği sonucuna vardık. Bu tipik özellik temelinde onları ilk nevrotikler grubundan (histeri, kaygı histerisi ve saplantı nevrozu) ayırdettik. Tedavi çabalarımızdaki tavırları bu kuşkuyu doğrulamış bulunuyor. Hiçbir aktarım dışavurmadıkları için bizim açımızdan ulaşılmazlardır ve bizim tarafımızdan iyileştirilemezler.

28. DERS
ANALİTİK TERAPİ[1]

BAYANLAR VE BAYLAR,— Bugünkü konumuzu biliyorsunuz. Tedavi etkisinin temel olarak aktarıma —yani telkine— dayandığını söyleyince psikanalitik terapide neden doğrudan telkinden yararlanmadığımızı sormuş ve telkinin bu şekilde ağır basması açısından psikolojik buluşlarımızın nesnel olduğunu hâlâ iddia edip edemeyeceğimiz konusundaki kuşkunuzu dile getirmiştiniz. Ben de ayrıntılı bir cevap sözü vermiştim.

Doğrudan telkin, semptomların dışavurumunu hedefleyen bir telkindir; otoritenizle hastalığın güdüleri arasındaki bir mücadeledir. Telkinde bu güdülerle ilgilenmezsiniz; sadece hastadan bunların semptomlardaki dışavurumlarını baskı altında tutmasını istersiniz. Kendine özgü kavrayış yeteneğiyle Bernheim, telkinin hipnozda temel bir öğe olduğunu, hipnozun kendisinin zaten telkinin bir sonucu, bir telkin durumu olduğunu savunuyor;[2] ve telkini, hipnozdaki

1 [Bu ders, Freud'un psikanalizin tedavi etkileri teorisi konusundaki en geniş açıklamasını içermektedir.]

2 [Freud daha sonra Bernheim'in bu görüşüne katılmadığını dile getiriyor. *Grup Psikolojisi*'nin (1912c) X. Bölümünün sonundaki dipnota bakın.]

telkinle aynı sonuçları verebilen uyanık durumda uygulamayı tercih ediyordu.

Hangisini önce dinlemek istersiniz: deneyimin söylediklerini mi yoksa teorik varsayımları mı?

Gelin ilkiyle başlayalım. 1889'da Nancy'de ziyaret ettiğim ve telkin üzerine yazdığı kitabı Almanca'ya çevirdiğim[1] Bernheim'in öğrencisiydim. İlk önce yasaklayıcı telkin, daha sonra da Breuer'in hastayı sorgulama yöntemiyle birlikte olmak üzere hipnotik tedaviyi yıllarca uyguladım. Dolayısıyla hipnotik veya telkin terapisinin sonuçlarından büyük bir deneyim temelinde söz edebilirim. Eski hekimlik klişesiyle ideal terapinin çabuk, güvenilir ve hasta için kabul edilebilir ["*cito, tuto, jucunde*"] olması gerekiyorsa, Bernheim'in yöntemi bu koşullardan en az ikisini sağlıyordu. Analitik tedaviden çok daha çabuk —kıyaslanamayacak kadar çabuk— yürütülebiliyor, hastada ne sorun ne de hoşnutsuzluk yaratıyordu. Ama doktor için bu uzun vadede *monotonlaşıyordu*: her durumda aynı şekilde, aynı törenle, en renkli semptomların ortaya çıkmasını yasaklayarak, anlamları konusunda hiçbir şey öğrenmeksizin yürütülen bir iş. Bilimsel bir etkinlik değil, büyü, sihirli sözler, hokuspokus gerektiren bir sihirbazlıktı. Ancak bu hastaya ters düşmüyordu. Ama üçüncü özellik yoktu: işlem hiç de güvenilir değildi. Hastalardan birisinde kullanılırken bir başkasında kullanılamıyordu; birisinde çok işe yararken bir başkasında hemen hiç işe yaramıyor ve kimse de nedenini bilmiyordu. Yöntemin güvenilmezliğinden daha da kötüsü, elde edilen başarıların kalıcı olmayışıydı. Kısa bir süre sonra hastadan haber alınabildiği zaman, eski hastalığın

1 [Freud aslında Bernheim'in iki kitabını çevirmişti: *De la suggestion et de ses applications à la thérapeutique* (1886, çeviri 1888-9) ve *Hypnotisme, suggestion et psychothérapie* (1891, çeviri 1892).]

geri geldiği ya da yerine başka bir hastalık ortaya çıktığı anlaşılıyordu. Tekrar hipnotize edilebiliyordu. Ama bu alanda deneyimli olanlar ciddi bir uyarıda bulunuyordu: sık sık tekrarlanan hipnoz hastayı özgüveninden yoksun bırakıyor ve tıpkı bir uyuşturucu gibi onu bu tür bir terapinin müptelası yapıyordu. Bazen işler istendiği gibi gelişiyordu: biraz çabayla tam ve kalıcı bir başarı sağlanıyordu. Ama böylesine arzu edilir bir sonucu belirleyen koşullar bilinmiyordu. Bir seferinde bir hanımdaki ağır bir rahatsızlığı kısa bir hipnotik tedaviyle tamamen ortadan kaldırabilmiştim; ama kadın benden kaynaklanmayan nedenlerle bana kızınca hastalık olduğu gibi geri tepmişti; barıştıktan sonra sorunu bu kez çok daha etraflıca ortadan kaldırdım; ama benimle ikinci kez kavga edince hastalık tekrar ortaya çıkmıştı. Bir başka seferinde hipnozla nevrotik durumdan tekrar tekrar kurtardığım bir kadın, son derece inatçı bir durumun tedavisi sırasında birdenbire kollarını boynuma dolayıverdi. İsteyelim veya istemeyelim, böyle bir olaydan sonra insan telkin tedavisindeki otoritesinin [telkin gücünün] doğasını ve kökenini sorgulamaktan kendini alamıyor.

Bu kadar deneyim yeter. Deneyim bize, doğrudan telkinden vazgeçmekle yeri doldurulamaz bir şey kaybetmediğimizi gösterir. Gelin buna bir iki şey daha ekleyelim. Hipnotik terapi uygulaması hastadan da, doktordan da pek bir şey istemez. Bu, bugün bile doktorların çoğunun nevrozlar konusundaki düşüncelerine çok iyi uyar. Doktor nevrotik hastasına şöyle der: "Sinirlerinle ilgili bir derdin var; ama ben birkaç sözle sorunu birkaç dakikada ortadan kaldırabilirim." Ama uygun gereçlerin yardımı olmaksızın büyük bir ağırlığı küçük bir güç uygulamasıyla hareket ettirme düşüncesi, enerji yasalarına ilişkin görüşlerimize ters düşer. Koşullar benzer olduğu ölçüde deneyim bize

bunun nevrozlarda da söz konusu olamayacağını gösterir. Ama bu varsayımın eleştiriye açık olduğunun farkındayım, çünkü "tetikleyici eylem" diye bir şeyin varlığından haberdarım.

Psikanalizden edindiğimiz bilgilerin ışığı altında hipnotik ve psikanalitik telkin arasındaki farkı şöyle tanımlayabiliriz. Hipnotik terapi ruhsal yaşamdaki bir şeylerin üzerini örtüp gizlemeye çalışır; analitik tedavi ise bunları açığa çıkarmaya ve bunlardan kurtulmaya. İlki kozmetik işi görürken, diğeri ameliyat bıçağı gibi çalışır. İlki semptomları yasaklamak için telkinden yararlanır; bastırmaları pekiştirir, bunun da ötesinde semptomların oluşumuna yol açan bütün süreçleri olduğu gibi bırakır. Analitik tedavi ise semptomları yaratan çatışmaların bulunduğu köklere doğru ilerleyerek etkili olur ve bu çatışmaların sonucunu değiştirmek için telkin kullanır. Hipnotik tedavi hastayı eylemsiz, olduğu gibi [değişmeden] ve bu nedenle yeni hasta olma koşullarına dirençsiz bırakır. Analitik tedavinin temel işlevi direnmelerin üstesinden gelmektir; hastanın bunu başarması gerekir; doktor da *eğitici* bir anlamda telkinden yararlanarak ona yardım eder. Dolayısıyla psikanalitik tedavi haklı olarak bir tür *sonradan [yeniden] eğitim* olarak tanımlanabilir.

Bizim telkini tedavi için kullanma yöntemimizin, hipnotik tedavide mümkün olan tek yöntemden hangi açılardan farklılık gösterdiğine açıklık kazandırdığımı umarım. Ayrıca telkinin aktarıma bağlanabilmesi açısından, hipnotik tedavide dikkati çeken güvenilmezliğe karşılık analitik tedavinin belli sınırlar içerisinde güvenilir olduğunu da anlayacaksınız. Hipnozda, aktarımın kendisini etkilemeksizin hastanın aktarım yeteneğine bağlıyız. Hipnotize edilecek kişinin aktarımı negatif veya daha sıkça ikircikli olabilir ya da kişi özel tutumlar geliştirerek kendini aktarıma karşı koruyabilir; biz de bir şey öğrenemeyiz. Psikana-

lizde ise aktarımın kendisi üzerinde etkili olabilir, aktarımı engelleyen şeyi belirleyebilir ve arzuladığımız etkinin dozunu buna göre ayarlayabiliriz. Böylece telkin gücünden tamamen yeni bir avantaj kazanmamız mümkün olur; telkini tam anlamıyla kontrol ederiz. Hasta kendi kendine canının istediğini telkinleyemez: etkiye açık olması ölçüsünde telkinini biz yönlendiririz.

Ama analizimizdeki güdü gücüne ister telkin, ister aktarım diyelim, hastayı etkilememizin, bulgularımızın nesnel eminliğini kuşkuya düşürme riski olduğunu söyleyeceksiniz. Tedavide avantajımıza olan şey araştırmalarımıza zarar veriyor. Bu, psikanalize karşı en sık dile getirilen eleştiridir ve temelsiz olsa da, mantıksız deyip geçemeyeceğimizi kabul etmek gerek. Haklı bir eleştiri olsaydı, psikanaliz, özellikle iyi gizlenmiş, özellikle etkili bir telkin tedavisi olur, biz de yaşamımızı etkileyen şeyler, ruhsal yapının veya bilinçdışının dinamikleri konusunda bize söylediği her şeyi hafife almak zorunda kalırdık. Rakiplerimiz buna inanıyor; özellikle de önce yozlaşan hayal gücümüzle bir şeyler kurup, sonra da cinsel deneyimlerin önemiyle ilgili her şeyi —hatta bu deneyimlerin kendilerini— hastanın "kafasına soktuğumuza" inanıyorlar. Bu suçlamaları teoriden çok deneyim boşa çıkarır. Kendisi de psikanaliz uygulamış her insan, hastaya bu şekilde telkin vermenin mümkün olmadığını tekrar tekrar görür. Doktor, hastayı belli bir teorinin destekçisi yapmakta ve böylece kendi hatalarını paylaşmasını sağlamakta elbette güçlük çekmez. Bu açıdan hasta herhangi birisi —herhangi bir öğrenci— gibi davranır, ama bu onun hastalığını değil, sadece zekâsını etkiler. Ne olursa olsun, çatışmaları, ancak ona verilen beklentisel görüşler [ön bilgiler] onda gerçek olana uyarsa başarılı bir şekilde çözülebilecek, dirençleri aşılabilecektir. Doktorun görüşlerindeki hatalar analizin akışı içinde açığa çıkacak; düzeltilmeleri gerekecektir. Telkinden

kaynaklanan erken [zamansız] başarıdan kaçınmak için dikkatli bir teknik uygularız; ama böyle bir başarı olsa bile bunun bir zararı olmaz, çünkü ilk başarıyla yetinmeyiz. Durumdaki bütün belirsizlikler netleşinceye, hastanın belleğindeki boşluklar giderilinceye, bastırmanın tetikleyici [başlatıcı] nedenleri keşfedilinceye kadar analizin bittiğini düşünmeyiz. Çok erken gelen başarıları analiz çalışmasında avantaj değil, engel olarak değerlendiririz ve bunların dayandığı aktarımı tutarlı bir şekilde çözümleyerek bu başarılara son veririz. Analitik tedavi ile salt telkin tedavisi arasındaki temel farkı oluşturan ve analizin sonuçlarını telkine dayalı başarı kuşkusundan kurtaran da işte bu özelliktir. Diğer her tür telkin tedavisinde aktarım dikkatle korunur ve olduğu gibi bırakılır; analizde ise aktarımın kendisi de tedaviye tabi tutulur ve hangi kılıkta ortaya çıkarsa çıksın en ince ayrıntılarına kadar incelenir. Analizin sonunda aktarımın da ortadan kalkması gerekir; böylece elde edilen başarı devam ederse, bunun nedeni telkin değil, iç direnmelerin analiz tekniğiyle aşılması ve hastada gerçekleşen iç [ruhsal] değişmelerdir.

Tedavi boyunca kolayca negatif (düşmanca) aktarımlara dönüşebilen direnmelere karşı kesintisiz bir mücadele vermemiz gerçeği de belli noktalarda telkini kabul etmemizi zorlaştırır. Başka türlü telkin ürünü olmasından kuşkulanacağımız çok sayıda analitik bulgunun, kuşkuya yer bırakmayacak kadar açık bir başka kaynakla doğrulandığını da belirtmeden geçemeyiz. Bu konudaki garantörlerimiz, telkinle kesinlikle etkilenmedikleri açık olan erken bunamalı ve paranoid hastalardır. Bu hastaların ürettiği ve bilinç düzeyine çıkmayı başaran sembollerin ve fantezilerin tercümeleri, aktarım nevrozlularının bilinçdışı üzerine yaptığımız incelemelerimizin sonuçlarına uyar ve dolayısıyla sık sık kuşku konusu olan yorumlarımızın nesnel doğruluğunu

doğrular. Bu noktalarda analize güvenmekle hata etmeyeceğinizi sanıyorum.

İyileşme mekanizmalarına ilişkin sunumu, libido teorisi formülleriyle ifade ederek tamamlamak istiyorum. Nevrotik kişi, libidosu gerçek bir nesneye yönelmediği için haz alma yetisinden, enerjisinin büyük bir bölümünü libidoyu baskı altında tutma ve saldırılarından korunma işinde harcadığı için de etkili olma yeteneğinden yoksundur. Egosu ile libidosu arasındaki çatışma sona erdiği ve ikisi de onun kontrolüne girdiği takdirde tekrar sağlıklı olacaktır. Dolayısıyla tedavi, libidonun egodan uzaklaşan mevcut bağlarından kurtarılması ve tekrar egonun hizmetine verilmesi olarak tanımlanabilir. Peki nevrotiğin libidosu nerededir? Kolayca bulunur: libido, sadece ikâme doyumları mümkün kılan semptomlara bağlıdır. Dolayısıyla semptomları anlamamız ve çözmemiz gerekir, bu da hastanın bizden beklediklerine aynen uyar. Semptomları çözmek için kökenlerine kadar geri gitmemiz, bunlara kaynaklık eden çatışmayı canlandırmamız ve geçmişte hastanın emrinde olmayan güdü güçlerinin de yardımıyla, bu çatışmayı farklı bir çözüme yönlendirmemiz gerekir. Bastırma sürecindeki bu revizyon bastırmaya yol açan süreçlerin bellek izleriyle bağlantılı olarak ancak kısmen yapılabilir. Çalışmanın belirleyici kısmı, hastanın doktorla olan ilişkisinde —"aktarımda"— eski çatışmaların yeni versiyonları yaratılarak gerçekleşir; bu çatışmalarda hasta geçmişteki gibi davranmak isterken, biz [hastadaki] kullanılabilen her türlü ruhsal gücü bir araya toplayarak onu yeni bir karar vermeye zorlarız. Böylece aktarım, bütün çatışan güçlerin mücadeleye giriştiği bir savaş alanına dönüşür.

Libidonun tamamı ve buna karşı çıkan her şey sadece doktorla ilişkiye yöneltilir. Bu süreçte semptomlar kaçınılmaz olarak libidodan koparılır. Hastanın gerçek hastalığının yerine ya-

pay olarak yaratılan bir aktarım hastalığında, libidonun çeşitli gerçekdışı nesnelerinin yerine, yine hayali olsa da, doktorun kişiliğindeki tek bir nesne konur. Ama doktorun telkininin yardımıyla bu nesne çevresindeki yeni mücadele en yüksek ruhsal düzeye çıkarılır: yani, normal ruhsal [bilinçli] bir çatışma şeklinde gelişir. Yeni bir bastırmadan kaçınıldığı için, ego ile libido arasındaki yabancılaşma ortadan kalkar ve kişinin ruhsal bütünlüğü yeniden kurulur. Libido, doktorda somutlaşan geçici nesnesinden kurtarıldığı zaman önceki nesnelerine dönemez, egonun emrine girer. Terapi sırasında mücadele ettiğimiz güçler, bir yandan egonun libidonun belli eğilimlerine yönelik antipatisi —ki bu, bastırma eğilimiyle kendini gösteren bir antipatidir— diğer yandan da enerjiyle yüklediği nesnelerden ayrılmak istemeyen libidonun inatçılığı veya yapışkanlığıdır.

Dolayısıyla terapi çalışmamız iki evreye ayrılır. İlkinde libidonun tamamı semptomlardan koparılarak aktarım üzerinde odaklaştırılır; ikincisinde ise mücadele bu yeni nesne çevresinde gelişir ve libido bu nesneden kurtarılır. Elverişli sonucu belirleyen değişme, yeniden canlanan bu çatışmada bastırmanın devredışı bırakılması, böylece libidonun bilinçdışına kaçarak egodan kaçamamasıdır. Bu, doktorun telkininin etkisiyle gerçekleşen bir ego değişmesiyle mümkün kılınır. Bilinçdışı olanı bilinçliye dönüştüren yorum çalışması yoluyla ego bu bilinçdışı pahasına gelişir [genişler]; eğitim yoluyla libidoya karşı daha uzlaşmacı olması, ona bir ölçüde doyum hakkı tanıması sağlanır ve libidonun bir bölümünün yüceltmeyle harcanması olasılığı libidonun isteklerine karşı egonun tiksintisinde düşüşe yol açar. Tedavideki olaylar tanımlanan bu ideale ne kadar yakın olursa, psikanalitik terapinin başarısı da o kadar büyük olur. Nesnelerinden ayrılmayı reddeden libidodaki hareketsiz-

lik ve nesnelere aktarımın belli sınırların üstüne çıkmasına izin vermeyen narsizmdeki katılık terapinin sınırlarını da belirler. Egonun egemenliğinden uzaklaşan libidonun bir kısmını aktarım yoluyla kendi üzerimize çekerek, tamamının kontrolünü ele geçirdiğimizi söylersem iyileşme sürecinin dinamiklerine biraz daha ışık tutmuş olabilirim.

Libidonun, tedavi sırasındaki ve tedaviden kaynaklanan dağılımına bakarak, hastalık sırasında nasıl bir dağılım gösterdiği konusunda dolaysız bir sonuç çıkaramayacağımızı belirtmekte yarar var. Doktora yönelik güçlü bir baba aktarımı oluşturup tekrar çözmek suretiyle olumlu bir sonuç aldığımızı varsayalım. Hastanın daha öncesinde babasına yönelik benzeri bir bilinçsiz libido bağlanması nedeniyle rahatsız olduğu sonucuna varmamız doğru olmaz. Baba aktarması, libidosunu kontrol altına aldığımız savaş alanından öte bir şey değildir; hastanın libidosu başka noktalardan buraya yöneltilmiştir. Savaş alanının da düşmanın büyük kalelerinde olması gerekmez. Bir düşman kentinin savunması sadece giriş kapıları önünde olmaz. Ancak aktarım tekrar çözüme bağlandıktan sonradır ki hastalık sırasında ağır basan libido dağılımını düşünsel olarak belirleyebiliriz.

Libido teorisi bakış açısından da rüyalar konusunda son bir şey söyleyebiliriz. Nevrotiğin rüyaları gibi edim hataları ve bunlara yaptığı özgür çağrışımlar da semptomlarının anlamını keşfetmemizi ve libidosunun tahsis şeklini [dağılımını] ortaya çıkarmamızı mümkün kılar. Bir arzu giderme şeklindeki rüyalar bize, hangi arzu giderici dürtülerin bastırmaya tabi tutulduğunu ve libidonun egodan uzaklaşarak hangi nesnelere çekildiğini ve bağlandığını gösterir. Bu nedenle rüya yorumu psikanalitik tedavide büyük bir rol oynar, bazı olaylarda da uzun süre boyunca çalışmamızın en önemli aracı olur. Uyku durumunun

kendisinin de bastırmada belli bir gevşemeye yol açtığını öğrenmiştik [14. Dersin başlarında]. Üzerindeki bu baskının azalması sayesinde bastırılan bir dürtü rüyada kendini, uyanık yaşamda bir semptomla izin verilenden çok daha net olarak dile getirme fırsatı bulur. Dolayısıyla rüyaların incelenmesi, egodan uzaklaşan libidonun da bir bölümünü oluşturduğu bastırılan bilinçdışı konusunda bilgi kazanmanın en uygun aracıdır.

Ama nevrotiklerin rüyaları önemli açılardan normal insanlarınkiyle farklılık göstermez; gerçekten de bu ikisini birbirinden ayırdetmek mümkün olmayabilir. Nevrotiklerin rüyaları konusunda, normal insanların rüyaları için de geçerli olmayan bir açıklama vermek saçma olurdu. Dolayısıyla nevrozla sağlık arasındaki farkın sadece uyanık yaşam için geçerli olduğunu söylememiz gerek; bu fark rüya yaşamına kadar uzanmaz. Nevrotiklerin rüyalarıyla semptomları arasındaki ilişkiler sonucunda nevrotikler bağlamında ortaya çıkan bir dizi hipotezi sağlıklı insanlara da genelleştirmemiz gerekiyor. Sağlıklı insanların da ruhsal yaşamlarında, tek başına hem rüyaların hem de semptomların oluşmasını mümkün kılan şeylere sahip olduğunu inkâr edemeyiz; onların da bastırma uyguladıklarını, bunu sürdürmek için bir miktar enerji harcadıklarını, bilinçdışı sistemlerinin, bastırılan enerji yüklü dürtüleri gizlediğini ve *libidolarının bir bölümünün egodan uzaklaştığını [çekildiğini]* kabul etmemiz gerek. Dolayısıyla sağlıklı bir insan da özünde nevrotiktir; ama öyle gözüküyor ki oluşturabildiği tek semptom rüyalarıdır. Uyanık yaşamı yakın bir incelemeye tabi tutulduğu zaman bu görünümle çelişen şeyler olduğu, yani, bu görünürde sağlıklı yaşamın, çok sayıda küçük ve pratikte önemsiz semptom içerdiği keşfedilecektir.

Böylece nevrotik sağlıkla nevroz arasındaki fark, cevabı sonuca bağlı pratik bir soruna —kişinin, doyum ve etkili olma konu-

sunda hâlâ yeterli miktarda yetiye [kapasiteye] sahip olup olmadığı sorusuna— indirgenmiş olur. Bu bir olasılıkla serbest kalan ve bastırmayla bağlanan enerji kotalarının nispi büyüklüğüne bağlıdır ve nitel değil nicel bir yapıya sahiptir. Bu buluş, nevrozların, yapısal [doğuştan] yatkınlığa dayalı olmalarına rağmen, kural olarak iyileştirilebileceği inancımızın teorik doğrulamasıdır.

Sağlıklı ve nevrotik insanların rüyaları arasındaki özdeşlik [aynılık], sağlıklı olmanın tipik özelliklerini tanımlama konusunda çok şey öğrenmemizi sağlar. Ama tek başına rüyalarla ilgili olarak pek bir sonuç çıkaramayız: rüyaları, nevrotik semptomlarla ilişkilerinden koparamayız, rüyaları düşüncelerin ilkel bir ifade türüne tercümesi olarak tanımlayan bir formülün yeterli olmadığını, gerçekten varolan libido tahsislerini [dağılımlarını] ve nesne yüklerini gösterdiklerini düşünmemiz gerekir.

Sona çok yaklaştık. Psikanalitik tedavi yöntemi konusunda bir tedaviye girişilip girişilemeyeceğini belirleyen koşullardan veya tedaviden alınan sonuçlardan değil, sadece teoriden söz etmem belki de sizi hayal kırıklığına uğrattı. Bundan sonra da tartışacak değilim: ilki için nedenim psikanaliz uygulaması konusunda pratik bilgiler vermeyi amaçlamamış olmam, ikincisi için ise çeşitli etkenlerin beni bundan alıkoymasıdır. Bu yılki konuşmalarımızın başında elverişli koşullar altında, iç hastalıkların tedavisinden geri kalmayan ölçülerde başarı elde ettiğimizi söylemiştim; şimdi ise bu başarıları başka bir yöntemle elde etmenin mümkün olamayacağını da söyleyebilirim. Bundan daha fazlasını söylemeye kalkışsaydım, bize karşı yükselen aşağılayıcı sesler korosunu kendi kendimizi reklam yoluyla bastırmaya çalıştığım düşünülebilirdi. Tıptan "meslektaşlarımız," halka açık kongrelerde bile, sürekli olarak, bu tedavi yönteminin değersizliği konusunda kamuoyunun gözünü açmak için analizin başa-

rısızlıklarının ve zararlı sonuçlarının yayımlanabileceği tehdidiyle psikanalistlerin gözünü korkutuyor. Ama böyle bir önlemin kötü niyetli, aşağılayıcı yanı bir yana, bu, analizin tedavi etkisi üzerine doğru bir yargıya varma konusunda hiçbir işe yaramaz. Bilindiği gibi analitik tedavi henüz çok genç; belli bir teknik geliştirmek uzunca bir zaman almıştır, bu da ancak çalışmanın akışı içinde ve artan deneyimlerle yapılabilmiştir. Eğitimin içerdiği zorluklar nedeniyle psikanalize yeni başlayan bir doktor, diğer uzmanlara kıyasla, gelişim yönünde daha çok kendi kaynaklarıyla baş başa kalır ve doğal olarak ilk yıllarındaki sonuçlar analitik tedavinin etkisini yargılaması için yeterli olmaz.

Analizin ilk dönemlerinde, yönteme kesinlikle uymayan ve bugünkü tedavi endikasyonları görüşümüz temelinde tedaviye almayacağımız durumlara uygulanması nedeniyle birçok tedavi girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ama bu endikasyonlar da ancak deneyimle kazanılabilmiştir. O günlerde paranoya ve erken bunamanın belirgin türlerinde hastanın erişilmez olduğunu önceden bilmiyorduk; yöntemi her türlü hastalıkta deneme hakkımız vardı. Ama ilk yıllardaki başarısızlıkların çoğu doktor hatasından veya yanlış hasta seçiminden değil, elverişsiz dış koşullardan kaynaklanıyordu. Burada ise sadece hastada kaçınılmaz olan ve üstesinden gelinebilen iç direnmeleri ele aldık. Hastanın çevresinden yükselen dış direnmeler teorik açıdan pek önem taşımasa da, pratik açıdan en büyük öneme sahiptir. Psikanalitik tedavi cerrahi bir müdahaleyle kıyaslanabilir ve aynı şekilde başarısı için en elverişli koşullarda yürütülme iddiasında olabilir. Bir cerrahın aldığı önlemleri bilirsiniz: uygun bir salon, iyi ışıklar, asistanlar, hasta yakınlarının içeri alınmaması, vs. Burunlarını her şeye sokan ve neşterin her inişinde bağırıp çağıran bütün aile üyelerinin hazır bulunduğu bir ortamda

yapılması halinde bu ameliyatların kaçının başarılı olacağını kendi kendinize bir sorun. Psikanalitik tedavide hasta yakınlarının müdahalesi açık, ama nasıl göğüsleyeceğinizi bilmediğiniz bir tehlikedir. Analist, hastada kaçınılmaz olduğunu bildiği iç direnmelere karşı donanımlıdır, ama bu dış direnmelerden nasıl kurtulabilir? Hiçbir açıklama hasta yakınlarını etkilemez; bu işten uzak durmaları sağlanamaz; güvendiği kişinin kendi tarafını tutması konusunda katı bir beklentisi olan hastanın güvenini kaybetme riski nedeniyle bu işi onlarla paylaşılan bir dava haline getiremez. Aileleri sık sık bölen çatışmalar konusunda deneyimli olan hiç kimse, en yakın akrabalarının bile hastanın iyileşmesinden çok hasta kalmasıyla ilgilendiklerini görünce şaşırmaz. Sık sık görüldüğü gibi, nevrozun aile üyeleri arasındaki çatışmalarla ilgili olması halinde sağlıklı taraf, kendi çıkarıyla hasta tarafın iyileşmesi arasında bir tercih yapmakta pek tereddüt etmez. Gerçekten de bir kocanın, düşünmekte de haklı olduğu gibi bütün günahlarını su yüzüne çıkaracak tedaviye olumsuz bakması bizi şaşırtmaz. Ama bu durumda çabalarımız sonuç vermez ve kocanın direncine hasta karısının direnci eklendiği için tedavi yarıda kesilirse bundan kendimizi sorumlu tutamayız. Ağır basan koşullar altında gerçekleşmesi mümkün olmayan bir işe kalkışmışızdır.

Birkaç örnek vermek yerine, tıbbi nezaket yüzünden uzun süre acı verici bir rol oynamak zorunda kaldığım tek bir olayın öyküsünü anlatacağım. Uzun yıllar önce, kaygı yüzünden sokağa çıkamayan, evde de yalnız kalamayan bir genç kızın tedavisini üstlenmiştim. Hasta, rastlantı sonucu, annesiyle varlıklı bir aile dostu arasındaki duygusal ilişkiyi sezinlemişti. Ama kız o kadar acemi ya da belki de o kadar ince düşünceliydi ki, analitik görüşmelerde konuşulanlar konusunda annesine bir ipucu

vermişti. Bunu, annesine yönelik davranışındaki bir değişmeyle, yalnız olma kaygısından sadece ve sadece annesi tarafından korunmakta ısrar edişiyle, evden ayrılmaya kalkışması halinde kaygı nöbetleriyle onu engelleyişiyle dile getiriyordu. Annesi de geçmişte nevrotik olmuş, ancak yıllar önce bir kaplıcada iyileşmişti. Daha doğrusu orada, bir erkekle tanışmış ve onunla olan ilişkisinde her açıdan doyum bulmuştu. Kızının ısrarlı istekleri onu şaşırtmış, ama kaygısının anlamını anında anlamıştı: kız, annesini hapsetmek ve onu, âşığıyla ilişkilerinin gerektirdiği hareket özgürlüğünden yoksun bırakmak için hasta olmuştu. Annesi hemen kararını vermiş, iğrenç tedaviyi noktalamıştı. Kız daha sonra bir ruh hastalıkları sanatoryumuna kapatılmış ve "psikanalizin zavallı kurbanı" olarak yıllarca teşhir edilmişti. Bu süre boyunca ben de tedavinin mutsuz sonuçlanmasından sorumlu tutulmanın ağırlığı altında ezilmiştim. Susmayı tercih etmiştim, çünkü tıbbi nezaket [gizlilik] yükümlülüğü altında olduğuma inanıyordum. Yıllar sonra, sanatoryumu ziyaret eden ve agorafobik kızı gören bir meslektaşımdan, annesi ile varlıklı aile dostu arasındaki *ilişkinin* bütün kentin dilinde olduğunu, kadının kocasının, yani kızın babasının da bir ihtimalle olayı görmezden geldiğini öğrendim. Yani tedavi işte bu "sırra" feda edilmişti.

Savaştan önceki yıllarda, dış ülkelerden gelen hastalarım, yaşadığım kentin beğenisine veya eleştirisine bağımlı olmaktan kurtulmamı sağlayınca, *sui juris* olmayan, yani yaşamla temel ilişkilerinde başkalarına bağımlı olan hastaları kabul etmeme kuralını uyguladım. Ama her psikanalist bunu yapamaz. Hasta yakınları konusundaki uyarılarımdan, psikanalize gelen hastaların ailelerinden uzaklaştırılması gerektiği ve dolayısıyla bu tür bir terapinin ruh hastalıkları hastanelerinde yatan insanlarla sınırlı olması gerektiği sonucuna varabilirsiniz. Ama size katıl-

mıyorum. Aşırı bitkin olmadıkları sürece, tedavi sırasında karşılarına çıkan zorluklarla mücadele etmelerini gerektiren yaşam koşullarında kalmaları hastalar açısından çok daha yararlıdır. Ama hasta yakınları da tavırlarıyla bu avantajı ortadan kaldırmamalı ve doktorun çabalarına düşmanca direnmeyle cevap vermemelidir. Ama bizim için erişilmez olan bu tür etkenleri bu doğrultuda nasıl etkileyebilirsiniz ki? Bir tedavinin sonucunun, hastanın sosyal çevresine ve ailesinin kültürel düzeyine ne kadar bağlı olduğunu elbette tahmin edersiniz.

Başarısızlıklarımızın büyük çoğunluğunu engelleyici dış etkenlere bağlayabilsek de bu, bir terapi olarak psikanalizin etkililiği konusunda karamsar bir tablo çiziyor, değil mi? Psikanaliz yandaşları, başarısızlıklarımıza ilişkin yayım tehditlerine karşılık, kendi başarı istatistiklerimizi yayımlamamızı öğütlüyor. Buna katılmıyorum. Konu olan malzemenin çok farklı [heterojen] olması halinde istatistiklerin hiçbir değeri olmadığını söyledim; tedaviye aldığımız nevrotik olaylar da gerçekte birçok açıdan birbiriyle karşılaştırılamaz. Ayrıca, kapsam içi tutulacak süre, iyileşmenin kalıcılığı konusunda bir yargıya varmaya yetmeyecek kadar kısadır.[1] Olaylardan birçoğunu rapor etmek de mümkün değildi: hem hastalıkları, hem de tedavileri gizli tutulmuştu, bu nedenle iyileşmeleri de gizli kalacaktı. Ama bundan kaçınmamın en büyük nedeni, terapi konusunda insanların son derece usdışı davrandığını, bu nedenle ussal önlemlerle bir şeyler yapmanın mümkün olmadığını kavramamdı. Tedavideki bir yenilik, örneğin Koch'un tüberküloza karşı ilk tübersülini[2] kamuoyuna açıkladığı zamanki gibi ya coşkulu bir sevinçle ya da gerçekten

1 [Freud, *Yeni Giriş Dersleri*'nde (1933a) psikanalizin tedavi değerini tartışırken bu soruna tekrar dönüyor (34. Derste).]

2 [1890'da. Bekleneni vermemiştir.]

de çok başarılı olan ve bugün bile uzlaşmaz bir havayla karşı çıkılan Jenner'in çiçek aşısında olduğu gibi derin bir kuşkuyla karşılanır. Psikanalize karşı açık bir önyargı vardı. Ağır bir olay iyileştirildiği zaman "Bu bir şeyi kanıtlamaz. Bu süre içinde kendi kendine de iyileşirdi," türünden sesler yükseliyordu. Örneğin bana gelmeden önce zaten dört manik-depresif periyodundan geçmiş olan bir kadın hasta, bir melankoli nöbetinden sonraki aralıkta bana tedaviye gelmiş, ama üç hafta sonra manik evreye girince ailesinin bütün üyeleri —ve muayene için çağrılan ünlü bir tıp otoritesi— yeni krizin olsa olsa benim analiz girişimimin bir sonucu olabileceği kanısına varmıştı. Önyargılara karşı bir şey yapılamaz. Bugün savaş halindeki ulusların birbirine karşı geliştirdiği önyargılarda bunu görebilirsiniz. Yapılacak en anlamlı şey oturup beklemek ve bu tür önyargıları zamanın aşındırıcı etkisine bırakmaktır. Bir gün aynı insanlar aynı konularda eskisinden çok farklı düşünmeye başlar; daha önce niye öyle düşünmedikleri ise karanlık bir bilmece olarak kalır.

Analitik terapiye yönelik önyargı azalmaya başlamış olabilir. Analitik öğretilerin kazandığı hız ve bir dizi ülkede analiz uygulayan doktorların sayısındaki artış bunu doğruluyor gibidir. Genç bir doktorken, bugün "ılımlı" görüşlü insanların analize karşı savunduğu hipnotik telkinle tedavi konusunda da bana karşı aynı fırtınaların yine doktorlar tarafından estirildiğini hatırlıyorum. Ama hipnotizma, terapi etkeni olarak başlangıçtaki vaadini gerçekleştiremedi. Psikanalistler olarak bizler, bunun yasal varisi olduğumuzu iddia edebiliriz ve hipnoza ne kadar cesaret ve teorik netleşme borçlu olduğumuzu unutmuyoruz. Psikanalize bağlanan zararlı sonuçlar temel olarak, analizin acemice yürütülmesi veya yarıda kesilmesi halinde artan bir çatışmanın geçici dışavurumlarıdır. Hastalarımızla yaptığımız ça-

lışmaya ilişkin açıklamayı dinlediğiniz için, çabalarımızın kalıcı bir zarar verip vermeyeceği konusunda kendi kararınızı verebilirsiniz. Psikanalizin çeşitli yollardan kötüye kullanılması mümkündür; özellikle de aktarım, kötü niyetli bir doktorun elinde tehlikeli bir alet olur. Ama hiçbir tıbbi alet veya yöntem kötüye kullanıma karşı garantili değildir; bıçak kesmiyorsa, tedavi için de kullanılamaz demektir.

Bayanlar ve Baylar, söyleyeceklerim bu kadar. Verdiğim derslerdeki birçok eksikliğin çok iyi farkında olduğumu samimiyetle ifade etmek istiyorum. Daha sonra dönmek için sık sık söz verip de dönme fırsatı bulamadığım veya ancak geçerken değinebildiğim birçok konu için üzgünüm. Henüz eksik ve gelişim sürecinde olan bir konuda açıklamalar sunmaya çalıştım; aktardığım özetin de eksik olduğu açık. Bazı noktalarda sonuç çıkarmamıza yarayacak malzemeleri sundum, ama bu sonucu ben de çıkarmadım. Ama sizi birer uzman yapma iddiasında olamam; ben sadece düşüncelerinizi kamçılamayı ve sizi aydınlatmayı denedim.

KAYNAKÇA

KİTAP ve dergi adları italiktir. Makale isimleri tırnak içine alınmıştır. Kısaltmalar, *World List of Scientific Periodicals* (Londra 1963-5) uyarıncadır. Bu ciltte kullanılan diğer kısaltmalar kaynakça sonunda verilmiştir. Koyu rakamlar cilt sayısını, açık rakamlar sayfa numarasını gösterir.

Freud'un çalışmalarının sadece İngilizce adları verilmiştir; metin içinde Türkçe'si verilen bu çalışmaların İngilizce'si, tarih göndermesiyle bulunabilir. İlk tarihler orijinal Almanca yayın tarihleridir. (Farklı olması halinde yazım tarihi köşeli parantez içinde belirtilmiştir.) Yayın tarihlerine eklenen harfler (1933a gibi), Freud'un *Standard Edition*'ın 24. Cildindeki yazılarına ilişkin komple kaynakçadaki girişlere karşılık gelmektedir.

ABEL, K. (1884) Über den Gegensinn der Urworte, Leipzig

ABRAHAM, K. (1908) "Die psychosexuellen Differenzen der Hysterie und der Dementia praecox," *Zentbl. Nervenheilk.*, N.F. 19, 521.

–(1916) "Untersuchungen über die früheste prägenitale Entwicklungsstufe der Libido," *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, 4, 71.

–(1965) FREUD, S. ile. Bkz. FREUD, S. (1965a).

ADLER, A. (1910) "Der Psychische Hermaphroditismus im Leben und in der Neurose," *Fortschr. Med.*, 28, 486.

—(1912) Über den nervösen Character, Weisbaden
ANDREAS-SALOMÉ, L. (1916) "'Anal' und 'Sexual,'" *Imago*, 4, 249.
—(1966). Bkz. FREUD, S. (1966a).
ARISTOTLE, *De Somniis ve De divinatione per somnum*.
ARTEMIDORUS, DALDIS'li, *Oneirocritica*.
BERNHEIM, H. (1886) *De la suggestion et de ses applications à la thérapeutique*, Paris.
—(1891) *Hypnotisme, suggestion et psychothérapie: êtudies nouvelles*, Paris.
BINZ, C. (1878) Über den Traum, Bonn.
BLOCH, I (1902-3) *Beiträge Zur Ätiologie der Psychopathia sexualis* (2 cilt), Dresden.
BÖLSCHE, W. (1911-13) *Das Liebesleben in der Natur* (2 cilt), Jena.
BREUER, J. ve FREUD, S. —(1893) Bkz. FREUD, S. (1893a)
—(1895) Bkz. FREUD, S. (1895d)
BRILL, A. A. (1912) *Psychoanalysis: Its Theories and Practical Application*, Philadelphia ve Londra. (2. bas. 1914; 2. bas. 1922).
DARWIN, C. (1872) *The Expression of Emotions in Man and Animals*, Londra.
—(1958) *The Autobiography of Charles Darwin 1809-1882*. With Original Ommissions Restored (der. N. Barlow), Londra.
DU PERI, C. (1885) *Die Philosophie der Mystik*, Leipzig.
FEDERN, P. (1914) "Über zwei typische Traumesensationen," *Jb. Psychoanalyse*, 6, 89. (188)
FENCHER, G. T. (1860) *Elemente der Psychophysik* (2. bas. 1889).
FERENCZI, S. (1913) "Entwicklungstufen des Wirklichkeitssinnes," *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, I, 124. (396)
FLIESS, W. (1906) *Der Ablauf des Lebens*, Viyana.
FREUD, M. (1957) *Glory Reflectected*, Londra.
FREUD, S. (1888-9) H. Bernheim'in *De La suggestion ed de ses applications à la thérapeutique* (Paris, 1886) adlı çalışmasının Almanca çevirisi, *Die Suggestion und ihre Heilwirkung*, Viyana.
—(1891b) *On Aphasia*, Londra ve New York, 1953.
—(1892a) H. Bernheimer'in *Hypnotisme, suggestion at psychothérapie: études nouvelles* (Paris, 1891) adlı çalışmasının Almanca çevirisi, *Neue Studien über Hypnotismus, Suggestion und Psychotherapie*, Viyana.
—(1893a) BREUER, J. ile "On the Psychical Mechanism of Hysterical Phenomena: Preliminary Communication," *Studies on Hysteria*, *Standard Ed.*, 2, 3; ÖFD., 3.

—(1895b [1894]) "On the Grounds for Detaching a Particular Syndrome from Neurasthenia under the Description 'Anxiety Neurosis,'" *Standard Ed.*, 3, 87; ÖFD., 10.
—(1895d) BREUER, J. ile *Studies on Hysteria*, Londra, 1956; *Standard Ed.*, 2; ÖFD., 3.
—(1897b) *Abstracts of the Scientific Writings of Dr Sigmund Freud* (1877-1897), *Standard Ed.*, 3, 225.
—(1900a) *The Interpretation of Dreams*, Londra ve New York, 1955; *Standard Ed.*, 4-5; ÖFD., 4-5.
—(1901b) *The Psychopathology of Everyday Life*, *Standard Ed.*, 6; ÖFD., 6.
—(1905c) *Jokes and their Relation to the Unconscious*, Londra, 1960; *Standard Ed.*, 8; ÖFD., 7.
—(1905d) *Three Essays on the Theory of Sexuality*, Londra, 1962; *Standard Ed.*, 7, 125; ÖFD., 8.
—(1905e [1901]) "Fragments of an Analysis of a Case of Hysteria," *Standard Ed.*, 7, 3; ÖFD., 9.
—(1906a [1905]) "My Views on the Part played by Sexuality in the Aetiology of the Neuroses," *Standard Ed.*, 7, 271; ÖFD., 8.
—(1907b) "Obsessive Actions and Religious Practices," *Standard Ed.*, 9, 116; ÖFD., 13.
—(1908a) "Hysterical Phantasies and their Relation to Bisexuality," *Standard Ed.*, 9, 157; ÖFD., 11.
—(1908b) "Character and Anal Eroticism," *Standard Ed.*, 9, 169; ÖFD., 8.
—(1908c) "On the Sexual Theories of Children," *Standard Ed.*, 9, 207; ÖFD., 8.
—(1908d) "'Civilized' Sexual Morality and Modern Nervous Illness," *Standard Ed.*, 9, 179; ÖFD., 13.
—(1908e [1907]) "Creative Writers and Day-Dreaming," *Standard Ed.*, 9, 143; ÖFD., 15.
—(1909a [1908]) "Some General Remarks on Hysterical Attacks," *Standard Ed.*, 9, 229; ÖFD., 10.
—(1909b) "Analysis of a Phobia in a Five-Year-Old Boy," *Standard Ed.* 10, 3; ÖFD., 9.
—(1909d) "Notes upon a Case of Obsessional Neurosis," *Standard Ed.*, 10, 155; ÖFD., 10.
—(1910a [1909]) Five Lectures on Psycho-Analysis, *Standard Ed.*, 11, 3; *Two*

Short Accounts of Psycho-Analysis'te (Penguin Books, Harmondsworth, 1962).

—(1910i) "The Psycho-Analytic View of Psychogenic Disturbance of Vision," *Standard Ed.*, 11, 211; ÖFD., 11.

—(1911c [1910]) "Psycho-Analytic Notes on an Autobiographical Account of a Case of Paranoia (Dementia Paranoides)," *Standard Ed.*, 12, 3; ÖFD., 10.

—(1912c) "Types of Onset of Neurosis," *Standard Ed.*, 12, 229; ÖFD., 11.

—(1912-13) *Totem and Taboo*, Londra, 1950; New York, 1952; *Standard Ed.*, 13, 1; ÖFD., 14.

—(1913a) "An Evidential Dream," *Standard Ed.*, 12, 269.

—(1913i) "The Disposition to Obsessional Neurosis," *Standard Ed.*, 12, 313; ÖFD., 11.

—(1914c) "On Narcissism: an Introduction," *Standard Ed.*, 14, 69; ÖFD., 12.

—(1914d) "On the History of Psycho-Analytic Movement," *Standard Ed.*, 14, 3, ÖFD., 16.

—(1915d) "Repression," *Standard Ed.*, 14, 143; ÖFD., 11.

—(1915e) "The Unconscious," *Standard Ed.*,14, 161; ÖFD., 12.

—(1915f) "A Case of Paranoia Running Counter to the Psycho-Analytic Theory of the Disease," *Standard Ed.*, 14, 263; ÖFD., 11.

—(1916-17 [1915-17]) *Introductory Lectures on Psycho-Analysis*, New York, 1966; London, 1971; *Standard Ed.*, 15-16; ÖFD., 1.

—(1917c) "On Transformations of Instinct as Exemplified in Anal Eroticism," *Standard Ed.*, 17, 127; ÖFD., 8.

—(1917d [1915]) "A Metapsychological Supplement to the Theory of Dreams," *Standard Ed.*, 14, 219; ÖFD., 12.

—(1917e [1915]) "Mourning and Melancholia," *Standard Ed.*, 14, 239; ÖFD., 12.

—(1918b [1914]) "From the History of an Infantile Neurosis," *Standard Ed.*, 17, 3; ÖFD., 10.

—(1919h) "The 'Uncanny,'" *Standard Ed.*, 17, 219; ÖFD., 15.

—(1920g) *Beyond the Pleasure Principle*, London, 1961; *Standard Ed.*, 18, 7; ÖFD., 11.

—(1921c) *Group Psychology and the Analysis of the Ego*, Londra ve New York, 1959; *Standard Ed.*, 18, 69; ÖFD., 13.

—(1922b) "Some Neurotic Mechanisms in Jealousy, Paranoia and Homosexuality," *Standard Ed.*, 18, 223; ÖFD., 11.

—(1923b) *The Ego and the Id*, Londra ve New York, 1962; *Standard Ed.*, 19, 3; ÖFD., 12.
—(1923e) "The Infantile Genital Organization," *Standard Ed.*, 19, 141; ÖFD., 8.
—(1924c) "The Economic Problem of Masochism," *Standard Ed.*, 19, 157; ÖFD., 12.
—(1924d) "The Dissolution of the Oedipus Complex," *Standard Ed.*, 19, 173; ÖFD., 8.
—(1924e) "The Loss of Reality in Neurosis and Psychosis, *Standard Ed.*, 19, 183; ÖFD., 11.
—(1925d [1924]) *An Autobiographical Study*, *Standard Ed.*, 20, 3; ÖFD., 16.
—(1925j) "Some Psychical Consequences of the Anatomical Distinction Between the Sexes," *Standard Ed.*, 19, 243; ÖFD., 8.
—(1926d [1925]) *Inhibitions, Symptoms and Anxiety*, Londra, 1960; *Standard Ed.*, 20, 77; ÖFD., 11.
—(1926e) *The Question of Lay Analysis*, *Standard Ed.*, 20, 179; ÖFD., 16.
—(1927a) "Postscript to The Question of Lay Analysis," *Standard Ed.*, 20; ÖFD., 15.
—(1927c) The Future of an Illusion, Londra, 1962; *Standard Ed.*, 21, 3; ÖFD., 12.
—(1927e) "Fetishism," *Standard Ed.*, 21, 140; ÖFD., 8.
—(1930a) *Civilization and its Discontents*, New York, 1961; London 1963; *Standard Ed.*, 21, 59; ÖFD., 13.
—(1933a [1932]) *New Introductory Lectures on Psychoanalysis*, New York, 1966; London, 1971; *Standard Ed.*, 22, 3; ÖFD., 2
—(1935a) *An Autobiographical Study*'ye Ek (1935), yeni basım, Londra ve New York; *Standard Ed.*, 20, 71; ÖFD., 16.
—(1939a [1934-38]) *Moses and Monotheism*, *Standard Ed.*, 23, 3; ÖFD., 14.
—(1940a [1938]) *An Outline of Psycho-Analysis*, New York, 1968; Londra, 1969; *Standard Ed.*, 23, 141; ÖFD., 16.
—(1950a [1887-1902]) *The Origins of Psycho-Analysis*, Londra ve New York, 1954. (Kısmen "A Project for a Scientific Psychology"yi de içermektedir, *Standard Ed.*, 1, 175.)
—(1960a) *Letters 1873-1939* (Der. E. L. Freud) (İng. Çev. T. ve J. Stern), New York, 1960; Londra, 1961.
—(1963a [1909-39]) *Psycho-Analysis and Faith. The Letters of Sigmund Freud and*

Oskar Pfister (Der. H. Meng ve E. L. Freud) (İng. Çev. E. Mosbacher), Londra ve New York, 1963.

—(1965a [1907-26]) *A Psycho-Analytic Dialogue. The Letters of Sigmund Freud and Karl Abraham* (Der. H. C. Abraham ve E. L. Freud) (İng. Çev. B. Marsh ve H.C. Abraham), London and New York, 1965.

—(1966a [1912-36]) *Sigmund Freud and Lou Andreas-Salomé: Letters* (Der. E. Pfeiffer) (İng. Çev. W. ve E. Robson-Scott), Londra ve New York, 1972.

—(1968a [1927-39]) *The Letters of Sigmund Freud and Arnold Zweig* (Der. E. L. Freud) (İng. Çev. W. ve E. Robson-Scott), Londra ve New York, 1970.

—(1970a [1919-35]) *Sigmund Freud as a Consultant. Recollections of a Pioneer in Psychoanalysis* (Freud'tan Edorado Weiss'e mektuplar, M. Grotjahn önsözü ve girişiyle, Weiss'in bir anısını ve yorumunu da içermektedir), New York, 1970.

—(1974a [1906-23]) *The Freud Jung Letters* (Der. W. McGuire) (İng. Çev. R. Manheim ve R. F. C. Hull), London and Princeton, N.J., 1974.

HALL, G. S. (1914) "A Synthetic Genetic Study f Fear," *Am. J. Psychol.*, 25, 149.

HESNARD, A., and RÉGIS, E. (1914) Bkz. RÉGIS, E. ve HESNARD, A. (1914).

HILDEBRANDT, F. W. (1875) *Der Traum und seine Verwerthung für's Leben*, Leipzig.

HITSCHMANN, E. (1913) *Freuds Neurosenlehre*, Viyana (2. bas.).

HUG-HELMUTH, H. VON (1915) "Ein Traum der sich selbst deutet," *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, 3, 33.

JANET, PIERRE (1898) *Névroses et idées fixes* (2 cilt), 2. bas. Paris.

JONES, E.—(1911) "The Psychopathology of Everyday Life," *Am. J. Psychol.*, 22, 477.

—(1953) *Sigmund Freud: Life and Work*, Cilt 1, Londra ve New York.

—(1955) *Sigmund Freud: Life and Work*, Vol. 2, London and New York.

—(1957) *Sigmund Freud: Life and Work*, Cilt 3, Londra ve New York.

JUNG, C. G. —(1907) *Über die Psychologie der Dementia praecox*, Halle.

—(1911-12) *Wandlungen und Symbole der Libido*, Leipzig ve Viyana, 1912.

—(1974) FREUD, S. ile. Bkz. FREUD, S (1974a).

KAPLAN, L. (1914) *Grandzüge der Psychoanalyse*, Viyana.

LEURET, F. (1834) *Fragments psychologiques sur la folie*, Paris.

LEVY, L. 1914) "Die Sexualsymbolik der Bibel und des Talmuds," *Z. SexWiss.*, I, 274, 318.

LICHTENBERG, G. C. VON (1853) *Witzige und satirische Einfälle*, Yeni Genişletilmiş Basımın 2. Cildi, Göttingen.

LINDER, S. (1879) "Das Saugen an der Fingern, Lippen, etc., bei den Kindern (Ludeln)," *Jb. Kinderheilk. phys. Erzieh.*, N.F., 14, 68.

MAEDER, A. –(1906) "Contributions à la psychopathologie de la vie quotidienne," *Archs Psychol.*, Genève, 6, 148.

–(1908) "Nouvelles contributions à la psychopathologie de la vie quotidienne," *Archs Psychol.*, Genève, 7, 283.

–(1912) "Über die Funktion des Traumes," *Jb. psychoanalyst. psychopath. Forsch.*, 4, 692.

MAURY, L. F. A. (1878) *Le sommeil et les rêves*, Paris. (1. bas. 1861).

MAYER, C. ve MERINGER, R. (1895) Bkz. MERINGER, R. (1895).

MEIJER, A. F. (1915) *De Behandeling van Zenuwzieken door Psycho-Analyse*, Amsterdam.

MERINGER, R. (1895), MAYER, C. ile. *Versprechen und Verlesen, eine psychologisch-linguistische Studie*, Viyana.

NÄKE, P. (1899) "Kritisches zum Kapitel der normalen und pathologischen Sexualität," *Arch. Psychiat. NervKrankh.*, 32, 356.

NORDENSKJÖLD, O. vd. (1904) *Antarctic. Zwei Jahre in Schnee und Eis am Südpol* (2 cilt) Berlin.

PFISTER, O. (1913) *Die Psychoanalytische Methode*, Leipzig ve Berlin.

–(1963) bkz. FREUD, S. (1963a).

PLATO, *Republic*.

RANK, O. (1909) *Der Mythus von der Geburt des Helden*, Leipzig ve Viyana.

–(1910a) "Ein Beispiel von poetischer Verwertung des Versprechens," *Zentbl. Psychoanal.*, I, 109.

–(1910b) "Ein Traum der sich selbst deutet," J*b. psychoanalyst. psychopath. Forsch.*, 2, 465.

–(1912a) "Aktüelle Sexualregungen als Traumanalässe," *Zentbl. Psychoanal.*, 2, 596.

–(1912b) *Das Inzest-Motiv in Dichtung und Sage*, Leipzig ve Viyana.

RÉGIS, E. ve HESNARD, A. (1914) *La Psychoanalyse des névroses et des psychoses*, Paris.

REIK, T. (1915-16) "Die Pubertäsriten der Wilden," *Imago*, 4, 125, 189.

SACHS, H. (1912) "Traumdeutung und Menschenkenntnis," *Jb. psychoanalyst. psychopath. Forsch.*, 3, 568.

SCHERNER, K. A. (1861) *Das Leben des Traumes*, Berlin.
SCHUBERT, G. H. VON (1814) *Die Symbolik des Traumes,* Bamberg.
SILBERER, H. (1914) *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik*, Viyana.
SPERBER, H. (1912) "Über den Einfluss sexueller Momente auf Entstehung und Entwicklung der Sprache," *Imago*, I, 405.
STÄCKE, J. (1916) "Aus dem Alltagsleben," *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, 4, 21, 98.
STRÜMPELL, L. (1877) *Die Natur und Enstetehung der Träume*, Leipzig.
TOULOUSE, E. (1896) Émile Zola: enquête médico-psychologique, Paris.
VOLD, J. MOURLY (1910-12) Über den Traum (2 cilt) (Der. O. Klemm), Leipzig.
WEISS, E. ve FREUD, S. (1970) Bkz. FREUD, S. (1970a).
WUNDT, W. (1874) *Grundzüge der physiologischen Psychologie*, Leipzig.
ZWEIG, A. ve FREUD, S. (1968) Bkz. FREUD, S. (1968a).

KISALTMALAR

Gesammelte Werke = *Freud, Gesammelte Werke* (18 cilt), 1-17. Ciltler Londra, 1940-52, 18. Cilt Frankfurt am Main, 1968. 1960'tan başlayarak dizinin tamamı S. Fischer Verlag tarafından basılmıştır (Frankfurt am Main.)

Standard Edition = *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (24 cilt), Hogarth Press ve The Institute of Psychoanalysis, Londra, 1953-74.

ÖFD. = Öteki Freud Dizisi.